CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

४६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

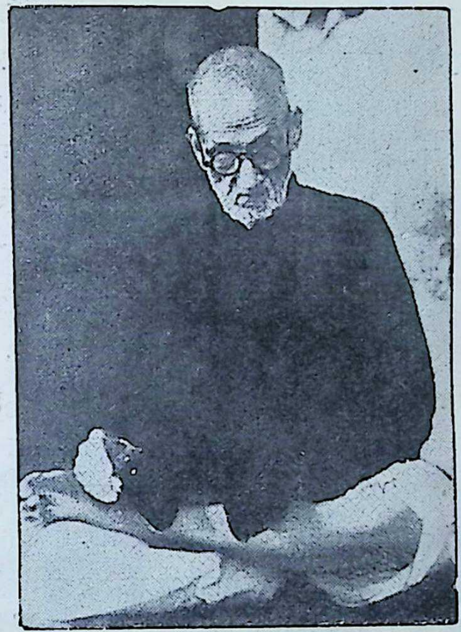

श्री मान्यवर साहित्याचार्य साहित्य शिरोमणि नेपाली भाषामा अमर-कोशका सर्वप्रथम टीकाकार **पं कुलचन्द्र गौतम** वाहाँले रचनागरेका सबै पुस्तकका उत्तराधिकारी प्रकाशक पं० लक्ष्मीनाथ गौतम हुनु हुन्छ श्री ६ पं० कुलचन्द्र गौतमजी को जन्म काठमाण्डू देखी पश्चिम जीवन पुर भन्ने ग्राममा विक्रम संवत् १९३४ मा भयेको थियो। वाहाँ को पिताजी ले ८ वर्षका उमेरमा व्रत बन्धन गरेर विद्याध्ययन का निमित्त काशीमा ल्यायेर छोड़्तु भयो। वाहाँ ले महामहोपाध्याय सी०आई० ई० पदवी प्राप्त तैलङ्ग गंगाधर शास्त्री जी सित पढ नुहुन्थ्यो। व्याकरण मध्यमा भये पछी गुरु जी का समीपमा वसेर भारती भन्ने श्लोक वद्ध मासिक पत्रिका को कविता ५।६ श्लोक वाँचेर अशुद्ध रहेछ भनेर फ्याकि दिनु भयेछ, गुरुजीले आफुले संशोधन गरेको पत्रिका थियो त्यसमा द्व्यर्थक शब्द भूभृ-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

त्वं हुनु पर्नेमाभूभृतत्वं भन्ने शब्द परेकोथियो, गुरुले फेरीभनत भन्दा एकवार वाँचेका ५।६ श्लोक पुरा सवै वाचेर सुनाउँदा अशुद्ध शब्द पक्रँदा प्रसन्न हुनुभयो, वाहाँको धारणा शक्ति यस्तो विलक्षण थियो कि नैषधमहाकाव्य समस्त कण्ठथियो, १ अध्याय महाभारत आदि १ वार पाठ गरेर पुनः पूराका पूरा न हेरी भन्नसक्नुहुन्थ्यो । आचार्यभयेर नेपाल गयेपछी श्री ५ पृथिवीवीरविक्रमसाह देव वाट ठुलो सन्मान प्राप्तगर्नुभयो, तेसपछि श्री ५ त्रिभुवनवीरविक्र साहदेववाट स्वायत्तशासनकालमा विद्वच्छिरोमणि को पदवी र ३००) रुपिया जीवन भत्ता काशीवासका निमित्त पुरस्कार रूपमा प्राप्त गर्नुभयेकोथियो श्री ५ महेन्द्रवीर विक्रम साहदेव का शानकालमा विक्रम संवत् २०१५ साल मार्गशीर्ष शुक्लपक्षमा रामघाट २२।२८ काशीमा शिवसायुज्यमुक्ति हुनुभयो । वाहाँ को अन्तिम सेवा र शवदाहादि संस्कार शिष्य पं० बालकृष्णाचार्य र पौत्र सुशीलचन्द्र गौतम का हात वाट संपन्न भयो । वाहाँ ले वनायेका अपूर्व संस्कृतमा श्लोकबद्ध व्यासजिकै अनुकरण महाकवि क्षेमेन्द्रको भारतमञ्जरी जस्तै भागवतमञ्जरी रचनागरेकोछ । भाषामा तुलसीकृत रामायण । स्वयं वैद्य । वन्दनायुगल । आदर्श शब्दरूपावली । कृष्णाकर्णाभरण काव्य । हरिवरिवस्या० । आयुर्वेदीय योगकौमुदी । आदि गरीयेका प्रकाशित, अप्रकाशित अनेक ग्रन्थ हरू छन् । जर्मनवाट एक संस्कृतश्लोकको अर्थ न लागेर भारतका अनेक विद्वान् काहाँ अर्थ गर्न पठायेको मध्ये वाहाँ संग पनी १ प्रति आयेछ वाहाँले रस, भङ्गश्लेष, अभङ्गश्लेष, भङ्गाभङ्गश्लेष, गुण, दोष, अलङ्कार आदि झल्कायेर १३ अर्थ गरेरपठायेको थियो तेस्मा भारतभर मात्र होईन समस्तभूमण्डलमा संस्कृत साहित्यका अद्वितीय विद्वान् भन्ने उपाधी जर्मन सर्कार वाट पनी प्राप्तगर्नुभयेकोथियो । वाहाँ को विद्वत्ता र जीवनी पूरालेखेमा १ पुस्तक तयार हुन्छ, नेपालमा यो वाहाँ को स्थान पूर्तिगर्ने अरु बालक छात्रहरू पैदाभयेमा राष्ट्रको गौरव वनी रहनेथियो । तर स्थान पूर्तिहुन कठीनस्तो लाग्द छ यस्ता विद्वान् को स्मरण गर्नु हाम्रो परम कर्तव्य हो ॥

●

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नामलिङ्गानुशासनं नाम ।

विद्वद्वरेण्य श्रीमदमरसिंहप्रणीतः—

अमरकोषः

बालकृष्णाश्रमी नेपालीटीकयासहितः

टीकाकारः

नेपालपूर्वदिक्संस्थे भोजपूरे सुमण्डले ।
छुलुवार ग्रामवासी शिवलालसुधीसुतः ॥ १ ॥
बालकृष्णाचार्यनामा नामलिङ्गानुशासनीम् ।
बालकृष्णाश्रमीं व्याख्यां व्यधाच्छात्रोपयोगिनीम् ॥ २ ॥
ऋषिरिन्दुनभोनेत्र २०१७ मिते वैक्रमवत्सरे ।
मार्गशीर्षे सितेपक्षे पौर्णमास्यां शनेर्दिने ॥ ३ ॥
कोषस्याऽमरसिंहस्यकृतेर्व्याख्या सुधीकृता ।
भूयाद्विद्वज्जनस्याऽपि परमानन्ददायिनी ॥ ४ ॥

प्रकाशकः—
पं० बालकृष्णाचार्य
यशोदा पुस्तकालय, वाराणसी १

मूल्य ६)/षट्रूप्यकम् ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सम्मति

शुक्लयजुर्वेदाचार्य पं० बालकृष्णाचार्यकृत बालकृष्णाश्रमी, अमरकोशको टीका संस्कृत नेपाली स्नेही छात्रवर्गका निमित्त अत्यन्त उपयोगी छ।

पं० केशवप्रसाद वास्तोला, वेदान्ताचार्य

कोष-हीन नृप निन्दित हुन्छ। कोश-हीन जन निन्दित हुन्छ॥
कोश हीन बुध निन्दित हुन्छ। कोश-हीन न बने अत एव॥ १॥
यो 'कोश' पर्याय पदार्थबोधगर्ने कुनै साधन लिङ्ग शोध॥
कण्ठाग्र गर्छन् जति फुर्ति साथ। तिन्को कहीं नीच हुँदैन माथ॥ २॥
विख्यात यो अमरकोश जगत्-पिता हो। आचार्य'बाट सुपरिष्कृत बन्न आयो॥
भाषा छ रम्य यसमा नयपाल-देशी। यस् ग्रन्थको कदर धेर गरून् स्वदेशी॥

डा० गोविन्द कविराज

एम्. ए., एम्. ए. एम्. एस्, एच्. एम्. डी.
सर्वदर्शनाचार्य, साहित्याचार्य, व्याकरणाचार्य (द्वि०)
आयुर्वेदविज्ञानाचार्य, भिषगाचार्य, वैद्यरत्न,
साहित्यरत्न, वेदान्तशास्त्री, रिसर्च स्कॉलर.
प्रिन्सिपल— नेपाली संस्कृत कालेज, वाराणसी १
प्रोफेसर—वाराणसेय संस्कृत विश्वविद्यालय ,,

Acc-40
26029

२०१७ मार्गशुक्लपञ्चमी, के. २४/३१ रामघाट, वाराणसी १

ग्रन्थ-प्रशस्ति

श्री बालकृष्ण-बुध-निमित रम्ययत्न ठान्छू म यो अमरकोष-विवृति रत्न।
विद्यार्थिवर्ग यसबाट हुनन् प्रबुद्ध होला अवश्य उनको मति पूर्णशुद्ध॥१॥
व्युत्पत्तिको पनि विशेष गरी प्रसार यो ग्रन्थरत्न गरनेछ महोपकार।
आचार्यको समभिनन्दन साथ आज सद्भाव यो प्रकट गर्दछ शेषराज॥२॥

आचार्य शेषराज शर्मा

प्राध्यापक, नेपाली विभाग
काशीहिन्दूविश्वविद्यालय।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

भूमिका

अनादिनिधनं शब्दब्रह्म नित्यमुपास्महे । व्यवहारक्रमः सृष्टेर्यतश्चलति निर्भरम् ॥ १ ॥ हाम्रा व्याकरण आदि शास्त्रले, शब्दलाईनै साक्षात् ब्रह्म मानेकोछ, शब्द अथवा अनाहतनादका रूपमा प्राणिहेरूले ब्रह्मको साक्षात्कार गरेकोछ । अतः मानव जीवनमा शब्द तथा शब्दज्ञान एवं शब्दानुभूतिको महत्ता तथा उपयोगीता कति सम्मछ यस्को कल्पना सजिलै सित गर्न सकिन्छ । यदि एति कल्पना पनि गर्न शक्दैन भने पशु र मनुष्यमा के अन्तर भयो र अशभ्य तथा सभ्यमा के अन्तर भयो यसैको विवेचन गर्नका निमित्त हाँम्रा पूर्वज आचार्यहरूले व्यक्त, व्युत्पन्न सार्थक शब्द को प्रयोग शब्दज्ञान वाटनै गरेकाछन्, भनेको पनिछ एकः शब्दः सुप्रयुक्तः सुज्ञातः स्वर्गेलोकेच कामधुक् भवति–यदि एक शब्द या वर्ण सम्यग्ज्ञान तथा सुप्रयुक्त भयो भने यस्लोक मा र परलोकमा पनि मनो वाञ्छितफल दिनेहुन्छ । अलि कति भ्रान्तिले गर्दा कति अनर्थ हुनजान्छ यो कुरो निम्नलिखित श्लोकवाट परिलक्षितछ—यद्यपि बहुनाधीषे तथापि पठ पुत्र ! व्याकरणम् । स्वजनः श्वजनो मा भूत् सकलं शकलं सकृच्छकृत् ॥ यसवाट यो सिद्ध हुन्छ कि मानवमात्रलाइ वर्ण तथा शब्दको यथार्थ ज्ञानहुनु अत्यावश्यकछ । वेद देखीलियेर आधुनिक साहित्य सम्म अनगन्ती ग्रन्थ निर्मित भयेका छन्, इनै ग्रन्थ हाँम्रा संस्कृतिक प्रगतिका प्रतीकछन् । इग्रन्थ केहुन् १ शब्दर अर्थका समन्वय-सम्पृक्त वागर्थ हुन् । यो अर्थलाई इङ्गित गर्नका उद्देश्यले कालिदासले रघुवंशका मङ्गलाचरणमा पार्वती परमेश्वरौलाइ वागर्थाविव सम्पृक्तौ, को विशेषण दियेकोछ । मनुष्यका समस्त मनको भावना मनमानै विलीन हुन्छन्, यदि अर्थलाइ इतरावबोध्य शब्दमा गुम्फित गर्ने सामर्थ्यछैन भने ॥ आज हाँमीहेरूले आदि कवि वाल्मीकि व्यास कालिदास भारवि श्रीहर्ष तुलसी सूर आदिलाई अमर मानेकाछौ, यसको कारण केहो, उनीहरुमा उपर्युक्त शब्द चयन तथा शब्द गुम्फनको शक्ति साधारणजनका अपेक्षा अधिक थियो । कोश तथा व्याकरण ई २ को यथार्थ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

व्युत्पत्ति द्वारा नै उपयुक्त शब्दभण्डारको सृष्टि तथा शब्द चयन एवं समीचीनतया श्लोक रचना समस्या पूर्ति श्लेषोक्ति वक्रोक्ति आदिको रचना शक्ति उपलब्ध हुन्छे । श्लोकको अर्थ संझनलाई यौटा कालिदास कविको रचना अथ प्रजानामधिपः प्रभाते जायाप्रतिग्राहितगन्धमाल्याम् । वनाय पीतप्रतिबद्धवत्सां यशो धनोधेनुमृषेर्मुमोच ।। यसको पैले शब्दान्वय, अनि वाक्यान्वय, खण्डान्वय, दण्डान्वय, तथा शब्दार्थ, पदार्थ, वाक्यार्थ, उत्तानार्थ, (सरलार्थ) तात्पर्यार्थ, गर्भार्थ, (गूह्यार्थ) हृदयार्थ, अन्तिम कवि कालिदासजीका हृदयले देखाइको अर्थ यैहो कि, गोसेवा तु महाफला, गोसेवा रूपी बीजारोपण कारणवाट दिलीपका कुलदीपक सुपुत्र रघुका अपत्य राघव (रामचन्द्र) को कीर्ति रूपीकीरणको गान समस्त विश्वमा अनेक कल्प कल्पान्तसम्म घर घर मा गरी रहेकाछन्, भन्ने अर्थ झल्काउनु मुख्य हृदयले चाहना गरेको अर्थ कवितामा देखाउनु थियो, यो सबै शब्दार्थादिको यथार्थज्ञान कोशर व्याकरणमा पूर्ण व्युत्पत्ति नभैगर्न शकिंदैन अधुरै रहन्छ, अतः भारत र नेपालमा अति प्राचीन काल देखो निघण्टु तथा निरुक्त का समय देखीनै कोशको अध्ययन परम्परा चलेर आयेकोछ, संस्कृतका प्रत्येक विद्यार्थीलाई अमरकोश कण्ठस्थ गराईन्थ्यो संप्रति पनि कण्ठस्थ गर्नु या गराउनु विद्यार्थीका निमित्त अत्यावश्यकछ, यद्यपि विस्तारविस्तार यो परम्परा क्षीणहुदै गयेकोछ, किनकि अँग्रेजीका विद्यार्थी पदपदमा डिक्शनरी उल्टाउँछन्, त्यस्तै देखा सिखी गरेर संस्कृत छात्र वर्गमा पनी पदपदमा कोशको शब्दानुक्रमणिका हेर्ने प्रवृत्ति बढ्दैजाँदैछ, तर यो प्रमादपूर्ण मूर्खता हो, जसवाट भविष्यमा असभ्य र दुर्भाग्यको जडहुनजान्छ, मेरा समझ माता अत्यन्तघातक प्रवृतिनै हो भन्ने संझन्छु ॥

अमर कोशलाई मुखस्थ गर्नाले या हस्तामलकवत् गर्नाले आवश्यक शब्द पर्यायलाइ याद गर्नाले वाक्य विन्यास, ग्रन्थ निर्माणमा जो सुविस्ता हुन्छ, त्यो सुविस्ता बारवार आधुनिक ढंगले कोशलाई उल्टेर कदापि हुन शक्तैन, यसवाट ता शब्द दारिद्र्यवाटनै मुक्त हुन सकिंदैन, भावलाई प्रकट गर्नु र उच्च कोटिको कल्पना तथा श्लोक रचना आदि वाट ता सर्वथा वञ्चित रहनुपर्छ, अनिकसरी विद्यार्थीले अग्रगण्यतार सर्वप्राथमिकता प्राप्तगर्न शक्त-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

छन् ॥ विद्वद्वरेण्य श्री अमरसिंह विरचित अमर कोशलाई यदि अमरभाषा (संस्कृत) साहित्यको अमरकोष (अक्षय निधि) भनेमा एक लेशमात्र अत्युक्ति हुँदैन, किनकि जुन अमरकोश द्वारानै उक्त पण्डित प्रवरको नाम चिर-कालका निमित्त अमरभयो उनका अमर कोशको अनूपम आदर केवल भारतका नेपालमा मात्र छैन किन्तु भूमण्डलमात्रमा देखिन्छ, विद्याप्रेमी योरप देशवासी विद्वान्ले आफ्ना आफ्ना भाषामा यसको अनुवाद गरेर लाभ उठाउनु विशेष आश्चर्यकर हुँदैन, जति धर्मान्धताले गर्दा अन्य सम्प्रदायका ग्रन्थ अग्नि जल देवलाई सरणलिँदै मुहम्मद जाति वालेले पनी अमरकोश आफ्ना भाषामा अनुवाद गरेर खुला हृदयले उपयोगिताको अङ्गीकार गरेकाछन् यो पनि हाम्रो गौरवकै विजय चिह्न हो। सूदूरतम चीनमा पनी ६ शताब्दीमा गुणराज नामक विद्वान्ले चीनीभाषामा अनुवाद गरेका छन्। यो पनी भारत नेपालवासीका निमित्त हर्षप्रद कुरो हो, यो कुरो वेलायतका कवि मैक्समूलरले लेखेका छन्। वृहस्पति जस्ता गुरुले पनी इन्द्र जस्ता शिष्यलाई हजारौं वर्ष तक शब्दपारायण गर्दा पनी शब्द सागरको पारलाउन सकेनन्—इन्द्रादयोऽपि यस्यान्तं न ययुः शब्दवारिधेः। यस्तो उक्ति देखिन्छ भने अरू मनुष्यमा कस्को सामर्थ्यछ कि अतिशय विस्तृत शब्द सागरका चरमसीमाको पत्ता लगाओस, हो यो भन्न सकिन्छ कि अतिप्राचीन कालमा शब्दब्रह्मोपासक मुनि हेरूको नै सामर्थ्य थियो कि उनीहेरू योगाभ्यासका बलले साक्षात् मन्त्र द्रष्टा हुन्थे उनीहरूलाई कुनै ग्रन्थको कुनै प्रकारको साहायता अपेक्षित रहदैनथ्यो, यसै आधारमा (सर्वे सर्वार्थ वाचकाः) (सबै शब्द सब अर्थका वाचकछन्) यो वैयाकरणको सिद्धान्तछ किन्तु परिवर्तन शील संसारमा कालको परिवर्तन हुँदै जानाले योगाभ्यासको पनी क्रमशः ह्रासहुँदै गयो, साथै मन्त्रद्रष्टित्व शक्ति पनी विलीन भयो। यस्ता प्रकारले ह्रासभयेको देखेर भगवान् कश्यपले वेदका कठिन शब्द-हरूको संग्रह गरेर सर्वप्रथम निघण्टु नामक कोष बनाये, यूथभ्रष्ट गौको जस्ता प्रकारले गोत्व नष्ट हुँदैन तेस्तै वेदबाट निकालेका संग्रीहित शब्दको पनी वेदत्व नष्ट भयेको छैन, अतः निघण्टुलाई पनी वेदै भन्दछन्, एवं निघण्टुलाई वेदमान्नाले तद्व्याख्यानभूत निरुक्तमा पनी वेदत्व अबाधितछ। यस्ता

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रकारले तपोबलको ह्रास हुँदै गये पछी बुद्धिविकाशको पनी ह्रास भयेकाले लौकिक शब्दको अर्थज्ञान पनो मानिसमा अत्यन्त दुरूह अज्ञेय भयेपछी, अनी लौकिक शब्द कोषको रचना भयो, तर कतिकोषमा शब्द गाम्भीर्य, कसैमा नाममात्र पाइन्छ, कसैमा शब्दको संग्रह मात्रछ, किन्तु अरू कोशमा सुचारु रूपले लिङ्गादिको संग्रह गरेको छैन, यो अमरकोशमा नामलिङ्ग नानार्थ सुचारु रूपले लेखेको हुनाले यसको मान्यता सर्वप्राथमिकछ । अतः यो नेपालीभाषाका अमरकोशको अत्यन्त अभाव भयेको देखेर छात्रवर्ग तथा संस्कृत नेपाली कोशका प्रेमी अध्यापक र माष्टरहरूलाई पनी उपयोगी हुनेगरी समस्त ग्रन्थको पद विभाग स्त्रीलिङ्ग पुंलिङ्ग नपुंसकलिङ्ग पदछेदबाटनै घोक्तै जानिने गरी सुलभ बनायेर, अरू सुवर्णमा सुगन्धि हुने गरी यसमा परिशिष्ट भाग, तथा एकाक्षरकोश, शब्दभेदप्रकाश, शब्दानुक्रमकोशको समावेश समेत गर्दा अत्यन्त सुलभ तर भयेकोछ । श्री मान्यवर विद्व रेण्य साहित्यशिरोमणि गुरुवर पं० कुलचन्द्र गौतमजीले प्रकाशनको अनुमति दियेको श्लोकः-संक्षिप्तटिप्पणि-युतः कोशश्छात्र सुखावहः । प्रदत्तो बालकृष्णाय कुलचन्द्रविपश्चिता ॥ यस्तो गुरुजीको प्राप्तानुमतिभयेतापनी यस्मा तल र माथी केवल अङ्क मात्र दियेको हुनाले थोरै पढेका छात्रलाई स्त्रीलिङ्ग पुंलिङ्ग नपुंसकलिङ्ग छुट्याउन पदच्छेद पद विभागगर्न कठिन भयेकाले यस्मा घोर षरीश्रमगरी अनेक विषय थपेर सर्वाङ्ग परिपूर्ण गरी छपायेको, वालकृष्णाश्रमी टीकाबाट छात्रवर्गादिले लाभ उठाउनु भयेमा म अनुगृहीत हुने थिञे ॥ गच्छतः स्खलनं क्वापि भवत्येव प्रमादतः । हसन्ति दुर्जनास्तत्र समादधति सज्जनाः ॥ यो पद्यका अनुसार क्षीरग्राही हंसका समान पण्डितजीहेरूले अशुद्धीलाई सुधारेर सूचना दिई अनुगृहीत गर्नभयेमा आफ्नु कठोर परिश्रम सफलभै कृतकृत्य हुने थिञे ॥ इत्यलं विस्तरेण ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शुद्धिपत्रम्

अशुद्धः	शुद्धः	पृष्ठम्	पंक्तिः
द्वन्द्वोः	द्वन्द्वो	५	७
त्रिश्विति	त्रिष्विति	७	९
गीर्वाणा	गीर्बाणा	९	१७
वलिध्वंसी	बलिध्वंसी	११	४२
खङ्गो	खड्गो	१२	५६
शाङ्गँ	शाङ्र्ग	१३	(१)
चव	चैव	१४	३
द्वमातुर	द्वैमातुर	१४	७५
इन्द्रा	इन्द्रो	१५	८१
नचि	नमुचि	१५	८६
उच्चेःश्रवा	उच्चैःश्रवा	१६	९०
हमाद्री	हैमाद्री	१६	९८
देवतरवोः	देवतरवो	१६	९९
वश्विन	वश्विनौ	१७	१०२
श्चवमाद्या	श्चैवमाद्या	१७	१०४
दोऽस्त्रय	दोऽस्त्रप	१८	११८
स्याव्द्यानः	स्याद्व्यानः	१९	३
स्मात्त्रिष्वेषां	स्यात्त्रिष्वेषां	१९	१३४
नुपमा	नुपमाः	२१	१५३
त्वन्तधि	त्वन्तर्धि	२३	१६९
स्तमिस्त्रिहा	स्तमिस्त्रहा	२६	५
राचिः	रोचिः	२७	२१३
द्यात	द्योत	२७	२१३
श्चेव	श्चैव	२९	१०
मधु	मधुः	३०	२४५
रोडस्त्रियाम्	रोऽस्त्रियाम्	३०	२५०
उष्मकः	ऊष्मकः	३०	२५१
मुद्ध	मुद्ध	३२	२६८
विंधि	विंधिः	३२	२७०
चित्ताभोगा	चित्ताभोगो	३३	२८१
ऽपर्वोऽ	ऽपवर्गोऽ	३४	२९०
दं मतिः	हंमतिः	३४	२९०
आस्त्रेडितं	आम्रेडितं	४०	३३४
कणिते	क्वणिते	४३	३६०
स्तबेकतालो	स्तवेकतालो	४४	३६७
बंशादिकं	वंशादिकं	४४	३७०
सहः	हसः	४७	३९८
हासा	हासो	४७	३९९
शुक	शुक्	४९	४११
स्त्रियाम्	स्त्रियाम्	५२	४३५
रन्थ्रं	रन्ध्रं	५२	४४१
सत्वास्तु	सत्त्वास्तु	५५	४६३
उदन्बा	उदन्वा	५५	४६९
त्रिष्बा	त्रिष्वा	५८	४९५
भृत्सा	मृत्सा	६६	५६४
ऊर्वरा	उर्वरा	६६	५६५
बरणः	वरणः	७०	५९९
आबेशनं	आवेशनं	७१	६०७
शाल	शैलः	७३	६३५
तिकुञ्ज	निकुञ्ज	७५	६४९
बाटिका	वाटिका	७५	६५३
स्कन्ध	स्कन्धः	७७	६६९

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सभे	समे	७७	६७०
बुध्नोऽड्रिघ्र	बुध्नोऽङ्घ्रि	७७	६७२
बल्कल	वल्कल	७७	६७३
मँज्जरिः	मँञ्जरिः	७८	६७५
कुड्मलो	कुड्मलो	७८	६८१
गुडपुप्प	गुडपुष्प	८०	७०३
बातपोथोऽ	वातपोघोड्	८१	७०७
श्रीपर्णिका	श्रीपर्णिका	८३	७२९
सुपार्श्वका	सुपार्श्वकाः	८३	७३४
कृषणा	कृष्ण	८७	७८३
मधरसा	मधुरसा	९०	८१५
श्रेयती	श्रेयसी	९०	८१७
ङिघ्र	ङ्घ्रि	९२	८३३
ङ्घ्रि	ङ्घ्रि	९८	९०७
मधुस्रवा	मधुस्रवा	१००	९३२
गृज्जना	गृञ्जना	१०१	९४५
सेव्या	सेव्य	१०४	९७७
ताल	ताली	१०५	९८८
खङ्गखङ्गिनौ	खङ्गखङ्गिनौ	१०६	९९४
गिरिका	गिरिका	१०८	१०११
द्रोणककस्तु	द्रोणकाकस्तु	१०९	१०२९
तेपां	तेषां	११२	१०५६
बारस्त्री	वारस्त्री	११८	११११
निकष्ला	निष्कला	११८	१११६
वयस्य	वयःस्थ	१२२	११५७
कुञ्जे	कुब्जे	१२३	११६९
विप्लु	पिप्लु	१२४	११७२
शोपताप	चोपताप	१२४	११७५
मोषश्च	शोषश्च	१२४	११७६
निबन्धः	विबन्धः	१२५	११८३
स्रीकठ्याः	स्त्रीकस्याः	११९	१२२१
चास्तु	चास्तु	१३२	१२६४
ऽस्त्रियाम्	ऽस्त्रियाम्	१३३	१२६३
कुन्तला	कुन्तलाः	१३३	१२६५
विभ्राड	विभ्राड्	१३४	१२७५
वासश्चलं	वासश्चैलं	१३८	१३०४
स्यात्त्रिष्वा	स्यात्त्रिष्वा	१३८	१३१२
समाथकम्	समार्थकम्	१४०	१३२५
रज्जनं	रञ्जनं	१४१	१३३७
दैशेषिके	वैशेषिके	१४४	५
गीष्पतीष्ट्या	गीर्पतीष्ट्या	१४५	११७०
ज्ञानमाद्यं	ज्ञानमाद्यं	१४५	१३७८
पजुः सास	यजुःसाम	१४६	१३८६
कुम्वा	कुम्बा	१४७	१३८९
ऽवभृथौ	ऽवभृथो	१४९	१४०७
तरकर्मोहं	तरकर्मोहँ	१४९	१४०७
अन्वाहार्य	अन्वाहार्य	१४९	१४१५
सुश्रूषा	शुश्रूषा	१५०	१४२२
भरद्वाजो	भरद्वाजौ	१५१	४
संरस्कार	संस्कार	१५२	१४३३
विराट	विराट्	१५६	१४६९
प्राड्वि	प्राड्विवा	१५७	१४७८
रुमे	रुभे	१५९	१४९९

(बाकि अन्त्यसमा ३५० मा छ)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

श्रीः

नामलिङ्गानुशासनं नाम

विद्वद्वरेण्यश्रीमदमरसिंहप्रणीतः

अमरकोषः

बालकृष्णाश्रमीनेपालीटीकयासहितः

प्रथमं काण्डम्

१. मङ्गलाचरणम्

यस्य ज्ञानदयासिन्धोरगाधस्यानघा गुणाः १

सेव्यतामक्षयो धीराः स श्रिये चामृताय च २

२. प्रस्तावना

समाहृत्यान्यतन्त्राणि संक्षिप्तैः प्रतिसंस्कृतैः ३

संपूर्णमुच्यते वर्गैर्नामलिङ्गानुशासनम् ४

श्री अमरसिंह आफुले रचना गरिने यो ग्रन्थको निर्विघ्नता-पूर्वक समाप्ति तथा प्रसिद्धि प्राप्तगर्नाका निमित्त र व्याख्याता तथा अध्येता (पढनेवाला) हरुलाई उपदेशका निमित्त शिष्टा-चारानुसार गरियेका मङ्गलाचरणलाई पैले लेखदछन् (यस्यज्ञान) हे विद्वान् हो ? अति गम्भीर भएका तथा ज्ञान र दयाका समुद्रभयेका जसका क्षमा आदि गुण छन्। उनै अविनाशी भगवान् सम्पत्तिका निमित्त र मुक्तिका निमित्त पनि सेवा गरिउन् ॥ २ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ग्रन्थ समाप्तिका निमित्त इष्टदेवता जुन देवताको स्मरण गरेर श्रोता वक्ता आदिको हार्दिक उत्साह वर्धनार्थ साभिधेय प्रयोजन भन्दछन् (समाहृत्य·····) नाम र लिङ्गलाई बतलाउने वररुचि आदिको तन्त्र (कोश)हरूलाई एकत्रित गरेर विस्तार थोडा भयेर पनि अधिक अर्थ भयेका प्रत्येक पद प्रकृति र प्रत्ययको राम्रो विचारपूर्वक संस्कार गरेर बनायेका वर्ग (प्रकरण) हरूले सम्पूर्ण नाम (स्वः स्वर्गः नाकः) आदि र लिङ्ग (पुंलिङ्ग स्त्रीलिङ्ग नपुंसकलिङ्ग) लाई स्पष्ट बोध गराउने यो शास्त्र मैले कहिन्छ ॥ ४ ॥ त्रिकाण्ड आदि कोशमा केवल नाम (पर्याय) बतायेकोछ, वररुचि आदिका ग्रन्थमा केवल लिङ्ग बतायेकोछ, किन्तु यो अमरकोशमा नाम (पर्यायवाचक) लिङ्ग स्त्रीलिङ्ग पुंलिङ्ग नपुंसकलिङ्ग, बतायेकोछ अतः त्रिकाण्ड कण्ठस्थ राखनु छात्रका निमित्त अत्यावश्यक छ ॥

अव **प्रायशः** इत्यादिवाट यो ग्रन्थमा लिङ्ग आदि स्पष्ट बोध गराउने उपाय—(परिभाषा) ग्रन्थको गर्भित अर्थलाई खोलेर छ्याङ्ग झलकाउने (साँचो बताइन्छ । **प्रायः** (बहुधा) रूप (आकार) भेद अर्थात् (ङीप्, ङीष्, टाप्) विसर्ग र अमादेश आदिबाट लिङ्ग (स्त्रीलिङ्ग, पुंलिङ्ग, नपुंसकलिङ्ग) जान्नु । उदाहरण—**स्त्रीलिङ्ग जस्तै**—शिवा भवानी रुद्राणी सर्वाणी सर्वमङ्गला (१।४।७३) यहाँ शिवा र सर्वमङ्गला इ दुई शब्द आबन्त हुनाले तथा (भवानी रुद्राणी र सर्वाणी) इ तीनै शब्द ङ्यन्त भयेकाले सु (प्रथमा विभक्तिका एकवचनको) लोप भयो) अत एव शिवा आदि पाँचै शब्द स्त्रीलिङ्ग हुन् । **क्रमशः पुंलिङ्ग और नपुंसकलिङ्ग जस्तै**—प्रदोषो रजनी-मुखम् (१।८।२-६) यहाँ प्रदोष शब्दका सुविभक्तिको रुत्व विसर्ग भयेकाले प्रदोषः—शब्द पुंल्लिङ्ग रजनीमुख शब्दका सुबिभक्तिका स्थानमा अमादेश हुनाले रजनीमुख शब्द नपुंसकलिंग हो)।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

३. परिभाषा

प्रायशो रूपभेदेन साहचर्याच्च कुत्रचित् ५

कहीं-कहीं साहचर्यले (समीपवर्ति शब्दका अनुसार) ले तीनै लिङ्ग जान्नु। स्त्रीलिङ्ग जस्तै—तडित् सौदामनी विद्युत् चञ्चला चपला अपि (१।६।१६३) यहाँ स्त्रीलिङ्गवाला सौदामनी आदि शब्दका साहचर्यले संदिग्ध तडित् तथा विद्युत् इ दुवै शब्द स्त्रीलिङ्ग हुन्। पुंलिङ्ग जस्तै स्फूर्जथुर्वज्रनिर्घोषः (१।६।१६४) यहाँ वज्र निर्घोष शब्दको साहचर्यले स्फूर्जथु) शब्द पुंलिङ्ग भयो। नपुंसकलिङ्ग जस्तै इन्द्रायुधं शक्रधनुः (१।६।१६५) यहाँ इन्द्रायुध शब्दका साहचर्यले शक्रधनुष् शब्द नपुंसकलिङ्ग भयो)॥ कहीं-कहीं विशेषरूपले कहनाले पनि स्त्रीलिङ्ग पुंलिङ्ग नपुंसक लिङ्ग जान्नुपर्छ। स्त्रीलिङ्ग जस्तै द्यो दिवौ द्वे स्त्रियाम्.... (१।५।१४३) यहाँ स्त्रियां यो विशेष शब्दले द्यो तथा दिव् इदुवै शब्द स्त्रीलिङ्ग नै हुन्। पुंलिङ्ग जस्तै निधिर्नासेवधिः....(१।५।१४२) यहाँ ना यो विशेष शब्दले निधिः शब्द पुंलिङ्ग भयो। नपुंसकलिङ्ग जस्तै रोचिः शोचिरुभे क्लीवे (१। ६। १४६) यहाँ क्लीवे यो विशेष शब्दले रोचिष् तथा शोचिष् इ दुवै शब्द नपुंसकलिङ्ग भए। विशेषः कहीं कहीं सर्वनाम पदले तथा विशेषण पदबाट पनि तीनै लिङ्ग जान्नु पर्दछ। सर्वनाम पदले स्त्रीलिङ्ग जस्तै—दिशस्तु ककुभः काष्ठा आशाश्च हरितश्चताः (१।४।१ ६) यो स्त्रीलिङ्ग वाला सर्वनाम पदले (दिक्) ककुभ—काष्ठा आशा हरित् इपाँचै शब्द स्त्रीलिङ्गै भये॥ सर्वनाम पदले पुंलिङ्ग जस्तै : शुचिस्त्वयम् (१।७।२४६) यहाँ—अयं यो सर्व-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्त्रीपुंनपुंसकं ज्ञेयं तद्विशेषविधेः क्वचित् ६

नाम पदले शुचिः शब्द पुंलिङ्ग भयो। **सर्वनाम पदले नपुंसक लिङ्ग जस्तै :** विषुवत् विषुवं च तत् (१।७।२४२) यहाँ तत् यो सर्वनाम पदले विषुवत् विषुव् २ शब्द नपुंसक लिङ्ग भए॥ **विशेषण पदले स्त्रीलिङ्ग जस्तैः** संहूतिर्बहुभिः कृताः (१।६।३२७) यहाँ कृता यो स्त्रीलिङ्ग **विशेषण पदले**संहूतिः शब्दः स्त्रीलिङ्ग भयो। विशेषपदबाट लिङ्गका अतिरिक्त वचन आदिको पनि ज्ञान हुन्छ। जस्तै स्त्रियाँ बहुष्वप्सरसः…(१।४।१०३) यहाँ स्त्रियाँ र बहुषु इ दुई विशेष शब्दलाई कहनाले अप्सरसः शब्द केवल स्त्रीलिङ्ग तथा बहुवचनान्त पनि हुन्छ। आर्को उदाहरण जस्तै— स्वरव्ययं....(१।४।११)। यहाँ अव्ययम्। यो विशेष पदले स्वर् शब्द अव्ययनै भयो। यस्तै किसिमले अन्यत्र पनि जान्नु ॥३॥

४ यो ग्रन्थमा प्रत्येक शब्दको लिङ्ग जान्नाका निमित्त उनी शब्द-को द्वन्द्व **एक शेष औेर शङ्कर** प्रायः गरीयेको छैन। जुनशब्द-को पैले लिङ्ग कहियेको छैन और भिन्न-भिन्न छन्, किन्तु जुन शब्दको लिङ्ग आदि कहीं कहीं कहियेको छ भने उनै शब्दको द्वन्द्व एक शेष तथा शङ्कर समास गरीयेको छ। क्रमशः उदाहरण **पैलो द्वन्द्व जस्तै** जातिर्जातञ्च सामान्यं…(१।७।२०६) यहाँ जातिसामान्यजाताश्च यस्तै किसिमले कुलिशंभिदुरं पविः (१।४।८२) कुलिशभिदुरपवयः यस्तो द्वन्द्व समास गरीयेको छैन। यहाँ पैला उदाहरणमा द्वन्द्व समास गरेमा अन्तिम शब्दको लिङ्ग भयेकाले जाति शब्द स्त्रीलिङ्ग जात तथा सामान्य २ शब्द नपुंसकलिङ्ग हुन्। यो विदित हुन सकतैन, यस्तै किसिमले **दोस्रा उदाहरणमा पनि** द्वन्द्व समास गरेमा कुलिश

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

भेदाख्यानाय न द्वन्द्वोः नैकशेषो न संकरः ७

और भिदुर शब्द नपुंसक लिङ्ग पविः शब्द पुंलिङ्ग हो तर यो मालुम पर्न सक्तैन। **दोस्रो एक शेष जस्तैः** ओकः सद्माश्रयश्चौकाः…३।५।२८०१ यहाँ ओकस शब्दको सद्माश्रयश्चौकसौ यस्ता प्रकारले नभः खं श्रावणोनभाः (३।५।२८००) यहाँ खश्रावणौतु नभसी यस्ता प्रकारले एकशेष समास पनि गरीयेको छैन, अन्यथा पैला उदाहरणमा ओकस् शब्द पद्म अर्थात् गृह-अर्थमा नपुंसकलिङ्ग तथा आश्रय अर्थमा पुंलिङ्ग छ यो ठिक्ठिक् विदित हुँदैन **यस्तै प्रकारले दोस्रा उदाहरणमा** पनि नभस् शब्द आकाश अर्थमा नपुंसक लिङ्ग तथा श्रावण महीनाको अर्थमा पुंलिङ्ग छ, यो ज्ञान हुन शक्तैन. **तेस्रो शङ्कर जस्तैः—**स्तवः स्तोत्रं स्तुतिर्नुतिः (१।६।३३३) यहाँ पुंल्लिङ्ग नपुंसकलिंग स्त्रीलिंग क्रमैले कहियेको छ।

सङ्कर अर्थात् मिश्रण गरेर स्तुतिः स्तोत्रं स्तवो नुतिः यस्तो गरी व्यतिक्रमले कहीयेको छैन। पीयूषममृतंसुधा (१।४।६६) यहाँ पीयूषन्तु सुधामृतम् यस्तो गरेर संकर संमिश्रण गरेको छैन किन्तु पैले नपुंसक लिङ्ग वाला पीयूष शब्द तथा अमृत शब्दलाई कहिसके पछि, स्त्रीलिङ्गवाला सुधाशब्द कहियो यस्तै प्रकारले प्रश्नोऽनुयोगोपृच्छाच (१।६।३३०) इत्यादि उदाहरणमा पनि जान्नु। यस ग्रन्थमा जुन शब्द कहीं कहीयेको छ उन शब्द कोताब्दन्द्व २ एकशेष और सङ्कर प्रायः गरियेकै छ।

पैलोद्वन्द्व जस्तै-१ स्त्रियां बहुष्वप्सरसः (१।४।१०३)२ यक्षैक पिङ्गैलविल (१।४।१३७) ३ नैर्ऋतोयातु रक्षसी (१।४।१२०) गन्धर्वो दिव्य गायनेः (३।५।२६००) ५ स्यात्किन्नरः किं पुरुषः (१।४।१४१) ३ पांच वाक्य ले १ अप्सरस् २ यक्ष ३ रक्षस ४ किन्नर गन्धर्व ई पाँच शब्दका लिंग कहियेका छन्, अतः विद्याधराप्सरोयक्षरक्षो

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कृतोऽत्र भिन्नलिङ्गानामनुक्तानां क्रमादृते ८

गन्धर्वकिन्नराः (१।४।२१) यहाँ उक्त पाँच शब्दको द्वन्द्व समास गरिये कोछ, समान लिंगवाला शब्द कोता यथावसर द्वन्द्व समास गरियेकैछ, जस्तै यक्षैकपिङ्गैलविल श्रीदपुण्यजनेश्वराः (१।४।१३८) यहाँ यक्ष. एकपिङ्ग, ऐलबिल, श्रीद, पुण्य जनेश्वरः ४ शब्द समान लिङ्ग अर्थात् पुंलिङ्गैमाछन् । अतः यस्मा द्वन्द्व समास गरेकै छ । **दोस्रो एकशेष जस्तै**···

पतिपत्न्योः प्रसूः श्वश्रूः श्वसुरस्तु पिता तयोः—(२।७।११५३)३ यो वाक्यले श्वश्रूः और श्वसुर इ दुई शब्दको लिङ्ग कहियेकैछ। अतः एव श्वश्रू श्वशुरौ श्वशुरौ (२।७।११४८) यहाँ श्वश्रू तथा श्वशुर इ दुई शब्दको एकशेष गरियेकैछ, **तेस्रो सङ्कर जस्तै—** श्रुतिः स्त्री वेद आम्नायस्त्रयी" (१।६।३१६) यहाँ स्त्रीलिङ्गवाला श्रुतिः शब्दलाई पढ़ेपछि, पुंलिङ्ग वाला वेद, आम्नाय शब्द कहियेकाछन्, तेसपछि फेरी स्त्रीलिंगवाला त्रयी शब्द पछि कहियेकोछ ।

प्रायशः यो शब्द पाठमा पढ़ेको हुनाले पयःकीलालममृतं (१।१३।४७३) दुग्धं क्षीरं पयः समम (२।१०।१८०८) इत्यादि वाक्यले यद्यपि नपुंसकलिङ्ग कहियेकोछ, तथापि पयः क्षीरं पयोम्बुच (३।५।२८०१) यहाँ अम्बुक्षीरेतुपयसी, यस्ताप्रकारले एकशेष समास नगरे मा पनि केही दोष (प्रतीज्ञाहानि छँन, यस्तै प्रकारले अरू अरू उदाहरणपनि जान्नु ।

तीनै लिङ्ग वताउन लाई **त्रिषु** पद पुंलिङ्ग स्त्रीलिङ्ग बताउनलाई **द्वयोः** पद दिये कोछ **पैलो तीनै लिङ्ग वताउनलाई जस्तै**—मण्डलं त्रिषु (१।६।१७५) यहाँ त्रिषु भन्नाले मण्डल

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

त्रिलिङ्ग्यां त्रिष्विति पदं मिथुने तु द्वयोरिति ९

शब्द तीनै लिङ्गमा रहेछ, पुंलिङ्ग स्त्रीलिङ्ग नपुंसकलिङ्ग माछ भन्ने ज्ञान भयो।

द्वयोः शब्दवाट २ लिङ्गको ज्ञान हुन्छ जस्तै-अशनिर्द्वयोः (१।४।६४) यहाँ द्वयोः शब्द पढनाले अशनि शब्द पुंलिङ्ग र स्त्री लिङ्ग रहेछ भन्ने ज्ञान भयो।

विशेषः—पुंलिङ्ग वताउनलाई **ना पुमान् पुंसि** स्त्रीलिङ्ग वताउनलाई **स्त्री स्त्रियाम्** नपुसकलिङ्ग वतूलाउनलाई **क्लीवम् । क्लीबे ।**

इनका सबै उदाहरण स्वयं जान्नु पर्छ। २ जाहाँ जुन लिंगको निषेध गरेकोछ तेस लिंगका अतिरिक्त वाकि लिंगको हुन्छ, जस्तै—संवत्सरो वत्सरोऽब्दोहायनोऽस्त्री (१।७।२२५) यहाँ अस्त्री शब्दले संवत्सर आदि चार शब्द स्त्रीलिंगमा निषेधगरिये पुंलिंग र नपुंसक २ लिंगमाछन्॥ जुन शब्दका अन्तमा तु शब्द आदिमा अथ शब्द छ यस्ता **१ नामपद २ लिङ्गपद ३ सर्वनामपद ४ अव्ययपद** इ चारैको पूर्वमा रहनेवाला शब्दका साथ सम्बन्ध हुँदैन **क्रमशः** उदाहरण प्रथम **नामपद** त्वन्त (तु अन्तमा भयेको) जस्तै और्वस्तु वाडवो वडवानलः (१।४।११२) यहाँ और्व शब्दका अन्तमा तु शब्दछ अतः और्व शब्दको सबन्ध अगाडी वाडव शब्दका साथ छ, किन्तु पूर्वशब्दका साथ सम्बन्ध छैन। **दोस्रो लिङ्गपद** जस्तै अन्तर्धा व्यवधाः पुंसित्वन्तर्धिरपवारणम् (१।६।१९६) यहाँ पुंसि शब्दका अन्तमा तु शब्द भयेकाले अगाडीको अन्तर्धि शब्दनै पुंलिंग हुन्छ पूर्वका साध सम्बन्ध

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

निषिद्धलिङ्गं शेषार्थं त्वन्ताथादि न पूर्वभाक् १०

हुँदैन। **तेस्रो सर्वनामपद** त्वन्त जस्तै गोष्ठं गोष्ठानकं तत्तु गोष्ठीनं भूतपूर्वकम् (२।३।५८३) यहाँ तत् शब्द सर्वनामपदका अगाडी तु शब्द भयेकाले उसको संबन्ध गोष्ठीनं का साथ छ पूर्व सित छैन **चौथो अव्ययपद** त्वन्त जस्तै वियद्विष्णुपदं वातु पुंस्याऽकाशविहासी (१।५।१४४) यहाँ वा अव्ययपदका अन्तमा तु शब्द छ अतः वा शब्दको सम्बन्ध पुंसिका साथ भयेकाले आकाश विहायस् २ शब्द विकल्पले पुंलिंगमा हुन्छन् पूर्ववाला विष्णुपद शब्द हुँदैन। **पैला नामपद अथादि।** अथ शब्द आदि मा छ जस्को जस्तै मोक्षोऽपवर्गोऽथाज्ञानमविद्या···· (१।८।२६०) यहाँ अज्ञान शब्दका पूर्वमा अथ शब्द भयेकाले अगाडी रहेंका अविद्या शब्दकोनै पर्यायवाचक हो पूर्व स्थित अपवर्गको होइन। **दोस्रो लिङ्गपद अथादि जस्तै** शस्तं चाथ त्रिषु द्रव्ये पाप पुण्यं····(१।७।२६७) यहाँ त्रिषु योलिंगपदका आदिमा अथ शब्द भयेकाले स्त्री० पु० नपुं० अर्थमा प्रयुक्त त्रिषु यसको सम्बन्ध द्रव्ये यो शब्दका साथ छ तेसैले शस्तशब्द द्रव्यै अर्थमा त्रिलिंग छ कल्याण मात्रलाई कहदाँ त्रिलिंग छैन॥ यस्तै गरी सर्वनामपद और अव्यय पद जान्नु॥ **विशेष** अथ शब्दको उपलक्षण अथो शब्द समान अर्थमा छ साम सान्त्वमथो समौ भेदोपजापावुपजा (२।८।१५१०) यहाँ समौका आदिमा अथ शब्द हुनाले समौको सम्बन्ध भेदका साथ छ यस्तै प्रकारले अन्यत्र जान्नु॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

४. स्वर्गवर्गः

स्वरव्ययं स्वर्गनाकत्रिदिवत्रिदशालयाः ११
सुरलोको द्योदिवौ द्वे स्त्रियां क्लीबे त्रिविष्टपम् १२
अमरा निर्जरा देवास्त्रिदशा विबुधाः सुराः १३
सुपर्वाणः सुमनसस्त्रिदिवेशा दिवौकसः १४
आदितेया दिविषदो लेखा अदितिनन्दनाः १५
आदित्या ऋभवोऽस्वप्ना अमर्त्या अमृतान्धसः १६
बर्हिर्मुखाः क्रतुभुजो गीर्वाणा दानवारयः १७
वृन्दारका दैवतानि पुंसि वा देवताः स्त्रियाम् १८
आदित्यविश्ववसवस्तुषिताभास्वरानिलाः १९
महाराजिकसाध्याश्च रुद्राश्च गणदेवताः २०
विद्याधराप्सरोयक्षरक्षोगन्धर्वकिंनराः २१
पिशाचो गुह्यकः सिद्धो भूतोऽमी देवयोनयः २२

११–३४. स्वः, स्वर्गः, नाकः, त्रिदिवः, त्रिदशालयः, सुरलोकः, द्यौः, द्यौः, त्रिविष्टपम् इ ९ स्वर्गका नाम हुन् ॥ अमराः, निर्जराः, देवाः, त्रिदशाः, विबुधाः, सुराः, सुपर्वाणः, सुमनसः, त्रिदिवेशाः, दिवौकसः, आदितेयाः, दिविषदः, लेखाः, अदितिनन्दनाः, आदित्याः, ऋभवः, अस्वप्नाः, अमर्त्याः, अमृतान्धसः, बर्हिर्मुखाः, क्रतुभुजः, गीर्वाणाः, दानवारयः, वृन्दारकाः, दैवतानि, देवताः इ २६ देवताका नाम ॥—आदित्याः[१२], विश्वे[१०], वसवः[८], तुषिताः[३६], आभास्वराः[६४], अनिलाः[४९], महाराजिकाः[२२०], साध्याः[१२], रुद्राः[११], इ ९ गणदेवताका नाम ॥—विद्याधराः, अप्सरसः, यक्षाः, रक्षांसि, गन्धर्वाः, किंनराः, पिशाचाः, गुह्यकाः, सिद्धाः, भूताः, १०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

असुरा दैत्यदैतेयदनुजेन्द्रारिदानवाः २३
शुक्रशिष्या दितिसुताः पूर्वदेवाः सुरद्विषः २४
सर्वज्ञः सुगतो बुद्धो धर्मराजस्तथागतः २५
समन्तभद्रो भगवान् मारजिल्लोकजिज्जिनः २६
षडभिज्ञो दशबलोऽद्वयवादी विनायकः २७
मुनीन्द्रः श्रीघनः शास्ता मुनिः शाक्यमुनिस्तु यः २८
स शाक्यसिंहः सर्वार्थसिद्धः शौद्धोदनिश्च सः २९
गौतमश्चार्कबन्धुश्च मायादेवीसुतश्च सः ३०
ब्रह्मात्मभूः सुरज्येष्ठः परमेष्ठी पितामहः ३१
हिरण्यगर्भो लोकेशः स्वयंभूश्चतुराननः ३२
धाताब्जयोनिर्द्रुहिणो विरिञ्चिः कमलासनः ३३
स्रष्टा प्रजापतिर्वेधा विधाता विश्वसृड्विधिः ३४
'नाभिजन्माण्डजः पूर्वो निधनः कमलोद्भवः ❀✻

देवयोनिका नाम ॥ जातावेकवचनानि ॥—असुराः, दैत्याः, दैतेयाः, दनुजाः, इन्द्रारयः, दानवाः, शुक्रशिष्याः, दितिसुताः, पूर्वदेवाः, सुरद्विषः, १० दैत्यका नाम ॥—सर्वज्ञः, सुगतः, बुद्धः, धर्मराजः, तथागतः, समन्तभद्रः, भगवान्, मारजित्, लोकजित्, जिनः, षडभिज्ञः, दशबलः, अद्वयवादी, विनायकः, मुनीन्द्रः, श्रीघनः, शास्ता, मुनिः, इ १८ बुद्धका ॥—शाक्यमुनिः, शाक्यसिंहः, सर्वार्थसिद्धः, शौद्धोदनिः, गौतमः अर्कबन्धुः, मायादेवीसुतः, ७ इ बुद्धविशेषका नाम ॥—ब्रह्मा, आत्मभूः, सुरज्येष्ठः परमेष्ठी, पितामहः, हिरण्यगर्भः, लोकेशः, स्वयंभूः, चतुराननः, धाता, अब्जयोनिः, द्रुहिणः, विरिञ्चिः, कमलासनः, स्रष्टा, प्रजापतिः, वेधाः, विधाता, विश्वसृट्, विधिः, २० इ ब्रह्माजीका नाम ॥—विष्णुः, नारायणः, कृष्णः, वैकुण्ठः, विष्टरश्रवाः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सदानन्दो रजोमूर्तिः सत्यको हंसवाहनः' **
विष्णुर्नारायणः कृष्णो वैकुण्ठो विष्टरश्रवाः ३५
दामोदरो हृषीकेशः केशवो माधवः स्वभूः ३६
दैत्यारिः पुण्डरीकाक्षो गोविन्दो गरुडध्वजः ३७
पीताम्बरोऽच्युतः शार्ङ्गी विष्वक्सेनो जनार्दनः ३८
उपेन्द्र इन्द्रावरजश्चक्रपाणिश्चतुर्भुजः ३९
पद्मनाभो मधुरिपुर्वासुदेवस्त्रिविक्रमः ४०
देवकीनन्दनः शौरिः श्रीपतिः पुरुषोत्तमः ४१
वनमाली बलिध्वंसी कंसारातिरधोक्षजः ४२
विश्वंभरः कैटभजिद्विधुः श्रीवत्सलाञ्छनः ४३
'पुराणपुरुषो यज्ञपुरुषो नरकान्तकः **
जलशायी विश्वरूपो मुकुन्दो मुरमर्दनः' **
वसुदेवोऽस्य जनकः स एवानकदुन्दुभिः ४४
बलभद्रः प्रलम्बघ्नो बलदेवोऽच्युताग्रजः ४५
रेवतीरमणो रामः कामपालो हलायुधः ४६
नीलाम्बरो रौहिणेयस्तालाङ्को मुसली हली ४७

दामोदरः, हृषीकेशः, केशवः, माधवः, स्वभूः, दैत्यारिः, पुण्डरीकाक्षः, गोविन्दः, गरुडध्वजः, पीताम्बरः, अच्युतः, शार्ङ्गी, विष्वक्सेनः, जनार्दनः, उपेन्द्रः, इन्द्रावरजः, चक्रपाणिः, चतुर्भुजः, पद्मनाभः, मधुरिपुः, वासुदेवः, त्रिविक्रमः, देवकीनन्दनः, शौरिः, श्रीपतिः, पुरुषोत्तमः, वनमाली, बलिध्वंसी, कंसारातिः, अधोक्षजः, विश्वंभरः, कैटभजित्, विधुः, श्रीवत्सलाञ्छनः. ३९ इ विष्णुभगवान्‌का नाम ॥–वसुदेवः । आनकदुन्दुभिः २ इ कृष्णभगवान्‌का पिताजीका नाम ॥—बलभद्रः, प्रलम्बघ्नः, बलदेवः, अच्युताग्रजः, रेवतीरमणः, रामः, कामपालः, हलायुधः, नीलाम्बरः, रौहिणेयः, तालाङ्कः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

संकर्षणः सीरपाणिः कालिन्दीभेदनो बलः ४८
मदनो मन्मथो मारः प्रद्युम्नो मीनकेतनः ४९
कंदर्पो दर्पकोऽनङ्गः कामः पञ्चशरः स्मरः ५०
शम्बरारिर्मनसिजः कुसुमेषुरनन्यजः ५१
पुष्पधन्वा रतिपतिर्मकरध्वज आत्मभूः ५२
'अरविन्दमशोकं च चूतं च नवमल्लिका **
नीलोत्पलं च पञ्चैते पञ्चबाणस्य सायकाः **
उन्मादनस्तापनश्च शोषणः स्तम्भनस्तथा **
संमोहनश्च कामस्य पञ्च बाणाः प्रकीर्तिताः' **
ब्रह्मसूर्विश्वकेतुः स्यादनिरुद्ध उषापतिः ५३
लक्ष्मीः पद्मालया पद्मा कमला श्रीर्हरिप्रिया ५४
'इन्दिरा लोकमाता मा क्षीरोदतनया रमा **
भार्गवी लोकजननी क्षीरसागरकन्यका' **
शङ्खो लक्ष्मीपतेः पाञ्चजन्यश्चक्रं सुदर्शनम् ५५
कौमोदकी गदा खड्गो नन्दकः कौस्तुभो मणिः ५६

मुसली, हली, संकर्षणः, सीरपाणिः, कालिन्दीभेदनः, बलः, इ १७ बलरामका नाम ॥—मदनः, मन्मथः, मारः, प्रद्युम्नः, मीनकेतनः, कंदर्पः, दर्पकः, अनङ्गः, कामः, पञ्चशरः, स्मरः, शम्बरारिः, मनसिजः, कुसुमेषुः, अनन्यजः, पुष्पधन्वा, रतिपतिः, मकरध्वजः, आत्मभूः इ १९ कामदेवका नाम ॥—ब्रह्मसूः, विश्वकेतुः, अनिरुद्धः, उषापतिः, ४ प्रद्युम्नका पुत्रका नाम ॥—लक्ष्मीः, पद्मालया, पद्मा, कमला, श्रीः हरिप्रिया, ६ लक्ष्मीका नाम ॥ पाञ्चजन्य १ विष्णुका शंखको नाम ॥ सुदर्शनम् १ सुदर्शनको नाम ॥ कौमोदकी १ विष्णुभगवान्का गदाको नाम ॥ नन्दकः १ विष्णुभगवान्का खड्गको नाम ॥ कौस्तुभः १ विष्णुका मणिको नाम ॥ गरुत्मान्, गरुडः, तार्क्ष्यः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

'चापः शार्ङ्गं मुरारेस्तु श्रीवत्सो लाञ्छनं स्मृतम् ❀❀
अश्वाश्च शैब्यसुग्रीवमेघपुष्पबलाहकाः ❀❀
सारथिर्दारुको मन्त्री ह्युद्धवश्चानुजो गदः' ❀❀
गरुत्मान् गरुडस्तार्क्ष्यो वैनतेयः खगेश्वरः ५७
नागान्तको विष्णुरथः सुपर्णः पन्नगाशनः ५८
शंभुरीशः पशुपतिः शिवः शूली महेश्वरः ५९
ईश्वरः शर्व ईशानः शंकरश्चन्द्रशेखरः ६०
भूतेशः खण्डपरशुर्गिरीशो गिरिशो मृडः ६१
मृत्युञ्जयः कृत्तिवासाः पिनाकी प्रमथाधिपः ६२
उग्रः कपर्दी श्रीकण्ठः शितिकण्ठः कपालभृत् ६३
वामदेवो महादेवो विरूपाक्षस्त्रिलोचनः ६४
कृशानुरेताः सर्वज्ञो धूर्जटिर्नीललोहितः ६५
हरः स्मरहरो भर्गस्त्र्यम्बकस्त्रिपुरान्तकः ६६
गङ्गाधरोऽन्धकरिपुः क्रतुध्वंसी वृषध्वजः ६७
व्योमकेशो भवो भीमः स्थाणू रुद्र उमापतिः ६८
'अहिर्बुध्न्योऽष्टमूर्तिश्च गजारिश्च महानटः' ❀❀

वैनतेयः, खगेश्वरः, नागान्तकः, विष्णुरथः, सुपर्णः, पन्नगाशनः, ६ गरुडका नाम ॥—शंभुः, ईशः, पशुपतिः, शिवः, शूली, महेश्वरः, ईश्वरः, शर्वः, ईशानः, शंकरः, चन्द्रशेखरः, भूतेशः, खण्डपरशुः, गिरीशः, गिरिशः, मृडः, मृत्युञ्जयः, कृत्तिवासाः, पिनाकी, प्रमथाधिपः, उग्रः, कपर्दी, श्रीकण्ठः, शितिकण्ठः, कपालभृत्, वामदेवः, महादेवः, विरूपाक्षः, त्रिलोचनः, कृशानुरेताः, सर्वज्ञः, धूर्जटिः, नीललोहितः, हरः, स्मरहरः, भर्गः, त्र्यम्बकः, त्रिपुरान्तकः, गङ्गाधरः, अन्धकरिपुः, क्रतुध्वंसी, वृषध्वजः, व्योमकेशः, भवः, भीमः, स्थाणुः, रुद्रः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कपर्दोऽस्य जटाजूटः पिनाकोऽजगवं धनुः ६९
प्रमथाः स्युः पारिषदा ब्राह्मीत्याद्यास्तु मातरः ७०
'ब्राह्मी माहेश्वरी चैव कौमारी वैष्णवी तथा ❀❀
वाराही च तथेन्द्राणी चामुण्डा सप्त मातरः' ❀❀
विभूतिर्भूतिरैश्वर्यमणिमादिकमष्टधा ७१
'अणिमा महिमा चैव गरिमा लघिमा तथा ❀❀
प्राप्तिः प्राकाम्यमीशित्वं वशित्वं चाष्ट सिद्धयः' ❀❀
उमा कात्यायनी गौरी काली हैमवतीश्वरी ७२
शिवा भवानी रुद्राणी शर्वाणी सर्वमङ्गला ७३
अपर्णा पार्वती दुर्गा मृडानी चण्डिकाम्बिका ७४
'आर्या दाक्षायणी चैव गिरिजा मेनकात्मजा ❀❀
कर्ममोटी तु चामुण्डा चर्ममुण्डा तु चर्चिका' ❀❀
विनायको विघ्नराजद्वैमातुरगणाधिपाः ७५
अप्येकदन्तहेरम्बलम्बोदरगजाननाः ७६
कार्तिकेयो महासेनः शरजन्मा षडाननः ७७

उमापतिः, ४८ शिवजीका नाम ॥ कपर्द शिवजीका जटामुकुटको नाम ॥ अजगवम् पिनाकः २ शिवधनुका नाम ॥ प्रमथाः १ शिवका सभासदको नाम ॥ ब्राह्मी आदि गरियेकी ७ (देवी) लोकमात का नाम ॥—विभूतिः, भूतिः, ऐश्वर्यम्, ३ ऐश्वर्यका नाम ॥ 'अणिमा' आदि ८ हेश्वर्यका भेद मूलमा छन् ॥ उमा, कात्यायनी, गौरी, काली, हैमवती, ईश्वरी, शिवा, भवानी, रुद्राणी, शर्वाणी, सर्वमङ्गला, अपर्णा, पार्वती, दुर्गा, मृडानी, चण्डिका, अम्बिका १७ पार्वतीका नाम ॥—विनायकः, विघ्नराजः, द्वैमातुरः, गणाधिपः, एकदन्तः, हेरम्बः, लम्बोदरः, गजाननः, ड ८ गणेशजीका नाम ॥—कार्तिकेयः, महासेनः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पार्वतीनन्दनः स्कन्दः सेनानीरग्निभूर्गुहः ७८
बाहुलेयस्तारकजिद्विशाखः शिखिवाहनः ७९
षाण्मातुरः शक्तिधरः कुमारः क्रौञ्चदारणः ८०
'शृङ्गी भृङ्गी रिटिस्तुण्डी नन्दिको नन्दिकेश्वरः' **
इन्द्रो मरुत्वान् मघवा बिडौजाः पाकशासनः ८१
वृद्धश्रवाः सुनासीरः पुरुहूतः पुरंदरः ८२
जिष्णुर्लेखर्षभः शक्रः शतमन्युर्दिवस्पतिः ८३
सुत्रामा गोत्रभिद्वज्री वासवो वृत्रहा वृषा ८४
वास्तोष्पतिः सुरपतिर्बलारातिः शचीपतिः ८५
जम्भभेदी हरिहयः स्वाराण्नचिसूदनः ८६
संक्रन्दनो दुश्च्यवनस्तुराषाण्मेघवाहनः ८७
आखण्डलः सहस्राक्ष ऋभुक्षास्तस्य तु प्रिया ८८
पुलोमजा शचीन्द्राणी नगरी त्वमरावती ८९

शरजन्मा, षडाननः, पार्वतीनन्दनः, स्कन्दः, सेनानीः, अग्निभूः, गुहः, बाहुलेयः, तारकजित्, विशाखः, शिखिवाहनः, षाण्मातुरः, शक्तिधरः, कुमारः क्रौञ्चदारणः, इ १७ स्कन्दका नाम ॥ शृङ्गी, भृङ्गी, रिटिः, तुंडी, नन्दिकः, नन्दिकेश्वरः, ६ नन्दिकेश्वरका—इन्द्रः, मरुत्वान्, मघवा, बिडौजाः, पाकशासनः, वृद्धश्रवाः, सुनासीरः, पुरुहूतः, पुरंदरः, जिष्णुः, लेखर्षभः, शक्रः, शतमन्युः, दिवस्पतिः, सुत्रामा, गोत्रभित्, वज्री, वासवः, वृत्रहा, वृषा, वास्तोष्पतिः, सुरपतिः, बलारातिः, शचीपतिः, जम्भभेदी, हरिहयः, स्वाराट्, नमुचिसूदनः, संक्रन्दनः, दुश्च्यवनः, तुराषाट्, मेघवाहनः, आखण्डलः, सहस्राक्षः, ऋभुक्षाः, ३५ इन्द्रका नाम ॥— तस्येन्द्रस्य प्रिया तु पुलोमजेत्युत्तरेण संबन्धः। पुलोमजा, शची, इन्द्राणी ३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

हय उच्चैःश्रवा सूतो मातलिर्नन्दनं वनम् ९०
स्यात्प्रासादो वैजयन्तो जयन्तः पाकशासनिः ९१
ऐरावतोऽभ्रमातङ्गैरावणाभ्रमुवल्लभाः ९२
ह्रादिनी वज्रमस्त्री स्यात्कुलिशं भिदुरं पविः ९३
शतकोटिः स्वरुः शम्बो दम्भोलिरशनिर्द्वयोः ९४
व्योमयानं विमानोऽस्त्री नारदाद्याः सुरर्षयः ९५
स्यात्सुधर्मा देवसभा पीयूषममृतं सुधा ९६
मन्दाकिनी वियद्गङ्गा स्वर्णदी सुरदीर्घिका ९७
मेरुः सुमेरुहेमाद्री रत्नसानुः सुरालयः ९८
पञ्चैते देवतरवो: मन्दारः पारिजातकः ९९
सन्तानः कल्पवृक्षश्च पुंसि वा हरिचन्दनम् १००
सनत्कुमारो वैधात्रः स्वर्वैद्यावश्विनीसुतौ १०१

इन्द्रकीपत्नीका नाम॥ अमरावती १ अमरावतीको नाम॥ उच्चैःश्रवाः इन्द्रका घोडाको नाम ॥ मातलिः १ इन्द्रका सारथीको नाम ॥ नन्दनम् १ इन्द्रका बगैंचाको नाम॥ वैजयन्त १ इन्द्रकी अटालीको नाम॥-जयन्तः, पाकशासनिः, २ इन्द्रका पुत्रका नाम ॥—ऐरावतः, अभ्रमातङ्गः, ऐरावणः, अभ्रमुवल्लभः, ४ इन्द्रका ऐरावत हात्तीका नाम ॥—ह्रादिनी, वज्रम्, कुलिशम्, भिदुरम्, पविः, शतकोटिः, स्वरुः, शम्बः, दम्भोलिः, अशनिः १० वज्रका नाम॥ व्योमयानम्, विमानः, २ विमानका नाम ॥ सुरर्षयः देवर्षिका नाम ॥—सुधर्मा, देवसभा, २ देवसभाका नाम ॥—पीयूषम्, अमृतम्, सुधा, ३ अमृतका नाम ॥—मन्दाकिनी, वियद्गङ्गा, स्वर्णदी, सुरदीर्घिका, ४ मन्दाकिनी देवगंगाका नाम ॥—मेरुः, सुमेरुः, हेमाद्रिः, रत्नसानुः, सुरालयः, ५ सुमेरु पर्वतका नाम ॥—मन्दारः, पारिजातकः, संतानः, कल्पवृक्षः, हरिचन्दनम्; ५ स्वर्गका दिव्यवृक्षका नाम ॥—सनत्कुमारः वैधात्र २ सनत्कुमारका नाम ॥—स्वर्वैद्यौ, अश्विनीसुतौ,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नासत्यावश्विनौ दस्रावाश्विनेयौ च तावुभौ १०२
स्त्रियां बहुष्वप्सरसः स्वर्वेश्या उर्वशीमुखाः १०३
'घृताची मेनका रम्भा उर्वशी च तिलोत्तमा **
सुकेशी मञ्जुघोषाद्याः कथ्यन्तेऽप्सरसो बुधैः **
हाहा हूहूश्चैवमाद्या गन्धर्वास्त्रिदिवौकसाम् १०४
अग्निर्वैश्वानरो वह्निर्वीतिहोत्रो धनञ्जयः १०५
कृपीटयोनिर्ज्वलनो जातवेदास्तनूनपात् १०६
बर्हिः शुष्मा कृष्णवर्त्मा शोचिष्केश उषर्बुधः १०७
आश्रयाशो बृहद्भानुः कृशानुः पावकोऽनलः १०८
रोहिताश्वो वायुसखः शिखावानाशुशुक्षणिः १०९
हिरण्यरेता हुतभुग्दहनो हव्यवाहनः ११०
सप्तार्चिर्दमुनाः शुक्रश्चित्रभानुर्विभावसुः १११
शुचिरप्पित्तमौर्वस्तु वाडवो वडवानलः ११२
वह्नेर्द्वयोर्ज्वालकीलावर्चिर्हेतिः शिखा स्त्रियाम् ११३
त्रिषु स्फुलिङ्गोऽग्निकणः संतापः संज्वरः समौ ११४

नासत्यौ, अश्विनौ, दस्रौ, आश्विनेयौ, ६ अश्विनीकुमारका नाम ॥ १ उर्वशी आदि अप्सराका नाम ॥—हाहाः, हूहूः, तुम्बुरु विश्वावसु-चित्ररथ ५ स्वर्गका गायकका नाम ॥—अग्निः, वैश्वानरः, वह्निः, वीतिहोत्रः, धनंजयः, कृपीटयोनिः, ज्वलनः, जातवेदाः, तनूनपात्, बर्हिः, शुष्मा, कृष्णवर्त्मा, शोचिष्केशः, उषर्बुधः, आश्रयाशः, बृहद्भानुः, कृशानुः, पावकः, अनलः, रोहिताश्वः, वायुसखः, शिखावान्, आशुशुक्षणिः, हिरण्यरेताः, हुतभुक्, दहनः, हव्यवाहनः, सप्तार्चिः, दमुनाः, शुक्रः, चित्रभानुः, विभावसुः, शुचिः, अप्पित्तम्, ३४ अग्निका नाम ॥ और्वः, वाडवः, वडवानलः, ३ वाडवाग्निका नाम ॥—ज्वालः, कीलः, अर्चिः, हेतिः, शिखा, ५ अग्निका ज्वालाका नाम ॥—स्फुलिङ्गः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

"उल्का स्यान्निर्गतज्वाला भूतिर्भसितभस्मनी **
क्षारो रक्षा च दावस्तु दवो वनहुताशनः' **
धर्मराजः पितृपतिः समवर्ती परेतराट् ११५
कृतान्तो यमुनाभ्राता शमनो यमराड् यमः ११६
कालो दण्डधरः श्राद्धदेवो वैवस्वतोऽन्तकः ११७
राक्षसः कौणपः क्रव्यात् क्रव्यादोऽस्रप आशरः ११८
रात्रिंचरो रात्रिचरः कर्बुरो निकषात्मजः ११९
यातुधानः पुण्यजनो नैर्ऋतो यातुरक्षसी १२०
प्रचेता वरुणः पाशी यादसांपतिरप्पतिः १२१
श्वसनः स्पर्शनो वायुर्मातरिश्वा सदागतिः १२२
पृषदश्वो गन्धवहो गन्धवाहानिलाशुगाः १२३
समीरमारुतमरुज्जगत्प्राणसमीरणाः १२४
नभस्वद्वातपवनपवमानप्रभञ्जनाः १२५
'प्रकम्पनो महावातो झंझावातः सवृष्टिकः' **

अग्निकणः, २ आगाकाझिल्काका नाम ॥–संतापः, संज्वरः, २ आगाकारापका नाम ॥—धर्मराजः, पितृपतिः, समवर्ती, परेतराट्, कृतान्तः, यमुनाभ्राता, शमनः, यमराट्, यमः, कालः, दण्डधरः, श्राद्धदेवः, वैवस्वतः, अन्तकः, १४ यमराजका नाम ॥—राक्षसः, कौणपः, क्रव्यात्, क्रव्यादः, अस्रपः, आशरः, रात्रिंचरः, रात्रिचरः, कर्बुरः, निकषात्मजः, यातुधानः, पुण्यजनः, नैर्ऋतः, यातु, रक्षः, इ १५ राक्षस्का नाम ॥—प्रचेताः, वरुणः, पाशी, यादसांपतिः, अप्पतिः, ५ वरुणका नाम ॥—श्वसनः, स्पर्शनः, वायुः, मातरिश्वा, सदागतिः, पृषदश्वः, गन्धवहः, गन्धवाहः अनिलः, आशुगः, समीरः, मारुतः, मरुत्, जगत्प्राणः, समीरणः, नभस्वत्, वातः, पवनः, प्रभञ्जनः, २० वायुका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्राणोऽपानः समानश्चोदानव्यानौ च वायवः १२६
'हृदि प्राणो गुदेऽपानः समानो नाभिमण्डले ❀❀
उदानः कण्ठदेशे स्याद्व्यानः सर्वशरीरगः' ❀❀
शरीरस्था इमे रंहस्तरसी तु रयः स्यदः १२७
जवोऽथ शीघ्रं त्वरितं लघु क्षिप्रमरं द्रुतम् १२८
सत्वरं चपलं तूर्णमविलम्बितमाशु च १२९
सततानारताश्रान्तसंतताविरतानिशम् १३०
नित्यानवरताजस्रमप्यथातिशयो भरः १३१
अतिवेलभृशात्यर्थातिमात्रोद्गाढनिर्भरम् १३२
तीव्रैकान्तनितान्तानि गाढबाढदृढानि च १३३
क्लीबे शीघ्राद्यसत्त्वे स्यात्त्रिष्वेषां सत्त्वगामि यत् १३४
कुबेरस्त्र्यम्बकसखो यक्षराड्गुह्यकेश्वरः १३५
मनुष्यधर्मा धनदो राजराजो धनाधिपः १३६
किंनरेशो वैश्रवणः पौलस्त्यो नरवाहनः १३७

नाम ॥—प्राणः, अपानः, समानः, उदानः, व्यानः, ५ शरीरस्थ वायुभेदका नाम ॥ रंहः, तरः, रयः, स्यदः, जवः, ५ वेगका नाम ॥—शीघ्रम्, त्वरितम्, लघु, क्षिप्रम्, अरम्, द्रुतम्, सत्वरम्, चपलम्, तूर्णम्, अविलम्बितम्, आशु, ११ चाडौंका नाम ॥—सततम्, अनारतम्, अश्रान्तम्, संततम्, अविरतम्, अनिशम्, नित्यम्, अनवरतम्, अजस्रम्, ९ सँधैं (नित्य) का नाम ॥—अतिशयः, भरः, अतिवेलम्, भृशम्, अत्यर्थम्, अतिमात्रम्, उद्गाढम्, निर्भरम्, तीव्रम्, एकान्तम्, नितान्तम्, गाढम्, बाढम्, दृढम्, १४ अतिशय (अधिक) का नाम ॥ शीघ्रादि 'शीघ्रं त्वरितम्' दृढान्त—द्रव्यवाचक तिनैलिङ्गमा अन्य नपुंसकलिङ्गमा छन्॥ कुबेरः, त्र्यम्बकसखः, यक्षराट्, गुह्यकेश्वरः, मनुष्यधर्मा, धनदः, राजराजः, धनाधिपः किंनरेशः, वैश्रवणः, पौलस्त्यः, नर-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

यक्षैकपिङ्गैलविलश्रीदपुण्यजनेश्वराः १३८
अस्योद्यानं चैत्ररथं पुत्रस्तु नलकूबरः १३९
कैलासः स्थानमलका पूर्विमानं तु पुष्पकम् १४०
स्यात्किंनरः किंपुरुषस्तुरंगवदनो मयुः १४१
निधिर्ना शेवधिर्भेदाः पद्मशङ्खादयो निधेः १४२
'महापद्मश्च पद्मश्च शङ्खो मकरकच्छपौ **
मुकुन्दकुन्दनीलाश्च खर्वश्च निधयो नव' **

इति स्वर्गवर्गः

५. अथ व्योमवर्गः

द्योदिवौ द्वे स्त्रियामभ्रं व्योम पुष्करमम्बरम् १४३
नभोऽन्तरिक्षं गगनमनन्तं सुरवर्त्म खम् १४४
वियद्विष्णुपदं वा तु पुंस्याकाशविहायसी १४५
'विहायसोऽपि नाकोऽपि द्युरपि स्यात्तदव्ययम् **
तारापथोऽन्तरिक्षं च मेघाध्वा च महाबिलम् **
विहायाः शकुने पुंसि गगने पुंनपुंसकम्' **

वाहनः, यक्षः, एकपिङ्ग, ऐलविलः, श्रीदः, पुण्यजनेश्वरः, १७ कुबेरका नाम ॥–चैत्ररथम् १ कुबेरका बगैंचाको नाम ॥ नलकूबरः १ कुबेरका पुत्रको नाम ॥ कैलासः १ कुबेरका स्थानको नाम ॥ अलका १ कुबेरको सहर राजधानीको नाम॥ पुष्पकम् १ कुबेरका विमानको नाम ॥–किंपुरुषः, तुरंगवदनः, मयुः, ४ (देवयोनिविशेष) कुबेरका दूतका नाम ॥ मानिसको जस्तो मुख घोड़ाको जस्तो आङ् हुने देवयोनि हुन् ॥ निधिः, शेवधिः २ खानिका नाम ॥ पद्मः आदि गरेका खानिका ९ भेद निम्न छन् मूलमा ॥

१४३-१४५. द्यौः, द्यौः, अभ्रम्, व्योम, पुष्करम्, अम्बरम्, नभः, अन्तरिक्षम्, गगनम्, अनन्तम्, सुरवर्त्म, खम्, वियत्, विष्णुपदम्, आकाशम्, विहायः, १६ आकाशका नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

इति व्योमवर्गः । ६. अथ दिग्वर्गः

दिशस्तु ककुभः काष्ठा आशाश्च हरितश्च ताः १४६
प्राच्यवाचीप्रतीच्यस्ताः पूर्वदक्षिणपश्चिमाः १४७
उत्तरा दिगुदीची स्याद्दिश्यं तु त्रिषु दिग्भवे १४८
'अवाग्भवमवाचीनमुदीचीनमुदग्भवम् **
प्रत्यग्भवं प्रतीचीनं प्राचीनं प्राग्भवं त्रिषु' **
इन्द्रो वह्निः पितृपतिर्नैर्ऋतो वरुणो मरुत् १४९
कुबेर ईशः पतयः पूर्वादीनां दिशां क्रमात् १५०
'रविः शुक्रो महीसूनुः स्वर्भानुर्भानुजो विधुः **
बुधो बृहस्पतिश्चेति दिशां चैव तथा ग्रहाः' **
ऐरावतः पुण्डरीको वामनः कुमुदोऽञ्जनः १५१
पुष्पदन्तः सार्वभौमः सुप्रतीकश्च दिग्गजाः १५२
करिण्योऽभ्रमुकपिलापिङ्गलानुपमा क्रमात् १५३
ताम्रकर्णी शुभ्रदन्ती चाङ्गना चाञ्जनावती १५४
क्लीबाव्ययं त्वपदिशं दिशोर्मध्ये विदिक् स्त्रियाम् १५५

१४६–२६७. दिशः, ककुभः, काष्ठाः, आशाः, हरितः, ५ दिशाका नाम ॥ प्राची-अवाची-प्रतीची क्रमशः ३ पूर्व दक्षिण पश्चिमका नाम ॥—इन्द्रः, वह्निः, पितृपतिः, नैर्ऋतः, वरुणः, मरुत्, कुबेरः, ईशः, ८ पूर्वादि क्रमैले ८ दिक्पालका ८ नाम॥—ऐरावतः, पुण्डरीकः, वामनः, कुमुदः, अञ्जनः, पुष्पदन्तः, सार्वभौमः, सुप्रतीकः, ८ क्रमशः ८ दिग्गजका नाम ॥—अभ्रमुः, कपिला, पिङ्गला, अनुपमा, ताम्रकर्णी, शुभ्रदन्ती, अङ्गना, अञ्जनावती, ८ पूर्वादि ८ दिग्गजकी पत्नीका नाम ॥ अपदिशम्, विदिक्, २ दिशाका बीचका नाम ॥ तत्र 'अपदिशम्' क्लीबाव्ययम् । नपुंसकअव्ययमाछ । 'विदिक्' स्त्री० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अभ्यन्तरं त्वन्तरालं चक्रवालं तु मण्डलम् १५६
अभ्रं मेघो वारिवाहः स्तनयित्नुर्बलाहकः १५७
धाराधरो जलधरस्तडित्वान् वारिदोऽम्बुभृत् १५८
घनजीमूतमुदिरजलमुग्धूमयोनयः १५९
कादम्बिनी मेघमाला त्रिषु मेघभवेऽभ्रियम् १६०
स्तनितं गर्जितं मेघनिर्घोषे रसितादि च १६१
शंपाशतह्रदाह्रादिन्यैरावत्यः क्षणप्रभा १६२
तडित्सौदामनी विद्युच्चञ्चला चपला अपि १६३
स्फूर्जथुर्वज्रनिर्घोषो मेघज्योतिरिरंमदः १६४
इन्द्रायुधं शक्रधनुस्तदेव ऋजुरोहितम् १६५
वृष्टिर्वर्षं तद्विघातेऽवग्राहावग्रहौ समौ १६६
धारासंपात आसारः शीकरोऽम्बुकणाः स्मृताः १६७

अभ्यन्तरम्, अन्तरालम्, २ सामान्यमाझका ॥ चक्रवालम्, मण्डलम, २ वर्तुलाकार वस्तुका नाम ॥—अभ्रम्, मेघः, वारिवाहः, स्तनयित्नुः, बलाहकः, धाराधरः, जलधरः, तडित्वान्, वारिदः, अम्बुभृत्, घनः, जीमूतः, मुदिरः, जलमुक्, धूमयोनिः, १५ बादलका नाम ॥—कादम्बिनी, मेघमाला, २ मेघ पंक्तिका नाम ॥—'अभ्रिया आपः' 'अभ्रिय आसारः', 'अभ्रियं जलम्' मेघस्थ वस्तुका नाम ॥—स्तनितम्, गर्जितम्, रसितम्, ३ मेघगर्जनका नाम ॥— शंपा, शतह्रदा, ह्रादिनी, ऐरावती, क्षणप्रभा, तडित्, सौदामनी, विद्युत्, चञ्चला, चपला, १० विजुलीका नाम ॥ स्फूर्जथुः, वज्रनिर्घोषः, २ विजुलीका आवाजका नाम ॥ मेघज्योतिः, इरंमदः, २ वज्राग्निका नाम ॥ इन्द्रायुधम्, शक्रधनुः, ऋजुरोहितम्, ३ (इन्द्रिनी) इन्द्रधनुका नाम ॥—वृष्टिः, वर्षम्, २ वर्षाका नाम ॥—अवग्राहः अवग्रहः, २ अनावृष्टिका नाम ॥—धारासंपातः, आसारः, २ मुसलधारा लगातार वर्षाका नाम ॥—शीकर अम्बुकणाः सूक्ष्म

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वर्षोपलस्तु करका मेघच्छन्नेऽह्नि दुर्दिनम् १६८
अन्तर्धा व्यवधा पुंसि त्वन्तर्धिरपवारणम् १६९
अपिधानतिरोधानपिधानाच्छादनानि च १७०
हिमांशुश्चन्द्रमाश्चन्द्र इन्दुः कुमुदबान्धवः १७१
विधुः सुधांशुः शुभ्रांशुरोषधीशो निशापतिः १७२
अब्जो जैवातृकः सोमो ग्लौर्मृगाङ्कः कलानिधिः १७३
द्विजराजः शशधरो नक्षत्रेशः क्षपाकरः १७४
कला तु षोडशो भागो बिम्बोऽस्त्री मण्डलं त्रिषु १७५
भित्तं शकलखण्डे वा पुंस्यर्धोऽर्धं समेंऽशके १७६
चन्द्रिका कौमुदी ज्योत्स्ना प्रसादस्तु प्रसन्नता १७७
कलङ्काङ्कौ लाञ्छनं च चिह्नं लक्ष्म च लक्षणम् १७८
सुषमा परमा शोभा शोभा कान्तिर्द्युतिश्छविः १७९
अवश्यायस्तु नीहारस्तुषारस्तुहिनं हिमम् १८०

जलविन्दुका नाम ॥ वर्षोपलः, करका, असिनाका नाम ॥ दुर्दिनं १ मेघाच्छन्न दिनको नाम ॥ अन्तर्धा, व्यवधा, अन्तर्धिः, अपवारणम्, अपिधानम्, तिरोधानम्, पिधानम्, आच्छादनम्, ८ ढाकिनेका नाम ॥—हिमांशुः, चन्द्रमाः, चन्द्रः, इन्दुः, कुमुदबान्धवः, विधुः, सुधांशुः, शुभ्रांशुः, ओषधीशः, निशापतिः, अब्जः, जैवातृकः, सोमः, ग्लौः, मृगाङ्क, कलानिधिः, द्विजराजः, शशधरः, नक्षत्रेशः, क्षपाकरः, २० चन्द्रमाका नाम ॥—कला १ यो १६ भागका १ भागको नाम ॥ बिम्बः, मण्डलम्, २ सूर्यचन्द्रबिम्बका नाम ॥—भित्तम्, शकलम्, अर्धम्, ४ आधाभागका नाम ॥—चन्द्रिका, कौमुदी, ज्योत्स्ना, ३ चन्द्रिकाका नाम ॥—प्रसादः, प्रसन्नता, २ निर्मलताका नाम ॥—कलङ्कः, अङ्कः, लाञ्छनम्, चिह्नम्, लक्ष्म, लक्षणम्, ६ कलङ्कका नाम ॥ सुषमा १ अधिक शोभाको नाम ॥—शोभा, कान्तिः, द्युतिः, छविः, ४ शोभामात्रका नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रालेयं मिहिका चाथ हिमानी हिमसंहतिः १८१
शीतं गुणे तद्वदर्थाः सुषीमः शिशिरो जडः १८२
तुषारः शीतलः शीतो हिमः सप्तान्यलिङ्गकाः १८३
ध्रुव औत्तानपादिः स्यादगस्त्यः कुम्भसंभवः १८४
मैत्रावरुणिरस्यैव लोपामुद्रा सधर्मिणी १८५
नक्षत्रमृक्षं भं तारा तारकाप्युडु वा स्त्रियाम् १८६
दाक्षायण्योऽश्विनीत्यादितारा अश्वयुगश्विनी १८७
राधा विशाखा पुष्ये तु सिध्यतिष्यौ श्रविष्ठया १८८
समा धनिष्ठाः स्युः प्रोष्ठपदा भाद्रपदाः स्त्रियः १८९
मृगशीर्षं मृगशिरस्तस्मिन्नेवाग्रहायणी १९०

अवश्यायः, नोहारः, तुषारः, तुहिनम्, हिमम्, प्रालेयम्, मिहिका, ७ हिमका नाम ॥—हिमानी, हिमसंहतिः, २ हिमसमूहका नाम ॥—शिशिरः, जडः, तुषारः, शीतलः, शीतः, हिमः, ७ शीत चिसाचिजका गुणवान् द्रव्यका नाम ॥—ध्रुवः, औत्तानपादिः, २ मनुपौत्र ध्रुवःका नाम ॥—अगस्त्यः, कुम्भसंभवः, मैत्रावरुणिः, ३ अगस्त्यमुनिका नाम ॥—लोपामुद्रा १ अगस्त्य मुनिकी पत्नीको नाम ॥—नक्षत्रम्, ऋक्षम्, भम्, तारा, तारका, उडु, ६ सामान्यताराका नाम ॥ 'उडु' स्त्री-नपुंसकमा । 'अपि'शब्दात्तारकापनि स्त्री.न. माछ ॥ अश्विनीत्यादितारा अश्विन्यादि (अश्विनी, भरणी, कृत्तिका, रोहिणी, मृगशीर्षम्, आर्द्रा, पुनर्वसुः, पुष्यः, आश्लेषा, मघा, पूर्वा, उत्तरा, हस्तः, चित्रा, स्वाती, विशाखा, अनुराधा, ज्येष्ठा, मूलम्, पूर्वाषाढा, उत्तराषाढा, श्रवणः, धनिष्ठा, शततारका, पूर्वाभाद्रपदा, उत्तराभाद्रपदा, रेवती), २७ दाक्षायणी-संज्ञक नक्षत्रका नाम ॥—अश्वयुक्, अश्विनी, २ अश्विनीका नाम ॥—राधा, श्रविष्ठा, विशाखा, ३ विशाखाका नाम ॥ पुष्यः, सिध्यः, तिष्यः, ३ पुष्यका नाम ॥ धनिष्ठा, १ धनिष्ठाको ॥ प्रोष्ठपदाः, भाद्रपदाः, २ पूर्वाभाद्रपदोत्तराभाद्रपदाका नाम ॥—मृगशीर्षम्, मृगशिरः, आग्रहायणी, ३ मृगशीर्ष नक्षत्रका नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

इल्वलास्तच्छिरोदेशे तारका निवसन्ति याः १९१
बृहस्पतिः सुराचार्यो गीर्पतिर्धिषणो गुरुः १९२
जीव आङ्गिरसो वाचस्पतिश्चित्रशिखण्डिजः १९३
शुक्रो दैत्यगुरुः काव्य उशना भार्गवः कविः १९४
अङ्गारकः कुजो भौमो लोहिताङ्गो महीसुतः १९५
रौहिणेयो बुधः सौम्यः समौ सौरिशनैश्चरौ १९६
तमस्तु राहुः स्वर्भानुः सैंहिकेयो विधुंतुदः १९७
सप्तर्षयो मरीच्यत्रिमुखाश्चित्रशिखण्डिनः १९८
राशीनामुदयो लग्नं ते तु मेषवृषादयः १९९
सूरसूर्यार्यमादित्यद्वादशात्मदिवाकराः २००
भास्कराहस्करब्रध्नप्रभाकरविभाकराः २०१
भास्वद्विवस्वत्सप्ताश्वहरिदश्वोष्णरश्मयः २०२

इल्वलाः १ मृगशिरानक्षत्रका उपरिभागस्थताराका (गुजमुजे तारा) ॥—बृहस्पतिः, सुराचार्यः, गीर्पतिः, धिषणः, गुरुः, जीवः, आङ्गिरसः, वाचस्पतिः, चित्रशिखण्डिजः, ९ बृहस्पतिका. ॥—शुक्रः, दैत्यगुरुः, काव्यः उशनाः, भार्गवः, कविः, ६ शुक्रका. ॥ उशनाः सान्तहो ॥—अङ्गारकः, कुजः, भौमः, लोहिताङ्गः, महीसुतः, ५ मङ्गलका. ॥—रौहिणेयः, बुधः, सौम्यः ३ बुधका. ॥ सौरिः, शनैश्चरः, २ शनिका. ॥—तमः, राहुः, स्वर्भानुः, सैंहिकेयः, विधुंतुदः ५ राहुका. ॥ 'मरीचिरङ्गिरा अत्रिः पुलस्त्यः पुलहः क्रतुः । वसिष्ठश्चेति सप्तैते ज्ञेयाश्चित्रशिखण्डिनः' सप्तर्षिका (चित्रशिखण्डि) (संज्ञावाले) का ॥—राशीनामुदयः लग्नम् २ मेषवृषादि १२ लग्नका ॥—मेषवृषादयो १२ राशिका.॥ 'मेषो वृषोऽथ मिथुनं कर्कटः सिंहकन्यके । तुला च वृश्चिको धन्वी मकरः कुम्भमीनकौ' ॥—सूरः, सूर्यः, अर्यमा, आदित्यः, द्वादशात्मा, दिवाकरः, भास्करः, अहस्करः, ब्रध्नः, प्रभाकरः, विभाकरः, भास्वान्, विवस्वान्, सप्ताश्वः, हरिदश्वः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

विकर्तनार्कमार्तण्डमिहिरारुणपूषणः २०३
द्युमणिस्तरणिर्मित्रश्चित्रभानुर्विरोचनः २०४
विभावसुर्ग्रहपतिस्त्विषांपतिरहर्पतिः २०५
भानुर्हंसः सहस्रांशुस्तपनः सविता रविः २०६
'पद्माक्षस्तेजसां राशिश्छायानाथस्तमिस्रहा **
कर्मसाक्षी जगच्चक्षुर्लोकबन्धुस्त्रयीतनुः **
प्रद्योतनो दिनमणिः खद्योतो लोकबान्धवः **
इनो भगो धामनिधिश्चांशुमाल्यब्जिनीपतिः' **
माठरः पिङ्गलो दण्डश्चण्डांशोः पारिपार्श्वकाः २०७
सूरसूतोऽरुणोऽनूरुः काश्यपिर्गरुडाग्रजः २०८
परिवेषस्तु परिधिरुपसूर्यकमण्डले २०९
किरणोस्रमयूखांशुगभस्तिघृणिरश्मयः २१०
भानुः करो मरीचिः स्त्रीपुंसयोर्दीधितिः स्त्रियाम् २११

उष्णरश्मिः, विकर्तनः, अर्कः, मार्तण्डः, मिहिरः, अरुणः, पूषा, द्युमणिः, तरणिः, मित्रः, चित्रभानुः, विरोचनः, विभावसुः, ग्रहपतिः, त्विषांपतिः, अहर्पतिः, भानुः, हंसः, सहस्रांशुः, तपनः, सविता, रविः ३७ सूर्यका. ॥—माठरः, पिङ्गलः, दण्डः, ३ सूर्यकापार्श्ववर्ति देवताका.=परितः पार्श्वे विद्यमानाः । ('शक्रोऽस्य वामपार्श्वे तु दण्डाख्यो दण्डनायकः । वह्निस्तु दक्षिणे पार्श्वे पिङ्गलो वामभागतः। यमोऽपि दक्षिणे पार्श्वे भवेन्माठरसंज्ञया') ॥—सूरसूतः, अरुणः, अनूरुः, काश्यपिः, गरुडाग्रजः ५ सूर्यकासारथिका. ॥—परिवेषः, परिधिः, उपसूर्यकम्, मण्डलम्, ४ सूर्य तथा चन्द्रमाका चारैतर्फ देखिने मण्डलका. ॥ किरणः, उस्रः, मयूखः, अंशुः, गभस्तिः, घृणिः, रश्मिः, भानुः, करः, मरीचिः, दीधितिः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्युः प्रभारुग्रुचिस्त्विड्भाभाश्छविद्युतिदीप्तयः २१२
रोचिः शोचिरुभे क्लीबे प्रकाशो द्योत आतपः २१३
कोष्णं कवोष्णं मन्दोष्णं कदुष्णं त्रिषु तद्वति २१४
तिग्मं तीक्ष्णं खरं तद्वन्मृगतृष्णा मरीचिका २१५

इति दिग्वर्गः　　७. अथ कालवर्गः

कालो दिष्टोऽप्यनेहापि समयोऽप्यथ पक्षतिः २१६
प्रतिपद्द्वे इमे स्त्रीत्वे तदाद्यास्तिथयो द्वयोः २१७
घस्रो दिनाहनी वा तु क्लीबे दिवसवासरौ २१८
प्रत्यूषोऽहर्मुखं कल्यमुषःप्रत्युषसी अपि २१९
'व्युष्टं विभातं द्वे क्लीबे पुंसि गोसर्ग इष्यते' **
प्रभातं च दिनान्ते तु सायं संध्या पितृप्रसूः २२०
प्राह्णापराह्णमध्याह्नास्त्रिसंध्यमथ शर्वरी २२१
निशा निशीथिनी रात्रिस्त्रियामा क्षणदा क्षपा २२२

---

२१ किरणका. ॥—प्रभा, रुक्, रुचिः, त्विट्, भा, भाः, छविः, द्युतिः, दीप्तिः, रोचिः, शोचिः, ११ प्रभा तेजमात्रका ॥—प्रकाशः, द्योतः, आतपः, ३ सूर्यप्रभाका (घामका) ॥—कोष्णम्, कवोष्णम्, मन्दोष्णम्, कदुष्णम्, ४ मन्तातताका. ॥—तिग्मम्, तीक्ष्णम्, खरम् ३ अत्यन्तताता ॥—मृगतृष्णा, मरीचिका, २ मृगतृष्णाका. ॥—मरुदेशादौ सिकतासु प्रतिच्छुरिताः सूर्यकिरणा जलाकारेण भान्ति तस्य; जलाभासस्य ॥ बालुमा जलाभास हुनु ॥

२१६-२७७. कालः, दिष्टः, अनेहा, समयः ४ कालका. ॥—पक्षतिः, प्रतिपत् २ प्रतिपदाका. ॥—घस्रः, दिनम्, अहः, दिवसः, वासरः ५ दिनका. ॥ प्रत्यूषः, अहर्मुखम्, कल्यम्, उषः, प्रत्युषः, प्रभातम् ६ प्रातकालका. ॥—दिनान्तः, सायं, संध्या, पितृप्रसूः ४ सायंकालका. । प्राह्णः, अपराह्णः, मध्याह्नः, ३ दिनका १ भाग ३ भाग २ भागका ॥ त्रिसंध्यं समयसमूहका ॥ ३ भागका ॥ शर्वरी, निशा, निशीथिनी, रात्रिः, त्रियामा, क्षणदा, क्षपा, विभावरी, तमस्विनी,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

विभावरीतमस्विन्यौ रजनी यामिनी तमी २२३
तमिस्रा तामसी रात्रिर्ज्यौत्स्नी चन्द्रिकयान्विता २२४
आगामिवर्तमानाहर्युक्तायां निशि पक्षिणी २२५
गणरात्रं निशा बह्व्यः प्रदोषो रजनीमुखम् २२६
अर्धरात्रनिशीथौ द्वौ द्वौ यामप्रहरौ समौ २२७
स पर्वसंधिः प्रतिपत्पञ्चदश्योर्यदन्तरम् २२८
पक्षान्तौ पञ्चदश्यौ द्वे पौर्णमासी तु पूर्णिमा २२९
कलाहीने सानुमतिः पूर्णे राका निशाकरे २३०
अमावास्या त्वमावस्या दर्शः सूर्येन्दुसंगमः २३१
सा दृष्टेन्दुः सिनीवाली सा नष्टेन्दुकला कुहूः २३२
उपरागो ग्रहो राहुग्रस्ते त्विन्दौ च पूष्णि च २३३
सोपप्लवोपरक्तौ द्वावग्न्युत्पात उपाहितः २३४

रजनी, यामिनी, तमी १२ रात्रिका नाम ॥ तमिस्रा १ अँधेरिया रातको॥ ज्यौत्स्नी उजेलिया रातको ॥ पक्षिणी १ आगामी व्यतीतदिन युक्त रात्रिका ॥ गणरात्रं १ रात्रिसमूहको ॥–प्रदोषः, रजनीमुखम् २ सन्ध्याका ॥–अर्धरात्रः, निशीथः २ मध्यरातका ॥—यामः, प्रहरः २ प्रहरका ॥ पर्व १ प्रतिपदा पूर्णिमाका संधिका ॥ पक्षान्तौ पञ्चदश्यौ २ अमावास्या र पूर्णिमाका ॥—पौर्णमासी, पूर्णिमा, २ पूर्णिमाका. ॥ सैव पूर्णिमा पूर्णे निशाकरे सति १ पूर्ण चन्द्रमा भयेकी पूर्णिमाको राका १ ॥—अमावास्या, अमावस्या, दर्शः, सूर्येन्दुसंगमः ४ कृष्णपक्षकी अमावस्याका. ॥—सा अमावास्या दृष्टेन्दुश्चेत् दृष्ट इन्दुर्यस्यां सा सिनीवाली १ चन्द्रमा देखिने औंसीका. ॥—सैव नष्टेन्दुकला नष्टा इन्दुकला यस्यां सा कुहूः १ चन्द्रमा नदेखिने औंसीका. ॥—उपरागः, ग्रहः २ ॥ सूर्यचन्द्र ग्रहणको नाम ॥–सोपप्लवः, उपरक्तः २ राहुलेग्रासगरेका बेलाका सूर्यचन्द्रका ॥ अग्न्युत्पातः, उपाहितः २ धूमकेतुआदि उत्पातका.॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

एकयोक्त्या पुष्पवन्तौ दिवाकरनिशाकरौ २३५
अष्टादश निमेषास्तु काष्ठा त्रिंशत्तु ताः कला २३६
तास्तु त्रिंशत्क्षणस्ते तु मुहूर्तो द्वादशास्त्रियाम् २३७
ते तु त्रिंशदहोरात्रः पक्षस्ते दश पञ्च च २३८
पक्षौ पूर्वापरौ शुक्लकृष्णौ मासस्तु तावुभौ २३९
द्वौ द्वौ मार्गादिमासौ स्यादृतुस्तैरयनं त्रिभिः २४०
अयने द्वे गतिरुदग्दक्षिणार्कस्य वत्सरः २४१
समरात्रिंदिवे काले विषुवद्विषुवं च तत् २४२
'पुष्ययुक्ता पौर्णमासी पौषी मासे तु यत्र सा **
नाम्ना स पौषो माघाद्याश्चैवमेकादशापरे' **

एकयोक्त्याऽपृथग्वचनेन पुष्पवन्तौ १ एक बार उच्चारण गरियेका चन्द्रसूर्य दुवैको ।।—निमेषोऽक्षिस्पन्दकालः १ निमेषको ।। अष्टादश निमेषामिलित्वैका काष्ठा १ काष्ठाको नाम ।। त्रिंशत्काष्ठा मिलित्वैका कला १ कलाको नाम ।। ताः कलास्त्रिंशन्मिलित्वैकः क्षणः १ क्षणको नाम ।। ते क्षणः द्वादश मिलित्वैको मुहुर्तः मुहूर्तको ।। पुं.,नपुं.माछ । ते त्रिंशन्मुहूर्ता एकः १ अहोरात्रको नाम ।। तेऽहोरात्राः पञ्चदशसंख्याका एकः पक्षः १ पक्षको नाम ।। पक्षो द्विविधः शुक्लः १ शुक्लःपक्षको नाम ।। कृष्णः १ कृष्णपक्षको नाम ।। मास १ महिनाको नाम ।। मार्गादि द्वौ द्वौ मासौ ऋतुः १ ऋतुको नाम ।। स च हेमन्तादिसंज्ञः । तै ऋतुभिस्त्रिभिरेकम् अयनम् १ अयनको ।। सूर्यगतिभेदात् तद्द्विविधा—अर्कस्योदग्गतिः, उत्तरायणम् १ उत्तरायणको नाम ।। दक्षिणगतिस्तु दक्षिणायनम् १ दक्षिणायनको । एवं द्वे अयने एको वत्सरः १ वर्षको ।।—विषुवत्, विषुवम्, समं रात्रिंदिवं यस्मिंस्तस्मिन्काले । तुलासंक्रान्तौ मेषसंक्रान्तौ च दिनरात्री समे भवतस्तस्य कालस्य २ तुलासंक्रान्तिः २ मेषसंक्रान्तिका. ।।—मार्गशीर्षः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मार्गशीर्षे सहा मार्ग आग्रहायणिकश्च सः २४३
पौषे तैषसहस्यौ द्वौ तपा माघेऽथ फाल्गुने २४४
स्यात्तपस्यः फाल्गुनिकः स्याच्चैत्रे चैत्रिको मधु २४५
वैशाखे माधवो राधो ज्येष्ठे शुक्रः शुचिस्त्वयम् २४६
आषाढे श्रावणे तु स्यान्नभाः श्रावणिकश्च सः २४७
स्युर्नभस्यप्रौष्ठपदभाद्रभाद्रपदाः समाः २४८
स्यादाश्विन इषोऽप्याश्वयुजोऽपि स्यात्तु कार्तिके २४९
बाहुलोर्जौ कार्तिकिको हेमन्तः शिशिरोऽस्त्रियाम् २५०
वसन्ते पुष्पसमयः सुरभिर्ग्रीष्म उष्मकः २५१
निदाघ उष्णोपगम उष्ण ऊष्मागमस्तपः २५२
स्त्रियां प्रावृट् स्त्रियां भूम्नि वर्षा अथ शरत्स्त्रियाम् २५३

सहाः । मार्गः, आग्रहायणिकः ४ मुङ्सीरमहिनाका ॥—पौषः, तैषः, सहस्यः ३ पौष महिनाका. ॥—तपाः, माघः २ माघ महिनाका. ॥—फाल्गुनः, तपस्यः, फाल्गुनिकः ३ फाल्गुन महिनाका. ॥—चैत्रः, चैत्रिकः, मधुः ३ चैत्र महिनाका. ॥—वैशाखः, माधवः, राधः ३ वैशाख महिनाका. ॥ ज्येष्ठः, शुक्रः २ ज्येष्ठ महिनाका. ॥—शुचिः, आषाढः २ आषाढ महिनाका. ॥—श्रावणः, नभाः, श्रावणिकः ३ श्रावण महिनाका. ॥—नभस्यः, प्रौष्ठपदः, भाद्रः, भाद्रपदः ४ भाद्र महिनाका. ॥—आश्विनः, इषः, आश्वयुजः, ३ आश्विन महिनाका ॥ कार्तिकः, बाहुलः, ऊर्जः, कार्तिकिकः, ४ कार्तिक महिनाका ॥ —हेमन्त १ हेमन्त ऋतुको ॥—शिशिरः १ शिशिर ऋतुको ॥ यो पुं-नपुंसकलिङ्गमाछ ॥-वसन्तः, पुष्पसमयः, सुरभिः ३ वसन्त ऋतुका. ॥ ग्रीष्मः, उष्मकः, निदाघः, उष्णोपगमः, उष्णः, ऊष्मागमः, तपः, ७ ग्रीष्म ऋतुका. । 'तप' अकारान्तः पुंलिङ्गमाछ।।-प्रावृट्, वर्षाः, २ वर्षा ऋतुका ॥ तत्र 'प्रावृट्'

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

षडमी ऋतवः पुंसि मार्गादीनां युगैः क्रमात् २५४
संवत्सरो वत्सरोऽब्दो हायनोऽस्त्री शरत्समाः २५५
मासेन स्यादहोरात्रः पैत्रो वर्षेण दैवतः २५६
दैवे युगसहस्रे द्वे ब्राह्मः कल्पौ तु तौ नृणाम् २५७
मन्वन्तरं तु दिव्यानां युगानामेकसप्ततिः २५८
संवर्तः प्रलयः कल्पः क्षयः कल्पान्त इत्यपि २५९
अस्त्री पङ्कं पुमान्पाप्मा पापं किल्बिषकल्मषम् २६०
कलुषं वृजिनैनोऽघमंहो दुरितदुष्कृतम् २६१
स्याद्धर्ममस्त्रियां पुण्यश्रेयसी सुकृतं वृषः २६२

शब्दः षान्तः त्रिलिङ्गमाछ । 'वर्षा'शब्दस्तु स्त्रीलिङ्गो भूम्नि नित्यं बहुवचनान्तः
छ । शरत् १ शरद्ऋतुको ॥—इ हेमन्तादि ६ ऋतुको मुङ्सरि पौष हेमन्तः
ऋतु यस्तैप्रकारले २ मैनाको १ ऋतु हुन्छन् स्वयं जान्नु ॥ संवत्सरः,
वत्सरः, अब्दः, हायनः, शरत्, समाः, इ ६ वर्षका नाम ॥ 'समाः'
स्त्रियां बहुत्वे च ॥—पैत्रोऽहोरात्रः मनुष्यका १ महिनाको पितृको १ अहो-
रात्र हुन्छ ॥—तथा मानुषेण वर्षेण दैवतो देवतानामहोरात्रः मनुष्यका
१ वर्षको देवताको १ अहोरात्र हुन्छ ॥—मानुषाणां यत्कृतानि युगचतुष्टयं
तद्दैवं युगं ज्ञेयम् । मनुष्यका सत्य त्रेता द्वापर कलि ४ युगको देवताको १ युग
हुन्छ ॥ एवं दैवे द्वे युगसहस्रे ब्रह्मणोऽहोरात्रः देवताको २००० युगको ब्रह्मा-
जीको १ अहोरात्र हुन्छ ॥ ये द्वे दैवे युगसहस्रे तौ ॥ देवताका २ हजार युगको
मनुष्यका २ कल्प हुन्छन् ॥ दिव्यानां युगानां या एकसप्ततिरेकाधिका सप्ततिस्तत्
मन्वन्तरम् देवताका ७१ युगको मनुष्यको १ मन्वन्तर हुन्छ ॥—संवर्तः,
प्रलयः । कल्पः, क्षयः, कल्पान्तः, इ ५ प्रलयका नाम ॥-पङ्कम्, पाप्मा, पापम्,
किल्बिषम्, कल्मषम्, कलुषम्, वृजिनम्, एनः, अघम्, अंहः, दुरितम्,
१२ पापका । यस्मा 'पङ्कम्' स्त्रीलिङ्ग र पुंलिङ्गमाछ । 'पाप्मा' नकारान्तः
पुंलिङ्ग । बाकि नपुंसकमा ॥—धर्मम्, पुण्यम्, श्रेयः, सुकृतम्, वृषः, ५ धर्मका ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मुत्प्रीतिः प्रमदो हर्षः प्रमोदामोदसंमदाः २६३
स्यादानन्दथुरानन्दः शर्मसातसुखानि च २६४
श्वःश्रेयसं शिवं भद्रं कल्याणं मङ्गलं शुभम् २६५
भावुकं भविकं भव्यं कुशलं क्षेममस्त्रियाम् २६६
शस्तं चाथ त्रिषु द्रव्ये पापं पुण्यं सुखादि च २६७
मतल्लिका मचर्चिका प्रकाण्डमुद्धतल्लजौ २६८
प्रशस्तवाचकान्यमून्ययः शुभावहो विधिः २६९
दैवं दिष्टं भागधेयं भाग्यं स्त्री नियतिर्विधिः १७०
हेतुर्ना कारणं बीजं निदानं त्वादिकारणम् २७१
क्षेत्रज्ञ आत्मा पुरुषः प्रधानं प्रकृतिः स्त्रियाम् २७२

तत्र 'धर्मः' अस्त्रियां क्लीब-पुंसोः। वृषः पुंसि ॥—मुत्, प्रीतिः, प्रमदः, हर्षः, प्रमोदः, आमोदः, संमदः, आनन्दथुः, आनन्दः, शर्मः, सातम्, सुखम्, १२ हर्षका। तत्र प्रीतिसाहचर्यान्मुदपि स्त्रियां दकारान्तः ॥—श्वःश्रेयसम्, शिवम्, भद्रम्, कल्याणम्, मङ्गलम्, शुभम्, भावुकम्, भविकम्, भव्यम्, कुशलम्, क्षेमम्, शस्तम्, १२ कल्याणका। तत्र 'क्षेमम्' 'शस्तम्' च पुं-नपुंसकयोः। पापपुण्यशब्दा तथा सुखादिशब्दाः श्वः, श्रेयः, शिवभद्रादयः, शस्तान्ता द्रव्ये विशेष्ये वर्तमानास्त्रिषु। यथा—'पापा स्त्री', 'पापः पुमान्' 'पापं कुलम्' इत्यादि जान्नु। मतल्लिका, मचर्चिका, प्रकाण्डम्, उद्धः, तल्लजः ५ असलका। एते तु पञ्च नित्यं द्रव्य एव लिङ्गान्तरेण सामानाधिकरण्येऽपि स्वलिङ्गं न जहाति। यथा—प्रशस्तो ब्राह्मणः-ब्राह्मणमतल्लिका, प्रशस्ता गौः-गोमचर्चिका, गोप्रकाण्डम्, ब्राह्मणोद्धः, कुमारीतल्लजः, इत्यादि जान्नु ॥—अयः शुभावहो विधिः १। शुभोत्पादक दैवको ॥—दैवम्, दिष्टम्, भागधेयम्, भाग्यम्, नियतिः, विधिः, ६ भाग्यका। 'नियतिः' स्त्री.। 'विधिः' पुं० ॥—हेतुः, कारणम्, बीजम्, ३ कारणका। 'हेतुः' ना पुंलिङ्ग छ ॥—आदिकारणम्, निदानम्, २ मुख्य कारणका ॥—क्षेत्रज्ञः, आत्मा, पुरुषः, ३ आत्माका ॥—प्रधानम्, प्रकृतिः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

विशेषः कालिकोऽवस्था गुणाः सत्त्वं रजस्तमः २७३
जनुर्जननजन्मानि जनिरुत्पत्तिरुद्भवः २७४
प्राणी तु चेतनो जन्मी जन्तुजन्युशरीरिणः २७५
जातिर्जातं च सामान्यं व्यक्तिस्तु पृथगात्मता २७६
चित्तं तु चेतो हृदयं स्वान्तं हृन्मानसं मनः २७७

इति कालवर्गः ॥ ८. अथ धीवर्गः—

बुद्धिर्मनीषा धिषणा धीः प्रज्ञा शेमुषी मतिः २७८
प्रेक्षोपलब्धिश्चित्संवित्प्रतिपज्ज्ञप्तिचेतनाः २७९
धीर्धारणावती मेधा संकल्पः कर्म मानसम् २८०
'अवधानं समाधानं प्रणिधानं तथैव च' ❀❀
चित्ताभोगो मनस्कारश्चर्चा संख्या विचारणा २८१

---

२ सत्त्वादिगुणसाम्यावस्थाकी प्रकृति (माया) का ॥—यः कालिको विशेषः कालकृतो देहादेर्विशेषो यौवनादिः सा अवस्था २ (उमेर) का नाम ॥ सत्त्वम्, रजः, तमः ३ प्रकृतिका धर्म सत्वरजःतमका ॥ तत्र रजस्तमसी सान्ते ॥ जनुः, जननम्, जन्म, जनिः, उत्पत्तिः, उद्भवः, ६ जन्मका ॥—प्राणी, चेतनः, जन्मी, जन्तुः, जन्युः, शरीरी ६ प्राणिका ॥—जातिः, जातम्, सामान्यम्, ३ घटत्वादि ब्राह्मणत्वादि जातिका. ॥—व्यक्तिः, पृथगात्मता, २ घटादिजातिमान् व्यक्तिका. ॥—चित्तम्, चेतः, हृदयम्, स्वान्तम्, हृत्, मानसम्, मनः, ७ चित्तका ॥—

२७८–३११. बुद्धिः, मनीषा, धिषणाः, धीः, प्रज्ञा, शेमुषी, मतिः, प्रेक्षा, उपलब्धिः, चित्, संवित्, प्रतिपत्, ज्ञप्तिः, चेतना, १४ बुद्धिका ॥—या धारणावती धीः सा मेधा १ स्फुर्तिली (फूर्ति) भयेकी बुद्धिका. ॥—यन्मानसं कर्म मनोव्यापारः स संकल्पः १ संकल्पका ॥—चित्ताभोगः, मनस्कारः, २ सुखादिको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

'विमर्शो भावना चैव वासना च निगद्यते' ॥॥
अध्याहारस्तर्क ऊहो विचिकित्सा तु संशयः २८२
संदेहद्वापरौ चाथ समौ निर्णयनिश्चयौ २८३
मिथ्यादृष्टिर्नास्तिकता व्यापादो द्रोहचिन्तनम् २८४
समौ सिद्धान्तराद्धान्तौ भ्रान्तिर्मिथ्यामतिर्भ्रमः २८५
संविदागूः प्रतिज्ञानं नियमाश्रवसंश्रवाः २८६
अङ्गीकाराभ्युपगमप्रतिश्रवसमाधयः २८७
मोक्षे धीर्ज्ञानमन्यत्र विज्ञानं शिल्पशास्त्रयोः २८८
मुक्तिः कैवल्यनिर्वाणश्रेयोनिःश्रेयसामृतम् २८९
मोक्षोऽपवर्गोऽथाज्ञानमविद्याहं मतिः स्त्रियाम् २९०
रूपं शब्दो गन्धरसस्पर्शाश्च विषया अमी २९१

मन्सुबाका ॥—चर्चा, संख्या, विचारणा, ३ प्रमाणले अर्थ विचारगर्नाका ॥ अध्याहारः, तर्कः, ऊहः ३ तर्कका. ॥—विचिकित्सा, संशयः, संदेहः, द्वापरः, ४ संशयज्ञानका. ॥—निर्णयः, निश्चयः, २ निश्चयज्ञानका. ॥—मिथ्यादृष्टिः, नास्तिकता, २ परलोकछैन भन्ने नास्तिकपनाका. ॥—व्यापादः, द्रोहचिन्तनम्, २ अर्काका उपरद्रोहचिताउनका. ॥—सिद्धान्तः, राद्धान्तः, २ सिद्धान्तका. ॥—भ्रान्तिः, मिथ्यामतिः, भ्रमः, ३ अयथार्थज्ञान, (भ्रान्ति)का. ॥—संवित्, आगूः, प्रतिज्ञानम्, नियमः, आश्रवः, संश्रवः, अङ्गीकारः, अभ्युपगमः, प्रतिश्रवः, समाधिः, १० प्रतीज्ञाका. ॥—आगूर्वधूवत् ॥—मोक्षविषये या धीर्बुद्धिस्तज्ज्ञानम् १ मुक्तिविषयक ब्रह्मज्ञानको. ॥—मोक्षशास्त्रादन्यत्र शास्त्रे शिल्पे चित्रादौ च धीर्विज्ञानं १ ॥ शिल्पशास्त्रविषयरु-ज्ञानको. ॥—मुक्तिः, कैवल्यम्, निर्वाणम्, श्रेयः, निःश्रेयसम्, अमृतम्, मोक्षः, अपवर्गः, ८ मोक्षका. ॥—अज्ञानम्, अविद्या, अहंमतिः, ३ अज्ञानका सांसारिक कारणका. ॥—रूपम्, शब्दः, गन्धः, रसः, स्पर्शः, ५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गोचरा इन्द्रियार्थाश्च हृषीकं विषयीन्द्रियम् २९२
कर्मेन्द्रियं तु पाय्वादि मनोनेत्रादि धीन्द्रियम् २९३
तुवरस्तु कषायोऽस्त्री मधुरो लवणः कटुः २९४
तिक्तोऽम्लश्च रसाः पुंसि तद्वत्सु षडमी त्रिषु २९५
विमर्दोत्थे परिमलो गन्धे जनमनोहरे २९६
आमोदः सोऽतिनिर्हारी वाच्यलिङ्गत्वमागुणात् २९७
समाकर्षी तु निर्हारी सुरभिर्घ्राणतर्पणः २९८
इष्टगन्धः सुगन्धिः स्यादामोदी मुखवासनः २९९
पूतिगन्धिस्तु दुर्गन्धो विस्रं स्यादामगन्धि यत् ३००

चक्षुरादि ५ ज्ञानेन्द्रियका ५ विषयका ।। गोचरा, इन्द्रियार्था, २ इ पनि विषयनै हुन् ।।–हृषीकम्, विषयि, इन्द्रियम्, ३ चक्षु आदि इन्द्रियका. ।।—पाय्वादि ५ पायूपस्थादि कर्मेन्द्रियका ।। आदिना वागादि । ('पायूपस्थं पाणि-पादौ वाक् चेतीन्द्रियसंग्रहः । उत्सर्गआनन्दादानगत्यालापाश्च तत्क्रिया, इनका क्रियाका. ।।—मनोनेत्रादि ज्ञानेन्द्रिय ५ का. ।।—आदिना श्रोत्रादि लिनु । ('मनो कर्णस्तथा नेत्रं रसना च त्वचा सह । नासिका चेति षट् तानि धीन्द्रियाणि प्रचक्षते') ज्ञानेन्द्रियका. ।।—तुवरः, कषायः, २ टर्राका ।। मधुरः, लवणः, कटुः, तिक्तः, अम्लः, ५ गुलिया नूनिला पीरा तीता अमिला ५ का ५ नाम जान्नु ।। अमी तुवराद्याः षडपि रसमात्रे वर्तमानाः, पुंसि । तद्वत्सु रसवत्सु वर्तमानास्त्रिषु, वाच्यलिङ्गा ।।—विमर्दोत्थे संघर्षणादिनोत्पन्ने जनमनोहरे गन्धे परिमल १ माडदा आउने सुगन्धको. ।। आमोद १ मन हरण गर्ने सुगन्धको ।।—इतः परम् आगुणात् 'गुणे शुक्लादयः' (३११) वक्ष्य, माणाद्गुणशब्दात्प्राग्वाच्यलिङ्गत्वमभिधेयानुसारेण त्रिलिङ्गत्वम् त्रिलिङ्ग जान्नु ।।—समाकर्षी, निर्हारी, २ टाढासम्मपुग्ने सुगन्धका. ।।—सुरभिः, घ्राणतर्पणः, इष्टगन्धः, सुगन्धिः, ४ शोभन साधारण गन्धका. ।।—आमोदी,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शुक्लशुभ्रशुचिश्वेतविशदश्येतपाण्डराः ३०१
अवदातः सितो गौरो वलक्षो धवलोऽर्जुनः ३०२
हरिणः पाण्डुरः पाण्डुरीषत्पाण्डुस्तु धूसरः ३०३
कृष्णे नीलासितश्यामकालश्यामलमेचकाः ३०४
पीतो गौरो हरिद्राभः पालाशो हरितो हरित् ३०५
लोहितो रोहितो रक्तः शोणः कोकनदच्छविः ३०६
अव्यक्तरागस्त्वरुणः श्वेतरक्तस्तु पाटलः ३०७
श्यावः स्यात्कपिशो धूम्रधूमलौ कृष्णलोहिते ३०८
कडारः कपिलः पिङ्गपिशङ्गौ कद्रुपिङ्गलौ ३०९
चित्रं किर्मीरकल्माषशबलैताश्च कर्बुरे ३१०

मुखवासनः, २ मुखलाई सुगन्धितगराउने ताम्बुलादि द्रव्यका ॥—पूतिगन्धिः, दुर्गन्धः, २ दुर्गन्धका ॥—यदामगन्धि तद्विस्रम् । १ काँचो सड़ेको दुर्गन्धिको ॥—शुक्लः, शुभ्रः, शुचिः श्वेतः, विशदः, श्येतः, पाण्डरः, अवदातः, सितः, गौरः, [अवलक्षः] वलक्षः, धवलः, अर्जुनः, हरिणः, पाण्डुरः, पाण्डुः, १६ सेतावर्णका. ॥—ईषत्पाण्डुः, धूसरः, २ फिका सेतापहेलाका ॥—कृष्णः, नीलः, असितः, श्यामः, कालः, श्यामलः, मेचकः, ७ काला वर्णका. ॥—पीतः, गौरः, हरिद्राभः, ३ पहेलोवर्णका. ॥—पालाशः, हरितः, हरित्, ३ हरियाका. ॥—लोहितः, रोहितः, रक्तः. ३ रातावर्णका. ॥—यः कोकनदच्छवी रक्तोत्पलाभः स शोणः १ फिकारातको ॥—योऽव्यक्तराग ईषद्रक्तः अरुणः १ अलि अलि राताको ॥ यः श्वेतमिश्रो रक्तः स पाटल १ सेतो मिलेको राताको ॥—श्यावः, कपिशः, २ कालोपहेलाका. ॥—धूम्रः, धूमलः, कृष्णलोहितः, ३ रातोरकालो मिलेका वर्णका. ॥—कडारः, कपिलः, पिङ्गः, पिशङ्गः, कद्रुः, पिङ्गलः, ६ कैला वर्णका. ॥—चित्रम्, किर्मीरः, कल्माषः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गुणे शुक्लादयः पुंसि गुणिलिङ्गास्तु तद्वति ३११

इति धीवर्गः ॥　　९. अथ शब्दादिवर्गः

ब्राह्मी तु भारती भाषा गीर्वाग्वाणी सरस्वती ३१२
व्याहार उक्तिर्लपितं भाषितं वचनं वचः ३१३
अपभ्रंशोऽपशब्दः स्याच्छास्त्रे शब्दस्तु वाचकः ३१४
तिङ्सुबन्तचयो वाक्यं क्रिया वा कारकान्विता ३१५
श्रुतिः स्त्री वेद आम्नायस्त्रयी धर्मस्तु तद्विधिः ३१६
स्त्रियामृक्सामयजुषी इति वेदास्त्रयस्त्रयी ३१७

शबलः, एतः, कर्बुरः ६ छिर्बिरेका चित्रविचित्रनानाप्रकारका ॥—शुक्लादयो गुणे गुणमात्रे वर्तमानाः पुंसि, यथा—'अस्य पटस्य शुक्लं रूपम्'। तद्वति गुणवति वस्तुनि वर्तमाना गुणिलिङ्गा अभिधेयलिङ्गाः। यथा—'शुक्ला शाटी:' 'शुक्लः पटः, 'शुक्लं वस्त्रम्'। रोहितादीनां स्त्रीत्वे तु—'श्येनी श्येता, रोहिणी रोहिता, लोहिनी लोहिता' इत्यादि जान्नु ॥

३१२–३६२. ब्राह्मी, भारती, भाषा, गीः, वाक्, वाणी, सरस्वती; व्यवहारः, उक्तिः, लपितम्, भाषितम्, वचनम्, वचः, १२ सरस्वतीका र वचनका ॥—अपभ्रष्टः, शब्दः 'गावी, गोणी' इत्याद्यपशब्दः, अपभ्रंश २ अशुद्धशब्दका ॥—शास्त्रे व्याकरणादौ यो वाचकः स शब्द १ शुद्धशब्दको यथा—ओतप्रोततन्तूनां वाचकः पटः इत्यादि जान्नु। तिङसुबन्तचयः तिङन्त-सुबन्तपदसमूहः १ वाक्यको। तिङन्तचयो यथा—'पचति भवति'। सुबन्तचयो यथा—'प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनाम्' इत्यादि जान्नु—कारकान्विता कारकैः संबद्धा क्रिया वाक्यं १ कारकयुक्तवाक्यको ॥ यथा—'देवदत्त! गामभिरक्ष शुक्लदण्डेन' इत्यादि जान्नु ॥ श्रुतिः, वेदः, आम्नायः, त्रयी, ४ वेदका ॥ तद्विधिर्वैदिको विधिर्यागादिर्धर्म १ वेदविहितकर्मको ॥ ऋक् १ ऋक्वेदको ॥ साम १ सामवेदको ॥ यजुः १ यजुर्वेदको ॥ वेदा मिलितास्त्रयी १ तिनैवेदलाई भन्दाको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शिक्षेत्यादि श्रुतेरङ्गमोंकारप्रणवौ समौ ३१८
इतिहासः पुरावृत्तमुदात्ताद्यास्त्रयः स्वराः ३१९
आन्वीक्षिकी दण्डनीतिस्तर्कविद्यार्थशास्त्रयोः ३२०
आख्यायिकोपलब्धार्था पुराणं पञ्चलक्षणम् ३२१
प्रबन्धकल्पना कथा प्रवह्लिका प्रहेलिका ३२२
स्मृतिस्तु धर्मसंहिता समाहृतिस्तु संग्रहः ३२३
समस्या तु समासार्था किंवदन्ती जनश्रुतिः ३२४

नाम ॥ 'ऋक्'शब्दः, स्त्रीलिङ्गः जान्नु ॥—शिक्षेत्यादि श्रुतेर्वेदस्याङ्गं १ शिक्षा, कल्प, व्याकरण, निरुक्त, ज्योतिष, छन्दः ६ वेदका अङ्गको नाम ॥ शिक्षा कल्पो व्याकरणं निरुक्तं ज्योतिषां गतिः । छन्दोविचितिरित्येष षडङ्गो वेद उच्यते ॥ इत्यादि जान्नु ॥—ओंकारः, प्रणवः २ ॐ कारका ॥ इतिहासः, पुरावृत्तम् २ इतिहास महाभारतादिका ॥—उदात्ताद्यास्त्रयः स्वराः ३ स्वरका । ('उदात्तश्चानुदात्तश्च स्वरितश्च स्वरास्त्रयः इत्यादि जान्नु) ॥—आन्वीक्षिकी १ गौतमादिप्रणित तर्कविद्याको ॥ दण्डनीतिः १ बृहस्पतिप्रणित अर्थशास्त्रको ॥ —आख्यायिका, उपलब्धार्था, अनुभूतार्थप्रतिपादकस्य २ अनुभूतार्थप्रतिपादक वासवदत्तादि सच्चा कथाका ॥—यत् पञ्चलक्षणं तत् पुराणम् २ पुराणका ॥ ('सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च । वंश्यानुचरितं चैव पुराणं पञ्चलक्षणम्') ५ लक्षण पुराणका हुन्छन् ॥—प्रबन्धस्य वाक्यविस्तरस्य या कल्पना रचना सा कथा नाटकरामायणादेः प्रबन्धकल्पना कथा २ कल्पितकथाको ॥—प्रवह्लिका, प्रहेलिका २ प्रहेलिका अर्काले संन्देह गर्ने गरि बोलेका वाक्यको ॥ जस्तै 'पानीयं पातुमिच्छामि त्वत्तः कमललोचने । यदि दास्यसि नेच्छामि नो दास्यसि पिबाम्यहम् ॥' [दास्यसि=दातुमिच्छसि इति व्यक्तोऽर्थः, दास्यसि=दासी+असि इति गूढोऽर्थः] इति ॥—या मन्वादिभिः प्रणीता धर्मसंहिता धर्मबोधार्थं रचिता संहिता सा स्मृतिः २ धर्मशास्त्रको ॥ समाहृतिः, संग्रहः २ संग्रहग्रन्थको नाम ॥—या समासार्था पूरणीयार्था सा समस्या १ ॥ समस्या पूर्तिको नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वार्ता प्रवृत्तिर्वृत्तान्त उदन्तः स्यादथाह्वयः ३२५
आख्याह्वे अभिधानं च नामधेयं च नाम च ३२६
हूतिराकारणाह्वानं संहूतिर्बहुभिः कृता ३२७
विवादो व्यवहारः स्यादुपन्यासस्तु वाङ्मुखम् ३२८
उपोद्घात उदाहारः शपनं शपथः पुमान् ३२९
प्रश्नोऽनुयोगः पृच्छा च प्रतिवाक्योत्तरे समे ३३०
मिथ्याभियोगोऽभ्याख्यानमथ मिथ्याभिशंसनम् ३३१
अभिशापः प्रणादस्तु शब्दः स्यादनुरागजः ३३२
यशः कीर्तिः समज्ञा च स्तवः स्तोत्रं स्तुतिर्नुतिः ३३३

यथा—'शतचन्द्रं नभस्थलम्'। तत्पूरणं यथा—'दामोदरकराघातविह्वलीकृतचेतसा। दृष्टं चाणूरमल्लेन' इत्यादि जान्नु ॥ किंवदन्ती, जनश्रुतिः २ दुनियाँमा चलेका कुराका नाम ॥—वार्ता, प्रवृत्तिः, वृत्तान्तः, उदन्तः ४ यथास्थित लोकमाचलेका हालखबरका नाम ॥—आह्वयः, आख्या, आह्वा, अभिधानम्, नामधेयम्, नाम ६ नामका ॥—हूतिः, आकारणा, आह्वानम् ३ बोलाउनाका (हपार्नु) का ॥—या बहुभिः कृता हूतिः, सा सं' तिः १ धेरै जनाले १ चोटी बोलाउनाको (हपार्नु) को ॥ विवादः, व्यवहारः २ ऋण लिंदादिंदा झगड़ामुद्दासंबन्धि वादविवादगर्नुका ॥ उपन्यासः, वाङ्मुखम्, २ वचनका आरम्भका ॥ उपोद्घातः, उदाहारः २ प्रकृतसंबन्धि विचारका ॥—शपनम्, शपथः २ शपथ (किरिया) का ॥—प्रश्नः, अनुयोगः, पृच्छा ३ प्रश्नका ॥ प्रतिवाक्यम्, उत्तरम् २ उत्तरका ॥ मिथ्याभियोगः, अभ्याख्यानम् २ झूटोबात लगाउनाका ॥ 'शतं मे धारयसि' सहेरुपिया मेरो लियेको छस् इत्यादि जान्नु ॥—मिथ्याभिशंसनम्, अभिशापः २ सुरापानादिमिथ्यापापको झूटो अत्तो लगाउनुका ॥—अनुरागजो गुणानुरागोत्थः शब्दः प्रणाद १ प्रेमले बोलेका शब्दको ॥—यशः, कीर्तिः, समज्ञा ३ कीर्तिका ॥—स्तवः, स्तोत्रं,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आम्रेडितं द्विस्त्रिरुक्तमुच्चैर्घुष्टं तु घोषणा ३३४
काकुः स्त्रियां विकारो यः शोकभीत्यादिभिर्ध्वनेः ३३५
अवर्णाक्षेपनिर्वादपरीवादापवादवत् ३३६
उपक्रोशो जुगुप्सा च कुत्सा निन्दा च गर्हणे ३३७
पारुष्यमतिवादः स्याद्भर्त्सनं त्वपकारगीः ३३८
यः सनिन्द उपालम्भस्तत्र स्यात्परिभाषणम् ३३९
तत्र त्वाक्षारणा यः स्यादाक्रोशो मैथुनं प्रति ३४०
स्यादाभाषणमालापः प्रलापोऽनर्थकं वचः ३४१
अनुलापो मुहुर्भाषा विलापः परिदेवनम् ३४२

स्तुतिः, नुतिः ४ स्तुतिका नाम ।।—आम्रेडितम् १–२–३ बार दोहऱ्यायेका शब्दको ।। यथा–सर्पः सर्पः ।।—उच्चैर्घुष्टम्, घोषणा २ उच्चास्वरले चिलयायेका शब्दका ।। शोकभीतिकामादिभिर्ध्वनेर्यो विकारः सा काकुः १ शोक–डर हर्ष प्रभृतिले भयेका स्वरविकारको ।।—अवर्णः, आक्षेपः, निर्वादः, परीवादः, अपवादः, उपक्रोशः, जुगुप्सा, कुत्सा, निन्दा, गर्हणम् १० निन्दाका ।। 'अपवादवत्' इति वत्प्रत्ययेनावर्णादीनामुपक्रोशस्य चैकलिङ्गत्वं ज्ञापितम् । उपक्रोशान्ता अवर्णादयः, पुंसि भन्ने तात्पर्य हो ।।—पारुष्यम्, अतिवादः, २ निष्ठुरभाषणका नाम ।।—अपकारगीः अपकारार्थकं भाषणं, तद् भर्त्सनं २ हप्काउनु (झर्पानु) का ।।—कस्यांचित् व्यक्तौ क्रोधपूर्वकं दोषप्रतिपादनं उपालम्भः, १ क्रोध निन्दासहितको गालीको।। यः सनिन्दो निन्दायुक्त उपालम्भः ५ परिभाषणं २ शिकायतसहित दोषकहनुका ।।—मैथुनं प्रति परस्त्रीपुरुष, संयोगेन निमित्तेन य आक्रोशस्तत्र आक्षारणा १ परपुरुष या परस्त्री गमन संबन्धि दोषलगाउनेको ।।—आभाषणम्, आलापः, २ बातचित गर्नाका ।। यदनर्थकं वचः स प्रलाप अर्थनवर्थका वचनको ।।—अनुलापः, मुहुर्भाषा, २ बार बार बोलने वचनको ।।—विलापः, परिदेवनम्, २ रूँदै अलाप् विलापगर्नुका ।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

विप्रलापो विरोधोक्तिः संलापो भाषणं मिथः ३४३
सुप्रलापः सुवचनमपलापस्तु निह्नवः ३४४
'चोद्यमाक्षेपाभियोगौ शापाक्रोशौ दुरेषणा **
अस्त्री चाटु चटु श्लाघा प्रेम्णा मिथ्याविकत्थनम्' **
संदेशवाग्वाचिकं स्याद्वाग्भेदास्तु त्रिषूत्तरे ३४५
रुशती वागकल्याणी स्यात्कल्या तु शुभात्मिका ३४६
अत्यर्थमधुरं सान्त्वं संगतं हृदयंगमम् ३४७
निष्ठुरं परुषं ग्राम्यमश्लीलं सूनृतं प्रिये ३४८
सत्येऽथ संकुलक्लिष्टे परस्परपराहते ३४९
लुप्तवर्णपदं ग्रस्तं निरस्तं त्वरितोदितम् ३५०

विप्रलापः, विरोधोक्तिः, २ परस्परनमिलेका कुराको ॥—मिथः परस्परमुक्ति-प्रत्युक्तियुक्तं यद्भाषणं स संलापः १ परस्पर बोलनाको नाम ॥—सुप्रलापः, सुवचनम्, २ असल वचनका ॥—अपलापः, निह्नवः, २ ढाँटनाका ॥—संदेश-वाक्, वाचिकम्, २ दूतादिद्वारा समाचार पठायेका मौखिक संन्देशका ॥—अतः परं वक्ष्यमाणा वाग्भेदाः सम्यगन्तास्त्रिषु । यो भन्दाअगाडी सम्यक्संमका-शब्द त्रिलिङ्गमाछन् जस्तै ॥—रुशन् शब्दः, रुशद्वचनम् । या अकल्याणी वाक् सा रुशती १ अशुभवचनको नाम ॥ या शुभात्मिका वाक् सा कल्या १ शुभ वचनको ॥—यदत्यर्थमतिशयेन मधुरं तत् सान्त्वम् १ साह्रै मीठावचनको नाम ॥ संगतम्, हृदयंगमम्, २ चित्तबुझने वचनका ॥—निष्ठुरम्, परुषम् २ कठोर रूखाबचनका नाम ॥—ग्राम्यम्, अश्लीलम्, २ पाखे गँवार बोलीका नाम ॥—यत्प्रियं सत्यं वचनं तत् सूनृतं २ साँचो प्यारो बोलीका ॥ यत्परस्परेण विरुद्धं 'माता मे वन्ध्या' इतिवत् पूर्वापरविरुद्धं संकुलम्, क्लिष्टम्, २ परस्पर न मिलने वचनका नाम ॥ जस्तै 'पश्यत्यचक्षुः स शृणोत्यकर्णः' इत्यादिजान्नु ॥ यल्लुप्तवर्णपदमसंपूर्णोच्चारितं वचस्तत् ग्रस्तं १ वर्णपदलुप्तपारेका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अम्बूकृतं सनिष्ठीवमबद्धं स्यादनर्थकम् ३५१
अनक्षरमवाच्यं स्यादाहतं तु मृषार्थकम् ३५२
'सोल्लुण्ठनं तु सोत्प्रासं भणितं रतिकूजितम् **
श्राव्यं हृद्यं मनोहारि विस्पष्टं प्रकटोदितम्' **
अथ म्लिष्टमविस्पष्टं वितथं त्वनृतं वचः ३५३
सत्यं तथ्यमृतं सम्यगमूनि त्रिषु तद्वति ३५४
शब्दे निनादनिनदध्वनिध्वानरवस्वनाः ३५५
स्वाननिर्घोषनिर्ह्रादनादनिस्वाननिस्वनाः ३५६
आरवारावसंरावविरावा अथ मर्मरः ३५७
स्वनिते वस्त्रपर्णानां भूषणानां तु शिञ्जितम् ३५८
निक्वाणो निक्वणः क्वाणः क्वणः क्वणनमित्यपि ३५९

वचनको ॥–यत्त्वरितोदितं निरस्तं २ छीटावचनका ॥–सनिष्ठीवं लालायुक्तं तत् अम्बूकृतं १ थुकउडायेर बोलेका वचनको ॥–यदनर्थकमर्थशून्यं तदबद्धं स्यात् २ अर्थै नमिलने वचनको ॥—अनक्षरम्, अवाच्यम्, २ बोलन नहुने बचनको ॥ मृषार्थकमत्यन्ताभूतार्थकं तत् आहतं १ साह्रै भूटा वचनको नाम ॥—जस्तै 'एष बन्ध्यासुतो याति खपुष्पकृतशेखरः । मृगतृष्णाम्भसि स्नातः शशशृङ्गधनुर्धरः ॥' इत्यादि जान्नु ॥ म्लिष्टम्, अविस्पष्टम्, २ अस्पष्ठ वचनका नाम ॥–यदनृतं वचः तत् वितथमिति १ असत्य वचनको ॥ सत्यम्, तथ्यम्, ऋतम्, सम्यक्, ४ सत्यवचनका नाम। अमूनि तद्वति सत्यवति त्रिषु। यथा—सत्या स्त्री, सत्यः पुमान्, सत्यं कुलम्, ॥—शब्दः, निनादः, निनदः, ध्वनिः, ध्वानः, रवः, स्वनः, स्वानः, निर्घोषः, निर्ह्रादः, नादः, निस्वानः, निस्वनः, आरवः, आरावः, संरावः, विरावः १७ शब्दका (अवाज) का नाम॥-वस्त्रपर्णानां स्वनिते शब्दे मर्मरः १ वस्त्र र पातका शब्दको नाम ॥–भूषणानां नूपुरादीनां स्वनिते, शिञ्जितं १ गहनाका शब्दको (अवाज) को

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वीणायाः क्वणिते प्रादेः प्रक्वाणप्रक्वणादयः ३६०
कोलाहलः कलकलस्तिरश्चां वाशितं रुतम् ३६१
स्त्री प्रतिश्रुत्प्रतिध्वाने गीतं गानमिमे समे ३६२

इति शब्दादिवर्गः ॥ १०. अथ नाट्यवर्गः

निषादर्षभगान्धारषड्जमध्यमधैवताः ३६३
पञ्चमश्चेत्यमी सप्त तन्त्रीकण्ठोत्थिताः स्वराः ३६४
काकली तु कले सूक्ष्मे ध्वनौ तु मधुरास्फुटे ३६५
कलो मन्द्रस्तु गम्भीरे तारोऽत्युच्चैस्त्रयस्त्रिषु ३६६
नृणामुरसि मध्यस्थो द्वाविंशतिविधो ध्वनिः ❀❀
स मन्द्रः कण्ठमध्यस्थस्तारः शिरसि गीयते' ❀❀

नाम ॥ निक्वाणः, निक्वणः, क्वाणः, क्वणः, क्वणनम्, ७ विणाका शब्दका नाम ॥ प्रादेरुपसर्गात् ये प्रक्वाणः, प्रक्वणः, इत्यादयस्ते वीणाया एव क्वणिते ई २ पनि वीणाकै शब्दका नाम हुन् ॥—कोलाहलः, कलकलः २ कोकोहोलो शब्दका नाम ॥ तिरश्चां पक्षिणां रुतं शब्दः वाशितम् १ पक्षिका अवाजको नाम ॥—प्रतिश्रुत्, प्रतिध्यानः २ प्रतिध्वनिका नाम ॥ गीतम्, गानम् २ गानका नाम ॥

३६३-४३८, निषादः, ऋषभः, गान्धारः, षड्जः, मध्यमः, धैवतः, पञ्चमः, इत्यमी तन्त्रीभ्यः कण्ठेभ्यश्चोत्थिताः इ ७ गवैयाका कण्ठबाट उठेका र बीणाप्रभृतिबाट उठेका शब्दका नाम ॥ तेंस्मा निषादं नर्दन्ति गजाः, ऋषभं गावः, गान्धारं अजादयः, षड्जं मयूराः, मध्यमं क्रौञ्चाः, धैवतमश्वाः, पञ्चमं कोकिलाः इत्यादि जान्नु ॥—ईषत् कलः काकली ३ सूक्ष्म स्पष्ट स्वरका नाम ॥ मधुरः श्रुतिसुखः, स चासोवस्फुटोऽव्यक्ताक्षरः, एतादृशे ध्वनौ कल १ मीठो अस्पष्ट स्वरको नाम ॥ गम्भीरे ध्वनौ मन्द्र २ गम्भीर शब्दको नाम ॥ अत्युच्चैर्ध्वनौ तार १ अति उच्च स्वरको नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

समन्वितलयस्त्वेकतालो वीणा तु वल्लकी ३६७
विपञ्ची सा तु तन्त्रीभिः सप्तभिः परिवादिनी ३६८
ततं वीणादिकं वाद्यमानद्धं मुरजादिकम् ३६९
वंशादिकं तु सुषिरं कांस्यतालादिकं घनम् ३७०
चतुर्विधमिदं वाद्यं वादित्रातोद्यनामकम् ३७१
मृदङ्गा मुरजा भेदास्त्वङ्क्यालिङ्ग्योर्ध्वकास्त्रयः ३७२
स्याद्यशःपटहो ढक्का भेरी स्त्री दुन्दुभिः पुमान् ३७३

त्रयः कलमन्द्रतारास्त्रिषु ३ तीनलिङ्गमा छन् ॥—यः सम्यगन्वितोऽनुगतो लयो गीतादिसाम्यं यत्र स समन्वितलयः, एकताल २ गाउनु बजाउनु नाच्नु ई ३ को तालभिलनुको नाम ॥—वीणा, वल्लकी, विपञ्ची ३ वीणाका नाम ॥—सा वीणा तु सप्तभिस्तन्त्रीभिरुपलक्षिता परिवादिनी ७ तार लागेका वीणाका नाम ॥—यद्वीणादिकं वाद्यं तत् ततं १ वीणा आदि बजाउने बाजाको नाम ॥ आदिना सैरन्ध्रीरावणप्रहस्तकिंनर्यादि लिईछन् ॥—यन्मुरजादिकं मृदङ्गादिकं आदिना पटहादि, मुखे चर्मणा बध्यते तदानद्धं मुखमा १ छालालायेर बजाउने मुरज आदि बाजाको नाम ॥—शादिकम् । आदिना शङ्खादि । तत्सुषिरं १ वंशी बाँसुरी शनै आदि फुकेर बजाउने सुषिरवाद्यको नाम ॥—यत्कांस्यमयतालादिकं, आदिना घण्टाझल्लर्यादि तद्घनं १ ठोकेर बजाउनु पर्ने साह्रा घण्टा झ्याली इत्यादि घनवाद्यको नाम ॥—इदं ततादिकं चतुर्विधं वाद्यं वादित्रातोद्यनामकं वादित्रमातोद्यं च नाम यस्य तत् पूर्वोक्त ततं, आनद्धं, सुषिरं, घनं, ४ सामान्य बाजाका नाम ॥—मृदङ्गाः, मुरजाः २ मृदङ्गका नाम ॥ बहुविधत्वाद्बहुवचनम् ॥—अङ्क्यः, आलिङ्ग्यः, ऊर्ध्वकः ३ मृदङ्गका भेद हुन् हर्रांकारवाला अङ्क्यः जौकोमध्यभागजस्तो उर्ध्वकः गोपुच्छाकार वाला आलिङ्ग्यः हुन्छन्॥ यशसे य आदौ पटहो वाद्यते स यशःपटहः। स एव ढक्का यशपटहः, २ नगराका नाम ॥—भेरी, दुन्दुभिः २ कर्नालका नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आनकः पटहोऽस्त्री स्यात्कोणो वीणादिवादनम् ३७४
वीणादण्डः प्रवालः स्यात्ककुभस्तु प्रसेवकः ३७५
कोलम्बकस्तु कायोऽस्या उपनाहो निबन्धनम् ३७६
वाद्यप्रभेदा डमरुमड्डुडिण्डिमझर्झराः ३७७
मर्दलः पणवोऽन्ये च नर्तकीलासिके समे ३७८
विलम्बितं द्रुतं मध्यं तत्त्वमोघो घनं क्रमात् ३७९
तालः कालक्रियामानं लयः साम्यमथास्त्रियाम् ३८०
ताण्डवं नटनं नाट्यं लास्यं नृत्यं च नर्तने ३८१
तौर्यत्रिकं नृत्यगीतवाद्यं नाट्यमिदं त्रयम् ३८२

आनकः, पटहः २ दमाहाका नाम ।।—वीणादि वाद्यते येन तद्धनुराकृति काष्ठं कोण ।।—वीणादण्डः प्रवालः २ वीणा बजाउने दण्डका नाम ।।—ककुभः, प्रसेवकः २ वीणाका तलतिर छालाले बाँधेका भाण्डका ।।—अस्या वीणायाः कायस्तन्त्रीरहितोदण्डादिसमुदायः कोलम्बकः १ तारनलायेका केवल वीणाको ।। —यत्र वीणाप्रान्ते तन्त्र्यो निबध्यन्ते तन्निबन्धनम् , उपनाहः १ वीणाको तार बाँधने किलाको ।।—डमरुः, मड्डुः, डिण्डिमः, झर्झरः, मर्दलः, पणवः ६ डमरू, ठूलोडमरू, डिब्डिबे, (झाँज) झ्याली, मादल, तम्बुरा क्रमशः ६ का छवटा नाम ।। हुडुकः, गोमुखः आदिपनिछन् । अन्ये च हुड्डुक-गोमुखादयः सन्ति ।।—नर्तकी, लासिका, २ नाँच्ने स्त्रीका नाम ।।—कर-चरणादिभिर्यद्विलम्बितं नृत्यादिकं तत् तत्त्वं १ (ढीलो) गरियेका नृत्य गीतवाद्यको नाम ।।—यद्द्रुतं शीघ्रं नृत्यादिकं तत् ओघः १ छीटो गरिये-का नृत्यगीत वाद्यको नाम ।।—यन्मध्यं न विलम्बितं नापि द्रुतं तत् घनं १ मध्यम न ढीलो नछीटो रितले गरियेका नृत्य गीत वाद्यको नाम ।।—कालक्रिययोर्मानं नियमहेतुः ताल १ काल (टायम) र क्रिया नर्तन गान वादन प्रमाण तालको नाम ।।—गीतवाद्यपादादिन्यासानां क्रियाकालयोः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अत्रुंसश्च भ्रुकुंसश्च भ्रूकुंसश्चेति नर्तकः ३८३
स्त्रीवेषधारी पुरुषो नाट्योक्तौ गणिकाज्जुका ३८४
भगिनीपतिरावुत्तो भावो विद्वानथावुकः ३८५
जनको युवराजस्तु कुमारो भर्तृदारकः ३८६
राजा भट्टारको देवस्तत्सुता भर्तृदारिका ३८७
देवी कृताभिषेकायामितरासु तु भट्टिनी ३८८
अब्रह्मण्यमवध्योक्तौ राजश्यालस्तु राष्ट्रियः ३८९
अम्बा माताऽथ बाला स्याद्वासूरार्यस्तु मारिषः ३९०

साम्यं लय १ लय नाच गान बाजाहरूको यथोचित मेलको नाम ॥— ताण्डवम्, नटनम्, नाट्यम्, लास्यम्, नृत्यम्, नर्तनम् ६ नाचका नाम ॥ —नृत्य-गीत वाद्यमितीदं त्रयं मिलित्वा तौर्यत्रिकं १ नाँच गान वाद्य इन्का समुदायका नाम ॥ यः स्त्रीवेषधारी नर्तकः पुरुषस्तत्र अत्रुंसः, भ्रुकुंसः, भ्रूकुंसः ३ नाँच्नलाई स्त्रीको भेषधारणगर्ने पुरुषका नाम ॥ नाट्योक्तौ नाट्य-प्रकरणे, नाट्यादन्यत्र प्रयोगो नास्ति अब उप्रान्तका अङ्गहारोङ्ग विक्षेप भन्ने श्लोक देखी पैलेका शब्दको प्रयोग प्रायः नाटकमा मात्र गरिन्छ ॥ या गणिका सा अज्जुका १ नाँचकी वेश्याको नाम ॥—भगिन्याः पतिः आवुत्त १ भिनाजू या बहिने जुवाईंको नाम ॥—यो विद्वान् स भाव १ विद्वान्को नाम ॥—जनकस्तु आवुक १ पिताको नाम ॥—युवराजस्तु कुमारः, भर्तृदारकः २ राजकुमारका नाम ॥—भट्टारकः, देवः २ राजाका नाम ॥—तस्य राज्ञः सुता भर्तृदारिका १ राजकन्याका नाम ॥—कृतोऽभिषेको यस्यास्तस्यां राज्ञ्यां देवी १ पट्टाभिषेकभयेकीरानी (पटरानी) को नाम ॥ —इतरासु राज्ञीषु भट्टिनी १ अरुरानीको नाम ॥—अवध्यस्य वधानर्हस्य ब्राह्मणादेरुक्तौ दोषोक्तिकरणे अब्रह्मण्यं १ अवध्य ब्राह्मण मारेको दोष लगाउनका नाम ॥ दुहाई (गुहाईका) नाम ॥—राज्ञः श्यालो राष्ट्रिय १ राजाका शालाको नाम ॥-अम्बा, माता २ आमाका नाम ॥-बाला, वासूः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अत्तिका भगिनी ज्येष्ठा निष्ठानिर्वहणे समे ३९१
हण्डे हञ्जे हलाह्वाने नीचां चेटीं सखीं प्रति ३९२
अङ्गहारोऽङ्गविक्षेपो व्यञ्जकाभिनयौ समौ ३९३
निर्वृत्ते त्वङ्गसत्त्वाभ्यां द्वे त्रिष्वाङ्गिकसात्त्विके ३९४
शृङ्गारवीरकरुणाद्भुतहास्यभयानकाः ३९५
बीभत्सरौद्रौ च रसाः शृङ्गारः शुचिरुज्ज्वलः ३९६
उत्साहवर्धनो वीरः कारुण्यं करुणा घृणा ३९७
कृपा दयाऽनुकम्पा स्यादनुक्रोशोऽप्यथो सहः ३९८
हासो हास्यं च बीभत्सं विकृतं त्रिष्विदं द्वयम् ३९९

---

२ कुमारी (ठिटिका) नाम ।।—आर्यः, मारिषः २ आफुले मान्ने सूत्रधारका पार्श्ववर्तीका नाम ।।—या ज्येष्ठा भगिनी सा अत्तिका १ दीदीको नाम ।।—निष्ठा, निर्वहणम् २ नाटक समाप्ति या पाँचौं सन्धि विशेषका नाम ।।—नीचां प्रत्याह्वाने हण्डे, १ साना दर्जाका स्त्रीलाई बोलाउने संबोधन पदको नाम ।। चेटीं प्रति आह्वाने हञ्जे, १ केटीलाई बोलाउने संबोधन पदको नाम ।। सखीं प्रत्याह्वाने हला १ सखीलाई बोलाउने संबोधन पदको नाम ।। उपरोक्त ३ शब्द अव्ययमा छन् ।।—अङ्गहारः, अङ्गविक्षेपः २ नाँच्दा अँलाहातपाउ इत्यादि चलाउनका नाम ।।—व्यञ्जकः, अभिनयः २ नेत्र हातद्वारा मनको अभिप्राय प्रकटगर्नुका नाम ।।—अङ्गेन निर्वृत्ते निष्पन्ने कर्मणि आङ्गिकम् १ अङ्गका चेष्टा विशेष कटाक्ष आदिको नाम ।। सत्त्वेनान्तःकरणेन निर्वृत्ते सात्त्विकम् १ सत्वगुणवाट उत्पन्न स्तम्भ स्वेद रोमाञ्च स्वरभङ्ग आदिको नाम ।। इ २ शब्दपनि ३ लिङ्गी छन् ।।—शृङ्गारः, वीरः, करुणः, अद्भुतः, हास्यः, भयानकः, बीभत्सः, रौद्रः ८ रसका नाम ।।—शृङ्गारः, शुचिः, उज्ज्वलः ३ शृङ्गाररसका नाम ।।—उत्साहवर्धनः, वीरः २ वीररसका नाम ।।—कारुण्यम्, करुणा, घृणा, कृपा, दया, अनुकम्पा, अनुक्रोशः ७ करुणरस (दयाका) नाम ।। हसः, हासः, हास्यम् ३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

विस्मयोऽद्भुतमाश्चर्यं चित्रमप्यथ भैरवम् ४००
दारुणं भीषणं भीष्मं घोरं भीमं भयानकम् ४०१
भयंकरं प्रतिभयं रौद्रं तूग्रममी त्रिषु ४०२
चतुर्दश दरस्त्रासो भीतिर्भीः साध्वसं भयम् ४०३
विकारो मानसो भावोऽनुभावो भावबोधकः ४०४
गर्वोऽभिमानोऽहंकारो मानश्चित्तसमुन्नतिः ४०५
'दर्पोऽवलेपोऽवष्टम्भश्चित्तोद्रेकः स्मयो मदः' ❋❋
अनादरः परिभवः परीभावस्तिरस्क्रिया ४०६
रीढावमाननावज्ञावहेलनमसूर्क्षणम् ४०७

हास्यरस :हँसाईका नाम ।।—बीभत्सम्, विकृतम् २ बीभत्सरस घिन लागने वस्तुका नाम ।। इदं द्वयं रसे पुंसि रस अर्थमा पुं० रसवान् अर्थमा ३ लिङ्गी छन् ।।—विस्मयः, अद्भुतम्, आश्चर्यम्, चित्रम् ४ अद्भुतरस आश्चर्यका नाम ।।—भैरवम्, दारुणम्, भीषणम्, भीष्मम्, घोरम्, भीमम्, भयानकम्, भयंकरम्, प्रतिभयम्, ९ भयानक रस (डर लाग्ने वस्तु) का नाम ।।—रौद्रम्, उग्रम्, २ रौद्ररस सारै डर-लाग्ने वस्तुका नाम ।।—अमी अद्भुतादय उग्रान्ताश्चतुर्दश शब्दाः रसे पुंसि । तद्वति तु त्रिषु वाच्यलिङ्गाः ई १४ शब्द रसलाई कंहदा पुं० रसवान् लाई कंहदा ३ लिङ्गमा छन् ।।—दरः, त्रासः, भीतिः, भीः, साध्वसम्, भयम्, ६ भय (डरका) नाम ।।—मानसः, मनः संबन्धि विकारो भाव १ मनोविकार रति, हास, शोक इत्यादिको नाम ।।—यो भावबोधकश्चित्तविकारस्य प्रकाशकः कटाक्षादिः सोऽनुभाव १ मनकोविकारलाई पैदागर्ने इत्यादि सूचक रोमाञ्च आदिको नाम ।।—गर्वः, अभिमानः, अहंकारः, ३ अभि-मान घमण्डका नाम ।।—चित्तस्य समुन्नतिः परस्माद्युत्कर्षचिन्तनेनौन्नत्यं मान १ अरूभन्दा ठूलोछु भन्नेसंझनु चिन्तोन्नतिको नाम ।।—अनादरः, परिभवः, परीभावः, तिरस्क्रिया, रीढा, अवमानना, अवज्ञा, अवहेलनम्, असूर्क्ष-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मन्दाक्षं ह्रीस्त्रपा व्रीडा लज्जा साऽपत्रपाऽन्यतः ४०८
क्षान्तिस्तितिक्षाऽभिध्या तु परस्य विषये स्पृहा ४०९
अक्षान्तिरीर्ष्याऽसूया तु दोषारोपो गुणेष्वपि ४१०
वैरं विरोधो विद्वेषो मन्युशोकौ तु शुक् स्त्रियाम् ४११
पश्चात्तापोऽनुतापश्च विप्रतीसार इत्यपि ४१२
कोपक्रोधामर्षरोषप्रतिघा रुट्क्रुधौ स्त्रियौ ४१३
शुचौ तु चरिते शीलमुन्मादश्चित्तविभ्रमः ४१४
प्रेमा ना प्रियता हार्दं प्रेम स्नेहोऽथ दोहदम् ४१५
इच्छा काङ्क्षा स्पृहेहा तृड् वाञ्छा लिप्सा मनोरथः ४१६
कामोऽभिलाषस्तर्षश्च सोऽत्यर्थं लालसा द्वयोः ४१७

णम्, ६ अनादरका नाम ॥—मन्दाक्षम्, ह्रीः, त्रपा, व्रीडा, लज्जा, ५ लज्जा (लाज) का नाम ॥—सा लज्जा, अन्यतः परस्माच्चेत् अपत्रता १ आफूभन्दा ठूलादेखी भयेकालाजको ॥—क्षान्तिः, तितिक्षा, २ अर्काको उन्नतिलाई सहनगर्नुका नाम ॥—परस्य विषये परकीयधने स्पृहा अभिध्या अर्काको धन सम्पत्ति आदिको इच्छागर्नुको नाम ॥—अक्षान्तिः, ईर्ष्या, २ अर्काका सम्पत्तिकोसहन न गर्नुका नाम ॥—गुणेष्वपि दोषारोपः असूया १ गुणी जनमा दोषारोपण गर्नुका नाम ॥—वैरम्, विरोधः, विद्वेषः, ३ वैरभावका नाम ॥—मन्युः, शोकः, शुक्, ३ शोकका नाम ॥—पश्चात्तापः, अनुतापः, विप्रतीसारः, ३ पश्चात्ताप (पछीता) का नाम ॥—कोपः, क्रोधः, अमर्षः, रोषः, प्रतिघः, रुट्, क्रुद्धः, ७ क्रोधका नाम ॥—रुट्-क्रुधौ स्त्रीलिङ्गमाछन् ॥—शुचौ शुद्धे चरित आचरणे शुद्धाचरणः, शीलम् १ असल स्वभाव आचरणका नाम ॥—उन्मादः, चित्तविभ्रमः, २ पागलपना र बहुलाउनुका ॥—प्रेमा, प्रियता, हार्दम्, प्रेम, स्नेहः, ५ प्रेमका नाम ॥—'प्रेमा' पुमान्, स्नेह २ पुंलिङ्ग माछन् ॥—दोहदम्, इच्छा, काङ्क्षा, स्पृहा, ईहा,-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

उपाधिर्ना धर्मचिन्ता पुंस्याधिर्मानसी व्यथा ४१८
स्याच्चिन्ता स्मृतिराध्यानमुत्कण्ठोत्कलिके समे ४१९
उत्साहोऽध्यवसायः स्यात्स वीर्यमतिशक्तिभाक् ४२०
कपटोऽस्त्रीव्याजदम्भोपधयश्छद्मकैतवे ४२१
कुसृतिर्निकृतिः शाठ्यं प्रमादोऽनवधानता ४२२
कौतूहलं कौतुकं च कुतुकं च कुतूहलम् ४२३
स्त्रीणां विलासबिब्बोकविभ्रमा ललितं तथा ४२४
हेला लीलेत्यमी हावाः क्रियाः श‍ृङ्गारभावजाः ४२५

तृट्, वाञ्छा, लिप्सा, मनोरथः, कामः, अभिलाषः, तर्षः, १२ इच्छाका नाम ॥—स तर्षो महांश्चेत् लालसा १ ठूलो इच्छा (लालच) को नाम ॥ स्त्रीपुंसयोः पु० स्त्री०माछ ॥—उपाधिः, धर्मचिन्ता, २ धर्मसंझना का नाम 'उपाधिः' पु० माछ ॥—आधिः, मानसीव्यथा, २ मनको व्यथा दुःखका नाम ॥—चिन्ता, स्मृतिः, आध्यानम्, ३ स्मरण (संझना) का नाम ॥—उत्कण्ठा, उत्कलिका, २ उत्कण्ठाका (प्रबलइच्छा) का॥—उत्साहः, अध्यवसायः, २ उत्साहका नाम ॥—येन कृत्वा असाध्यसाधनेऽप्युद्यतो भवति, स उत्साहोऽतिशक्तिभाक् वीर्यम् २ अतिशक्ति सहित उत्साहका नाम ॥—कपटः, व्याजः, दम्भः, उपाधिः, छद्म, कैतवम्, कुसृतिः, निकृतिः, शाठ्यम्, ९ छलकपटका नाम ॥—प्रमादः, अनवधानता, २ असावधानि भूलचुक्का नाम॥–कौतूहलम्, कौतुकम्, कुतुकम्, कुतूहलम्, ४ कौतूक(खेल) तमासा जादू लहड इत्यादि आश्चर्यजनकका नाम ॥—विलासः, बिब्बोकः [बिव्वोकः] विभ्रमः, ललितम्, हेला, लीला, ६ यौवनावस्था की अनुरागिणी भयेकी स्त्री हरूमा हुने विलास * बिव्वोक † विभ्रम ‡ ललित + हेला— लीला ÷ इत्यादि चेष्टाका नाम ॥ विशेष ठुला अमर-कोशको टिपणीमा छन् ॥ स्त्रीणां श‍ृङ्गारभावजाः, श‍ृङ्गाररसमुद्भूताः क्रियाः चेष्टाः हावा १ स्त्री हरूका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

द्रवकेलिपरीहासाः क्रीडा लीला च नर्म च ४२६
व्याजोऽपदेशो लक्ष्यं च क्रीडा खेला च कूर्दनम् ४२७
घर्मो निदाघः स्वेदः स्यात्प्रलयो नष्टचेष्टता ४२८
अवहित्थाकारगुप्तिः समौ संवेगसंभ्रमौ ४२९
स्यादाच्छुरितकं हासः सोत्प्रासः स मनाक् स्मितम् ४३०
मध्यमः स्याद्विहसितं रोमाञ्चो रोमहर्षणम् ४३१
क्रन्दितं रुदितं क्रुष्टं जृम्भस्तु त्रिषु जृम्भणम् ४३२
विप्रलम्भो विसंवादो रिङ्गणं स्खलनं समे ४३३
स्यान्निद्रा शयनं स्वापः स्वप्नः संवेश इत्यपि ४३४

स्वभाववाटै उत्पन्नभयेका चेष्टाको नाम ॥—द्रवः, केलिः, परीहासः, क्रीडा, लीला, नर्म, ६ खेल कूद डट्टाका नाम ॥—व्याजः, अपदेशः, लक्ष्यम्, ३ निहुँ (बहानाका) नाम ॥—क्रीडा, खेला, कूर्दनम्, ३ बाल-लीला खेल कूदका नाम ॥—घर्मः, निदाघः, स्वेदः, ३ पसीनाका ॥—प्रलयः, नष्टचेष्टता, २ मूर्च्छाका ॥—अवहित्था, आकारगुप्तिः, २ आफ्नु अह्नुभार लुकाउनुका ॥—संवेगः, संभ्रमः, २ हर्षादिले कार्यमा हड्वड गर्नुका नाम ॥—सोत्प्रासः आच्छुरितकं २ मनमा केही अभिप्रायलाई लियेर भयेकाहास्यको नाम ॥—स हासो मनागीषच्चेत् स्मितं १ मन्दहास्य उत्तमदर्जाको मुसुमुसु हास्यको नाम ॥—स हासो मध्यमश्चेदनल्पाधिकस्तर्हि विहसितं १ मध्यमदर्जाका हास्यको नाम ॥—रोमाञ्चः, रोमहर्षणम्, २ रोमाञ्च शरीरमा काँढा उम्रनुका नाम ॥—क्रन्दितम्, रुदितम्, क्रुष्टम्, ३ रुनाका नाम ॥—जृम्भः, जृम्भणम्, २ हाईका नाम। जृंभः त्रि.लिं.माछ॥-विप्रलम्भः, विसंवादः, ई २ ठगाई भनेको कुरोपुरानगर्नुका नाम ॥—रिङ्गणम्, स्खलनम्, २ स्वधर्ममार्गवाट प्रतिकूलहुनु चिप्लिनु लड्नुका नाम ॥—निद्रा, शयनम्, स्वापः, स्वप्नः, संवेशः, ५ निद्राका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तन्द्री प्रमीला भ्रकुटिर्भ्रुकुटिर्भ्रूकुटिः स्त्रियाम् ४३५
अदृष्टिः स्यादसौम्येऽक्ष्णि संसिद्धिप्रकृती त्विमे ४३६
स्वरूपं च स्वभावश्च निसर्गश्चाथ वेपथुः ४३७
कम्पोऽथ क्षण उद्धर्षो मह उद्धव उत्सवः ४३८

इति नाट्यवर्गः ॥ ११. अथ पातालभोगिवर्गः

अधोभुवनपातालं बलिसद्म रसातलम् ४३९
नागलोकोऽथ कुहरं शुषिरं विवरं बिलम् ४४०
छिद्रं निर्व्यथनं रोकं रन्ध्रं श्वभ्रं वपा शुषिः ४४१
गर्तावटौ भुवि श्वभ्रे सरन्ध्रे शुषिरं त्रिषु ४४२
अन्धकारोऽस्त्रियां ध्वान्तं तमिस्रं तिमिरं तमः ४४३
ध्वान्ते गाढेऽन्धतमसं क्षीणेऽवतमसं तमः ४४४

नाम ॥—तन्द्री, प्रमीला, २ निद्राकाआदि र अन्तमा हुने आलस्यका (उङ्नाका) नाम ॥ भ्रकुटिः, भ्रुकुटिः भ्रूकुटिः, ३ क्रोध आदिले आँखा तर्नुका नाम ॥—असौम्येऽक्ष्णि सरोषे चक्षुषि अदृष्टि १ डरलाग्दा आँखाका नाम ॥—संसिद्धिः, प्रकृतिः, स्वरूपम्, स्वभावः, निसर्गः, ५ स्वभावका नाम ॥—वेपथुः, कम्पः, २ कम्पका नाम ॥—क्षणः, उद्धर्षः, महः, उद्धवः उत्सवः, ५ उत्सवका नाम । महः, अकारान्तछ ॥ इति नाट्यवर्गः ।

४३९–४६०, अधोभुवनम्, पातालम्, बलिसद्म, रसातलम्, नागलोकः ५ पातालका नाम ॥—कुहरम्, शुषिरम्, विवरम्, विलम्, छिद्रम्, निर्व्यथनम्, रोकम्, रन्ध्रम्, श्वभ्रम्, वपा, शुषिः, ११ छिद्र (प्वाल) का नाम ॥—गर्तः, अवटः २ प्वाल परेका वस्तुका (खाडल) का नाम ॥—सरन्ध्रेरन्ध्रयुक्ते वस्तुनि, सुषिरं, १ प्वालपरेका बाँस आदि वस्तुको नाम ॥—अन्धकारः, ध्वान्तम्, तमिस्रम्, तिमिरम्, तमः, ५ अन्धकारका नाम ॥ यो तिनैलिङ्गमाछ ॥—'अंधकारः' नपुंसकपुंलिगमाछ ॥—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

विष्वक् संतमसं नागाः काद्रवेयास्तदीश्वरः ४४५
शेषोऽनन्तो वासुकिस्तु सर्पराजोऽथ गोनसे ४४६
तिलित्सः स्यादजगरे शयुर्वाहस इत्युभौ ४४७
अलगर्दो जलव्यालः समौ राजिलडुण्डुभौ ४४८
मालुधानो मातुलाहिर्निर्मुक्तो मुक्तकञ्चुकः ४४९
सर्पः पृदाकुर्भुजगो भुजंगोऽहिर्भुजंगमः ४५०
आशीविषो विषधरश्चक्री व्यालः सरीसृपः ४५१
कुण्डली गूढपाच्चक्षुःश्रवाः काकोदरः फणी ४५२
दर्वीकरो दीर्घपृष्ठो दन्दशूको बिलेशयः ४५३
उरगः पन्नगो भोगी जिह्मगः पवनाशनः ४५४
'लेलिहानो द्विरसनो गोकर्णः कञ्चुकी तथा **

गाढे ध्वान्ते सातिशये तमसि अन्धतमसः १ घनान्धकारको नाम ॥—क्षीणे ध्वान्ते अवतमसि १ घटेका अन्धकारको नाम ॥—विष्वक् तमः सर्वं व्यापि ध्वान्तं संतमसम् १ सवैतिरफैलियेका व्यापक अन्धकारको नाम ॥—नागाः, काद्रवेयाः, २ नागका नाम ॥—तदीश्वरो नागानामीशः, शेषः, अनन्तः, २ नागाधिराज शेषनागको नाम ॥—वासुकिः, सर्पराजः २ वासुकिः (नागकाराजाका) नाम ॥—गोनसः, तिलित्सः २ गाईको जस्तो नाकहुने सानुजातिका सर्पविशेषका नाम ॥—अजगरः, शयुः, वाहसः ३ अजिंगरका नाम ॥—अलगर्दः, जलव्यालः २ पाँनीसाँपका नाम ॥—राजिलः, डुण्डुभः २ विषनहुने दुईमुखे सर्पका नाम ॥—मालुधानः, मातुलाहिः २ साँभे सर्पका नाम ॥—निर्मुक्तः; मुक्तकञ्चुकः २ काँचुली छोडेका सर्पका नाम ॥—सर्पः, पृदाकुः, भुजगः, भुजंगः, अहिः, भुजङ्गमः, आशीविषः, विषधरः, चक्री, व्यालः, सरीसृपः, कुण्डली, गूढपात् , चक्षुःश्रवाः, काकोदरः, फणी, दर्वीकरः, दीर्घपृष्ठः, दन्दशूकः, बिलेशयः, उरगः, पन्नगः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कुम्भीनसः फणधरो हरिर्भोगधरस्तथा **

अहेः शरीरं भोगः स्यादाशीरप्यहिदंष्ट्रिका' **

त्रिष्वाहेयं विषास्थ्यादि स्फटायां तु फणा द्वयोः ४५५

समौ कञ्चुकनिर्मोकौ क्ष्वेडस्तु गरलं विषम् ४५६

पुंसि क्लीबे च काकोलकालकूटहलाहलाः ४५७

सौराष्ट्रिकः शौक्लिकेयो ब्रह्मपुत्रः प्रदीपनः ४५८

दारदो वत्सनाभश्च विषभेदा अमी नव ४५९

विषवैद्यो जाङ्गुलिको व्यालग्राह्यहितुण्डिकः ४६०

इति पातालभोगिवर्गः] १२. अथ नरकवर्गः ।

स्यान्नारकस्तु नरको निरयो दुर्गतिः स्त्रियाम् ४६१

भोगी, जिह्मगः, पवनाशनः २५ साधारणसाँपका नाम ।।—यद्विषास्थ्यादि अहिभवं तत् आहेयं १ सर्पकाशरीरमा भयेका विष हड्डी आदि अवयवको नाम ।।—स्फटा, फणा २ सर्पका फँणाका नाम ।। दुवै स्त्रीलिङ्ग पुंलिङ्गमा छन् ।।—कञ्चुकः, निर्मोकः २ सर्पका काँचुलीका नाम ।।—क्ष्वेडः, गरलम्, विषम् ३ विषका ।।—काकोलः, कालकूटः, हलाहलः, सौराष्ट्रिकः, शौक्लिकेयः, ब्रह्मपुत्रः, प्रदीपनः, दारदः, वत्सनाभः ६ स्थावरविषका ९ भेद छन् विष २ प्रकारका छन् स्थावर विष जङ्गम विष स्थावर विष हिमालयका अगल बगलमा वृक्ष छन् तिनका पात चोप बोक्रो खोटो इत्यादि विष हुन्छ ।।|जङ्गमः विष हुने सर्प बिच्छि अरिंगाल वच्छिउँ वारूलो मौरी बाँघ स्याल आदिको हुन्छ स्थावरविष ५५ प्रकारको र जङ्गमविष १६ प्रकारको छ ।। यो आयुर्वेदीय सुश्रुत ग्रन्थमा छ ।। विषवैद्यः, जाङ्गुलिकः २ विषको औषधीगर्ने वैद्यको नाम ।। —व्यालग्राही, अहितुण्डिकः २ सर्पसमातेर नचाउँने गारुडीका नाम ।। इति पातालभोगीवर्गः ।।

४६१–४६७. नारकः, नरकः, निरयः, दुर्गतिः, ४ नरकका नाम ।।—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तद्भेदास्तपनावीचिमहारौरवरौरवाः ४६२
सङ्घातः कालसूत्रं चेत्याद्याः सत्वास्तु नारकाः ४६३
प्रेता वैतरणी सिन्धुः स्यादलक्ष्मीस्तु निर्ऋतिः ४६४
विष्टिराजूः कारणा तु यातना तीव्रवेदना ४६५
पीडा बाधा व्यथा दुःखमामनस्यं प्रसूतिजम् ४६६
स्यात्कष्टं कृच्छ्रमाभीलं त्रिष्वेषां भेद्यगामि यत् ४६७

इति नरकवर्गः ॥ १३. अथ वारिवर्गः

समुद्रोऽब्धिरकूपारः पारावारः सरित्पतिः ४६८
उदन्वानुदधिः सिन्धुः सरस्वान् सागरोऽर्णवः ४६९
रत्नाकरो जलनिधिर्यादःपतिरपांपतिः ४७०
तस्य प्रभेदाः क्षीरोदो लवणोदस्तथापरे ४७१

तपनः, अवीचिः, महारौरवः, रौरवः, संघातः, कालसूत्रम् ६ अनेकप्रकारका नरकमध्ये प्रसिद्ध ६ नरकका नाम ॥ आद्यशब्दात् तामिस्रकुम्भीपाकादयः ॥—नारका नरके भवाः सत्त्वाः प्राणिनः प्रेता १ नरकवासीको नाम ॥—नारकीनदी वैतरणी २ वैतरणी नदीका नाम ॥—नारक्यलक्ष्मीरशोभा निर्ऋति १ नरककी अलच्छीनी देवीको नाम ॥—विष्टिः, आजू २ बेगारी झाराका नाम ॥—कारणा, यातना, तीव्रवेदना, ३ नरका ठूलासजाय (दुख) का नाम ॥—पीडा, बाधा, व्यथा, दुःखम्, आमनस्यम्, प्रसूतिजम्, कष्टम्, कृच्छ्रम्, आभीलम्, ९ दुखका नाम ॥—एषां मध्ये यद्दुःखादिकं भेद्यगामि विशेष्यवृत्ति तत्त्रिषु । जस्तै—'सेयं सेवा दुःखा च बहुरूपा', 'सोऽयं दुःखसुतोऽगुणः', 'सर्वं दुःखं विवेकिनः' इत्यादि जान्नु ॥

४६८–५५२, समुद्रः, अब्धिः, अकूपारः, पारावारः, सरित्पतिः, उदन्वान्, उदधिः, सिन्धुः, सरस्वान्, सागरः, अर्णवः, रत्नाकरः, जलनिधिः, यादःपतिः, अपांपतिः १५ समुद्रका नाम ॥—तस्य समुद्रस्य प्रभेदास्तु—क्षीरोदः, लवणोदः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आपः स्त्री भूम्नि वार्वारि सलिलं कमलं जलम् ४७२
पयः कीलालममृतं जीवनं भुवनं वनम् ४७३
कबन्धमुदकं पाथः पुष्करं सर्वतोमुखम् ४७४
अम्भोऽर्णस्तोयपानीयनीरक्षीराम्बुशम्बरम् ४७५
मेघपुष्पं घनरसस्त्रिषु द्वे आप्यमम्मयम् ४७६
भङ्गस्तरङ्ग ऊर्मिर्वा स्त्रियां वीचिरथोर्मिषु ४७७
महत्सूल्लोलकल्लोलौ स्यादावर्तोऽम्भसां भ्रमः ४७८
पृषन्तिबिन्दुपृषताः पुमांसो विप्रुषः स्त्रियाम् ४७९
चक्राणि पुटभेदाः स्युर्भ्रमाश्च जलनिर्गमाः ४८०
कूलं रोधश्च तीरं च प्रतीरं च तटं त्रिषु ४८१

तथापरे दध्युद-घृतोद-सुरोद-इक्षूद-स्वादूदाः क्षीरोदआदि ७ समुद्रका १-१ नाम ॥—आपः, वाः, वारि, सलिलम्, कमलम्, जलम्, पयः, कीलालम्, अमृतम्, जीवनम्, भुवनम्, वनम्, कबन्धम्, उदकम्, पाथः, पुष्करम्, सर्वतोमुखम्, अम्भः, अर्णः, तोयम्, पानीयम्, नीरम्, क्षीरम्, अम्बु, शम्बरम्, मेघपुष्पम्, घनरसः २७ पानीका नाम ॥ तत्र 'आपः' स्त्रियां बहुत्वे च नित्यम् ॥—आप्यम्, अम्मयम् २ पानीबाट बनेका बरफ, सर्वत आदिका नाम ॥ तीनैलिङ्गमा छन् ॥—भङ्गः, तरङ्गः, ऊर्मिः, वीचिः ४ तरङ्गका नाम ॥—उल्लोलः, कल्लोलः २ ठूला तरङ्गका नाम ॥—अम्भसां भ्रमो मण्डलाकारेण भ्रमणम् आवर्तः १ भुँमरीको नाम ॥—पृषन्ति, बिन्दवः, पृषतः, विप्रुषः ४ पानीकाछीटा (बिन्दु) का नाम ॥—तत्र 'पृषत्' क्लीबे, 'बिन्दु-पृषतौ' पुंसि, 'विप्रुट्' स्त्री० ॥—चक्राणि, पुटभेदाः, भ्रमाः, जलनिर्गमाः ४ भुँमरीपरेर पानी तलखादिनुका नाम ॥ अन्तका २ नाम भङ्गालाकाछुन् कूलम्, रोधः, तीरम्, प्रतीरम्, तटम् ५ तीरका नाम । 'तटं' त्रिलिङ्गम् ॥—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पारावारे परार्वाची तीरे पात्रं तदन्तरम् ४८२
द्वीपोऽस्त्रियामन्तरीपं यदन्तर्वारिणस्तटम् ४८३
तोयोत्थितं तत्पुलिनं सैकतं सिकतामयम् ४८४
निषद्वरस्तु जम्बालः पङ्कोऽस्त्री शादकर्दमौ ४८५
जलोच्छ्वासाः परीवाहाः कूपकास्तु विदारकाः ४८६
नाव्यं त्रिलिङ्गं नौतार्ये स्त्रियां नौस्तरणिस्तरिः ४८७
उडुपं तु प्लवः कोलः स्रोतोऽम्बुसरणं स्वतः ४८८
आतरस्तरपण्यं स्याद्द्रोणी काष्ठाम्बुवाहिनी ४८९
सांयात्रिकः पोतवणिक् कर्णधारस्तु नाविकः ४९०

परं च अर्वाक् च परार्वाची तीरे क्रमेण पारावारे १ पारी वारी दुवै पट्टिका तीरको नाम ।। नद्याः परतीरं पारम् । नदीका पारी पट्टिका तीरको नाम ।। अर्वाक् तीरम् आवारं वारी पट्टिका तीरको नाम ।।—तयो पारावारयोरन्तरं मध्यं पात्रं १ दुई तीरको मौझ (पाट) को नाम ।।—वारिणोऽन्तर्मध्ये यत्तटं तत् द्वीपः, अन्तरीपम्, २ द्वीपः (टापू) का नाम ।।—तोयोत्थितं तोयक्रमेणोत्थं तत् पुलिनं १ भरखर पानीलेछोडेका नदीकातीरप्रदेशको नाम ।।—सैकतम्, सिकतामयम्, २ बालु धेरैभयेका प्रदेशका नाम ।।—निषद्वरः, जम्बालः, पङ्कः, शादः, कर्दमः, ५ हिलाका नाम ।। 'पङ्कः' पुंनपुंसकयोः पुं. नं. मा छ ।।—जलोच्छ्वासाः, परीवाहाः, २ पानीका निकाशका नाम ।।—कूपकाः, विदारकाः २ पानीका निमित्त बालुमा खनेर बनायेका खाल्डाका नाम ।।—नौतार्यें नावा तारितुमर्हे जलादौ नाव्यम् १ नाउले तर्नयोग्य नदी आदिको नाम ।।—नौः, तरणिः, तरिः ३ नाउका नाम ।।—उडुपम्, प्लवः, कोलः, ३ सानू डुङ्गाका ।।—स्वतो यदम्बुसरणं जलगमनं तत् स्रोतः १ पानीको प्राकृतिक उत्पत्तिस्थानबाट वहावको नाम ।। आतरः, तरपण्यम्, २ खेवा (नदीतारेको) बनी ।।—काष्ठाम्बुवाहिनी काष्ठमयी जलवाहिनी सा द्रोणी १ पानी राखने काठका डूँङ्को नाम ।। सांयात्रिकः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नियामकाः पोतवाहाः कूपको गुणवृक्षकः ४९१
नौकादण्डः क्षेपणी स्यादरित्रं केनिपातकः ४९२
अभ्रिः स्त्री काष्ठकुद्दालः सेकपात्रं तु सेचनम् ४९३
क्लीबेऽर्धनावं नावोऽर्धेऽतीतनौकेऽतिनु त्रिषु ४९४
त्रिष्वागाधात्प्रसन्नोऽच्छः कलुषोऽनच्छ आविलः ४९५
निम्नं गभीरं गम्भीरमुत्तानं तद्विपर्यये ४९६
अगाधमतलस्पर्शे कैवर्ते दाशधीवरौ ४९७
आनायः पुंसि जालं स्याच्छणसूत्रं पवित्रकम् ४९८

पोतवणिक् २ नाँव या जहाजको व्यापारीका नाम ॥—कर्णधारः, नाविकः, २ पोतवारले खीयाउने माँझीका नाम ॥—नियामकाः, पोतवाहाः २ मगरआदि दुष्ट जन्तुबाट बचाउनलाई जहाजका उच्च भागमा बस्ने कप्तानका नाम ॥—कूपकः, गुणवृक्षकः, २ गुनधरा वर्दमान टाङ्नलाई नाउका माझमा ठड्यायेका काठका नाम ॥—नौकादण्डः, क्षेपणी :२ बहना डाँडाका नाम ॥—अरित्रम्, केनिपातकः २ पतवारीका नाम ॥—अभ्रिः, काष्ठकुद्दालः २ नाउको काई खुरकने काठका कोदालाका नाम ॥—सेकपात्रम्, सेचनम्, २ पानी फ्याकने छालाका थैला या (कठौती) का नाम ॥ नावोऽर्धे अर्धनावम् १ नाउँका आधा हिस्साको नाम ॥—अतीतनौके नौकामतीत्य वर्तमाने मनुष्यादौ अतिनु १ नाउचढेर पारी पुगीसकेका मानिसको नाम । त्रिलिङ्गमा छ ॥ अतः परं आगाधात् 'अगाध' शब्दमभिव्याप्य त्रिषु वाच्यलिङ्गाः । याहाँ देखी अगाधसम्मका शब्द त्रिलिङ्गमा छन् ॥—प्रसन्नः, अच्छः, २ निर्मलका ॥—कलुषः, अनच्छः, आविलः ३ धमिलाका नाम ॥—निम्नम्, गभीरम्, गम्भीरम्, ३ गहिराका नाम ॥—तद्विपर्यये गम्भीरादितरस्मिन् उत्तानं १ नगहिराका नाम ॥ अगाधम्, अतलस्पर्शम्, २ अत्यन्त गहिराका नाम ॥—कैवर्तः, दाशः, धीवरः, ३ माझिका नाम ॥ आनायः, जालम्, २ जालका नाम ॥—शणसूत्रम्, पवित्रकम्, २ सनपाठका डोरीले

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मत्स्याधानी कुवेणी स्याद्बडिशं मत्स्यवेधनम् ४९९
पृथुरोमा झषो मत्स्यो मीनो वैसारिणोऽण्डजः ५००
विसारः शकुली चाथ गडकः शकुलार्भकः ५०१
सहस्रदंष्ट्रः पाठीन उलूपी शिशुकः समौ ५०२
नलमीनश्चिलिचिमः प्रोष्ठी तु शफरी द्वयोः ५०३
क्षुद्राण्डमत्स्यसंघातः पोताधानमथो झषाः ५०४
रोहितो मद्गुरः शालो राजीवः शकुलस्तिमिः ५०५
तिमिंगिलादयश्चाथ यादांसि जलजन्तवः ५०६
तद्भेदाः शिशुमारोद्रशङ्कवो मकरादयः ५०७

बनायेका जालका नाम ।।—मत्स्याधानी, कुवेणी, २ ढकी माछाहालने भाडाका नाम ।।—बडिशम्, मत्स्यवेधनम्, २ बल्छीका नाम ।।—पृथुरोमा, झषः, मत्स्यः, मीनः, वैसारिणः, अण्डजः, विसारः, शकुली, ८ माछाका नाम ।। —गडकः, शकुलार्भकः, २ गडक माछा विशेषका नाम ।।—सहस्रदंष्ट्रः, पाठीनः, २ धेरै दाँत हुने माछाका नाम ।।—उलूपी, शिशुकः, २ सोंसका नाम ।।—नलमीनः, चिलिचिमः, २ साना जातका झारभयेका ठाउमा हुने माछा विशेषका नाम ।।—प्रोष्ठी, शफरी, २ शहरिया माछाविशेषका नाम ।। —क्षुद्राश्च ते अण्डमत्स्याश्च तेषां संघातः पोताधानम् १ फुलबाट निस्केका सानासाना माछाका समूह सिध्राका वथानको नाम ।।—अथो झषा मत्स्यविशेषाः वक्ष्यन्ते, नतु पर्यायाः । अब माछा विशेषका नाम कहिन्छन् ।। —रोहितः, मद्गुरः, शालः, राजीवः, शकुलः, तिमिः, तिमिंगिलः अनेक प्रकारका माछा मध्ये ई ८ जातका ८ थरी माछा अलग् अलग् रोहु मोगरा आदि ८ का नाम।। 'आदि' शब्दात् नन्द्यावर्तादि.जान्नु ।।—यादांसि, जलजन्तवः, २ जलजन्तुका नाम ।।—शिशुमारः, उद्रः, शङ्कुः, मकरः । 'आदि' शब्दात् जलहस्त्यादि इ ४ जलजन्तु विशेष हुन् आदि पदले जलहस्त्यादि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नियामकाः पोतवाहाः कूपको गुणवृक्षकः ४९१
नौकादण्डः क्षेपणी स्यादरित्रं केनिपातकः ४९२
अभ्रिः स्त्री काष्ठकुद्दालः सेकपात्रं तु सेचनम् ४९३
क्लीबेऽर्धनावं नावोऽर्धेऽतीतनौकेऽतिनु त्रिषु ४९४
त्रिष्वागाधात्प्रसन्नोऽच्छः कलुषोऽनच्छ आविलः ४९५
निम्नं गभीरं गम्भीरमुत्तानं तद्विपर्यये ४९६
अगाधमतलस्पर्शं कैवर्ते दाशधीवरौ ४९७
आनायः पुंसि जालं स्याच्छणसूत्रं पवित्रकम् ४९८

पोतवणिक् २ नाँव या जहाजको व्यापारीका नाम ॥—कर्णधारः, नाविकः, २ पोतवारले खीयाउने माँझीका नाम ॥—नियामकाः, पोतवाहाः २ मगरआदि दुष्ट जन्तुबाट बचाउनलाई जहाजका उच्च भागमा बस्ने कप्तानका नाम ॥—कूपकः, गुणवृक्षकः, २ गुनधरा वर्दमान टाङ्नलाई नाउका माझमा ठड्यायेका काठका नाम ॥—नौकादण्डः, क्षेपणी २ बहना डाँडाका नाम ॥—अरित्रम्, केनिपातकः २ पतवारीका नाम ॥—अभ्रिः, काष्ठकुद्दालः २ नाउको काई खुरकने काठका कोदालाका नाम ॥—सेकपात्रम्, सेचनम्, २ पानी फयाकने छालाका थैला या (कठौती) का नाम ॥ नावोऽर्धे अर्धनावम् १ नाउँका आधा हिस्साको नाम ॥—अतीतनौके नौकामतीत्य वर्तमाने मनुष्यादौ अतिनु १ नाउचढेर पारी पुगीसकेका मानिसको नाम । त्रिलिङ्गमा छ ॥ अतः परं आगाधात् 'अगाध' शब्दमभिव्याप्य त्रिषु वाच्यलिङ्गाः । यहाँ देखी अगाधसम्मका शब्द त्रिलिङ्गमा छन् ॥—प्रसन्नः, अच्छः, २ निर्मलका ॥—कलुषः, अनच्छः, आविलः ३ धमिलाका नाम ॥—निम्नम्, गभीरम्, गम्भीरम्, ३ गहिराका नाम ॥—तद्विपर्यये गम्भीरादितरस्मिन् उत्तानं १ नगहिराका नाम ॥ अगाधम्, अतलस्पर्शम्, २ अत्यन्त गहिराका नाम ॥—कैवर्तः, दाशः, धीवरः, ३ माझिका नाम ॥ आनायः, जालम्, २ जालका नाम ॥—शणसूत्रम्, पवित्रकम्, २ सनपाठका डोरीले

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मत्स्याधानी कुवेणी स्याद्बडिशं मत्स्यवेधनम् ४९९
पृथुरोमा झषो मत्स्यो मीनो वैसारिणोऽण्डजः ५००
विसारः शकुली चाथ गडकः शकुलार्भकः ५०१
सहस्रदंष्ट्रः पाठीन उलूपी शिशुकः समौ ५०२
नलमीनश्चिलिचिमः प्रोष्ठी तु शफरी द्वयोः ५०३
क्षुद्राण्डमत्स्यसंघातः पोताधानमथो झषाः ५०४
रोहितो मद्गुरः शालो राजीवः शकुलस्तिमिः ५०५
तिमिंगिलादयश्चाथ यादांसि जलजन्तवः ५०६
तद्भेदाः शिशुमारोद्रशङ्कवो मकरादयः ५०७

बनायेका जालका नाम ॥—मत्स्याधानी, कुवेणी, २ ढकी माछाहालने भाडाका नाम ॥—बडिशम्, मत्स्यवेधनम्, २ बल्छीका नाम ॥—पृथुरोमा, झषः, मत्स्यः, मीनः, वैसारिणः, अण्डजः, विसारः, शकुली, ८ माछाका नाम ॥—गडकः, शकुलार्भकः, २ गडक माछा विशेषका नाम ॥—सहस्रदंष्ट्रः, पाठीनः, २ धेरै दाँत हुने माछाका नाम ॥—उलूपी, शिशुकः, २ सोंसका नाम ॥—नलमीनः, चिलिचिमः, २ साना जातका झारभयेका ठाउमा हुने माछा विशेषका नाम ॥—प्रोष्ठी, शफरी, २ शहरिया माछाविशेषका नाम ॥—क्षुद्राश्च ते अण्डमत्स्याश्च तेषां संघातः पोताधानम् १ फुलबाट निस्केका सानासाना माछाका समूह सिध्राका बथानको नाम ॥—अथो झषा मत्स्यविशेषाः वक्ष्यन्ते, नतु पर्यायाः । अब माछा विशेषका नाम कहिन्छन् ॥—रोहितः, मद्गुरः, शालः, राजीवः, शकुलः, तिमिः, तिमिंगिलः अनेक प्रकारका माछा मध्ये ई ८ जातका ८ थरी माछा अलग् अलग् रोंहु मोगरा आदि ८ का नाम ॥ 'आदि' शब्दात् नन्द्यावर्तादि जान्नु ॥—यादांसि, जलजन्तवः, २ जलजन्तुका नाम ॥—शिशुमारः, उद्रः, शङ्कुः, मकरः । 'आदि' शब्दात् जलहस्त्यादि इ ४ जलजन्तु विशेष हुन् आदि पदले जलहस्त्यादि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्यात्कुलीरः कर्कटकः कूर्मे कमठकच्छपौ ५०८
ग्राहोऽवहारो नक्रस्तु कुम्भीरोऽथ महीलता ५०९
गण्डूपदः किंचुलको निहाका गोधिका समे ५१०
रक्तपा तु जलौकायां स्त्रियां भूम्नि जलौकसः ५११
मुक्तास्फोटः स्त्रियां शुक्तिः शङ्खः स्यात्कम्बुरस्त्रियौ ५१२
क्षुद्रशङ्खाः शङ्खनखाः शम्बूका जलशुक्तयः ५१३
भेके मण्डूकवर्षाभूशालूरप्लवदर्दुराः ५१४
शिली गण्डूपदी भेकी वर्षाभ्वी कमठी डुलिः ५१५
मद्गुरस्य प्रिया शृङ्गी दुर्नामा दीर्घकोशिका ५१६
जलाशयो जलाधारस्तत्रागाधजलो ह्रदः ५१७

पनि जान्नु ।।—कुलीरः, कर्कटकः, २ गँगटाका नाम ।।—कूर्मः, कमठः, कच्छपः, ३ कछुवा (ठोटरी) का नाम ।।—ग्राहः, अवहारः, २ ग्राहकूका नाम ।।—नक्रः, कुम्भीरः, २ हात्तिको आकार हुने जीव जन्तुका नाम ।।—महीलता, गण्डूपदः, किंचुलकः, ३ गँडेउलाका नाम ।।—निहाका, गोधिका, २ गोहराका ।।—रक्तपा, जलौका, जलौकसः, ३ पानीजुकाका नाम ।।—मुक्तास्फोटः, शुक्तिः, २ मोती हुने सीपिका नाम ।।—शङ्खः, कम्बुः, २ शंखका नाम ।।—क्षुद्रशङ्खाः, शङ्खनखाः, २ सानाजातका शंखका नाम ।।—जलशुक्तयो जलमात्रजाः शुक्तयः शम्बूका १ घोंगी या पानीमा हुने अनेक प्रकारका सिपीको नाम ।। भेकः, मण्डूकः, वर्षाभूः, शालूरः, प्लवः, दर्दुरः, ६ भ्यागुताका नाम ।।—शिली, गण्डूपदी, २ गँडेउलीका नाम ।।—भेकी, वर्षाभ्वी, २ भ्यागुतीका नाम ।।—कमठी, डुलिः, २ कछुवीका नाम ।।—मद्गुराख्यस्य मत्स्यविशेषस्य प्रिया स्त्री शृङ्गी १ माछाकी पोथीको नाम ।।—दुर्नामा, दीर्घकोशिका, २ ठूला जातका जूकाका नाम ।।—जलाशयः, जलाधारः २ साधारण जलाशयका नाम ।।—अगाधमतलस्पर्शि जलं यस्य स जला-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आहावस्तु निपानं स्यादुपकूपजलाशये ५१८
पुंस्येवान्धुः प्रहिः कूप उदपानं तु पुंसि वा ५१९
नेमिस्त्रिकाऽस्य वीनाहो मुखबन्धनमस्य यत् ५२०
पुष्करिण्यां तु खातं स्यादखातं देवखातकम् ५२१
पद्माकरस्तडागोऽस्त्री कासारः सरसी सरः ५२२
वेशन्तः पल्वलं चाल्पसरो वापी तु दीर्घिका ५२३
खेयं तु परिखाधारस्त्वम्भसां यत्र धारणम् ५२४
स्यादालवालमावालमावापोऽथ नदी सरित् ५२५
तरङ्गिणी शैवलिनी तटिनी ह्रादिनी धुनी ५२६

थयो ह्रद १ गहीरो रह (दह) को नाम ।।—उपकूपजलाशये कूपोद्धृताम्बु-स्थापनीयशिलादिरचितो गर्तः, यत्रत्यं जलं सुखेन गावः पिबन्तिः, आहावः, निपानम्, ईनारका समीपमा आर्को जलराख्ने खाल्डाका नाम ।।—अन्धुः, प्रहिः, कूपः, उदपानम्, ४ इनारका नाम ।। तत्र 'उदपानं' पुंसि वा ।।—अस्य कूपस्य नेमिरन्ते रज्ज्वादिधारणार्थं दारुयन्त्रं सा त्रिका २ पानी झिक्ता डोरी अड्याउने पाङ्रो (गडाडी) का नाम ।।—अस्य कूपस्य पाषाणादिभिर्यन्मुखनिबन्धनं स वीनाह १ इनारमाथिको पर्खाल (घेरा) को ।।—पुष्करिणी, खातम्, २ पोखरीका नाम ।।—अखातम्, देवखातकम्, २ आफै बनेका तालको जस्तै नैनीताल भीमताल ४ तरफ पाहाड़ बिचमा ताल छन् ।।—पद्माकरः, तडागः, कासारः, सरसी, सरः, ५ कमल हुने तलाउ-का नाम ।।—वेशन्तः, पल्वलम्, अल्पसरः, ३ सानासाना पोखरीका नाम ।। वापी, दीर्घिका, २ जलविहारका निमित्त बनायेका साना जलाशयका नाम (बावली) ।।—खेयम्, परिखा, २ बाँधका नाम ।।—यत्र अम्भसां धारणं क्षेत्रादिसेकार्थं जलानां संग्रहणं स आधारः पानी जमाउने कुवाको ।।—आल-वालम्, आवालम्, आवापः, ३ बृक्षका फेदमा पानी अड्याउन बनायेका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्रोतस्वती द्वीपवती स्रवन्ती निम्नगापगा ५२७
'कूलंकषा निर्झरिणी रोधोवक्रा सरस्वती' ✻✻
गङ्गा विष्णुपदी जह्नुतनया सुरनिम्नगा ५२८
भागीरथी त्रिपथगा त्रिस्रोता भीष्मसूरपि ५२९
कालिन्दी सूर्यतनया यमुना शमनस्वसा ५३०
रेवा तु नर्मदा सोमोद्भवा मेकलकन्यका ५३१
करतोया सदानीरा बाहुदा सैतवाहिनी ५३२
शतद्रुस्तु शुतुद्रिः स्याद्विपाशा तु विपाट् स्त्रियाम् ५३३
शोणो हिरण्यवाहः स्यात् कुल्याऽल्पा कृत्रिमा सरित् ५३४
शरावती वेत्रवती चन्द्रभागा सरस्वती ५३५
कावेरी सरितोऽन्याश्च संभेदः सिन्धुसंगमः ५३६

गोल खाल्डो (क्यारी) का नाम ॥-नदी, सरित्, तरङ्गिणी, शैवलिनी, तटिनी, ह्रादिनी, धुनी, स्रोतस्वती, द्वीपवती, स्रवन्ती, निम्नगा, आपगा, १२ नदीका नाम ॥—गङ्गा, विष्णुपदी, जह्नुतनया, सुरनिम्नगा, भागीरथी, त्रिपथगा, त्रिस्रोताः, भीष्मसूः, ८ भागीरथी गंगाका नाम ॥—कालिन्दी, सूर्यतनया, यमुना, शमनस्वसा, ४ यमुना नदीका नाम ॥—रेवा, नर्मदा, सोमोद्भवा, मेकलकन्यका, ४ नर्मदा नदीका नाम ॥—करतोया, सदानीरा, २ पार्वतीका विवाहमा कन्यादानका संकल्पजलले पैदा भयेकी कहिल्यै नसुक्ने नदीका नाम ॥—बाहुदा, सैतवाहिनी, २ बाहुदा नदीका नाम ॥—शतद्रुः, शुतुद्रिः, २ शतजला नदीका नाम ॥—विपाशा, विपाट्, २ व्यासा नदीका नाम ॥—शोणः, हिरण्यवाहः, २ शोणभद्र नदीका नाम ॥—या अल्पा कृत्रिमा सरित् सा कुल्या १ कुलाका नाम ॥—शरावती, वेत्रवती, चन्द्रभागा, सरस्वती, कावेरी, ५ शरावती आदि गरेका ५ नदीका अलग् अलग् ५ नाम ॥ अन्याश्च सरितः कौशिकी-गण्डकी-चर्मण्वती-गोदा-वेण्याद्याः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

द्वयोः प्रणाली पयसः पदव्यां त्रिषु तूत्तरौ ५३७
देविकायां सरय्वां च भवे दाविकसारवौ ५३८
सौगन्धिकं तु कह्लारं हल्लकं रक्तसंध्यकम् ५३९
स्यादुत्पलं कुवलयमथ नीलाम्बुजन्म च ५४०
इन्दीवरं च नीलेऽस्मिन्सितेकुमुदकैरवे ५४१
शालूकमेषां कन्दः स्याद्वारिपर्णी तु कुम्भिका ५४२
जलनीली तु शेवालं शैवलोऽथ कुमुद्वती ५४३
कुमुदिन्यां नलिन्यां तु बिसिनीपद्मिनीमुखाः ५४४
वा पुंसि पद्मं नलिनमरविन्दं महोत्पलम् ५४५
सहस्रपत्रं कमलं शतपत्रं कुशेशयम् ५४६

कौशिकी आदि गण्डकी आदि पनि छन् ।।—संभेदः, सिन्धुसंगमः, २ दोभान नदीहरू एकठाउमा भेट भयेको ठाउँत्रिवेणी पनि भन्दछन् ।।—पयसो जलस्य पदव्यां निर्गमनमार्गे मकरमुखादिरूपा प्रणाली १ वनालो पानी बग्ने सानू खोल्सो का नाम । पुं० नं० मा छ ।।—उत्तरौ दाविकसारवौ त्रिलिङ्गछन् । देविकायां नद्यां भवं दाविकम् १ देविका नदीसंबन्धी वस्तुको । सरय्वां नद्यां भवं सारवम् १ सरयू नदीमाभयेका वस्तुको ।।—सौगन्धिकम्, कह्लारम् २ साँझमा फुलने सेताकमलका ।।—हल्लकम्, रक्तसंध्यकम्, २ साँझमा फुलने राताकमलका नाम ।।—उत्पलम्, कुवलयम्, २ राति फुलनेकमलका ।।—नीलाम्बुजन्म, इन्दीवरम्, २ नीलकमलका ।।—कुमुदम्, कैरवम्, २ राति फुलनेसेता कमलका नाम ।।—एषामुत्पलविशेषाणां कन्दः शालूकं १ कमलका जराको ।।—वारिपर्णी, कुम्भिका, २ ठूलापात हुने कमल विशेष (पुरईन) का ।।—जलनीली, शेवालम्, शैवलः, ३ पानीमा लाग्ने हरियो काईका ।।—कुमुद्वती, कुमुदिनी, २ चन्द्रकमलका बोटका ।।—नलिनी, बिसिनी, पद्मिनी, सूर्यकमलका बोटका ।।—पद्मम्,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पङ्केरुहं तामरसं सारसं सरसीरुहम् ५४७
बिसप्रसूनराजीवपुष्कराम्भोरुहाणि च ५४८
पुण्डरीकं सिताम्भोजमथ रक्तसरोरुहे ५४९
रक्तोत्पलं कोकनदं नालो नालमथास्त्रियाम् ५५०
मृणालं बिसमब्जादिकदम्बे षण्डमस्त्रियाम् ५५१
करहाटः शिफाकन्दः किंजल्कः केसरोऽस्त्रियाम् ५५२
संवर्तिका नवदलं बीजकोशो वराटकः ५५३

इति वारिवर्गः ।

नलिनम्, अरविन्दम्, महोत्पलम्, सहस्र-पत्रम् कमलम्, शतपत्रम्, कुशेशयम् पङ्केरुहम्, तामरसम्, सारसम्, सरसीरुहम्, बिसप्रसूनम्, राजीवम्, पुष्करम्, अम्भोरुहम्, १६ सामान्यकमलका 'वा पुंसि' इति षोडशभिरपि संबध्यते १६ शब्द विकल्पले पुंलिङ्गमाछन् ॥—तत्र पुण्डरीकम्, सिताम्भोजम्, २ सामन्य सेताकमलका ॥—रक्तसरोरुहम्, रक्तोत्पलम्, कोकनदम्, ३ सामान्य राताकमलका ॥—नालः, नालम्, २ कमल आदिका डाँठका ॥—मृणालम्, बिसम्, २ पानीभित्रका डाँठ्का । नं० पुं० ॥—अब्जादिकदम्बे कमलादीनां समूहे षण्डं १ कमलका समूह्का ॥—करहाटः, शिफाकन्दः, २ कमलका जरा स्कन्दका ॥—किंजल्कः, केसरः, २ कमलका केसरका ॥—संवर्तिका, नवदलम्, २ कमलका नयाँ पातको ॥—बीजकोशः, वराटकः, २ कमल गट्टाका ॥ ५५४–५५७. म अमरसिंहले स्वर-व्योम-दिक्-काल-धी-शब्द-नाट्य-पातालभोगि-नरक वारि कहियो । शब्दादिमा आदि ग्रहण गर्नाले रस गन्धादि पनि लिइन्छ । इ स्वर्गादिको संबन्धवसले प्राप्तभयेको देवासुर मेघादि त्यो पनि कहियो ॥ यस्तै अमरसिंहले वनायेका नाम र लिङ्गको शिक्षा भयेको स्वरादि शब्दहरूको समूह अङ्ग उपाङ्ग सहित प्रथमः काण्डः कहियो ॥ बालकृष्णाचार्यले बनायेकी बालकृष्णाश्रमी नाम की नेपाली भाषाटीकामा प्रथमकाण्डः समाप्तभयो ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

१४. अथ काण्डसमाप्तिः

उक्तं स्वर्व्योमदिक्कालधीशब्दादि सनाट्यकम् ५५४
पातालभोगि नरकं वारि चैषां च संगतम् ५५५
इत्यमरसिंहकृतौ नामलिङ्गानुशासने ५५६
स्वरादिकाण्डः प्रथमः साङ्ग एव समर्थितः ५५७

अथ द्वितीयं काण्डम्

१. वर्गभेदाः

वर्गाः पृथ्वीपुरक्ष्माभृद्वनौषधिमृगादिभिः ५५८
नृब्रह्मक्षत्रविट्शूद्रैः साङ्गोपाङ्गैरिहोदिताः ५५९

२. अथ भूमिवर्गः

भूर्भूमिरचलानन्ता रसा विश्वंभरा स्थिरा ५६०
धरा धरित्री धरणिः क्षोणिर्ज्या काश्यपी क्षितिः ५६१
सर्वंसहा वसुमती वसुधोर्वी वसुंधरा ५६२
गोत्रा कुः पृथिवी पृथ्वी क्ष्माऽवनिर्मेदिनी मही ५६३

५५८–५५९. योद्वितीयकाण्डमा अङ्ग भनेका मृग शाखानगरादि उपाङ्ग भनेका मृत्स्ना वेशादिले सहितभयेका पृथ्वी-पुर-क्ष्माभृत्-वनौषधि-मृगादि-मनुष्य-ब्रह्म-क्षत्रिय-वैश्य-शूद्र-वर्गका इ शब्दले भन्न आरम्भ गरिये ॥ यहाँ मृगादि शब्दले पक्षिको ग्रहणगरिन्छ ॥

५६०–५६३. भूः, भूमी, अचला, अनन्ता, रसा, विश्वंभरा, स्थिरा, धरा, धरित्री, धरणिः, क्षोणिः, ज्या, काश्यपी, क्षितिः, सर्वंसहा, वसुमती, वसुधा, उर्वी, वसुंधराः, गोत्रा, कुः, पृथिवी, पृथ्वी, क्ष्मा, अवनिः, मेदिनी, मही, २७ पृथिवी-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

'विपुला गह्वरी धात्री गौरिला कुम्भिनी क्षमा **
भूतधात्री रत्नगर्भा जगती सागराम्बरा' **
मृन्मृत्तिका प्रशस्ता तु मृत्सा मृत्स्ना च मृत्तिका ५६४
ऊर्वरा सर्वसस्याढ्या स्यादूषः क्षारमृत्तिका ५६५
ऊषवानूषरो द्वावप्यन्यलिङ्गौ स्थलं स्थली ५६६
समानौ मरुधन्वानौ द्वे खिलाप्रहते समे ५६७
त्रिष्वथो जगती लोको विष्टपं भुवनं जगत् ५६८
लोकोऽयं भारतं वर्षं शरावत्यास्तु योऽवधेः ५६९
देशः प्राग्दक्षिणः प्राच्य उदीच्यः पश्चिमोत्तरः ५७०
प्रत्यन्तो म्लेच्छदेशः स्यान्मध्यदेशस्तु मध्यमः ५७१

का नाम ।।—मृत्, मृत्तिका, २ माटाका नाम ।।—मृत्सा, मृत्स्ना, २ असल माटाका नाम ।।-प्रशस्ता मृत्तिका १ असलमाटालाई कहदामता भन्ने अर्थ हो ।।—सर्वैः सस्यैराढ्या मृत्तिका १। सर्वैकिसिमको अन्न उब्जने जमीनका ।। ऊषः, क्षारमृत्तिका, २ नुनिला माटाका नाम ।।—ऊषवान्, ऊषरः, २ खारे नुनिलो माटो हुने स्थानका नाम । दुवैत्रिलिङ्गमा-छन् ।।—स्थलम्, स्थली, २ आफैं बनेका मैदानका नाम ।।—मरुः, धन्वा, २ मरुस्थल जल नहुने ठाउँका नाम ।।—खिलम्, अप्रहतम्, २ खन् जोतकोर नगरेका बाँझा जमीनका नाम ।।—जगती, लोकः, विष्टपम्, भुवनम्, जगत् ५ भूतल (जगत्) का नाम ।।—अयं जम्बुद्वीपवर्ती दृश्यमानो लोकः भारतनामकं वर्षं ज्ञेयम् भारतवर्षं, भारतवर्षः भारतम् ३ हिन्दुस्तानका नाम ॥ ९ वर्षमा एक खण्डको नाम भारत हो ।।—शरावत्या अवधेः यः प्राग्दक्षिणः प्राक्सहितो दक्षिणो देशः स प्राच्य १ शरावती देखि पूर्व दक्षिणले सहित भयेको देशको नाम ।।—शरावत्या अवधेर्यः पश्चिमोत्तरः पश्चिमसहित उत्तरो देशः उदिच्यः १ शरावती देखि पश्चिम र उत्तरले सहित भयेका देशको नाम ।।—प्रत्यन्तः, म्लेच्छदेशः, २

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आर्यावर्तः पुण्यभूमिर्मध्यं विन्ध्यहिमालयोः ५७२
नीवृज्जनपदो देशविषयौ तूपवर्तनम् ५७३
त्रिष्वागोष्ठान्नडप्राये नड्वान्नड्वल इत्यपि ५७४
कुमुद्वान् कुमुदप्राये वेतस्वान् बहुवेतसे ५७५
शाद्वलः शादहरिते सजम्बाले तु पङ्किलः ५७६
जलप्रायमनूपं स्यात् पुंसि कच्छस्तथाविधः ५७७
स्त्री शर्करा शर्करिलः शार्करः शर्करावति ५७८
देश एवादिमावेवमुन्नेयाः सिकतावति ५७९

सदाचार नभयेकाम्लेच्छ प्राय भयेका कामरूपादि देशका नाम ॥—मध्यदेशः, मध्यमः, २ मध्य देश (मदेश) अर्थात् रामेश्वर देखी उत्तर हिमालय देखी दक्षिण-प्रयाग देखी पश्चिम कुरुक्षेत्र देखी पूर्वको स्थानको नाम ॥—आर्यावर्तः, पुण्यभूमिः, २ पूर्वसमुद्र पश्चिमसमुद्र विन्ध्याचल र हिमालय पर्वतका माझका देशका नाम ॥—नीवृत्, जनपदः, २ वस्ती भयेका साधारण देशका नाम ॥—देशः, विषयः, उपवर्तनम्, ३ ग्रामका समूह भयेका देशका नाम ॥—अथ गोष्ठशब्दमभिव्याप्य वक्ष्यमाणास्त्रिषु लिङ्गेषु । यहाँ देखी गोष्ठशब्द सम्मका शब्द तिनैलिङ्गमा छन् ॥ नड्वान् नड्वलः, २ नरकट ज्यादा हुने स्थानका नाम ॥—कुमुद्वान्, १ चन्द्र कमल ज्यादा हुने स्थानको ॥—वेतस्वान् १ वेत ज्यादा हुने स्थानको नाम ॥—शादैर्बालतृणैर्हरिते देशे शाद्वलः १ घाँस ज्यादा भयेका देशका नाम ॥—सजम्बाले कर्दमयुक्ते देशे पङ्किलः १ हिलो ज्यादा हुने स्थानको नाम ॥—जलप्रायम्, अनूपम् २ पानी प्रसस्त भयेका स्थानका नाम ॥—अनुगता आपोऽत्र अनूपं, नानाद्रुमलतावीरुन्निर्जरप्रान्तशीतलैः वनैर्व्याप्तमनूपं तत् सस्यैर्व्रीहियवादिभिः ॥' तथाविधः अनूपसदृशः कश्चिन्नद्यादेरुपान्तदेशः कच्छः १ २ पानी धेरै भयेका नदीका नगीचका स्थानका नाम ॥—शर्करा, शर्करिलः, २ कंकड ज्यादा भयेका देशका नाम बालुभन्दा केहि ठूला

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

देशो नद्यम्बुवृष्ट्यम्बुसंपन्नव्रीहिपालितः ५८०
स्यान्नदीमातृको देवमातृकश्च यथाक्रमम् ५८१
सुराज्ञि देशे राजन्वान् स्यात्ततोऽन्यत्र राजवान् ५८२
गोष्ठं गोस्थानकं तत्तु गौष्ठीनं भूतपूर्वकम् ५८३
पर्यन्तभूः परिसरः सेतुरालौ स्त्रियां पुमान् ५८४
वामलूरश्च नाकुश्च वल्मीकं पुंनपुंसकम् ५८५
अयनं वर्त्म मार्गाध्वपन्थानः पदवी सृतिः ५८६
सरणिः पद्धतिः पद्या वर्तन्येकपदीति च ५८७
अतिपन्थाः सुपन्थाश्च सत्पथश्चार्चितेऽध्वनि ५८८
व्यध्वो दुरध्वो विपथः कदध्वा कापथः समाः ५८९

कंकडभयेकाभन्ने अर्थ हो ।।—शार्करः, शर्करावान्, २ सामान्य कङ्कड भयेका स्थान (देश) का नाम ।।—सिकताः, सिकतिल २ बालुवा धेर भयेका देशका नाम । सैकतः, सिकतावान्, २ बालुवा बन्ने वस्तु भयेका देशका नाम ।।—नदीमातृकः, १ नदीको कुलो लागेर पालियेका देशको नाम ।। देवमातृकः १ वर्षा भयेका पानीले पालियेका देशको नाम ।।—राजन्वान् १ धर्मात्मा राजाभयेका देशको नाम ।।—राजवान् १ राजा भनाउदोमात्र राजाभयेका देशको नाम ।।—गोष्ठम्, गोस्थानकम्, २ गोठका नाम ।।—गौष्ठीनं पैलोगोठभयेका ठाउँका नाम ।।—पर्यन्तभूः, परिसरः, २ नदी पर्वतका छेउछाउका नाम ।। सेतुः, आलिः, २ पूल (साँघु) का नाम ।।—वामलूरः नाकुः, वल्मीकम्, ३ धमिराले उठायेका माटाका थुप्राका नाम ।।—अयनम्, वर्त्म, मार्गः, अध्वा, पन्थाः, पदवी, सृतिः, सरणिः, पद्धतिः, पद्या, वर्तनी, एकपदी, १२ बाटाका नाम ।।—अतिपन्थाः, सुपन्थाः, सत्पथः, ३ असल बाटाका नाम ।।—व्यध्वः, दुरध्वः, विपथः, कदध्वा, कापथः, ५ खराबबाटाका नाम ।। तत्र कदध्वा नान्तः ।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अपन्थास्त्वपथं तुल्ये शृङ्गाटकचतुष्पथे ५९०
प्रान्तरं दूरशून्योऽध्वा कान्तारं वर्त्म दुर्गमम् ५९१
गव्यूतिः स्त्री क्रोशयुगं नल्वः किष्कुचतुःशतम् ५९२
घण्टापथः संसरणं तत्पुरस्योपनिष्करम् ५९३
'द्यावापृथिव्यौ रोदस्यौ द्यावाभूमी च रोदसी **
दिवस्पृथिव्यौ गञ्जा तु रुमा स्याल्लवणाकरः **

इति भूमिवर्गः ॥ ३. अथ पुरवर्गः

पूः स्त्री पुरीनगर्यौ वा पत्तनं पुटभेदनम् ५९४
स्थानीयं निगमोऽन्यत्तु यन्मूलनगरात्पुरम् ५९५
तच्छाखानगरं वेशो वेश्याजनसमाश्रयः ५९६

अपन्थाः, अपथम्, २ अवाटाका नाम ॥ शृङ्गाटकम्, चतुष्पथम्, २ चौवाटाका नाम ॥—दूरश्चासौ शून्यश्च दूरशून्यः, छायाजलादिवर्जितो दूरस्थोऽध्वा मार्गः प्रान्तरं १ एक लासका बाटाको नाम ॥—यद्दुर्गमं चोरकण्टकाद्युपद्रवयुक्तं वर्त्म मार्गः कान्तारं १ जाइनसक्नुँ दुर्गमवाटाका नाम ॥—क्रोशयुगं गव्यूति दुइकोश वाटाको नाम ॥—किष्कूणां हस्तानां चतुःशतं नल्व १ चार सहें हातलामा वाटाको स्थानको नाम ॥—घण्टापथः, संसरणम्, २ राजधानी (सहर) का मूल वाटाका नाम ॥—तत्संसरणं पुरस्य नगरस्य चेत् उपनिष्करं १ गाँऊजाने राजमार्गको नाम ॥ द्यावापृथिव्यौ, रोदस्यौ द्यावाभूमि, रोदसी, दिवस्पृथिव्यौ ५ आकाश र पृथिवीका समुदायका नाम ॥—गञ्जा, रूमा, लवणाकर ३ नून खानिका नाम ॥

५९४–६३३. पूः, पुरी, नगरी, पत्तनम्, पुटभेदनम्, स्थानीयम्, निगमः, ७ सहरका नाम ॥—स्थानीयादिनामकं २ चारै तर्फ परखालले घेरेका सहरका। शाखानगरं १ मुख्य सहरका नगीचको सानु सहरको नाम ॥—वेश्याजनस्य समाश्रयो निवेशस्थानं वेशः १ वेश्या

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आपणस्तु निषद्यायां विपणिः पण्यवीथिका ५९७
रथ्या प्रतोली विशिखा स्याच्चयो वप्रमस्त्रियाम् ५९८
प्राकारो वरणः सालः प्राचीनं प्रान्ततो वृतिः ५९९
भित्तिः स्त्री कुड्यमेडूकं यदन्तर्न्यस्तकीकसम् ६००
गृहं गेहोदवसितं वेश्म सद्म निकेतनम् ६०१
निशान्तपस्त्यसदनं भवनागारमन्दिरम् ६०२
गृहाः पुंसि च भूम्न्येव निकाय्यनिलयालयाः ६०३
वासः कुटी द्वयोः शाला सभा संजवनं त्विदम् ६०४
चतुःशालं मुनीनां तु पर्णशालोटजोऽस्त्रियाम् ६०५
चैत्यमायतनं तुल्ये वाजिशाला तु मन्दुरा ६०६

(रण्डी) टोलाको नाम ॥—आपणः, निषद्या, २ गोदामका या (बाजारका) नाम ॥—विपणिः, पण्यवीथिका, २ बाजार लागने ठाउँका नाम ॥—रथ्या, प्रतोली, विशिखा, ३ गाउँका माँझका बाटाका नाम ॥—चयः, वप्रम्, २ माटाका ढिस्किलाका नाम ॥—प्राकारः, वरणः, सालः, ३ परखालका नाम ॥—नगरादेः प्रान्तभागे या वृतिर्वेष्टनं वेणुकण्टकादीनां तत्प्राचीनं १ खरबाँसकाँढा आदिले बारेका बारका नाम ॥—भित्तिः, कुड्यम्, २ भित्ताका नाम ॥—तत् कुड्यम् अन्तर्न्यस्तकीकसं चेत् एडूकं १ हाड् भित्र घुसारेका भित्ताको नाम ॥—गृहम्, गेहम्, उदवसितम्, वेश्म, सद्म, निकेतनम्, निशान्तम्, पस्त्यम्, सदनम्, भवनम्, अगारम्, मन्दिरम्, गृहाः, निकाय्यः, निलयः, आलयः, १६ घरका नाम ॥—वासः, कुटी, शाला, सभा, ४ सभाघरका नाम कसैकसैको मतमा २० घरैका नाम छन् ॥—संजवनम्, चतुःशालम्, २ चौघराका नाम चारै तर्फ घेरेका भित्र पटिका नाम ॥—पर्णशाला, उटजः, २ (मुनि) साधुहेरूका कुटीका नाम ॥—चैत्यम्, आयतनम्, २ यज्ञशालाका नाम ॥—वाजिशाला, मन्दुरा,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आवेशनं शिल्पिशाला प्रपा पानीयशालिका ६०७
मठश्छात्रादिनिलयो गञ्जा तु मदिरागृहम् ६०८
गर्भागारं वासगृहमरिष्टं सूतिकागृहम् ६०९
'कुट्टिमोऽस्त्री निबद्धा भूश्चन्द्रशाला शिरोगृहम्' **
वातायनं गवाक्षोऽथ मण्डपोऽस्त्री जनाश्रयः ६१०
हर्म्यादि धनिनां वासः प्रासादो देवभूभुजाम् ६११
सौधोऽस्त्री राजसदनमुपकार्योपकारिका ६१२
स्वस्तिकः सर्वतोभद्रो नन्द्यावर्तादयोऽपि च ६१३
विच्छन्दकः प्रभेदा हि भवन्तीश्वरसद्मनाम् ६१४
स्त्र्यगारं भूभुजामन्तःपुरं स्यादवरोधनम् ६१५

---

२ घोडाका तबेलाका नाम ॥—आवेशनम्, शिल्पिशाला, २ कारिगरका घरका नाम ॥—प्रपा, पानीयशालिका, २ पौशालाका नाम ॥—छात्रादिनिलयः शिष्यादीनां गृहं मठः १ विद्यार्थी र जोगी बस्ने घरको नाम ॥ गञ्जा, मदिरागृहम्, २ रक्सी बनाउने भट्टिका नाम ॥—गर्भागारम्, वासगृहम्, २ कोठाका नाम ॥ अरिष्टम्, सूतिकागृहम्, २ कुना पसेकी सुत्केरी बस्ने कोठाका नाम ॥ कुट्टिमः १ ढुङ्गा छापेका पक्कि जमिनको नाम ॥ चन्द्रशाला १ (बुर्जा) घरको माथिल्लो कोठाको ॥ वातायनम्, गवाक्षः, २ आँखि झ्यालका नाम ॥—मण्डपः, जनाश्रयः, २ चउतारा (मण्डपका) नाम ॥ मण्डपः शब्द पुं. नपुं० मा छ ॥—हर्म्यादि १ धनीका हवेलीको नाम ॥—प्रासाद १ देवल र दरवारको नाम ॥—सौधः, राजसदनम्, उपकार्या, उपकारिका, ४ चुनले पोतेका दरवारका नाम ॥—स्वस्तिक आदि राजदरबारका भेद हुन् ॥—चतुर्द्वारतोरणः स्वस्तिकः १ चारैतर्फ ढोका भयेका घरको नाम ॥ सर्वतोभद्रः, १ धेरै तला भयेका दरवारको नाम ॥ नन्द्यावर्तः १ बाटुलाकार घरको नाम ॥ विच्छन्दकः १ ठूलो अग्लो राम्रो घरको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शुद्धान्तश्चावरोधश्च स्यादट्टः क्षौममस्त्रियाम् ६१६
प्रघाणप्रघणालिन्दा बहिर्द्वारप्रकोष्ठके ६१७
गृहावग्रहणी देहल्यङ्गणं चत्वराजिरे ६१८
अधस्ताद्दारुणि शिला नासा दारूपरि स्थितम् ६१९
प्रच्छन्नमन्तर्द्वारं स्यात् पक्षद्वारं तु पक्षकम् १२०
वलीकनीध्रे पटलप्रान्तेऽथ पटलं छदिः ६२१
गोपानसी तु वलभी छादने वक्रदारुणि ६२२
कपोतपालिकायां तु विटङ्कं पुंनपुंसकम् ६२३
स्त्री द्वार्द्वारं प्रतीहारः स्याद्वितर्दिस्तु वेदिका ६२४
तोरणोऽस्त्री बहिर्द्वारं पुरद्वारं तु गोपुरम् ६२५

नाम ॥—स्त्रीगृहं अन्तःपुरम्, अवरोधनम्, शुद्धान्तः, अवरोधः, ४ राजपत्नीहेरू बस्ने खोपीका नाम ॥—अट्टः, क्षौमम्, २ कौसी (अटाली) का नाम ॥ प्रघाणः, प्रघणः, अलिन्दः, ३ खड्केलिका नाम ॥—गृहावग्रहणी, देहली, २ दहिला ठेलाका नाम ॥—अङ्गणम्, चत्वरम्, अजिरम्, ३ आँगनका नाम ॥—शिला १ दहिलाका तल्लापटिका ठेलाको नाम ॥—नासा १ दहिलाका माथिल्ला पटिका काठको नाम ॥—प्रच्छन्नम्, अन्तर्द्वारम्, २ गुप्तठोका झ्यालका नाम ॥—पक्षद्वारम्, पक्षकम्, २ जस्केलो भयेका दहिलाका नाम ॥—वलीकम्, नीध्रम्, २ छानाका छेउ (दाँतिको) ॥—पटलम्, छदिः, २ छानाका नाम ॥ छदिः सान्त स्त्रीलिङ्गमाछ ॥—गोपानसी, वलभी, २ बलाका नाम ॥—कपोतपालिका, विटङ्कम्, २ परेवाको गुण् (खटप्वाल) का नाम ॥—द्वाः, द्वारम्, प्रतीहारः, ३ दहिला (ढोकाका) नाम ॥ 'द्वाः' स्त्रीलिङ्गमा छ ॥—वितर्दिः, वेदिका, २ पेटीका नाम ॥ 'वितर्दिः' स्त्रीमाछ ॥—तोरणः, बहिर्द्वारम्, २ घरबाहिरका ढोका फाटकटका नाम ॥—पुरद्वारम्, गोपुरम्, २ सहरका फाटक (ढोका) का नाम ॥—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कूटं पूर्द्वारि यद्धस्तिनखस्तस्मिन्नथ त्रिषु ६२६
कपाटमररं तुल्ये तद्विष्कम्भोऽर्गलं न ना ६२७
आरोहणं स्यात्सोपानं निश्रेणिस्त्वधिरोहिणी ६२८
संमार्जनी शोधनी स्यात् संकरोऽवकरस्तथा ६२९
क्षिप्ते मुखं निःसरणं संनिवेशो निकर्षणम् ६३०
समौ संवसथग्रामौ वेश्मभूर्वास्तुरस्त्रियाम् ६३१
ग्रामान्त उपशल्यं स्यात्सीमसीमे स्त्रियामुभे ५३२
घोष आभीरपल्ली स्यात् पक्कणः शबरालयः ६३३

इति पुरवर्गः ॥　४. अथ शैलवर्गः

महीध्रे शिखरिक्ष्माभृदहार्यधरपर्वताः ६३४
अद्रिगोत्रगिरिग्रावाचलशैलशिलोच्चयाः ६३५
लोकालोकश्चक्रवालस्त्रिकूटस्त्रिककुत्समौ ६३६

हस्तिनख १ सहरका ढोकानेरको वहालाको नाम ॥—कपाटम्, अररम्, २ द्वारका नाम त्रि० लि० माछन् ॥—अवष्टम्भकं अर्गलं आगलाका नाम ॥ —आरोहणम्, सोपानम्, २ सिंढीका नाम ॥—निश्रेणिः, अधिरोहिणी, २ भरन्याङ् खुड्किला (काठकासिंढीका) नाम ॥—संमार्जनी, शोधनी २ कुचाका नाम ॥—संकरः, अवकरः २ कँसिगरका नाम ॥—मुखम्, निःसरणम्, २ निकाश तगारका नाम ॥—संनिवेशः, निकर्षणम्, २ पठाङ्गिनीका नाम ॥—संवसथः, ग्रामः, २ गाउका नाम ॥—वेश्मभूः, वास्तुः, २ घडेरीका नाम ॥—ग्रामान्तः (उपसल्यं) २ गाउँका छेउका नाम ॥—सीम, सीमा, सीमाका नाम ॥—२ घोषः, आभीरपल्ली, २ अहिरका गाउका नाम ॥—पक्कणः, शबरालयः, २ कुसुण्डाका ग्रामका नाम ॥—

६३४-६४९. महीध्रः, शिखरी, क्ष्माभृत्, अहार्यः, धरः, पर्वतः, अद्रिः, गोत्रः, गिरिः, ग्रावा, अचलः, शैलः, शिलोच्चयः, १२ पर्वत (पहाड्)का

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अस्तस्तु चरमक्ष्माभृदुदयः पूर्वपर्वतः ६३७
हिमवान्निषधो विन्ध्यो माल्यवान् पारियात्रकः ६३८
गन्धमादनमन्ये च हेमकूटादयो नगाः ६३९
पाषाणप्रस्तरग्रावोपलाश्मानः शिला दृषत् ६४०
कूटोऽस्त्री शिखरं शृङ्गं प्रपातस्त्वतटो भृगुः ६४१
कटकोऽस्त्री नितम्बोऽद्रेः स्नुः प्रस्थः सानुरस्त्रियाम् ६४२
उत्सः प्रस्रवणं वारिप्रवाहो निर्झरो झरः ६४३
दरी तु कंदरो वा स्त्री देवखातबिले गुहा ६४४
गह्वरं गण्डशैलास्तु च्युताः स्थूलोपला गिरेः ६४५
'दन्तकास्तु बहिस्तिर्यक्प्रदेशान्निर्गता गिरेः **

नाम ॥—लोकालोकः, चक्रवालः, २ लोकालोक सातद्विपभयेकी पृथ्विलाई घेरेका पहाडका नाम ॥—त्रिकूटः, त्रिककुत्, २ त्रिकूटाचल पर्वतका नाम ॥ अस्तः, चरमक्ष्माभृत् २ अस्ताचल पर्वतका नाम ॥—२ उदयः, पूर्वपर्वतः, २ उदयाचलपर्वतका नाम ॥—हिमवान्; निषधः, विन्ध्यः, माल्यवान्, पारियात्रकः, गन्धमादनः, हेमकूटः, ७ हिमालयपर्वतका नाम ॥—मलय-चित्रकूट-मन्दरादयः आदिपदले मलयः चित्रकूट इत्यादि जान्नु ॥—पाषाणः, प्रस्तरः, ग्रावा, उपलः, अश्मा, शिला, दृषत्, ७ ढुङ्गाका नाम । 'शिलादृषदौ' स्त्री० लि० मा ॥—कूटः, शिखरम्, शृङ्गम्, ३ पर्वतका चुचुराका नाम ॥—प्रपातः, अतटः, भृगुः, ३ भीरका नाम ॥—मध्यभागः कटकः २ पर्वतका माझका नाम ॥—स्नुः, प्रस्थः, सानुः, ३ थुँकाका नाम ॥—पुं० नपुं० माछन् ॥ उत्सः, प्रस्रवणम्, २ छहराखस्ने ठाउका नाम ॥—वारिप्रवाहः, निर्झरः, झरः, ३ छहराका नाम ॥—दरी, कंदरः, २ कृत्रिम बनावटी गुफाका नाम ॥—गुहा, गह्वरम्, २ प्रकृतिसिद्ध गुफाका स्वयंबनेका गुफाका नाम ॥—स्थूलपाषाणः गण्डशैला २ पर्वतबाट

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

खनिः स्त्रियामाकरः स्यात् पादाः प्रत्यन्तपर्वताः ६४६
उपत्यकाद्रेरासन्ना भूमिरूर्ध्वमधित्यका ६४७
धातुर्मनःशिलाद्यद्रेर्गैरिकं तु विशेषतः ६४८
निकुञ्जकुञ्जौ वा क्लीबे लतादिपिहितोदरे ६४९

इति शैलवर्गः ॥ ५. अथ वनौषधिवर्गः

अटव्यरण्यं विपिनं गहनं काननं वनम् ६५०
महारण्यमरण्यानी गृहारामास्तु निष्कुटाः ६५१
आरामः स्यादुपवनं कृत्रिमं वनमेव यत् ६५२
अमात्यगणिकागेहोपवने वृक्षवाटिका ६५३
पुमानाक्रीड उद्यानं राज्ञः साधारणं वनम् ६५४

खसेका ठूला ढुङ्गाका नाम ॥—दन्तकाः १ पहाड्बाट निस्केका दन्ताकार ढुङ्गाको नाम ॥—खनिः, आकरः, २ खानिका नाम ॥—पादाः, प्रत्यन्तपर्वताः, २ ठूला पर्वतका तलरहेका साना साना पर्वतका नाम ॥—अद्रेरधः संनिहिता भूमिरुपत्यका १ पर्वतका नगीचका जमीनको नाम ॥—अधित्यका १ पर्वतका ऊचाजमीनको नाम ॥-अद्रेर्यन्मनः शिलादि स धातु १ धातुको अर्थात् पहाडबाट निस्केका सुन, चादि, ताबो हरिताल गेरू अञ्जन सीसा लोहा गन्धक आदि जान्नु । गैरिकं १ गेरुको नाम ॥—निकुञ्जः, कुञ्जः २ लतागृह लहरैलहरालेबनेका कोठाका नाम ॥

६५०-६८६. अटवी, अरण्यम्, विपिनम्, गहनम्, काननम्, वनम्, ६ बनका नाम अटवी, स्त्री० लि० माछ ॥—महारण्यम्, अरण्यानी, २ झाडी ठूलाजङ्गलका नाम। अरण्यानी स्त्री० लि० माछ ॥—गृहारामाः, निष्कुटाः, २ घरका बगैंचा (नजरबागका) नाम ॥—आरामः, उपवनम्, २ सामान्य बगैंचाका नाम ॥ अमात्यानां वेश्यानां च यद्गृहोपवनं वृक्षवाटिका, १ मन्त्री र वेश्याका बगैंचाको नाम ॥-आक्रीडः उद्यानम् २

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्यादेतदेव प्रमदवनमन्तःपुरोचितम् ६५५
वीथ्यालिरावलिः पङ्क्तिः श्रेणी लेखास्तु राजयः ६५६
वन्या वनसमूहे स्यादङ्कुरोऽभिनवोद्भिदि ६५७
वृक्षो महीरुहः शाखी विटपी पादपस्तरुः ६५८
अनोकहः कुटः शालः पलाशी द्रुद्रुमागमाः ६५९
वानस्पत्यः फलैः पुष्पात्तैरपुष्पाद्वनस्पतिः ६६०
ओषध्यः फलपाकान्ताः स्युरवन्ध्यः फलेग्रहिः ६६१
वन्ध्योऽफलोऽवकेशी च फलवान् फलिनः फली ६६२
प्रफुल्लोत्फुल्लसंफुल्लव्याकोशविकचस्फुटाः ६६३
फुल्लश्चैते विकसिते स्युरवन्ध्यादयस्त्रिषु ६६४

युवतीहेरुसित सयलगर्नें राजाको बगैंचाका नाम ॥—प्रमदवनं १ रानीहेरूले शयलगर्नेंबगैंचाको नाम ॥—वीथी, आलिः आवलिः, पङ्क्तिः, श्रेणी ५ पङ्क्ति (लसकर) का नाम ॥—लेखाः, राजयः, २ पङ्क्तिवद्ध बीचमा न छुटेका लस्करका नाम ॥—वन्या १ वनका समूहको नाम ॥ अङ्कुरः अभिनवोद्भिद् २ अङ्कुरः (टुसा)का नाम ॥—वृक्षः, महीरुहः, शाखी, विटपी, पादपः, तरुः, अनोकहः, कुटः, शालः, पलाशी, द्रुः, द्रुमः, अगमः, १३ वृक्ष (रूख)का नाम। वानस्पत्यः १ फुलवाटफललाग्ने आम आदि वृक्षको नाम ॥ वनस्पतिः १ नफुली फलफलने डुम्म्री-कटहर-प्रभृतिको नाम। ओषध्यः १ फलपाकेपछि बोटैसुक्ने धान जौ मकै प्रभृतिका नाम ॥—अवन्ध्यः, फलेग्रहिः, २ फल्ने वृक्षहरूका नाम ॥ वन्ध्यः, अफलः, अवकेशी, ३ फलनफल्ने वृक्षहरूका नाम ॥—फलवान्, फलिनः, फली, ३ फललागी रहेका वृक्षहरूका नाम ॥—प्रफुल्लः, उत्फुल्लः, संफुल्लः, व्याकोशः, विकचः, स्फुटः, फुल्लः, ७ फुलिरहेका वृक्षहरूका नाम। अवन्ध्यादयः अवन्ध्यः, अफल इत्यादयो विकसितान्ताः, अवन्ध्यः देखी विकसितसम्मका शब्द त्रिलिङ्गमा-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्थाणुर्वा ना ध्रुवः शङ्कुर्ह्रस्वशाखाशिफः क्षुपः ६६५
अप्रकाण्डे स्तम्बगुल्मौ वल्ली तु व्रततिर्लता ६६६
लता प्रतानिनी वीरुद्गुल्मिन्युलप इत्यपि ६६७
नगाद्यारोह उच्छ्राय उत्सेधश्चोच्छ्रयश्च सः ६६८
अस्त्री प्रकाण्डः स्कन्ध स्यान्मूलाच्छाखावधिस्तरोः ६६९
समे शाखालते स्कन्धशाखाशाले शिफाजटे ६७०
शाखाशिफाऽवरोहः स्यान्मूलाच्चाग्रं गता लता ६७१
शिरोऽग्रं शिखरं वा ना मूलं बुध्नोऽङ्घ्रिनामकः ६७२
सारो मज्जा नरि त्वक् स्त्री वल्कं वल्कलमस्त्रियाम् ६७३

छन् ॥—स्थाणुः, ध्रुवः, शङ्कुः, ३ ठूटावृक्षका नाम । स्थाणुः शब्द विकल्पले पुंलिङ्गमाछ ॥—ह्रस्वे शाखाशिफे यस्य स ह्रस्वशाखाशिफः क्षुपः २ हागा जरा साना हुने वृक्ष (बूटा)का नाम ॥—न विद्यते प्रकाण्डो यस्य तस्मिन् स्तम्बः, गुल्मः, २ हाँगानहुनेझागिने वृक्षका ॥—वल्ली, व्रततिः, लता, ३ लहराका नाम ॥—वीरुत्, गुल्मिनी, उलपः, ३ आँकुरी लागेर झागिने लहराका नाम । वीरुत् धान्तः छ ॥ उच्छ्रायः, उत्सेधः, उच्छ्रयः, ३ वृक्ष पर्वत आदिका उचाईका नाम ॥—प्रकाण्डः, स्कन्धः, २ हाँगाफाटेकोकाप देखी फेदसम्मका भागका नाम ॥—शाखा, लता, २ अरूमाथि फाटेका हाँगाका नाम २ ॥ स्कन्धशाखा, शाला, २ मूलहाँगाका नाम ॥ शिफा, जटा, २ वृक्षकाजराका नाम ॥—शिखायाः शिफा मूलं अवरोह १ः फेददेखी टुप्पासम्म पुगेका जराको । मूलाद्वृक्षमूलमारभ्याग्रपर्यन्तं गता लता गुडूच्यादि रपि अवरोहः १ गुर्जोआदिको पनि नामछ । शिरसोऽग्रं शिरोऽग्रं तत् शिखरः १ टुप्पाका नाम ॥—मूलम्, बुध्नः, अङ्घ्रिनामकः ३ वृक्षका फेदको नाम ॥ सारः, मज्जा, २ रूखको सार चुराका नाम । मज्जा, नान्तः पुं० लिं० छ ॥ त्वक्, वल्कम्, वल्कम्, ३ बोक्राका नाम । वल्कादिद्वयं क्लीबपुंसो नपुं० पुं०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

काष्ठं दार्विन्धनं त्वेध इध्ममेधः समित्स्त्रियाम् ६७४
निष्कुहः कोटरं वा ना वल्लरिर्मञ्जरिः स्त्रियौ ६७५
पत्रं पलाशं छदनं दलं पर्णं छदः पुमान् ६७६
पल्लवोऽस्त्री किसलयं विस्तारो विटपोऽस्त्रियाम् ६७७
वृक्षादीनां फलं सस्यं वृन्तं प्रसवबन्धनम् ६७८
आमे फले शलाटुः स्याच्छुष्के वानमुभे त्रिषु ६७९
क्षारको जालकं क्लीबे कलिका कोरकः पुमान् ६८०
स्याद्गुच्छकस्तु स्तबकः कुड्मलो मुकुलोऽस्त्रियाम् ६८१
स्त्रियः सुमनसः पुष्पं प्रसूनं कुसुमं सुमम् ६८२
मकरन्दः पुष्परसः परागः सुमनोरजः ६८३

माछन् ।।—काष्ठम्, दारु, २ काठका नाम ।।—इन्धनम्, एधः, इध्मम्, एधः, समित्, ५ दाउराका नाम । 'एधः' शब्दः सान्तः नपुंमाछ । समित् धान्तः स्त्री लिङ्गः ।।—निष्कुहः, कोटरम्, २ टोडकाका नाम । कोटरं १ पक्षे पुंलिङ्गमाछ।।—वल्लरिः मञ्जरिः, २ मञ्जरीका नाम ।।—पत्रम्, पलाशम्, छदनम्, दलम्, पर्णम्, छदः, ६ पातका नाम ।। छदोऽदन्तः पुंलिङ्गमाछ ।।—पल्लवः किसलयम्, २ पालुवाका नाम । किसलयं पुंलिङ्ग नपुं० पनिछ ।।—विस्तारः विटप २ वृक्षका फैलावटका नाम ।।—वृक्षादीनां फलं सस्यं १ सामान्य फलको नाम । वृन्तं प्रसव-बन्धनं २ भेटनाका नाम । शलाटु आमफलम् २ काँचाफलका नाम । शुष्कफलम् वानं २ सुकेका फलका नाम ।। शलाटुर्वानं २ शब्दतिनलिङ्ग-माछन् ।। क्षारकः, जालकम्, २ सानु नयाँ कोपिलका नाम । जालकं न.पुं.माछ ।।—कलिका, कोरकः, २ सामान्य कोपिलाका नाम ।।—गुच्छकः, स्तबकः, २ सामान्य कोपिला (झुप्पा) गुच्छाका नाम ।।—कुड्मलः, मुकुलः, २ फुल्नलागेका कोपिलाका नाम ।।—सुमनसः, पुष्पम्, प्रसूनम्,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

द्विहीनं प्रसवे सर्वं हरीतक्यादयः स्त्रियाम् ६८४
आश्वत्थवैणवप्लाक्षनैयग्रोधैङ्गुदं फले ६८५
बार्हतं च फले जम्ब्वा जम्बूः स्त्री जम्बु जाम्बवम् ६८६
पुष्पे जातीप्रभृतयः स्वलिङ्गा व्रीहयः फले ६८७
विदार्याद्यास्तु मूलेऽपि पुष्पे क्लीबेऽपि पाटला ६८८
बोधिद्रुमश्चलदलः पिप्पलः कुञ्जराशनः ६८९
अश्वत्थेऽथ कपित्थे स्युर्दधित्थग्राहिमन्मथाः ६९०
तस्मिन्दधिफलः पुष्पफलदन्तशठावपि ६९१

कुसुमम्, सुमम्, ५ फूलका नाम ॥—मकरन्दः, पुष्परसः, २ फुलका रसका नाम ॥—परागः, सुमनोरजः २ फुलका धूलाका नाम । अवउप्रान्त कहिने वनौषधिवाचक अश्वकादि शब्द फलफुल मूललाई कँहदा नपुंसकलिङ्ग हुन्छन् केवल वृक्ष वाचकभयेमा मात्र देखायेका लिङ्गमा हुन्छन् ॥ अश्वत्थस्य फलं आश्वत्थम् १ पिपलका फलको । वेणोः फलं वैणवम् १ बाँसका फलको । प्लक्षस्य फलं प्लाक्षम् १ पारवरीका फलको ॥ न्यग्रोधस्य फलं नैयग्रोधम् । १ बरका फलको । इङ्गुद्याः फलं ऐङ्गुदम् १ चिउरीका फलको ॥ बृहत्याः फलं बार्हतम् १ बिहिका फलको ॥—जम्बूः, जम्बु, जाम्बवम्, ३ जामुनाका फलका । जम्बूः स्त्री माछ ॥—परन्तु हरीतकी प्रभृति शब्दता फल, फूल, मूल, वृक्ष जेलाई कहँदामा पनि स्त्रीलिङ्ग हुन्छन् जाति यूथिका मल्लिका आदि गरेका शब्द पुष्पवाचक भये पनि स्त्री लिङ्ग हुन्छन् ॥ विदारी बृहत्यंशुमतो विदारी, अँशुमती, आदि पनि स्वलिङ्ग छन् धान्यवाचक बीहि आदि शब्द फलवाचक भये पनि पुलिङ्गै रहन्छन् ॥ पाटला फूलवाचक भयेमा नपुंसकलिङ्ग र स्त्रीलिङ्गछ ॥ —बोधिद्रुमः, चलदलः, पिप्पलः, कुञ्जराशनः, अश्वत्थः, ५ पिपलका नाम ॥— कपित्थः, दधित्थः, ग्राही, मन्मथः, दधिफलः, पुष्पफलः, दन्तशठः, ७ कैथका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

उदुम्बरो जन्तुफलो यज्ञाङ्गो हेमदुग्धकः ६९२
कोविदारे चमरिकः कुद्दालो युगपत्रकः ६९३
सप्तपर्णो विशालत्वक् शारदो विषमच्छदः ६९४
आरग्वधे राजवृक्षशम्पाकचतुरङ्गुलाः ६९५
आरेवतव्याधिघातकृतमालसुवर्णकाः ६९६
स्युर्जम्बीरे दन्तशठजम्भजम्भीरजम्भलाः ६९७
वरुणो वरणः सेतुस्तिक्तशाकः कुमारकः ६९८
पुंनागे पुरुषस्तुङ्गः केसरो देववल्लभः ६९९
पारिभद्रे निम्बतरुर्मन्दारः पारिजातकः ७००
तिनिशे स्यन्दनो नेमी रथद्रुरतिमुक्तकः ७०१
वञ्जुलश्चित्रकृच्चाथ द्वौ पीतनकपीतनौ ७०२
आम्रातके मधूके तु गुडपुष्पमधुद्रुमौ ७०३
वानप्रस्थमधुष्ठीलौ जलजेऽत्र मधूलकः ७०४

नाम ।।—उदुम्बरः, जन्तुफलः, यज्ञाङ्गः, हेमदुग्धकः, ४ डुम्रीका नाम ।।—कोविदारः, चमरिकः, कुद्दालः, युगपत्रकः, ४ कोईरालाका नाम ।।—सप्तपर्णः, विशालत्वक्, शारदः, विषमच्छदः, ४ छतिवनका नाम ।। आरग्वधः, राजवृक्षः, शम्पाकः, चतुरङ्गुलः, आरेवतः, व्याधिघातः, कृतमालः, सुवर्णकः, ८ राजवृक्षका नाम ।।—जम्बीरः, दन्तशठः, जम्भः, जम्भीरः, जम्भलः, ५ ज्यामिरका नाम ।। वरुणः, वरणः, सेतुः, तिक्तशाकः, कुमारकः, ५ सिप्लिकानका नाम ।।—पुंनागः, पुरुषः, तुङ्गः, केसरः, देववल्लभः, ५ चिलाउनेका नाम ।। —पारिभद्रः, निम्बतरुः, मन्दारः, पारिजातकः, ४ बकाइनाका नाम ।।—तिनिशः, स्यन्दनः, नेमी, रथद्रुः, अतिमुक्तकः, वञ्जुलः, चित्रकृत्, ७ साँधनका नाम ।। पीतनः, कपीतनः, आम्रातकः, ३ अँमाराका नाम ।।—मधूकः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पीलौ गुडफलः स्रंसी तस्मिंस्तु गिरिसंभवे ७०५
अक्षोटकन्दरालौ द्वावङ्कोटे तु निकोचकः ७०६
पलाशे किंशुकः पर्णो वातपोथोऽथ वेतसे ७०७
रथाभ्रपुष्पविदुरशीतवानीरवञ्जुलाः ७०८
द्वौ परिव्याधविदुलौ नादेयी चाम्बुवेतसे ७०९
शोभाञ्जने शिग्रुतीक्ष्णगन्धकाक्षीवमोचकाः ७१०
रक्तोऽसौ मधुशिग्रुः स्यादरिष्टः फेनिलः समौ ७११
बिल्वे शाण्डिल्यशैलूषौ मालूरश्रीफलावपि ७१२
प्लक्षो जटी पर्कटी स्यान्न्यग्रोधो बहुपाद्वटः ७१३
गालवः शाबरो लोध्रस्तिरीटस्तिल्वमार्जनौ ७१४
आम्रश्चूतो रसालोऽसौ सहकारोऽतिसौरभः ७१५

गुडपुष्पः, मधुद्रुमः, वानप्रस्थः, मधुष्ठीलः, ५ महुवाका नाम ।। मधूलकः १ पानीमा हुने महुवाका नाम ।।—पीलुः, गुडफलः, स्रंसी, ३ दाँते ओखरका नाम ।। अक्षोटः, कन्दरालः, २ साधारण र पाहाडे ओखरका नाम ।। —अङ्कोटः, निकोचकः, २ हिन्दीमा ढेला, नेपालीमा अङ्कोलका नाम ।।— पलाशः, किंशुकः, पर्णः, वातपोथः, ४ पलाँसका नाम ।।—वेतसः, रथः, अभ्रपुष्पः, विदुरः, शीतः, वानीरः, वञ्जुलः, ७ वेतका नाम ।।—परिव्याधः, विदुलः, नादेयी, अम्बुवेतसः, ४ जलमा हुने पानीवेतका नाम ।। नादेयी स्त्रीलिङ्गछ ।।—शोभाञ्जनः, शिग्रुः तीक्ष्णगन्धकः, अक्षीवः, मोचकः, ५ स्वैजन (सहेजन) का नाम ।।—असौ शोभाञ्जनो रक्तो रक्तपुष्पश्चेत् मधुशिग्रुः १ रातो सहेजनको नाम ।।—अरिष्टः, फेनिलः, २ रिठाका नाम ।।—बिल्वः, शाण्डिल्यः, शैलूषः, मालूरः, श्रीफलः, ५ वेलका नाम ।।—प्लक्षः, जटी, पर्कटी, ३ पाखरीका नाम ।। न्यग्रोधः, बहुपात्, वटः, ३ वटवृक्ष (बर) का नाम ।। —गालवः, शावरः, लोध्रः, तिरीटः, तिल्वः, मार्जनः, ६ सेता लोधका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कुम्भोलूखलकं क्लीबे कौशिको गुग्गुलुः पुरः ७१६
शेलुः श्लेष्मातकः शीत उद्दालो बहुवारकः ७१७
राजादनं प्रियालः स्यात् सन्नकद्रुर्धनुःपटः ७१८
गम्भारी सर्वतोभद्रा काश्मरी मधुपर्णिका ७१९
श्रीपर्णी भद्रपर्णी च काश्मर्यश्चाप्यथ द्वयोः ७२०
कर्कन्धूर्बदरी कोलिः कोलं कुवलफेनिले ७२१
सौवीरं बदरं घोण्टाऽप्यथ स्यात् स्वादुकण्टकः ७२२
विकङ्कतः स्रुवावृक्षो ग्रन्थिलो व्याघ्रपादपि ७२३
ऐरावतो नागरङ्गो नादेयी भूमिजम्बुका ७२४
तिन्दुकः स्फूर्जकः कालस्कन्धश्च शितिसारके ७२५
काकेन्दुः कुलकः काकतिन्दुकः काकपीलुके ७२६

नाम ।।-आम्रः, चूतः, रसालः, ३ आँपका नाम । असौ आम्रोऽतिसौरभश्चेत् सहकारः, १ ज्यादा वासना आउने अत्यन्त मीठा आँपका नाम ।।—कुम्भः, उलूखलकम्, कौशिकः, गुग्गुलुः, पुरः, ५ गुग्गुल (गोकुलधुपका) नाम ।। शेलुः, श्लेष्मातकः, शीतः, उद्दालः, बहुवारकः ५ बोहरीका नाम ।। राजादनम् प्रियालः, सन्नकद्रुः, धनुः पटः, ४ चिरौंजीका नाम ।।—गम्भारी, सर्वतोभद्रा, काश्मरी, मधुपर्णिका, श्रीपर्णी, भद्रपर्णी, काश्मर्यः, ७ खमारीका नाम ।।— कर्कन्धूः, बदरी, कोलिः, ३ बयर वृक्षका नाम ।। कोलम्, कुवलम्, फेनिलम्, सौवीरम्, बदरम्, घोण्टा, ६ बयरका फलका नाम ।।—स्वादुकण्टकः विकङ्कतः, स्रुवावृक्षः, ग्रन्थिलः, व्याघ्रपात्, ५ कौंगिया वृक्षका नाम ।।— ऐरावतः, नागरङ्गः, नादेयी, भूमिजम्बुका, ४ सुन्तलाका नाम ।।—तिन्दुकः, स्फूर्जकः, कालस्कन्धः, शितिसारकः, ४ पानी जामुन तिन्दुका नाम ।।— काकेन्दुः, कुलकः, काकतिन्दुकः, काकपीलुकः, ४ कुचिलाका नाम ।।—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गोलीढो झाटलो घण्टापाटलिर्मोक्षमुष्ककौ ७२७
तिलकः क्षुरकः श्रीमान् समौ पिचुलझावुकौ ७२८
श्रीपर्णिका कुमुदिका कुम्भी कैडर्यकट्फलौ ७२९
क्रमुकः पट्टिकाख्यः स्यात् पट्टी लाक्षाप्रसादनः ७३०
तूदस्तु यूपः क्रमुको ब्रह्मण्यो ब्रह्मदारु च ७३१
तूलं च नीपप्रियककदम्बास्तु हलिप्रियः ७३२
वीरवृक्षोऽरुष्करोऽग्निमुखी भल्लातकी त्रिषु ७३३
गर्दभाण्डे कन्दरालकपीतनसुपार्श्वकाः ७३४
प्लक्षश्च तिन्तिडी चिञ्चाऽम्लिकाऽथो पीतसारके ७३५
सर्जकासनबन्धूकपुष्पप्रियकजीवकाः ७३६
साले तु सर्जकार्श्याश्वकर्णकाः सस्यसम्बरः ७३७
नदीसर्जो वीरतरुरिन्द्रद्रुः ककुभोऽर्जुनः ७३८

गोलीढः, झाटलः, घण्टापाटलिः, मोक्षः, मुष्ककः ५ पाँडर (मोखा) काला पाडरीका नाम ॥—तिलकः, क्षुरकः, श्रीमान्, ३ तिलकेका नाम ॥—पिचुलः, झावुकः, २ झ्याउका नाम ॥—श्रीपर्णिका, कुमुदिका, कुम्भी, कैडर्यः, कट्फलः, ५ काफलका नाम ॥—क्रमुकः, पट्टिकाख्यः, पट्टी, लाक्षाप्रसादनः, ४ राता लोध्रवृक्षका नाम ॥—तूदः, यूपः, क्रमुकः, ब्रह्मण्यः, ब्रह्मदारु, तूलम्, ६ तूत (किम्बूका) नाम ॥ नीपः, प्रियकः, कदम्बः, हलिप्रियः, ४ कदमका नाम ॥ वीरवृक्षः अरुष्करः अग्निमुखी, भल्लातकी, ४ भलायोका नाम । स्त्रीपुंनपुंसकमाछन् ॥—गर्दभाण्डः, कन्दरालः कपीतनः, सुपार्श्वकः, प्लक्षः ५ पहेलोफूलने (लाही पीपल)का नाम ॥—तिन्तिडी, चिञ्चा, अम्लिका, ३ अमिली (तित्री)का नाम ॥—पीतसारकः, सर्जकः, असनः, बन्धूकपुष्पः प्रियकः, जीवकः, ६ विजयसाल वृक्षका नाम ॥—सालः, सर्जः, कार्श्यः, अश्वकर्णकः, सस्यसम्बरः, ५ सखुवा (साल) का नाम ॥—नदीसर्जः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

राजादनः फलाध्यक्षः क्षीरिकायामथ द्वयोः ७३९
इङ्गुदी तापसतरुर्भूर्जे चर्मिमृदुत्वचौ ७४०
पिच्छिला पूरणी मोचा स्थिरायुः शाल्मलिर्द्वयोः ७४१
पिच्छा तु शाल्मलीवेष्टे रोचनः कूटशाल्मलिः ७४२
चिरबिल्वो नक्तमालः करजश्च करञ्जके ७४३
प्रकीर्यः पूतिकरजः पूतिकः कलिमारकः ७४४
करञ्जभेदाः षड्ग्रन्थो मर्कट्यङ्गारवल्लरी ७४५
रोही रोहितकः प्लीहशत्रुर्दाडिमपुष्पकः ७४६
गायत्री बालतनयः खदिरो दन्तधावनः ७४७
अरिमेदो विट्खदिरे कदरः खदिरे सिते ७४८
सोमवल्कोऽप्यथ व्याघ्रपुच्छगन्धर्वहस्तकौ ७४९

वीरतरुः, इन्द्रद्रुः, ककुभः, अर्जुनः, ५ खरीका नाम ।।—राजादनः, फलाध्यक्षः, क्षीरिका, ३ खिर्नी (खिर्रा) का नाम ।।—इङ्गुदी, तापसतरुः २ चिउरीको नाम ।।—भूर्जः, चर्मी, मृदुत्वक्, ३ भुर्जापातका नाम ।।—पिच्छिला, पूरणी, मोचा, स्थिरायुः, शाल्मलिः, ५ सिमलका नाम ।। स्त्रीलिङ्ग पुंलिङ्ग छन् ।।—शाल्मल्या वेष्टे निर्यासे पिच्छा १ शिमलका खोटाका नाम ।।—रोचनः, कूटशाल्मलिः, २ काला शिमलका नाम ।।—चिरबिल्वः, नक्तमालः, करजः, करञ्जकः, ४ करञ्ज (कुवेराक्षका) नाम ।।—प्रकीर्यः, पूतिकरजः, पूतिकः, कलिमारकः, ४ लेखमा हुने पाँग्राका नाम ।।—षड्ग्रन्थः, मर्कटी, अङ्गारवल्लरी, ३ पाङ्ग्राका ३ भेदका नाम ।।—रोही, रोहितकः, प्लीहशत्रुः, दाडिमपुष्पकः, ४ गुराँसका नाम ।। गायत्री, बालतनयः, खदिरः, दन्तधावनः, ४ खयरका नाम ।। अरिमेदः, विट्खदिरः, २ गँह्नाउने खयर विशेषका नाम ।।—कदरः, सोमवल्कः, २ सेताखयरका नाम ।।—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

एरण्ड उरुबूकश्च रुचकश्चित्रकश्च सः ७५०
चञ्चुः पञ्चाङ्गुलो मण्डवर्धमानव्यडम्बकाः ७५१
अल्पा शमी शमीरः स्याच्छमी सक्तुफला शिवा ७५२
पिण्डीतको मरुबकः श्वसनः करहाटकः ७५३
शल्यश्च मदने शक्रपादपः पारिभद्रकः ७५४
भद्रदारु द्रुकिलिमं पीतदारु च दारु च ७५५
पूतिकाष्ठं च सप्त स्युर्देवदारुण्यथ द्वयोः ७५६
पाटलिः पाटलाऽमोघा काचस्थाली फलेरुहा ७५७
कृष्णवृन्ता कुबेराक्षी श्यामा तु महिलाह्वया ७५८
लता गोवन्दिनी गुन्द्रा प्रियङ्गुः फलिनी फली ७५९
विष्वक्सेना गन्धफली कारम्भा प्रियकश्च सा ७६०
मण्डूकपर्णपत्रोर्णनटकट्वङ्गटुण्टुकाः ७६१
स्योनाकशुकनासर्क्षदीर्घवृन्तकुटन्नटाः ७६२

व्याघ्रपुच्छः, गन्धर्वहस्तकः, एरण्डः, उरुबूकः, रुचकः, चित्रकः, चञ्चुः, पञ्चाङ्गुलः, मण्डः, वर्धमानः, व्यडम्बकः, ११ अडिरका नाम ॥ शमीरः १ साना समीको नाम ॥—शमी, सक्तुफला, शिवा, ३ सामान्य समीका नाम ॥—पिण्डीतकः, मरुबकः, श्वसनः, करहाटकः, शल्यः, मदनः, ६ मैंदल (मैनकाँडो) मैनफलका नाम ॥—शक्रपादपः, पारिभद्रकः, भद्रदारु, द्रुकिलिमम्, पीतदारु, दारु, पूतिकाष्ठम्, ७ देवदारु (देवार) का नाम ॥—पाटलिः, पाटला, अमोघा, काचस्थाली, फलेरुहा, कृष्णवृन्ता, कुबेराक्षी, ७ पाटली (पाडरीका) नाम ॥—तत्र पाटलिर्द्वयोः स्त्रीपुंमाछ ॥—श्यामा, महिलाह्वया, लता, गोवन्दिनी, गुन्द्रा, प्रियङ्गुः, फलिनी, फली, विष्वक्सेना, गन्धफली, कारम्भा, प्रियकः, १२ दहिगुँहेलाका नाम ॥—प्रियकः पुंलिङ्गमा छ ॥—वाकि स्त्रीलिङ्गमा छन् ॥—मण्डूकपर्णः, पत्रोर्णः, नटः, कट्वङ्गः, टुण्टुकः, स्योनाकः, शुकनासः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शोणकश्चारलौ तिष्यफला त्वामलकी त्रिषु ७६३
अमृता च वयस्था च त्रिलिङ्गस्तु बिभीतकः ७६४
नाक्षस्तुषः कर्षफलो भूतावासः कलिद्रुमः ७६५
अभया त्वव्यथा पथ्या कायस्था पूतनाऽमृता ७६६
हरीतकी हैमवती चेतकी श्रेयसी शिवा ७६७
पीतद्रुः सरलः पूतिकाष्टं चाथ द्रुमोत्पलः ७६८
कर्णिकारः परिव्याधो लकुचो लिकुचो डहुः ७६९
पनसः कण्टकिफलो निचुलो हिज्जलोऽम्बुजः ७७०
काकोदुम्बरिका फल्गुर्मलयूर्जघनेफला ७७१
अरिष्टः सर्वतोभद्रहिङ्गुनिर्यासमालकाः ७७२
पिचुमन्दश्च निम्बेऽथ पिच्छिलाऽगुरुशिंशपा ७७३

ऋक्षः, दीर्वबृन्तः, कुटन्नटः, शोणकः, अरलुः, १२ टटेलाका नाम ॥— तिष्यफला, आमलकी, अमृता, वयस्था, ४ अमलाका नाम ॥ आमलकः, आमलकम्, पुंलिङ्ग र नपुंसकमा पनि छन् ॥—बिभीतकः, अक्षः, तुषः, कर्ष-फलः, भूतावासः, कलिद्रुमः, ६ बर्राका नाम ॥ त्रिलिङ्गमा छ ॥—विभीतको बिभीतकः, बिभीतकं, यस्तोरूपपनि हुन्छ ॥–अभया, अव्यथा, पथ्या, कायस्था, पूतना, अमृता, हरीतकी, हैमवती, चेतकी, श्रेयसी, शिवा, ११ हर्राका नाम ॥ पीतद्रुः, सरलः, पूतिकाष्ठम्, ३ सल्लाका नाम ॥—द्रुमोत्पलः, कर्णिकारः, परि-व्याधः, ३ काठेचाँपका नाम ॥—लकुचः, लिकुचः डहुः, ३ बडहरका नाम ॥—पनसः, कण्टकिफलः, २ कटहरका नाम ॥—निचुलः, हिज्जलः, अम्बुजः, ३ भन्विवेत (पानीवेत) का नाम ॥—काकोदुम्बरिका, फल्गुः, मलयूः, जघनेफला, ४ काठे डुम्रीका नाम ॥—अरिष्टः, सर्वतोभद्रः, हिङ्गु-निर्यासः, मालकः, पिचुमन्दः, निम्बः, ६ नीमका नाम ॥—पिच्छिला, अगुरुः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कपिला भस्मगर्भा सा शिरीषस्तु कपीतनः ७७४
भण्डिलोऽप्यथ चाम्पेयश्चम्पको हेमपुष्पकः ७७५
एतस्य कलिका गन्धफली स्यादथ केसरे ७७६
बकुलो वञ्जुलोऽशोके समौ करकदाडिमौ ७७७
चाम्पेयः केसरो नागकेसरः काञ्चनाह्वयः ७७८
जया जयन्ती तर्कारी नादेयी वैजयन्तिका ७७९
श्रीपर्णमग्निमन्थः स्यात् कणिका गणिकारिका ७८०
जयोऽथ कुटजः शक्रो वत्सको गिरिमल्लिका ७८१
एतस्यैव कलिङ्गेन्द्रयवभद्रयवं फले ७८२
कृष्णापाकफलाविग्नसुषेणाः करमर्दके ७८३
कालस्कन्धस्तमालः स्यात्तापिच्छोऽप्यथ सिन्दुके ७८४

शिंशपा, कपिला, भस्मगर्भा, ४ सीसौका नाम ॥ अगुरु इति पृथक् पदपनिछ ॥ —शिरीषः, कपीतनः, भण्डिलः, ३ शिरिसका नाम ॥—चाम्पेयः, चम्पकः, हेमपुष्पकः, ३ चाँपका नाम ॥—एतस्य चम्पकस्य कलिका गन्धफली १ चाँपका कोपिलाका नाम ॥—केसरः, बकुलः, २ मौल्सरीका नाम ॥—वञ्जुलः, अशोकः, २ अशोकका नाम ॥—करकः, दाडिमः, २ दारिसका नाम ॥—चाम्पेयः, केसरः, नागकेसरः, काञ्चनाह्वयः, ४ नागकेसरका नाम ॥ —जया, जयन्ती, तर्कारी, नादेयी, वैजयन्तिका, ५ वज्रदन्तीका नाम ॥—श्रीपर्णम्, अग्निमन्थः, कणिका, गणिकारिका, जयः, ५ गिनेरीका नाम ॥—कुटजः, शक्रः, वत्सकः, गिरिमल्लिका, ४ ठूला कुराको नाम ॥—एतस्यैव कुटजस्य फले कलिङ्गम्, इन्द्रयवम्, भद्रयवम्, ३ ठूलाकुराका (फल) बीज, दानाका ३ नाम ॥—कृष्णपाकफलः, अविग्नः, सुषेणः, करमर्दकः, ४ पनेरू (करवन) का नाम ॥—कालस्कन्धः, तमालः, तापिच्छः, ३ तमालका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सिन्दुवारेन्द्रसुरसौ निर्गुण्डीन्द्राणिकेत्यपि ७८५
वेणी खरा गरी देवताडो जीमूत इत्यपि ७८६
श्रीहस्तिनी तु भूरुण्डी तृणशून्यं तु मल्लिका ७८७
भूपदी शीतभीरुश्च सैवास्फोटा वनोद्भवा ७८८
शेफालिका तु सुवहा निर्गुण्डी नीलिका च सा ७८९
सिताऽसौ श्वेतसुरसा भूतवेश्यथ मागधी ७९०
गणिका यूथिकाऽम्बष्ठा सा पीता हेमपुष्पिका ७९१
अतिमुक्तः पुण्ड्रकः स्याद्वासन्ती माधवी लता ७९२
सुमना मालती जातिः सप्तला नवमालिका ७९३
माध्यं कुन्दं रक्तकस्तु बन्धूको बन्धुजीवकः ७९४
सहा कुमारी तरणिरम्लानस्तु महासहा ७९५

नाम ॥—सिन्दुकः, सिन्दुवारः, इन्द्रसुरसः, निर्गुण्डी, इन्द्राणिका, ५ सीवाँली-का नाम ॥—वेणी, खरा, गरी, देवताडः, जीमूतः, ५ सानुवन तोरियाँका नाम ॥—श्रीहस्तिनी, भूरुण्डी, २ हातिका कान जस्ता पात हुने भूरूणी शागका नाम ॥—तृणशून्यम्, मल्लिका, भूपदी, शीतभीरुः, ४ बेली फूलका नाम ॥—मल्लिका वनोद्भवा आस्फोटा ३ वन बेलीका नाम ॥—शेफालिका, सुवहा, निर्गुण्डी, नीलिका, ४ नेवारी फूलका नाम ॥ भूतवेशी, १ सेता नेवारीको नाम ॥—मागधी, गणिका, यूथिका, अम्बष्ठा, ४ जुहिका नाम ॥ सा यूथिका पीता पीतपुष्पा चेत् हेमपुष्पिका १ पहेला जुहीका नाम ॥—अतिमुक्तः, पुण्ड्रकः वासन्ती, माधवी, लता, ५ वासन्तीका नाम ॥—सुमनाः, मालती, जातिः, ३ चमेलीका नाम । सुमनाः सान्तः हो ॥—सप्तला ॥—नवमालिका, २ मुकुन्दराज (वसनी नेवारी)का नाम ॥—माध्यम्, कुन्दम्, २ कुन्दका नाम ॥—रक्तकः, बन्धूकः बन्धुजीवकः, ३ दोपहरियाका नाम ॥—सहा, कुमारी, तरणिः, ३ घिउ कुमारीका नाम ॥—अम्लानः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तत्र शोणे कुरबकस्तत्र पीते कुरण्टकः ७९६
नीली झिण्टी द्वयोर्बाणा दासो चार्तगलश्च सा ७९७
सैरेयकस्तु झिण्टी स्यात्तस्मिन् कुरबकोऽरुणे ७९८
पीता कुरण्टको झिण्टी तस्मिन् सहचरी द्वयोः ७९९
ओण्ड्रपुष्पं जपापुष्पं वज्रपुष्पं तिलस्य यत् ८००
प्रतिहासशतप्रासचण्डातहयमारकाः ८०१
करवीरे करीरे तु क्रकरग्रन्थिलावुभौ ८०२
उन्मत्तः कितवो धूर्तो धत्तूरः कनकाह्वयः ८०३
मातुलो मदनश्चास्य फले मातुलपुत्रकः ८०४
फलपूरो बीजपूरो रुचको मातुलुङ्गके ८०५
समीरणो मरुबकः प्रस्थपुष्पः फणिज्झकः ८०६

महासहा, २ कठसरैयाका नाम ॥—शोणे रक्ते कुरबकः १ रातो कठसरैयाको नाम ॥—पीतवर्णे कुरण्टकः १ पहेलोकठसरैयाको नाम ॥—नीलवर्णा या झिण्टी बाणा, दासी, आर्तगलः, ३ कालाकटसरैयाका नाम ॥—सैरेयकः, झिण्टी, २ सामान्य कपुरनलिका नाम ॥ कुरबकः १ रातो कपुरनलिको नाम ॥—पीतपुष्पा झिण्टी कुरण्टकः, ३ पहेलाकपुरनलीका नाम । तस्मिन्कुरण्टके सहचरी सहचरः, २ पहेलो कपुर नलीका २ भेदछन् ॥-ओण्ड्र-पुष्पम्, जपापुष्पम्, २ बारहमासेका नाम ॥—यत्तिलस्य पुष्पं तद्वज्रपुष्पं १ तिलका फुलको नाम ॥—प्रतिहासः, शतप्रासः, चण्डातः, हयमारकः, करवीरः, ५ करवीरका नाम ॥—करीरः, क्रकरः, ग्रन्थिलः, ३ करीर (करिली) का नाम ॥—उन्मत्तः, कितवः, धूर्तः, धत्तूरः, कनकाह्वयः, मातुलः, मदनः, ७ धतुराका वृक्षका नाम । अस्य धत्तूरस्य फले मातुलपुत्रकः १ धतुराका फलको नाम ॥—फलपूरः, बीजपूरः, रुचकः, मातुलुङ्गकः, ४ बिबिराका नाम ॥—समीरणः, मरुबकः, प्रस्थपुष्पः, फणिज्झकः, जम्बीरः, ५ मरूवाका नाम ॥—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

जम्बीरोऽप्यथ पर्णासे कठिञ्जरकुठेरकौ ८०७
सितेऽर्जकोऽत्र पाठी तु चित्रको वह्निसंज्ञकः ८०८
अर्काह्ववसुकास्फोटगणरूपविकीरणाः ८०९
मन्दारश्चार्कपर्णोऽत्र शुक्लेऽलर्कप्रतापसौ ८१०
शिवमल्ली पाशुपत एकाष्ठीलो बुको वसुः ८११
वन्दा वृक्षादनी वृक्षरुहा जीवन्तिकेत्यपि ८१२
वत्सादनी छिन्नरुहा गुडूची तन्त्रिकाऽमृता ८१३
जीवन्तिका सोमवल्ली विशल्या मधुपर्ण्यपि ८१४
मूर्वा देवी मधरसा मोरटा तेजनी स्रुवा ८१५
मधूलिका मधुश्रेणी गोकर्णी पीलुपर्ण्यपि ८१६
पाठाऽम्बष्ठा विद्धकर्णी स्थापनी श्रेयसी रसा ८१७
एकाष्ठीला पापचेली प्राचीना वनतिक्तिका ८१८
कटुः कटंभराऽशोकरोहिणी कटुरोहिणी ८१९

पर्णासः, कठिञ्जरः, कुठेरकः, ३ काला बाबरीका नाम ॥—पर्णासे सिते काण्ड-पुष्पाभ्यां श्वेते अर्जकः १ सेतो बाबरीका नाम ॥—पाठी, चित्रकः, वह्निसंज्ञकः, ३ चितुका नाम ॥—अर्काह्वः, वसुकः, आस्फोटः, गणरूपः, विकीरणः, मन्दारः, अर्कपर्णः, ७ आँकका नाम ॥—शुक्ले-अलर्कः, प्रतापसः, २ सेता आँकका नाम ॥—शिवमल्ली, पाशुपतः, एकाष्ठीलः, बुकः, वसुः, ५ गुमपातिका नाम ॥ —वन्दा, वृक्षादनी, वृक्षरुहा, जीवन्तिका, ४ ऐंजेरुका नाम ॥—वत्सादनी, छिन्नरुहा, गुडुची, तन्त्रिका, अमृता, जीवन्तिका, सोमवल्ली, विशल्या, मधुपर्णी, ९ गुर्जोका नाम ॥—मूर्वा, देवी, मधुरसा, मोरटा, तेजनी, स्रुवा, मधूलिका, मधुश्रेणी, गोकर्णी, पीलुपर्णी, १० मरूई लहराका नाम ॥—पाठा, अम्बष्ठा, विद्धकर्णी, स्थापनी, श्रेयसी, रसा, एकाष्ठीला, पापचेली, प्राचीना, वनतिक्तिका,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मत्स्यपित्ता कृष्णभेदी चक्राङ्गी शकुलादनी ८२०
आत्मगुप्ताऽजहाऽव्यण्डा कण्डुरा प्रावृषायणी ८२१
ऋष्यप्रोक्ता शूकशिम्बिः कपिकच्छुश्च मर्कटी ८२२
चित्रोपचित्रा न्यग्रोधी द्रवन्ती शम्बरी वृषा ८२३
प्रत्यक्श्रेणी सुतश्रेणी रण्डा मूषिकपर्ण्यपि ८२४
अपामार्गः शैखरिको धामार्गवमयूरकौ ८२५
प्रत्यक्पर्णी केशपर्णी किणिही खरमञ्जरी ८२६
हञ्जिका ब्राह्मणी पद्मा भार्गी ब्राह्मणयष्टिका ८२७
अङ्गारवल्ली बालेयशाकबर्बरवर्धकाः ८२८
मञ्जिष्ठा विकसा जिङ्गी समङ्गा कालमेषिका ८२९
मण्डूकपर्णी भण्डीरी भण्डी योजनवल्ल्यपि ८३०
यासो यवासो दुःस्पर्शो धन्वयासः कुनाशकः ८३१
रोदनी कच्छुराऽनन्ता समुद्रान्ता दुरालभा ८३२

---

१० गुधेर्गानु (बाटुल पाते) का नाम ॥ कटुः, कटम्भरा, अशोकरोहिणी, कटुरोहिणी, मत्स्यपित्ता, कृष्णभेदी, चक्राङ्गी, शकुलादनी, ८ पिर्रेका नाम ॥— आत्मगुप्ता, अजहा, अव्यण्डा, कण्डुरा, प्रावृषायणी, ऋष्यप्रोक्ता, शूकशिम्बिः, कपिकच्छुः, मर्कटी, ९ काउछाका नाम ॥—चित्रा, उपचित्रा, न्यग्रोधी, द्रवन्ती, शम्बरी, वृषा, प्रत्यक्श्रेणी, सुतश्रेणी, रण्डा, मूषिकपर्णी, १० मूषकपर्णी (मुषलिण्डी)का नाम ॥—अपामार्गः, शैखरिकः, धामार्गवः, मयूरकः, प्रत्यक्पर्णी, केशपर्णी, किणिही, खरमञ्जरी, ८ अपामार्गका नाम ॥—हञ्जिका, ब्राह्मणी, पद्मा, भार्गी, ब्राह्मणयष्टिका, अङ्गारवल्ली, बालेयशाकः, बर्बरः, वर्धकः, ९ भारङ्गीका नाम ॥—मञ्जिष्ठा, विकसा, जिङ्गी, समङ्गा, कालमेषिका, मण्डूकपर्णी, भण्डीरी, भण्डी, योजनवल्ली, ९ मजिटाका नाम ॥—यासः, यवासः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

जम्बीरोऽप्यथ पर्णासे कठिञ्जरकुठेरकौ ८०७
सितेऽर्जकोऽत्र पाठी तु चित्रको वह्निसंज्ञकः ८०८
अर्काह्ववसुकास्फोटगणरूपविकीरणाः ८०९
मन्दारश्चार्कपर्णोऽत्र शुक्लेऽलर्कप्रतापसौ ८१०
शिवमल्ली पाशुपत एकाष्ठीलो बुको वसुः ८११
वन्दा वृक्षादनी वृक्षरुहा जीवन्तिकेत्यपि ८१२
वत्सादनी छिन्नरुहा गुडूची तन्त्रिकाऽमृता ८१३
जीवन्तिका सोमवल्ली विशल्या मधुपर्ण्यपि ८१४
मूर्वा देवी मधरसा मोरटा तेजनी स्रुवा ८१५
मधूलिका मधुश्रेणी गोकर्णी पीलुपर्ण्यपि ८१६
पाठाऽम्बष्ठा विद्धकर्णी स्थापनी श्रेयती रसा ८१७
एकाष्ठीला पापचेली प्राचीना वनतिक्तिका ८१८
कटुः कटंभराऽशोकरोहिणी कटुरोहिणी ८१९

पर्णासः, कठिञ्जरः, कुठेरकः, ३ काला बाबरीका नाम ॥—पर्णासे सिते काण्डपुष्पाभ्यां श्वेते अर्जकः १ सेतो बाबरीका नाम ॥—पाठी, चित्रकः, वह्निसंज्ञकः, ३ चितुका नाम ॥—अर्काह्वः, वसुकः, आस्फोटः, गणरूपः, विकीरणः, मन्दारः, अर्कपर्णः, ७ आँकका नाम ॥—शुक्ले-अलर्कः, प्रतापसः, २ सेता आँकका नाम ॥—शिवमल्ली, पाशुपतः, एकाष्ठीलः, बुकः, वसुः, ५ गुमपातिका नाम ॥—वन्दा, वृक्षादनी, वृक्षरुहा, जीवन्तिका, ४ ऐंमेरुका नाम ॥—वत्सादनी, छिन्नरुहा, गुडुची, तन्त्रिका, अमृता, जीवन्तिका, सोमवल्ली, विशल्या, मधुपर्णी, ९ गुर्जोका नाम ॥—मूर्वा, देवी, मधुरसा, मोरटा, तेजनी, स्रुवा, मधूलिका, मधुश्रेणी, गोकर्णी, पीलुपर्णी, १० मरूई लहराका नाम ॥—पाठा, अम्बष्ठा, विद्धकर्णी, स्थापनी, श्रेयसी, रसा, एकाष्ठीला, पापचेली, प्राचीना, वनतिक्तिका,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मत्स्यपित्ता कृष्णभेदी चक्राङ्गी शकुलादनी ८२०
आत्मगुप्ताऽजहाऽव्यण्डा कण्डुरा प्रावृषायणी ८२१
ऋष्यप्रोक्ता शूकशिम्बिः कपिकच्छुश्च मर्कटी ८२२
चित्रोपचित्रा न्यग्रोधी द्रवन्ती शम्बरी वृषा ८२३
प्रत्यक्श्रेणी सुतश्रेणी रण्डा मूषिकपर्ण्यपि ८२४
अपामार्गः शैखरिको धामार्गवमयूरकौ ८२५
प्रत्यक्पर्णी केशपर्णी किणिही खरमञ्जरी ८२६
हञ्जिका ब्राह्मणी पद्मा भार्गी ब्राह्मणयष्टिका ८२७
अङ्गारवल्ली बालेयशाकबर्बरवर्धकाः ८२८
मञ्जिष्ठा विकसा जिङ्गी समङ्गा कालमेषिका ८२९
मण्डूकपर्णी भण्डीरी भण्डी योजनवल्ल्यपि ८३०
यासो यवासो दुःस्पर्शो धन्वयासः कुनाशकः ८३१
रोदनी कच्छुराऽनन्ता समुद्रान्ता दुरालभा ८३२

---

१० गुधेगानु (वाटुल पाते) का नाम ।। कटुः, कटम्भरा, अशोकरोहिणी, कटुरोहिणी, मत्स्यपित्ता, कृष्णभेदी, चक्राङ्गी, शकुलादनी, ८ पिर्रेका नाम ।।— आत्मगुप्ता, अजहा, अव्यण्डा, कण्डुरा, प्रावृषायणी, ऋष्यप्रोक्ता, शूकशिम्बिः, कपिकच्छुः, मर्कटी, ९ काउछाका नाम ।।—चित्रा, उपचित्रा, न्यग्रोधी, द्रवन्ती, शम्बरी, वृषा, प्रत्यक्श्रेणी, सुतश्रेणी, रण्डा, मूषिकपर्णी, १० मूषकपर्णी (मुषलिण्डीका नाम ।।—अपामार्गः, शैखरिकः, धामार्गवः, मयूरकः, प्रत्यक्पर्णी, केशपर्णी, किणिही, खरमञ्जरी, ८ अपामार्गका नाम ।।—हञ्जिका, ब्राह्मणी, पद्मा, भार्गी, ब्राह्मणयष्टिका, अङ्गारवल्ली, बालेयशाकः, बर्बरः, वर्धकः, ९ भारङ्गीका नाम ।।—मञ्जिष्ठा, विकसा, जिङ्गी, समङ्गा, कालमेषिका, मण्डूकपर्णी, भण्डीरी, भण्डी, योजनवल्ली, ९ मजिटाका नाम ।।—यासः, यवासः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पृश्निपर्णी पृथक्पर्णी चित्रपर्ण्यङ्घ्रिवल्लिका ८३३
क्रोष्टुविन्ना सिंहपुच्छी कलशिर्धावनिर्गुहा ८३४
निदिग्धिका स्पृशी व्याघ्री बृहती कण्टकारिका ८३५
प्रचोदनी कुली क्षुद्रा दुःस्पर्शा राष्ट्रिकेत्यपि ८३६
नीली काला क्लीतकिका ग्रामीणा मधुपर्णिका ८३७
रञ्जनी श्रीफली तुत्था द्रोणी दोला च नीलिनी ८३८
अवल्गुजः सोमराजी सुवल्लिः सोमवल्लिका ८३९
कालमेषी कृष्णफला बाकुची पूतिफल्यपि ८४०
कृष्णोपकुल्या वैदेही मागधी चपला कणा ८४१
उषणा पिप्पली शौण्डी कोलाऽथ करिपिप्पली ८४२
कपिवल्ली कोलवल्ली श्रेयसी वशिरः पुमान् ८४३
चव्यं तु चविका काकचिञ्चीगुञ्जे तु कृष्णला ८४४

दुःस्पर्शः, धन्वयासः, कुनाशकः, रोदनी, कच्छुरा, अनन्ता, समुद्रान्ता, दुरालभा, १० जवासा (शिस्ना) का भेद विशेषका नाम ।।—पृश्निपर्णी, पृथक्पर्णी, चित्रपर्णी, अङ्घ्रिवल्लिका, क्रोष्टुविन्ना, सिंहपुच्छी, कलशिः धावनिः, गुहा, ९ चाल्ने सिस्नाका नाम ।।—निदिग्धिका, स्पृशी, व्याघ्री, बृहती, कण्टकारिका, प्रचोदनी, कुली, क्षुद्रा, दुःस्पर्शा, राष्ट्रिका, १० बिंहीका नाम ।।—नीली, काला, क्लीतकिका, ग्रामीणा, मधुपर्णिका, रञ्जनी, श्रीफली, तुत्था, द्रोणी, दोला, नीलिनी, ११ नीर (रङ्ग वन्ने बुटी) का नाम ।।—अवल्गुजः, सोमराजी, सुवल्लिः, सोमवल्लिका, कालमेषी, कृष्णफला, बाकुची, पूतिफली, ८ बकुची का नाम ।।—कृष्णा, उपकुल्या, वैदेही, मागधी, चपला, कणा, उषणा, पिप्पली, शौण्डी, कोला, १० पिपलाका नाम ।।—करिपिप्पली, कपिवल्ली, कोलवल्ली, श्रेयसी, वशिरः, ५ गज पिप्पलीका नाम ।।—चव्यम्, चविका, २ चाँमाका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पलंकषा त्विक्षुगन्धा श्वदंष्ट्रा स्वादुकण्टकः ८४५
गोकण्टको गोक्षुरको वनश्रृङ्गाट इत्यपि ८४६
विश्वा विषा प्रतिविषाऽतिविषोपविषाऽरुणा ८४७
शृङ्गी महौषधं चाथ क्षीरावी दुग्धिका समे ८४८
शतमूली बहुसुताऽभीरुरिन्दीवरी वरी ८४९
ऋष्यप्रोक्ताऽभीरुपत्रीनारायण्यः शतावरी ८५०
अहेरुरथ पीतद्रुकालीयकहरिद्रवः ८५१
दार्वी पचंपचा दारुहरिद्रा पर्जनीत्यपि ८५२
वचोग्रगन्धा षड्ग्रन्था गोलोमी शतपर्विका ८५३
शुक्ला हैमवती वैद्यमातृसिंह्यौ तु वाशिका ८५४
वृषोऽटरूषः सिंहास्यो वासको वाजिदन्तकः ८५५
आस्फोटा गिरिकर्णी स्याद्विष्णुक्रान्ताऽपराजिता ८५६
इक्षुगन्धा तु काण्डेक्षुकोकिलाक्षेक्षुरक्षुराः ८५७

नाम ॥—काकचिञ्चो, गुञ्जा, कृष्णला, ३ रातोगेडीका नाम ॥—पलंकषा, इक्षुगन्धा, श्वदंष्ट्रा, स्वादुकण्टकः, गोकण्टकः, गोक्षुरकः, वनश्रृङ्गाटः, ७ गोखुरका नाम॥ —विश्वा, विषा, प्रतिविषा, अतिविषा, उपविषा, अरुणा, शृङ्गी, महौषधम् , ८ अतीसका नाम ॥—क्षीरावी, दुग्धिका, २ रूधिलाका नाम ॥—शतमूली, बहुसुता, अभीरुः, इन्दीवरी, वरी, ऋष्यप्रोक्ता, अभीरुपत्री, नारायणी, शतावरी, अहेरुः १० सतावरी (कुहिलाका नाम ॥—पीतद्रुः, कालीयकः, हरिद्रुः, दार्वी, पचंपचा, दारुहरिद्रा, पर्जनी, ७ चुत्राका नाम ॥—वचा, उग्रगन्धा, षड्ग्रन्था, गोलोमी, शतपर्विका, ५ बोझाका नाम ॥—शुक्ला वचा सा हैमवती १ सेतो जरा डाँठ्हुने बोझाको नाम ॥—वैद्यमाता, सिंही, वाशिका, वृषः, अटरूषः, सिंहास्यः, वासकः, वाजिदन्तकः, ८ असुराका नाम ॥—आस्फोटा,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शालेयः स्याच्छीतशिवश्छत्रा मधुरिका मिसिः ८५८
मिश्रेयाप्यथ सीहुण्डो वज्रः स्नुक् स्त्री स्नुही गुडा ८५९
समन्तदुग्धाऽथो वेल्लममोघा चित्रतण्डुला ८६०
तण्डुलश्च कृमिघ्नश्च विडङ्गं पुंनपुंसकम् ८६१
बला वाट्यालका घण्टारवा तु शणपुष्पिका ८६२
मृद्वीका गोस्तनी द्राक्षा स्वाद्वी मधुरसेति च ८६३
सर्वानुभूतिः सरला त्रिपुटा त्रिवृता त्रिवृत् ८६४
त्रिभण्डी रोचनी श्यामापालिन्द्यौ तु सुषेणिका ८६५
काला मसूरविदलाऽर्धचन्द्रा कालमेषिका ८६६
मधुकं क्लीतकं यष्टिमधुकं मधुयष्टिका ८६७
विदारी क्षीरशुक्लेक्षुगन्धा क्रोष्ट्री तु या सिता ८६८
अन्या क्षीरविदारी स्यान्महाश्वेतर्क्षगन्धिका ८६९

गिरिकर्णी, विष्णुक्रान्ता, अपराजिता, ४ अपराजिताका नाम ॥—इक्षुगन्धा, काण्डेक्षुः, कोकिलाक्षः, इक्षुरः, क्षुरः, ५ तालमखानाका नाम ॥—शालेयः शीतशिवः, छत्रा, मधुरिका, मिसिः, मिश्रेया, ६ वनसूपका नाम ॥—सीहुण्डः, वज्रः, स्नुक्, स्नुही, गुडा, समन्तदुग्धा, ६ सिउँडीका नाम। स्नुक् स्त्री.मात्र ॥—वेल्लम्, अमोघा, चित्रतण्डुला, तण्डुलः, कृमिघ्नः, विडङ्गम्, ६ बायुविडङ्गका नाम ॥—बला, वाट्यालका, २ बलुका नाम ॥—घण्टारवा, शणपुष्पिका, २ शणपुष्पिका नाम ॥—मृद्वीका, गोस्तनी, द्राक्षा, स्वाद्वी, मधुरसा ५ दाखका नाम ॥—सर्वानुभूतिः, सरला, त्रिपुटा, त्रिवृता, त्रिवृत्, त्रिभण्डी, रोचनी, ७ निशोथका नाम ॥—श्यामा, पालिन्दी, सुषेणिका, काला, मसूरविदला, अर्धचन्द्रा, कालमेषिका, ७ काला निशोथका नाम ॥—मधुकम्, क्लीतकम्, यष्टिमधुकम्, मधुयष्टिका, ४ जेठीमधुका नाम ॥—विदारी, क्षीरशुक्ला, इक्षुगन्धा, क्रोष्ट्री, ४ बिराले (विराली) लहराका नाम ॥—क्षीरविदारी, महाश्वेता

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

लाङ्गली शारदी तोयपिप्पली शकुलादनी ८७०
खराश्वा कारवी दीप्यो मयूरो लोचमस्तकः ८७१
गोपी श्यामा शारिवा स्यादनन्तोत्पलशारिवा ८७२
योग्यमृद्धिः सिद्धिलक्ष्म्यौ वृद्धेरप्याह्वया इमे ८७३
कदली वारणबुसा रम्भा मोचांशुमत्फला ८७४
काष्ठीला मुद्गपर्णी तु काकमुद्गा सहेत्यपि ८७५
वार्ताकी हिङ्गुली सिंही भण्टाकी दुष्प्रधर्षिणी ८७६
नाकुली सुरसा रास्ना सुगन्धा गन्धनाकुली ८७७
नकुलेष्टा भुजंगाक्षी छत्राकी सुवहा च सा ८७८
विदारिगन्धांऽशुमती सालपर्णी स्थिरा ध्रुवा ८७९
तुण्डिकेरी समुद्रान्ता कार्पासी बदरेति च ८८०

ऋक्षगन्धिका, ३ सेताविरालेलहराका नाम ॥—लाङ्गली, शारदी, त शकुलादनी, ४ हलहलेका नाम ॥—खराश्वा, कारवी, दीप्यः, मयूरः, लोच-मस्तकः, ५ सहस्र जरीका नाम ॥—गोपी, श्यामा, शारिवा, अनन्ता, उत्पलशारिवा, ५ अनन्तमूल (खनीउँका) नाम ।—योग्यम्, ऋद्धिः, सिद्धिः, लक्ष्मीः, ४ ऋद्धि (पाते झुलाका) नाम । ई नै ४ नाम वृद्धिदक्षिणावर्त्त भयेर बटारिने पाते सुलोका पनि हुन् ॥—

कदली, वारणबुसा, रम्भा, मोचा, अंशुमत्फला, काष्ठीला, ६ केराका नाम ॥—मुद्गपर्णी, काकमुद्गा, सहा, ३ मुद्गपर्णी (वनमुगी)का नाम ॥—वार्ताकी, हिङ्गुली, सिंही, भण्टाकी, दुष्प्रधर्षिणी, ५ सेता विहिका नाम ॥—नाकुली, सुरसा, रास्ना, सुगन्धा, गन्धनाकुली, नकुलेष्टा, भुजङ्गाक्षी, छत्राकी, सुवहा, ९ फ्याक्से कन्दाका नाम ॥—विदारिगन्धा, अंशुमती, सालपर्णी, स्थिरा, ध्रुवा, ५ शालीपर्णी (शाकिनु) का नाम ॥—तुण्डिकेरी, समुद्रान्ता, कर्पासी बदरा, ४ कपास (कपास) का नाम ॥—कार्पासी वन्या चेत् भारद्वाजी १ वन्य

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

भारद्वाजी तु सा वन्या श्रृङ्गी तु ऋषभो वृषः ८८१
गाङ्गेरुकी नागबला झषा ह्रस्वगवेधुका ८८२
धामार्गवो घोषकः स्यान्महाजाली स पीतकः ८८३
ज्योत्स्नी पटोलिका जाली नादेयी भूमिजम्बुका ८८४
स्याल्लाङ्गलिक्यग्निशिखा काकाङ्गी काकनासिका ८८५
गोधापदी तु सुवहा मुसली तालमूलिका ८८६
अजश्रृङ्गी विषाणी स्याद्गोजिह्वादार्विके समे ८८७
ताम्बूलवल्ली ताम्बूली नागवल्ल्यप्यथ द्विजा ८८८
हरेणू रेणुका कौन्ती कपिला भस्मगन्धिनी ८८९
एलावालुकमैलेयं सुगन्धि हरिवालुकम् ८९०

कपासका नाम ।।—श्रृङ्गी, ऋषभः, वृषः, ३ श्रृङ्गी ऋषभ नाम भयेको सिङ्को आकार भयेको अष्टवर्गको औषधी विशेष (यसलाई पाहाडेले गुनाभा भन्दछन् ।।—गाङ्गेरुकी, नागबला, झषा, ह्रस्वगवेधुका, ४ गुनालु (बलुविशेष) का नाम ।।—धामार्गवः, घोषकः, २ घिरौंलाका नाम ।।—पीतकः पीतपुष्पश्चेत् महाजाली १ पाटे घिरौंलाको नाम ।। स्त्रीलिङ्गमा छ ।।—ज्योत्स्नी, पटोलिका, जाली, ३ चिचिण्डाका नाम ।। नादेयी, भूमिजम्बुका, २ भुइंजम्बुका नाम ।।—लाङ्गलिकी, अग्निशिखा, २ गुने मधुराका नाम ।।—काकाङ्गी, काकनासिका, २ कागचुचेका नाम ।।—गोधापदी, सुवहा, २ रातापात हुने लज्जावतीका नाम ।।–मुसली, तालमूलीका, २ मुसली कन्दाका नाम ।।—अजश्रृङ्गी, विषाणी, २ भेडा श्रृङ्गीका नाम ।।—गोजिह्वा, दार्विका, २ जभ्रेटाका नाम ।।—ताम्बूलवल्ली, ताम्बूली, नागवल्ली, ३ पानका नाम ।। —द्विजा, हरेणुः, रेणुका, कौन्ती, कपिला, भस्मगन्धिनी, ६ कवाफचिनी (शीतल चिनीका) नाम ।।—एलावालुकम्, ऐलेयम्, सुगन्धि, हरिवालुकम्,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

चालुकं चाथ पालङ्क्यां मुकुन्दः कुन्दकुन्दुरू ८९१
बालं ह्रीबेरबर्हिष्ठोदीच्यं केशाम्बुनाम च ८९२
कालानुसार्यवृद्धाश्मपुष्पशीतशिवानि तु ८९३
शैलेयं तालपर्णी तु दैत्या गन्धकुटी मुरा ८९४
गन्धिनी गजभक्ष्या तु सुवहा सुरभी रसा ८९५
महेरणा कुन्दुरुकी सल्लकी ह्लादिनीति च ८९६
अग्निज्वालासुभिक्षे तु धातकी धातुपुष्पिका ८९७
पृथ्वीका चन्द्रवालैला निष्कुटिर्बहुलाऽथ सा ८९८
सूक्ष्मोपकुञ्चिका तुत्था कोरङ्गी त्रिपुटा त्रुटिः ८९९
व्याधिः कुष्टं पारिभाव्यं वाप्यं पाकलमुत्पलम् ९००
शङ्खिनी चोरपुष्पी स्यात् केशिन्यथ वितुन्नकः ९०१
झटामलाऽज्झटा ताली शिवा तामलकीति च ९०२

चालुकम्, १ मुसावरका नाम ॥—पालङ्की, मुकुन्दः, कुन्दः, कुन्दुरुः, ४ पालुङ्गाकाशागका नाम ॥-बालम्, ह्रीबेरम्, बर्हिष्ठम्, उदीच्यम्, केशाम्बुनाम, ५ सुगन्ध बालका नाम ॥—कालानुसार्यम्, वृद्धम्, अश्मपुष्पम्, शीतशिवम्, शैलेयम्, ५ शिला कुंकुमका नाम ॥—तालपर्णी, दैत्या, गन्धकुटी, मुरा, गन्धिनी ५ काला जटामसीका नाम ॥—गजभक्ष्या, सुवहा, सुरभी, रसा, महेरणा, कुन्दुरुकी, सल्लकी, ह्लादिनी, ८ साजका नाम ॥—अग्निवाला, सुभिक्षा, धातकी, धातुपुष्पिका, ४ धँयाँराका नाम ॥—पृथ्वीका, चन्द्रवाला, एला, निष्कुटिः, बहुला, ५ अलैंचीका नाम ॥—उपकुञ्चिका, तुत्था, कोरङ्गी, त्रिपुटा, त्रुटिः, ५ सानु अलैंचीका नाम (सुखुमेल) ॥—व्याधिः, कुष्टम्, पारिभाव्यम्, वाप्यम्, पाकलम्, उत्पलम्, ६ कूटका नाम ॥—शङ्खिनी, चोरपुष्पी, केशिनी, ३ सिन्कौलिका नाम ॥—वितुन्नकः, झटा-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रपौण्डरीकं पौण्डर्यमथ तुन्नः कुबेरकः ९०३
कुणिः कच्छः कान्तलको नन्दिवृक्षोऽथ राक्षसी ९०४
चण्डा धनहरी क्षेमदुष्पत्रगणहासकाः ९०५
व्याडायुधं व्याघ्रनखं करजं चक्रकारकम् ९०६
सुषिरा विद्रुमलता कपोताङ्घ्रिर्नटी नली ९०७
धमन्यञ्जनकेशी च हनुर्हट्टविलासिनी ९०८
शुक्तिः शङ्खः खुरः कोलदलं नखमथाढकी ९०९
काक्षी मृत्स्ना तुवरिका मृत्तालकसुराष्ट्रजे ९१०
कुटन्नटं दाशपुरं वानेयं परिपेलवम् ९११
प्लवगोपुरगोनर्दकैवर्तीमुस्तकानि च ९१२
ग्रन्थिपर्णं शुकं बर्हपुष्पं स्थौणेयकुक्कुरे ९१३
मरुन्माला तु पिशुना स्पृक्का देवी लता लघुः ९१४

मळा, अज्झटा, ताली, शिवा, तामलकी, ६ भुइँ अमलाका नाम ॥-प्रपौण्डरीकम्, पौण्डर्यम्, २ स्थल कमलका नाम ॥—तुन्नः, कुबेरकः, कुणिः, कच्छः, कान्तलकः, नन्दिवृक्षः, ६ टुनीका नाम ॥-राक्षसी, चण्डा, धनहरी, क्षेमः, दुष्पत्रः, गणहासकः ६ गन्धपलाशविशेषका नाम चोरकः, (समयो) चमेहा, पनि भन्दछन् ॥—व्याडायुधम्, व्याघ्रनखम्, करजम्, चक्रकारकम्, ४ समुद्रकर्कटिका नाम ॥—सुषिरा, विद्रुमलता, कपोताङ्घ्रिः, नटी, नली, धमनी, अञ्जनकेशी ७ नलि (माल्कागुनुका) नाम ॥—हनुः, हट्टविलासिनी, शुक्तिः, शङ्खः, खुरः, कोल-दलम्, नखम्, ७ काला हलेदाका नाम ॥ आढकी, काक्षी, मृत्स्ना, तुवरिका, मृत्तालकम्, सुराष्ट्रजम्, ६ रहरका नाम ॥—कुटन्नटम्, दाशपुरम्, वानेयम्, परिपेलवम्, प्लवम्, गोपुरम्, गोनर्दम्, कैवर्तीमुस्तकम्, ८ भैं अमला जस्ता सेतो-मोथेका नाम ॥ ग्रन्थिपर्णम्, शुकम्, बर्हपुष्पम्, स्थौणेयम्, कुक्कुरम्,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

समुद्रान्ता वधूः कोटिवर्षा लङ्कोपिकेत्यपि ९१५
तपस्विनी जटामांसी जटिला लोमशा मिसी ९१६
त्वक्पत्रमुत्कटं भृङ्गं त्वचं चोचं वराङ्गकम् ९१७
कर्चूरको द्राविडकः काल्पको वेधमुख्यकः ९१८
ओषध्यो जातिमात्रे स्युरजातौ सर्वमौषधम् ९१९
शाकाख्यं पत्रपुष्पादि तण्डुलीयोऽल्पमारिषः ९२०
विशल्याग्निशिखानन्ता फलिनी शक्रपुष्पिका ९२१
स्यादृक्षगन्धा छगलान्त्र्यावेगी वृद्धदारकः ९२२
जुङ्गो ब्राह्मी तु मत्स्याक्षी वयस्था सोमवल्लरी ९२३
पटुपर्णी हैमवती स्वर्णक्षीरी हिमावती ९२४

---

५ भेडे कुह्राका नाम ॥ मरुन्माला, पिशुना, स्पृक्का, देवी, लता, लघुः, समुद्रान्ता, वधूः, कोटिवर्षा, लङ्कोपिका, १० कपुरपातीका नाम ॥—तपस्विनी, जटामांसी, जटिला, लोमशा, मिसी, ५ जटामसीका नाम ॥—त्वक्पत्रम्, उत्कटम्, भृङ्गम्, त्वचम्, चोचम्, वराङ्गकम्, ६ वेतलहुरीका नाम ॥—कर्चूरकः, द्राविडकः, काल्पकः, वेधमुख्यकः, ४ कचुर सेतो (हलेदो) का नाम ॥—फलपाकान्तानां व्रीह्यादीनां जातावेव। ओषधी १ व्रीहि धान्य जौं चना आदि पाकेरसुक्ने जातका ॥ उद्भिज्जः १ (उम्रने वस्तु)को नाम ॥–यदा तु ओषधेः रोगहारित्वमात्रं प्रतीयते औषधम् १ औषधी मात्र अर्थमा प्रयुक्त गरिने वस्तुको नाम ॥–यत् पत्रपुष्पादि तत् शाकं १ शागपात,फूल,फल,डाँठ कन्द स्वेदज ई ६ प्रकारका शागपातको नाम ॥ तण्डुलीयः,अल्पमारिषः, २ लुँडेका शाग (चोराई) का नाम ॥—विशल्या, अग्निशिखा, अनन्ता, फलिनी, शक्रपुष्पिका, ५ इन्द्रपुष्पी (सर्वजा) का नाम ॥—ऋक्षगन्धा, छगलान्त्री, आवेगी, वृद्धदारकः, जुङ्गः, ५ त्रिधाराका नाम॥—ब्राह्मी, मत्स्याक्षी, वयस्था, सोमवल्लरी ४ ब्राह्मी (घोडताप्रे) का नाम ॥—पटुपर्णी, हैमवती,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

हयपुच्छी तु काम्बोजी माषपर्णी महासहा ९२५
तुण्डिकेरी रक्तफला बिम्बिका पीलुपर्ण्यपि ९२६
बर्बरा कबरी तुङ्गी खरपुष्पाऽजगन्धिका ९२७
एलापर्णी तु सुवहा रास्ना युक्तरसा च सा ९२८
चाङ्गेरी चुक्रिका दन्तशठाम्बष्ठाम्ललोणिका ९२९
सहस्रवेधी चुक्रोऽम्लवेतसः शतवेध्यपि ९३०
नमस्कारी गण्डकारी समङ्गा खदिरेत्यपि ९३१
जीवन्ती जीवनी जीवा जीवनीया मधुस्रवा ९३२
कूर्चशीर्षो मधुरकः शृङ्गह्रस्वाङ्गजीवकाः ९३३
किराततिक्तो भूनिम्बोऽनार्यतिक्तोऽथ सप्तला ९३४
विमला सातला भूरिफेना चर्मकषेत्यपि ९३५

स्वर्णक्षीरी, हिमावती, ४ काँढे थाकलका नाम (मकोय) हिन्दीमा ॥—हयपुच्छी, काम्बोजी, माषपर्णी, महासहा, ४ मासलहरीका नाम ॥—तुण्डकेरी, रक्तफला, बिम्बिका, पीलुपर्णी, ४ गोलकाँक्रीका नाम ॥—बर्बरा, कबरी, तुङ्गी, खरपुष्पा, अजगन्धिका, ५ बाबरीका नाम ॥—एलापर्णी, सुवहा, रास्ना, युक्तरसा, ४ गाई तिहारेका नाम ॥—चाङ्गेरी, चुक्रिका, दन्तशठा, अम्बष्ठा, अम्ललोणिका, ५ चरि अमिलाका नाम ॥—सहस्रवेधी, चुक्रः, अम्लवेतसः, शतवेधी, ४ अम्लवेतका नाम ॥—नमस्कारी, गण्डकारी, समङ्गा, खदिरा, ४ लज्जावतीका नाम ॥—जीवन्ती, जीवनी, जीवा, जीवनीया, मधुस्रवा, ५ जीवन्ती शाक (जिरी)का नाम ॥—कूर्चशीर्षः, मधुरकः शृङ्गः, ह्रस्वाङ्गः, जीवकः, ५ जीवक कुचाजस्तो बोट हुने लशुनको जस्तो कन्द हुने औषधीका नाम ॥—किराततिक्तः, भूनिम्बः, अनार्यतिक्तः, ३ चिराईताका नाम ॥—सप्तला, विमला, सातला, भूरिफेना, चर्मकषा

Acc. 26049

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वायसोली स्वादुरसा वयस्थाऽथ मकूलकः ९३६
निकुम्भो दन्तिका प्रत्यक्श्रेण्युदुम्बरपर्ण्यपि ९३७
अजमोदा तूग्रगन्धा ब्रह्मदर्भा यवानिका ९३८
मूले पुष्करकाश्मीरपद्मपत्राणि पौष्करे ९३९
अव्यथाऽतिचरा पद्मा चारटी पद्मचारिणी ९४०
काम्पिल्यः कर्कशश्चन्द्रो रक्ताङ्गो रोचनीत्यपि ९४१
प्रपुन्नाडस्त्वेडगजो दद्रुघ्नश्चक्रमर्दकः ९४२
पद्माट उरणाख्यश्च पलाण्डुस्तु सुकन्दकः ९४३
लतार्कद्रुद्रुमौ तत्र हरितेऽथ महौषधम् ९४४
लशुनं गृञ्जनारिष्टमहाकन्दरसोनकाः ९४५
पुनर्नवा तु शोथघ्नी वितुन्नं सुनिषण्णकम् ९४६
स्याद्वातकः शीतलोऽपराजिता शणपर्ण्यपि ९४७

हात्तिकानेका नाम ॥—वायसोली, स्वादुरसा, वयस्था, ३ कत्रिरालीका नाम ॥—मकूलकः, निकुम्भः, दन्तिका, प्रत्यक्श्रेणी, उदुम्बरपर्णी, ५ वज्रदन्तीका नाम ॥—अजमोदा, उग्रगन्धा, ब्रह्मदर्भा, यवानिका, ४ अजमोदा (जुवानु)का नाम ॥—पुष्करम्, काश्मीरम्, पद्मपत्रम्, ३ पुष्करमूल (कूट विशेष)का नाम ॥—अव्यथा, अतिचरा, पद्मा, चारटी, पद्मचारिणी, ५ स्थलकमलिनीका नाम ॥—काम्पिल्यः, कर्कशः, चन्द्रः, रक्ताङ्गः, रोचनी, ५ सिंदुरेवृक्षका नाम ॥—प्रपुन्नाडः, एडगजः, दद्रुघ्नः, चक्रमर्दकः, पद्माटः, उरणाख्यः, ६ ताप्रेका नाम ॥—पलाण्डुः, सुकन्दकः, २ प्याजका नाम ॥—हरिते हरिद्वर्णे पलाण्डौ लतार्कः, द्रुद्रुमः, २ हरियोप्याज (छयापी)का नाम ॥—महौषधम्, लशुनम्, गृञ्जनम्, अरिष्टः, महाकन्दः, रसोनकः, ६ लशुनका नाम ॥—पुनर्नवा, शोथघ्नी, २ पुनर्नवाका नाम ॥—वितुन्नम्, सुनिषण्णकम्, २ सेता पुनर्नवाका नाम ॥—वातकः, शीतलः, अपराजिता,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पारावताङ्घ्रिः कटभी पण्या ज्योतिष्मती लता १४८
वार्षिकं त्रायमाणा स्यात्त्रायन्ती बलभद्रिका १४९
विष्वक्सेनप्रिया गृष्टिर्वाराही बदरेत्यपि १५०
मार्कवो भृङ्गराजः स्यात् काकमाची तु वायसी १५१
शतपुष्पा सितच्छत्राऽतिच्छत्रा मधुरा मिसिः १५२
अवाक्पुष्पी कारवी च सरणा तु प्रसारिणी १५३
तस्यां कटंभरा राजबला भद्रबलेत्यपि १५४
जनी जतूका रजनी जतुकृच्चक्रवर्तिनी १५५
संस्पर्शाऽथ शटी गन्धमूली षड्ग्रन्थिकेत्यपि १५६
कर्चूरोऽपि पलाशोऽथ कारवेल्लः कठिल्लकः १५७
सुषवी चाथ कुलकं पटोलस्तिक्तकः पटुः १५८
कूष्माण्डकस्तु कर्कारुरुर्वारुः कर्कटी स्त्रियौ १५९

शणपर्णी, ४ अपराजिता विशेष (शणपर्णीका) नाम ॥-पारावताङ्घ्रिः, कटभी, पण्या, ज्योतिष्मती, लता ५ मालकागुनाका नाम ॥—वार्षिकम्, त्रायमाणा, त्रायन्ती, बलभद्रिका, ४ मुडिलाका नाम ॥—विष्वक्सेनप्रिया, गृष्टिः, वाराही, बदरा, ४ वाराही कन्दका नाम ॥—मार्कवः, भृङ्गराजः, २ भृङ्गराजका नाम । योसान्त र अजन्त पनिछ ॥—काकमाची, वायसी २ कवैका नाम ॥-शतपुष्पा, सितच्छत्रा, अतिच्छत्रा, मधुरा, मिसिः, अवाक्पुष्पी, कारवी, ७ सूँपका नाम ॥—सरणा, प्रसारिणी, कटंभरा, राजबला, भद्रबला, ५ बिरीका नाम ॥—जनी, जतूका, रजनी, जतुकृत्, चक्रवर्तिनी, संस्पर्शा, ६ पद्मावतीका नाम ॥—शटी, गन्धमूली, षड्ग्रन्थिका, कर्चूरः, पलाशः, ५ कपुरहलेदाका नाम ॥—कारवेल्लः, कठिल्लकः, सुषवी, ३ करेलाका नाम ॥—कुलकम्, पटोलः, तिक्तकः, पटुः, ४ परवरका नाम ॥—कूष्माण्डकः, कर्कारुः, २

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

इक्ष्वाकुः कटुतुम्बी स्यात्तुम्ब्यलाबूरुभे समे ९६०
चित्रा गवाक्षी गोडुम्बा विशाला त्विन्द्रवारुणी ९६१
अर्शोघ्नः सूरणः कन्दो गण्डीरस्तु समष्ठिला ९६२
कलम्ब्युपोदिका स्त्री तु मूलकं हिलमोचिका ९६३
वास्तुकं शाकभेदाः स्युर्दूर्वा तु शतपर्विका ९६४
सहस्रवीर्याभार्गव्यौ रुहाऽनन्ताऽथ सा सिता ९६५
गोलोमी शतवीर्या च गण्डाली शकुलाक्षका ९६६
कुरुविन्दो मेघनामा मुस्ता मुस्तकमस्त्रियाम् ९६७
स्याद्भद्रमुस्तको गुन्द्रा चूडाला चक्रलोच्चटा ९६८
वंशे त्वक्सारकर्मारत्वचिसारतृणध्वजाः ९६९
शतपर्वा यवफलो वेणुमस्करतेजनाः ९७०

कुष्माण्डाका नाम ।।—उर्वारुः कर्कटी, २ काँक्राका नाम ।।—इक्ष्वाकुः, कटुतुम्बी २ तीता तुम्बाका नाम ।।—तुम्बी, अलाबूः, २ लउकाका नाम ।।—चित्रा, गवाक्षी, गोडुम्बा, ३ गोरख ककडीका नाम ।।—विशाला, इन्द्रवारुणी, २ ऐरेलुका नाम ।।—अर्शोघ्नः, सूरणः, कन्दः, ३ सूरनका नाम (ओल) ।।—गण्डीरः, समष्ठिला, २ सूथनीका नाम ।।—कलम्बी, उपोदिका, मूलकम्, हिलमोचिका, वास्तुकम्, ५ कलम्बी आदि ५ का ५ नाम (करेमु शाग, पोई शाग, मूलाको, हिलाशा शाग, वेथुशाग) ५ का ५ नाम ।।—दूर्वा, शतपर्विका, सहस्रवीर्या, भार्गवी, रुहा, अनन्ता, ६ दुभाका नाम ।।—सा दूर्वा सिता शुक्ला चेत्–गोलोमी, शतवीर्या, गण्डाली, शकुलाक्षका, ४ सेतादुभाका नाम ।।—कुरुविन्दः, मेघनामा, मुस्ता, मुस्तकम्, ४ मोथेका नाम । मुस्तकं पुंनपुंसकमाछ ।।—भद्रमुस्तकः, गुन्द्रा, २ नागर मोथेका नाम ।।—चूडाला, चक्रला, उच्चटा, ३ श्वेत गुञ्जा (सेती गेडी)का नाम ।।—वंशः, त्वक्सारः, कर्मारः, त्वचिसारः, तृणध्वजः, शतपर्वा, यवफलः, वेणुः, मस्करः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वेणवः कीचकास्ते स्युर्ये स्वनन्त्यनिलोद्धताः ९७१
ग्रन्थिर्ना पर्वपरुषी गुन्द्रस्तेजनकः शरः ९७२
नडस्तु धमनः पोटगलोऽथो काशमस्त्रियाम् ९७३
इक्षुगन्धा पोटगलः पुंसि भूम्नि तु बल्वजाः ९७४
रसाल इक्षुस्तद्भेदाः पुण्ड्रकान्तारकादयः ९७५
स्याद्वीरणं वीरतरं मूलेऽस्योशीरमस्त्रियाम् ९७६
अभयं नलदं सेव्यामममृणालं जलाशयम् ९७७
लामज्जकं लघुलयमवदाहेष्टकापथे ९७८
नडादयस्तृणं गर्मुच्छ्यामाकप्रमुखा अपि ९७९
अस्त्री कुशं कुथो दर्भः पवित्रमथ कत्तृणम् ९८०
पौरसौगन्धिकध्यामदेवजग्धकरौहिषम् ९८१

तेजनः, १० बाँसका नाम ॥—ये वेणवः अनिलेन कीटादिकृतरन्ध्रगतवायुनोद्धताः स्वनन्ति, ते कीचकाः १ हावालगदा बजने सछिद्र बाँसको नाम ॥ ग्रन्थिः, पर्व, परुः, ३ बाँस आदिका आँखलाका नाम ॥—ग्रन्थिः पुलिङ्गमा छ ॥—गुन्द्रः, तेजनकः, शरः, ३ निगालाका नाम ॥—नडः, धमनः, पोटगलः, ३ नर्कटका नाम ॥—इक्षुगन्धा, पोटगलः २ काँस तृणका नाम ॥—बल्वजाः, १ बाबियाको नाम ॥ बल्वजा बहुवचनान्तः पुंलिङ्गमाछ ॥—रसालः, इक्षुः, २ उखुका नाम ॥—पुण्ड्रः, कान्तारकः, २ गेँवरा उखुका कालो उखु उखुका १२ भेदछन् ॥ वीरणम्, वीरतरम्, २ उशीरका (खस्-खस्) का नाम ॥—उशीरम्, अभयम्, नलदम्, सेव्यम्, अमृणालम्, जलाशयम्, लामज्जकम्, लघुलयम्, अवदाहम्, इष्टकापथम्, १० उशीरका जराका नाम ॥—नडादयः नड काशादयः; तृणं तृणजातीया । ये च गर्मुच्छ्यामाकप्रमुखाः सामान्य तृणका नाम ॥ कुशम्, कुथः, दर्भः, पवित्रम्, ४ कुशका नाम ॥ कुशं पुं.नपुं.माछ ॥-कत्तृणम्, पौरम्, सौगन्धिकम्, ध्यामम्,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

छत्राऽतिच्छत्रपालघ्नौ मालातृणकभूस्तृणे ९८२
शष्पं बालतृणं घासो यवसं तृणमर्जुनम् ९८३
तृणानां संहतिस्तृण्या नड्या तु नडसंहतिः ९८४
तृणराजाह्वयस्तालो नालिकेरस्तु लाङ्गली ९८५
घोण्टा तु पूगः क्रमुको गुवाकः खपुरोऽस्य तु ९८६
फलमुद्वेगमेते च हिन्तालसहितास्त्रयः ९८७
खर्जूरः केतकी ताली खर्जूरी च तृणद्रुमाः ९८८

इति वनौषधिवर्गः ॥ ६. अथ सिंहादिवर्गः

सिंहो मृगेन्द्रः पञ्चास्यो हर्यक्षः केसरी हरिः ९८९
'कण्ठीरवो मृगरिपुर्मृगदृष्टिर्मृगाशनः ❀❀

देवजग्धकम्, रौहिषम्, ६ रोहित तृणका नाम ॥—छत्रा, अतिछत्रः, पालघ्नः, मालातृणकम्, भूस्तृणम्, ५ कुकुरमुते झारका नाम ॥—शष्पम्, बालतृणम्, २ कलिला झारका नाम ॥—घासः, यवसम्, २ गाई गोरू भैंसीले मीठो मानेर खाने घाँसका नाम ॥—तृणम्, अर्जुनम्, २ साधारण घाँसका नाम ॥-तृणानां संहतिः तृण्या १ तृणका समूहको नाम ॥-नडानां संहतिनड्या नर्कटका समूहको नाम ॥—तृणराजः, तालः, २ तार (ताल) वृक्षका नाम ॥—नालिकेरः, लाङ्गली, २ नरिवलका नाम ॥-घोण्टा, पूगः, क्रमुकः, गुवाकः, खपुरः, ५ सुपारीका वृक्षका नाम ॥—अस्य फलं उद्वेगं १ सुपारीका फलको नाम ॥—हिन्तालः, १ सानु तालका नाम ॥ खर्जूरः, केतकी, ताली, खर्जूरी, ४ तृण जातीय वृक्षका (हिन्ताल) (सानु ताल) तालः (तार) नालिकेरः (नरिवल) पूगः (सुपारी) खर्जुरः (खजुर) केतकी (केवडा) ताली (तारी) खर्जुरी (सानु खजुर) छोहरा ई जंमा ८ जातका वृक्षलाई तृणद्रुमभन्दछन् ॥

९८९-१०७४-सिंहः, मृगेन्द्रः, पञ्चास्यः, हर्यक्षः, केसरी, हरिः, ६ सिंहका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पुण्डरीकः पञ्चनखचित्रकायमृगद्विषः' **
शार्दूलद्वीपिनौ व्याघ्रे तरक्षुस्तु मृगादनः ९९०
वराहः सूकरो घृष्टिः कोलः पोत्री किरिः किटिः ९९१
दंष्ट्री घोणी स्तब्धरोमा क्रोडो भूदार इत्यपि ९९२
कपिप्लवंगप्लवगशाखामृगवलीमुखाः ९९३
मर्कटो वानरः कीशो वनौका अथ भल्लुके ९९४
ऋक्षाच्छभल्लभल्लूका गण्डके खड्गखड्गिनौ ९९५
लुलायो महिषो वाहद्विषत्कासरसैरिभाः ९९६
स्त्रियां शिवा भूरिमायगोमायुमृगधूर्तकाः ९९७
शृगालवञ्चुकक्रोष्टुफेरुफेरवजम्बुकाः ९९८
ओतुर्बिडालो मार्जारो वृषदंशक आखुभुक् ९९९
त्रयो गौधेरगौधारगौधेया गोधिकात्मजे १०००
श्वावित्तु शल्यस्तल्लोम्नि शलली शललं शलम् १००१

नाम ॥—शार्दूलः, द्वीपी, व्याघ्रः, ३ बाघका नाम ॥ तरक्षुः, मृगादनः, २ चितुवाका नाम ॥—वराहः, सूकरः, घृष्टिः, कोलः, पोत्री, किरिः, किटिः, दंष्ट्री, घोणी, स्तब्धरोमा, क्रोडः, भूदारः, १२ बँदेलका नाम ॥—कपिः, प्लवङ्गः, प्लवगः, शाखामृगः, वलीमुखः, मर्कटः, वानरः, कीशः, वनौकाः, ६ वानरका नाम ॥—भल्लुकः, ऋक्षः, अच्छभल्लः, भल्लूकः, ४ भालुका नाम ॥—गण्डकः, खड्ग, खड्गी, ३ गैंडाका नाम ॥—लुलायः, महिषः, वाहद्विषत्, कासरः, सैरिभः, ५ राँगा र अर्नाका नाम ॥ —शिवा, भूरिमायः, गोमायुः, मृगधूर्तकः, शृगालः, वञ्चुकः, क्रोष्टा, फेरुः, फेरवः, जम्बुकः, १० स्यालका नाम । 'शिवा' शब्दः स्त्रिलिङ्गमात्रछ ॥—ओतुः, बिडालः, मार्जारः, वृषदंशकः, आखुभुक्, ५ बिरालाका नाम ॥—गौधारः, गौधेरः, गौधेयः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वातप्रमीर्वातमृगः कोकस्त्वीहामृगो वृकः १००२
मृगे कुरङ्गवातायुहरिणाजिनयोनयः १००३
ऐणेयमेण्याश्चर्माद्यमैणस्यैणमुभे त्रिषु १००४
कदली कन्दली चीनश्चमूरुप्रियकावपि १००५
समूरुश्चेति हरिणा अमी अजिनयोनयः १००६
कृष्णसाररुरुन्यङ्कुरङ्कुशम्बररौहिषाः १००७
गोकर्णपृषतैणश्यरोहिताश्चमरो मृगाः १००८
गन्धर्वः शरभो रामः सृमरो गवयः शशः १००९
इत्यादयो मृगेन्द्राद्या गवाद्याः पशुजातयः १०१०

---

२ गोहराका नाम ॥—श्वावित्, शल्यः, २ दुमसीका नाम ॥—तस्य शल्यस्य लोम्नि शललो, शललम्, शलम् ३ दुमसीका काँढाका नाम ॥—वातप्रमोः, वातमृगः, २ वरेठा मृगका नाम ॥—कोकः, ईहामृगः, वृकः, ३ बुत्राँसाका नाम ॥—मृगः, कुरङ्गः, वातायुः, हरिणः, अजिनयोनिः, ५ सामान्य मृगका नाम ॥ एण्या हरिण्याश्चर्माद्यं ऐणेयं १ हरिणीका चर्म आदिको नाम। एणस्य तु चर्माद्यं ऐणं मृगका चर्म शृङ्ग आदिका नाम ॥—ऐणेयम्, ऐणं त्रिलिङ्गमाछन् ॥—कदलो, कन्दली, चीनः, चमूरुः, प्रियकः, समूरुः, ६ ई ६ वटा मृगविशेष हुन् ६ प्रकारका मृगको १।१ को १।१ नाम पृथक् पृथक् जान्नु ॥—अमी ६ हरिणाः, वक्ष्यमाणाः कृष्णसारादयश्च अजिनयोनयः पैलेका छ वटा र अगाडीका १२ पनि मृगका भेद सबै अजिनयोनि कहिन्छन् सबै चर्ममा उपयोगीछन् ॥—कृष्णसारः, रुरुः, न्यङ्कुः, रङ्कुः, शम्बरः, रौहिषः, गोकर्णः, पृषतः, एणः, ऋश्यः, रोहितः, चमरः १२ मृगवनजन्तुका १।१ का १।१ नाम। गन्धर्वः, शरभः, रामः, सृमरः, गवयः, शशः, ६ याहाँ देखीपूर्वका १८ प्रकारका मृग वनजन्तु अजिनयोनि नै कहिन्छन् ॥ सिंह आदि चमरान्तका र गोः, हस्ती, अश्व आदि सबै पशुजाति हुन् ॥—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

'अधोगन्ता तु खनको वृकः पुंध्वज उन्दुरः' ❀❀
उन्दुरुर्मूषकोऽप्याखुर्गिरिका बालमूषिका १०११
सरटः कृकलासः स्यान्मुसली गृहगोधिका १०१२
लूता स्त्री तन्तुवायोर्णनाभमर्कटकाः समाः १०१३
नीलङ्गुस्तु कृमिः कर्णजलौकाः शतपद्युभे १०१४
वृश्चिकः शूककीटः स्यादलिद्रुणौ तु वृश्चिके १०१५
पारावतः कलरवः कपोतोऽथ शशादनः १०१६
पत्री श्येन उलूकस्तु वायसारातिपेचकौ १०१७
'दिवान्धः कौशिको घूको दिवाभीतो निशाटनः' ❀❀
व्याघ्राटः स्याद्भरद्वाजः खञ्जरीटस्तु खञ्जनः १०१८
लोहपृष्ठस्तु कङ्कः स्यादथ चाषः किकीदिविः १०१९
कलिङ्गभृङ्गधूम्याटा अथ स्याच्छतपत्रकः १०२०

उन्दुरुः, मूषकः, आखुः, ३ मूसाका नाम ॥—गिरिका, बालमूषिका, २ डुहुरे मूसाका नाम ॥—सरटः, कृकलासः, २ छेपाराका नाम ॥ मुसली गृहगोधिका, २ माउसूलीका नाम ॥—लूता, तन्तुवायः, ऊर्णनाभः, मर्कटकः ४ माकुराका नाम। लूता नित्यै स्त्रीलिङ्गमाछ ॥—नीलङ्गुः, कृमिः, २ कमिलाका नाम ॥—कर्णजलौकाः, शतपदी, २ कन्सुत्लाका नाम ॥— वृश्चिकः, शूककीटः, २ उनी वस्त्र काटने किराका नाम ॥—अलिः, द्रुणः वृश्चिकः, ३ विच्छिका नाम ॥—पारावतः, कलरवः, कपोतः, ३ परेवाका नाम ॥—शशादनः, पत्री, श्येनः, ३ वाजका नाम ॥—उलूकः, वायसारातिः पेचकः, ३ लाटोकोसेराका नाम ॥—व्याघ्राटः, भरद्वाजः, २ भद्राईका नाम ॥—खञ्जरीटः, खञ्जनः, २ खञ्जन (वाहुनीचरी) का नाम ॥— लोहपृष्ठः, कङ्कः, २ ढुङ्गीफोरका नाम ॥—चाषः, किकीदिविः, २ ठेउवाका नाम ॥—कलिङ्गः, भृङ्गः, धूम्याटः, ३ दियालाका नाम ॥—शतपत्रकः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दार्वाघाटोऽथ सारङ्गस्तोककश्चातकः समाः १०२१
कृकवाकुस्ताम्रचूडः कुक्कुटश्चरणायुधः १०२२
चटकः कलविङ्कः स्यात्तस्य स्त्री चटका तयोः १०२३
पुमपत्ये चाटकैरः स्त्र्यपत्ये चटकैव सा १०२४
कर्करेटुः करेटुः स्यात् कृकणक्रकरौ समौ १०२५
वनप्रियः परभृतः कोकिलः पिक इत्यपि १०२६
काके तु करटारिष्टबलिपुष्टसकृत्प्रजाः १०२७
ध्वाङ्क्षात्मघोषपरभृद्बलिभुग्वायसा अपि १०२८
'स एव च चिरञ्जीवी चैकदृष्टिश्च मौकुलिः' ***
द्रोणकाकस्तु काकोलो दात्यूहः कालकण्ठकः १०२९
आतापिचिल्लौ दाक्षाय्यगृध्रौ कीरशुकौ समौ १०३०
क्रुङ् क्रौञ्चोऽथ बकः कह्वः पुष्कराह्वस्तु सारसः १०३१

दार्वाघाटः २ लाहाँचेका नाम ॥—सारङ्गः, तोककः, चातकः, ३ काका कुलीका नाम ॥—कृकवाकुः, ताम्रचूडः, कुक्कुटः, चरणायुधः, ४ कुखुराका नाम ॥—चटकः, कलविङ्कः २ भँगेराका नाम ॥—चटका १ भँगेरीको नाम । चाटकैरः १ भँगेराका छोराको नाम । चटका १ भँगेराकी छोरीको नाम ॥—कर्करेटुः, करेटुः, २ सारस विशेषका नाम ॥—कृकणः, क्रकरः, २ तित्रा विशेषका नाम ॥—वनप्रियः, परभृतः, कोकिलः, पिकः, ४ कोइलीका नाम ॥—काकः, करटः, अरिष्टः, बलिपुष्टः, सकृत्प्रजः, ध्वाङ्क्षः, आत्मघोषः, परभृत्, बलिभुक्, वायसः, १० कागका नाम ॥—द्रोणकाकः, काकोलः, २ डुमकागका नाम ॥—दात्यूहः, कालकण्ठकः, २ पानीका नगीचमा बस्ने ठूला काला कागका नाम ॥—आतापी, चिल्लः, २ चीलका नाम ॥—दाक्षाय्यः, गृध्रः, २ गिद्धका नाम ॥—कीरः, शुकः, २ सुगाका नाम ॥—क्रुङ्, क्रौञ्चः, २ कर्‍याङ्कुरूङ्का नाम ॥—बकः, कह्वः, २ बकुल्लाका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

'अधोगन्ता तु खनको वृकः पुंध्वज उन्दुरः' ❀❀
उन्दुरुर्मूषकोऽप्याखुर्गिरिका बालमूषिका १०११
सरटः कृकलासः स्यान्मुसली गृहगोधिका १०१२
लूता स्त्री तन्तुवायोर्णनाभमर्कटकाः समाः १०१३
नीलङ्गुस्तु कृमिः कर्णजलौकाः शतपद्युभे १०१४
वृश्चिकः शूककीटः स्यादलिद्रुणौ तु वृश्चिके १०१५
पारावतः कलरवः कपोतोऽथ शशादनः १०१६
पत्री श्येन उलूकस्तु वायसारातिपेचकौ १०१७
'दिवान्धः कौशिको घूको दिवाभीतो निशाटनः' ❀❀
व्याघ्राटः स्याद्भरद्वाजः खञ्जरीटस्तु खञ्जनः १०१८
लोहपृष्ठस्तु कङ्कः स्यादथ चाषः किकीदिविः १०१९
कलिङ्गभृङ्गधूम्याटा अथ स्याच्छतपत्रकः १०२०

उन्दुरुः, मूषकः, आखुः, ३ मूसाका नाम ।।—गिरिका, बालमूषिका, २ डुहुरे मूसाका नाम ।।—सरटः, कृकलासः, २ छेपाराका नाम ।। मुसली, गृहगोधिका, २ माउसूलीका नाम ।।—लूता, तन्तुवायः, ऊर्णनाभः, मर्कटकः, ४ माकुराका नाम । लूता नित्यै स्त्रीलिङ्गमाछ ।।—नीलङ्गुः, कृमिः, २ कमिलाका नाम ।।—कर्णजलौकाः, शतपदी, २ कन्सुत्लाका नाम ।।—वृश्चिकः, शूककीटः, २ उनी वस्त्र काटने किराका नाम ।।—अलिः, द्रुणः, वृश्चिकः, ३ विच्छिका नाम ।।—पारावतः, कलरवः, कपोतः, ३ परेवाका नाम ।।—शशादनः, पत्री, श्येनः, ३ वाजका नाम ।।—उलूकः, वायसारातिः, पेचकः, ३ लाटोकोसेराका नाम ।।—व्याघ्राटः, भरद्वाजः, २ भद्राईका नाम ।।—खञ्जरीटः, खञ्जनः, २ खञ्जन (बाहुनीचरी) का नाम ।।—लोहपृष्ठः, कङ्कः, २ ढुङ्गीफोरका नाम ।।—चाषः, किकीदिविः, २ ठेउवाका नाम ।।—कलिङ्गः, भृङ्गः, धूम्याटः, ३ दियालाका नाम ।।—शतपत्रकः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दार्वाघाटोऽथ सारङ्गस्तोककश्चातकः समाः १०२१
कृकवाकुस्ताम्रचूडः कुक्कुटश्चरणायुधः १०२२
चटकः कलविङ्कः स्यात्तस्य स्त्री चटका तयोः १०२३
पुमपत्ये चाटकैरः स्त्र्यपत्ये चटकैव सा १०२४
कर्करेटुः करेटुः स्यात् कृकणक्रकरौ समौ १०२५
वनप्रियः परभृतः कोकिलः पिक इत्यपि १०२६
काके तु करटारिष्टबलिपुष्टसकृत्प्रजाः १०२७
ध्वाङ्क्षात्मघोषपरभृद्बलिभुग्वायसा अपि १०२८
'स एव च चिरञ्जीवी चैकदृष्टिश्च मौकुलिः' **
द्रोणकाकस्तु काकोलो दात्यूहः कालकण्ठकः १०२९
आतापिचिल्लौ दाक्षाय्यगृध्रौ कीरशुकौ समौ १०३०
क्रुङ् क्रौञ्चोऽथ बकः कह्वः पुष्कराह्वस्तु सारसः १०३१

दार्वाघाटः २ लाहाँचेका नाम ।।—सारङ्गः, तोककः, चातकः, ३ काकाकुलीका नाम ।।—कृकवाकुः, ताम्रचूडः, कुक्कुटः, चरणायुधः, ४ कुखुराका नाम ।।—चटकः, कलविङ्कः २ भँगेराका नाम ।।—चटका १ भँगेरीको नाम । चाटकैरः १ भँगेराका छोराको नाम । चटका १ भँगेराकी छोरीको नाम ।।—कर्करेटुः, करेटुः, २ सारस विशेषका नाम ।।—कृकणः, क्रकरः, २ तित्रा विशेषका नाम ।।—वनप्रियः, परभृतः, कोकिलः, पिकः, ४ कोइलीका नाम ।।—काकः, करटः, अरिष्टः, बलिपुष्टः, सकृत्प्रजः, ध्वाङ्क्षः, आत्मघोषः, परभृत्, बलिभुक्, वायसः, १० कागका नाम ।।—द्रोणकाकः, काकोलः, २ डुमकागका नाम ।।—दात्यूहः, कालकण्ठकः, २ पानीका नगीचमा बस्ने ठूला काला कागका नाम ।।—आतापी, चिल्लः, २ चीलका नाम ।।—दाक्षाय्यः, गृध्रः, २ गिद्धका नाम ।।—कीरः, शुकः, २ सुगाका नाम ।।—क्रुङ्, क्रौञ्चः, २ कस्याङ्कुरूङ्का नाम ।।—बकः, कह्वः, २ बकुल्लाका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कोकश्चक्रश्चक्रवाको रथाङ्गाह्वयनामकः १०३२
कादम्बः कलहंसः स्यादुत्क्रोशकुररौ समौ १०३३
हंसास्तु श्वेतगरुतश्चक्राङ्गा मानसौकसः १०३४
राजहंसास्तु ते चञ्चुचरणैर्लोहितैः सिताः १०३५
मलिनैर्मल्लिकाक्षास्ते धार्तराष्ट्राः सितेतरैः १०३६
शरारिराटिराडिश्च बलाका बिसकण्ठिका १०३७
हंसस्य योषिद्वरटा सारसस्य तु लक्ष्मणा १०३८
जतुकाजिनपत्रा स्यात् परोष्णी तैलपायिका १०३९
वर्वणा मक्षिका नीला सरघा मधुमक्षिका १०४०
पतङ्गिका पुत्तिका स्याद्दंशस्तु वनमक्षिका १०४१

नाम ।।—पुष्कराह्वः, सारसः, २ सारसका नाम ।।—कोकः, चक्रः, चक्रवाकः, रथाङ्गः, ४ चखेवाका नाम ।।—कादम्बः, कलहंसः, २ घरहाँसका नाम ।।—उत्क्रोशः, कुररः, २ न्याउलाका नाम ।।—हंसः, श्वेतगरुत्, चक्राङ्गः, मानसौकाः, ४ सामान्यहाँसका नाम । देहेन शुक्लाः, चञ्चुचरणैर्लोहितैरुपलक्षिता हंसास्ते राजहंसाः १ रजहाँसको नाम ।। मलिनैरीषद्धूम्रैश्चञ्चुचरणैः सिताः हंसास्ते मल्लिकाख्याः खुट्टा र चुचो कालो हुनेहाँस विशेषका नाम । सितेतरैः कृष्णवर्णैश्चञ्चुचरणैरुपलक्षितास्ते धार्तराष्ट्राः खुट्टार चुचोकालो हुने हाँस विशेषका नाम ।।—शरारिः, आटिः, आडिः, ३ आडी पक्षीका नाम ।।—बलाका, बिसकण्ठिका, २ बकुल्ला विशेषका नाम । वरटा १ हाँसकी पोथीका नाम । सारसस्य स्त्री तु लक्ष्मणा सारसकी पोथीका नाम ।।—जतुका, अजिनपत्रा, २ चमेराका नाम ।।—परोष्णी, तैलपायिका, २ गुह्य किराका नाम ।।—वर्वणा, मक्षिका, नीला, ३ झिंगाका नाम ।।—सरघा, मधुमक्षिका, २ महुरीका नाम ।।—पतङ्गिका, पुत्तिका, २ पुतलीका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दंशी तज्जातिरल्पा स्याद्गन्धोली वरटा द्वयोः १०४२
भृङ्गारी झीरुका चीरी झिल्लिका च समा इमाः १०४३
समौ पतङ्गशलभौ खद्योतो ज्योतिरिङ्गणः १०४४
मधुव्रतो मधुकरो मधुलिण्मधुपालिनः १०४५
द्विरेफपुष्पलिड्भृङ्गषट्पदभ्रमरालयः १०४६
मयूरो बर्हिणो बर्हीं नीलकण्ठो भुजंगभुक् १०४७
शिखावलः शिखी केकी मेघनादानुलास्यपि १०४८
केका वाणी मयूरस्य समौ चन्द्रकमेचकौ १०४९
शिखा चूडा शिखण्डस्तु पिच्छबर्हे नपुंसके १०५०
खगे विहंगविहगविहंगमविहायसः १०५१
शकुन्तिपक्षिशकुनिशकुन्तशकुनद्विजाः १०५२

नाम ।।—दंशः, वनमक्षिका, २ डाँसका नाम । दंशानां जातिर्या अल्पा सा दंशी १ सानु जातको डाँस (पिउसा)का नाम ।।—गन्धोली, वरटा, २ ठूलाझिंगा (माखा)का नाम ।।—भृङ्गारी, झीरुका, चीरी, झिल्लिका, ४ झ्याँउ किरीका नाम ।।—पतङ्गः, शलभः, २ सलहका नाम ।।—खद्योतः, ज्योतिरिङ्गणः, २ जुनकिरीका नाम ।।—मधुव्रतः, मधुकरः, मधुलिट्, मधुपः, अली, द्विरेफः, पुष्पलिट्, भृङ्गः, षट्पदः, भ्रमरः, अलिः, ११ भ्रमर (भँवरा) का नाम ।।—मयूरः, बर्हिणः, बर्हीं, नीलकण्ठः, भुजंगभुक् शिखावलः, शिखी, केकी, मेघनादानुलासी ६ मयूर (मुजुर)का नाम । मयूरवाणी केका १ मयूरका बोलीको नाम ।।—चन्द्रकः, मेचकः, २ मयूरका प्वाँखका बुट्टाका नाम ।।—शिखा, चूडा, २ मयूरका कल्किका नाम ।।—शिखण्डः, पिच्छम्, बर्हम्, ३ मयूरकाप्वाँखका नाम ।।—खगः, विहंगः, विहगः, विहंगमः, विहायाः, शकुन्तिः, पक्षी, शकुनिः, शकुन्तः, शकुनः, द्विजः, पतत्री, पत्री,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पतत्रिपत्रिपतगपतत्पत्ररथाण्डजाः १०५३
नगौकोवाजिविकिरविविष्किरपतत्रयः १०५४
नीडोद्भवा गरुत्मन्तः पित्सन्तो नभसंगमाः १०५५
तेषां विशेषा हारीतो मद्गुः कारण्डवः प्लवः १०५६
तित्तिरिः कुक्कुभो लावो जीवंजीवश्चकोरकः १०५७
कोयष्टिकष्टिट्टिभको वर्तको वर्तिकादयः १०५८
गरुत्पक्षच्छदाः पत्रं पतत्रं च तनूरुहम् १०५९
स्त्री पक्षतिः पक्षमूलं चञ्चुस्त्रोटिरुभे स्त्रियौ १०६०
प्रडीनोड्डीनसंडीनान्येताः खगगतिक्रियाः १०६१
पेशी कोषो द्विहीनेऽण्डं कुलायो नीडमस्त्रियाम् १०६२

पतगः, पतन्, पत्ररथः, अण्डजः, नगौकाः, वाजी, विकिरः, विः, विष्किरः, पतत्रिः, नीडोद्भवः, गरुत्मान्, पित्सन्, नभसंगमः, २७ सामान्य पक्षिका नाम । अथ तेषां विशेषाः—हारीतः, मद्गुः, कारण्डवः, प्लवः, तित्तिरिः, कुक्कुभः, लावः, जीवंजीवः, चकोरकः, कोयष्टिकः, टिट्टिभकः, वर्तकः, वर्तिका, १३ उक्तपक्षीका विशेष नाम हारीतः (रातो सुग्गाविशेष) मद्गुः (पानीकाग) कारण्डवः (कोशेर) प्लवः, जमीनैमा उफ्रने उस्तो न उडने॰पानी काग तित्तिरिः (तित्रा) कुक्कुभः (लुईचे) लावः (लाभे) जीवञ्जीवः (च्याखुरोविशेष) चकोरः (च्याखुरो)कोयष्टिकः (हुट्टिट्याँउँ) टिट्टिभः (टिटिरी) वर्तकः (भालेवट्टाई) वर्तिका (पोथि वट्टाई) ई पक्षि विशेषहुन् ॥—गरुत्, पक्षः, छदः, पत्रम्, पतत्रम्, तनूरुहम्, ६ पखेटाका नाम ॥—पक्षस्य मूलं पक्षतिः, १ पखेटाका फेदका नाम । पक्षतिः स्त्रीलिङ्गमाछ ।।—चञ्चुः, त्रोटिः २ चुचाका नाम ॥ दुवै स्त्रिलिङ्गमाछन् ।।—प्रडीनम्, उड्डीनम्, संडीनम्, ३ पक्षिगतिः उडाईका नाम ।।—वसेको पछी भुर्र उडनलाई प्रडीनः, सोझै साथितिर उडतलाई उड्डीनः, धेरै वेर सम्म

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पोतः पाकोऽर्भको डिम्भः पृथुकः शावकः शिशुः १०६३
स्त्रीपुंसौ मिथुनं द्वन्द्वं युग्मं तु युगलं युगम् १०६४
समूहो निवहव्यूहसन्दोहविसरव्रजाः १०६५
स्तोमौघनिकरव्रातवारसङ्घातसञ्चयाः १०६६
समुदायः समुदयः समवायश्चयो गणः १०६७
स्त्रियां तु संहतिर्वृन्दं निकुरम्बं कदम्बकम् १०६८
वृन्दभेदाः समैर्वर्गः संघसार्थौ तु जन्तुभिः १०६९
सजातीयैः कुलं यूथं तिरश्चां पुंनपुंसकम् १०७०
पशूनां समजोऽन्येषां समाजोऽथ सधर्मिणाम् १०७१
स्यान्निकायः पुञ्जराशी तूत्करः कूटमस्त्रियाम् १०७२

चक्कर दियेर उडनलाई संडीनः भन्दछन्। पेशी, कोषः, अण्डम्, ३ चरा आदिका फूलका नाम। पेशी स्त्रीलिङ्गछ। कोषः पुं.नपुंमाछ। अण्डं द्विहोने नपुंमाछ॥—कुलायः, नीडम्, २ गुडका नाम॥—पोतः, पाकः, अर्भकः, डिम्भः, पृथुकः, शावकः, शिशुः, ७ बचराका नाम॥—स्त्रीपुंसौ, मिथुनम्, द्वन्द्वम्, ३ लोग्ने स्वास्नीका जोडाका नाम॥—युग्मम्, युगलम्, युगम्, ३ साधारण जोडाका नाम॥—समूहः, निवहः, व्यूहः, संदोहः, विसरः, व्रजः स्तोमः, ओघः, निकरः, व्रातः, वारः, संघातः, संचयः, समुदायः, समुदयः, समवायः, चयः, गणः, संहतिः, वृन्दम्, निकुरम्बम्, कदम्बकम्, २२ समूहका नाम। संहतिः स्त्रीलिङ्गमाछ॥—वर्गः १ वृन्दका भेदछन्—सजातीय प्राणी या अप्राणीको समूहको नाम। संघः, सार्थः, २ प्राणिसमूहका नाम॥—कुलम् १ एकैथरी प्राणिका समूहको नाम॥—यूथम् १ एकैथरी पक्षिका समूहको नाम। समजः १ पशुका समूहको नाम। समाजः १ पशुभिन्न सजातीय समूहको नाम॥ जस्तै ब्राह्मणसमाजः, श्रोत्रियसमाजः, इत्यादि जान्नु। निकायः १ समान धर्मवाला प्राणीका समूहको नाम॥—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कापोतशौकमायूरतैत्तिरादीनि तद्गणे १०७३
गृहासक्ताः पक्षिमृगाश्छेकास्ते गृह्यकाश्च ते १०७४

इति सिंहादिवर्गः ॥ ७. अथ मनुष्यवर्गः

मनुष्या मानुषा मर्त्या मनुजा मानवा नराः १०७५
स्युः पुमांसः पञ्चजनाः पुरुषाः पूरुषा नरः १०७६
स्त्री योषिदबला योषा नारी सीमन्तिनी वधूः १०७७
प्रतीपदर्शिनी वामा वनिता महिला तथा १०७८
विशेषास्त्वङ्गना भीरुः कामिनी वामलोचना १०७९
प्रमदा मानिनी कान्ता ललना च नितम्बिनी १०८०
सुन्दरी रमणी रामा कोपना सैव भामिनी १०८१

पुञ्ज, राशिः, उत्करः, कूटम् ४ धान आदि अन्नकाथुप्राका नाम ॥— कापोतम् १ परेवा बथानको नाम । शौकम् १ सुगाका समूहको नाम । मायूरम् १ मयूरका बथानको नाम । तैत्तिरम् १ तित्राका समूहको नाम । आदि शब्दले काकं कौक्कुटं इत्यादि जान्नु ॥ छेकाः, गृह्यकाः २ घरमा पालियेका पशुपक्षिका नाम ॥ सुगा मैना हरिण इत्यादि जान्नु ॥

१०७५–१३५३ मनुष्याः, मानुषाः, मर्त्याः, मनुजाः, मानवाः, नराः, पुमांसः, पञ्चजनाः, पुरुषाः, पूरुषाः, नरः, ११ मानिस (पुरुष) का नाम ॥— स्त्री, योषित् , अबला, योषा, नारी, सीमन्तिनी, वधूः, प्रतीपदर्शिनी, वामा, वनिता, महिला, ११ सुवासिनी (मानिस) स्त्रीका नाम ॥—अङ्गनाः, भीरुः, कामिनी, वामलोचना, प्रमदा, मानिनी, कान्ता, ललना, नितम्बिनी, सुन्दरी, रमणी, रामा, १२ राम्रो अङ्गहुने स्त्रीको अङ्गना, १ काँतरको भीरुः, २ भोगेच्छा ज्यादा भयेकी ३ कामिनी, आँखा राम्रा हुनेको वामलोचना, ४ यौवनले मत्तायेकी ५ प्रमदा, अभिमान गर्नेको ६ मानिनी, प्यारीको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वरारोहा मत्तकाशिन्युत्तमा वरवर्णिनी १०८२
कृताभिषेका महिषी भोगिन्योऽन्या नृपस्त्रियः १०८३
पत्नी पाणिगृहीती च द्वितीया सहधर्मिणी १०८४
भार्या जायाऽथ पुंभूम्नि दाराः स्यात्तु कुटुम्बिनी १०८५
पुरंध्री सुचरित्रा तु सती साध्वी पतिव्रता १०८६
कृतसापत्निकाऽध्यूढाऽधिविन्नाथ स्वयंवरा १०८७
पतिंवरा च वर्याथ कुलस्त्री कुलपालिका १०८८
कन्या कुमारी गौरी तु नग्निकाऽनागतार्तवा १०८९
स्यान्मध्यमा दृष्टरजास्तरुणी युवतिः समे १०९०

(कान्ता ७), सौखिनको ८ ललना, ठूलो चाक हुनेको (नितम्बिनी ९) राम्रीको (सुन्दरी १०), रतिगर्न सिपालुको (रमणी ११), ज्यादा रतिगर्नेको (रामा १२.वाह्र स्त्रीका पृथक् पृथक् १२ नाम जान्नु ॥—कोपना, भामिनी, २ क्रोध गर्ने (झक्की) स्त्रीका नाम ॥—वरारोहा, मत्तकाशिनी, उत्तमा, वरवर्णिनी, ४ सबै अङ्गको छाट काँट राम्रो भयेर शील स्वभाव पनि राम्रो भयेकी पतिभक्ता स्त्रीको नाम ॥—महिषी १ पट्रानीको नाम ॥—भोगिन्यः १ रखौटी भोगका निमित्त राखेकी रानीको नाम ॥—पत्नी, पाणिगृहीती, द्वितीया, सहधर्मिणी, भार्या, जाया, दाराः, ७ विवाहिता स्त्रीका नाम । 'दाराः'शब्दो नित्यं पुंलिङ्ग बहुवचनान्त पनिछ ॥—कुटुम्बिनी, पुरन्ध्री, २ लोग्ने छोराछोरी भयेकी स्त्रीका नाम ॥—सुचरित्रा, सती, साध्वी, पतिव्रता, ४ पतिव्रता स्त्रीका नाम ॥—कृतसापत्निका, अध्यूढा, अधिविन्ना, ३ सौता धेरैभयेकी जेठीस्त्रीका नाम ॥—स्वयंवरा, पतिंवरा, वर्या ३ स्वयंवर गर्ने स्त्रीका नाम ॥–कुलस्त्री, कुलपालिका, ३ कुलीन स्त्रीका नाम ॥—कन्या, कुमारी, २।७।८ वर्ष सम्मकी स्त्री (कन्याका) नाम ॥—गौरी, नग्निका, अनागतार्तवा, ३।१० वर्षकी कन्याका नाम ॥—मध्यमा, दृष्टरजाः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

समाः स्नुषाजनीवध्वश्चिरिण्टी तु सुवासिनी १०९१
इच्छावती कामुका स्याद्वृषस्यन्ती तु कामुकी १०९२
कान्तार्थिनी तु या याति संकेतं साऽभिसारिका १०९३
पुंश्चली धर्षिणी बन्धक्यसती कुलटेत्वरी १०९४
स्वैरिणी पांसुला च स्यादशिश्वी शिशुना विना १०९५
अवीरा निष्पतिसुता विश्वस्ताविधवे समे १०९६
आलिः सखी वयस्याऽथ पतिवत्नी सभर्तृका १०९७
वृद्धा पलिक्नी प्राज्ञी तु प्रज्ञा प्राज्ञा तु धीमती १०९८
शूद्री शूद्रस्य भार्या स्याच्छूद्रा तज्जातिरेव च १०९९
आभीरी तु महाशूद्री जातिपुंयोगयोः समा ११००

---

२ पैलापटक रजस्वलाभयेकी स्त्रीका नाम ।।—तरुणी, युवतिः, २ तरुणीका नाम ।।—स्नुषा, जनी, वधूः, ३ बुहारिका नाम ।।—चिरिण्टी, सुवासिनी, २ तरुणी भयेपछी पनि विवाहित भयेर माईतै वसेकी स्त्रीका नाम ।।—इच्छावती, कामुका, २ भोग र धनादिको धेर इच्छा गर्ने स्त्रीका नाम ।।—वृषस्यन्ती, कामुकी, २ ज्यादा पोई खोज्ने स्त्रीका नाम ।। भर्तुः संकेतस्थानं गच्छति साऽभिसारिका पोईको संकेत (ईशारा) गरेका ठाउँमा रमण गर्न जाने स्त्रीका नाम ।।—पुंश्चली, धर्षिणी, बन्धकी, असती, कुलटा, इत्वरी, स्वैरिणी, पांसुला, ८ पोईल जाने स्त्रीका नाम ।।—अशिश्वी १ छोरा छोरी नहुने स्त्रीका नाम ।। निष्पतिसुता पतिपुत्ररहिता अवीरा १ पति पुत्ररहित स्त्रीका नाम ।।—विश्वस्ता, विधवा, २ विधवा स्त्रीका नाम ।।—आलिः, सखी, वयस्या, ३ संगिनीका नाम ।।—पतिवत्नी, सभर्तृका, २ सधवास्त्रीका नाम ।।—वृद्धा, पलिक्नी, २ सेतै फुलेकी बूढ़ी स्त्रीका नाम ।।—प्रज्ञा, प्राज्ञा, २ सबझदार सबै कुरो जान्ने स्त्रीका नाम ।।—प्राज्ञा, धीमती, २ बुद्धिमती स्त्रीका नाम ।। शूद्री १ शूद्रकी स्त्रीको नाम ।। शूद्रबाट शूद्रामा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अर्याणी स्वयमर्या स्यात् क्षत्रिया क्षत्रियाण्यपि ११०१
उपाध्यायाप्युपाध्यायी स्यादाचार्यापि च स्वतः ११०२
आचार्यानी तु पुंयोगे स्यादर्यी क्षत्रियी तथा ११०३
उपाध्यायान्युपाध्यायी पोटा स्त्रीपुंसलक्षणा ११०४
वीरपत्नी वीरभार्या वीरमाता तु वीरसूः ११०५
जातापत्या प्रजाता च प्रसूता च प्रसूतिका ११०६
स्त्री नग्निका कोटवी स्याद्दूतीसञ्चारिके समे ११०७
कात्यायन्यर्धवृद्धा या काषायवसनाऽधवा ११०८
सैरन्ध्री परवेश्मस्था स्ववशा शिल्पकारिका ११०९
असिक्नी स्यादवृद्धा या प्रेष्याऽन्तःपुरचारिणी १११०

जन्मेकी स्त्रीका नाम ।।—आभीरी, महाशूद्री, २ ग्वालाकी स्त्री छोरीका नाम ।। अर्याणी, अर्या, २ वैश्य जातीबाट वैश्य जतिमा पैदा भयेकी स्त्रीका नाम ।। —क्षत्रिया, क्षत्रियाणी, २ क्षत्रियबाट क्षत्रियामा जन्मेकी स्त्रीका नाम ।। —उपाध्याया, उपाध्यायी, २ पढाउने अध्यापिकाका नाम ।। स्वयं मन्त्र-व्याख्याकृदाचार्या १ स्वयं मन्त्रसुनाउने व्याख्यान गर्ने स्त्रीका नाम ।। आचार्यानी १ मन्त्र सुनाउने पढाउने गुरुकी स्त्रीको नाम ।। अर्यी १ वैश्य-की पत्नीको नाम ।। क्षत्रियी १ क्षत्रियपत्नी जुनसुकै जातकी पत्नीको नाम ।। उपाध्यायानी, उपाध्यायी, २ पढाउने गुरुकी स्त्रीका नाम ।। स्तनश्मश्रुरूपेण स्त्रीपुंसचिह्नेन युक्ता पोटा १ जुँघाँदाह्री भयेकी पुरुषाकृति स्त्रीको नाम ।।—वीरपत्नी, वीरभार्या, २ वीरपुरुषकी स्त्रीका नाम ।।—वीरमाता, वीरसूः, २ वीर छोरो पैदा गर्ने स्त्रीका नाम ।।—जातापत्या, प्रजाता, प्रसूता, प्रसूतिका, ४ सुत्केरी स्त्रीका नाम ।। नग्ना स्त्री सा कोटवी १ नाङ्गी स्त्रीका नाम ।।—दूती, संचारिका, २ दूतीका नाम ।।—कात्यायनी १ गेरुवा वस्त्र लाउने अधवैंसे विधवा स्त्रीको नाम ।।—परवेश्मस्था स्वतन्त्रा केशप्रसाधनादिशिल्प-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वारस्त्री गणिका वेश्या रूपाजीवाऽथ सा जनैः १११११
सत्कृता वारमुख्या स्यात् कुट्टनी शम्भली समे ११११२
विप्रश्निका त्वीक्षणिका दैवज्ञाऽथ रजस्वला ११११३
स्त्रीधर्मिण्यविरात्रेयी मलिनी पुष्पवत्यपि ११११४
ऋतुमत्यप्युदक्यापि स्याद्रजः पुष्पमार्तवम् ११११५
श्रद्धालुर्दोहदवती निष्कला विगतार्तवा ११११६
आपन्नसत्त्वा स्याद्गुर्विण्यन्तर्वत्नी च गर्भिणी ११११७
गणिकादेस्तु गाणिक्यं गार्भिणं यौवतं गणे ११११८
पुनर्भूर्दिधिषूरूढा द्विस्तस्या दिधिषुः पतिः ११११९

कारिणी सैरन्ध्रीति १ आफु खुसी भयेर आर्काका घरमा रही सीपको काम कपाल कोर्नु आदि गरेर जीविका गर्ने स्त्रीको नाम ॥ अवृद्धा प्रेष्याऽन्तःपुरचारिणी असिक्नी १ अधवैसे दर्बारमा चाकरी गर्ने (सुसारे) का नाम ॥—वारस्त्री, गणिका, वेश्या, रूपाजीवा, ४ वेश्याका नाम । वारमुख्या १ मुख्य ठालु वेश्याको नाम ॥—कुट्टनी, शम्भली, २ कुटुनीका नाम ॥—विप्रश्निका, ईक्षणिका, दैवज्ञा, ३ शुभ अशुभ शकुन जान्ने स्त्रीका नाम ॥—रजस्वला, स्त्रीधर्मिणी, अविः, आत्रेयी, मलिनी, पुष्पवती, ऋतुमती, उदक्या, ८ रजस्वला (परसरेकी) स्त्री का नाम ॥—रजः, पुष्पम्, आर्तवम्, ३ रज नछुने भयेकी स्त्रीको रगतका नाम ॥—श्रद्धालुः, दोहदवती २ गर्भ रहे पछी (अप्सनी) लागेकी स्त्रीका नाम ॥–निष्कला, विगतार्तवा, २ रजसुकेकी (परसर्न छोडेकी) स्त्रीका नाम ॥—आपन्नसत्त्वा, गुर्विणी, अन्तर्वत्नी, गर्भिणी, ४ गर्भवती स्त्रीका नाम ॥—गणिकाना समूहो गाणिक्यम् १ वेश्याका समूहको नाम ॥ गर्भिणीनां समूहो गार्भिणम् १ गर्भिणीका बथानको नाम ॥ युवतीनां समूहो यौवतम् १ तरुणीका बथानको नाम ॥ पुनर्भूः, दिधिषूः,२ पुनर्विवाह दोस्रो विवाह गर्ने स्त्रीका नाम । दिधिषुः १ पुनर्विवाह

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स तु द्विजोऽग्रेदिधिषूः सैव यस्य कुटुम्बिनी ११२०
कानीनः कन्यकाजातः सुतोऽथ सुभगासुतः ११२१
सौभागिनेयः स्यात्पारस्त्रैणेयस्तु परस्त्रियाः ११२२
पैतृष्वसेयः स्यात्पैतृष्वस्रीयश्च पितृष्वसुः ११२३
सुते मातृष्वसुश्चैवं वैमात्रेयो विमातृजः ११२४
अथ बान्धकिनेयः स्याद्बन्धुलश्चासतीसुतः ११२५
कौलटेरः कौलटेयो भिक्षुकी तु सती यदि ११२६
तदा कौलटिनेयोऽस्याः कौलटेयोऽपि चात्मजः ११२७
आत्मजस्तनयः सूनुः सुतः पुत्रः स्त्रियां त्वमी ११२८
आहुर्दुहितरं सर्वेऽपत्यं तोकं तयोः समे ११२९

गर्ने स्त्रीका द्वितीय पतिको नाम ॥ अग्रेदिधिषूः १ पुनर्विवाह गर्ने स्त्रीलाई नै मुख्यपत्नी गरायेर राख्ने पुरुषका नाम ॥—कन्यकाया अनूढाया जातः सुतः कानीनः १ विवाह नभयेकी कन्याबाट जन्मेका पुत्रको नाम ॥ सुभगासुतः, सौभागिनेयः, २ भाग्यवती स्त्रीका पुत्रका नाम । यः परस्त्रियाः सुतः पारस्त्रैणेयः १ परस्त्रीमा जन्मेका पुत्रका नाम ॥—पैतृष्वसेयः, पैतृष्वस्रीयः, २ फुपुका छोराको नाम ॥—मातृष्वसेयः, मातृष्वस्रीयः, २ ठूलीआमा सानीमाका छोराको नाम ॥—विमातृजः, वैमात्रेयः, २ सौतेने आमाका छोराका नाम ॥—बान्धकिनेयः, बन्धुलः, असतीसुतः, कौलटेरः, कौलटेयः, ५ व्यभिचारिणीस्त्रीका छोराका नाम ॥—कौलटिनेयः, कौलटेयः, २ घर घर भिक्षा गरेर पेट पालने पतिव्रता स्त्रीका छोराका नाम ॥—कुलानि भिक्षार्थं अटति, न तु जारार्थं तस्याः कुलटायाः पुत्रः कौलटेयः, इतरस्याः कौलटेरः एति भेद छ ॥—आत्मजः, तनयः, सूनुः, सुतः, पुत्रः, ५ छोराका नाम ॥—अमी आत्मजादयः सर्वे स्त्रियां वर्तमाना दुहितरं इनै पुत्रवाचक शब्द छोरीलाई कहँदा स्त्रीलिङ्ग हुन्छन् ॥—अपत्यम्, तोकम्, २ सन्तानका नाम नपुंसक-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्वजाते त्वौरसोरस्यौ तातस्तु जनकः पिता ११३०

जनयित्री प्रसूर्माता जननी भगिनी स्वसा ११३१

ननान्दा तु स्वसा पत्युर्नप्त्री पौत्री सुतात्मजा ११२२

भार्यास्तु भ्रातृवर्गस्य यातरः स्युः परस्परम् ११२३

प्रजावती भ्रातृजाया मातुलानी तु मातुली ११३४

पतिपत्न्योः प्रसूः श्वश्रूः श्वशुरस्तु पिता तयोः ११३५

पितुर्भ्राता पितृव्यः स्यान्मातुर्भ्राता तु मातुलः ११३६

श्यालाः स्युर्भ्रातरः पत्न्याः स्वामिनो देवृदेवरौ ११३७

स्वस्रीयो भागिनेयः स्याज्जामाता दुहितुः पतिः ११३८

पितामहः पितृपिता तत्पिता प्रपितामहः ११३९

माछन् ।।–औरसः, उरस्यः, २ खास आफ्नी विवाहिता पत्नीमा आफ्ना वीर्यबाट जन्मेका छोराको नाम ।।—तातः, जनकः, पिता, ३ पिताज्यूका नाम ।।—जनयित्री, प्रसूः, माता, जननी, ४ आमाका नाम ।।—भगिनी, स्वसा, २ दिदी र बहिनीका नाम ।। या पत्युः स्वसा सा ननान्दा १ नन्द र आमाज्यूका नाम ।।—नप्त्री, पौत्री, २ नातिनीका नाम इनै २ शब्द नातिलाई कहँदा नप्ता, पौत्रः, पुलिङ्ग हुन्छन् ।।—भ्रातृवर्गस्य भार्याः परस्परं यातरः १ द्यौरानी र जेठानीको नाम ।।—प्रजावती, भ्रातृजाया, २ भाउज्यू र भाई बुहारीका नाम ।। मातुलानी, मातुली, २ माइंजूका नाम ।।—पत्युः पत्न्याश्च प्रसूर्माता श्वश्रू १ सासूको नाम ।।—तयोः पतिपत्न्योः, पिता श्वशुरः १ ससुराको नाम ।।—पितुः भ्राता पितृव्यः १ जेठावा कान्छावाको नाम ।।—मातुः भ्राता मातुलः, मामाको नाम ।।—पत्न्याः भ्रातरः श्याला साला र जेठानको नाम ।।—स्वामिनः पत्युर्भ्रातरि कनिष्ठे देवा, देवरः, २ देवर र जेठाज्यूका नाम ।।—स्वस्रीयः, भागिनेयः, २ भानिजका नाम ।।—दुहितुः पतिः जामाता १ छोरी जुवाईंको नाम ।।—पितामहः, पितृपिता, २ बाबुका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मातुर्मातामहाद्येवं सपिण्डास्तु सनाभयः ११४०
समानोदर्यसोदर्यसगर्भ्यसहजाः समाः ११४१
सगोत्रबान्धवज्ञातिबन्धुस्वस्वजनाः समाः ११४२
ज्ञातेयं बन्धुता तेषां क्रमाद्भावसमूहयोः ११४३
धवः प्रियः पतिर्भर्ता जारस्तूपपतिः समौ ११४४
अमृते जारजः कुण्डो मृते भर्तरि गोलकः ११४५
भ्रात्रीयो भ्रातृजो भ्रातृभगिन्यौ भ्रातरावुभौ ११४६
मातापितरौ पितरौ मातरपितरौ प्रसूजनयितारौ ११४७
श्वश्रूश्वशुरौ श्वशुरौ पुत्रौ पुत्रश्च दुहिता च ११४८
दंपती जंपती जायापती भार्यापती च तौ ११४९

बाबुका नाम ।।—पितुः पितरि । प्रपितामहः १ बाबुका बाजेको नाम ।।—मातामहः १ आमाका बाबुको नाम ।। प्रमातामहः आमाका बाजेको नाम ।। सपिण्डाः, सनाभयः, २ सात पुस्ताभित्रका दाज्यूभाईका नाम ।।—समानोदर्यः, सोदर्यः, सगर्भ्यः, सहजः, ४ सहोदर एकैपेट्का दाज्यूभाईका नाम ।। —सगोत्रः, बान्धवः, ज्ञातिः, बन्धुः, स्वः, स्वजनः, ६ सगोत्री दाज्यूभाईका नाम ।।—ज्ञातेयम्, बन्धुता, २ दाज्यूभाईका धर्मका १ समूहका नाम ।। —धवः, प्रियः, पतिः, भर्ता, ४ खसम (पति)का नाम ।।—जारः, उपपतिः २ जारका नाम ।।—कुण्डः पतिजिउदै हुँदा जारबाट जन्मेका छोराको नाम ।।—गोलक, १ पतिमरेपछि जारबाट जन्मेका छोराको नाम ।।—भ्रात्रीयः, भातृजः, २ भतिजाका नाम ।।—भातृभगिन्यौ भ्रातरौ २ दाज्यूभाई दिदी वैनीका नाम ।।—मातापितरौ, पितरौ, मातरपितरौ, प्रसू·जनयितारौ, ४ आमा बाबु दुवैका नाम ।।—श्वश्रूश्वशुरौ, श्वशुरौ, २ सासु र ससुरा दुवैका नाम ।।—पुत्रश्च दुहिता च एकशेषे पुत्रौ १ छोरा छोरीको नाम ।।—दंपती, जंपती, जायापती, भार्यापती, ४ दम्पति (जोईपोई) का

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गर्भाशयो जरायुः स्यादुल्बं च कललोऽस्त्रियाम् ११५०
सूतिमासो वैजननो गर्भो भ्रूण इमौ समौ ११५१
तृतीयाप्रकृतिः षण्ढः क्लीबः पण्डो नपुंसके ११५२
शिशुत्वं शैशवं बाल्यं तारुण्यं यौवनं समे ११५३
स्यात्स्थाविरं तु वृद्धत्वं वृद्धसङ्घेऽपि वार्धकम् ११५४
पलितं जरसा शौक्ल्यं केशादौ विस्रसा जरा ११५५
स्यादुत्तानशया डिम्भा स्तनपा च स्तनन्धयी ११५६
बालस्तु स्यान्माणवको वयस्यस्तरुणो युवा ११५७
प्रवयाः स्थविरो वृद्धो जीनो जीर्णो जरन्नपि ११५८
वर्षीयान्दशमी ज्यायान् पूर्वजस्त्वग्रियोऽग्रजः ११५९

दुवैका नाम ॥—गर्भाशयः, जरायुः, उल्बम्, ३ गर्भाशय (साल) का नाम ॥—कललः, १ गर्भाशयमा भर्खर रहेको पुरुषको वीज र स्त्रीको रज समान मिलेकाको नाम ॥ पुंलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग छ ॥ उल्बको पर्यायः वाचकः कललः शब्द हो ॥—सूतिमासः, वैजननः, २ सुत्केरी हुने महिनाका नाम॥ —गर्भः, भ्रूणः, २ गर्भका बालकका नाम ॥ तृतीयाप्रकृतिः, षण्ढः, क्लीबः, पण्डः, नपुंसकः, ५ नपुंसकका नाम ॥—शिशुत्वम्, शैशवम्, बाल्यम्, ३ बाल्यावस्थाका नाम ॥—तारुण्यम्, यौवनम्, २ यौवन अवस्थाका नाम ॥—स्थाविरम्, वृद्धत्वम्, वार्धकम्, ३ बुढ्याइंका नाम ॥—पलितं १ सेतै रौँफुल्लाईको नाम ॥—विस्रसा, जरा, २ वृद्धावस्थाका नाम ॥—उत्तानशया, डिम्भा, स्तनपा, स्तनंधयी, ४ दूध नछुटेकी सानी वालिकाका नाम ॥—बालः, माणवकः, २ केटाकेटी (बालक) का नाम ॥—वयस्यः, तरुणः, युवा, ३ जवानका नाम ॥ प्रवयाः, स्थविरः, वृद्धः, जीनः, जीर्णः, जरन्, ६ बूढ़ाका नाम ॥—वर्षीयान्, दशमी, ज्यायान्, ३ अति बूढ़ा १०० को पयोलागेका नाम ॥–पूर्वजः, अग्रियः अग्रजः, ३ जेठाका नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

जघन्यजे स्युः कनिष्ठयवीयोऽवरजानुजाः ११६०
अमांसो दुर्बलश्छातो बलवान्मांसलोंऽसलः ११६१
तुन्दिलस्तुन्दिभस्तुन्दी बृहत्कुक्षिः पिचण्डिलः ११६२
अवटीटोऽवनाटश्चावभ्रटो नतनासिके ११६३
केशवः केशिकः केशी वलिनो वलिभः समौ ११६४
विकलाङ्गस्त्वपोगण्डः खर्वो ह्रस्वश्च वामनः ११६५
खरणाः स्यात्खरणसो विग्रस्तु गतनासिकः ११६६
खुरणाः स्यात्खुरणसः प्रज्ञुः प्रगतजानुकः ११६७
ऊर्ध्वज्ञुरूर्ध्वजानुः स्यात् संज्ञुः संहतजानुकः ११६८
स्यादेडे बधिरः कुब्जे गडुलः कुकरे कुणिः ११६९

—जघन्यजः, कनिष्ठः, यवीयान्, अवरजः, अनुजः, ५ कान्छा भाईका नाम ॥ अमांसः, दुर्बलः, छातः, ३ दुब्लाका नाम ॥—बलवान्, मांसलः, अंसलः, ३ बलिया (मोटाका) नाम ॥—तुन्दिलः, तुन्दिभः, तुन्दी, बृहत्कुक्षिः, पिचण्डिलः ५ ठूलो पेटहुने भुँडेका नाम ॥—अवटीटः, अवनाटः, अवभ्रटः, नतनासिकः, ४ नेप्टो नाक हुनेका नाम ॥—केशवः, केशिकः, केशी, ३ सारा शरीरमा झ्यापुल्ल रौंहुनेका नाम ॥—वलिनः, वलिभः, २ बूढ्यौंईले चाउरी परेकाका नाम ॥—विकलाङ्गः, अपोगण्डः, २ जन्मैदेखी कुनै अङ्गभङ्ग भयेकाको नाम ॥—खर्वः, ह्रस्वः, वामनः, ३ बामन बाउन्येका नाम ॥—खरणाः, खरणसः, २ नाक चुच्चे अग्लोनाक हुनेका नाम ॥—खरणाः सान्तः, खरणसः अकारान्तः हो ॥—विग्रः, गतनासिकः, २ नाकबुच्चेका नाम ॥—खुरणाः, खुरणसः, २ नाकको अघिल्लो भाग खुरजस्तो चेप्टो हुनेका नाम ॥ —प्रज्ञुः, प्रगतजानुः, असंहतजानुः, ३ घुँडा नजोरिनेका नाम ॥—ऊर्ध्वज्ञुः, ऊर्ध्वजानुः, २ घुँडा उँचा हुनेका नाम ॥—संज्ञुः, संहतजानुकः, २ घुँडा जोरिनेका नाम ॥—एडः, बधिरः, २ बहिराका नाम ॥—कुब्जः, गडुलः, २

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पृश्निरल्पतनौ श्रोणः पङ्गौ मुण्डस्तु मुण्डिते ११७०
बलिरः केकरे खोडे खञ्जस्त्रिषु जरावराः ११७१
जडुलः कालकः पिप्लुस्तिलकस्तिलकालकः ११७२
अनामयं स्यादारोग्यं चिकित्सा रुक्प्रतिक्रिया ११७३
भेषजौषधभैषज्यान्यगदो जायुरित्यपि ११७४
स्त्री रुग्रुजा शोपतापरोगव्याधिगदामयाः ११७५
क्षयः शोषश्च यक्ष्मा च प्रतिश्यायस्तु पीनसः ११७६
स्त्री क्षुत्क्षुतं क्षवः पुंसि कासस्तु क्षवथुः पुमान् ११७७
शोफस्तु श्वयथुः शोथः पादस्फोटो विपादिका ११७८

कुँब्जाका नाम ॥—कुकरः, कुणिः, २ डुँडाका नाम ॥—पृश्निः, अल्पतनुः, २ सानुजीउहुनेका नाम ॥—श्रोणः, पङ्गुः, २ घुडाँ न चल्नेका नाम ॥—मुण्डः, मुण्डितः, २ मुण्डनगरी सक्नेका नाम ॥—बलिरः, केकरः, २ डेरा टेढो हेर्नेका नाम ॥—खोडः, खञ्जः, २ लँगडाका नाम ॥—जरावराः, 'जरा'शब्दादवराः अर्वाक्पठिता उत्तानशयाद्याः खञ्जान्ता तिनै लिङ्गमा छन् ॥—जडुलः, कालकः, पिप्लुः, ३ कसैका शरीरमा रहनेकाला चिह्नका नाम ॥—तिलकः, तिलकालकः, २ कोठिका नाम ॥—अनामयम्, आरोग्यम्, २ आरोग्य (रोगनहुनु) का नाम ॥—चिकित्सा, रुक्प्रतिक्रिया, २ रोग हटाउनयत्नगर्नुका नाम ॥—भैषजम्, औषधम्, भैषज्यम्, अगदः, जायुः, ५ औषधीका नाम ॥—रुक्, रुजा, उपतापः, रोगः, व्याधिः, गदः, आमयः, ७ रोगका नाम ॥ पैलेका दुई शब्दस्त्रीलिङ्गमाछन् ॥—क्षयः, शोषः, यक्ष्मा, ३ क्षयरोगका नाम ॥—प्रतिश्यायः, पीनसः, २ पीनास रोगका नाम ॥—क्षुत्, क्षुतम्, क्षवः, ३ छिक्काका नाम ॥—क्षुत् स्त्रीलिङ्गमा छ ॥—कासः, क्षवथुः, २ खोकिका नाम ॥ दुवै पुंलिङ्गमा छन् ॥—शोफः, श्वयथुः, शोथः, ३ सूजका नाम ॥—पादस्फोटः, विपादिका, २ हरिनाश (कुर्कुचाचिरिने

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

किलाससिध्मे कच्छ्वां तु पामपामे विचर्चिका ११७९
कण्डूः खर्जूश्च कण्डूया विस्फोटः पिटकः स्त्रियाम् ११८०
व्रणोऽस्त्रियामीर्ममरुः क्लीबे नाडीव्रणः पुमान् ११८१
कोठो मण्डलकं कुष्ठश्वित्रे दुर्नामकार्शसी ११८२
आनाहस्तु निबन्धः स्याद्ग्रहणीरुक् प्रवाहिका ११८३
प्रच्छर्दिका वमिश्च स्त्री पुमांस्तु वमथुः समाः ११८४
व्याधिभेदा विद्रधिः स्त्रीज्वरमेहभगंदराः ११८५
'श्लीपदं पादवल्मीकं केशघ्नस्त्विन्द्रलुप्तकः' **
अश्मरी मूत्रकृच्छ्रं स्यात् पूर्वे शुक्रावधेस्त्रिषु ११८६
रोगहार्यगदंकारो भिषग्वैद्यौ चिकित्सके ११८७

रोगका नाम ॥—किलासम्, सिध्मम्, २ दुभिरोगका नाम ॥—कच्छूः, पाम, पामा, विचर्चिका, ४ लुताका नाम ॥—पामेत्येकं नान्तहो ॥—कण्डूः, खर्जूः, कण्डूया, ३ खूप् चिलाउने रोगविशेषका नाम ॥–विस्फोटः, पिटकः, २ खटिराका नाम ॥—पिटिका स्त्रीलिङ्गपनि हुन्छ ॥ व्रणः, ईर्मम्, अरुः, ३ घाउका नाम ॥ व्रणः पुं.नपुं.माछ ॥ ईर्म अरुः नपुंसकमाछ ॥ यो व्रणः सदा गलति तत्र नाडीव्रणः १ नसामा पुगेको नथाक्ने घाउको नाम ॥—कोठः, मण्डलकम्, कुष्ठम्, श्वित्रम्, ४ टाटे कुष्ठरोगका नाम ॥-दुर्नामकम्, अर्शः, २ हर्षा (अल्काई) का नाम ॥—आनाहः, निबन्धः, २ पेट ढाडिनु दिशापिशाप रोकिने रोगका नाम ॥—ग्रहणीरुक्, प्रवाहिका २ ग्रहणी रोगका नाम ॥—प्रच्छर्दिका, वमिः, वमथुः, ३ बमन (बान्त) का नाम ॥—पैलेका २ स्त्रीलिङ्गमा छन् ॥ वमथुः पुंलिङ्गमा छ ॥—विद्रधिः, ज्वरः, मेहः, भगंन्दरः ४ भित्रफाट्ने रोग १ जरो २ धातुरोग ३ भगन्दर गुदद्वार र अण्ड कोशका वीचमा हुने घाउ ४का पृथक् पृथक् १।१ नाम ॥—अश्मरी, मूत्रकृच्छ्रम्, २ पत्थरी रोगका नाम ॥ यहाँदेखी शुक्र शब्द संमका शब्द

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वार्तो निरामयः कल्य उल्लाघो निर्गतो गदात् ११८८
ग्लानग्लास्नू आमयावी विकृतो व्याधितोऽपटुः ११८९
आतुरोऽभ्यमितोऽभ्यान्तः समौ पामनकच्छुरौ ११९०
दद्रुणो दद्रुरोगी स्यादर्शोरोगयुतोऽर्शसः ११९१
वातकी वातरोगी स्यात् सातिसारोऽतिसारकी ११९२
स्युः क्लिन्नाक्षे चुल्लचिल्लपिल्लाः क्लिन्नेऽक्षिण चाप्यमी ११९३
उन्मत्त उन्मादवति श्लेष्मलः श्लेष्मणः कफी ११९४
न्युब्जो भुग्ने रुजा वृद्धनाभौ तुन्दिलतुन्दिभौ ११९५
किलासी सिध्मलेऽन्धोऽदृङ्मूर्च्छाले मूर्तमूर्च्छितौ ११९६

तीनै लिङ्गमा छन् ॥—रोगहारी, अगदंकारः, भिषक्, वैद्यः, चिकित्सकः, ५ वैद्यका नाम ॥—वार्तः, निरामयः, कल्यः, ३ रोग काट्नेका नाम ॥—उल्लाघ १ रोगवाट छुटेकाको नाम ॥—ग्लानः, ग्लास्नुः, २ गलेर खिन्न भयेकाको नाम ॥—आमयावी, विकृतः, व्याधितः, अपटुः, आतुरः, अभ्यमितः, अभ्यान्तः, ७ रोगीका नाम ॥—पामनः, कच्छुरः, २ लूतोहुनेलूतेका नाम ॥ —दद्रुणः, दद्रुरोगी, २ दादरोग हुनेका नाम ॥—अर्शोरोगेण युतः अर्शसः, हर्षा (अल्काई) हुनेका नाम ॥ वातकी १ वाथरोग हुनेका नाम ॥—सातिसारः, अतिसारकी, २ अतिसार हुनेका नाम ॥—क्लिन्नाक्षः, चुल्लः, चिल्लः, पिल्लः, ४ चिप्रे कचेरे प्राणिका नाम ॥—चुल्ल-चिल्ल-पिल्लास्त्रयः क्लिन्नेऽक्षिण च क्लेदयुक्ते नेत्रेऽपि चिप्रालागी रहने आँखालाई कहदा पनि ई ४ शब्द प्रयोग हुन्छन् ॥—उन्मत्तः, उन्मादवान्, २ बौलाहाका नाम ॥—श्लेष्मलः, श्लेष्मणः, कफी, ३ कफ ज्यादा भरिनेका नाम ॥—रोगेण भुग्नो वक्रपृष्ठोऽधोमुखस्तत्र-न्युब्ज १ रोगले कुप्रियेका कुप्राको नाम ॥ वृद्धनाभिः, तुन्दिलः, तुन्दिभः, ३ नाइटो ठूलो हुनेका नाम ॥ किलासी, सिध्मलः, २ दुभिरोग हुनेका नाम ॥ —अन्धः, अदृक्, २ अन्धाका नाम ॥—मूर्च्छालः, मूर्तः, मूर्च्छितः ३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शुक्रं तेजोरेतसी च बीजवीर्येन्द्रियाणि च ११९७
मायुः पित्तं कफः श्लेष्मा स्त्रियां तु त्वगसृग्धरा ११९८
पिशितं तरसं मांसं पललं क्रव्यमामिषम् ११९९
उत्तप्तं शुष्कमांसं स्यात्तद्वल्लूरं त्रिलिङ्गकम् १२००
रुधिरेऽसृग्लोहितास्ररक्तक्षतजशोणितम् १२०१
बुक्काऽग्रमांसं हृदयं हृन्मेदस्तु वपा वसा १२०२
पश्चाद्ग्रीवाशिरा मन्या नाडी तु धमनिः शिरा १२०३
तिलकं क्लोम मस्तिष्कं गोर्दं किट्टं मलोऽस्त्रियाम् १२०४
अन्त्रं पुरीतद्गुल्मस्तु प्लीहा पुंस्यथ वस्नसा १२०५
स्नायुः स्त्रियां कालखण्डयकृती तु समे इमे १२०६

मूर्च्छा पर्नेका नाम ।।—शुक्रम्, तेजः, रेतः, बीजम्, वीर्यम्, इन्द्रियम्, ६ शुक्र (वीर्य)का नाम ।।—मायुः, पित्तम्, २ पित्तका नाम ।।—कफः, श्लेष्मा, २ कफका नाम ।।—त्वक्, असृग्धरा, २ छालाका नाम ।।—पिशितम्, तरसम्, मांसम्, पललम्, क्रव्यम्, आमिषम्, ६ मासुका नाम ।।—उत्तप्तम्, शुष्कमांसम्, वल्लूरम्, ३ सुकुटीका नाम ।।—वल्लूरं तिनै लिङ्गमाछ ।।—रुधिरम्, असृक्, लोहितम्, अस्रम्, रक्तम्, क्षतजम्, शोणितम्, ७ रगतका नाम ।।—बुक्का, अग्रमांसम्, २ मुटुका नाम ।।—हृदयम्, हृत्, २ कलेजाका नाम ।।—मेदः, वपा, वसा, ३ बोसाका नाम ।। मन्या १ गर्दनका ढोडनसाको नाम ।।—नाडी, धमनिः, शिरा, ३ अरू सामान्य नसाका नाम ।।—तिलकम्, क्लोम, २ शरीरभित्र हुने मांस पिण्डविशेषका नाम ।।—क्लोमं अदन्तपनिछ ।।—मस्तिष्कम्, गोर्दम्, २ गिदिरहनेठाउँका नाम ।।—किट्टम्, मलः, २ मल दिशा प्रभृतिका नाम ।। अन्त्रम्, पुरीतत्, २ आन्द्राका नाम ।।-गुल्मः, प्लीहा, २ फियाका नाम ।। —वस्नसा, स्नायुः, २ ढोडनसाका नाम ।।—कालखण्डम्, यकृत्, २

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सृणिका स्यन्दिनी लाला दूषिका नेत्रयोर्मलम् १२०७
'नासामलं तु सिंघाणं पिञ्जूषं कर्णयोर्मलम्' **
मूत्रं प्रस्राव उच्चारावस्करौ शमलं शकृत् १२०८
पुरीषं गूथवर्चस्कमस्त्री विष्ठाविशौ स्त्रियौ १२०९
स्यात्कर्परः कपालोऽस्त्री कीकसं कुल्यमस्थि च १२१०
स्याच्छरीरास्थ्नि कङ्कालः पृष्ठास्थ्नि तु कशेरुका १२११
शिरोस्थनि करोटिः स्त्री पार्श्वास्थनि तु पर्शुका १२१२
अङ्गं प्रतीकोऽवयवोऽपघनोऽथ कलेवरम् १२१३
गात्रं वपुः संहननं शरीरं वर्ष्म विग्रहः १२१४
कायो देहः क्लीबपुंसोः स्त्रियां मूर्तिस्तनुस्तनूः १२१५
पादाग्रं प्रपदं पादः पदङ्घ्रिश्चरणोऽस्त्रियाम् १२१६

कलेजाका नाम ।।—सृणिका, स्यन्दिनी, लाला, ३ रालका नाम ।। दूषिका १ चिप्रा (कचेरा)को नाम ।। सिंघाणं १ सिगानको नाम ।। पिञ्जूषं १ काने-गुजीको नाम ।।—मूत्रम्, प्रस्रावः, २ मूतका नाम ।।—उच्चारः, अवस्करः, शमलम्, शकृत्, पुरीषम्, गूथम्, वर्चस्कम्, विष्ठा, विट् ९ विष्ठा (गुहु) का नाम ।।—गूथं वर्चस्कं पुंलिङ्ग नपुंसकलिङ्गमा छन् ।।—कर्परः, कपालः, २ खप्परका नाम ।। कपालम् पुं.नं.माछ ।।—कीकसम्, कुल्यम्, अस्थि, ३ हाँडका नाम ।।—कङ्कालः १ मासु नभयेका हाड मात्र भयेका शरीरको नाम ।।—कशेरुका १ डडाल्नाका हाडको नाम ।।—करोटिः १ टाउकाका हाडको नाम ।। पर्शुका पर्शूः २ कोखाका हाडका नाम ।।–अङ्गम्, प्रतीकः, अवयवः, अपघनः, ४ अङ्ग हस्तपाद प्रभृतिका नाम ।।—कलेवरम्, गात्रम्, वपुः, संहननम्, शरीरम्, वर्ष्म, विग्रहः, कायः, देहः, मूर्तिः, तनुः, तनूः, १२ शरीरका नाम ।।—पादाग्रम्, प्रपदम्, २ पाउका अग्रभागका नाम ।।—पादः, पत्, अङ्घ्रिः, चरणः, ४ पाउका नाम ।। चरणं पुं. नपुं. माछ ।।—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तद्ग्रन्थो घुटिके गुल्फौ पुमान् पार्ष्णिस्तयोरधः १२१७
जङ्घा तु प्रसृता जानूरुपर्वाष्ठीवदस्त्रियाम् १२१८
सक्थि क्लीबे पुमानूरुस्तत्सन्धिः पुंसि वङ्क्षणः १२१९
गुदं त्वपानं पायुर्ना वस्तिर्नाभेरधो द्वयोः १२२०
कटो ना श्रोणिफलकं कटिः श्रोणिः ककुद्मती १२२१
पश्चान्नितम्बः स्त्रीकट्याः क्लीबे तु जघनं पुरः १२२२
कूपकौ तु नितम्बस्थौ द्वयहीने कुकुन्दरे १२२३
स्त्रियां स्फिचौ कटिप्रोथावुपस्थो वक्ष्यमाणयोः १२२४
भगं योनिर्द्वयोः शिश्नो मेढ्रो मेहनशेफसी १२२५
मुष्कोऽण्डकोशो वृषणः पृष्ठवंशाधरे त्रिकम् १२२६

तद्ग्रन्थो पादस्य पार्श्वस्थौ ग्रन्थिविशेषौ घुटिके, गुल्फौ, २ गोली गाँठाका नाम ।। घुटिके स्त्रीलिङ्गमा छ ।।—पार्ष्णिः १ कुर्कुचाको नाम ।।—जङ्घा, प्रसृता, २ पिडौंलाका नाम ।।—जानु, ऊरुपर्व, अष्ठीवत्, ३ घुँडाका नाम ।। अष्ठीवत् शब्द पुं.नपुं.माछ ।।—सक्थि, ऊरुः, २ तिघ्राका नाम ।।—सक्थि, नपुंसकमा छ ।। ऊरुः पुं.माछ ।। वङ्क्षणः १ तिघ्राका फेद्का जोर्निको नाम ।।—गुदम्, अपानम्, पायुः, ३ गुदद्वारको नाम ।। पायुः पुंलिङ्गमा छ ।।—बस्तिः १ नाभिदेखि उँधो इन्द्रियदेखी उँभोका स्थानको (मूत्राशय) को नाम ।।—श्रोणिः कटिस्तस्याः फलकं कटः १ भुँडीको नाम पुं. माछ ।।—कटिः, श्रोणिः, ककुद्मती, ३ कटि (कमरको) नाम ।।—नितम्बः, १ कटिपश्चाद्भागको नाम ।।—जघनं १ कटिका अघिल्ला ठाउँको नाम ।। नितम्बस्थौ पृष्ठवंशादधोभागे विद्यमानौ कूपकौ, गर्तौ, कुकुन्दरे २ फिलामा पर्ने खाल्डाका नाम ।।— स्फिचौ, कटिप्रोथौ, २ कटिका मासुका नाम ।। उपस्थः १ भगरलिङ्गको नाम ।।—भगम्, योनिः, २ योनिका नाम ।।—शिश्नः, मेढ्रः, मेहनम्, शेफः, ४ लिङ्गका नाम ।।—मुष्कः, अण्डः-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पिचण्डकुक्षी जठरोदरं तुन्दं स्तनौ कुचौ १२२७
चूचुकं तु कुचाग्रं स्यान्न ना क्रोडं भुजान्तरम् १२२८
उरो वत्सं च वक्षश्च पृष्ठं तु चरमं तनोः १२२९
स्कन्धो भुजशिरोंसोऽस्त्री सन्धी तस्यैव जत्रुणी १२३०
बाहुमूले उभे कक्षौ पार्श्वमस्त्री तयोरधः १२३१
मध्यमं चावलग्नं च मध्योऽस्त्री द्वौ परौ द्वयोः १२३२
भुजबाहू प्रवेष्टो दोः स्यात् कफोणिस्तु कूर्परः १२३३
अस्योपरि प्रगण्डः स्यात् प्रकोष्ठस्तस्य चाप्यधः १२३४
मणिबन्धादाकनिष्ठं करस्य करभो बहिः १२३५
पञ्चशाखः शयः पाणिस्तर्जनी स्यात्प्रदेशिनी १२३६

कोशः, वृषणः, ३ अण्डकोशका नाम ।।—पृष्ठवंशाधरे त्रिभिरस्थिभिर्घटितं स्थानं त्रिकं १ कटिदेखितलतिर १ पीठ् २ फिला ३ जंमा ३ ठाउँका जोर्निका स्थानको नाम ।।—पिचण्डः, कुक्षिः, जठरम्, उदरम्, तुन्दम्, ५ पेटका नाम ।।—स्तनः, कुचः, २ स्तनका नाम ।।—चूचुकम्, कुचाग्रम्, स्तनका टुप्पाका नाम ।।—क्रोडम्, भुजान्तरम्, उरः, वत्सम्, वक्षः, ५ छातीका नाम ।। क्रोड शब्द स्त्री. नपुं.माछ ।। पृष्ठम् १ पिठिऊँको नाम ।। —स्कन्धः, भुजशिरः, अंसः, ३ काँधका नाम ।। स्कन्धसंधी जत्रु २ खगाले हाडका नाम ।।—बाहुमूलं, कक्षः, २ काखि र कुमका नाम ।।— पार्श्वः १ कोखाको नाम ।।-मध्यमम्, अवलग्नम्, मध्यः, ३ कम्मरका नाम ।। मध्यमादि ३ शब्द पुं. नपुं.मा छन् ।।—भुज-बाहुशब्द स्त्री. पुं.मा छन् ।। —भुजः, बाहुः, प्रवेष्टः, दोः, ४ हातका नाम ।।—कफोणिः, कूर्परः, २ कुहुना (कैनु) का नाम ।।—प्रगण्डः १ पाखुराको नाम ।।—प्रकोष्ठः १ कुहुना र पञ्जाका माझको पाखुराको भागको नाम ।।—मणिबन्धमारभ्य कनिष्ठापर्यन्तं करस्य मांसलो बहिर्भागः करभः १ नाडी देखी लियेर कान्छी

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अङ्गुल्यः करशाखाः स्युः पुंस्यङ्गुष्ठः प्रदेशिनी १२३७
मध्यमाऽनामिका चापि कनिष्ठा चेति ताः क्रमात् १२३८
पुनर्भवः कररुहो नखोऽस्त्री नखरोऽस्त्रियाम् १२३९
प्रादेशतालगोकर्णास्तर्जन्यादियुते तते १२४०
अङ्गुष्ठे सकनिष्ठे स्याद्वितस्तिर्द्वादशाङ्गुलः १२४१
पाणौ चपेटप्रतलप्रहस्ता विस्तृताङ्गुलौ ११४२
द्वौ संहतौ संहतलः प्रतलौ वामदक्षिणौ १२४३
पाणिर्निकुब्जः प्रसृतिस्तौ युतावञ्जलिः पुमान् १२४४
प्रकोष्ठे विस्तृतकरे हस्तो मुष्ट्या तु बद्धया १२४५
स रत्निः स्यादरत्निस्तु निष्कनिष्ठेन मुष्टिना १२४६

अउँलाका टुप्पा सम्म काहत्केलाका धारको नाम ।।—पञ्चशाखः, शयः, पाणिः, ३ हात (पञ्जा) का नाम ।।—तर्जनी, प्रदेशिनी, २ चोर अउँलाका नाम ।। अङ्गुली, करशाखा, २ सामान्य अउँलाका नाम ।।—अङ्गुष्ठः ; प्रदेशिनी, मध्यमा, अनामिका, कनिष्ठिका, ५ क्रमैले बुढि १ चोर २ माझी ३ साहिली ४ कान्छी ५ अउँलाका नाम ।।—अङ्गुष्ठः पुं. लिं.मा छ पुनर्भवः, कररुहः, नखः, नखरः, ४ नख (नङ्) का नाम ।।—नखरः, नखः, पुं. नपुं. माछन् ।।—तर्जनीसहिताङ्गुष्ठे विस्तृते प्रादेशः १ कुरेतको नाम ।। मध्यमा॰ सहिताङ्गुष्ठविस्तारे तालः १ बुढी अउँला र माझका अउँला फैलाये र नापेको प्रमाणको नाम ।।—अनामिकायुतेऽङ्गुष्ठे गोकर्णः । अङ्गुष्ठर अनामिकाले नापियेको प्रमाणको नाम ।। कनिष्ठासहितेऽङ्गुष्ठे विस्तृते वितस्तिः द्वादशाङ्गुलः १ वित्ताको नाम ।।—चपेटः, प्रतलः, प्रहस्तः, ३ लबटा (पाँच अउँला सहित्को मिलेर लबटो हुन्छ ।। प्रतलः संहतलः, २ खुला जोरेका २ हत्केलाका नाम ।।—प्रसृतिः १ पसरको नाम ।।—अञ्जलिः १ अँजुलीको नाम ।।—तादृशे प्रकोष्ठे कूर्पराधोभागे हस्तः १ हातप्रमाण २४ अङ्गुलको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

व्यामो बाह्वोः सकरयोस्ततयोस्तिर्यगन्तरम् १२४७
ऊर्ध्वविस्तृतदोःपाणिनृमाने पौरुषं त्रिषु १२४८
कण्ठो गलोऽथ ग्रीवायां शिरोधिः कन्धरेत्यपि १२४९
कम्बुग्रीवा त्रिरेखा साऽवटुर्घाटा कृकाटिका १२५०
वक्त्रास्ये वदनं तुण्डमाननं लपनं मुखम् १२५१
क्लीबे घ्राणं गन्धवहा घोणा नासा च नासिका १२५२
ओष्ठाधरौ तु रदनच्छदौ दशनवाससी १२५३
अधस्ताच्चिबुकं गण्डौ कपोलौ तत्परा हनुः १२५४
रदना दशना दन्ता रदास्तालु तु काकुदम् १२५५

नाम ॥—रत्निः १ मूढे हातको नाम ॥—निष्कनिष्ठेन विस्तृतकनिष्ठेन मुष्टिनोपलक्षितो हस्तः, अरत्निः १ कान्छी अउँलो खुलापारी मुठीबाँधेर कुहुना देखी कान्छी अउँलाका टुप्पासम्म नापेको नापको प्रमाणको नाम ॥ तिर्यक् ततयोर्विस्तृतयोः करसहितयोर्बाह्वोरन्तरं व्यामः १ बाहाँ (२ हात तेर्स्याउँदा भयेको लम्बाईको नाम ॥ ऊर्ध्वविस्तृतदोषौ भुजौ पाणी च येन तस्य नुः पुंसो यन्मानं तत्र पौरुषं १ पुरुषा हात ठड्याएर उभियेका मानिस बराबरको प्रमाणको नाम ॥–त्रिलिङ्गछ ॥ कण्ठः,गलः,२ घाँटीका निल्ने भागका नाम ॥ ग्रीवा, शिरोधिः, कंधरा, ३ घाँटीका नाम ॥—सा ग्रीवा तिसृभी रेखाभिर्विशिष्टा कम्बुग्रीवा १ तिन रेखा हुने घाँटीका नाम ॥—अवटुः, घाटा, कृकाटिका, ३ रुद्रघण्टी र गर्दनका माझमा भयेका खाल्डाका (खोप्रे बुढीका नाम ॥—वक्त्रम्, आस्यम्, वदनम्, तुण्डम्, आननम्, लपनम्, मुखम्, ७ मुखका नाम ॥—घ्राणम्, गन्धवहा, घोणा, नासा, नासिका, ५ नाकका नाम ॥—ओष्ठः, अधरः, रदनच्छदः, दशनवासः, ४ ओठका नाम ॥ —चिबुकं १ चिउँडाको नाम ॥—गण्डः, कपोलः, २ गालाका नाम ॥ —ताभ्यां कपोलाभ्यां परा चिबुकस्याधो हनुः १ गाला देखीतल तिरका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

रसज्ञा रसना जिह्वा प्रान्तावोष्ठस्य सृक्किणी १२५६
ललाटमलिकं गोधिरूर्ध्वे दृग्भ्यां भ्रुवौ स्त्रियौ १२५७
कूर्चमस्त्री भ्रुवोर्मध्यं तारकाऽक्ष्णः कनीनिका १२५८
लोचनं नयनं नेत्रमीक्षणं चक्षुरक्षिणी १२५९
दृग्दृष्टी चास्त्रु नेत्राम्बु रोदनं चास्रमश्रु च १२६०
अपाङ्गौ नेत्रयोरन्तौ कटाक्षोऽपाङ्गदर्शने १२६१
कर्णशब्दग्रहौ श्रोत्रं श्रुतिः स्त्री श्रवणं श्रवः १२६२
उत्तमाङ्गं शिरः शीर्षं मूर्धा ना मस्तकोऽस्त्रियाम् १२६३
चिकुरः कुन्तलो वालः कचः केशः शिरोरुहः १२६४
तद्वृन्दे कैशिकं कैश्यमलकाश्चूर्णकुन्तला १२६५

हाडको नाम ॥ रदनः, दशनः, दन्तः, रदः, ४ दाँतका नाम ॥—तालु, काकुदम्, २ तालुका नाम ॥—रसज्ञा, रसना, जिह्वा, ३ जिब्राका नाम ॥ प्रान्तावित्योष्ठद्वयस्य वामदक्षिणौ प्रान्तौ सृक्विणी १ ओठका छेउको नाम ॥ —ललाटम्, अलिकम्, गोधिः, ३ निधारका नाम ॥—दृग्भ्यामूर्ध्वभागौ भ्रुवौ १ आँखिभौंको नाम ॥ नासोपरि भ्रुवोर्मध्ये कूर्चः आँखि भौंका माझको नाम ॥ अक्ष्णः कनीनिकामध्यगतकृष्णमण्डलं तारका १ आँखाका नानीको नाम ॥—लोचनम्, नयनम्, नेत्रम्, ईक्षणम्, चक्षुः, अक्षि, दृक्, दृष्टिः, ८ आँखाका नाम ॥—अस्रु, नेत्राम्बु, रोदनम्, अस्रम्, अश्रु, ५ आँशुका नाम ॥—नेत्रयोरन्तौ अपाङ्गौ १ नेत्रका छेउको नाम ॥—अपाङ्गेन दर्शने चेष्टायः सः कटाक्षः १ आँखाकाछेउले हेर्नाका नाम ॥—कर्णः, शब्दग्रहः, श्रोत्रम्, श्रुतिः, श्रवणम्, श्रवः, ६ कानका नाम ॥ श्रुतिः स्त्रीलिङ्गछ ॥— उत्तमाङ्गम्, शिरः, शीर्षम्, मूर्धा, मस्तकः, ५ शिरका नाम ॥—मूर्धा पुं० लिङ्गछ ॥ मस्तकः, पुं० नपुं.माछ ॥—चिकुरः, कुन्तलः, वालः, कचः, केशः, शिरोरुहः, ६ कपालका केश (रउँका) नाम ॥—कैशिकम्, कैश्यम्, २

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ते ललाटे भ्रमरकाः काकपक्षः शिखण्डकः १२६६
कबरी केशवेशोऽथ धम्मिल्लः संयताः कचाः १२६७
शिखा चूडा केशपाशी व्रतिनस्तु सटा जटा १२६८
वेणिः प्रवेणी शीर्षण्यशिरस्यौ विशदे कचे १२६९
पाशः पक्षश्च हस्तश्च कलापार्थाः कचात्परे १२७०
तनूरुहं रोम लोम तद्वृद्धौ श्मश्रु पुंमुखे १२७१
आकल्पवेषौ नेपथ्यं प्रतिकर्म प्रसाधनम् १२७२
दशैते त्रिष्वलंकर्ताऽलंकरिष्णुश्च मण्डितः १२७३
प्रसाधितोऽलंकृतश्च भूषितश्च परिष्कृतः १२७४
विभ्राड भ्राजिष्णुरोचिष्णू भूषणं स्यादलंक्रिया १२७५
अलङ्कारस्त्वाभरणं परिष्कारो विभूषणम् १२७६

केशसमूहका नाम ।।—अलकाः, चूर्णकुन्तलाः, २ अलकका नाम ।।—ते अलकाः ललाटे लम्बमाना भ्रमरकाः १ निधारमा झुण्डियेका अलकको नाम ।।—काकपक्षः, शिखण्डकः, २ बालकका चूडाकरणदेखी पैलेका जुल्फीका नाम ।।—कबरी, केशवेशः, २ चुल्ठाका नाम ।। कबरी स्त्रीलिङ्ग छ ।। संयता बद्धाः कचाः केशसमूहो धम्मिल्लः १ जुरो (खोप) को नाम ।।—शिखा, चूडा, केशपाशी, ३ कपालका माझका केश (शिखा) का नाम ।।—सटा, जटा, २ ब्रह्मचारी हेरूका जठाका नाम ।।—वेणिः, प्रवेणी, २ सर्पको आकार पारेर बाटेका चुल्ठाका नाम ।।—शीर्षण्यः, शिरस्यः २ निर्मल राम्रा केशका नाम ।। रोमवाचक शब्द देखी परतिरपाश, पक्षः, हस्तः ई ३ शब्दको प्रयोग गर्दा केशसमूह भन्ने अर्थ हुन्छ जस्तै कचपाशः, केशपक्षः, कुन्तलहस्तः, इत्यादि ।।—तनूरुहम् , रोम, लोम, ३ सामान्य रउँका नाम ।।—श्मश्रु १ दाह्रीजुँगाको नाम ।।—आकल्पः, वेषः, नेपथ्यम्, प्रतिकर्म, प्रसाधनम् , ५ श्रृङ्गारका नाम ।। अलंकर्त्रादि दश शब्द विशेष्य-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मण्डनं चाथ मुकुटं किरीटं पुंनपुंसकम् १२७७
चूडामणिः शिरोरत्नं तरलो हारमध्यगः १२७८
वालपाश्या पारितथ्या पत्रपाश्या ललाटिका १२७९
कर्णिका तालपत्रं स्यात् कुण्डलं कर्णवेष्टनम् १२८०
ग्रैवेयकं कण्ठभूषा लम्बनं स्याल्ललन्तिका १२८१
स्वर्णैः प्रालम्बिकाऽथोरःसूत्रिका मौक्तिकैः कृता १२८२
हारो मुक्तावली देवच्छन्दोऽसौ शतयष्टिका १२८३

का अधीन तथा त्रिलिङ्गमा छन् ।।—अलंकर्ता, अलंकरिष्णुः, २ शृङ्गार गर्नेका नाम ।।—मण्डितः, प्रसाधितः, अलंकृतः, भूषितः, परिष्कृतः, ५ शृङ्गार गरियेका (सिंगारियेकाका) नाम ।।—विभ्राट्, भ्राजिष्णुः, रोचिष्णुः, ३ शृङ्गारका प्रभाले अतिशय बढेका शोभाका नाम ।।—भूषणम्, अलंक्रिया २ गहनाका प्रभावले भयेका शोभाका नाम ।।—अलंकारः, आभरणम्, परिष्कारः, विभूषणम्, मण्डनम्, ५ सामान्य गहनाका नाम ।।—मुकुटम्, किरीटम्, २ मुकुटका नाम ।।—किरीटं पुं. नपुं.मा छन् ।।—चूडामणिः, शिरोरत्नम्, २ शिरमा लाउने रत्न स्टारका नाम ।। हारमध्यगतो नायकमणिः तरलः १ हारका बीचका मणिको नाम ।।—वालपाश्या, पारितथ्या २ चुल्ठामा लाउने फूलका नाम ।।—पत्रपाश्या, ललाटिका, २ निधारमा लाउने पत्ति टीका आदिका नाम ।।—कर्णिका, तालपत्रम्, २ कानमा लाउने गहना विशेषका नाम ।।—कुण्डलम्, कर्णवेष्टनम्, २ कुण्डल (चौगडीका) नाम ।।—ग्रैवेयकम्, कण्ठभूषा, २ घाँटीमा लाउने गहनाका नाम ।।—लम्बनम्, ललन्तिका, २ नाभिसम्म पुगने झुण्डिने घाँटीको गहना (तिलहरी) का नाम ।। प्रालम्बिका १ नाभिसम्म पुगने सुनको गहनाका नाम ।।—सैव ललन्तिका मौक्तिकै रचिता चेत् उरःसूत्रिका १ नाभिसम्म पुग्ने मोतिका मालाको नाम ।।—हारः, मुक्तावली, २ मोतिका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

हारभेदा यष्टिभेदाद्गुच्छगुच्छार्धगोस्तनाः १२८४
अर्धहारो माणवक एकावल्येकयष्टिका १२८५
सैव नक्षत्रमाला स्यात् सप्तविंशतिमौक्तिकैः ११८६
आवापकः पारिहार्यः कटको वलयोऽस्त्रियाम् १२८७
केयूरमङ्गदं तुल्ये अङ्गुलीयकमूर्मिका ११८८
साऽक्षराङ्गुलिमुद्रा स्यात् कङ्कणं करभूषणम् १२८९
स्त्रीकट्यां मेखला काञ्ची सप्तकी रशना तथा १२९०
क्लीबे सारसनं चाथ पुंस्कट्यां शृङ्खलं त्रिषु १२९१
पादाङ्गदं तुलाकोटिर्मञ्जीरो नूपुरोऽस्त्रियाम् १२९२
हंसकः पादकटकः किङ्किणी क्षुद्रघण्टिका १२९३

हारको नाम ।।—असौ मुक्तावली शतयष्टिका शतलतिका चेत् देवच्छन्दः, १–१०० लुड् हुने मोतिकाहारको नाम ।।–गुच्छः, गुच्छार्धः, गोस्तनः,अर्धहारः, माणवकः, एकावली, एकयष्टिका ७।३२ लुडे मोतिका हारको १ चौविश लुडे मोतिका हारको २ चार लुडे मोतिको ३ वाह्रलुडे मोतिकाहारको ४ विश लुडे हारको ५ एक लुडे हारको ६ शत्ताइस लुडे ठूला ठूला मोतिले बनेको १ लुडे हारको ७ क्रमैले ७ का ७ नाम जान्नु ।। सैव सप्तविंशतिमौक्तिकैः कृता नक्षत्रमाला १ नक्षत्र मालाको नाम ।।—आवापकः, पारिहार्यः, कटकः, वलयः, ४ चुराका नाम ।।—केयूरम्, अङ्गदम्, २ बाजूका नाम ।।—अङ्गुलीयकम्, ऊर्मिका, २ अउँठीको नाम ।।—ऊर्मिकैव रामनामाद्यक्षरयुता चेदङ्गुलिमुद्रा १ राम नामादिले छापेका छापे अउँठीको नाम ।।—कङ्कणम्, करभूषणम्, २ कंकन (चुरा) का नाम ।।—मेखला, काञ्ची, सप्तकी, रशना, सारसनम्, ५ स्त्रीका कमरमा लाउने सुन चादिको गहना कर्दनी पेटीका नाम ।। शृङ्खलं १ पुरुषले लगाउने कमरको सिक्रीको नाम ।।-पादाङ्गदम् तुलाकोटिः, मञ्जीरः, नूपुरः, ४ पाउजेबका नाम ।।—हंसकः, पादकटकः ,२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

त्वक्फलकृमिरोमाणि वस्त्रयोनिर्दश त्रिषु १२९४
वाल्कं क्षौमादि फालं तु कार्पासं बादरं च तत् १२९५
कौशेयं कृमिकोशोत्थं राङ्कवं मृगरोमजम् १२९६
अनाहतं निष्प्रवाणि तन्त्रकं च नवाम्बरम् १२९७
तत्स्यादुद्गमनीयं यद्धौतयोर्वस्त्रयोर्युगम् १२९८
पत्त्रोर्णं धौतकौशेयं बहुमूल्यं महाधनम् १२९९
क्षौमं दुकूलं स्याद्द्वे तु निवीतं प्रावृतं त्रिषु १३००
स्त्रियां बहुत्वे वस्त्रस्य दशाः स्युर्वस्तयोर्द्वयोः १३०१
दैर्घ्यमायाम आरोहः परिणाहो विशालता १३०२

कल्लीका नाम ।।—तुलाकोटिः स्त्रीलिङ्गमाछ ।। मञ्जीरः पुं. नपुं.माछ ।। किङ्किणी, क्षुद्रघण्टिका, २ घुँगुराका नाम ।।—त्वक्, फलम्, कृमि, रोम, ४ लुगा बुन्न हुने धागो आउने बोक्रा-फल-क्रिमि रउँ ई ४ का ४ नाम ।।—वाल्कफालादि १० त्रिलिङ्गमा छन ।।—वाल्कम्, क्षौम, फालम्, कार्पासम्, बादरम्, कौशेयम्, राङ्कवम्, ७ वाल्क, क्षौम, २ तिसीवट केश वाट बनेका वस्त्रका २ फालं, कार्पासं वादरम् ३ कपास आदि फल वाट वनेका वस्त्रका । कौशेयम् १ रेशमदिनेमाकुरा जस्ता किरालेदियेकाधागाले वनेका रेश्मी वस्त्रको ।। राङ्कवम् १ भेडा प्रभृतिका रँउले वनेका उनीवस्त्रको नाम क्रमैलेजान्नु ।।—अनाहतम्, निष्प्रवाणि, तन्त्रकम्, नवाम्बरम्, ४ भर्खरतान वाट उतारेका नवीनवस्त्रका नाम । धौतयोर्वस्त्रयोर्युगं यस्तदुद्गमनीयं १ धोयेका जोडी वस्त्रको । धौतकौशेयम् पत्त्रोर्णम् २ धोयेका रेसमीवस्त्रका नाम । बहुमूल्यं महाधनम् २ धेरै मोलपर्ने वस्त्रका नाम । क्षौमम्, त्रि.लिं. दुकूलम्, नपुं. २ पीताम्बरादिवस्त्रका नाम ।।—निवीतम्, प्रावृतम्, ओढेका वस्त्रका नाम ।।—दशाः १ वस्त्रका छेउको नाम । स्त्रीलिङ्ग नित्यं बहुवचनान्त पनिछ ।।—दैर्घ्यम्, आयामः, आरोहः, ३ वस्त्रका लम्बाईको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पटच्चरं जीर्णवस्त्रं समौ नक्तककर्पटौ १३०३

वस्त्रमाच्छादनं वासश्चलं वसनमंशुकम् १३०४

सुचेलकः पटोऽस्त्री स्याद्वराशिः स्थूलशाटकः १३०५

निचोलः प्रच्छदपटः समौ रल्लककम्बलौ १३०६

अन्तरीयोपसंव्यानपरिधानान्यधोंशुके १३०७

द्वौ प्रावारोत्तरासङ्गौ समौ बृहतिका तथा १३०८

संव्यानमुत्तरीयं च चोलः कूर्पासकोऽस्त्रियाम् १३०९

नीशारः स्यात्प्रावरणे हिमानिलनिवारणे १३१०

अर्धोरुकं वरस्त्रीणां स्याच्चण्डातकमस्त्रियाम् १३११

स्यात्त्रिष्वाप्रपदीनं तत्प्राप्नोत्याप्रपदं हि यत् १३१२

नाम ॥ परिणाहः, विशालता, २ चौडाईका नाम ॥—पटच्चरम्, जीर्णवस्त्रम्, २ पुराना वस्त्रका नाम ॥—नक्तकः, कर्पटः, २ पुराना मैला वस्त्रका टुकुराका नाम ॥—वस्त्रम्, आच्छादनम्, वासः, चैलम्, वसनम्, अंशुकम्, ६ सामान्यवस्त्रका नाम ॥—सुचेलकः, पटः, २ असल वस्त्रका नाम पटः पुं.नपुंमा छ ॥—वराशिः, स्थूलशाटकः, २ ठूला लामा साडी आदि वस्त्रका नाम ॥—निचोलः, प्रच्छदपटः, २ वीणा, डोली ढाकने तथा तन्ना आदि विस्तरा ढाक्ने वस्त्रका नाम ॥—रल्लकः, कम्बलः, २ कम्बल (पाखी राडी रग)का नाम ॥—अन्तरीयम्, उपसंव्यानम्, परिधानम्, अधोंशुकम्, ४ धोतिका नाम ॥—प्रावारः, उत्तरासङ्गः, बृहतिका, संव्यानम्, उत्तरीयम्, ५ उपर्ना (पछ्यौराका) नाम ॥—चोलः, कूर्पासकः, २ चोलाका नाम। २ पुंलिङ्ग नपुंसकलिङ्गमा छन्। हिमानिलयोर्निवारणं यस्मात्तादृशे प्रावरणे नीशारः, १ जाडामा ओढने सिरक आदि गरम कपडाको नाम। यद्वरस्त्रीणां अर्धोरुकं अर्धोरुपिधायकं वस्त्रं चण्डातकम् १ लहँगाको नाम। यत् आप्रपदं पादाग्रपर्यन्तं प्राप्नोति वस्त्रादि आप्रपदीनम् १ पाउसम्म ढाकने गरी ओढीने

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अस्त्री वितानमुल्लोचो दूष्याद्यं वस्त्रवेश्मनि १३१३
प्रतिसीरा जवनिका स्यात्तिरस्करिणी च सा १३१४
परिकर्माङ्गसंस्कारः स्यान्मार्ष्टिर्मार्जना मृजा १३१५
उद्वर्तनोत्सादने द्वे समे आप्लाव आप्लवः १३१६
स्नानं चर्चा तु चार्चिक्यं स्थासकोऽथ प्रबोधनम् १३१७
अनुबोधः पत्रलेखा पत्राङ्गुलिरिमे समे १३१८
तमालपत्रतिलकचित्रकाणि विशेषकम् १३१९
द्वितीयं च तुरीयं च न स्त्रियामथ कुङ्कुमम् १३२०
काश्मीरजन्माग्निशिखं वरं बाह्लीकपीतने १३२१
रक्तसङ्कोचपिशुनं धीरं लोहितचन्दनम् १३२२

वस्त्रको नाम त्रिलिङ्गछ ।।—वितानम्, उल्लोचः, २ चाँदनी (चँदुवा)का नाम । वितानः पुंलिङ्गछ । दूष्य १ पालतम्बुका नाम । प्रतिसीरा, जवनिका, तिरस्करिणी, ३ पर्दाका नाम ।।—परिकर्म अङ्गसंस्कारः, २ अङ्ग सफा गर्ने कामका नाम ।।—उद्वर्तनम्, उत्सादनम्, २ बुकुवा साबुन आदिले शरीर को मयल साफ गर्नाका नाम ।।—आप्लावः, आप्लवः, स्नानम्, ३ स्नान गर्नाका नाम ।।—चर्चा, चार्चिक्यम्, स्थासकः, ३ चन्दन आदि लेपनगर्नुका नाम ।।—प्रबोधनम्, अनुबोधः, २ गन्ध उडी सकेका वस्तु लाई फेरी कोई उपायले सुगन्धित गराउनुका नाम ।।—पत्रलेखा, पत्राङ्गुलिः, २ कस्तुरी केशर आदिले स्तन गाला इत्यादिमा माछाकार मकराकार इत्यादि लेखनाका नाम ।।—तमालपत्रम्, तिलकम्, चित्रकम्, विशेषकम्, ४ निधारमा लाईने टिकाका नाम । तिलकम्, विशेषकम्, नपुंसकमा छन् । कुङ्कुमम्, काश्मीरजन्म, अग्निशिखम्, वरम्, बाह्लीकम्, पीतनम्, रक्तम्, संकोचम्, पिशुनम्, धीरम्, लोहितचन्दनम्, ११ काश्मीरी केशरका नाम ।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पटच्चरं जीर्णवस्त्रं समौ नक्तककर्पटौ १३०३
वस्त्रमाच्छादनं वासश्चलं वसनमंशुकम् १३०४
सुचेलकः पटोऽस्त्री स्याद्वराशिः स्थूलशाटकः १३०५
निचोलः प्रच्छदपटः समौ रल्लककम्बलौ १३०६
अन्तरीयोपसंव्यानपरिधानान्यधोंशुके १३०७
द्वौ प्रावारोत्तरासङ्गौ समौ बृहतिका तथा १३०८
संव्यानमुत्तरीयं च चोलः कूर्पासकोऽस्त्रियाम् १३०९
नीशारः स्यात्प्रावरणे हिमानिलनिवारणे १३१०
अर्धोरुकं वरस्त्रीणां स्याच्चण्डातकमस्त्रियाम् १३११
स्यात्त्रिष्वाप्रपदीनं तत्प्राप्नोत्याप्रपदं हि यत् १३१२

नाम ॥ परिणाहः, विशालता, २ चौडाईका नाम ॥—पटच्चरम्, जीर्णवस्त्रम्, २ पुराना वस्त्रका नाम ॥—नक्तकः, कर्पटः, २ पुराना मैला वस्त्रका टुकुरा का नाम ॥—वस्त्रम्, आच्छादनम्, वासः, चैलम्, वसनम्, अंशुकम्, ६ सामान्यवस्त्रका नाम ॥—सुचेलकः, पटः, २ असल वस्त्रका नाम पटः पुं.नपुंमा छ ॥—वराशिः, स्थूलशाटकः, २ ठूला लामा साडी आदि वस्त्रका नाम ॥—निचोलः, प्रच्छदपटः, २ वीणा, डोली ढाकने तथा तन्ना आदि विस्तरा ढाक्ने वस्त्रका नाम ॥—रल्लकः, कम्बलः, २ कम्बल (पाखी राडी रग)का नाम ॥—अन्तरीयम्, उपसंव्यानम्, परिधानम्, अधोंशुकम्, ४ धोतिका नाम ॥—प्रावारः, उत्तरासङ्गः, बृहतिका, संव्यानम्, उत्तरीयम्, ५ उपर्ना (पछेउराका) नाम ॥—चोलः, कूर्पासकः, २ चोलाका नाम । २ पुंलिङ्ग नपुंसकलिङ्गमा छन् । हिमानिलयोर्निवारणं यस्मात्तादृशे प्रावरणे नीशारः, १ जाडामा ओढने सिरक आदि गरम कपडाको नाम । यद्वरस्त्रीणां अर्धोरुकं अर्धोरुपिधायकं वस्त्रं चण्डातकम् १ लहँगाको नाम । यत् आप्रपदं पादाग्रपर्यन्तं प्राप्नोति वस्त्रादि आप्रपदीनम् १ पाउसम्म ढाकने गरी ओढीने

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अस्त्री वितानमुल्लोचो दूष्याद्यं वस्त्रवेश्मनि १३१३
प्रतिसीरा जवनिका स्यात्तिरस्करिणी च सा १३१४
परिकर्माङ्गसंस्कारः स्यान्मार्ष्टिर्मार्जना मृजा १३१५
उद्वर्तनोत्सादने द्वे समे आप्लाव आप्लवः १३१६
स्नानं चर्चा तु चार्चिक्यं स्थासकोऽथ प्रबोधनम् १३१७
अनुबोधः पत्रलेखा पत्राङ्गुलिरिमे समे १३१८
तमालपत्रतिलकचित्रकाणि विशेषकम् १३१९
द्वितीयं च तुरीयं च न स्त्रियामथ कुङ्कुमम् १३२०
काश्मीरजन्माग्निशिखं वरं बाह्लीकपीतने १३२१
रक्तसङ्कोचपिशुनं धीरं लोहितचन्दनम् १३२२

वस्त्रको नाम त्रिलिङ्गछ ॥—वितानम्, उल्लोचः, २ चाँदनी (चँदुवा)का नाम । वितानः पुंलिङ्गछ । दूष्य १ पालतम्बुका नाम । प्रतिसीरा, जवनिका, तिरस्करिणी, ३ पर्दाका नाम ॥—परिकर्म अङ्गसंस्कारः, २ अङ्ग सफा गर्ने कामका नाम ॥—उद्वर्तनम्, उत्सादनम्, २ बुकुवा साबुन आदिले शरीर को मयल साफ गर्नाका नाम ॥—आप्लावः, आप्लवः, स्नानम्, ३ स्नान गर्नाका नाम ॥—चर्चा, चार्चिक्यम्, स्थासकः, ३ चन्दन आदि लेपनगर्नुका नाम ॥—प्रबोधनम्, अनुबोधः, २ गन्ध उडी सकेका वस्तु लाई फेरी कोई उपायले सुगन्धित गरानुका नाम ॥—पत्रलेखा, पत्राङ्गुलिः, २ कस्तुरी केशर आदिले स्तन गाला इत्यादिमा माछाकार मकराकार इत्यादि लेखनाका नाम ॥—तमालपत्रम्, तिलकम्, चित्रकम्, विशेषकम्, ४ निधारमा लाईने टिकाका नाम । तिलकम्, विशेषकम्, नपुंसकमा छन् । कुङ्कुमम्, काश्मीरजन्म, अग्निशिखम्, वरम्, बाह्लीकम्, पीतनम्, रक्तम्, संकोचम्, पिशुनम्, धीरम्, लोहितचन्दनम्, ११ काश्मीरी केशरका नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

लाक्षा राक्षा जतु क्लीबे यावोऽलक्तो द्रुमामयः १३२३
लवङ्गं देवकुसुमं श्रीसंज्ञमथ जायकम् १३२४
कालीयकं च कालानुसार्यं चाथ समाथकम् १३२५
वंशिकागुरुराजार्हलोहकृमिजजोङ्गकम् १३२६
कालागुर्वगुरु स्यात्तु मङ्गल्या मल्लिगन्धि यत् १३२७
यक्षधूपः सर्जरसो रालसर्वरसावपि १३२८
बहुरूपोऽप्यथ वृकधूपकृत्रिमधूपकौ १३२९
तुरुष्कः पिण्डकः सिह्लो यावनोऽप्यथ पायसः १३३०
श्रीवासो वृकधूपोऽपि श्रीवेष्टसरलद्रवौ १३३१
मृगनाभिर्मृगमदः कस्तूरी चाथ कोलकम् १३३२
कंकोलकं कोशफलमथ कर्पूरमस्त्रियाम् १३३३
घनसारश्चन्द्रसंज्ञः सिताभ्रो हिमवालुका १३३४

—लाक्षा, राक्षा, जतु, यावः, अलक्तः, द्रुमामयः, ६ माहुरका नाम ॥ —लवङ्गम्, देवकुसुमम्, श्रीसंज्ञम्, ३ ल्वाङ्का नाम ॥—जायकम्, कालीयकम्, कालानुसार्यम्, ३ पहेला धूपीका नाम ॥ वंशिकम्, अगुरु, राजार्हम्, लोहम्, कृमिजम्, जोङ्गकम्, कालागुरु, ७ सामान्य धूपीका नाम ॥ अगुरुः,मल्लिगन्धि मङ्गल्या ३ काला धूपीका नाम (बेलीको वास्नाहुने धूपीको १) ॥—यक्षधूपः, सर्जरसः, रालः, सर्वरसः, बहुरूपः, ५ साल धूपका नाम ॥—वृकधूपः, कृत्रिमधूपकः, २ बनावटी धेरै चीज मिलायेर बनायेका धूपका नाम ॥—तुरुष्कः, पिण्डकः, सिह्लः, यावनः, ४ लोवान (लोहवान सुगन्धि धूपका नाम ॥—पायसः, श्रीवासः, वृकधूपः, श्रीवेष्टः, सरलद्रवः, ५ सल्लाका खोटाका नाम ॥—मृगनाभिः, मृगमदः, कस्तूरी, ३ कस्तूरीका नाम ॥—मृगनाभिः पुंलिङ्गछ ॥—कोलकम्, कंकोलकम्, कोशफलम्, ३ कोलफल (कपुर) विशेषका नाम ॥—कर्पूरः, घनसारः, चन्द्रः, सिताभ्रः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गन्धसारो मलयजो भद्रश्रीश्चन्दनोऽस्त्रियाम् १३३५
तैलपर्णिकगोशीर्षे हरिचन्दनमस्त्रियाम् १३३६
तिलपर्णी तु पत्राङ्गं रञ्जनं रक्तचन्दनम् १३३७
कुचन्दनं चाथ जातीकोशजातीफले समे १३३८
कर्पूरागरुकस्तूरीकक्कोलैर्यक्षकर्दमः १३३९
गात्रानुलेपनी वर्तिर्वर्णकं स्याद्विलेपनम् १३४०
चूर्णानि वासयोगाः स्युर्भावितं वासितं त्रिषु १३४१
संस्कारो गन्धमाल्याद्यैर्यः स्यात्तदधिवासनम् १३४२
माल्यं मालास्रजौ मूर्ध्नि केशमध्ये तु गर्भकः १३४३

हिमवालुका, ५ कपुरका नाम ॥ हिमवानुका त्रिलिङ्ग छ । कर्पूरः पुंलिङ्ग छ ॥—गन्धसारः, मलयजः, भद्रश्रीः, चन्दनः, ४ श्रीखण्ड-चन्दनका नाम ॥—तैलपर्णिकम्, गोशीर्षम्, हरिचन्दनम्, २ रातो-चन्दन विशेषका नाम ॥—तिलपर्णी, पत्राङ्गम्, रञ्जनम्, रक्तचन्दनम्, कुचन्दनम्; ५ रक्तचन्दनका नाम ॥ जातीकोशम्, जातीफलम्, २ जाईफल-का नाम ॥—कर्पूरादिभिः समभागैः पिण्डीकृतो लेपविशेषो यक्षकर्दमः १ कपुर-धूमी-कस्तूरी-कङ्कोल मिलायेर डल्लो बनायेका धूपको नाम ॥—गात्रानुलेपनी, वर्तिः, वर्णकम्, विलेपनम्, ४ शरीरमा लाउन पिसे र घोटेर बनायेका केसर, कस्तूरी, श्रीखण्डमिश्रित सुगन्धि द्रव्यका नाम ॥—चूर्णम्, वासयोगः, २ शरीरमा लाउने सुगन्धि द्रव्यको चूर्ण (बुकुवा) (पाउडर) आदि चूर्णका नाम ॥—भावितम्, वासितम्, २ सुगन्धि द्रव्यले सुगन्धित गरायेका वस्तुका नाम । २ द्रव्यगामि त्रिलिङ्गी छन् । गन्धमाल्यधूपादिभिर्यः संस्कारः सौरभाधानं तदधिवासनं १ सुगन्धि द्रव्यको वासनलाई शरीर वस्त्र आदिमा सार्नाको नाम ॥—माल्यम्, माला, स्रक्, चुल्ठा खोप जुराहरूमालाईने मालाका नाम ॥—केशमध्ये धृता माला गर्भकः १ चुल्ठा खोप जुराहरूमा झुण्डिनेगरी लाईने मालाको नाम ॥—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रभ्रष्टकं शिखालम्बि पुरोन्यस्तं ललामकम् १३४४
प्रालम्बमृजुलम्बि स्यात् कण्ठाद्वैकक्षिकं तु तत् १३४५
यत्तिर्यक्क्षिप्तमुरसि शिखास्वापीडशेखरौ १३४६
रचना स्यात्परिस्यन्द आभोगः परिपूर्णता १३४७
उपधानं तूपबर्हः शय्यायां शयनीयवत् १३४८
शयनं मञ्चपर्यङ्कपल्यङ्काः खट्वया समाः १३४९
गेन्दुकः कन्दुको दीपः प्रदीपः पीठमासनम् १३५०
समुद्गकः संपुटकः प्रतिग्राहः पतद्ग्रहः १३५१
प्रसाधनी कङ्कतिका पिष्टातः पटवासकः १३५२

यन्माल्यं शिखायां लम्बमानं प्रभ्रष्टकं १ पगरी गुतेझैं शिरमा गुतिने मालाको नाम ।।—पुरोन्यस्तम् ललाटपर्यन्तं क्षिप्तं ललामकम् १ छातीमा सोझोगरी झुंतिने लामुमालाको नाम ।।—यन्माल्यं कण्ठादृजुलम्बि सरलं लम्बमानं प्रालम्बं १ जनै लगायेझैं छट्के पारेर लाईने मालाको नाम ।।—यन्माल्यं तिर्यगुपनीतमनृजु उरसि क्षिप्तं वैकक्षिकम् १ टेढो पारेर लगायेका मालाको नाम ।।—आपीडः, शेखरः, २ शिरमा लाईने झुप्पा र गुथाका नाम ।।—रचना, परिस्यन्दः, २ माला उन्नाका नाम ।।—आभोगः, परिपूर्णता, २ परिपूर्ण सेवाले चित्त बुझ्नु तृप्तहुनु सकिनु भरिनुका नाम ।।—उपधानम्, उपबर्हः, २ तकियाका नाम ।।—शय्या, शयनीयम्, शयनम्, ३ सुतने बिछ्याउना (ओछ्यान)का नाम ।।—मञ्चः, पर्यङ्कः, पल्यङ्कः, खट्वा, ४ पलङ् (खाटका) नाम ।।—गेन्दुकः, कन्दुकः, २ गालेतकिया र भकुण्डाका नाम ।।—दीपः, प्रदीपः, २ दीपबत्तिका नाम ।।—पीठम्, आसनम, २ आसनका नाम ।।—समुद्गकः, संपुटकः, २ चाँदि आदिका सिंदुर हाल्ने वट्टाका नाम ।।—प्रतिग्राहः, पतद्ग्रहः, २ फिग्दानीका नाम ।।—प्रसाधनी, कङ्कतिका, २ काँगियाका नाम ।।—पिष्टातः, पटवासकः, २ अबीर (सिन्दुर)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दर्पणे मुकुरादर्शौ व्यजनं तालवृन्तकम् १३५३

इति मनुष्यवर्गः ॥ ८. अथ ब्रह्मवर्गः

सन्ततिर्गोत्रजननकुलान्यभिजनान्वयौ १३५४
वंशोऽन्ववायः संतानो वर्णाः स्युर्ब्राह्मणादयः १३५५
विप्रक्षत्रियविट्शूद्राश्चातुर्वर्ण्यमिति स्मृतम् १३५६
राजबीजी राजवंश्यो बीज्यस्तु कुलसंभवः १३५७
महाकुलकुलीनार्यसभ्यसज्जनसाधवः १३५८
ब्रह्मचारी गृही वानप्रस्थो भिक्षुश्चतुष्टये १३५९
आश्रमोऽस्त्री द्विजात्यग्रजन्मभूदेववाडवाः १३६०
विप्रश्च ब्राह्मणोऽसौ षट्कर्मा यागादिभिर्वृतः १३६१
विद्वान् विपश्चिद्दोषज्ञः सन्सुधीः कोविदो बुधः १३६२

का नाम ॥—दर्पणः, मुकुरः, आदर्शः, ३ ऐना (दर्पण) का नाम ॥—व्यजनम्, तालवृन्तकम्, २ पङ्खाका नाम ॥ इति बालकृष्णाश्रमो टीकायां मनुष्य वर्गः ॥ ८ अथ ब्रह्मवर्गः ॥

१३५४–१४६८ सन्ततिः, गोत्रम्, जननम्, कुलम्, अभिजनः, अन्वयः, वंशः, अन्ववायः, संतानः, ९ सन्तानका नाम ॥—ब्राह्मणादयो वर्णाः १ चार वर्ण ब्राह्मणादिको नाम ॥—ब्राह्मणःक्षत्रियःवैश्यःशूद्राः १ ब्राह्मण-क्षत्रिय-वैश्य-शूद्र ४ वर्णका नाम ॥—राजबीजी, राजवंश्यः, २ राजघराना-का नाम ॥—बीज्यः, कुलसंभवः, २ कुलीनका घरमा जन्मलिनेका नाम ॥—महाकुलः, कुलीनः, आर्यः, सभ्यः, सज्जनः, साधुः, ६ कुलीन घरानियाँ सज्जनका नाम ॥—ब्रह्मचारी, गृही, वानप्रस्थः, भिक्षुः, ४ ब्रह्मचारी १ गृहस्थ २ वानप्रस्थ ३ संन्यासी ४ का नाम ॥—द्विजातिः, अग्रजन्मा, भूदेवः, वाडवः, विप्रः, ब्राह्मणः, ६ ब्राह्मणका नाम ॥—असौ ब्राह्मणो यागादिभिर्वृतः षट्कर्मा १ यज्ञगर्नु गराउँनु वेदशास्त्र पढनुपढाउनु

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

धीरो मनीषी ज्ञः प्राज्ञः संख्यावान् पण्डितः कविः १३६३
धीमान् सूरिः कृती कृष्टिर्लब्धवर्णो विचक्षणः १३६४
दूरदर्शी दीर्घदर्शी श्रोत्रियच्छान्दसौ समौ १३६५
'मीमांसको जैमिनीये वेदान्ती ब्रह्मवादिनि ❀❀
वैशेषिके स्यादौलूक्यः सौगतः शून्यवादिनि ❀❀
नैयायिकस्त्वक्षपादः स्यात् स्याद्वादिक आर्हकः ❀❀
चार्वाकलौकायतिकौ सत्कार्ये साङ्ख्यकापिलौ' ❀❀
उपाध्यायोऽध्यापकोऽथ स्यान्निषेकादिकृद्गुरुः १३६६
मन्त्रव्याख्याकृदाचार्य आदेष्टा त्वध्वरे व्रती १३६७
यष्टा च यजमानश्च स सोमवति दीक्षितः १३६८
इज्याशीलो यायजूको यज्वा तु विधिनेष्टवान् १३६९

दान दिनुलिनु ई ६ कर्मगर्ने ब्राह्मणको नाम ॥-विद्वान्, विपश्चित्, दोषज्ञः, सन्, सुधीः, कोविदः, बुधः, धीरः, मनीषी, ज्ञः, प्राज्ञः, संख्यावान्, पण्डितः, कविः, धीमान्, सूरिः, कृती, कृष्टिः, लब्धवर्णः, विचक्षणः, दूरदर्शी, दीर्घदर्शी, २२ पण्डितका नाम ॥—श्रोत्रियः, छान्दसः, २ वेद पढाउने वैदिकका नाम ॥—मीमांसकः, १ जैमिनिकृत मीमांसा पढने र जान्नेको नाम ॥ वेदान्ती, ब्रह्मवादी, २ वेदान्त पढने र जान्नेका नाम ॥ नैयायिकः, अक्षपादः, २ वैशेषिक सप्तपदार्थवादी न्यायशास्त्र पढने जान्नेका नाम ॥ स्याद्वादिकः, आर्हकः, २ बौद्धशास्त्र पढने जान्नेका नाम ॥ चार्वाकः, लौकायतिकः २।१६ पदार्थ जान्ने पढने नैयायिकका नाम ॥ सांख्यः, कापिलः, २ सांख्यशास्त्र जान्नेका नाम ॥-उपाध्यायः, अध्यापकः, २ पढाउने गुरुका नाम ॥—निषेककर्ता पित्रादिर्गुरुः १ गर्भाधानादि संस्कार गर्ने र मन्त्र सुनाउनेका नाम ॥—आचार्यः १ साङ्गोपाङ्ग वेद अर्थसहित पढाउनेका नाम ॥—व्रती, यष्टा, यजमानः, ३ यज्ञ गर्नेका नाम ॥—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स गीष्पतीष्ट्या स्थपतिः सोमपीथी तु सोमपाः १३७०
सर्ववेदाः स येनेष्टो यागः सर्वस्वदक्षिणः १३७१
अनूचानः प्रवचने साङ्गेऽधीती गुरोस्तु यः १३७२
लब्धानुज्ञः समावृत्तः सुत्वा त्वभिषवे कृते १३७३
छात्रान्तेवासिनौ शिष्ये शैक्षाः प्राथमकल्पिकाः १३७४
एकब्रह्मव्रताचारा मिथः सब्रह्मचारिणः १३७५
सतीर्थ्यास्त्वेकगुरवश्चितवानग्निमग्निचित् १३७६
पारम्पर्योपदेशे स्यादैतिह्यमितिहाव्ययम् १३७७
उपज्ञा ज्ञानमाद्यं स्याज्ज्ञात्वारम्भः उपक्रमः १३७८
यज्ञः सवोऽध्वरो यागः सप्ततन्तुर्मखः क्रतुः १३७९

दीक्षितः १ सोमयागको दीक्षा ग्रहण गर्नेको नाम ॥–इज्याशीलः, यायजूकः, २ धेरै यज्ञ गर्नेका नाम ॥—यज्वा १ विधिपूर्वक यज्ञ गर्नेको नाम ॥—स्थपतिः १ बृहस्पति सव गर्नेका नाम ॥—सोमपीथी, सोमपाः, २ सोमयाग गर्ने सोमपानगर्नेका नाम ॥—सर्ववेदाः १ विश्वजित् यज्ञ गर्नेको नाम ॥ अनूचानः १ साङ्गोपाङ्ग वेद पढनेको नाम ॥—समावृत्तः १ गुरुकुलमा वेदाऽध्ययन सकिये पछि गुरुका आज्ञाले गृहस्थाश्रम गर्न लाई समावर्तन कर्म गर्नेको नाम ॥ अभिषवे स्नाने कृते सति सुत्वा १ यज्ञ सिध्यायेर अवभृथ स्नान गर्नेको नाम ॥—छात्रः, अन्तेवासी, शिष्यः, ३ शिष्यका नाम ॥—शैक्षाः, प्राथमकल्पिकाः, २ अर्खरवेद पढन थालेका वटुक छात्रका नाम । सब्रह्मचारिण १ एकै पाठ गरेर पढने सहाध्यायीको नाम । सतीर्थ्याः १ एकै गुरु सित वेग्लैर पाठ पढनेका नाम । योऽग्निं चितवान् सोऽग्निचित् १ अग्नि होत्र र चयन यज्ञ गर्नेको नाम ॥ ऐतिह्यम्, इतिह, २ बूढा बूढाले परंपरा वाट भनी आयेको अरु प्रमाण नभयेको कुराका नाम ॥ उपज्ञाः १ पहिला ज्ञानको नाम। ज्ञात्वा य आरम्भः स उपक्रमः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पाठो होमश्चातिथीनां सपर्या तर्पणं बलिः १३८०
एते पञ्चमहायज्ञा ब्रह्मयज्ञादिनामकाः १३८१
समज्या परिषद्गोष्ठी सभासमितिसंसदः १३८२
आस्थानी क्लीबमास्थानं स्त्रीनपुंसकयोः सदः १३८३
प्राग्वंशः प्राग्घविर्गेहात् सदस्या विधिदर्शिनः १३८४
सभासदः सभास्तारा: सभ्याः सामाजिकाश्च ते १३८५
अध्वर्यूद्गातृहोतारो यजुः सामर्ग्विदः क्रमात् १३८६
आग्नीध्राद्या धनैर्वार्या ऋत्विजो याजकाश्च ते १३८७

जानेर गर्नथालनुको नाम ॥—यज्ञः, सवः, अध्वरः, यागः, सप्ततन्तुः, मखः, क्रतुः, ७ यज्ञका नाम ॥—पाठः, होमः, अतिथीनां सपर्या, तर्पणम्, बलिः, ५ वेदाऽध्यनऽध्यापन रूपी ब्रह्म यज्ञ १ नित्यहोम रूपी देवज्ञ २ अतिथि सेवा रूपी मनुष्ययज्ञः ३ नित्य तर्पण नित्यश्राद्धरूपीपितृयज्ञ ४ बलिवैश्व देव रूपी भूतयज्ञ ५ ई पाँच यज्ञका नाम ॥—समज्या, परिषत्, गोष्ठी, सभा, समितिः, संसत्, आस्थानी, आस्थानम्, सदः, ९ सभाका नाम । सदः नपुंमा सान्तछ सदाः स्त्रीलिङ्गछ । आस्थानी नपुंमापनिछ ॥—हविर्गेहात्प्राक् सदस्यादीनां यद्गृहं स प्राग्वंशः १ यज्ञशालामा सदस्यहरूलाई राख्ने हवि राख्ने ठाउभन्दा पूर्व पट्टिका ठाउको नाम । यज्ञकर्मणि विधिं वेदोक्तक्रिया-कलापं ये पश्यन्ति ते सदस्याः १ यज्ञको विधि पूरा जान्नेको नाम ॥ सभासदः, सभास्ताराः, सभ्याः, सामाजिकाः, ४ सभामा वस्ने भले आमीका नाम । यजुर्विदृत्विक् अध्वर्युः, १ यजुर्वेदको काम गर्ने ऋत्विक विशेषको नाम । सामविदुद्गाता १ सामवेदको काम गर्ने ऋत्विक् विशेषको नाम । ऋग्वेदवित् होता १ ऋग्वेदको काम गर्ने ऋत्विग् विशेषको नाम । ऋत्विजः, याजकाः, २ सामान्य ऋत्विग्का नाम । ऋत्विग् यज्ञको काममा वरण गरियेका ब्राह्मण माथि देखायेका ३ प्रकारका र आग्नीध्र-उद्गाता-ब्रह्मा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वेदिः परिष्कृता भूमिः समे स्थण्डिलचत्वरे १३८८
चषालो यूपकटकः कुम्बा सुगहना वृतिः १३८९
यूपाग्रं तर्म निर्मन्थ्यदारुणि त्वरणिर्द्वयोः १३९०
दक्षिणाग्निर्गार्हपत्याहवनीयौ त्रयोऽग्नयः १३९१
अग्नित्रयमिदं त्रेता प्रणीतः संस्कृतोऽनलः १३९२
समूह्यः परिचाय्योपचाय्यावग्नौ प्रयोगिणः १३९३
यो गार्हपत्यादानीय दक्षिणाग्निः प्रणीयते १३९४
तस्मिन्नानाय्योऽथाग्नायी स्वाहा च हुतभुक्प्रिया १३९५
ऋक् सामिधेनी धाय्या च या स्यादग्निसमिन्धने १३९६

इत्यादि गरेका १६ प्रकारका हुन्छन् कात्यायन श्रौत सूत्रमाछन् । परिष्कृता भूमिर्वेदिः १ यज्ञ गर्न बनायेकी भूमीको नाम ।।—स्थण्डिलम्, चत्वरम्, २ यज्ञका निमित्त केहि ऊचार संस्कार गरियेको जमीनका नाम । यूपकटकः काष्ठविकारश्चषालः २ यज्ञका मौलाको टुप्पामा राख्नु पर्ने वाटुला काष्ठ विशेषका नाम । सुगहना वृतिर्वेष्टनं कुम्बा १ यज्ञिय कर्म अरू अयोग्य व्यक्तिले नदेखुन् भन्नाका निमित्त बनायेका घेरा बारको १ स्त्रीलिङ्ग-माछ ।।—यूपाग्रम्, तर्म, २ मौलाका टुप्पाको नाम । निर्मन्थ्यदारुणि अरणिः १ अग्निमन्थनगर्दा मन्थन काष्ठ अड्याउने तलर माथि २ काठ अधरारणि र उत्तरारणिको नाम । स्त्री. पुं. माछ ।।—दक्षिणाग्निः, गार्हपत्यः, आहवनीयः, ३ यज्ञका ३ अग्निका नाम । इदमग्नित्रयं त्रेता १ ई ३ अग्निको सामूहिक नाम । मन्त्रादिना संस्कृतोऽग्निः, प्रणीतः १ वेदका मन्त्र पढेर संस्कार गरियेका अग्निको नाम ।।—समूह्यः, परिचाय्यः, उपचाय्यः, ३ अग्निका स्थान विशेषका (राख्ने ठाउका) नाम ।। आनाय्यः १ गार्हपत्यबाट ल्यायेर संस्कार गरेका दक्षिणाग्निको नाम ।।—अग्नायी, स्वाहा, हुतभुक्प्रिया ३ अग्निकी पत्नी स्वाहाका नाम । सामिधेनी, धाय्या, २ अग्निबाल्दा जुनमन्त्र

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गायत्रीप्रमुखं छन्दो हव्यपाके चरुः पुमान् १३९७
आमिक्षा सा शृतोष्णे या क्षीरे स्याद्दधियोगतः १३९८
धुवित्रं व्यजनं तद्यद्रचितं मृगचर्मणा १३९९
पृषदाज्यं सदध्याज्ये परमान्नं तु पायसम् १४००
हव्यकव्ये दैवपित्र्ये अन्ने पात्रं स्रुवादिकम् १४०१
ध्रुवोपभृज्जुहूर्ना तु स्रुवो भेदाः स्रुचः स्त्रियः १४०२
उपाकृतः पशुरसौ योऽभिमन्त्र्य क्रतौ हतः १४०३
परम्पराकं शमनं प्रोक्षणं च वधार्थकम् १४०४
वाच्यलिङ्गाः प्रमीतोपसंपन्नप्रोक्षिता हते १४०५
सांनाय्यं हविरग्नौ तु हुतं त्रिषु वषट्कृतम् १४०६

पढेर बालिन्छतिमन्त्रको नाम । गायत्र्युष्णिगित्यादि छन्दः १ छन्दको नाम । चरुः १ चरुको नाम । आमिक्षा १ तातेका दूधमा अमिलो दहि मिलायेर बनायेको हविः होम गर्ने वस्तुको नाम । मृगचर्मणा रचितं यद्व्यजनं धुवित्रम् १ यज्ञको आगो फुक्ने मृगचर्मले बनायेका पङ्खाको नाम ॥—दधियुक्ते घृते पृषदाज्यम् १ दहिमिलायेका घिउको नाम ॥-परमान्नम्, पायसम्, २ खीरका नाम ॥—दैवपित्र्येऽन्ने क्रमेण हव्य-कव्ये २ देवतालाई चढाउने वस्तुको हव्यः पितृलाई चढाउने वस्तुको कव्यः जान्नु ॥—स्रुवचमसादिकं पात्रं १ सुरो-प्रणिता-प्रोक्षणी प्रभृति यज्ञका भाँडाको नाम ॥—ध्रुवा, उपभृत्, जुहूः, ३ ध्रुवा-उपभृत्-जुहू-स्रुक् ४ प्रकारका सुराका ४ नाम ॥ सबैस्त्रीलिङ्गी छन् । स्रुव पुं.मात्र ॥—क्रतौ यः पशुरभिमन्त्र्य हतः स उपाकृतः १ अभिमन्त्रण गरेर यज्ञमा मारिने पशुका नाम ॥—परम्पराकम्, शमनम्, प्रोक्षणम्, ३ यज्ञमा हुने पशु वधका नाम ॥—प्रमीतः, उपसंपन्नः, प्रोक्षितः, ३ यज्ञमा मारियेका पशुका नाम ॥—हविर्विशेषः सान्नाय्यं १ होम गरिने वस्तुका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दीक्षान्तोऽवभृथौ यज्ञे तत्कर्मार्हं तु यज्ञियम् १४०७
त्रिष्वथ क्रतुकर्मेष्टं पूर्तं खातादि कर्म यत् १४०८
अमृतं विघसो यज्ञशेषभोजनशेषयोः १४०९
त्यागो विहापितं दानमुत्सर्जनविसर्जने १४१०
विश्राणनं वितरणं स्पर्शनं प्रतिपादनम् १४११
प्रादेशनं निर्वपणमपवर्जनमंहतिः १४१२
मृतार्थं तदहे दानं त्रिषु स्यादौर्ध्वदेहिकम् १४१३
पितृदानं निवापः स्याच्छ्राद्धं तत्कर्म शास्त्रतः १४१४
अन्वाहार्यं मासिकेंऽशोऽष्टमोऽह्नः कुतपोऽस्त्रियाम् १४१५

नाम ।।—वषट्कृतं १ ॐ श्रौषट् वौषट् गरेर होम गरियेका वस्तुको नाम ।। त्रिलिङ्गीछ।। दीक्षान्तः अवभृथः २ यज्ञ समाप्तिका कर्मका नाम ।। यज्ञियम् १ यज्ञकर्ममा लायक वस्तुको नाम त्रिलिङ्गीछ ।। इष्टं १ यज्ञ दान-पूजा आदि यज्ञ कर्मको नाम ।।—खातादि यत्कर्म तत् पूर्तम् १ तलाउ-धारो-ईनार-पौवा-पाटी-मन्दिर-पुल सार्वजनिक इत्यादि बनायेर उत्सर्जन गर्नुका नाम ।।—यज्ञशेषे पुरोडाशादौ अमृतम् १ यज्ञशेषवस्तुका नाम ।।—भोजनशेषे विघसम् १ अतिथि-गुरु-संन्यासी-प्रभृतिलाई खुवायेर बाकिरहेका वस्तुको नाम ।।—त्यागः, विहापितम्, दानम्, उत्सर्जनम्, विसर्जनम्, विश्राणनम्, वितरणम्, स्पर्शनम्, प्रतिपादनम्, प्रादेशनम्, निर्वपणम्, अपवर्जनम्, अंहतिः, १३ दानका नाम ।।—अंहतिः स्त्रीलिङ्गछ और्ध्वदेहिकम् १ मरेका मानिसका निमित्त गरिने दाह श्राद्धादि कर्मको नाम ।।—त्रिलिङ्गीछ ।।—पितृदानम्, निवापः, २ मरेका पितृका निमित्त गरिने तर्पण पिण्ड प्रभृति दानको नाम ।।—श्राद्धम् १ श्राद्धको नाम ।।—मासिकेऽन्वाहार्यं १ औंसी श्राद्ध २ मासिक श्राद्धको नाम ।।—अह्नोऽष्टमोंऽशः कुतपः १ दिनका आठ भागका प्रथम भागको नाम ।। कुतपम् नपुंसकछ ।।-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पर्येषणा परीष्टिश्चान्वेषणा च गवेषणा १४१६
सनिस्त्वध्येषणा याच्ञाऽभिशस्तिर्याचनार्थना १४१७
षट् तु त्रिष्वर्घ्यमर्घार्थे पाद्यं पादाय वारिणि १४१८
क्रमादातिथ्यातिथेये अतिथ्यर्थेऽत्र साधुनि १४१९
स्युरावेशिक आगन्तुरतिथिर्ना गृहागते १४२०
'प्राघूर्णिकः प्राघुणकश्चाभ्युत्थानं तु गौरवम्' ❀❀
पूजा नमस्याऽपचितिः सपर्यार्चार्हणाः समाः १४२१
वरिवस्या तु शुश्रूषा परिचर्याप्युपासना १४२२
व्रज्याटाट्या पर्यटनं चर्या त्वीर्यापथे स्थितिः १४२३
उपस्पर्शस्त्वाचमनमथ मौनमभाषणम् १४२४

पर्येषणा, परीष्टिः, २ श्राद्धमा ब्राह्मणको सेवा गर्नुका नाम ।।—अन्वेषणा, गवेषणा, २ धर्म मार्गको खोज गर्नुका नाम ।।—सनिः, अध्येषणा, २ खोजनाका नाम ।।—याच्ञा, अभिशस्तिः, याचना, अर्थना, ४ मागनाका नाम ।।—अर्घ्यं १ अर्घमा चाहिने वस्तु जल-दूद-कुश-दहि-घिउ-सर्स्युं-अक्षता-जउ सहित जलको नाम ।।-पादाय वारिणि पाद्यम् १ पाउधुने जलको नाम ।।—आतिथ्यम् १ अतिथि सत्कारका नाम ।।-आतिथेयम् १ अतिथिको सत्कार गर्न जान्ने मानिसको नाम त्रिलिङ्गीछ ।।-आवेशिकः, आगन्तुः, अतिथिः, गृहागतः, ४ घरमा अकस्मात आयेका साधारण पाहुनाका नाम ।। पुंमाछन् ।।—अभ्युत्थानं, गौरवं २ स्वांगतका नाम ।। प्राघूर्णिकः. प्राघुणकः साधारण पाहुनाका नाम ।।—पूजा, नमस्या, अपचितिः, सपर्या, अर्चा, अर्हणा, ६ पूजाका नाम ।।—वरिवस्या, शुश्रूषा, परिचर्या, उपासना, ४ सेवा टहलका नाम ।।-व्रज्या, अटा, अट्या, पर्यटनम्, ४ घुमफिर (टहलनु) का नाम ।।-चर्या १ योगमार्गमा रहनुका नाम ।।-उपस्पर्शः, आचमनम्, २ आचमनका नाम ।।—मौनम्, अभाषणम्, २ मौनका नाम ।।—आनुपूर्वी,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

'प्राचेतसश्चादिकविः स्यान्मैत्रावरुणिश्च सः **
वाल्मीकिश्चाथ गाधेयो विश्वामित्रश्च कौशिकः **
व्यासो द्वैपायनः पाराशर्यः सत्यवतीसुतः' **
गौतमोऽत्रिभरद्वाजो विश्वामित्रोऽथकश्यपः **
जमदग्निर्वसिष्ठश्च सप्तर्षयः इमे स्मृताः **
आनुपूर्वी स्त्रियां वावृत् परिपाटी अनुक्रमः १४२५
पर्यायश्चातिपातस्तु स्यात्पर्यय उपात्ययः १४२६
नियमो व्रतमस्त्री तच्चोपवासादि पुण्यकम् १४२७
औपवस्तं तूपवासो विवेकः पृथगात्मता १४२८
स्याद्ब्रह्मवर्चसं वृत्ताध्ययनर्द्धिरथाञ्जलिः १४२९
पाठे ब्रह्माञ्जलिः पाठे विप्रुषो ब्रह्मबिन्दवः १४३०
ध्यानयोगासने ब्रह्मासनं कल्पे विधिक्रमौ १४३१

आवृत्,प्राचेतसः,आदिकविः,मैत्रावरणिः,वाल्मीकिः, ४ वाल्मीकि ऋषिका नाम ॥ गाधेयः, विश्वामित्रः, कौशिकः, ३ नूतन सृष्टि कर्ता विश्वामित्रका नाम ॥ व्यासः, द्वैयायनः, पाराशर्यः, सत्यवतीसुतः वेद विभाग १८ पुराण महाभारत ब्रह्मसूत्र इत्यादि प्रणेता व्यासजीका नाम ॥ गौतमः, अत्रिः, भारद्वाजः, विश्वामित्रः, कश्यपः, जमदग्निः, वसिष्ठः, ७ सप्त ऋषिका नाम ॥ परिपाटी, अनुक्रमः, पर्यायः, ३ क्रम (पालापालि) का नाम ॥— अतिपातः, पर्ययः, उपात्ययः ३ पालोलाई उच्छिन्नाका नाम ॥—नियमः, व्रतम्, २ व्रतका नाम ॥—औपवस्तम्, उपवासः, २ उपवास (निराहार) का नाम ॥—पृथगात्मता विवेकः २ आत्म ज्ञानरूपी विचारका नाम ॥— ब्रह्मवर्चसं १ आचार र अध्ययनबाट भयेका ब्रह्म तेजको नाम । पाठे वेदपठने योऽञ्जलिः स ब्रह्माञ्जलिः, वेद पढदा हात जोर्नाको नाम । अध्ययन-स्यादौ हस्तयोर्हि प्रणवोच्चारपूर्वकमञ्जलिः क्रियते । वेदपाठे विप्रुषो ब्रह्मबिन्दवः वेद पढ्दा मुखबाट उडेका थुकका छिटाको नाम । ब्रह्मासनं १ ध्यानगर्दा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मुख्यः स्यात्प्रथमः कल्पोऽनुकल्पस्तु ततोऽधमः १४३२
संस्कारपूर्वं ग्रहणं स्यादुपाकरणं श्रुतेः १४३३
समे तु पादग्रहणमभिवादनमित्युभे १४३४
भिक्षुः परिव्राट् कर्मन्दी पाराशर्यपि मस्करी १४३५
तपस्वी तापसः पारिकाङ्क्षी वाचंयमो मुनिः १४३६
तपःक्लेशसहो दान्तो वर्णिनो ब्रह्मचारिणः १४३७
ऋषयः सत्यवचसः स्नातकस्त्वाप्लुतो व्रती १४३८
ये निर्जितेन्द्रियग्रामा यतिनो यतयश्च ते १४३९
यः स्थण्डिले व्रतवशाच्छेते स्थण्डिलशाय्यसौ १४४०
स्थाण्डिलश्चाथ विरजस्तमसः स्युर्द्वयातिगाः १४४१

योगाभ्यास गर्दा बाँधनु पर्ने आसनको नाम ॥—कल्पः, विधिः, क्रमः, ३ विधिका नाम । मुख्यः १ शास्त्रीय मुख्य विधिको नाम । अनुकल्पः १ गौण विधिको नाम । उपाकरणं १ विधिपूर्वक वेदारम्भ गर्नुको नाम । पादग्रहणम्, अभिवादनम्, २ नाम उच्चारण पूर्वक ढोगनाको नाम ॥—भिक्षुः, परिव्राट्, कर्मन्दी, पाराशरी, मस्करी, ५ संन्यासीका नाम ॥—तपस्वी, तापसः, पारिकाङ्क्षी, ३ तपस्वीका नाम ॥—वाचंयमः, मुनिः, २ विषय छोडेका तत्वज्ञान भयेका काम क्रोध-नहुने ध्यानमा तत्पर व्यवहार छाडने जितेन्द्रिय सुवर्णर माटो एकै ठान्ने महात्माका नाम ॥—दान्तः १ तपस्याको दुख सहन शक्नेको नाम ॥—वर्णी, ब्रह्मचारी, २ ब्रह्मचारीका नाम ॥—ऋषिः, सत्यवचाः, २ तपस्याले निष्पाप भयेका सत्यवादी वेद वेदान्त जान्ने महात्माका नाम । स्नातकः १ समावर्तन कर्म गरिसक्ने ब्रह्मचारीको नाम । यतिनः, यतयः, २ जितेन्द्रिय संन्यासीका नाम । स्थण्डिलशायी, स्थाण्डिलः, २ भुईंमा सुत्ने व्रत गर्नेका नाम ॥—विरजस्तमाः, द्वयातिगः, २ रजो गुण तमो गुण नहुने सात्विक सज्जनका नाम ॥—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पवित्रः प्रयतः पूतः पाखण्डाः सर्वलिङ्गिनः १४४२
पालाशो दण्ड आषाढो व्रते राम्भस्तु वैणवः १४४३
अस्त्री कमण्डलुः कुण्डी व्रतिनामासनं वृषी १४४४
अजिनं चर्म कृत्तिः स्त्री भैक्षं भिक्षाकदम्बकम् १४४५
स्वाध्यायः स्याज्जपः सुत्याऽभिषवः सवनं च सा १४४६
सर्वैनसामपध्वंसि जप्यं त्रिष्वघमर्षणम् १४४७
दर्शश्च पौर्णमासश्च यागौ पक्षान्तयोः पृथक् १४४८
शरीरसाधनापेक्षं नित्यं यत्कर्म तद्यमः १४४९
नियमस्तु स यत्कर्म नित्यमागन्तुसाधनम् १४५०
'क्षौरं तु भद्राकरणं मुण्डनं वपनं त्रिषु' ꙮꙮꙮ
उपवीतं ब्रह्मसूत्रं प्रोद्धृते दक्षिणे करे १४५१

पवित्रः, प्रयतः, पूतः, ३ पवित्र शुद्धका नाम ॥—पाखण्डः, सर्वलिङ्गी, २ पाखण्डी सनातन धर्मविरोधि बौद्धादिका नाम। आषाढ १ ब्राह्मण ब्रह्मचारीले लिने पालाशको दण्डः लहुराको नाम ॥ राम्भः १ बाँसका लहुराको नाम ॥—कमण्डलुः, कुण्डी, २ व्रतीको जलपात्र (कमण्डलु) का नाम ॥—वृषी १ व्रतगर्ने ऋषिमुनिले वस्ने आसनको नाम॥—अजिनम्, चर्म, कृत्तिः, ३ मृगादिका चर्मका नाम॥—कृत्तिः स्त्रीलिङ्ग छ। भिक्षाणां समूहो भैक्षम् १ भिक्षान्नका समूहको नाम॥—स्वाध्यायः, जपः, २ स्वाध्याय (वेदाध्ययन) का नाम ॥—सुत्या, अभिषवः, सवनम्, ३ सोमलताबाट रस निकाल्नु पर्दागर्नु पर्ने कर्मका नाम ॥—जप्यम् १ सबै पाप नाशगर्ने मन्त्रविशेषका नाम ॥—अघमर्षणं १ अघमर्षण मन्त्रको नाम ॥—दर्शः, पौर्णमासः२ औंसीमागरीने दर्शः पूर्णिमामा गरिने पौर्णमास २यज्ञका नाम॥ यमः, शरीरले गर्नु पर्ने अहिंसा-सत्यभाषण-अस्तेय (नचोर्नु) ब्रह्मचर्य-अपरिग्रह ई ५ को १ नाम ॥ नियमः १ शौच-सन्तोष-तप-स्वाध्याय ईश्वर सेवा ई ५ को १ नाम ॥—क्षौरं, भद्राकरणम्, मुण्डनं, वपनं, ४ मुण्डन का

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्राचीनावीतमन्यस्मिन्निवीतं कण्ठलम्बितम् १४५२
अङ्गुल्यग्रे तीर्थं दैवं स्वल्पाङ्गुल्योर्मूले कायम् १४५३
मध्येऽङ्गुष्ठाङ्गुल्योः पित्र्यं मूले त्वङ्गुष्ठस्य ब्राह्मम् १४५४
स्याद्ब्रह्मभूयं ब्रह्मत्वं ब्रह्मसायुज्यमित्यपि १३५५
देवभूयादिकं तद्वत्कृच्छ्रं सांतपनादिकम् १४५६
संन्यासवत्यनशने पुमान्प्रायोऽथ वीरहा १४५७
नष्टाग्निः कुहना लोभान्मिथ्येर्यापथकल्पना १४५८
व्रात्यः संस्कारहीनः स्यादस्वाध्यायो निराकृतिः १४५९
धर्मध्वजी लिङ्गवृत्तिरवकीर्णी क्षतव्रतः १४६०
सुप्ते यस्मिन्नस्तमेति सुप्ते यस्मिन्नुदेति च १४६१

नाम ।। उपवीतम्, १ बाँयाँकाँधवाट दाहिने कटितिर पुग्नेगरी लायेको (सव्य) जनैको नाम ।। प्राचीनावीतं १ अपसव्य गरी लायेका जनैको नाम ।। निवीतं १ मालाझैं घाँटीमा लायेका निवीति जनैको नाम ।। दैवं तीर्थं १ दैवतीर्थ (पाँच अउँला जोडेका बेला पाँचै अउँलाका अग्रभागको नाम ।। कायम् १ साहिंला र कान्छा अउँलाका फेद (कायतीर्थ)को नाम ।। पित्र्यम् १ बुढी अउँला र तर्जनीको बीचमा पितृतीर्थको नाम ।। ब्रह्मतीर्थः १ बूढी अउँलाका फेदको नाम ।।—ब्रह्मभूयम्, ब्रह्मत्वम्, ब्रह्मसायुज्यम्, ३ ब्रह्ममा मिलनका नाम ।।—देवभूयम्, देवत्वम्, देवसायुज्यम्, ३ देवतामा मिलनका नाम ।। कृच्छ्रं १ शरीर शुद्धीका निमित्त गोमूत्र-गोबर-गोदुग्ध-गोदधि-गोघृत, कुशजल ई ६ वस्तुमा १।१ वस्तु प्रति दिन खायेर सातौं दिनमा निराहार रहनुपर्ने सान्तपनकृच्छ्र आदि गरेका भिन्न २ प्रकारले गर्नु पर्ने पर्णकृच्छ्र चान्द्रायण आदिगरेका व्रतका नाम ।। प्रायः १ संन्यास पूर्वक भोजनको विलकुल त्याग गर्नुको नाम ।।—वीरहा, नष्टाग्निः, २ अग्निहोत्र त्याग गर्नेको नाम ।। कुहना १ लोभले झूटो मार्गको कल्पना गर्नेको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अंशुमानभिनिर्मुक्ताभ्युदितौ च यथाक्रमम् १४६२
परिवेत्ताऽनुजोऽनूढे ज्येष्ठे दारपरिग्रहात् १४६३
परिवित्तिस्तु तज्ज्यायान् विवाहोपयमौ समौ १४६४
तथा परिणयोद्वाहोपयामाः पाणिपीडनम् १४६५
व्यवायो ग्राम्यधर्मो मैथुनं निधुवनं रतम् १४६६
त्रिवर्गो धर्मकामार्थैश्चतुर्वर्गः समोक्षकैः १४६७
सबलैस्तैश्चतुर्भद्रं जन्याः स्निग्धा वरस्य ये १४६८
विवाहयात्रा सत्रास्त्वैर्वरयात्रा प्रकीर्तिताः **
जनित्रयात्रा सजनैर्वरस्य स्वगृहागमः **

इति ब्रह्मवर्गः ॥

नाम ॥ व्रात्य : १ उपनयनादि संस्कार नभयेकाको नाम ॥ अस्त्राध्यायः निराकृतिः २ नपढ़ेकाका नाम ॥—धर्मध्वजी, लिङ्गवृत्तिः, २ पेट पालनलाई ठगभेष गर्नेको नाम ॥=अवकीर्णी, क्षतव्रतः, २ ब्रह्मचर्य नष्ट हुनेका नाम ॥ अभिनिर्मुक्तः, १ सूर्यास्त हुँदा सूती रहनेको नाम ॥ अभ्युदितः, १ सूर्य उदाउँदासम्म सूती रहनेको नाम ॥ परिवेत्ता १ दाज्यूको भन्दा आफ्नु विवाह पैले गर्ने भाईको नाम ॥ परिवित्तिः १ भाईको विवाह हुँदा पनि विवाह न हुने दाज्यूको नाम ॥—विवाहः, उपयमः, परिणयः, उद्वाहः, उपयामः, पाणिपीडनम्, ६ विवाहका नाम ॥—व्यवायः, ग्राम्यधर्मः, मैथुनम्, निधुवनम्, रतम्, ५ रति (मैथुन) का नाम ॥—धर्मः वेदविहितो यागादिः, कामः यथाविधि स्त्रीसेवनम्, अर्थः धनम्, एभिस्त्रिभिः समुदितस्त्रिवर्गः १ धर्मः, अर्थः, कामः, को १ नाम ॥ समोक्षकैः धर्मार्थकाममोक्षैः समुदितश्चतुर्वर्गः १ धर्मः, अर्थः, कामः, मोक्षः, चार पुरुषार्थको नाम ॥—तैर्धर्मादिभिः सबलैश्चतुर्भद्रः १ धर्मः, अर्थः, कामः, बलः, चारको १ नाम ॥—वरस्य स्निग्धा वयस्याः जन्याः २ दुलहाका प्रेमी समान वयका आपस्तका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

९. अथ क्षत्रियवर्गः

मूर्धाभिषिक्तो राजन्यो बाहुजः क्षत्रियो विराट १४६९
राजा राट् पार्थिवक्ष्माभृन्नृपभूपमहीक्षितः १४७०
राजा तु प्रणताशेषसामन्तः स्यादधीश्वरः १४७१
चक्रवर्ती सार्वभौमो नृपोऽन्यो मण्डलेश्वरः १४७२
येनेष्टं राजसूयेन मण्डलस्येश्वरश्च यः १४७३
शास्ति यश्चाज्ञया राज्ञः स सम्राडथ राजकम् १४७४
राजन्यकं च नृपतिक्षत्रियाणां गणे क्रमात् १४७५
मन्त्री धीसचिवोऽमात्योऽन्ये कर्मसचिवास्ततः १४७६
महामात्राः प्रधानानि पुरोधास्तु पुरोहितः १४७७

नाम ।। विवाहयात्रा, वरयात्रा, सत्रा ३ वरयात्री (वरीयाँत) का नाम ।। जनित्रयात्रा १ दुलही लियेर वरका घर आउने सबधू वरयात्री (जन्ती) को नाम ।।

१४६६-१७०७ मूर्धाभिषिक्तः, राजन्यः, बाहुजः, क्षत्रियः, विराट् ५ क्षत्रियका नाम ।।—राजा, राट्, पार्थिवः, क्ष्माभृत्, नृपः, भूपः, महीक्षित्, ७ राजाका नाम ।। अधीश्वरः १ आफ्ना सिमा मिलेका (सन्धिवार) राजाहरूलाई वसपार्ने राजाको नाम ।। चक्रवर्ती, सार्वभौमः, २ चक्रवर्ती राजाका नाम ।। मण्डलेश्वरः १ रजौटाको नाम ।। राजसूयाख्यक्रतुविशेषेण येनेष्टं, द्वादशमण्डलस्येश्वरश्च यः, यश्च स्वाज्ञया सर्वभूपान् शास्ति, ईदृशविशेषण-त्रयेण विशिष्टो राजा सम्राट् १ राजसूय यज्ञगर्ने मण्डलिक राजालाई वस गर्ने चक्रवर्ती राजाको नाम ।। राजकः, १ राजाका समूहको नाम ।। क्षत्रियाणां गणे राजन्यकं १ क्षत्रियका समूहको नाम ।।—मन्त्री, धीसचिवः, अमात्यः, ३ मन्त्रीका नाम ।। कर्मसचिवाः १ सलाह दिने काजीहरूको नाम ।। —महामात्राः, प्रधानानि, २ राजाका मुख्य सहायक (प्रधान) का

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

द्रष्टरि व्यवहाराणां प्राड्विवाकाक्षदर्शकौ १४७८
प्रतीहारो द्वारपालद्वास्थद्वास्थितदर्शकाः १४७९
रक्षिवर्गस्त्वनीकस्थोऽथाध्यक्षाधिकृतौ समौ १४८०
स्थायुकोऽधिकृतो ग्रामे गोपो ग्रामेषु भूरिषु १४८१
भौरिकः कनकाध्यक्षो रूप्याध्यक्षस्तु नैष्किकः १४८२
अन्तःपुरे त्वधिकृतः स्यादन्तर्वेशिको जनः १४८३
सौविदल्लाः कञ्चुकिनः स्थापत्याः सौविदाश्च ते १४८४
शण्ढो वर्षवरस्तुल्यौ सेवकार्थ्यनुजीविनः १४८५
विषयानन्तरो राजा शत्रुर्मित्रमतः परम् १४८६
उदासीनः परतरः पार्ष्णिग्राहस्तु पृष्ठतः १४८७

नाम ।।—पुरोधाः, पुरोहितः, २ पुरोहितका नाम ।।—प्राड्विवाकः, अक्षद-र्शकः, २ मुद्दा हेर्ने डिठ्ठा विचारी प्रभृतिका नाम ।।—प्रतीहारः, द्वारपालः, द्वास्थः, द्वास्थितः, दर्शकः, ५ द्वारपाल (ढोकेपाले) का नाम ।।—रक्षिवर्गः, अनीकस्थः, २ आठ पहरियाका नाम ।।—अध्यक्षः, अधिकृतः, २ कुनै काममा अधिकार दियेर खटायेका अध्यक्षका नाम ।।—स्थायुकः १ ग्रामाध्यक्षः, (जमीन्दार) को नाम ।। गोपः १ धेरै गाउका अध्यक्ष (चौधरी) को नाम ।।—भौरिकः, कनकाध्यक्षः, २ सुवर्णविभागका अध्यक्षका नाम ।।—रूप्याध्यक्षः, नैष्किकः, २ चाँदीविभागका अध्यक्ष का नाम ।। अन्तःपुरेऽधिकृतो जनः अन्तर्वेशिकः १ अन्तपुरका अध्यक्षको नाम ।।—सौविदल्लाः, कञ्चुकिनः, स्थापत्याः, सौविदाः, ४ अन्तःपुरका चोवदारका नाम ।।—शण्ढः, वर्षवरः, २ अन्तपुरका नपुंसक (खोजा) का नाम ।।—सेवकः, अर्थी, अनुजीवी, ३ साधारण चाकरका नाम ।। शत्रुः १ सिमाना जोरियेका राजाको नाम ।। मित्रम् १ आफ्ना संधियार राजाका संधियारको नाम ।। परतरः राजा उदासीनः १ शत्रु राजाका शत्रुका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

रिपौ वैरिसपत्नारिद्विषद्द्वेषणदुर्हृदः १४८८
द्विड्विपक्षाहितामित्रदस्युशात्रवशत्रवः १४८९
अभिघातिपरारातिप्रत्यर्थिपरिपन्थिनः १४९०
वयस्यः स्निग्धः सवया अथ मित्रं सखा सुहृत् १४९१
सख्यं साप्तपदीनं स्यादनुरोधोऽनुवर्तनम् १४९२
यथार्हवर्णः प्रणिधिरपसर्पश्चरः स्पशः १४९३
चारश्च गूढपुरुषश्चाप्तप्रत्ययितौ समौ १४९४
सांवत्सरो ज्यौतिषिको दैवज्ञगणकावपि १४९५
स्युर्मौहूर्तिकमौहूर्तज्ञानिकार्तान्तिका अपि १४९६
तान्त्रिको ज्ञातसिद्धान्तः सत्री गृहपतिः समौ १४९७
लिपिकारोऽक्षरचणोऽक्षरचुञ्चुश्च लेखके १४९८

शत्रुको नाम ॥—पार्ष्णिग्राहः १ राजाका पृष्ठ भागका शत्रुको नाम ॥—रिपुः, वैरी, सपत्नः, अरिः, द्विषन्, द्वेषणः, दुर्हृद्, द्विट्, विपक्षः, अहितः, अमित्रः, दस्युः, शात्रवः, शत्रुः, अभिघाती, परः, अरातिः, प्रत्यर्थी, परिपन्थी, १६ साधारण शत्रुका नाम ॥—वयस्यः, स्निग्धः, सवयाः, ३ एकै उमेरका मित्रका नाम ॥—मित्रम्, सखा, सुहृत्, ३ सामान्य मित्रका नाम ॥—सख्यम्, साप्तपदीनम्, २ मित्रता (मितेरी) का नाम ॥—अनुरोधः, अनुवर्तनम्, २ आशय बमोजिचलनाका नाम ॥—यथार्हवर्णः, प्रणिधिः, अपसर्पः, चरः, स्पशः, चारः, गूढपुरुषः, ७ जासूस (चीवा) खूपियाका नाम ॥—आप्तः, प्रत्ययितः, २ पत्याईयेकाका नाम ॥—सांवत्सरः, ज्यौतिषिकः, दैवज्ञः, गणकः, मौहूर्तिकः, मौहूर्तः, ज्ञानी, कार्तान्तिकः, ८ ज्योतिषीका नाम ॥—तान्त्रिकः, ज्ञातसिद्धान्तः, २ शास्त्रको सिद्धान्त (वास्तविक) कुरा जान्नेका नाम ॥ सत्री, गृहपतिः, २ सदावर्त राख्नेका नाम ॥—लिपिकारः, अक्षरचणः, अक्षरचुञ्चुः, लेखकः, ४ लेखक (लेख्ने)का नाम ॥—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

लिखिताक्षरविन्यासे लिपिर्लिविरुभे स्त्रियौ १४९९
मेला मसी कालिका च स्यात्पत्राञ्जनमित्यपि ❀❀
मस्याधानी मसीपात्रं मेलान्धुर्मसिकूपिका ❀❀
मेलानन्दो वर्णतूली लेखनी पुस्तमस्त्रियाम् ❀❀
पुस्तकं पत्रकं पत्रं लेख्यपत्रं समार्थकम् ❀❀
स्यात्संदेशहरो दूतो दूत्यं तद्भावकर्मणी १५००
अध्वनीनोऽध्वगोऽध्वन्यः पान्थः पथिक इत्यपि १५०१
स्वाम्यमात्यसुहृत्कोशराष्ट्रदुर्गबलानि च १५०२
राज्याङ्गानि प्रकृतयः पौराणां श्रेणयोऽपि च १५०३
संधिर्ना विग्रहो यानमासनं द्वैधमाश्रयः १५०४

लिखितम्, अक्षरविन्यासः, लिपिः, लिबिः, ४ लिपि (अक्षरविन्यासका) नाम ॥—मेला, मसी, कालिका, पत्राञ्जनम्, ४ मसीका नाम ॥— मस्याधानी, मसीपात्रं, मेलान्धुः, मसिकूपिका५ मस्यानीका नाम ॥ मेलानन्दः, वर्णतूली, लेखनी, पुस्तम्, ४ कलमका नाम ॥—पुस्तकम्, पत्रकम्, २ पुस्तकका नाम ॥—पत्रम्, लेख्यपत्रम्, कार्गलः, ३ कागत (कागज) का नाम ॥—संदेशहरः, दूतः, २ दूतका नाम ॥—तद्भावे कर्मणि च दूत्यम् १ दूतका धर्म र कामको नाम ॥—अध्वनीनः, अध्वगः, अध्वन्यः, पान्थः, पथिकः, ५ पथिक (बटुवा का) नाम ॥—स्वामी, अमात्यः, सुहृत्, कोशः, राष्ट्रम्, दुर्गम्, बलम्, ७ राज्याङ्ग (राजा-मन्त्री-मित्र-खजाना-देश किल्ला-फौज) यती ७ को नाम जान्नु प्रकृतयः ई ७ राज्याङ्गको र सामान्य रैतिको सहरवासी रैतिको पनि प्रकृति नाम ३ को हो ॥ संधिः, विग्रहः, यानम्, आसनम्, द्वैधम्, आश्रयः, ६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

षड्गुणाः शक्तयस्तिस्रः प्रभावोत्साहमन्त्रजाः १५०५
क्षयः स्थानं च वृद्धिश्च त्रिवर्गो नीतिवेदिनाम् १५०६
स प्रतापः प्रभावश्च यत्तेजः कोशदण्डजम् १५०७
भेदो दण्डः साम दानमित्युपायचतुष्टयम् १५०८
साहसं तु दमो दण्डः साम सान्त्वमथो समौ १५०९
भेदोपजापावुपधा धर्माद्यैर्यत्परीक्षणम् १५१०
पञ्च त्रिष्वषडक्षीणो यस्तृतीयाद्यगोचरः १५११
विविक्तविजनच्छन्ननिःशलाकास्तथा रहः १५१२

शत्रु सित मेल गर्नु सन्धिः, १ शत्रु सित कुचोद्य गर्नु अर्थात् निऊखोज्नु विग्रहः, २ शत्रु माथि चढाई गर्नु यानं, ३ युक्ति बुद्धिले शत्रुसँग बचेर अड्नु, आसनम् ४ भित्रदगा दिएर गुप्त उद्योग गर्दै शत्रुसँग वनावटी मेल गर्नु द्वैधः, बलवान् शत्रुभन्दा बलवान् भयेका राजा हरूको शरण परेर आफ्नु बचावट गर्नु ई ६ कर्म षट्गुण कहिन्छन् ।।— प्रभावः, उत्साहः, मन्त्रजः, शक्तयः १ प्रभुशक्ति उत्साहशक्ति मन्त्रशक्ति ई ३ शक्तिको १ नाम । क्षयः, स्थानम्, वृद्धिः, ३ त्रिवर्गका नाम । कोशदण्डतेजोभ्यो जातः प्रतापः, प्रभावः, २ प्रतापका नाम ।।—भेदः, दण्डः, साम, दानम्, फुट्गराउनु भेदः–ठोक्नु, दण्डः मीठो बोलेर उपाय गर्नु सामः, दियेर चित्त बुझाउनु दानं ४ उपायका नाम ।।–साहसम्, दमः, दण्डः, ३ दण्ड जरिमाना कैदका नाम ।।—साम, सान्त्वम्, २ संझाउनु बुझाउनुका नाम ।।–भेदः, उपजापः,२ भेद फुट् गराउनाका नाम । धर्मार्थकामैः भयेन च परीक्षणं सा उपधा १ शत्रु भित्रका गुप्त परीक्षाका नाम । अथाषडक्षीणादिनिः शलाकान्ताः पञ्च शब्दाः त्रिलिङ्गमा वाच्यलिङ्गछन् । यस्तृतीयाद्यगोचरो मन्त्रादिः, अषडक्षीणः, १ दुइ देखि तेस्राले थाहा न पायेको कुराको नाम ।।— विविक्तः, विजनः, छन्नः, निःशलाकः, रहः, उपांशु, ७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

रहश्चोपांशु चालिङ्गे रहस्यं तद्भवे त्रिषु १५१३
समौ विस्रम्भविश्वासौ भ्रेषो भ्रंशो यथोचितात् १५१४
अभ्रेषन्यायकल्पास्तु देशरूपं समञ्जसम् १५१५
युक्तमौपयिकं लभ्यं भजमानाभिनीतवत् १५१६
न्याय्यं च त्रिषु षट् संप्रधारणा तु समर्थनम् १५१७
अववादस्तु निर्देशो निदेशः शासनं च सः १५१८
शिष्टिश्चाज्ञा च संस्था तु मर्यादा धारणा स्थितिः १५१९
आगोऽपराधो मन्तुश्च समे तूद्दानबन्धने १५२०
द्विपाद्यो द्विगुणो दण्डो भागधेयः करो बलिः १६२१
घट्टादिदेयं शुल्कोऽस्त्री प्राभृतं तु प्रदेशनम् १५२२

एकान्तका नाम ।।–रहः उपांशु, इति द्वे अलिङ्गे अव्ययमाछन् । तद्भवे रहोभवे रहस्यम् १ एकान्तमा भयेका कुराको नाम । त्रिलिङ्गोछ ।।—विस्रम्भः, बिश्वासः, २विश्वासका नाम। विश्वासस्य यथोचिताद्भ्रंशः पतनं भ्रेषः १ औचित्य वाट गिर्नुको नाम ।। अभ्रेषः, न्यायः, कल्पः, देशरूपम्, समञ्जसम्, ५ न्याय (मुनासिप) कामका नाम ।।—युक्तम्, औपयिकम्, लभ्यम्, भजमानम्, अभिनीतम्, न्याय्यम्, ६ न्याय प्राप्त र इन्साफवाट हुनुपर्ने कार्य युक्त द्रव्यादिका नाम। छशब्द त्रिलिङ्गछन् ।।—संप्रधारणा, समर्थनम्, २ उचित र अनुचित ठहराउनाका नाम ।।—अववादः, निर्देशः, निदेशः, शासनम्, शिष्टिः, आज्ञा, ६ आज्ञा-हुकुम-मर्जी (आदेश)का नाम ।।— संस्था, मर्यादा, धारणा, स्थितिः, ४ मर्यादा (स्थिति)का नाम ।।— आगः, अपराधः, मन्तुः, ३ अपराध (कसूर)का नाम । आगः सान्तछ ।।— उद्दानम्, बन्धनम्, २ बाँधनु र (कैदगर्नुका) नाम । द्विगुणो दण्डो द्विपाद्यः १ दोवर दण्डका नाम ।।—भागधेयः, करः, बलिः, ३ पोता माल पोत (तिरो) का नाम । नेतव्यानेतव्यसंबन्धी राजग्राह्यो भागः शुल्कः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

उपायनमुपग्राह्यमुपहारस्तथोपदा १५२३

यौतकादि तु यद्देयं सुदायो हरणं च तत् १५२४

तत्कालस्तु तदात्वं स्यादुत्तरः काल आयतिः १४२५

सांदृष्टिकं फलं सद्य उदर्कः फलमुत्तरम् १५२६

अदृष्टं वह्नितोयादि दृष्टं स्वपरचक्रजम् १५२७

महीभुजामहिभयं स्वपक्षप्रभवं भयम् १५२८

प्रक्रिया त्वधिकारः स्याच्चामरं तु प्रकीर्णकम् १५२९

नृपासनं यत्तद्भद्रासनं सिंहासनं तु तत् १५३०

हैमं छत्रं त्वातपत्रं राज्ञस्तु नृपलक्ष्म तत् १५३१

भद्रकुम्भः पूर्णकुम्भो भृङ्गारः कनकालुका १५३२

घट्टादिदेयम् २ जगात (भन्सारका) नाम ॥—प्राभृतम्, प्रदेशनम्, उपायनम्, उपग्राह्यम्, उपहारः, उपदा, ६ नजराना (कोसेली)का नाम। यौतकादि बन्धुदेयादि, यद्देयं तत्सुदायः, हरणम्, २ दाईजाका नाम॥ तत्कालः, तदात्वम्, २ वर्तमान काल (ऐले)का नाम॥ उत्तर आगामी काल आयतिः १ भविष्यकाल पछि परन्तुको नाम। यत्सद्यः फलं तत्सांदृष्टिकं १ तुरन्तै पाइने फल लाभ हानिको नाम॥ उत्तरं भावि फलं उदर्कः १ पछि पाईने फल र लाभ-हानिको नाम। वह्नितोय-मतिवृष्ट्यादिकृतं यद्भयं तत् अदृष्टं १ दैवात् पर्न आयेका डरको नाम। स्वपरराष्ट्रजन्यं यद्भयं तत् दृष्टम् १ चोर-डाकु-शत्रु प्रभृति देखिने जीवबाट हुनेभय (डरको) नाम। राज्ञां स्वपक्षप्रभवं भयं अहिभयं १ आफ्नै भाई-भतिजा-मन्त्रीहरू बाट हुने डरका नाम॥—प्रक्रिया, अधिकारः, २ (थिति) व्यवस्था बाँध्नुका नाम॥—चामरम्, प्रकीर्णकम्, २ चँमरका नाम॥—नृपासनम्, भद्रासनम्, २ सिंहासनका नाम॥ तन्नृपासनं स्वर्णनिर्मितं चेत्सिंहासनं १ सुवर्ण सिंहासनको नाम॥—छत्रम्, आतपत्रम्, २ छाताका नाम॥—राज्ञश्चे-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

निवेशः शिबिरं षण्ढे सज्जनं तूपरक्षणम् १५३३
हस्त्यश्वरथपादातं सेनाङ्गं स्याच्चतुष्टयम् १५३४
दन्ती दन्तावलो हस्ती द्विरदोऽनेकपो द्विपः १५३५
मतङ्गजो गजो नागः कुञ्जरो वारणः करी १५३६
इभः स्तम्बेरमः पद्मी यूथनाथस्तु यूथपः १५३७
मदोत्कटो मदकलः कलभः करिशावकः १५३८
प्रभिन्नो गर्जितो मत्तः समावुद्वान्तनिर्मदौ १५३९
हास्तिकं गजता वृन्दे करिणी धेनुका वशा १५४०
गण्डः कटो मदो दानं वमथुः करशीकरः १५४१

च्छत्रं तर्हि नृपलक्ष्म १ राजचिह्न (छत्र) चामरादिको नाम ।।—भद्रकुम्भः, पूर्णकुम्भः, २ मङ्गलका निमित्त भरेकापूर्णघडाका नाम ।।—भृङ्गारः, कनकालुका, २ सुनका झारी-करूवा-सुरही आदि सुनका जल पात्रका नाम ।।—निवेशः, शिबिरम्, २ सेनासन्निवेश (छाउनीका) नाम ।।—सज्जनम्, उपरक्षणम्, २ सेनाका पहरा (सन्तरी) (रखवाली) का नाम । हस्त्यादिचतुष्टयं सेनाङ्गं १ हाथि-घोड़ा-रथ-प्यादा ४ को नाम ।।—दन्ती, दन्तावलः, हस्ती, द्विरदः, अनेकपः, द्विपः, मतङ्गजः, गजः, नागः, कुञ्जरः, वारणः, करी इभः, स्तम्बेरमः, पद्मी, १५ हात्तिका नाम ।।—यूथनाथः, यूथपः, २ हात्तिमा मुख्य सबै बथान भन्दा बलियो राजाजस्ता हात्तिका नाम ।।—मदोत्कटः, मदकलः, २ मत्ताउन लागेका हात्तिका नाम ।।—कलभः, करिशावकः, २ हात्तिका छावाका नाम ।।—प्रभिन्नः, गर्जितः, मत्तः, ३ मद चुहाउने हात्तिका नाम ।।—उद्वान्तः, निर्मदः, २ मताये पछी तहलागेका हात्तिका नाम ।।—हास्तिकम्, गजता, २ हात्तिका बथानका नाम ।।—करिणी, धेनुका, वशा ३ हथिनीका नाम । हस्तिनो गण्डः-कपोलः, कटः, २ गण्डस्थलका नाम ।।—मदः, दानम्, २ मदजलका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कुम्भौ तु पिण्डौ शिरसस्तयोर्मध्ये विदुः पुमान् १५४२
अवग्रहो ललाटं स्यादीषिका त्वक्षिकूटकम् १५४३
अपाङ्गदेशो निर्याणं कर्णमूलं तु चूलिका १५४४
अधः कुम्भस्य वाहित्थं प्रतिमानमधोऽस्य यत् १५४५
आसनं स्कन्धदेशः स्यात् पद्मकं बिन्दुजालकम् १५४६
पार्श्वभागः पक्षभागो दन्तभागस्तु यो ग्रतः १५४७
द्वौ पूर्वपश्चाज्जङ्घादिदेशौ गात्रावरे क्रमात् १५४८
तोत्रं वेणुकमालानं बन्धस्तम्भेऽथ शृङ्खले १५४९

नाम ।। वमथुः, करशीकरः २ हातिका सुँड्बाट उडेका छिटाका नाम । शिरसः पिण्डौ कुम्भौ १ माथा ठाडकाको मांस पिण्डको नाम । तयो कुम्भयोर्मध्ये आकाशस्थानं विदुः १ हात्तिका निधार को नाम । गजस्य ललाटं अवग्रहः १ माथाका मांस पिण्डका माझमाझमा हुने गहिरा स्थानका मांस पिण्डको नाम ।।—ईषिका, अक्षिकूटकम्, २ हात्तिका आँखाका गोलको नाम । हस्तिनः अपाङ्गदेशो निर्याणम् १ हात्तिका नेत्र प्रान्तको नाम । कर्णस्य मूलं चूलिका १ हात्तिका कानका मूल (फेद) को नाम । कुम्भस्याधोभागे वाहित्थम् १ गण्ड स्थलका तल्लाभागको नाम । अस्य वाहित्थस्याधोभागे दन्तयोर्मध्यं प्रतिमानं १ दाँतका माझको नाम । गजस्य स्कन्धदेश आसनम् १ हात्तिका काँधका नाम । बिन्दुजालकं पद्मकं २ हात्तिका शरीरमा हुने बिन्दु थोपा र छिकें मिकें थोपाका नाम । गजस्य पार्श्वभागः पक्षभागः १ हात्तिका २ कोखाको नाम । अग्रतो यो भागः सः दन्तभागः १ हात्तिका मुख तर्फका भागको नाम । हस्तिनः पूर्वजङ्घादिदेशो गात्रं १ हात्तिका पीठको २ हिस्सा मा अघिल तिरका १ हिस्साको नाम । पश्चाजङ्घादिदेशोऽवरं १ हात्तिका पीठका पछिल्ला हिस्साको नाम । तोत्रम्, वेणुकम्, २ हात्ति पीटने

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अन्दुको निगडोऽस्त्री स्यादङ्कुशोऽस्त्री सृणिः स्त्रियाम् १५५०
दूष्या कक्ष्या वरत्रा स्यात् कल्पना सज्जना समे १५५१
प्रवेण्यास्तरणं वर्णः परिस्तोमः कुथो द्वयोः १५५२
वीतं त्वसारं हस्त्यश्वं वारी तु गजबन्धनी १५५३
घोटके वीतितुरगतुरंगाश्वतुरंगमाः १५५४
वाजिवाहार्वगन्धर्वहयसैन्धवसप्तयः १५५५
आजानेयाः कुलीनाः स्युर्विनीताः साधुवाहिनः १५५६
वनायुजाः पारसीकाः काम्बोजा बाह्लिका हयाः १५५७
ययुरश्वोऽश्वमेधीयो जवनस्तु जवाधिकः १५५८
पृष्ठ्यः स्थौरी सितः कर्को रथ्यो वोढा रथस्य यः १५५९

बाँसका दण्डका नाम। बन्धनाधारस्तम्भे आलानं १ हात्ति बाँध्ने मौलाको नाम ॥—शृङ्खलम्, अन्दुकः, निगडः, ३ हात्त बाँध्ने सिक्रीका नाम ॥—अङ्कुशः, सृणिः, २ हात्ति कुट्ने अंकुशका नाम ॥ सृणिः स्त्रीलिङ्गमात्र ॥—दूष्या, कक्ष्या, वरत्रा, ३ हात्ति कस्ने छालाका डोरीका नाम ॥—कल्पना, सज्जना, २ कस्नाका नाम ॥—प्रवेणी, आस्तरणम्, वर्णः परिस्तोमः कुथः, ५ हात्तिका झुलका नाम ॥—कुथा स्त्रीलिङ्गमात्र ॥ यत् असारं हस्त्यश्वं तद्वीतं १ युद्धमा काम नदिने लद्दु हात्ति घोड़ाको नाम ॥ गजबन्धनी गजालानभूः वारी २ हात्ति सारका नाम ॥—घोटकः, वीतिः, तुरगः, तुरगः, अश्वः, तुरंगमः, वाजी, वाहः, अर्वा, गन्धर्वः, हयः, सैन्धवः, सप्तिः, १३ घोड़ाका नाम ॥ आजानेयाः, कुलीनाः २ कुलीन जातका घोड़ाका नाम ॥ विनीताः १ राम्रो चाल चल्ने घोड़ाको नाम ॥—वनायुजाः, पारसीकाः, कम्बोजाः, बाह्लिकाः, ४ ई चार देशमा पैदा भयेका ४ घोड़ाका नाम ॥ योऽश्वमेधीयोऽश्वः स ययुः अश्वमेध यज्ञका निमित्त छाड़ियेका घोड़ाको नाम ॥ जवनः १ खूपवेगले दौडने घोड़ाको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

बालः किशोरो वाम्यश्वा वडवा वाडवं गणे १५६०
त्रिष्वाश्वीनं यदश्वेन दिनेनैकेन गम्यते १५६१
कश्यं तु मध्यमश्वानां हेषा ह्रेषा च निस्वनः १५६२
निगालस्तु गलोद्देशो वृन्दे त्वश्वीयमाश्ववत् १५६३
आस्कन्दितं धौरितकं रेचितं वल्गितं प्लुतम् १५६४
गतयोऽमूः पञ्च धारा घोणा तु प्रोथमस्त्रियाम् १५६५
कविका तु खलीनोऽस्त्री शफं क्लीबे खुरः पुमान् १५६६
पुच्छोऽस्त्री लूमलाङ्गूले वालहस्तश्च वालधिः १५६७
त्रिषूपावृत्तलुठितौ परावृत्ते मुहुर्भुवि १५६८
याने चक्रिणि युद्धार्थे शताङ्गः स्यन्दनो रथः १५६९

नाम ।।—पृष्ठ्यः, स्थौरी, २ भारी बोक्ने टट्टु घोड़ाका नाम ।। कर्कः १ सेता घोड़ाको नाम ।। यो रथस्य वोढा स रथ्यः १ बग्गी रथका घोड़ाको नाम ।। बालः किशोरः २ घोड़ाका बछेडाका नाम ।।—वामी, अश्वा, वडवा, ३ घोड़ीका नाम ।। वाडवम् १ घोड़ाका बथानको नाम ।।—तदाश्वीनम् १ घोड़ाले १ दिनमा हिड्न शकिने मार्ग आदिको नाम त्रिलिङ्गछ ।। कश्यम् १ घोड़ाका कमरको नाम ।। हेषा, ह्रेषा, २ घोड़ाका शब्दका हिनहिनावटका नाम ।। गलोद्देशः निगालः १ घोड़ाका घाँटीको नाम ।।—अश्वीयम्, आश्वम्, २ घोड़ाका बथानका नाम ।।—आस्कन्दितम्, धौरितकम्, रेचितम्, वल्गितम्, प्लुतम्, ५ घोड़ाका ५ प्रकारका हिडाईका धाराका नाम ।। नासिका प्रोथं २ घोड़ाका नाक (थुतुना) का नाम ।।—कविका, खलीनः, २ लगामका नाम ।।—शफम्, खुरः, २ घोड़ाका खुरका नाम ।। —पुच्छः, लूमम्, लाङ्गूलम्, ३ पुच्छरका नाम ।।—वालहस्तः, वालधिः, २ पुच्छरका रौंका समूहका नाम ।।—उपावृत्तः, लुठितः, २ भुईंमा लडी बडीगर्ने घोडाका नाम ।। शताङ्गः, स्यन्दनः, रथः, ३ युद्धका रथका नाम ।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

असौ पुष्यरथश्चक्रयानं न समराय यत् १५७०
कर्णीरथः प्रवहणं डयनं च समं त्रयम् १५७१
क्लीबेऽनः शकटोऽस्त्री स्याद्गन्त्री कम्बलिवाह्यकम् १५७२
शिबिका याप्ययानं स्याद्दोला प्रेङ्खादिका स्त्रियाम् १५७३
उभौ तु द्वैपवैयाघ्रौ द्वीपिचर्मावृते रथे १५७४
पाण्डुकम्बलसंवीतः स्यन्दनः पाण्डुकम्बली १५७५
रथे काम्बलवास्त्राद्याः कम्बलादिभिरावृते १५७६
त्रिषु द्वैपादयो रथ्या रथकट्या रथव्रजे १५७७
धूः स्त्री क्लीबे यानमुखं स्याद्रथाङ्गमपस्करः १५७८
चक्रं रथाङ्गं तस्यान्ते नेमिः स्त्री स्यात्प्रधिः पुमान् १५७९
पिण्डिका नाभिरक्षाग्रकीलके तु द्वयोरणिः १५८०

पुष्यरथः १ युद्ध बाहेकका रथका नाम ।।—कर्णीरथः, प्रवहणम्, डयनम्, ३ जनाना चढने रथ विशेषका नाम ।।—अनः, शकटः, २ गाडाका नाम ।। अनः, नपुं., शकटः, पुं. नपुं.माछ १ कम्बलिवाह्यं गन्त्री २ गोरू जोतने साना खाले गाडाका नाम ।।—शिबिका, याप्ययानम्, २ म्यानाका नाम ।। —दोला, प्रेङ्खा, २ डोलीका नाम ।।—द्वैपः, वैयाघ्रः २ बाघका छालाले मढेका रथका नाम ।। पाण्डुकम्बलेन प्रावृतो रथः पाण्डुकम्बली १ सेता कम्बलले ढाकेका रथका नाम ।।—काम्बलः, वास्त्रः, २ साधारण कम्बल वस्त्रले ढाकेका रथको नाम ।।—रथ्या, रथकट्या, २ रथका समूहको नाम ।।-धूः, यानमुखम्, २ रथ बग्गीका अगाडीका धुरको नाम ।। रथाङ्गम्, अपस्करः, २ साधारण रथका अवयव मात्रका नाम ।।—चक्रम्, रथाङ्गम्, २ रथका पाङ्ग्राका नाम ।।—नेमिः, प्रधिः, २ पाङ्ग्राका प्रान्त भाग (धार)का नाम ।।—पिण्डिका, नाभिः, २ पाङ्ग्राकामाझका नाम ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

रथगुप्तिर्वरूथो ना कूबरस्तु युगंधरः १५८१
अनुकर्षो दार्वधःस्थं प्रासङ्गो ना युगाद्युगः १५८२
सर्वं स्याद्वाहनं यानं युग्यं पत्रं च धोरणम् १५८३
परम्परावाहनं यत्तद्वैनीतकमस्त्रियाम् १५८४
आधोरणा हस्तिपका हस्त्यारोहा निषादिनः १५८५
नियन्ता प्राजिता यन्ता सूतः क्षत्ता च सारथिः १५८६
सव्येष्ठदक्षिणस्थौ च संज्ञा रथकुटुम्बिनः १५८७
रथिनः स्यन्दनारोहा अश्वारोहास्तु सादिनः १५८८
भटा योधाश्च योद्धारः सेनारक्षास्तु सैनिकाः १५८९
सेनायां समवेता ये सैन्यास्ते सैनिकाश्च ते १५९०
बलिनो ये सहस्रेण साहस्रास्ते सहस्रिणः १५९१

अणिः १ पाङ्ग्रामा अड्याउने किलाको नाम । स्त्री. पुं. माछ ॥—रथगुप्तिः, वरूथः, २ रथको ढक्कन (टप्)का नाम ॥—कूबरः, युगन्धरः, २ रथका अग्र भागको तेर्सो काठ अड्याउने स्थानका नाम । अनुकर्षः १ रथका तल्लाकाठको नाम । युगाद्युगः प्रासङ्गः २ जुवा तेर्सो काठका नाम पुं. माछ । यानं १ सबै हात्ति घोडादिको नाम । यानम्, युग्यम्, पत्रम्, धोरणम्, ४ वाहन (सवारी)का नाम । परम्परावाहनं वैनीतकं २ केही जोतेर चढनु पर्ने म्याना बग्गी गाडा इत्यादिका नाम ॥—आधोरणाः, हस्तिपकाः, हस्त्यारोहा, निषादिनः, ४ माहुतेका नाम ॥—नियन्ता, प्राजिता, यन्ता, सूतः, क्षत्ता, सारथिः, सव्येष्ठः, दक्षिणस्थः, ८ सारथीका नाम ॥—रथिनः, स्यन्दनारोहाः, २ रथी रथ चढेर युद्ध गर्नेका नाम ॥—अश्वारोहाः, सादिनः, २ घोडचरीका नाम ॥—भटः, योधः, योद्धा, ३ योद्धा लडाई गर्नेका नाम ॥—सेनारक्षाः, सैनिकाः, २ सेनाको पहरादिनेका नाम । सैन्याः, सैनिकाः, २ सेनामा भर्ति भयेकाका नाम । साहस्राः, सहस्रिणः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

परिधिस्थः परिचरः सेनानीर्वाहिनीपतिः १५९२
कञ्चुको वारबाणोऽस्त्री यत्तु मध्ये सकञ्चुकाः १५९३
बध्नन्ति तत्सारसनमधिकाङ्गोऽथ शीर्षकम् १५९४
शीर्षण्यं च शिरस्त्रेऽथ तनुत्रं वर्म दंशनम् १५९५
उरश्छद् कङ्कटको जगरः कवचोऽस्त्रियाम् १५९६
आमुक्तः प्रतिमुक्तश्च पिनद्धश्चापिनद्धवत् १५९७
सन्नद्धो वर्मितः सज्जो दंशितो व्यूढकङ्कटः १५९८
त्रिष्वामुक्तादयो वर्मभृतां कावचिकं गणे १५९९
पदातिपत्तिपदगपादातिकपदाजयः १६००
पद्गश्च पदिकश्चाथ पादातं पत्तिसंहतिः १६०१
शस्त्राजीवे काण्डपृष्ठायुधीयायुधिकाः समाः १६०२

---

२ हजार योद्धावालाका नाम ।।—परिधिस्थः, परिचरः, २ सेनाका रक्षाका निमित्त घुमेर पहरादिने का नाम ।।—सेनानीः, वाहिनीपतिः २ सेनापति कम्याण्डिङ्का नाम ।।—कञ्चुकः, वारबाणः, २ लढाइंमा लाइंने जंजीरका नाम । सारसनम्, अधिकाङ्गः, २ कमर पेटीका नाम ।। शीर्षकम्, शीर्षण्यम्, शिरस्त्रम, ३ पगरी (फेटा)का नाम ।।—तनुत्रम्, वर्म, दंशनम्, उरश्छदः, कङ्कटकः, जगरः, कवचः, ७ लढाईंमा लाइंने कवचका नाम ।।—आमुक्तः, प्रतिमुक्तः, पिनद्धः, अपिनद्धः, ४ लगायेका पहिरियेका कवच लुगा प्रभृतिका नाम ।।—संनद्धः, वर्मितः, सज्जः, दंशितः, व्यूढकङ्कटः, ५ कवच लायेर संनद्ध (तयार) भयेकाका नाम । आमुक्तः, आदि तिन लिङ्गमाछन् । कावचिकं १ कवच लाउनेका समूहको नाम । पदातिः, पत्तिः, पदगः, पादातिकः, पदाजिः, पद्गः, पदिकः, ७ प्यादा र पैदल सिपाहीका नाम । पत्तिसंहतिः पादातं २ प्यादा पैदलका समूहका नाम ।।—शस्त्राजीवः, काण्डपृष्ठः, आयुधीयः, आयुधिकः, ४ हतियारका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कृतहस्तः सुप्रयोगविशिखः कृतपुङ्खवत् १६०३
अपराद्धपृषत्कोऽसौ लक्ष्याद्यश्च्युतसायकः १५०४
धन्वी धनुष्मान् धानुष्को निषङ्ग्यस्त्री धनुर्धरः १५०५
स्यात्काण्डवांस्तु काण्डीरः शाक्तीकः शक्तिहेतिकः १६०६
याष्टीकपारश्वधिकौ यष्टिपर्श्वधहेतिकौ १६०७
नैस्त्रिंशिकोऽसिहेतिः स्यात्समौ प्रासिककौन्तिकौ १६०८
चर्मी फलकपाणिः स्यात् पताकी वैजयन्तिकः १६०९
अनुप्लवः सहायश्चानुचरोऽभिसरः समाः १६१०
पुरोगाग्रेसरप्रष्ठाग्रतःसरपुरःसराः १६११
पुरोगमः पुरोगामी मन्दगामी तु मन्थरः १६१२
जङ्घालोऽतिजवस्तुल्यौ जङ्घाकरिकजाङ्घिकौ १६१३

शरमा जीविका गर्नेका नाम ॥—कृतहस्तः, सुप्रयोगविशिखः, कृतपुङ्खः, ३ हतियार चलाउन सिपालु निपुण भयेकाका नाम । अपराद्धपृषत्कः १ तारो हान्दा विराउनेको नाम ॥—धन्वी, धनुष्मान्, धानुष्कः, निषङ्गी, अस्त्री, धनुर्धरः, ६ धनुर्धारिका नाम ॥—काण्डवान्, काण्डीरः, २ बाण लिनेका नाम ॥—शाक्तीकः, शक्तिहेतिकः, २ शक्ति (बर्छि) लिनेका नाम ॥ यष्टिहेतिकः याष्टीकः २ लठ्ठीले लड़ाइँ गर्नेका नाम ॥ पारश्वधिकः १ फर्साले लड़ाइँ गर्नेको नाम ॥—असिः हेतिर्यस्य स नैस्त्रिंशिकः १ तलवारले लड़ाइँ गर्नेको नाम ॥ प्रासिकः, कौन्तिकः, २ भालाले लड़ाइँ गर्नेका नाम ॥ चर्मी, फलकपाणिः, २ ढाल लिनेका नाम ॥ पताकी, वैजयन्तिकः, २ पताकार झण्डा निशान लिनेका नाम ॥—अनुप्लवः, सहायः, अनुचरः, अभिषरः, ४ सहायक अनुचरका नाम ॥—पुरोगः, अग्रेसरः, प्रष्ठः, अग्रतः-सरः, पुरःसरः, पुरोगमः, पुरोगामी, ७ अगुवाका नाम ॥—मन्दगामी, मन्थरः, २ सुस्त हिड्नेका नाम ॥—जङ्घालः, अतिजवः, २ छिटो हिड्ने-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तरस्वी त्वरितो वेगी प्रजवी जवनो जवः १६१४
जय्यो यः शक्यते जेतुं जेयो जेतव्यमात्रके १६१५
जैत्रस्तु जेता यो गच्छत्यलं विद्विषतः प्रति १६१६
सोऽभ्यमित्र्योऽभ्यमित्रीयोऽप्यभ्यमित्रीण इत्यपि १६१७
ऊर्जस्वलः स्यादूर्जस्वी य ऊर्जातिशयान्वितः १६१८
स्यादुरस्वानुरसिलो रथिरो रथिको रथी १६१९
कामंगाम्यनुकामीनो ह्यत्यन्तीनस्तथा भृशम् १६२०
शूरो वीरश्च विक्रान्तो जेता जिष्णुश्च जित्वरः १६२१
सांयुगीनो रणे साधुः शस्त्राजीवादयस्त्रिषु १६२२
ध्वजिनी वाहिनी सेना पृतनाऽनीकिनी चमूः १६२३
वरूथिनी बलं सैन्यं चक्रं चानीकमस्त्रियाम् १६२४

का नाम ।।—जङ्घाकरिकः, जाङ्घिकः, २ फगत यता उति दौड़ेर जीविका गर्नेका नाम ।।—तरस्वो, त्वरितः, वेगी, प्रजवी, जवनः, जवः, ६ अति छिटा (फुर्तिवाज) का नाम ।। जय्यः १ जित्नसकिनेको नाम ।। जेय १ जित्न योग्यको नाम ।।—जैत्रः, जेता, २ जित्नेका नाम ।। अभ्यमित्र्यः, अभ्यमित्रीयः, अभ्यमित्रीणः, ३ डरभर नमानेर शत्रुसँग भिड्नेका नाम ।। ऊर्जस्वलः, ऊर्जस्वी, २ तेजीलाका नाम ।।—उरस्वान्, उरसिलः, २ ठूलो छातिहुने दिल्दारका नाम ।।—रथिरः, रथिकः, रथी, ३ रथवालाका नाम ।।—अनुकामीनः १ यथेच्छ मन्परी चल्नेको नाम ।। अत्यन्तीनः १ खूप् हिड्नेका नाम ।।—शूरः, वीरः, विक्रान्तः, ३ सूरो (पराक्रमी)का नाम ।।—जेता, जिष्णुः, जित्वरः, ३ नहार्नेका नाम ।। सांयुगीनः १ युद्ध गर्न सिपालुको नाम ।। शस्त्राजीवादिसांयुगान्तः सबै शब्द त्रिलिङ्गी छन् ।।–ध्वजिनी, वाहिनी, सेना, पृतना, अनीकिनी, चमूः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

व्यूहस्तु बलविन्यासो भेदा दन्डादयो युधि १६२५
प्रत्यासारो व्यूहपार्ष्णिः सैन्यपृष्ठे प्रतिग्रहः १६२६
एकेभैकरथा त्र्यश्वा पत्तिः पञ्चपदातिका १६२७
पत्त्यङ्गैस्त्रिगुणैः सर्वैः क्रमादाख्या यथोत्तरम् १६२८
सेनामुखं गुल्मगणौ वाहिनी पृतना चमूः १६२९
अनीकिनी दशानीकिन्यक्षौहिण्यथ संपदि १६३०
संपत्तिः श्रीश्च लक्ष्मीश्च विपत्त्यां विपदापदौ १६३१

वरूथिनी, बलम्, सैन्यम्, चक्रम्, अनीकम्, ११ सेना (फौज)का नाम ॥—बलस्य युद्धार्थे विन्यासो व्यूहः १ सेनाका किल्लाको नाम ॥ युधि दण्डादयो व्यूहस्य भेदाः दण्डव्यूहः १ दण्डाकार भयेर रहेको फौज (चक्रव्यूहः) १ चक्राकार गोल भयेर रहेको फौज इत्यादि अनेक प्रकारका व्यूह हुन्छन् ॥ प्रत्यासारः, व्यूहपार्ष्णिः, २ व्यूहको पछिल्तिरको भागको नाम ॥—सैन्यपृष्ठः, प्रतिग्रहः, २ सेनाका पृष्ठ भागको रक्षा गर्ने फौजको नाम ॥ एकेभा, एकरथा, त्र्यश्वा, पञ्चपदातिका, सेना पत्तिः १ हात्ति १ रथ १ घोड़ा ३ प्यादा ५ यतिको समुदाय पत्तिः भयो ॥ पत्त्यङ्गैः त्रिगुणैः र्यथोत्तरं क्रमात्सेनामुखादय आख्याः स्युः ॥ तद्यथा—सेनामुखम्, गुल्मः, गणः, वाहिनी, पृतना, चमूः, अनीकिनी, दशानीकिनी, अक्षौहिणी, अव उप्रान्तका सेना विशेष ८ प्रकारका जो छन् ति पत्तिभन्दा यथोत्तर तेवर (तिगुणा) २ प्राणिले युक्त भयेका हुन्छन् १० अनीकिनीको १ अक्षौहिणी हुन्छ अमरकोषकारका मतले अरु अरुमतमतान्तर पनि छन् ति अन्यत्र बाट जान्नु तिन्को परिचय सैन्यपरिचय चक्रबाट गर्नुहोला ॥—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आयुधं तु प्रहरणं शस्त्रमस्त्रमथास्त्रियौ १६३२
धनुश्चापौ धन्वशरासनकोदण्डकार्मुकम् १६३३
इष्वासोऽप्यथ कर्णस्य कालपृष्ठं शरासनम् १६३४
कपिध्वजस्य गाण्डीवगाण्डिवौ पुंनपुंसकौ १६३५
कोटिरस्याटनी गोधे तले ज्याघातवारणे १६३६
लस्तकस्तु धनुर्मध्यं मौर्वी ज्या शिञ्जिनी गुणः १६३७
स्यात्प्रत्यालीढमालीढमित्यादि स्थानपञ्चकम् १६३८

सैन्यपरिचयचक्रम् ।

सेना	पत्तिः	सेना मुख	गुल्मः	गणः	वाहिनी	पृतना	चमूः	अनीकिनी	अक्षौहिणी
हाति	१	३	९	२७	८१	२४३	७२९	२१८७	२१८७०
रथ	१	३	९	२७	८१	२४३	७२९	२१८७	२१८७०
घोडा	३	९	२७	८१	१४३	७२९	२१८७	६५६१	६५६१०
प्यादा	५	१५	४५	१३५	४०५	१२१५	३६४५	१०९२५	१०९३५०

संपत्, संपत्तिः, श्रीः, लक्ष्मीः, ४ संपत्तिका नाम ।। विपत्तिः, विपत्, आपत्, ३ विपत्तिका नाम ।।—आयुधम्, प्रहरणम्, शस्त्रम्, अस्त्रम्, ४ हथियार (हतियार)का नाम ।।—धनुः, चापः, धन्व, शरासनम्, कोदण्डम्, कार्मुकम्, इष्वासः, ७ धनुका नाम ।। धनूः चापः पुं. नपुं.मा छन् ।। कर्णस्य धनुः कालपृष्ठं १ कर्ण कुन्तीका कानीन पुत्रका धनुको नाम ।।—गाण्डीवः, गाण्डिवः, २ अर्जुनका धनुका नाम ।। नपुं.मा पनि छ ।। कोटीः, अटनी, २ धनुका टुप्पाका नाम ।।—गोधा, तलम्, २ (भोल्टा) बचावटका निमित्त नारीमालाईंने छालाका नाम ।। धनुषो मध्यम् लस्तकः १ धनुका माझका नाम ।।—मौर्वी, ज्या, शिञ्जिनी, गुणः, ४ ताँदाका नाम ।। प्रत्यालीढं १ युद्धमा दाहिने घुँडामारेर गर्नु पर्ने आसनको नाम ।। आलीढं १ बायाँ घुँड़ामारेर गर्नुपर्ने आसनको नाम ।। समपदम्, वैशाखम्, मण्डलं, ३ आसन विशेषका नैहुन् ।। २ पयर बराबर राख्ने समपाद, २ पाद फैलाउने

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

व्यूहस्तु बलविन्यासो भेदा दन्डादयो युधि १६२५
प्रत्यासारो व्यूहपार्ष्णिः सैन्यपृष्ठे प्रतिग्रहः १६२६
एकेभैकरथा त्र्यश्वा पत्तिः पञ्चपदातिका १६२७
पत्त्यङ्गैस्त्रिगुणैः सर्वैः क्रमादाख्या यथोत्तरम् १६२८
सेनामुखं गुल्मगणौ वाहिनी पृतना चमूः १६२९
अनीकिनी दशानीकिन्यक्षौहिण्यथ संपदि १६३०
संपत्तिः श्रीश्च लक्ष्मीश्च विपत्त्यां विपदापदौ १६३१

बरूथिनी, बलम्, सैन्यम्, चक्रम्, अनीकम्, ११ सेना (फौज)का नाम ।।—बलस्य युद्धार्थे विन्यासो व्यूह १ सेनाका किल्लाको नाम ।। युधि दण्डादयो व्यूहस्य भेदाः दण्डव्यूहः १ दण्डाकार भयेर रहेको फौज (चक्रव्यूहः) १ चक्राकार गोल भयेर रहेको फौज इत्यादि अनेक प्रकारका व्यूह हुन्छन् ।। प्रत्यासारः, व्यूहपार्ष्णिः, २ व्यूहको पछिल्तिरको भागको नाम ।।—सैन्यपृष्ठः, प्रतिग्रहः, २ सेनाका पृष्ठ भागको रक्षा गर्ने फौजको नाम ।। एकेभा, एकरथा, त्र्यश्वा, पञ्चपदातिका, सेना पत्तिः १ हात्ति १ रथ १ घोड़ा ३ प्यादा ५ यतिको समुदाय पत्तिः भयो ।। पत्त्यङ्गैः त्रिगुणैर्यथोत्तरं क्रमात्सेनामुखादय आख्याः स्युः ।। तद्यथा—सेनामुखम्, गुल्मः, गणः, वाहिनी, पृतना, चमूः, अनीकिनी, दशानीकिनी, अक्षौहिणी, अब उप्रान्तका सेना विशेष ८ प्रकारका जो छन् ति पत्तिभन्दा यथोत्तर तेवर (तिगुणा) २ प्राणिले युक्त भयेका हुन्छन् १० अनीकिनीको १ अक्षौहिणी हुन्छ अमरकोषकारका मतले अरु अरुमतमतान्तर पनि छन् ति अन्यत्र बाट जान्नु तिन्को परिचय सैन्यपरिचय चक्रबाट गर्नुहोला ।।—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आयुधं तु प्रहरणं शस्त्रमस्त्रमथास्त्रियौ १६३२
धनुश्चापौ धन्वशरासनकोदण्डकार्मुकम् १६३३
इष्वासोऽप्यथ कर्णस्य कालपृष्ठं शरासनम् १६३४
कपिध्वजस्य गाण्डीवगाण्डिवौ पुंनपुंसकौ १६३५
कोटिरस्याटनी गोधे तले ज्याघातवारणे १६३६
लस्तकस्तु धनुर्मध्यं मौर्वी ज्या शिञ्जिनी गुणः १६३७
स्यात्प्रत्यालीढमालीढमित्यादि स्थानपञ्चकम् १६३८

सैन्यपरिचयचक्रम् ।

सेना	पत्तिः	सेना मुख	गुल्मः	गणः	वाहिनी	पृतना	चमूः	अनीकिनी	अक्षौहिणी
हाति	१	३	९	२७	८१	२४३	७२६	२१८७	२१८७०
रथ	१	३	९	२७	८१	२४३	७२६	२१८७	२१८७०
घोडा	३	९	२७	८१	२४३	७२९	२१८७	६५६१	६५६१०
प्यादा	५	१५	४५	१३५	४०५	१२१५	३६४५	१०९२५	१०६३५०

संपत्, संपत्तिः, श्रीः, लक्ष्मीः, ४ संपत्तिका नाम ।। विपत्तिः, विपत्, आपत्, ३ विपत्तिका नाम ।।—आयुधम्, प्रहरणम्, शस्त्रम्, अस्त्रम्, ४ हथियार (हतियार)का नाम ।।—धनुः, चापः, धन्व, शरासनम्, कोदण्डम्, कार्मुकम्, इष्वासः, ७ धनुका नाम ।। धनूः चापः पुं. नपुं.मा छन् ।। कर्णस्य धनुः कालपृष्ठं १ कर्ण कुन्तीका कानीन पुत्रका धनुको नाम ।।—गाण्डीवः, गाण्डिवः, २ अर्जुनका धनुका नाम ।। नपुं.मा पनि छ ।। कोटीः, अटनी, २ धनुका टुप्पाका नाम ।।—गोधा, तलम्, २ (भोल्टा) बचावटका निमित्त नारीमालाईने छालाका नाम ।। धनुषो मध्यम् लस्तकः १ धनुका माझका नाम ।।—मौर्वी, ज्या, शिञ्जिनी, गुणः, ४ ताँदाका नाम ।। प्रत्यालीढं १ युद्धमा दाहिने घुँडामारेर गर्नु पर्ने आसनको नाम ।। आलीढं १ वायाँ घुँडामारेर गर्नुपर्ने आसनको नाम ।। समपदम्, वैशाखम्, मण्डलं, ३ आसन विशेषका नैहुन् ।। २ पयर वरावर राख्ने समपाद, २ पाद फैलाउने

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

लक्षं लक्ष्यं शरव्यं च शराभ्यास उपासनम् १६३९

पृषत्कबाणविशिखा अजिह्मगखगाशुगाः १६४०

कलम्बमार्गणशराः पत्री रोप इषुर्द्वयोः १६४१

प्रक्ष्वेडनास्तु नाराचाः पक्षो वाजस्त्रिषूत्तरे १६४२

निरस्तः प्रहिते बाणे विषाक्ते दिग्धलिप्तकौ १६४३

तूणोपासङ्गतूणीरनिषङ्गा इषुधिर्द्वयोः १६४४

तूण्यां खड्गे तु निस्त्रिंशचन्द्रहासासिरिष्टयः १६४५

कौक्षेयको मण्डलाग्रः करवालः कृपाणवत् १६४६

त्सरुः खड्गादिमुष्टौ स्यान्मेखला तन्निबन्धनम् १६४७

फलकोऽस्त्री फलं चर्म संग्राहो मुष्टिरस्य यः १६४८

वैशाख, २ पादगोल समान राख्ने आसन मण्डल यो विशेषछ ।।—लक्षम्, लक्ष्यम्, शरव्यम्, ३ लक्ष्य निशान (तारा)का नाम ।।—शराभ्यासः, उपासनम्, २ बाण प्रहारको अभ्यास गर्नुका नाम ।।—पृषत्कः बाणः, विशिखः, अजिह्मगः, खगः, आशुगः, कलम्बः, मार्गणः, शरः, पत्री, रोपः, इषुः, १२ बाणका नाम ।। इषुः स्त्री. पुं.माछ ।।—प्रक्ष्वेडनः, नाराचः, २ फलामे बाणका नाम ।।—पक्षः, वाजः, २ बाणमा लायेका प्वाँखका नाम ।। अगाडीका निरस्तादि लिप्तान्तः शब्दत्रिलिङ्गी छन् ।। निरस्तः १ हानेका बाणको नाम ।। विषाक्तः, दिग्धः, लिप्तकः, ३ विष लायेका बाणका नाम ।।—तूणः, उपासङ्गः, तूणीरः, निषङ्गः, इषुधिः, तूणी, ६ ठोक्राका नाम ।। इषुधिः स्त्री. पुं.माछ ।।—खड्गः, निस्त्रिंशः, चन्द्रहासः, असिः, रिष्टिः, कौक्षेयकः, मण्डलाग्रः, करवालः, कृपाणः, ९ तलवारका नाम ।। खड्गस्य मुष्टौ त्सरु १ खड्गका मूठ (कब्जा) मुठिका (विड्का) नाम ।। तस्य खड्गस्य मुष्टेः निबन्धनं मेखला १ खड्गभुंड्याउने छाला वस्त्र आदिको नाम ।।—फलकः, फलम्, चर्म, ३ ढालका नाम ।।—संग्राहः १ ढालका मूठ समात्ने

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

द्रुघणौ मुद्गरघनौ स्यादीली करवालिका १६४९
भिन्दिपालः सृगस्तुल्यौ परिघः परिघातिनः १६५०
द्वयोः कुठारः स्वधितिः परशुश्च परश्वधः १६५१
स्याच्छस्त्री चासिपुत्री च छुरिका चासिधेनुका १६५२
वा पुंसि शल्यं शङ्कुर्ना सर्वला तोमरोऽस्त्रियाम् १६५३
प्रासस्तु कुन्तः कोणस्तु स्त्रियः पाल्यश्रिकोटयः १६५४
सर्वाभिसारः सर्वौघः सर्वसंनहनार्थकः १६५५
लोहाभिसारोऽस्त्रभृतां राज्ञां नीराजनाविधिः १६५६
यत्सेनयाभिगमनमरौ तदभिषेणनम् १६५७
यात्रा व्रज्याऽभिनिर्याणं प्रस्थानं गमनं गमः १६५८
स्यादासारः प्रसरणं प्रचक्रं चलितार्थकम् १६५९

ठाउँको नाम ।।—द्रुघणः, मुद्गरः, घनः, ३ मुद्गल (मुङ्ग्रा) का नाम ।। —ईली, करवालिका, २ खूँडाका नाम ।।—भिन्दिपालः, सृगः, २ घुँयेत्राका नाम ।।—परिघः, परिघातिनः, २।१ हाते लोहाले बाँधेका लहुराका नाम ।। कुठारः, स्वधितिः, परशुः, परश्वधः, ४ फर्स (बञ्चरा)का नाम ।।—कुठारः स्त्री. पुं.माछ ।।—शस्त्री, असिपुत्री, छुरिका, असिधेनुका, ४ खुकुरी-छुरी-कर्दका नाम ।।—शल्यम्, शङ्कुः, २ सुईराका नाम ।। शङ्कुः पुं.माछ ।। —सर्वला, तोमरः, २ तोमर (गणासी) विशेषका नाम ।। प्रासः, कुन्तः, २ भालाका नाम ।। कोणः, पालिः, अश्रिः, कोटिः, ४ तलवार आदि हतियारका टुप्पाका नाम ।।—सर्वाभिसारः, सर्वौघः, सर्वसंनहनम्, ३ सबै फौज तयार हुनाका नाम ।। लोहाभिसारः १ महानवमीमा राजाले गर्नुपर्ने शस्त्रहरूको पूजा र नीराजन प्रार्थना रूप कर्मको नाम ।। अरौ यत्सेनया सहाभिगमनं अभिषेणनम् १ सेना लियेर शत्रुका उपर चढाई गर्नाको नाम ।। यात्रा, व्रज्या, अभिनिर्याणम्, प्रस्थानम्, गमनम्, गमः, ६ युद्धयात्रा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अहितान्प्रत्यभीतस्य रणे यानमभिक्रमः १६६०
चैतालिका बोधकराश्चाक्रिका घाण्टिकार्थकाः १६६१
स्युर्मागधास्तु मगधा बन्दिनः स्तुतिपाठकाः १६६२
संशप्तकास्तु समयात्सङ्ग्रामादनिवर्तिनः १६६३
रेणुर्द्वयोः स्त्रियां धूलिः पांशुर्ना न द्वयो रजः १६६४
चूर्णे क्षोदः समुत्पिञ्जपिञ्जलौ भृशमाकुले १६६५
पताका वैजयन्ती स्यात् केतनं ध्वजमस्त्रियाम् १६६६
सा वीराशंसनं युद्धभूमिर्याऽतिभयप्रदा १६६७
अहंपूर्वमहंपूर्वमित्यहंपूर्विका स्त्रियाम् १६६८
आहोपुरुषिका दर्पाद्या स्यात्संभावनात्मनि १६६९

(प्रस्थान)का नाम ॥—आसारः, प्रसरणम्, २ सेनाले चारै तर्फबाट हमला गर्नाको नाम ॥ प्रचक्रम्, चलितम्, २ हिंडिसकेका (रमाना) भयेका फौजका नाम ॥ अभिक्रमः, १ सामन्नेमा शत्रुसित भिडनाको नाम ॥—वैतालिकाः, बोधकराः, २ गाना गरेर राजालाई जागागराउनेका नाम ॥—चाक्रिकाः, घाण्टिकाः, २ टायममा घण्टा बजाउनेका नाम ॥ मागधाः, मगधाः, २ राजाको वंशावलीको स्तुति गर्नेका नाम ॥—बन्दिनः, स्तुतिपाठकाः २ पाठ राजाको स्तुति गर्नेका नाम ॥ संशप्तकाः १ युद्धमा पीठ नदेखाउने (नफर्कने)का नाम ॥ रेणुः, धूलिः, पांशुः, रजः, ४ धूलीका नाम ॥ रेणुः, स्त्री. पुं.मा छ ॥ धूलिः स्त्रीलिङ्गमा छ ॥ पांशुः, पुं.मा छ ॥ रजः नपुं.मा छ ॥—चूर्णम्, क्षोदः, २ मसीना धूलाका नाम ॥ चूर्णः पुं.मा छ ॥—समुत्पिञ्जः, पिञ्जलः, २ खूप आतियेका फौजका नाम ॥—पताका, वैजयन्ती, केतनम्, ध्वजम्, ४ ध्वजाका नाम ॥ ध्वजः पुं. नपुं. मा छ ॥ वीराशंसनं १ देख्दै डरलाग्दा युद्धभूमीको नाम ॥ अहंपूर्विका १ तँछाड्किमछाड् गर्नु हत्पतायेर युद्धमा अघाडी बढ्नुको नाम ॥ स्त्री.लि.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अहमहमिका तु सा स्यात् परस्परं यो भवत्यहंकारः १६७०
द्रविणं तरः सहोबलशौर्याणि स्थाम शुष्मं च १६७१
शक्तिः पराक्रमः प्राणो विक्रमस्त्वतिशक्तिता १६७२
वीरपानं तु यत्पानं वृत्ते भाविनि वा रणे १६७३
युद्धमायोधनं जन्यं प्रधनं प्रविदारणम् १६७४
मृधमास्कन्दनं संख्यं समीकं सांपरायिकम् १६७५
अस्त्रियां समरानीकरणाः कलहविग्रहौ १६७६
संप्रहाराभिसंपातकलिसंस्फोटसंयुगाः १६७७
अभ्यामर्दसमाघातसंग्रामाभ्यागमाहवाः १६७८
समुदायः स्त्रियः संयत्समित्याजिसमिद्युधः १६७९
नियुद्धं बाहुयुद्धेऽथ तुमुलं रणसंकुले १६८०
क्ष्वेडा तु सिंहनादः स्यात् करिणां घटना घटा १६८१

माछ॰॥ आहोपुरुषिका १ अहो मैले क्या पराक्रम गरेंनी भन्ने यस्ता किसिमका पराक्रमको नाम ॥ अहमहमिका १ तँभन्दा म केकम यस्ता घमण्ड अहङ्कारको नाम ॥—द्रविणम्, तरः, सहः, बलम्, शौर्यम्, स्थाम, शुष्मम्, शक्तिः, पराक्रमः, प्राणः, १० बल (ताकत)का नाम ॥—विक्रमः, अतिशक्तिता, २ अति ठूला पराक्रमका नाम ॥ वीरपानं १ युद्धारम्भमा उत्साहका निमित्त युद्ध सकिये पछि पनि मदिरापान गर्नेका नाम ॥—युद्धम्, आयोधनम्, जन्यम्, प्रधनम्, प्रविदारणम्, मृधम्, आस्कन्दनम्, सङ्ख्यम्, समीकम्, सांपरायिकम्, समरः, अनीकः, रणः, कलहः, विग्रहः, संप्रहारः, अभिसंपातः, कलिः, संस्फोटः, संयुगः, अभ्यामर्दः, समाघातः, संग्रामः, अभ्यागमः, आहवः, समुदायः, संयत्, समितिः, आजिः, समित्, युत्, ३१ युद्धका नाम ॥ समरादितिन पुं. नपुं.माछन् ॥—नियुद्धम्, बाहुयुद्धम्, २ कुस्ती (लाप्पा)का नाम ॥ तुमुलं १ युद्ध मच्चिनाका नाम ॥—क्ष्वेडा,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

क्रन्दनं योधसंरावो बृंहितं करिगर्जितम् १६८२
विस्फारो धनुषः स्वानः पटहाडम्बरौ समौ १६८३
प्रसभं तु बलात्कारो हठोऽथ स्खलितं छलम् १६८४
अजन्यं क्लीबमुत्पात उपसर्गः समं त्रयम् १६८५
मूर्च्छा तु कश्मलं मोहोऽप्यवमर्दस्तु पीडनम् १६८६
अभ्यवस्कन्दनं त्वभ्यासादनं विजयो जयः १६८७
वैरशुद्धिः प्रतीकारो वैरनिर्यातनं च सा १६८८
प्रद्रावोद्रावसंद्रावसंदावा विद्रवो द्रवः १६८९
अपक्रमोऽपयानं च रणे भङ्गः पराजयः १६९०
पराजितपराभूतौ त्रिषु नष्टतिरोहितौ १६९१

सिंहनादः, २ युद्धवीरका सिंहनादका नाम ।। घटा १ हात्तिका लस्करको नाम ।। क्रन्दनं १ परस्पर हौंक दिनाका नाम ।। बृंहितं १ हात्ति गर्जनाको नाम ।। विस्फारः, १ धनुष्का शब्दको नाम ।।—पटहः, आडम्बरः, २ युद्धका नाराबाजाको नाम ।।—प्रसभम्, बलात्कारः, हठः, ३ बलात्कार (जबर्जस्ती)का नाम ।।—स्खलितम्, छलम्, २ धर्मयुद्धबाट चुकेरछ लकपट् गर्नुका नाम ।।—अजन्यम्, उत्पातः, उपसर्गः, ३ भूकम्प प्रभृति उत्पातका नाम ।।—मूर्च्छा, कश्मलम्, मोहः, ३ मूर्च्छाका नाम ।।—अवमर्दः, पीडनम्, २ अन्नादिले परिपूर्ण देशले शत्रुबाट दुख पाउनाका नाम ।।—अभ्यवस्कन्दनम्, अभ्यासादनम्, २ झुक्यायेर छलकपटले शत्रु माथि हमला गर्नाका नाम ।।—विजयः, जयः, २ जित्नाका नाम ।।—वैरशुद्धिः, प्रतीकारः, वैरनिर्यातनम्, ३ वैरशुद्धि (शत्रुलाई) साटो फेर्नाका नाम ।। प्रद्रावः, उद्रावः, संद्रावः, संदावः, विद्रवः, द्रवः, अपक्रमः, अपयानम्, ८ भागनाका नाम ।। पराजय १ हार्नाका नाम ।।—पराजितः, पराभूतः, २ हार्नेका नाम ।। नष्टः, तिरोहितः, २ लुक्ने भागनेका नाम ।। त्रिलिङ्गी छन् ।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रमापणं निबर्हणं निकारणं विशारणम् १६९२
प्रवासनं परासनं निषूदनं निहिंसनम् १६९३
निर्वासनं संज्ञपनं निर्ग्रन्थनमपासनम् १६९४
निस्तर्हणं निहननं क्षणनं परिवर्जनम् १६९५
निर्वापणं विशसनं मारणं प्रतिघातनम् १६९६
उद्वासनप्रमथनक्रथनोज्जासनानि च १६९७
आलम्भपिञ्जविशरघातोन्माथवधा अपि १६९८
स्यात्पञ्चता कालधर्मो दिष्टान्तः प्रलयोऽत्ययः १६९९
अन्तो नाशो द्वयोर्मृत्युर्मरणं निधनोऽस्त्रियाम् १७००
परासुप्राप्तपञ्चत्वपरेतप्रेतसंस्थिताः १७०१
मृतप्रमीतौ त्रिष्वेते चिता चित्या चितिः स्त्रियाम् १७०२
कबन्धोऽस्त्री क्रियायुक्तमपमूर्धकलेवरम् १७०३
श्मशानं स्यात्पितृवनं कुणपः शवमस्त्रियाम् १७०४

—प्रमापणम्, निबर्हणम्, निकारणम्, विशारणम्, प्रवासनम्, परासनम्, निषूदनम्, निहिंसनम्, निर्वासनम्, संज्ञपनम्, निर्ग्रन्थनम्, अपासनम्, निस्तर्हणम्, निहननम्, क्षणनम्, परिवर्जनम्, निर्वापणम्, विशसनम्, मारणम्, प्रतिघातनम्, उद्वासनम्, प्रमथनम्, क्रथनम्, उज्जासनम्, आलम्भः, पिञ्जः, विशरः, घातः, उन्माथः, वधः, ३० मार्नाका नाम ॥—पञ्चता, कालधर्मः, दिष्टान्तः, प्रलयः, अत्ययः, अन्तः, नाशः, मृत्युः, मरणम्, निधनः, १० मर्नुका नाम ॥ मृत्युः पुं. स्त्री.मा छ ॥ निधनं पुं. नपुं.मा छ ॥—परासुः, प्राप्तपञ्चत्वः, परेतः, प्रेतः, संस्थितः, मृतः, प्रमीतः, ७ मरेकाका नाम सबै त्रिङ्गीछन् ॥—चिता, चित्या, चितिः, ३ चिताका नाम ॥ अपमूर्धं नर्तनक्रियायुक्तं यत्कलेवरं स कबन्धः १ (मुड्कट्टा) टाउको काटेका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रग्रहोपग्रहौ बन्द्यां कारा स्याद्बन्धनालये १७०५
पुंसि भूम्न्यसवः प्राणाश्चैवं जीवोऽसुधारणम् १७०६
आयुर्जीवितकालो ना जीवातुर्जीवनौषधम् १७०७

इति क्षत्रियवर्गः ॥ १०. अथ वैश्यवर्गः

ऊरव्या ऊरुजा अर्या वैश्या भूमिस्पृशो विशः १७०८
आजीवो जीविका वार्ता वृत्तिर्वर्तनजीवने १७०९
स्त्रियां कृषिः पाशुपाल्यं वाणिज्यं चेति वृत्तयः १७१०
सेवा श्ववृत्तिरनृतं कृषिरुञ्छशिलं त्वृतम् १७११
द्वे याचितायाचितयोर्यथासंख्यं मृतामृते १७१२
सत्यानृतं वणिग्भावः स्याद्दणं पर्युदञ्चनम् १७१३

शरीरको नाम ॥ पुं. नपुं.मा ॥—श्मशानम्, पितृवनम्, २ श्मसान घाटका नाम ॥—कुणपः, शवम्, २ मुर्दाका नाम ॥ शवं पुं. नपुं.माछ ॥ —प्रग्रहः, उपग्रहः, बन्दी, ३ कैदीका नाम ॥ कारः १ कैदखाना (झ्यालखाना) को नाम ॥—असवः, प्राणाः, २ प्राणका नाम ॥ २ शब्द बहुवचनान्तछन् ॥ जीवः, असुधारणम्, २ बाँचनाका नाम ॥ जीविता-वच्छिन्नः काल आयुः १ आयुको नाम ॥ जीवितस्यौषधं जीवातुः १ बचाउने औषधीको नाम पुलिङ्गछ ॥

१७०८–१८२६ ऊरव्यः, ऊरुजः, अर्यः, वैश्यः, भूमिस्पृक्, विट् ६ वैश्य (बनिया)का नाम ॥ आजीवः, जीविका, वार्ता, वृत्तिः, वर्तनम्, जीवनम्, ६ जीविकाका नाम ॥—कृषिः, १ खेतीको नाम ॥ पाशुपाल्यम्, १ पशुपालनको नाम ॥ वाणिज्यम्, १ व्यापारको नाम ॥ सेवा श्ववृत्तिः २ चाकरीका नाम॥ कृषिः,अनृतम् ,२ खेतीका नाम ॥ उञ्छशिलं ऋतं २ शिला खोज्नाका नाम ॥ प्रत्यहं याचिते मृतं १ माग्ने वृत्तिको नाम ॥ अयाचिते अमृतं १ नमाग्ने वृत्तिको नाम ॥ वणिग्भावः सत्यानृतं २ व्यापार वृत्तिका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

उद्धारोऽर्थप्रयोगस्तु कुसीदं वृद्धिजीविका १७१४
याच्ञयाप्तं याचितकं निमयादापमित्यकम् १७१५
उत्तमर्णाधमर्णौ द्वौ प्रयोक्तृग्राहकौ क्रमात् १७१६
कुसीदिको वार्धुषिको वृद्ध्याजीवश्च वार्धुषिः १७१७
क्षेत्राजीवः कर्षकश्च कृषिकश्च कृषीवलः १७१८
क्षेत्रं व्रैहेयशालेयं व्रीहिशाल्युद्भवोचितम् १७१९
यव्यं यवक्यं षष्टिक्यं यवादिभवनं हि यत् १७२०
तिल्यं तैलीनवन्माषोमाणुभङ्गा द्विरूपता १७२१
मौद्गीनकौद्रवीणादिशेषधान्योद्भवक्षमम् १७२२

नाम ॥—ऋणम्, पर्युदञ्चनम्, उद्धारः, ३ ऋणका नाम ॥—अर्थप्रयोगः, कुसीदम्, वृद्धिजीविका, ३ लगानीका व्याजले जीविकाका नाम ॥ याचितकं १ मागदा पाइयेकाको नाम ॥ निमयात् आप्तं आपमित्यकम् १ साटता पायेकाको नाम ॥ प्रयोक्ता ऋणदाता उत्तमर्णः १ ऋण दिने साहुको नाम ॥ ऋणग्राहकोऽधमर्णः १ आसामीको नाम ॥—कुसीदिकः, वार्धुषिकः, वृद्ध्याजीवः, वार्धुषिः, ४ लगानी गर्नेका नाम ॥—क्षेत्राजीवः, कर्षकः, कृषिकः, कृषीवलः, ४ खेतिवाट वृत्ति गर्नेका नाम ॥ व्रीह्युद्भवोचितं क्षेत्रं व्रैहेयं १ सामान्य धान उब्जने खेतका नाम ॥ शाल्युद्भवोचितं क्षेत्रं शालेयं १ मासीं धान उब्जने खेतको नाम ॥ यवादीनां भवनं यव्यं, यवक्यं, षष्टिक्यं, ३ जउ मुडुलो जउ सठिया धान हुने ३ चीज उब्जने ३ किसिमका जमीनको १।१ नाम ॥ तिल्यम्, तैलीनम्, २ तिल हुने जमीनका नाम ॥—माष्यः, माषीणः, २ माष हुने जमीनका नाम ॥ तिसी आलस हुने जमीनलाई भन्दा उम्यः, औमीनः, २ नाम ॥ अणव्यः, आणवीनः, २ सावाँहुने जमीनका नाम ॥ भङ्ग्यः, भाङ्गीनः २ भाँग हुने जमीनका नाम ॥ इत्यादि अरुपनि जान्नु । शाकशाकटम्,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

'शाकक्षेत्रादिके शाकशाकटं शाकशाकिनम्' ❀❀
बीजाकृतं तूप्तकृष्टे सीत्यं कृष्टं च हल्यवत् १७२३
त्रिगुणाकृतं तृतीयाकृतं त्रिहल्यं त्रिसीत्यमपि तस्मिन् १७२४
द्विगुणाकृते तु सर्वं पूर्वं शम्बाकृतमपीह १७२५
द्रोणाढकादिवापादौ द्रौणिकाढकिकादयः १७२६
खारीवापस्तु खारीक उत्तमर्णादयस्त्रिषु १७२७
पुंनपुंसकयोर्वप्रः केदारः क्षेत्रमस्य तु १७२८
कैदारकं स्यात्कैदार्यं क्षेत्रं कैदारिकं गणे १७२९
लोष्टानि लेष्टवः पुंसि कोटिशो लोष्टभेदनः १७३०

शाकशाकिनम्, २ नाम सागपात हुने जमीनका नाम ।। मुद्गादीनामुद्भवोचितं मौद्गीनं एकैकम् १ मुगी हुने जमीनको नाम ।। कौद्रवीणः, १ कोदो हुने जमीनको नाम ।। उप्तकृष्टं बीजाकृतं २ पहिले विउछरेर खेत जोत कोर गरेका जमीनका नाम ।।—सीत्यम्, कृष्टम्, हल्यम्, ३ हलाले जोतेका जमीनका नाम ।।—त्रिगुणाकृतम्, तृतीयाकृतम्, त्रिहल्यम्, त्रिसीत्यम्, ४ तीन पटक जोतेका जमीनका नाम ।। द्विगुणाकृतं, द्वितीयाकृतम्, द्विहल्यम्, द्विसीत्यम्, ४ दुइवार जोतेका जमीनका नाम ।। द्विःकृष्टं शम्बाकृतं १ यो पनि २ वार जोतेकै जमीनको नाम ।। द्रौणिकः, १ सोह्र १६ पाथि विउ लाग्ने जमीनको नाम ।। आढकिकः १ चार ४ पाथी विउ लाग्ने जमीनको नाम ।। उत्तमर्णः शब्द देखी लियेर खारीकः सम्मका शब्द त्रिलिङ्गमा छन् ।। खारीवापः खारीकः २।१२ मुरी १६ पाथीविउलाग्ने जमीनका नाम ।।—वप्रः, केदारः, क्षेत्रम्, ३ सामान्य खेतका नाम ।। क्षेत्रस्य गणे कैदारकम्, कैदार्यम्, क्षेत्रम्, कैदारिकम्, ४ खेतका समूह (फाँट)का नाम ।। लोष्टम्, लेष्टुः, २ डल्लाका नाम ।। लोष्टं पुं.मा पनि छ ।।—कोटिशः, लोष्टभेदनः, २ डल्यौंठो (डल्लाफोर्ने) काठको मुङ्ग्रोका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्राजनं तोदनं तोत्रं खनित्रमवदारणे १७३१
दात्रं लवित्रमाबन्धो योत्रं योक्त्रमथो फलम् १७३२
निरीशं कुटकं फालः कृषको लाङ्गलं हलम् १७३३
गोदारणं च सीरोऽथ शम्या स्त्री युगकीलकः १७३४
ईषा लाङ्गलदण्डः स्यात् सीता लाङ्गलपद्धतिः १७३५
पुंसि मेधिः खलेदारु न्यस्तं यत्पशुबन्धने १७३६
आशुर्व्रीहिः पाटलः स्याच्छितशूकयवौ समौ १७३७
तोक्मस्तु तत्र हरिते कलायस्तु सतीनकः १७३८
हरेणुखण्डिकौ चास्मिन्कोरदूषस्तु कोद्रवः १७३९
मङ्गल्यको मसूरोऽथ मकुष्टकमयुष्टकौ १७४०
वनमुद्गे सर्षपे तु द्वौ तन्तुभकदम्बकौ १७४१

नाम ॥—प्राजनम्, तोदनम्, तोत्रम्, ३ गोरु प्रभृति धपाउने लहुराका नाम ॥—खनित्रम्, अवदारणम्, २ खन्तीका नाम ॥—दात्रम्, लवित्रम्, २ हँसिया (खूर्पा)का नाम ॥—आबन्धः, योत्रम्, योक्त्रम्, ३ जुवा बाँधने डोरी (जोतारा)का नाम ॥—फलम्, निरीशम्, कुटकम्, फालः, कृषकः, ५ फालिका नाम ॥—लाङ्गलम्, हलम्, गोदारणम्, सीरः, ४ हलाका नाम ॥—शम्या, युगकीलकः, २ जुवाका किला (सोईला)का नाम ॥ लाङ्गल दण्डः ईषा २ हरिसका नाम ॥ लाङ्गलपद्धतिः हलरचितारेखा सीता २ हलाका डोब (सियो)का नाम ॥ पशुबन्धनकाष्ठं मेधिः, खलेदारु, ३ दाईं गर्ने किलो (मेह)का नाम ॥ आशुः, व्रीहिः, पाटलः, ३ सठिया धानका नाम ॥—शितशूकः, यवः, २ जउका नाम ॥ तोक्म १ हरिया जौको नाम ॥—कलायः, सतीनकः, हरेणुः, [रेणुकः], ४ मोटर (केराउ)-का नाम ॥—कोरदूषः, कोद्रवः, २ कोदाका नाम ॥ मङ्गल्यकः, मसूरः, २ मसुरीका नाम ॥—मकुष्टकः, मयुष्टकः, वनमुद्गः, ३ वनमुगी (गुराँस)का

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सिद्धार्थस्त्वेष धवलो गोधूमः सुमनः समौ १७४२
स्याद्यावकस्तु कुल्माषश्चणको हरिमन्थकः १७४३
द्वौ तिले तिलपेजश्च तिलपिञ्जश्च निष्फले १७४४
क्षवः क्षुताभिजननो राजिका कृष्णिकासुरी १७४५
स्त्रियौ कङ्गुप्रियङ्गू द्वे अतसी स्यादुमा क्षुमा १७४६
मातुलानी तु भङ्गायां व्रीहिभेदस्त्वणुः पुमान् १७४७
किंशारुः सस्यशूकं स्यात् कणिशं सस्यमञ्जरी १७४८
धान्यं व्रीहिः स्तम्बकरिः स्तम्बो गुच्छस्तृणादिनः १७४९
नाडी नालं च काण्डोऽस्य पलालोऽस्त्री स निष्फलः १७५०
कडङ्गरो बुसं क्लीबे धान्यत्वचि तुषः पुमान् १७५१

नाम ॥—सर्षपः, तन्तुभः, कदम्बकः, ३ सस्युँका नाम ॥ सिद्धार्थ १ सेता सस्युँका नाम ॥—गोधूमः, सुमनः, २ गहूँका नाम ॥ सुमनोऽदन्तः छ ॥ —यावकः, कुल्माषः, २ भटमासका नाम ॥—चणकः, हरिमन्थकः, २ चनाका नाम ॥—तिलपेजः, तिलपिञ्जः, २ जर्तिल (तेल न आउने तिल विशेषका नाम ॥—क्षवः, क्षुताभिजननः, राजिका, कृष्णिका, आसुरी, ५ रायोका नाम ॥—कङ्गुः, प्रियङ्गुः, २ कागुनाका नाम ॥—अतसी, उमा, क्षुमा, ३ तिसी (आलस)का नाम ॥—मातुलानी, भङ्गा, २ भाँगका नाम ॥ व्रीहिभेदः अणुः १ साँवा धानको नाम ॥ सस्यस्य शूकं किंशारुः १ टुडाका नाम ॥ सस्यस्य मञ्जरी कणिशं १ धानका बालाको नाम ॥—धान्यम् , व्रीहिः, स्तम्बकरिः, ३ सामान्य धानका नाम ॥ स्तम्बकरिः, पुं.मा छ ॥ तृणयवादेर्गुच्छस्य स्तम्बः १ घाँस धानजउका गुच्छ (गाँज)का नाम ॥ अस्य गुच्छस्य यः काण्डः स नाडी, नालम् , २ डाँठका नाम ॥ सकाण्डः, निष्फलः, पलालः, ३ परालका नाम ॥—कडङ्गरः, बुसम् , २ पवटाका नाम ॥ बुसं नपुं.मा पनि छ ॥ धान्यत्वचि तुषः १ भूसको नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

केऽस्त्री श्लक्ष्णतीक्ष्णाग्रे शमी शिम्बा त्रिषूत्त रे १७५२
ऋद्धमावसितं धान्यं पूतं तु बहुलीकृतम् १७५३
माषादयः शमीधान्ये शूकधान्ये यवादयः १७५४
शालयः कलमाद्याश्च षष्टिकाद्याश्च पुंस्यमी १७५५
तृणधान्यानि नीवाराः स्त्री गवेधुर्गवेधुका १७५६
अयोग्रं मुसलोऽस्त्री स्यादुदूखलमुलूखलम् १७५७
प्रस्फोटनं शूर्पमस्त्री चालनी तितउः पुमान् १७५८
स्यूतप्रसेवौ कण्डोलपिटौ कटकिलिञ्जकौ १७५९

श्लक्ष्णं तीक्ष्णं यदग्रं शूकः १ टुँडाका टुप्पाको नाम ॥ पुं. नपुं.माछ ॥—शमी,शिम्बा, २ केराउ-बोडा आदिका कोसाका नाम ॥ ई भन्दा अगाड़ीका ऋद्ध आदि ४ शब्द त्रिलिङ्गी छन् ॥—ऋद्धम्, आवसितम्, २ दाहिँ गरेर थुप्र्यायेका अन्नका नाम ॥—पूतम्, बहुलीकृतम्, २ भूष उडायेर रासलायेका अन्नका नाम ॥ शमीप्रभवे धान्ये माषमुद्गादयो भेदाः शमीधान्यः, १ कोशाभित्र दाना हुने माष-मुगी-चना-प्रभृतिको नाम ॥ शूकसहितं धान्यं यवगोधूमादयो ज्ञेयाः शूकधान्यं, १ कोसा नहुने ढुँडा बाला दाना फल्ने जौ गहूँ प्रभृतिको नाम ॥ कलमाद्याः षष्टिकाद्याः शालयः १ शाली (मार्सी) कलम (सेते) धान आदि मुंसीर पूषमा पाक्ने धान र षष्टिकः (सठिया धान) आदि अरु धान पनि सामान्य शाली कहिन्छन् ई पुंलिङ्गी छन् ॥ नीवाराः श्यामाकादयो तृणधान्यानि नीवाराः,तृणधान्यानि, २ सौंवा आदि जङ्गली अन्नका नाम ॥—गवेधुः, गवेधुका, २ वाजुराका नाम ॥—अयोग्रम्,मुसलः,२ मुसलका नाम पुं.नपुं.माछन् ॥—उदूखलम्, उलूखलम्, २ ओखलका नाम ॥—प्रस्फोटनम्, शूर्पम्, २ नाङ्लाका नाम ॥—चालनी, तितउः, २ चालनीका नाम ॥—स्यूतः, प्रसेवः, २ धोक्रा-भोरा-थैलाका नाम ॥—कण्डोलः, पिटः, २ चोयाले बनेका डोका-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

समानौ रसवत्यां तु पाकस्थानमहानसे १७६०
पौरोगवस्तदध्यक्षः सूपकारास्तु बल्लवाः १७६१
आरालिका आन्धसिकाः सूदा औदनिका गुणाः १७६२
आपूपिकः कान्दविको भक्ष्यकार इमे त्रिषु १७६३
अश्मन्तमुद्धानमधिश्रयणी चुल्लिरन्तिका १७६४
अङ्गारधानिकाङ्गारशकट्यपि हसन्त्यपि १७६५
हसन्यप्यथ न स्त्री स्यादङ्गारोऽलातमुल्मुकम् १७६६
क्लीबेऽम्बरीषं भ्राष्ट्रो ना कन्दुर्वा स्वेदनी स्त्रियाम् १७६७
अलिञ्जरः स्यान्मणिकः कर्कर्यालुर्गलन्तिका १७६८
पिठरः स्थाल्युखा कुण्डं कलशस्तु त्रिषु द्वयोः १७६९
घटः कुटनिपावस्त्री शरावो वर्धमानकः १७७०

डाला-टोकरीका नाम ।।—कटः, किलिञ्जकः, २ ढक्नीका नाम ।। रसवती, पाकस्थानम्, महानसम्, ३ भान्साघरका नाम ।।-पाकस्थानाध्यक्षः पौरोगवः २ भान्साका अध्यक्षः (तैनाथ वाला)का नाम ।।—सूपकारः, बल्लवः, आरालिकः, आन्धसिकः, सूदः, औदनिकः, गुणः, ७ भान्सेका नाम ।।—आपूपिकः, कान्दविकः, भक्ष्यकारः, ३ मालपुवा-अनर्सा-दँद्यौरा-सेल आदि पक्वान्न तयार गर्नेका नाम ।। ३ त्रिलिङ्गीछन् ।।—अश्मन्तम्, उद्धानम्, अधिश्रयणी, चुल्लिः, अन्तिका, ५ चुल्हाका नाम ।।—अङ्गारधानिका, अङ्गारशकटी, हसन्ती, हसनी, ४ मक्कल-(अटल)का नाम ।।—अङ्गारः, १ अङ्गारको नाम ।।—अलातम्, उल्मुकम्, २ अघुल्टाका नाम ।।—अम्बरीषम्, भ्राष्ट्रः, २ चना मकै भट्मास आदि भुट्ने हाँडीका नाम ।।—कन्दुः, स्वेदनी, २ कराहीका नाम कसैका मतमा रक्सी बनाउने वाटाका नामहुन् ।।—अलिञ्जरः, मणिकः, २ घ्याँपाका नाम ।।—कर्करी, आलुः, गलन्तिका, ३ करुवाका नाम ।।—पिठरः, स्थाली, उखा, कुण्डम्, ४

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ऋजीषं पिष्टपचनं कंसोऽस्त्री पानभाजनम् १७७१
कुतूः कृत्तेः स्नेहपात्रं सैवाल्पा कुतुपः पुमान् १७७२
सर्वमावपनं भाण्डं पात्रामत्रं च भाजनम् १७७३
दर्विः कम्बिः खजाका च स्यात्तर्दूर्दारुहस्तकः १७७४
अस्त्री शाकं हरितकं शिग्रुरस्य तु नाडिका १७७५
कलम्बश्च कडम्बश्च वेसवार उपस्करः १७७६
तिन्तिडीकं च चुक्रं च वृक्षाम्लमथ वेल्लजम् १७७७
मरीचं कोलकं कृष्णमूषणं धर्मपत्तनम् १७७८
जीरको जरणोऽजाजी कणा कृष्णे तु जीरके १७७९

कसौडीका नाम ।।—कलशः, घटः, कुटः, निपः, ४ गाग्राका नाम ।। घटः स्त्री. पुं.माछ ।।—शरावः, वर्धमानकः, २ कहताराका नाम ।। शरावः पुं.नपुंसकमाछ ।।—ऋजीषम्, पिष्टपचनम्, २ तावाका नाम ।।—कंसः, पानभाजनम्, २ आँखोरा गिलास आदिका नाम ।।—कृत्तेः स्नेहपात्रे कुतूः १ तेल घिउ हाल्ने छालाका भाँडा (सिरिया कुप्पा) आदिको नाम ।। सैव कुतूरल्पा चेत् कुतुपः १ सानु सिरिया कुप्पाका नाम ।। सर्वे पात्रमात्रमावपनं १ सामान्य वर्तनमात्रको नाम ।।—आवपनम्, भाण्डम्, पात्रम्, अमत्रम्, ५ भाँडावर्तनका नाम ।।—दर्विः, कम्बिः, खजाका, ३ डाडूका नाम ।।—तर्दूः, दारुहस्तकः, २ पन्युका नाम ।।—शाकम्, हरितकम्, शिग्रुः, ३ सागका नाम ।। कलम्बः, कडम्बः, २ सागका डाँठका नाम ।।—वेसवारः, उपस्करः, २ वेसार-हिङ्-अदुवा-मरीच-जीरो-हलेदो धनियाँ ई छ चीज क्रमैले पहिला पहिलाको दोवर २ मिलायेर बनायेका मसालाका नाम ।।—तिन्तिडीकम्, चुक्रम्, वृक्षाम्लम्, ३ चूक अमिला तथा तित्राका अमिलाका नाम ।।—वेल्लजम्, मरीचम्, कोलकम्, कृष्णम्, ऊषणम्, धर्मपत्तनम्, ६ मरीचका नाम ।।—जीरकः, जरणः, अजाजी,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सुषवी कारवी पृथ्वी पृथुः कालोपकुञ्चिका १७८०
आर्द्रकं शृङ्गवेरं स्यादथ छत्रा वितुन्नकम् १७८१
कुस्तुम्बुरु च धान्याकमथ शुण्ठी महौषधम् १७८२
स्त्रीनपुंसकयोर्विश्वं नागरं विश्वभेषजम् १७८३
आरनालकसौवीरकुल्माषाभिषुतानि च १७८४
अवन्तिसोमधान्याम्लकुञ्जलानि च काञ्जिके १७८५
सहस्रवेधि जतुकं वाह्लीकं हिङ्गु रामठम् १७८६
तत्पत्री कारवी पृथ्वी वाष्पिका कबरी पृथुः १७८७
निशाख्या काञ्चनी पीता हरिद्रा वरवर्णिनी १७८८
सामुद्रं यत्तु लवणमक्षीवं वशिरं च तत् १७८९
सैन्धवोऽस्त्री शीतशिवं मणिमन्थं च सिन्धुजे १७९०
रौमकं वसुकं पाक्यं बिडं च कृतके द्वयम् १७९१

कणा, ४ जीराका नाम ।।—सुषवी, कारवी, पृथ्वी, पृथुः, काला, उपकुञ्चिका, ६ काला जीराका नाम ।। आर्द्रकम्, शृङ्गवेरम्, २ अदुवाका नाम ।।—छत्रा, वितुन्नकम्, कुस्तुम्बुरु, धान्याकम्, ४ धनियाँका नाम ।।—शुण्ठी, महौषधम्, विश्वम्, नागरम्, विश्वभेषजम्, ५ सुठाका नाम ।। स्त्री-नपुंसकमा छ ।।—आरनालकम्, सौवीरम्, कुल्माषाभिषुतम्, अवन्तिसोमम्, धान्याम्लम्, कुञ्जलम्, काञ्जिकम्, ७ पानीमा अनेक औषधी हालेर कुहायेका औषधी विशेषका नाम ।।—सहस्रवेधि, जतुकम्, बाह्लीकम्, हिङ्गु, रामठम्, ५ हिङ्का नाम ।।—कारवी, पृथ्वी, बाष्पिका, कबरी, पृथुः, ५ हिङ्का वृक्षका पातका नाम ।।—निशा, काञ्चनी, पीता, हरिद्रा, वरवर्णिनी, ५ हलेदाका बेसारका (हर्दिका) नाम ।।—यत्सामुद्रं लवणं अक्षीवम्, वशिरम्, २ समुद्रनूनका नाम ।।—सैन्धवः, शीतशिवम्, मणिमन्थम्, सिन्धुजम्, ४

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सौवर्चलेऽक्षरुचके तिलकं तत्र मेचके १७९२
मत्स्यण्डी फाणितं खण्डविकारः शर्करा सिता १७९३
कूर्चिका क्षीरविकृतिः स्याद्रसाला तु मार्जिता १७९४
स्यात्तेमनं तु निष्ठानं त्रिलिङ्गा वासितावधेः १७९५
शूलाकृतं भटित्रं स्याच्छूल्यमुख्यं तु पैठरम् १७९६
प्रणीतमुपसंपन्नं प्रयस्तं स्यात्सुसंस्कृतम् १७९७
स्यात्पिच्छिलं तु विजिलं संमृष्टं शोधितं समे १७९८
चिक्कणं मसृणं स्निग्धं तुल्ये भावितवासिते १७९९
आपक्वं पौलिरभ्यूषो लाजाः पुंभूम्नि चाक्षताः १८००

सिंधेनूनका नाम ॥—रौमकम्, वसुकम्, २ साँभरी नूनका नाम ॥—पाक्यम्, बिडम्, २ खारानूनका नाम ॥—सौवर्चलः, अक्षम्, रुचकम्, ३ सौवर्चल (सौंचर) नूनका नाम ॥ सौवर्चले मेचके तिलकं १ बिरेनूनको नाम ॥—मत्स्यण्डी, फाणितम्, २ खुदाका नाम ॥—खण्डविकारः, शर्करा, सिता, ३ चिनिका नाम ॥—क्षीरस्य विकृतिः कूर्चिका १ कुराउनीका नाम ॥—रसाला, मार्जिता, २ सिखर्नीका नाम ॥—तेमनम्, निष्ठानम्, २ तिउन तर्कारीका नाम ॥ यहाँदेखी वासितसम्मका शब्द त्रिलिङ्गी छन् ॥—शूलाकृतम्, भटित्रम्, शूल्यम्, ३ सुकुटीमासुका नाम ॥—उख्यम्, पैठरम्, २ कसौडी प्रभृतिमा पकायेका अन्नादि वस्तुका नाम ॥—प्रणीतम्, उपसंपन्नम्, २ पाकेका वस्तुका नाम ॥—प्रयस्तम्, सुसंस्कृतम्, २ मसला हालेर राम्रो तवरले तयार गरेका वस्तुका नाम ॥—पिच्छिलम्, विजिलम्, २ झोल पारेका वस्तुका नाम ॥—संमृष्टम्, शोधितम्, २ धोई-केलाई-निफनी साफ पारेका वस्तुका नाम ॥—चिक्कणम्, मसृणम्, स्निग्धम्, ३ मसीना चिप्ला वस्तुका नाम ॥—भावितम्, वासितम्, २ वास्ना आउने गरी सुगन्धित गरी बनायेका वस्तुका नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पृथुकः स्याच्चिपिटको धाना भृष्टयवे स्त्रियः १८०१
पूपोऽपूपः पिष्टकः स्यात् करम्भो दधिसक्तवः १८०२
भिःसा स्त्री भक्तमन्धोऽन्नमोदनोऽस्त्री स दीदिविः १८०३
भिःसटा दग्धिका सर्वरसाग्रे मण्डमस्त्रियाम् १८०४
मासराचामनिस्रावा मण्डे भक्तसमुद्भवे १८०५
यवागूरुष्णिका श्राणा विलेपी तरला च सा १८०६
'म्रक्षणाभ्यञ्जने तैलं कृसरस्तु तिलौदनः' ❀❀
गव्यं त्रिषु गवां सर्वं गोविट् गोमयमस्त्रियाम् १८०७
तत्तु शुष्कं करीषोऽस्त्री दुग्धं क्षीरं पयः समम् १८०८

जस्तै धूपेन भाविताास्तिलाः ॥—आपक्वम्, पौलि, अध्यूषः, ३ भुटेका पिल्स्यायेका हरिया मकै जौ चना आदि अन्नका नाम ॥—लाजाः १ लावाको नाम बहुवचनान्त पुंलिङ्गछ ॥ अक्षताः १ अक्षेताको नाम यो पनि बहुवचनान्तः पुंलिङ्गछ ॥—पृथुकः, चिपिटकः, २ चिउराका नाम ॥ धानाः १ भुटेका जौको नाम नित्यं बहुवचनान्त त्रिलिङ्गीछ ॥ —पूपः, अपूपः, पिष्टकः, ३ पुवा-मालपुवा सेल अनर्सा आदिका नाम ॥ दधियुक्ताः सक्तवः करम्भः १ दहिसातुको नाम ॥—भिःसा, भक्तम्, अन्धः, अन्नम्, ओदनः, दीदिविः, ६ भातका नाम ॥ अन्धः सान्तछ ओदनः पुं. नपुं.माछ ॥ दीदिविः, पुंलिङ्गछ ॥—भिःसटा, दग्धिका, २ डढेका अन्नका (माम्री)का नाम ॥—सर्वेषां रसानामग्रं अग्रिमो द्रवो मण्डः १ साधारण माडको नाम पुं. नपुं.माछ ॥—मासरः, आचामः, निस्रावः, ३ भातका माडका नाम ॥—यवागूः, उष्णिका, श्राणा, विलेपी, तरला, ५ फाँडो (हलुवा)का नाम ॥ म्रक्षणः, अभ्यञ्जनः, तैलः, ३ तेलका नाम ॥—कृसरः, तिलौदनः, २ खिचडीका नाम ॥—गवां सर्वं गव्यं १ गाईका गोबर आदि ५ वस्तुको नाम ॥—गोविट्, गोमयम्, २ गोबरका नाम ॥ गोमयं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पयस्यमाज्यदध्यादि द्रप्सं दधि घनेतरत् १८०९
घृतमाज्यं हविः सर्पिर्नवनीतं नवोद्धृतम् १८१०
तत्तु हैयंगवीनं यद्ध्योगोदोहोद्भवं घृतम् १८११
दण्डाहतं कालशेयमरिष्टमपि गोरसः १८१२
तक्रं ह्युदश्विन्मथितं पादाम्ब्वर्धाम्बु निर्जलम् १८१३
मण्डं दधिभवं मस्तु पीयूषोऽभिनवं पयः १८१४
अशनाया बुभुक्षा क्षुद्ग्रासस्तु कवलः पुमान् १८१५
सपीतिः स्त्री तुल्यपानं सग्धिः स्त्री सहभोजनम् १८१६
उदन्या तु पिपासा तृट् तर्षो जग्धिस्तु भोजनम् १८१७

पुं. नपुं.मा छ ।। शुष्कं, करीषम् २ गुइँठाका नाम ।।—दुग्धम्, क्षीरम्, पयः, ३ दूधका नाम । पयस्यम् १ दूधबाट वनेका पदार्थको नाम । यद्घनादितरत् दधि द्रप्सं १ नजमेको पँद्यालो दहिको नाम । घृतम्, आज्यम्, हविः, सर्पिः, ४ घिउका नाम ।।—नवनीतम्, नवोद्धृतम्, २ नउनी घिउका नाम । ह्योगोदोहोद्भवं घृतं हैयङ्गवीनं १ एकरातेदहिका नउनीघिउँको नाम ।।—दण्डाहतम्, कालशेयम्, अरिष्टम्, गोरसः, ४ मही (मोही)का नाम । तक्रं १ तक्र चौथाई १ सेरदहिमा १ पाउ पानी हालेर मथेका महीको नाम । अर्धाम्बु उदश्वित् १ दहिको आधाभाग पानी मिलायेर मथेका महीको नाम । मथितम् । पानी नहाली मथेका दहिको नाम । दधिभवं मस्तु १ दहिवाट निस्केका पानीको नाम । अभिनवं पयः पीयूषः १ भर्खर दुहेका ताजा दूधको नाम ।।—अशनाया, बुभुक्षा, क्षुत्, ३ भोकका नाम । क्षुत् स्त्री लिङ्ग धकारान्तः छ । ग्रासः, कवलः, २ गाँसका नाम ।।—सपीतिः, तुल्यपानम्, २ धेरै जना मिलेर सँगैं पिउनाका नाम ।। सग्धिः, सहभोजनम्, २ धेरै जना मिलेर एक साथ खानाका का नाम ।।—उदन्या, पिपासा, तृट्, तर्षः, ४ प्यास (तिर्खाका) नाम ।।—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

जेमनं लेह आहारो निघसो न्याद इत्यपि १८१८
सौहित्यं तर्पणं तृप्तिः फेला भुक्तसमुज्झितम् १८१९
कामं प्रकामं पर्याप्तं निकामेष्टं यथेप्सितम् १८२०
गोपे गोपालगोसंख्यगोधुगाभीरवल्लवाः १८२१
गोमहिष्यादिकं पादबन्धनं द्वौ गवीश्वरे १८२२
गोमान् गोमी गोकुलं गोधनं स्याद्गवां व्रजे १८२३
त्रिष्वाशितंगवीनं तद्गावो यत्राशिताः पुरा १८२४
उक्षा भद्रो बलीवर्द ऋषभो वृषभो वृषः १८२५
अनड्वान् सौरभेयो गौरुक्ष्णां संहतिरौक्षकम् १८२६
गव्या गोत्रा गवां वत्सधेन्वोर्वात्सकधैनुके १८२७

जग्धिः, भोजनम्, जेमनं, लेहः, आहारः, निघसः, न्यादः, ७ भोजन (खानु) का नाम ॥—सौहित्यम्, तर्पणम्, तृप्तिः, ३ तृप्तिका (अघाउनाका) नाम। फेला १ खायेर छोडेका पुराको नाम ॥—कामम्, प्रकामम्, पर्याप्तम्, निकामम्, इष्टम्, यथेप्सितम्, ६ ईच्छानुसारका नाम ॥—गोपः, गोपालः, गोसंख्यः, गोधुक्, आभीरः, बल्लवः, ६ ग्वाला (अहिरका) नाम ॥—गोमहिष्यादिकं पादबन्धनं २ खुट्टामा बाँध्नु पर्ने गाई भैंसी आदि पशुका नाम ॥—गोमान्, गोमी, २ गाईक [illegible]यनीका नाम ॥—गोकुलम्, गोधनम् २ गाईका बथानका नाम। यत्र पुरा गाव आशिता भोजिताः तत्स्थानं आशितंगवीनम् १ अघिगाईलाई खुवाउने चराउने गरेका ठाउको नाम तीनलिङ्गमाछ ॥—उक्षा, भद्रः, बलीवर्दः, ऋषभः, वृषभः, वृषः, अनड्वान्, सौरभेयः, गौः, ९ गोरूका नाम। उक्ष्णां संहतिः, औक्षकं १ गोरुका बथानको नाम। गवां संहतिः समूहो गव्या, गोत्रा, २ गाईका बथानका नाम। वत्सानां संहतिर्वात्सकम् १ बाछाका बथानको नाम। धेनूनां

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वृषो महान् महोक्षः स्याद्वृद्धोक्षस्तु जरद्गवः १८२८
उत्पन्न उक्षा जातोक्षः सद्योजातस्तु तर्णकः १८२९
शकृत्करिस्तु वत्सः स्याद्दम्यवत्सतरौ समौ १८३०
आर्षभ्यः षण्डतायोग्यः षण्डो गोपतिरिट्चरः १८३१
स्कन्धदेशे त्वस्य वहः सास्ना तु गलकम्बलः १८३२
स्यान्नस्तितस्तु तस्योतः प्रष्ठवाड् युगपार्श्वगः १८३३
युगादीनां तु वोढारो युग्यप्रासङ्ग्यशाकटाः १८३४
खनति तेन तद्वोढाऽस्येदं हालिकसैरिकौ १८३५
धूर्वहे धुर्यधौरेयधुरीणाः सधुरंधराः १८३६
उभावेकधुरीणैकधुरावेकधुरावहे १८३७

संहतिर्धैनुकम् १ गाईका बथानको नाम । महान्वृषो महोक्षः, १ ठूला गोरूको नाम ॥—वृद्धोक्षः, जरद्गवः २ बूढा गोरूका नाम ॥—उत्पन्नः उक्षा जातोक्षः १ दायेका बहरको नाम । सद्योजातस्तर्णकः १ जन्मने निविक्ति कैका कलिला बाछाको नाम ॥—शकृत्करिः, वत्सः, २ साधारण बाछाका नाम ॥—दम्यः, वत्सतरः, २ बहरका नाम । षण्डता गोपतित्वं तद्योग्य आर्षभ्यः १ साँढ बनाउने (सज्ने) बेला भयेका बहरको नाम ॥—षण्डः गोपतिः, इट्चरः ३ साँढका नाम । अस्य स्कन्धदेशे वहः १ गोरूका काँधको नाम ॥—सास्ना, गलकम्बलः, २ गाई गोरूका गलकम्बल (माला)का नाम ॥—नस्तितः, नस्योतः, २ नाक छेडेर डोरी लायेका पशुका नाम ॥-प्रष्ठवाट्, युगपार्श्वगः, २ दाउनलागेका गोरूका नाम ॥ युगस्य वोढा युग्यः, प्रासङ्ग्यः, शाकटः, ३ युग्यः १ जोतने गरेका गोरुको नाम । प्रासङ्ग्यः, १ दाँउदा काँधमा राख्ने काठ बोक्ने गोरुको नाम । शाकटः, १ गाडा तान्नेगोरूको नाम ॥ तेन खनतीत्याद्यर्थे हालिकः, सैरिकः, २ हलाले जोतने, हलोबोक्ने, हलो संबन्धि वस्तु ई ३ का नाम ॥—धूर्वहः, धुर्यः, धौरेयः, धुरीणः, धुरंधरः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स तु सर्वधुरीणः स्याद्यो वै सर्वधुरावहः १८३८
माहेयी सौरभेयी गौरुस्रा माता च शृङ्गिणी १८३९
अर्जुन्यघ्न्या रोहिणी स्यादुत्तमा गोषु नैचिकी १८४०
वर्णादिभेदात्संज्ञाः स्युः शबलीधवलादयः १८४१
द्विहायनी द्विवर्षा गौरेकाब्दा त्वेकहायनी १८४२
चतुरब्दा चतुर्हायण्येवं त्र्यब्दा त्रिहायणी १८४३
वशा वन्ध्याऽवतोका तु स्रवद्गर्भाथ संधिनी १८४४
आक्रान्ता वृषभेणाथ वेहद्गर्भोपघातिनी १८४५
काल्योपसर्या प्रजने प्रष्ठौही बालगर्भिणी १८४६
स्यादचण्डी तु सुकरा बहुसूतिः परेष्टुका १८४७

---

५ भारी बोक्ने गोरूका नाम ॥—एकधुरीणः, एकधुरः, एकधुरावहः ३ यौटै किसिमको भारी बोक्ने अनेक गोरुका नाम ॥ सर्वधुरीणः १ सबै थोकको जम्मैभारी बोक्ने गोरुका नाम ॥—माहेयी, सौरभेयी, गौः, उस्रा, माता, शृङ्गिणी, अर्जुनी, अघ्न्या, रोहिणी, ९ गाईका नाम ॥ नैचिकी १ असली गाईको नाम ॥ शबली, १ टाटेपाटे गाईको नाम ॥ धवला, १ सेती गाईको नाम तेस्तै काली-कैली-शेती गाईलाई भन्दामा कृष्णा-कपिला पाटला इत्यादि जान्नु ॥ द्विहायनी, १ दुई वर्षकी गाईको नाम ॥ एकहायनी, १ एक वर्षकी गाईको नाम ॥ चतुर्हायणी, १ चार वर्षकी गाईको नाम ॥ त्रिहायणी, १ तीन वर्षकी गाईको नाम ॥—वशा, वन्ध्या, २ (थारी) बाझीगाईका नाम ॥—अवतोका, स्रवद्गर्भा, २ दुहुनी गाईका नाम ॥ संधिनी १ साहभयेकी (साँढेलागेकी) गाइको नाम ॥ विहन्ति गर्भं वृषोपगमनाद्गर्भोपघातिनी वेहद् , वृषोपगा, २ बार बार साँढे खोजेर गर्भ रहन नदिने गाईको नाम ॥ प्रजने काल्या, गौरुपसर्या २ कंलाउने बेलाकी गाईको नाम ॥ बालगर्भिणी प्रष्ठौही २ पहिलावेतकंलायेकी गाईका नाम ॥—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

चिरप्रसूता बष्कयणी धेनुः स्यान्नवसूतिका १८४८
सुव्रता सुखसंदोह्या पीनोध्नी पीवरस्तनी १८४९
द्रोणक्षीरा द्रोणदुग्धा धेनुष्या बन्धके स्थिता १८५०
समांसमीना सा यैव प्रतिवर्षं प्रसूयते १८५१
ऊधस्तु क्लीबमापीनं समौ शिवककीलकौ १८५२
न पुंसि दाम संदानं पशुरज्जुस्तु दामनी १८५३
वैशाखमन्थमन्थानमन्थानो मन्थदण्डके १८५४
कुठरो दण्डविष्कम्भो मन्थनी गर्गरी समे १८५५
उष्ट्रे क्रमेलकमयमहाङ्गाः करभः शिशुः १८५६
करभाः स्युः शृङ्खलका दारवैः पादबन्धनैः १८५७

अचण्डी, सुकरा, २ साधु गाईका नाम ।।—बहुसूतिः, परेष्टुका, २ धेरै वेतव्यायेकी गाईका नाम ।।—चिरप्रसूता, बष्कयणी, २ बकेर्ना गाईका नाम ।। धेनुः, नवसूतिका, २ लैनी गाईका नाम ।।-सुव्रता, सुखसंदोह्या, २ सजीलैसित दुहिने (कमली) गाईका नाम ।।—पीनोध्नी, पीवरस्तनी, २ ठूलो कचौडो (स्तन) हुने गाईका नाम ।।-द्रोणक्षीरा, द्रोणदुग्धा, २ आयुर्वेदिक तौलबाट १६ सेर दूध दिने गाईका नाम ।। बन्धकं आधिः, तत्र स्थिता सा धेनुष्या १ बँधुई गाईका नाम ।। समांसमीना १ वर्षेनी व्याउने गाईको नाम ।।—ऊधः, आपीनम्, २ कचौंडाका नाम ।। ऊधः नपुं.मात्र ।।—शिवकः, कीलकः, २ किलाका नाम ।।—दाम, संदानम्, २ दाम्लाका नाम ।।—दाम स्त्री·पुंमात्र ।।—पशुरज्जुः, दामनी, २ छाँदहाल्ने, खुट्टा बाँधने डोरी र धेरै पशु बाँध्ने दाँही प्रभृतिका दाम्लाका नाम ।।—वैशाखः, मन्थः, मन्थानः, मन्था, मन्थदण्डकः, ५ मधानीका नाम ।।—कुठरः, दण्डविष्कम्भः, २ मधानी अड्याउन नेती बाँधने थामका नाम ।।—मन्थनी, गर्गरी, २ ठेकीका नाम ।।—उष्ट्रः, क्रमेलकः, मयः, महाङ्गः, ४ ऊँटका नाम ।।—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अजा छागी शुभच्छागबस्तच्छगलका अजे १८५८
मेढ्रोरभ्रोरणोर्णायुमेषवृष्णय एडके १८५९
उष्ट्रोरभ्राणवृन्दे स्यादौष्ट्रकौरभ्रकाजकम् १८६०
चक्रीवन्तस्तु बालेया रासभा गर्दभाः खराः १८६१
वैदेहकः सार्थवाहो नैगमो वाणिजो वणिक् १८६२
पण्याजीवो ह्यापणिकः क्रयविक्रयिकश्च सः १८६३
विक्रेता स्याद्विक्रयिकः क्रायिकक्रयिकौ समौ १८६४
वाणिज्यं तु वणिज्या स्यान्मूल्यं वस्नोऽप्यवक्रयः १८६५
नीवी परिपणो मूलधनं लाभोऽधिकं फलम् १८६६
परिदानं परीवर्तो नैमेयनिमयावपि १८६७
पुमानुपनिधिर्न्यासः प्रतिदानं तदर्पणम् १८६८

उष्ट्रस्य शिशुः करभः १ ऊँटका बच्चाका नाम ।। शृङ्खलकाः १ ठिंगुराले बाँधेका ऊँटको नाम ।।—अजा, छागी, २ बाखीका नाम ।।—शुभः, छागः, बस्तः, छगलकः, अजः,५ बाख्रा (बोकाका) नाम ।। मेढ्रः, उरभ्रः, उरणः, ऊर्णायुः, मेषः, वृष्णिः, एडकः, ७ भेडाका नाम । औष्ट्रकम् १ ऊँटका वथानको नाम । औरभ्रकम् १ भेडाका वथाको नाम । आजकम् १ बाख्राका बथानको नाम ।।—चक्रीवान्, बालेयः, रासभः, गर्दभः, खरः, ५ गदाहाका नाम ।।—वैदेहकः, सार्थवाहः, नैगमः, वाणिजः, वणिक्, पण्याजीवः, आपणिकः क्रयविक्रयिकः, ८ बेपारीका नाम ।।—विक्रेता, विक्रयिकः, २ बेच्नेका नाम ।।—क्रायिकः, क्रयिकः, २ किन्नेका नाम ।।—वाणिज्यम्, वणिज्या' २ वेपारका नाम ।।—मूल्यम्, वस्नः, अवक्रयः, ३ मोलका नाम ।।—नीवी, परिपणः, मूलधनम्, ३ किन्दा परेका साँऊ (डोको) का नाम । मूलधनादधिकं फलं लाभः १ नाफाको नाम ।।—परिदानम्, परीवर्तः, नैमेयः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

क्रये प्रसारितं क्रय्यं क्रेयं क्रेतव्यमात्रके १८६९
विक्रेयं पणितव्यं च पण्यं क्रय्यादयस्त्रिषु १८७०
क्लीबे सत्यापनं सत्यंकारः सत्याकृतिः स्त्रियाम् १८७१
विपणो विक्रयः संख्याः संख्येये ह्यादश त्रिषु १८७२
विंशत्याद्याः सदैकत्वे सर्वाः संख्येयसंख्ययोः १८७३
संख्यार्थे द्विबहुत्वे स्तस्तासु चानवतेः स्त्रियः १८७४
पङ्क्तेः शतसहस्रादि क्रमाद्दशगुणोत्तरम् १८७५

निमयः, ४ साट्नाका नाम ॥—उपनिधिः, न्यासः, २ नासोका नाम। उपनिधिः, पुं. माछ। प्रतिदानं १ नासो बुझाउनु फिर्तादिनुको नाम। क्रय्यं १ बेच्न राखेकावस्तुको नाम। क्रेयम् १ किन्न लायक भयेका वस्तुको नाम ॥—विक्रेयम्, पणितव्यम्, पण्यम्, ३ बेच्न लायक (बेच्ने) चिज विजका नाम। त्रिलिङ्गीछन् ॥—सत्यापनम्, सत्यंकारः, सत्याकृतिः, ३ बैनाका नाम ॥—विपणः, विक्रयः, २ बिक्रिका नाम। संख्या वाचक (एक द्वि प्रभृति) शब्द संख्येय (गनिने) वस्तुलाई कहँदा, दशशब्द-को प्रयोग हुन् ज्याल अर्थात् (उन्नाइस) सम्म विशेष्यनिघ्न त्रिलिङ्गी हुन्छन् ॥ अव विंशति देखी आरम्भ गरेका (एकोनविंशति-विंशति लगायत) नवनवति (उनान्सये सम्मकाशब्द निर्दिष्ट संख्यार संख्येय (गनिने) लाईकहँदा एक वचनान्तै रहन्छन्, तर संख्या वाचक छँदा स्त्रीलिङ्ग, संख्येयवाचक छँदा विशेष्यनिघ्न लिङ्गीहुन्छन्। इनैशब्द संख्याको द्वित्व बहुत्व जस्तै २ वीस ३ वीस इत्यादिलाई बुझाँउँदाता द्विवचनान्त बहुवचनान्त पनि हुन्छन् ॥ पङ्क्तिर्दशसंख्या, शतम् सहस्रम्, इत्यादि पङ्क्ति (दश) देखी शुरू भयेका शत-सहस्र-प्रभृति परार्द्ध पर्यन्तका संख्या उत्तरोत्तर १०।१० गुणा बढता हुन्छन् तिन्को नाम र स्वरूप हेर आर्कापढिछ। एकैकवृद्धिः सनामाङ्कग्राहं ज्ञेया ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

यौतवं द्रुवयं पाय्यमिति मानार्थकं त्रयम् १८७६
मानं तुलाङ्गुलिप्रस्थैर्गुञ्जाः पञ्चाद्यमाषकः १८७७
ते षोडशाक्षः कर्षोऽस्त्री पलं कर्षचतुष्टयम् १८७८
सुवर्णबिस्तौ हेम्नोऽक्षे कुरुबिस्तस्तु तत्पले १८७९
तुला स्त्रियां पलशतं भारः स्याद्विंशतिस्तुलाः १८८०
आचितो दश भाराः स्युः शाकटो भार आचितः १८८१
कार्षापणः कार्षिकः स्यात् कार्षिके ताम्रिके पणः १८८१
अस्त्रियामाढकद्रोणौ खारी वाहो निकुञ्चकः १८८३

एकम्	१	वृन्दम्	१०००००००००
दशः	१०	खर्वः	१००००००००००
शतम्	१००	निखर्वः	१०००००००००००
सहस्रम्	१०००	शङ्खः	१००००००००००००
अयुतम्	१००००	पद्मः	१०००००००००००००
लक्षम्	१०००००	सागरः	१००००००००००००००
नियुतम्	१००००००	अन्त्यम्	१०००००००००००००००
कोटि	१०००००००	मध्यम्	१००००००००००००००००
अर्बुदम्	१००००००००	परार्द्धम्	१०००००००००००००००००

यौतवम्, द्रुवयम्, पाय्यम्, ३ प्रमाण नाप्नु-जोख्नुभर्नु ई ३ का ३ नाम ॥ पञ्चगुञ्जाः आद्यमाषकः २ पाँचगुञ्जा ५ लाल एक मासाको नाम । अक्षः, कर्षः, २ । १६ मासाका नाम । पलं १ चार कर्षको नाम ॥—सुवर्णः, बिस्तः, २ सोह्र मासा सुवर्णका नाम । कुरुबिस्तः १ एक पल ५ तोला ४ मासा सुवर्णको नाम । तुला १ शय १०० पल अर्थात् ५३३ तोला ४ मासाको नाम । भारः १ बीसतुला अर्थात् १०६६६ तोला र ८ मासाको नाम । आचितः (दशभार) अर्थात् १०६६६६ तोला र

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कुडवः प्रस्थ इत्याद्याः परिमाणार्थकाः पृथक् १८८४
पादस्तुरीयो भागः स्यादंशभागौ तु वण्टके १८८५
द्रव्यं वित्तं स्वापतेयं रिक्थमृक्थं धनं वसु १८८६
हिरण्यं द्रविणं द्युम्नमर्थरैविभवा अपि १८८७
स्यात्कोशश्च हिरण्यं च हेमरूप्ये कृताकृते १८८८
ताभ्यां यदन्यत्तत्कुप्यं रूप्यं तद्द्वयमाहतम् १८८९
गारुत्मतं मरकतमश्मगर्भो हरिन्मणिः १८९०
शोणरत्नं लोहितकः पद्मरागोऽथ मौक्तिकम् १८९१
मुक्ताथ विद्रुमः पुंसि प्रवालं पुंनपुंसकम् १८९२
रत्नं मणिर्द्वयोरश्मजातौ मुक्तादिकेऽपि च १८९३

---

८ मासाको नाम। यः शाकटः सोऽ्याचित ॥ मानिसले बोक्न नसकिने गाड़ीमा लादनु पर्ने भारीको पनि नाम हो। कार्षापणः, कार्षिकः२ चादिका रूपियाका नाम। ताम्रिके तस्मिन्कार्षिके पण १ तावाका पैसाको नाम॥ आढकः, द्रोणः, खारी, वाहः, निकुञ्चकः, कुडवः, प्रस्थः, ७आढकः,४ पाथीको द्रोणः, १६ पाथीको एकखारी (सोह्रद्रोणः), १२ मुरी १६ पाथीको-वाहः, वीसखारी २४६ मुरीको निकुञ्चकः,आधामानाको कुडवः, कुरुवाको प्रस्थः, १ पाथीको ७ का ७ नाम क्रमैले जान्नु॥ तुर्यो भागः पादः १ चौथाईको नाम ॥—अंशः, भागः, वण्टकः, ३ भागः, (अंशका) नाम। द्रव्यम्, वित्तम्, स्वापतेयम् रिक्थम्, ऋक्थम्, धनम्, वसु, हिरण्यम्, द्रविणम्, द्युम्नम्, अर्थः, राः, विभवः, १३ धनका नाम॥—कोशः, हिरण्यम्, २ केही (भूषण प्रभृति) बनायेका र नबनायेका (कोरा) सुन् चाँदीका नाम॥ कुप्यं १ सुन चादि बाहेक जिनिस मालको नाम॥ रूप्यम् १ छाप लायेका सुवर्ण चादिका (असर्फि रुपिया) को नाम॥—गारुत्मतम्, मरकतम्, अश्मगर्भः, हरिन्मणिः, ४ पन्नाका नाम॥—शोणरत्नम्, लोहितकः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्वर्णं सुवर्णं कनकं हिरण्यं हेम हाटकम् १८९४
तपनीयं शातकुम्भं गाङ्गेयं भर्म कर्बुरम् १८९५
चामीकरं जातरूपं महारजतकाञ्चने १८९६
रुक्मं कार्तस्वरं जाम्बूनदमष्टापदोऽस्त्रियाम् १८९७
अलंकारसुवर्णं यच्छृङ्गीकनकमित्यदः १८९८
दुर्वर्णं रजतं रूप्यं खर्जूरं श्वेतमित्यपि १८९९
रीतिः स्त्रियामारकूटो न स्त्रियामथ ताम्रकम् १९००
शुल्वं म्लेच्छमुखं द्व्यष्टवरिष्ठोदुम्बराणि च १९०१
लोहोऽस्त्री शस्त्रकं तीक्ष्णं पिण्डं कालायसायसी १९०२
अश्मसारोऽथ मण्डूरं सिंहाणमपि तन्मले १९०३
सर्वं च तैजसं लोहं विकारस्त्वयसः कुशी १९०४
क्षारः काचोऽथ चपलो रसः सूतश्च पारदे १९१५

पद्मरागः, ३ माणिकका नाम ॥—मौक्तिकम्, मुक्ता, २ मोतीका नाम ॥—विद्रुमः, प्रवालः, २ मुगाका नाम ॥—रत्नम्, मणिः, २ सामान्य रत्नका नाम ॥ मणिः स्त्री-पुंमाछ ॥—स्वर्णम्, सुवर्णम्, कनकम्, हिरण्यम्, हेम, हाटकम्, तपनीयम्, शातकुम्भम्, गाङ्गेयम्, भर्म, कर्बुरम्, चामीकरम्, जातरूपम्, महारजतम्, काञ्चनम्, रुक्मम्, कार्तस्वरम्, जाम्बूनदम्, अष्टापदम्, १९ सुवर्णः, (सुन)का नाम ॥ अष्टापदं पुं. नपुं.माछ ॥ शृङ्गीकनकम् १ गहना बनायेका सुवर्णको नाम ॥—दुर्वर्णम्, रजतम्, रूप्यम्, खर्जूरम्, श्वेतम्, ५ चाँदीका नाम ॥—रीतिः, आरकूटः, २ पित्तलका नाम ॥—ताम्रकम्, शुल्बम्, म्लेच्छमुखम्, द्व्यष्टम्, वरिष्टम्, उदुम्बरं, ६ तामा (ताम्र)का नाम ॥—लोहः, शस्त्रकम्, तीक्ष्णम्, पिण्डम्, कालायसम्, अयः, अश्मसारः, ७ फलामका नाम ॥—मण्डूरम, सिंहाणम्, २ लोहामा निस्कने कीटका नाम ॥ लोहम् १ सामान्य धातु(कासन्तामन्)का नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गवलं माहिषं श्रृङ्गमभ्रकं गिरिजामले १९०६
स्रोतोञ्जनं तु सौवीरं कापोताञ्जनयामुने १९०७
तुत्थाञ्जनं शिखिग्रीवं वितुन्नकमयूरके १९०८
कर्परी दार्विकाक्काथोद्भवं तुत्थं रसाञ्जनम् १९०९
रसगर्भं तार्क्ष्यशैलं गन्धाश्मनि तु गन्धिकः १९१०
सौगन्धिकश्च चक्षुष्याकुलाल्यौ तु कुलत्थिका १९११
रीतिपुष्पं पुष्पकेतु पुष्पकं कुसुमाञ्जनम् १९१२
पिञ्जरं पीतनं तालमालं च हरितालके १९१३
गैरेयमर्थ्यं गिरिजमश्मजं च शिलाजतु १९१४
बोलगन्धरसप्राणपिण्डगोपरसाः समाः १११५
डिण्डीरोऽब्धिकफः फेनः सिन्दूरं नागसंभवम् १९१६

अयसो विकारः कुशो १ फलामका फालीको नाम ॥—क्षारः, काचः, २ काँचका नाम ॥—चपलः, रसः, सूतः, पारदः, ४ पाराका नाम ॥—यन्माहिषं श्रृङ्गं तत् गवलं १ भैंसीका सिंगको नाम ॥—अभ्रकम्, गिरिजामलम्, २ अभ्रकका नाम ॥—स्रोतोञ्जनम्, सौवीरम्, कापोताञ्जनम्, यामुनम्, ४ सुर्माका नाम ॥—तुत्थाञ्जनम्, शिखिग्रीवम्, वितुन्नकम्, मयूरकम्, कर्परी, ५ तुत्थाञ्जन नेत्रको औषधी विशेषका नाम ॥—तुत्थम्, रसाञ्जनम्, रसगर्भम्, तार्क्ष्यशैलम्, ४ चुत्राका रसवाट बनेको औषधी विशेषका नाम ॥—गन्धाश्म, गन्धिकः, सौगन्धिकः, ३ गन्धकका नाम ॥—चक्षुष्या, कुलाली, कुलत्थिका, ३ गहतका नाम ॥—रीतिपुष्पम्, पुष्पकेतु, पुष्पकम्, कुसुमाञ्जनम्, पित्तलका कीटका नाम ॥—पिञ्जरम्, पीतनम्, तालम्, आलम्, हरितालकम्, ५ हरितालका नाम ॥—गैरेयम्, अर्थ्यम्, गिरिजम्, अश्मजम्, शिलाजतु, ५ शिलाजितका नाम ॥—बोलः, गन्धरसः, प्राणः, पिण्डः, गोपरसः, ५ गन्धरस (औषधी) विशेषका नाम ॥—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नागसीसकयोगेष्टवप्राणि त्रपु पिच्चटम् १९१७
रङ्गवङ्गे अथ पिचुस्तूलोऽथ कमलोत्तरम् १९१८
स्यात्कुसुम्भं वह्निशिखं महारजनमित्यपि १९१९
मेषकम्बल ऊर्णायुः शशोर्णं शशलोमनि १९२०
मधु क्षौद्रं माक्षिकादि मधूच्छिष्टं तु सिक्थकम् १९२१
मनःशिला मनोगुप्ता मनोह्वा नागजिह्विका १९२२
नैपाली कुनटी गोला यवक्षारो यवाग्रजः १९२३
पाक्योऽथ सर्जिकाक्षारः कापोतः सुखवर्चकः १९२४
सौवर्चलं स्याद्रुचकं त्वक्क्षीरी वंशरोचना १९२५
शिग्रुजं श्वेतमरिचं मोरटं मूलमैक्षवम् १९२६

डिण्डीरः, अब्धिकफः, फेनः, ३ समुद्रका फेनका नाम ॥—सिन्दूरम्, नागसंभवम्, २ सिन्दूर (फुस्रा)का नाम ॥—नागम्, सीसकम्, योगेष्टम्, वप्रम्, ४ सीसाका नाम ॥—त्रपु, पिच्चटम्, रङ्गम्, वङ्गम्, ४ राङ्का नाम ॥—पिचुः, तूलः, २ रूवा (कपास)का नाम ॥—कमलोत्तरम्, कुसुम्भम्, वह्निशिखम्, महारजनम्, ४ कुसुम (वर्राकाफूल)को नाम ॥—मेषकम्बलः, ऊर्णायुः, २ कम्बल-राडी-पाखीका नाम ॥—शशोर्णम्, शशलोम, २ खरायोका रऊँका नाम ॥—मधु, क्षौद्रम्, माक्षिकम्, ३ मौरीले बनायेका महका नाम भ्रमर र पुत्काले लायेका महलाई कहँदामा भ्रामर-पौत्तिकः शब्द प्रयोग हुन्छन् ॥—मधूच्छिष्टम्, सिक्थकम्, २ मईनका नाम ॥—मनःशिला, मनोगुप्ता, मनोह्वा, नागजिह्विका, ४ मैनसिल (मनसिला)का नाम ॥—नैपाली, कुनटी, गोला, ३ नेपालमा हुने मनशिलाका नाम ॥—यवक्षारः, यवाग्रजः, पाक्यः, ३ जवाखारका नाम ॥—सर्जिकाक्षारः, कापोतः, सुखवर्चकः, ३ सज्जीखारका नाम ॥—सौवर्चलम्, रुचकम्, २ खार भेद या (सोच र) खारका नाम ॥—त्वक्क्षीरी, वंश-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ग्रन्थिकं पिप्पलीमूलं चटकाशिर इत्यपि १९२७
गोलोमी भूतकेशो ना पत्राङ्गं रक्तचन्दनम् १९२८
त्रिकटु त्र्यूषणं व्योषं त्रिफला तु फलत्रिकम् १९२९

इति वैश्यवर्गः ॥ ११. अथ शूद्रवर्गः

शूद्राश्चावरवर्णाश्च वृषलाश्च जघन्यजाः १९३०
आचण्डालात्तु संकीर्णा अम्बष्ठकरणादयः १९३१
शूद्राविशोस्तु करणोऽम्बष्ठो वैश्याद्विजन्मनोः १९३२
शूद्राक्षत्रिययोरुग्रो मागधः क्षत्रियाविशोः १९३३
माहिष्योऽर्याक्षत्रिययोः क्षत्तार्याशूद्रयोः सुतः १९३४
ब्राह्मण्यां क्षत्रियात्सूतस्तस्यां वैदेहको विशः १९३५

रोचना, २ वंशलोचनका नाम ॥—शिग्रुजम्, श्वेतमरिचम्, २ सेता मरीच (सहेजनका बीज)का नाम ॥ मोरटं १ उखुका जराको नाम ॥—ग्रन्थिकम्, पिप्पलीमूलम्, चटकाशिरः, ३ पिप्लामूलका नाम ॥—गोलोमी, भूतकेशः, २ जटामसीका नाम ॥—पत्राङ्गम्, रक्तचन्दनम्, २ वकम (रक्तसार) चन्द्रन विशेषका नाम ॥—त्रिकटु, त्र्यूषणम्, व्योषम्, ३ त्रिकटुः, सुठो-मरीच-पीपलाका नाम ॥—त्रिफला, फलत्रिकम्, २ त्रिफला (हर्रो-वर्रो-अमला ३ का समूहका नाम ॥

१९३०-२०२३ शूद्रः, अवरवर्णः, वृषलः, जघन्यजः, ४ शूद्रका नाम ॥ संकीर्णाः १ संकरको नाम ॥ करणः १ शूद्रामा पैदाभयेका वैश्यपुत्रको नाम ॥ अम्बष्ठः १ वैश्य कन्यामा ब्राह्मणवाट पैदा भयेका संकरको नाम ॥ उग्रः १ शूद्रामा क्षत्रीयवाट भयेका सन्तानको नाम ॥ मागधः १ क्षत्रियामा वैश्यवाट जन्मेका सन्तानको नाम॥ माहिष्यः १ वैश्य पुत्रीमा क्षत्रियवाट जन्मेका सन्तानको नाम ॥ क्षत्ता १ वैश्यपुत्रीमा शूद्रवाट जन्मेका सन्तानको नाम ॥ सूतः १ ब्राह्मणपुत्रीमा क्षत्रियवाट जन्मेका सन्तानको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

रथकारस्तु माहिष्यात्करण्यां यस्य संभवः १९३६
स्याच्चण्डालस्तु जनितो ब्राह्मण्यां वृषलेन यः १९३७
कारुः शिल्पी संहतैस्तैर्द्वयोः श्रेणिः सजातिभिः १९३८
कुलकः स्यात्कुलश्रेष्ठी मालाकारस्तु मालिकः १९३९
कुम्भकारः कुलालः स्यात् पलगण्डस्तु लेपकः १९४०
तन्तुवायः कुविन्दः स्यात्तुन्नवायस्तु सौचिकः १९४१
रङ्गाजीवश्चित्रकरः शस्त्रमार्जोऽसिधावकः १९४२
पादूकृच्चर्मकारः स्याद्व्योकारो लोहकारकः १९४३
नाडिंधमः स्वर्णकारः कलादो रुक्मकारकः १९४४
स्याच्छाङ्खिकः काम्बविकः शौल्बिकस्ताम्रकुट्टकः १९४५

नाम ॥ वैदेहकः १ ब्राह्मणपुत्रीमा वैश्यबाट पैदाभयेका सन्तानको नाम ॥ रथकारः १ करणी (शूद्रामा जन्मेकी वैश्य पुत्रीमा) वैश्यामा क्षत्रियबाट जन्मेको छोरो माहिष्यः बाट जन्मेका सन्तानको नाम ॥ चण्डालः १ ब्राह्मणीमा जन्मेको शूद्रसन्तानको नाम ॥—कारुः, शिल्पी, २ कालीगडका नाम ॥ श्रेणिः १ कालीगडै कालीगडका समूहको नाम ॥ स्त्रीपुं.माछ ॥—कुलकः, कुलश्रेष्ठी, २ कालीगडका नाइकेका नाम ॥ मालाकारः, मालिकः, २ मालिका नाम ॥—कुम्भकारः, कुलालः, २ कुम्हालेका नाम ॥—पलगण्डः, लेपकः, २ लीपपोत गर्नेका नाम ॥—तन्तुवायः, कुविन्दः, २ जुलाहा (लुगा बुन्ने)का नाम ॥—तुन्नवायः, सौचिकः, २ सूचीकारका नाम ॥—रङ्गाजीवः, चित्रकरः, २ चित्रकारीका नाम ॥—शस्त्रमार्जः, असिधावकः, २ हात हतियारमा सानलाउने साफगर्नेका नाम ॥—पादूकृत्, चर्मकारः, २ चमार (सार्किका) नाम ॥—व्योकारः, लोहकारकः, २ कामीका नाम ॥—नाडिंधमः, स्वर्णकारः, कलादः, रुक्मकारकः, ४ सुनारका नाम ॥—शाङ्खिकः, काम्बविकः, २ शंखको चुरो

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तक्षा तु वर्धकिस्त्वष्टा रथकारस्तु काष्ठतट् १९४६
ग्रामाधीनो ग्रामतक्षः कौटतक्षोऽनधीनकः १९४७
क्षुरी मुण्डी दिवाकीर्तिनापितान्तावसायिनः १९४८
निर्णेजकः स्याद्रजकः शौण्डिको मण्डहारकः १९४९
जाबालः स्यादजाजीवो देवाजीवस्तु देवलः १९५०
स्यान्माया शाम्बरी मायाकारस्तु प्रतिहारकः १९५१
शैलालिनस्तु शैलूष जायाजीवाः कृशाश्विनः १९५२
भरता इत्यपि नटाश्चारणास्तु कुशीलवाः १९५३
मार्दङ्गिका मौरजिकाः पाणिवादास्तु पाणिघाः १९५४
वेणुध्माः स्युर्वैणविका वीणावादास्तु वैणिकाः १९५५

आदि बनाउनेका नाम ॥—शौल्बिकः, ताम्रकुट्टकः, २ कसाल (तावाका भाडा वर्तन) बनाउनेका नाम ॥—तक्षा, वर्धकिः, त्वष्टा, रथकारः, काष्ठतट्, ५ सिकर्मिका नाम ॥ ग्रामतक्षः १ गाउलेले बालीभरेर काम लाईने सिकर्मीको नाम ॥ अनधीनकः, कौटतक्षः, १ आफु खुसी सिकर्मीको नाम ॥—क्षुरी, मुण्डी, दिवाकीर्तिः, नापितः, अन्तावसायी, ५ नाउ (हजाम)का नाम ॥—निर्णेजकः, रजकः, २ धोबीका नाम ॥—शौण्डिकः, मण्डहारकः, २ सूँढी (जाँडरक्सीको) काम गर्नेका नाम ॥—जाबालः, अजाजीवः, २ बाका बाख्रा पालेर जीविका गर्नेका नाम ॥—देवाजीवः, देवलः २ पूजाहारीका नाम ॥—माया, शाम्बरी, २ चटकका नाम ॥—मायाकारः, प्रतिहारकः, २ चटकगर्नेका नाम ॥—शैलाली, शैलूषः, जायाजीवः, कृशाश्वी, भरतः, नटः, ६ नटुवाका नाम ॥—चारणः, कुशीलवः, २ कत्थकका नाम ॥—मार्दङ्गिकाः, मौरजिकाः, २ मृदङ्ग बजाउन जान्नेका नाम ॥—पाणिवादाः, पाणिघाः, २ हातले ताली बजाउन जान्नेका नाम ॥—वेणुध्माः, वैणविकाः, २ बाँसुरी बजाउन जान्नेका नाम ॥—वीणावादाः, वैणिकाः, २

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

जीवान्तकः शाकुनिको द्वौ वागुरिकजालिकौ १९५६
वैतंसिकः कौटिकश्च मांसिकश्च समं त्रयम् १९५७
भृतको भृतिभुक्कर्मकरो वैतनिकोऽपि सः १९५८
वार्तावहो वैवधिको भारवाहस्तु भारिकः १९५९
विवर्णः पामरो नीचः प्राकृतश्च पृथग्जनः १९६०
निहीनोऽपसदो जाल्मः क्षुल्लकश्चेतरश्च सः १९६१
भृत्ये दासेरदासेयदासगोप्यकचेटकाः १९६२
नियोज्यकिङ्करप्रैष्यभुजिष्यपरिचारकाः १९६३
पराचितपरिस्कन्दपरजातपरैधिताः १९६४
मन्दस्तुन्दपरिमृज आलस्यः शीतकोऽलसोऽनुष्णः १९६५
दक्षे तु चतुरपेशलपटवः सूत्थान उष्णश्च १९६६

वीणा बजाउन जान्नेका नाम ।।—जीवान्तकः, शाकुनिकः, २ चरा चुरुङ्गीको शिकार गर्नेका नाम ।।—वागुरिकः, जालिकः, २ जालहान्ने जालथाप्ने मृगमारनेका नाम ।।—वैतंसिकः, कौटिकः, मांसिकः, ३ बकर-कसाई (मासु बेच्नेका) नाम ।।—भृतकः, भृतिभुक्, कर्मकरः, वैतनिकः, ४ ज्यालावाला र तनखावालाका नाम ।।—वार्तावहः, वैवधिकः, २ हाल खवर पुऱ्याउने (हुलाकी) का नाम ।।—भारवाहः, भारिकः, २ भारी बोक्नेका नाम ।।—विवर्णः, पामरः, नीचः, प्राकृतः, पृथग्जनः, निहीनः, अपसदः, जाल्मः, क्षुल्लकः, इतरः, १० नीच (हल्का) मामुली मानिसका नाम ।।—भृत्यः, दासेरः, दासेयः, दासः, गोप्यकः, चेटकः, नियोज्यः, किङ्करः, प्रैष्यः, भुजिष्यः, परिचारकः, ११ दास (नोकर चाकर) का नाम ।।—पराचितः, परिस्कन्दः, परजातः, परैधितः, ४ विनातनखाका भतुवाका नाम ।।—मन्दः, तुन्दपरिमृजः, आलस्यः, शीतकः, अलसः, अनुष्णः, ६ अल्छीका नाम ।।—दक्षः, चतुरः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

चण्डालप्लवमातङ्गदिवाकीर्तिजनंगमाः १९६७
निषादश्वपचावन्तेवासिचाण्डालपुक्कसाः १९६८
भेदाः किरातशबरपुलिन्दा म्लेच्छजातयः १९६९
व्याधो मृगवधाजीवो मृगयुर्लुब्धकोऽपि सः १९७०
कौलेयकः सारमेयः कुक्कुरो मृगदंशकः १९७१
शुनको भषकः श्वा स्यादलर्कस्तु स योगितः १९७२
श्वा विश्वकद्रुर्मृगयाकुशलः सरमा शुनी १९७३
विट्चरः सूकरो ग्राम्यो वर्करस्तरुणः पशुः १९७४
आच्छोदनं मृगव्यं स्यादाखेटो मृगया स्त्रियाम् १९७५
दक्षिणारुर्लुब्धयोगाद्दक्षिणेर्मा कुरङ्गकः १९७६
चौरैकागारिकस्तेनदस्युतस्करमोषकाः १९७७
प्रतिरोधिपरास्कन्दिपाटच्चरमलिम्लुचाः १९७८

पेशलः, पटुः, सूत्थानः, उष्णः, ६ जाँगरीलाका नाम ॥ चण्डालः, प्लवः, मातङ्गः, दिवाकीर्तिः, जनंगमः, निषादः, श्वपचः, अन्तेवासी, चाण्डालः, पुक्कसः, १० चाण्डाल (पोडे) का नाम ॥—किरातः, शबरः, पुलिन्दः, ३ म्लेच्छजाति (किरात शबर-पुलिन्द)का नाम ॥—व्याधः, मृगवधाजीवः, मृगयुः, लुब्धकः, ४ व्याधाका नाम ॥—कौलेयकः, सारमेयः, कुक्कुरः, मृगदंशकः, शुनकः, भषकः, श्वा, ७ कुक्कुरका नाम । अलर्कः १ बहुलायेका कुक्कुरको नाम । विश्वकद्रुः १ शिकारी कुकुरको नाम । शुनी सरमा २ कुक्कुर्नीका नाम । ग्राम्यः, सूकरः, विट्चरः, १ सुँगुरका नाम । वर्करः, १ तरुण पशुका नाम ॥—आच्छोदनम्, मृगव्यम्, आखेटः, मृगया, ४ शिकार खेलुवाका नाम ॥ दक्षिणेर्मा १ दाहिनेकोखापट्टिघाइते भयेका मृगको नाम ॥ चौरः, ऐकागारिकः, स्तेनः, दस्युः, तस्करः, मोषकः, प्रतिरोधिः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

चौरिका स्तैन्यचौर्ये च स्तेयं लोप्त्रं तु तद्धने १९७९
वीतंसस्तूपकरणं बन्धने मृगपक्षिणाम् १९८०
उन्माथः कूटयन्त्रं स्याद्वागुरा मृगबन्धनी १९८१
शुल्बं वराटकं स्त्री तु रज्जुस्त्रिषु वटी गुणः १९८२
उद्घाटनं घटीयन्त्रं सलिलोद्वाहनं प्रहेः १९८३
पुंसि वेमा वायदण्डः सूत्राणि नरि तन्तवः १९८४
वाणिर्व्यूतिः स्त्रियौ तुल्ये पुस्तं लेप्यादिकर्मणि १९८५
पाञ्चालिका पुत्रिका स्याद्वस्त्रदन्तादिभिः कृता १९८६
जतुत्रपुविकारे तु जातुषं त्रापुषं त्रिषु १९८७
पिटकः पेटकः पेटा मञ्जूषाथ विहङ्गिका १९८८

परास्कन्दिः, पाटच्चरः, मलिम्लुचः, १० चोरका नाम। चौरिकाः, स्तैन्यम्, स्तेयम्, चौर्यम्, ४ चोरी (चोर्ना)का नाम। चौर्यं धनं लोप्त्रं १ दसीको नाम। मृगपक्षिणां बन्धने यदुपकरणं स वीतंसः १ शिकार खेलने सर्जामका नाम ॥—उन्माथः, कूटयन्त्रम्, २ खोर (शिकार बल्झाउनेयन्त्र)का नाम ॥—वागुरा, मृगबन्धनी, २ पासो (सिकार वल्झाउने डोरी) को नाम ॥—शुल्बम्, वराटकम्, रज्जुः, वटी, गुणः, ५ साधारण डोरीका नाम। रज्जुः स्त्रीलि. छ वटी त्रिलिङ्गी छ। उद्घाटनम्, घटीयन्त्रम्, २ रहाट ईनारबाट पानी झिक्ता गाग्रो झुण्ड्याउने काठ बाँसका नाम ॥—वेमा, वायदण्डः, २ कपडा बुन्दा गजपट्टि ठोक्ने चेप्टो काठका नाम ॥—सूत्राणि, तन्तवः, २ धागाका नाम। तन्तु पुंलिङ्गछ ॥—वाणिः, व्यूतिः, २ वस्त्र बुन्नाका नाम। पुस्तः १ माटो, लकडी, वस्त्र छाला-धातु रत्न इत्यादि वस्तुलेकालीगडी गर्नुका नाम। पाञ्चालिका १ पुत्तली काठवस्त्र इत्यादिले बनाःयेका मूर्तिको नाम। दन्तो गजदन्तः, आदि पदले चर्म माटो पत्थर हेरू अनेकलिईन्छन्। जतुविकारो जातुषम् १ लाहाले बनेका वस्तुको नाम।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

भारयष्टिस्तदालम्बि शिक्यं काचोऽथ पादुका १९८९
पादूरुपानत्स्त्री सैवानुपदीना पदायता १९९०
नध्री वध्री वरत्रा स्यादश्वादेस्ताडनी कशा १९९१
चाण्डालिका तु कण्डोलवीणा चण्डालवल्लकी १९९२
नाराची स्यादेषणिका शाणस्तु निकषः कषः १९९३
व्रश्चनः पत्रपरशुरीषिका तूलिका समे १९९४
तैजसावर्तनी मूषा भस्त्रा चर्मप्रसेविका १९९५
आस्फोटनी वेधनिका कृपाणी कर्तरी समे १९९६
वृक्षादनी वृक्षभेदी टङ्कः पाषाणदारणः १९९७

त्रपुविकारस्त्रापुषम् १ सीसाले बनेका बस्तुको नाम ॥—पिटकः पेटकः, पेटा, मञ्जूषा, ४ पेटारो संदूस-वाकस्-कन्तूर-वेगका नाम ॥—विहङ्गिका, भारयष्टिः, २ बँहगी (नोल)का नाम। शिक्यम्, काचः, २ नोलमा झुण्ड्याउने शिकार खरपनका नाम ॥—पादुका, पादूः, उपानत्, ३ जुताका खराब बूट चट्टीका नाम। अनुपदीना १ मोजा-लामुमोजाका नाम ॥—नध्री, वध्री, वरत्रा, ३ छालाका डोरीका नाम ॥—कशा १ घोडा आदिलाई कुट्नेकोर्राको नाम ॥ चाण्डालिका, कण्डोलवीणा, चण्डालवल्लकी, ३ चाण्डालले बजाउने सारङ्गीका नाम ॥—नाराची, एषणिका, २ काँटा (सुनारले सुन् जोख्ने सानु तराजूका नाम ॥—शाणः, निकषः, कषः, ३ कसी (सुन्-चादि जाच्ने) ढुङ्गाका नाम ॥—व्रश्चनः, पत्रपरशुः, २ सुन् चाँदी काटने छिनुका नाम ॥—ईषिका, तूलिका, २ सुन् चाँदीमा वान्गी चढाउदा मसला लाउने सानू कूचीका नाम। मूषा १ भोचा (सुन् चादि पगाल्ने भाँडाका नाम ॥ भस्त्रा, चर्मप्रसेविका, २ खलाँतीका नाम ॥—आस्फोटनी, वेधनिका, २ मोती मणिका नाम ॥—कृपाणी, कर्तरी, २ कतर्नू (कैंची)का नाम ॥—वृक्षादनी, वृक्षभेदी, २ बोसिलाका नाम ॥—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

क्रकचोऽस्त्री करपत्रमारा चर्मप्रभेदिका १९९८
सूर्मी स्थूणायःप्रतिमा शिल्पं कर्म कलादिकम् १९९९
प्रतिमानं प्रतिबिम्बं प्रतिमा प्रतियातना प्रतिच्छाया २०००
प्रतिकृतिरर्चा पुंसि प्रतिनिधिरुपमोपमानं स्यात् २००१
वाच्यलिङ्गाः समस्तुल्यः सदृक्षः सदृशः सदृक् २००२
साधारणः समानश्च स्युरुत्तरपदे त्वमी २००३
निभसंकाशनीकाशप्रतीकाशोपमादयः २००४
कर्मण्या तु विधाभृत्याभृतयो भर्म वेतनम् २००५
भरण्यं भरणं मूल्यं निर्वेशः पण इत्यपि २००६
सुरा हलिप्रिया हाला परिस्रुद्वरुणात्मजा २००७

टङ्कः, पाषाणदारणः, २ पत्थर काट्ने फौरने टाँकी-छिनु घन आदिका नाम ।।—क्रकचः, करपत्रम्, २ करौंती आरा आरी आदिकाठचिर्ने हथियारका नाम ।।—आरा, चर्मप्रभेदिका, २ (बाँक) जुतासिउने सार्किले छालाकाटले शस्त्र विशेषका नाम ।।—सूर्मी, स्थूणा, अयः प्रतिमा, ३ फलामका मूर्ति प्रतिमा (इष्टाचू)का नाम । तच्छिल्पम् १ सीप-कुशलपना कालीगडीको नाम ।।—प्रतिमानम्, प्रतिबिम्बम्, प्रतिमा, प्रतियातना, प्रतिच्छाया, प्रतिकृतिः, अर्चा, प्रतिनिधिः, ८ प्रतिबिम्ब (फोटो) तस्वीर, छायाका नाम ।। प्रतिनिधिः, पुंलिङ्गछ ।।—उपमा, उपमानम्, २ सादृश्य- (तुल्याता-समान बराबर)का नाम ।। समः, तुल्यः, सदृक्षः, सदृशः, सदृक्, साधारणः, समानः, ७ तुल्य समान-बराबरका नाम ।।—निभः, संकाशः, नीकाशः, प्रतीकाशः, उपमा, ५ समासमा उत्तर पदभैकन तुलयता बुझाउने समास नगरेमा प्रयोगै नहुने सादृश्य वाचक शब्द जस्तै राजनिभः, राज-संकाशः इत्यादि जान्नु ।।—कर्मण्या, विधा, भृत्या, भृतिः, भर्म, वेतनम्, भरण्यम्, भरणम्, मूल्यम्, निर्वेशः, पणः, ११ ज्याला (तनखा) वेतनका नाम ।।-सुरा, हलिप्रिया, हाला, परिस्रुत्, वरुणात्मजा, गन्धोत्तमा, प्रसन्ना, इरा,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गन्धोत्तमाप्रसन्नेराकादम्बर्यः परिस्रुता २००८
मदिरा कश्यमद्ये चाप्यवदंशस्तु भक्षणम् २००९
शुण्डापानं मदस्थानं मधुवारा मधुक्रमाः २०१०
मध्वासवो माधवको मधु माध्वीकमद्वयोः २०११
मैरेयमासवः सीधुर्मेदको जगलः समौ २०१२
संधानं स्यादभिषवः किण्वं पुंसि तु नग्नहूः २०१३
कारोत्तरः सुरामण्ड आपानं पानगोष्ठिका २०१४
चषकोऽस्त्री पानपात्रं सरकोऽप्यनुतर्षणम् २०१५
धूर्तोऽक्षदेवी कितवोऽक्षधूर्तो द्यूतकृत्समाः २०१६
स्युर्लग्नकाः प्रतिभुवः सभिका द्यूतकारकाः २०१७

कादम्बरी, परिस्रुत्, मदिरा, कश्यम्, मद्यम्, १२ मदिरा (जाँड् रक्सी)का नाम ॥ अवदंशः, १ मदिरा पिउँदा साथमा खाईने सितन निमकिन चना आदि चबाईनेको नाम ॥—शुण्डापानम्, मदस्थानम्, २ भट्टि (रक्सी बनाउने घर)का नाम ॥—मधुवारः, मधुक्रमः, २ मदिरा पानगर्दा हुने छौंटकाट परिपाटि (दशा)का नाम ॥—मध्वासवः, माधवकः, मधु, माध्वीकम्, ४ महुवाका रक्सीका नाम ॥—माध्वीकं मधु पुं. लिं.र नपुं.माछ ॥—मैरेयम्, आसवः, सीधुः, ३ उखु शाक आदिले बनायेका रक्सीका नाम ॥—मेदकः, जगलः, २ जाँडका कट (छोक्रा)का नाम ॥—संधानम्, अभिषवः, २ मदिरा बनाउन अन्न आदि कुहाउने कामका नाम ॥—किण्वम्, नग्नहूः, २ जाँड रक्सी बनाउँदा हाल्नु पर्ने मसाला (मर्चा)का नाम ॥ कारोत्तरः १ मदिराका माडको (जाँड)को नाम ॥—आपानम्, पानगोष्ठिका, २ रक्सी पिउनेका जमाव (डप्फा)का नाम ॥—चषकः, पानपात्रम्, २ मदिरा पिउने पस्कने भाँडा (डवका) (प्याला)का नाम ॥—चषकः पुं. नपुं.माछ ॥—सरकः, अनुतर्षणम्, २ मदिरा पानका नाम ॥—धूर्तः, अक्षदेवी, कितवः, अक्षधूर्तः, द्यूतकृत्, ५ जुवाडेका नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

द्यूतोऽस्त्रियामक्षवती कैतवं पण इत्यपि २०१८
पणोऽक्षेषु ग्लहोऽक्षास्तु देवनाः पाशकाश्च ते २०१९
शारोऽक्षगुटिका शारिः शारिका सारिकेत्यपि ❀❀
परिणायस्तु शारीणां समन्तान्नयनेऽस्त्रियाम् २०२०
अष्टापदं शारिफलं प्राणिद्यूतं समाह्वयः २०२१
उक्ता भूरिप्रयोगत्वादेकस्मिन्येऽत्र यौगिकाः २०२२
ताद्धर्म्यादन्यतो वृत्तावूह्या लिङ्गान्तरेऽपि ते २०२३

१२. काण्डसमाप्तिः

इत्यमरसिंहकृतौ नामलिङ्गानुशासने २०२४
द्वितीयः काण्डो भूम्यादिः साङ्ग एव समर्थितः २०२५

—लग्नकः, प्रतिभूः, २ जमानी (जमानत)का नाम ॥—सभिकाः, द्यूतकारकाः, २ जुवा खेलाउने (खाल राख्ने)का नाम ॥—द्यूतः, अक्षवती, कैतवम्, पणः, ४ जूवाका नाम ॥—पणः, ग्लहः, २ च्याँखे थपनीका नाम ॥—अक्षः, देवनः, पाशकः, ३ पाशाका नाम ॥—शारः, अक्षगुटिका, शारिः, शारिका, सारिका, ५ गोटिका नाम ॥ परिणाय १ गोटी चाल्नाका नाम ॥—अष्टापदम्, शारिफलम्, २ थर्कौका नाम ॥—प्राणिद्यूतं समाह्वयः २ बट्टाई भेडा आदि लडायेर बाजी थाप्नाका नाम ॥ यो काण्ड र वर्गमा प्रायः पुंलिङ्ग प्रभृतिमा प्रयोग देखियेका यौगिक शब्द पुंलिङ्गी आदि देखियेतापनि योगार्थ लियेर अरु अरु लिङ्गमा पनी रहन शक्तछन् भनि जान्नु। अपि शब्दले गर्दा करण कुलाल आदि शब्द पनि पुंलिङ्ग स्त्रीलिङ्ग हुन शक्तछन् भन्ने कुरो जान्नु ॥

२०२४–२०२५ म अमरसिंहले बनायेका नामलिंगानुशासनमा भूमी आदि द्वितीयः कण्डः साङ्गोपाङ्ग एव समर्थितः कहियो ॥

इति श्री पं० द्वारिकानाथाचार्यात्मजस्य पं० शिवलालाचार्यस्य सुपुत्रेण शुक्लयजुर्वेदाचार्येण साहित्यवेदान्तशास्त्रिणा पं० बालकृष्णाचार्येण विरचितायां बालकृष्णाश्रम्यां नेपालीटीकायां द्वितीयः काण्डः समाप्तः ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अथ—तृतीयं काण्डम्

१. वर्गभेदाः

विशेष्यनिघ्नैः संकीर्णैर्नानार्थैरव्ययैरपि २०२६
लिङ्गादिसंग्रहैर्वर्गाः सामान्ये वर्गसंश्रयाः २०२७

२. परिभाषा

स्त्रीदाराद्यैर्यद्विशेष्यं यादृशः प्रस्तुतं पदैः २०२८
गुणद्रव्यक्रियाशब्दास्तथा स्युस्तस्य भेदकाः २०२९

२०२६–२०२७ सामान्य यो तृतीय काण्डमा, विशेष्यनिघ्न, संकीर्ण, नानार्थ, अव्यय लिङ्गादिसंग्रह इ ५ वर्ग कहिन्छन् ॥ विशेष्य वाचक शब्दका अधीनमा रहने अर्थात् विशेष्यवाचक शब्दको जुन् लिङ्गछ त्यसैलिङ्गमा रहन्छन्—विशेष्यका अधीनमा रहन्छन् स्वतन्त्र छैनन् ॥ अरु वर्गको रीति (परिभाषा) तत्तत् वर्गमा लेखिनेछ ॥ यस वर्गका शब्दको प्रयोग गर्दा विशेष्यवाचक शब्दको लिङ्ग जुन्छ, त्यसैलिङ्गको रूप बनायेर प्रयोग गर्नु ॥ गुणिवाचक, द्रव्यवाचक, क्रियावाचक, शब्द जहाँसुकै पर्नि, विशेष्यवाचक शब्दको जुन् लिङ्गछ तेही लिङ्गमा रहन्छन् ॥

२०२८–२०२९ गुणविशिष्ट जस्तै सुकृतिनी स्त्री, सुकृतिनः दाराः, सुकृति कलत्रम्, व्याहाँ ३ तीनै रूपमा पुण्यात्मा स्त्री, यही अर्थ होता पनि स्त्री-वाचक शब्द क्रमैले स्त्रीलिङ्ग पुंलिङ्ग नपुंसक ३ लिङ्गमा रहेको हुनाले, सुकृति शब्द स्त्रीवाचक नभयेतापनि विशेष्य (स्त्री) वाचक स्त्री दार कलत्र शब्द बमोजिम क्रमैले तीन लिङ्गमा रह्यो ॥ द्रव्यविशिष्ट जस्तै दण्डि कुलम्, दण्डिनी स्त्री दण्डिनो दाराः, इत्यादि क्रिया विशिष्ट जस्तै पाचिका स्त्री, पाचकाः दाराः, पाचकम् कुलम् इत्यादि शब्द विशेष्यका अधीनमा रहन्छन् ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

३. विशेष्यनिघ्नवर्गः

सुकृती पुण्यवान्धन्यो महेच्छस्तु महाशयः २०३०
हृदयालुः सुहृदयो महोत्साहो महोद्यमः २०३१
प्रवीणे निपुणाभिज्ञविज्ञनिष्णातशिक्षिताः २०३२
वैज्ञानिकः कृतमुखः कृती कुशल इत्यपि २०३३
पूज्यः प्रतीक्ष्यः सांशयिकः संशयापन्नमानसः २०३४
दक्षिणीयो दक्षिणार्हस्तत्र दक्षिण्य इत्यपि २०३५
स्युर्वदान्यस्थूललक्ष्यदानशौण्डा बहुप्रदे २०३६
जैवातृकः स्यादायुष्मानन्तर्वाणिस्तु शास्त्रवित् २०३७
परीक्षकः कारणिको वरदस्तु समर्धकः २०३८
हर्षमाणो विकुर्वाणः प्रमना हृष्टमानसः २०३९

२०३०-२०५० सुकृती, पुण्यवान्, धन्यः, ३ भाग्यमानीका नाम ॥—महेच्छः, महाशयः, २ ठूलो इच्छा हुनेका नाम ॥—हृदयालुः, सुहृदयः, २ शुद्ध मन हुनेका नाम ॥—महोत्साहः, महोद्यमः, २ ठूलो उत्साह गर्नेका नाम ॥—प्रवीणः, निपुणः, अभिज्ञः, विज्ञः, निष्णातः, शिक्षितः, वैज्ञानिकः, कृतमुखः, कृती, कुशलः, १० सिपालुका नाम ॥—पूज्यः, प्रतीक्ष्यः, २ मान्नु पर्ने पूज्यका नाम ॥—सांशयिकः, संशयापन्नमानसः, २ सन्देह मान्नेका नाम ॥—दक्षिणीयः, दक्षिणार्हः, दक्षिण्यः, ३ दक्षिणा दिन योग्य (सत्पात्र)का नाम ॥—वदान्यः, स्थूललक्ष्यः, दानशौण्डः, बहुप्रदः, ४ धेरै दान गर्नेका नाम ॥—जैवातृकः, आयुष्मान्, २ पूरा (दीर्घायु) हुनेका नाम ॥—अन्तर्वाणिः, शास्त्रवित्, २ शास्त्र जान्नेका नाम ॥—परीक्षकः, कारणिकः, २ प्रमाणले अर्थ निश्चय गर्ने (परीक्षक)का नाम ॥—वरदः, समर्धकः २ वर (इच्छा) लागेको वस्तु दिनेका नाम ॥—हर्षमाणः, विकुर्वाणः, प्रमनाः, हृष्टमानसः, ४ प्रसन्न (खुशी) हुनेका नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दुर्मना विमना अन्तर्मनाः स्यादुत्क उन्मनाः २०४०
दक्षिणे सरलोदारौ सुकलो दातृभोक्तरि २०४१
तत्परे प्रसितासक्ताविष्टार्थोद्युक्त उत्सुकः २०४२
प्रतीते प्रथितख्यातवित्तविज्ञातविश्रुताः २०४३
गुणैः प्रतीते तु कृतलक्षणाहतलक्षणौ २०४४
इभ्य आढ्यो धनी स्वामी त्वीश्वरः पतिरीशिता २०४५
अधिभूर्नायको नेता प्रभुः परिवृढोऽधिपः २०४६
अधिकर्द्धिः समृद्धः स्यात् कुटुम्बव्यापृतस्तु यः २०४७
स्यादभ्यागारिकस्तस्मिन्नुपाधिश्च पुमानयम् २०४८
वराङ्गरूपोपेतो यः सिंहसंहननो हि सः २०४९
निर्वार्यः कार्यकर्ता यः संपन्नः सत्त्वसंपदा २०५०

—दुर्मनाः, विमनाः, अन्तर्मनाः, ३ दिक्दार (व्याकुल चित्त हुने) का नाम ॥—उत्कः, उन्मनाः, २ मन्लागेको कुरो हेर्न सुन्न हत्पताउनेका नाम ॥—दक्षिणः, सरलः, उदारः, ३ सोझो चित्त हुनेका नाम ॥—दातृभोक्तरि सुकलः १ दिने खानेको नाम ॥—तत्परः, प्रसितः, आसक्तः, ३ केही कार्यमा तत्पर हुनेका नाम ॥—इष्टार्थोद्युक्तः, उत्सुकः, २ अभिलषित वस्तुमा उद्योग गर्नेका नाम ॥—प्रतीतः, प्रथितः, ख्यातः, वित्तः, विज्ञातः, विश्रुतः, ६ प्रसिद्ध भयेका का नाम ॥—कृतलक्षणः, आहतलक्षणः, २ सौर्यादि गुणले प्रसिद्ध भयेकाका नाम ॥—इभ्यः, आढ्यः, धनी, ३ धनीका नाम ॥—स्वामी, ईश्वरः, पतिः, ईशिता, अधिभूः, नायकः, नेता, प्रभुः, परिवृढः, अधिपः, १० स्वामी (मालिक) का नाम ॥—अधिकर्द्धिः, समृद्धः, २ अधिक धन हुनेका नाम ॥—कुटुम्बव्यापृतः, अभ्यागारिकः, उपाधिः, ३ बहुकुटुम्बी (जाहानियाँ)का नाम । वरैरङ्गरूपै-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अवाचि मूकोऽथ मनोजवसः पितृसंनिभः २०५१
सत्कृत्यालंकृतां कन्यां यो ददाति स कूकुदः २०५२
लक्ष्मीवाँल्लक्ष्मणः श्रीलः श्रीमान्स्निग्धस्तु वत्सलः २०५३
स्याद्दयालुः कारुणिकः कृपालुः सूरतः समाः २०५४
स्वतन्त्रोऽपावृतः स्वैरी स्वच्छन्दो निरवग्रहः २०५५
परतन्त्रः पराधीनः परवान्नाथवानपि २०५६
अधीनो निघ्न आयत्तोऽस्वच्छन्दो गृह्यकोऽप्यसौ २०५७
खलपूः स्याद्बहुकरो दीर्घसूत्रश्चिरक्रियः २०५८
जाल्मोऽसमीक्ष्यकारी स्यात्कुण्ठो मन्दः क्रियासु यः २०५९
कर्मक्षमोऽलंकर्मीणः क्रियावान्कर्मसूद्यतः २०६०

रुपेतो यः स सिंहसंहननः १ शरीर र रूप राम्रो हुनेको नाम ।। निर्वार्य १ सुखदुःखमा समान रहेर स्वकर्तव्य पालन गर्नेको नाम ।। अवाक्, मूकः, २ लाटाका नाम ।।—मनोजवसः, पितृसन्निभः, २ बाबू जस्तै छोराका नाम । आदरपूर्वकमलंकृतां कन्यां यो ददाति स कूकुदः १ शृङ्गार गरेकी कन्या विधि पूर्वक योग्यवरलाई दिनेको नाम ।।—लक्ष्मीवान्, लक्ष्मणः, श्रीलः, श्रीमान्, ४ धन र गृह सोभा प्रसस्त हुनेका नाम ।।—स्निग्धः वत्सलः, २ प्रेम गर्नेका नाम ।।—दयालुः, कारुणिकः, कृपालुः, सूरतः, ४ दयावान् (दयागर्ने)का नाम ।। स्वतन्त्रः, अपावृतः, स्वैरी, स्वच्छन्दः, निरवग्रहः, ५ आफु खुसीका नाम ।।—परतन्त्रः, पराधीनः, परवान्, नाथवान्, ४ परतन्त्र (अर्काका अधीनमा रहने)का नाम ।।—अधीनः निघ्नः आयत्तः अस्वच्छन्दः, गृह्यकः ५ वशमा अधीनका नाम ।।—खलपूः, बहुकरः, २ खलो बढार्ने र साधारण झाडू बढारू गर्नेका नाम ।।— दीर्घसूत्रः, चिरक्रियः, २ दीर्घसूत्र (झुंसा) का नाम ।।—जाल्मः, असमीक्ष्य-कारी २ विचार नगरी काम गर्नेका नाम । यः क्रियासु मन्दः स कुण्ठः १

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स कार्मः कर्मशीलो यः कर्मशूरस्तु कर्मठः २०६१
भरण्यभुक्कर्मकरः कर्मकारस्तु तत्क्रियः २०६२
अपस्नातो मृतस्नात आमिषाशी तु शौष्कलः २०६३
बुभुक्षितः स्यात्क्षुधितो जिघत्सुरशनायितः २०६४
परान्नः परपिण्डादो भक्षको घस्मरोऽद्मरः २०६५
आद्यूनः स्यादौदरिको विजिगीषाविवर्जिते २०६६
उभौ त्वात्मंभरिः कुक्षिंभरिः स्वोदरपूरके २०६७
सर्वान्नीनस्तु सर्वान्नभोजी गृध्नुस्तु गर्धनः २०६८
लुब्धोऽभिलाषुकस्तृष्णक्समौ लोलुपलोलुभौ २०६९
सोन्मादस्तून्मदिष्णुः स्यादविनीतः समुद्धतः २०७०

काम झट्ट गर्न न शक्नेको नाम ।।—कर्मक्षमः, अलंकर्मीणः, २ सहजैले काम पत्ते गर्नेका नाम ।।—क्रियावान् १ काममा लागी रहनेको नाम ।।—कार्मः, कर्मशीलः, २ काम गरी रहने स्वभाववालाका नाम ।। कर्मशूरः, कर्मठः, २ काममा शूरिनेका नाम ।।—भरण्यभुक्, कर्मकरः, २ ज्याला (वेतन) लियेर काम गर्ने खेतालाका नाम ।। कर्मकारः १ बिना वेतन काम गर्नेका नाम ।।— अपस्नातः, मृतस्नातः, २ खल्को हाल्नेका नाम ।।—आमिषाशी, शौष्कलः, २ माछा मासु खानेका नाम ।।—बुभुक्षितः, क्षुधितः, जिघत्सुः, अशनायितः, ४ भोकायेकाका नाम ।।—परान्नः, परपिण्डादः, २ आर्काका अन्नले जीविका गर्नेका नाम ।।—भक्षकः, घस्मरः, अद्मरः, ३ खञ्चुवाका नाम ।।—आद्यूनः, औदरिकः, १ पेटमात्र पाल्न पाये पुग्ने विशेष उन्नति नगर्नेका नाम :।।—आत्मंभरिः, कुक्षिंभरिः, २ आफ्नु पेटभर्नपाये पुग्ने आर्काको वास्ता नगर्नेका नाम ।। सर्वान्नीनः, सर्वान्नभोजी, २ सबैको अन्न खानेका नाम ।। गृध्नुः गर्धनः, लुब्धः, अभिलाषुकः, तृष्णक्, ५ लोभीका नाम ।।—लोलुपः लोलुभः, २ ज्यादा लोभीका नाम ।।—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मत्ते शौण्डोत्कटक्षीबाः कामुके कमिताऽनुकः २०७१
कम्रः कामयिताऽभीकः कमनः कामनोऽभिकः २०७२
विधेयो विनयग्राही वचनेस्थित आश्रवः २०७३
वश्यः प्रणेयो निभृतविनीतप्रश्रिताः समाः २०७४
धृष्टे धृष्णग्वियातश्च प्रगल्भः प्रतिभान्विते २०७५
स्यादधृष्टे तु शालीनो विलक्षो विस्मयान्विते २०७६
अधीरे कातरस्त्रस्ते भीरुभीरुकभीलुकाः २०७७
आशंसुराशंसितरि गृहयालुर्ग्रहीतरि २०७८
श्रद्धालुः श्रद्धया युक्ते पतयालुस्तु पातुके २०७९
लज्जाशीलेऽपत्रपिष्णुर्वन्दारुरभिवादके २०८०

सोन्मादः, उन्मदिष्णुः, २ उन्मादवाला (पागल) का नाम ॥—अविनीतः, समुद्धतः, २ अविनीतः (उद्धत ठाडा)का नाम ॥—मत्तः, शौण्डः, उत्कटः, क्षीबः, ४ मत्त (भाङ् रक्सी प्रभृतिले वेहोस-भयेका)का नाम ॥—कामुकः, कमिता, अनूकः, कम्रः, कामयिता, अभीकः, कमनः, कामनः, अभिकः, ९ कामी (स्त्रीमालम्पट)का नाम ॥—विधेयः, विनयग्राही, वचनेस्थितः, आश्रवः, ४ अह्रायेको मान्नेका नाम ॥—वश्यः, प्रणेयः, २ वसमा पर्नेका नाम ॥—निभृतः, विनीतः, प्रश्रितः, ३ नम्रका नाम ॥—धृष्टः, धृष्णक्, वियातः, ३ धृष्ट ढिढाका नाम ॥—प्रगल्भः, प्रतिभान्वितः, २ बखतमा बुद्धि फुर्नेका नाम ॥—अधृष्टः, शालीनः, २ अधृष्ट (धकाउने)का नाम ॥—विलक्षः, विस्मयान्वितः, २ आश्चर्य मान्नेका नाम ॥—अधीरः, कातरः २ कातरका नाम ॥—त्रस्तः भीरुः, भीरुकः, भीलुकः, ४ डरछेरूवाका नाम ॥—आशंसुः, आशंसिता, २ आसा (उमेद) गर्नेका नाम ॥—गृहयालुः, ग्रहीता, २ भनेको लिने (ग्रहण) गर्नेका नाम ॥—श्रद्धालुः १ श्रद्धा गर्नेको नाम ॥—पतयालुः, पातुकः, २ खस्ने (गिर्नेका) नाम ॥—लज्जाशीलः, अपत्रपिष्णुः, २ लज्जा मान्नेका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शरारुर्घातुको हिंस्रः स्याद्वर्धिष्णुस्तु वर्धनः २०८१
उत्पतिष्णुस्तूत्पतिताऽलंकरिष्णुस्तु मण्डनः २०८२
भूष्णुर्भविष्णुर्भविता वर्तिष्णुर्वर्तनः समौ २०८३
निराकरिष्णुः क्षिप्नुः स्यात् सान्द्रस्निग्धस्तु मेदुरः १०८४
ज्ञाता तु विदुरो विन्दुर्विकासी तु विकस्वरः २०८५
विसृत्वरो विसृमरः प्रसारी च विसारिणि २०८६
सहिष्णुः सहनः क्षन्ता तितिक्षुः क्षमिता क्षमी २०८७
क्रोधनोऽमर्षणः कोपी चण्डस्त्वत्यन्तकोपनः २०८८
जागरूको जागरिता घूर्णितः प्रचलायितः २०८९
स्वप्नक्शयालुर्निद्रालुर्निद्राणशयितौ समौ २०९०

नाम ॥—वन्दारुः, अभिवादकः, २ श्रद्धापूर्वक ढोगनेका नाम ॥—शरारुः, घातुकः, हिंस्रः, ३ हिंसा गर्नेका नाम ॥—वर्धिष्णुः, वर्धनः, २ बढनेका नाम ॥—उत्पतिष्णुः, उत्पतिता, २ उफ्रनेका नाम ॥—अलंकरिष्णुः, मण्डनः, २ सिगारिनेका नाम ॥—भूष्णुः, भविष्णुः, भविता, ३ सप्रनेका नाम ॥—वर्तिष्णुः, वर्तनः, २ रहने (खप्ने)का नाम ॥—निराकरिष्णुः, क्षिप्नुः, २ सिल्काउने (फ्याक्ने)का नाम ॥ सान्द्रस्निग्धः मेदुरः २ खूब चिल्लाका नाम ॥—ज्ञाता, विदुरः, विन्दुः, ३ जान्नेका नाम ॥—विकासी, विकस्वरः, २ फुलनेका नाम ॥—विसृत्वरः, विसृमरः, प्रसारी, विसारी, ४ फैलिनेका नाम ॥—सहिष्णुः, सहनः, क्षन्ता, तितिक्षुः, क्षमिता, क्षमी, ६ सहनेका नाम ॥—क्रोधनः, अमर्षणः, कोपी, ३ क्रोधी (रिसाउने)का नाम ॥—चण्डः, अत्यन्तकोपनः, २ अतिक्रोधी (अत्यन्त रिसाउने)का नाम ॥—जागरूकः, जागरिता, २ जागै रहनेका नाम ॥—घूर्णितः, प्रचलायितः, २ निद्रामा घुर्नेका नाम ॥—स्वप्नक्, शयालुः, निद्रालुः, ३ अति सुत्नेका नाम ॥—निद्राणः, शयितः, २ निधाउनेका नाम ॥—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पराङ्मुखः पराचीनः स्यादवाङप्यधोमुखः २०९१
देवानञ्चति देवद्र्यङ् विष्वद्र्यङ् विष्वगञ्चति २०९२
यः सहाञ्चति सध्र्यङ् स स तिर्यङ् यास्तिरोऽञ्चति २०९३
वदो वदावदो वक्ता वागीशो वाक्पतिः समौ २०९४
वाचोयुक्तिपटुर्वाग्मी वावदूकोऽतिवक्तरि २०९५
स्याज्जल्पाकस्तु वाचालो वाचाटो बहुगर्ह्यवाक् २०९६
दुर्मुखे मुखराबद्धमुखौ शक्लः प्रियंवदे २०९७
लोहलः स्यादस्फुटवाग्गर्ह्यवादी तु कद्वदः २०९८
समौ कुवादकुचरौ स्यादसौम्यस्वरोऽस्वरः २०९९
रवणः शब्दनो नान्दीवादी नान्दीकरः समौ २१००

पराङ्मुखः, पराचीनः, २ विमुख (कंढो) फर्काउनेका नाम ।।—अवाङ्, अधोमुखः २ उँधोमुख गर्नेका नाम ।। यो देवानञ्चति स देवद्र्यङ् १ देवताको पूजा गर्नेको नाम ।। यो विष्वगञ्चति स विष्वद्र्यङ् १ चारैतिर लाग्नेको नाम ।। यः सहाञ्चति स सध्र्यङ् १ सँग लाग्नेको नाम ।।—यस्तिरोऽञ्चति स तिर्यङ् १ तेर्सो हिड्नेको नाम ।।—वदः, वदावदः, वक्ता, ३ वक्ता (बोलक्कड)का नाम ।।—वागीशः, वाक्पतिः, २ उचित बोल्नेका नाम ।।—वाचोयुक्तिपटुः, वाग्मी, २ खूब असल बोल्नेका नाम ।।—वावदूकः, अतिवक्ता, २ धेरै बोल्नेका नाम ।।—जल्पाकः, वाचालः, वाचाटः, बहुगर्ह्यवाक्, ४ तथ्य कुरो नजानी धेरै बोल्नेका नाम ।।—दुर्मुखः, मुखरः, अबद्धमुखः, ३ दुर्मुखा (कच्कचे)का नाम ।।—शक्लः, प्रियंवदः, २ प्रिय (मिठो बोल्ने)का नाम ।।—लोहलः, अस्फुटवाक्, २ अक्षर खायेर अस्पष्ट बोल्नेका नाम ।।—गर्ह्यवादी, कद्वदः, २ नजाति (नराम्रो) बोल्नेका नाम ।।—कुवादः, कुचरः, २ आर्काको (बत्खोई) गरेर बोल्नेका नाम ।।—असौम्यस्वरः, अस्वरः, २ रूखो नमीठो स्वर हुनेका नाम ।।—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

जडोऽज्ञ एडमूकस्तु वक्तुं श्रोतुमशिक्षिते २१०१
तूष्णींशीलस्तु तूष्णीका नग्नोऽवासा दिगम्बरे २१०२
निष्कासितोऽवकृष्टः स्यादपध्वस्तस्तु धिक्कृतः २१०३
आत्तगर्वोऽभिभूतः स्याद्दापितः साधितः समौ २१०४
प्रत्यादिष्टो निरस्तः स्यात् प्रत्याख्यातो निराकृतः २१०५
निकृतः स्याद्विप्रकृतो विप्रलब्धस्तु वञ्चितः २१०६
मनोहतः प्रतिहतः प्रतिबद्धो हतश्च सः २१०७
अधिक्षिप्तः प्रतिक्षिप्तो बद्धे कीलितसंयतौ २१०८
आपन्न आपत्प्राप्तः स्यात् कांदिशीको भयद्रुतः २१०९

रवणः, शब्दनः, २ सामान्य शब्द गर्नेका नाम ।।—नान्दीवादी, नान्दीकरः, २ मङ्गल वचन बोल्नेका नाम ।।—जडः, अज्ञः, २ जड् (पट्मूर्ख)का नाम ।। एडमूकः १ बोल्न सुन्न नजान्ने लाटो बहिराको नाम ।।—तूष्णींशीलः, तूष्णीकः, २ चुप् लाग्नेका नाम ।।—नग्नः, अवासाः, दिगम्बरः, ३ नङ्गा (नाङ्गा)का नाम ।।—निष्कासितः, अवकृष्टः, २ लगायेका कामबाट निकालियेकाका नाम ।।—अपध्वस्तः, धिक्कृतः, २ धिक्कार पायेका (झपारियेका)का नाम ।। —आत्तगर्वः, अभिभूतः, २ घमण्ड तोडियेका-का नाम ।।—दापितः, साधितः, २ दिलाईयेकाका नाम ।।—प्रत्यादिष्टः, निरस्तः, प्रत्याख्यातः, निराकृतः, ४ प्रत्याख्यान (स्वीकार) नगरियेकाका नाम ।।—निकृतः, विप्रकृतः, २ अपकार गरियेकाका नाम ।।—विप्रलब्धः, वञ्चितः, २ ठगियेकाका नाम ।।—मनोहतः, प्रतिहतः, प्रतिबद्धः, हतः, ४ आफ्नु कार्य असफलभै हिस्स (डिच्च) पर्नेका नाम ।।—अधिक्षिप्तः, प्रतिक्षिप्तः, २ झाँटियेकाका नाम ।।—बद्धः, कीलितः, संयतः, ३ बाँधियेका-का नाम ।।—आपन्नः, आपत्प्राप्तः, २ आपत्तिमा पर्नेका नाम ।।—कांदिशीकः, भयद्रुतः, २ डरले आत्तियेका (कता जाँउँ कता जाँउँ) भयेकाका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आक्षारितः क्षारितोऽभिशस्ते संकसुकोऽस्थिरे २११०
व्यसनार्तोपरक्तौ द्वौ विहस्तव्याकुलौ समौ २१११
विक्लवो विह्वलः स्यात्तु विवशोऽरिष्टदुष्टधीः २११२
कश्यः कशार्हे संनद्धे त्वाततायी वधोद्यते २११३
द्वेष्ये त्वक्षिगतो वध्यः शीर्षच्छेद्य इमौ समौ २११४
विष्यो विषेण यो वध्यो मुसल्यो मुसलेन यः २११५
शिश्विदानोऽकृष्णकर्मा चपलश्चिकुरः समौ २११६
दोषैकदृक् पुरोभागी निकृतस्त्वनृजुः शठः २११७
कर्णेजपः सूचकः स्यात् पिशुनो दुर्जनः खलः २११८

नाम ॥—आक्षारितः, क्षारितः, अभिशस्तः, ३ समाजमा गर्हित वातलागेका-का नाम ॥—संकसुकः, अस्थिरः, २ अस्थिर (चञ्चल) चित्त हुनेका नाम ॥—व्यसनार्तः, उपरक्तः, २ दैवलागेर मानिसले गर्दा आजीत पीडित भयेकाका नाम ॥—विहस्तः, व्याकुलः, २ शोकादिले व्याकुल भयेकाका नाम ॥—विक्लवः, विह्वलः, २ शोकादिले गलेकाका नाम ॥—विवशः, अरिष्टदुष्टधीः, २ मरण नजीक आयेर अहमँत्यैलागेकाका नाम ॥—कश्यः, कशार्हः, २ कोराठोक्नलायकका नाम ॥ आततायी १ मार्न लायक आततायीका नाम ॥—अग्निदोगरदश्चैव शस्त्रपाणिधनापहः । क्षेत्र-दारहरश्चैव षडेते आततायिनः ॥ ई ६ आततायि कहिन्छन् ॥—द्वेष्यः, अक्षिगतः, २ रिसगरियेकाका नाम ॥—वध्यः, शीर्षच्छेद्यः, २ मार्नलायक-का नाम ॥—यो विषेण वध्यः स विष्यः १ बिषः खायेर मार्नलायकको नाम ॥ यो मुसलेन वध्यः स मुसल्यः १ मुसलले ठोकेर मार्नलायकको नाम ॥—शिश्विदानः, अकृष्णकर्मा, २ पुण्य गर्नेका नाम ॥—चपलः, चिकुरः, २ चट् पटेका नाम ॥—दोषैकदृक्, पुरोभागी, २ खोट्लाउनेका नाम ॥—निकृतः, अनृजुः, शठः, ३ दूषित अन्तकरण हुने (शट कपटि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नृशंसो घातुकः क्रूरः पापो धूर्तस्तु वञ्चकः २११९
अज्ञे मूढयथाजातमूर्खवैधेयबालिशाः २१२०
कदर्ये कृपणक्षुद्रकिंपचानमितंपचाः २१२१
निःस्वस्तु दुर्विधो दीनो दरिद्रो दुर्गतोऽपि सः २१२२
वनीयको याचनको मार्गणो याचकार्थिनौ २१२३
अहंकारवानहंयुः शुभंयुस्तु शुभान्वितः २१२४
दिव्योपपादुका देवा नृगवाद्या जरायुजाः २१२५
स्वेदजाः कृमिदंशाद्याः पक्षिसर्पादयोऽण्डजाः २१२६
उद्भिदस्तरुगुल्माद्या उद्भिदुद्भिजमुद्भिदम् २१२७

वदमास) का नाम ॥—कर्णेजपः, सूचकः, २ काने खुसीगरी अर्काको अपवाद गर्नेका नाम ॥—पिशुनः, दुर्जनः, खलः, ३ छुल्याहाका नाम ॥—नृशंसः, घातुकः, क्रूरः, पापः, ४ अर्काको द्रोह (विगार) गर्नेका नाम ॥—धूर्तः, वञ्चकः, २ ठगका नाम ॥—अज्ञः, मूढः, यथाजातः, मूर्खः, वैधेयः, बालिशः, ६ मूर्खका नाम ॥—कदर्यः, कृपणः, क्षुद्रः, किंपचानः, मितंपचः, ५ कंजुस् कृपणी (छुद्र)का नाम ॥—निःस्वः, दुर्विधः, दीनः, दरिद्रः, दुर्गतः, ५ कंगालीका नाम ॥—वनीयकः, याचनकः, मार्गणः, याचकः, अर्थी, ५ माग्नेका नाम ॥—अहंकारवान्, अहंयुः, २ अहंकारी (घमण्डी)का नाम ॥—शुभंयुः, शुभान्वितः, २ कल्याण चिताउनेका नाम ॥ दिव्योपपादुका १ देवयोनि (देवता)को नाम ॥—जरायुजाः १ साल नालले युक्तभै जन्मने मानिस गाईभैंसी घोड़ा आदिको नाम ॥—स्वेदजाः, १ भूस्वेद जमीन आदिको गर्मी पसिनावाट पैदा हुने कमिला डाँस उडुस जंरा आदिको नाम ॥ अण्डजाः १ फूलवाट जन्मने पक्षी सर्प आदिको नाम ॥ इति विशेष्यनिघ्नान्तरगतः प्राणिवर्गः । अथ स्थावर वर्गः ॥—उद्भित्, उद्भिजम्, उद्भिदम्, ३ पृथिवीमा उम्रने तृण आदिका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सुन्दरं रुचिरं चारु सुषमं साधु शोभनम् २१२८
कान्तं मनोरमं रुच्यं मनोज्ञं मञ्जु मञ्जुलम् २१२९
तदासेचनकं तृप्तेर्नास्त्यन्तो यस्य दर्शनात् २१३०
अभीष्टेऽभीप्सितं हृद्यं दयितं वल्लभं प्रियम् २१३१
निकृष्टप्रतिकृष्टार्वरेफयाप्यावमाधमाः २१४२
कुपूयकुत्सितावद्यखेटगर्ह्याणकाः समाः २१३३
मलीमसं तु मलिनं कच्चरं मलदूषितम् २१३४
पूतं पवित्रं मेध्यं च वीध्रं तु विमलार्थकम् २१३५
निर्णिक्तं शोधितं मृष्टं निःशोध्यमनवस्करम् २१३६
असारं फल्गु शून्यं तु वशिकं तुच्छरिक्तके २१३७
क्लीबे प्रधानं प्रमुखप्रवेकानुत्तमोत्तमाः २१३८
मुख्यवर्यवरेण्याश्च प्रवर्होऽनवरार्ध्यवत् २१३९

नाम ।।—सुन्दरम्, रुचिरम्, चारु, सुषमम्, साधु, शोभनम्, कान्तम्, मनोरमम्, रुच्यम्, मनोज्ञम्, मञ्जु, मञ्जुलम्, १२ राम्राका नाम ।।—आसेचनकं १ हेर्दा नअघाईने अति राम्राका नाम ।।— अभीष्टम्, अभीप्सितम्, हृद्यम्, दयितम्, वल्लभम्, प्रियम्, ६ प्यारा चिजका नाम ।।—निकृष्टः, प्रतिकृष्टः, अर्वा, रेफः, याप्यः, अवमः, अधमः, कुपूयः, कुत्सितः, अवद्यः, खेटः, गर्ह्यः, अणकः, १३ घटिया (अधम)का नाम ।।—मलीमसम्, मलिनम्, कच्चरम्, मलदूषितम्, ४ मैलाका नाम ।।—पूतम्, पवित्रम्, मेध्यम्, ३ पवित्र (शुद्ध)का नाम ।।—वीध्रम्, विमलम्, २ निर्मल (सफा)का नाम ।।—निर्णिक्तम्, शोधितम्, मृष्टम्, निःशोध्यम्, अनवस्करम्, ५ शुद्ध सफा सुग्घ पारियेकाका नाम ।।—असारम्, फल्गु, २ केही सार सत्व नभयेकाका नाम ।।—शून्यम्, वशिकम्, तुच्छम्, रिक्तकम्, ४ खाली (रित्ता)का नाम ।।—प्रधानम्, प्रमुखः, प्रवेकः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पराऽर्ध्याग्रप्राग्रहरप्राग्र्याग्र्याग्रीयमग्रियम् २१४०
श्रेयान् श्रेष्ठः पुष्कलः स्यात् सत्तमश्चातिशोभने २१४१
स्युरुत्तरपदे व्याघ्रपुंगवर्षभकुञ्जराः २१४२
सिंहशार्दूलनागाद्याः पुंसि श्रेष्ठार्थगोचराः २१४३
अप्राग्र्यं द्वयहीने द्वे अप्रधानोपसर्जने २१४४
विशङ्कटं पृथु बृहद्विशालं पृथुलं महत् २१४५
वड्रोरुविपुलं पीनपीव्नी तु स्थूलपीवरे २१४६
स्तोकाल्पक्षुल्लकाः सूक्ष्मं श्लक्ष्णं दभ्रं कृशं तनु २१४७
स्त्रियां मात्रा त्रुटिः पुंसि लवलेशकणाणवः २१४८
अत्यल्पेऽल्पिष्ठमल्पीयः कनीयोऽणीय इत्यपि २१४९
प्रभूतं प्रचुरं प्राज्यमदभ्रं बहुलं बहु २१५०

अनुत्तमः, उत्तमः मुख्यः, वर्यः वरेण्यः, प्रवर्हः, अनवरार्ध्यः, पराध्यः, अग्रः, प्राग्रहरः, प्राग्र्यः, अग्र्यः, अग्रीयः, अग्रियः, १७ मुख्य (प्रधान) का नाम ॥ प्रधानं नित्य नपुंसकमाछ ॥ श्रेयान्, श्रेष्ठः, पुष्कलः, सत्तमः, अतिशोभनः, ५ अति असलका नाम ॥—व्याघ्रः, पुंगवः, ऋषभः, कुञ्जरः, सिंहः, शार्दूलः, ई ६ र इत्यादि अरू पनि शब्द समासमा उत्तरपदभयेमा श्रेष्ठार्थ बोधक हुन्छन् पुंलिङ्गमा छन् एक्लैभयेमा आफ्नु अर्थबोधक हुन्छन ॥ अप्राग्र्यम्, अप्रधानम्, उपसर्जनम, ३ अमुख्यका नाम । अप्रधानोपसर्जने नपुंसकमाछन् ॥— विशङ्कटम्, पृथु, बृहत्, विशालम्, पृथुलम्, महत्, वड्रम्, उरु, विपुलम्, ९ ठूला (फैलावट)का नाम ॥—पीनम्, पीव, स्थूलम्, पीवरम्, ४ मोटाका नाम ॥—स्तोकः, अल्पः, क्षुल्लकः, ३ सानाका नाम ॥— सूक्ष्मम्, श्लक्ष्णम्, दभ्रम्, कृशम्, तनु, मात्रा, त्रुटिः, लवः, लेशः, कणः, अणुः ११ साह्रैसानाका नाम । मात्रात्रुटि स्त्रीलिङ्गमाछन् । लवादिः पुंमाछन् ॥—अल्पिष्ठम्, अल्पीयः, कनीयः, अणीयः, ४ अत्यन्त सानाका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पुरुहूः पुरु भूयिष्ठं स्फारं भूयश्च भूरि च २१५१
परःशताद्यास्ते येषां परा संख्या शतादिकात् २१५२
गणनीये तु गणेयं संख्याते गणितमथ समं सर्वम् २१५३
विश्वमशेषं कृत्स्नं समस्तनिखिलाखिलानि निःशेषम् २१५४
समग्रं सकलं पूर्णमखण्डं स्यादनूनके २१५५
घनं निरन्तरं सान्द्रं पेलवं विरलं तनु २१५६
समीपे निकटासन्नसंनिकृष्टसनीडवत् २१५७
सदेशाभ्याशसविधसमर्यादसवेशवत् २१५८
उपकण्ठान्तिकाभ्यर्णाभ्यग्रा अप्यभितोऽव्ययम् २१५९
संसक्ते त्वव्यवहितमपदान्तरमित्यपि २१६०
नेदिष्ठमन्तिकतमं स्याद्दूरं विप्रकृष्टकम् २१६१

नाम ॥—प्रभूतम्, प्रचुरम्, प्राज्यम्, अदभ्रम्, बहुलम्, बहु, पुरुहूः, पुरु, भूयिष्ठम्, स्फारम्, भूयः, भूरि, १२ धेरैका नाम। परःशताः, १ सय भन्दा वढताको नाम॥ परःसहस्राः १ हजार भन्दा बढताको नाम॥—गणनीयम्, गणेयम्, २ गन्न सकिने गन्नु पर्नेका नाम॥—संख्यातम्, गणितम्, २ गनियेकाका नाम॥—समम्, सर्वम्, विश्वम्, अशेषम्, कृत्स्नम्, समस्तम्, निखिलम्, अखिलम्, निशेषम्, समग्रम्, सकलम्, पूर्णम्, अखण्डम्, अनूनकम्, १४ सबै (निशेषका) नाम॥ घनम्, निरन्तरम्, सान्द्रम्, ३ घनीभूत (बाल्का)का नाम॥—पेलवम्, विरलम्, तनु, ३ पातलाका नाम॥—समीपः, निकटः, आसन्नः, सन्निकृष्टः, सनीडः, सदेशः, अभ्याशः, सविधः, समर्यादः, सवेशः, उपकण्ठः, अन्तिकः, अभ्यर्णः, अभ्यग्रः, अभितः, १५ समीप (नगीचका) नाम। अभित अव्ययमाछ॥—संसक्तम्, अव्यवहितम्, अपदान्तरम्, ३ संयुक्त (जोरियेकाका) नाम॥—नेदिष्ठम्, अन्तिकतम्, २ साह्रै नगीचका नाम॥—दूरम्,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दवीयश्च दविष्ठं च सुदूरं दीर्घमायतम् २१६२
वर्तुलं निस्तलं वृत्तं बन्धुरं तून्नतानतम् २१६३
उच्चप्रांशून्नतोदग्रोच्छ्रितास्तुङ्गेऽथ वामने २१६४
न्यङ्नीचखर्वह्रस्वाः स्युरवाग्रेऽवनतानतम् २१६५
अरालं वृजिनं जिह्ममूर्मिमत्कुञ्चितं नतम् २१६६
आविद्धं कुटिलं भुग्नं वेल्लितं वक्रमित्यपि २१६७
ऋजावजिह्मप्रगुणौ व्यस्ते त्वप्रगुणाकुलौ २१६८
शाश्वतस्तु ध्रुवो नित्यसदातनसनातनाः २१६९
स्थास्नुः स्थिरतरः स्थेयानेकरूपतया तु यः २१७०
कालव्यापी स कूटस्थः स्थावरो जङ्गमेतरः २१७१
चरिष्णु जङ्गमचरं त्रसमिङ्गं चराचरम् २१७२

विप्रकृष्टकम्, २ टाढाका नाम ॥—दवीयः, दविष्ठम्, सुदूरम्, ३ साह्रै टाढाका नाम। दीर्घम्, आयतम्, २ लामाका नाम ॥—वर्तुलम्, निस्तलम्, वृत्तम्, ३ बाटुलाका नाम। उन्नतानतं, बन्धुरं २ ऊचा निचाका नाम ॥—उच्च, प्रांशुः, उन्नतः, उदग्रः, उच्छ्रितः, तुङ्गः, ६ अग्लाका नाम ॥—वामनः, न्यक्, नीचः, खर्वः, ह्रस्वः, ५ होचाका नाम ॥—अवाग्रम्, अवनतम्, आनतम्, ३ घोप् टियेकाका नाम ॥—अरालम्, वृजिनम्, जिह्मम्, ऊर्मिमत्, कुञ्चितम्, नतम्, आविद्धम्, कुटिलम्, भुग्नम्, वेल्लितम्, वक्रम्, ११ बाङ्गा (टेढाका) नाम ॥—ऋजुः, अजिह्मः, प्रगुणः, ३ सोझाका नाम ॥—व्यस्तः, अप्रगुणः, आकुलः, ३ मिसियेका (छास मिसभयेकाका नाम ॥—शाश्वतः, ध्रुवः, नित्यः, सदातनः, सनातनः, ५ नित्य (सँधै रहनेका) नाम ॥—स्थास्नुः, स्थिरतरः, स्थेयान्, ३ अति-स्थिर (टिकाउका) नाम। य एकरूपतया कालव्यापी स कूटस्थः १ सँधै

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

चलनं कम्पनं कम्प्रं चलं लोलं चलाचलम् २१७३
चञ्चलं तरलं चैव पारिप्लवपरिप्लवे २१७४
अतिरिक्तः समधिको दृढसंधिस्तु संहतः २१७५
कर्कशं कठिनं क्रूरं कठोरं निष्ठुरं दृढम् २१७६
जरठं मूर्तिमन्मूर्तं प्रवृद्धं प्रौढमेधितम् २१७७
पुराणे प्रतनप्रत्नपुरातनचिरंतनाः २१७८
प्रत्यग्रोऽभिनवो नव्यो नवीनो नूतनो नवः २१७९
नूत्नश्च सुकुमारं तु कोमलं मृदुलं मृदु २१८०
अन्वगन्वक्षमनुगेऽनुपद क्लीवमव्ययम् २१८१
प्रत्यक्षं स्यादैन्द्रियकमप्रत्यक्षमतीन्द्रियम् २१८२

एक नास रहनेको नाम ॥—स्थावरः, जङ्गमेतरः, २ स्थावर (नचल्ने वृक्षादि)का नाम ॥—चरिष्णु, जङ्गमम्, चरम्, त्रसम, इङ्गम्, चराचरम्, ६ चर (चल्ने) मनुष्यादिको नाम ॥—चलनम्, कम्पनम्, कम्प्रम्, ३ चञ्चल (चलने हल्लने)का नाम ॥— चलम्, लोलम्, चलाचलम्, चञ्चलम्, तरलम्, पारिप्लवम्, परिप्लवम्, ७ चलने (चञ्चल)का नाम ॥— अतिरिक्तः, समधिकः, २ अर्थेला (बढता)का नाम ॥—दृढसंधिः, संहतः, २ दृढसंधि (खूबजोरियेकाका) नाम ॥—कर्कशम्, कठिनम्, क्रूरम्, कठोरम्, निष्ठुरम्, दृढम्, जरठम्, मूर्तिमत्, मूर्तम् ९ कठोर (साह्रा) का नाम ॥ प्रवृद्धम्, प्रौढम्, एधितम्. ३ बढेकाका नाम ॥—पुराणम्, प्रतनम्, प्रत्नम्, पुरातनम्, चिरन्तनम्, ५ पुरानाका नाम ॥—प्रत्यग्रः, अभिनवः, नव्यः, नवीनः, नूतनः, नवः, नूत्नः, ७ ताजा नयाँका नाम ॥— सुकुमारम्, कोमलम, मृदुलम्, मृदु, ४ मुलायम (नरम) कमला,का नाम ॥—अन्वक्, अन्वक्षम्, अनुगम्, अनुपदम्, ४ पछाडीका नाम। अनुपदं नपुंमा र अव्ययमा पनिछ ॥—प्रत्यक्षम्, ऐन्द्रियकम्, २ प्रत्यक्ष-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

एकतानोऽनन्यवृत्तिरेकाग्रैकायनावपि २१८३
अप्येकसर्ग एकाग्र्योऽप्येकायनगतोऽपि सः २१८४
पुंस्यादिः पूर्वपौरस्त्यप्रथमाद्या अथास्त्रियाम् २१८५
अन्तो जघन्यं चरममन्त्यपाश्चात्यपश्चिमाः २१८६
मोघं निरर्थकं स्पष्टं स्फुटं प्रव्यक्तमुल्बणम् २१८७
साधारणं तु सामान्यमेकाकी त्वेक एककः २१८८
भिन्नार्थका अन्यतर एकस्त्वोऽन्येतरावपि २१८९
उच्चावचं नैकभेदमुच्चण्डमविलम्बितम् २१९०
अरुंतुदं तु मर्मस्पृगबाधं तु निरर्गलम् २१९१
प्रसव्यं प्रतिकूलं स्यादपसव्यमपष्ठु च २१९२
वामं शरीरं सव्यं स्यादपसव्यं तु दक्षिणम् २१९३

इन्द्रियले देखिने सुनिनेका नाम ॥ अप्रत्यक्षम्, अतीन्द्रियम्, २ अप्रत्यक्ष (इन्द्रियले नदेखिने नसुनिने धर्म आदिका) नाम ॥--एकतानः अनन्यवृत्तिः, एकाग्रः, एकायनः, एकसर्गः, एकाग्र्यः, एकायनगतः, ७ एकाग्रका नाम ॥—आदिः, पूर्वः, पौरस्त्यः, प्रथमः, आद्यः, ५ अघिल्ला (पहिला)का नाम ॥ आदिः पुं. मात्र छ ॥—अन्तः, जघन्यम्. चरमम्, अन्त्यम्, पाश्चात्यम्, पश्चिमम्, ६ पछिल्लाका नाम। अन्तः पुं. नपुं. मानैछ ॥—मोघम्, निरर्थकम्, २ व्यर्थ (वेकाम)का नाम ॥—स्पष्टम्, स्फुटम्, प्रव्यक्तम्, उल्बणम्, ४ स्पष्टका नाम ॥ साधारणम्, सामान्यम्, २ साधारण (सामूली)का नाम ॥—एकाकी, एकः, एककः, ३ एक्लाका नाम ॥—भिन्नः, अन्यतरः एकः, त्वः, अन्यः, इतरः, ६ भिन्न (आर्को)का नाम ॥—उच्चावचम्, नैकभेदम्, २ अनेकतरहका नाम ॥ उच्चण्डम्, अविलम्बितम्, २ अविलम्बका नाम ॥—अरुंतुदम्, मर्मस्पृक्, २ मर्म छेडनेका नाम ॥—अबाधम्, निरर्गलम्, २ बाधा (छेकथुन) नभयेका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

संकटं ना तु संबाधः कलिलं गहनं समे २१९४
संकीर्णे संकुलाकीर्णे मुण्डितं परिवापितम् २१९५
ग्रन्थितं संदितं दृब्धं विसृतं विस्तृतं ततम् २१९६
अन्तर्गतं विस्मृतं स्यात् प्राप्तप्रणिहिते समे २१९७
वेल्लितप्रेङ्खिताधूतचलिताकम्पिता धुते २१९८
नुत्तनुन्नास्तनिष्ठ्यूताविद्धक्षिप्तेरिताः समाः २१९९
परिक्षिप्तं तु निवृतं मूषितं मुषितार्थकम् २२००
प्रवृद्धप्रसृते न्यस्तनिसृष्टे गुणिताहते २२०१
निदिग्धोपचिते गूढगुप्ते गुण्ठितरूषिते २२०२

छाडाका नाम ॥ प्रसव्यम्, प्रतिकूलम्, अपसव्यम्, अपष्ठु, ४ प्रतिकूल (विरोधी)का नाम। यद्वामं शरीरं तत् सव्यं १ बाँयाँ शरीरको नाम। यद्दक्षिणं शरीरं तत् अपसव्यं १ दाहिने शरीरको नाम ॥—संकटम्, संबाधः, २ भिड् (घुँईचा)का नाम। संबाधः पुं. माल ॥—कलिलम्, गहनम्, २ गहन (पस्न नसकिने)का नाम ॥—संकीर्णम्, संकुलम्, आकीर्णम्, ३ साँघुरो भयेका वस्तुका नाम ॥—मुण्डितम्, परिवापितम्, २ मुण्डन गरिसक्नेका नाम ॥—ग्रन्थितम्, संदितम्, दृब्धम्, ३ गुँथियेकाका नाम ॥—विसृतम्, विस्तृतम्, ततम्, ३ फैलियेका-का नाम ॥—अन्तर्गतम्, विस्मृतम्, २ बिर्सियेकाका नाम ॥—प्राप्तम्, प्रणिहितम्, २ पाईयेकाका नाम ॥—वेल्लितः, प्रेङ्खितः, आधूतः, चलितः, आकम्पितः, धुतः, ६ अलि अलि हल्लियेकाका नाम ॥—नुत्तः, नुन्नः, अस्तः, निष्ठ्यूतः, आविद्धः, क्षिप्तः, ईरितः, ७ मिल्कायेका (फ्याँके)काका नाम ॥ —परिक्षिप्तम्, निवृतम्, २ प्रखाल आदिले घेरियेकाका नाम ॥—मूषितम्, मुषितम्, २ चोरियेकाका नाम ॥—प्रवृद्धम्, प्रसृतम्, २ लम्केकाका नाम ॥—न्यस्तम्, निसृष्टम्, २ राखेका (छोड़ियेका)का नाम ॥—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

द्रुतावदीर्णे उद्गूर्णोद्यते काचितशिक्यिते २२०३
घ्राणघ्राते दिग्धलिप्ते समुदक्तोद्धृते समे २२०४
वेष्टितं स्याद्वलयितं संवीतं रुद्धमावृतम् २२०५
रुग्णं भुग्नेऽथ निशितक्ष्णुतशातानि तेजिते २२०६
स्याद्विनाशोन्मुखं पक्वं हीणह्रीतौ तु लज्जिते २२०७
वृत्ते तु वृतव्यावृत्तौ संयोजित उपाहितः २२०८
प्राप्यं गम्यं समासाद्यं स्यन्नं रीणं स्नुतं स्रुतम् २२०९
संगूढः स्यात्संकलितोऽवगीतः ख्यातगर्हणः २२१०

गुणितम्, आहतम्, २ गुनियेकाका नाम ॥—निदिग्धम्, उपचितम्, २ बढेका पुष्ट भयेकाका नाम ॥—गूढम्, गुप्तम्, २ लुक्नेका नाम ॥—गुण्ठितम्, रूषितम्, २ पोतियेकाका नाम ॥--द्रुतम्, अवदीर्णम्, २ पग्लेकाका नाम ॥—उद्गूर्णम्, उद्यतम्, २ ऊजायेका हतियार आदिका नाम ॥—काचितम्, शिक्यितम्, २ शिखामा झुण्ड्यायेकाका नाम ॥—घ्राणम्, घ्रातम्, २ सुँघियेकाका नाम ॥—दिग्धम्, लिप्तम्, २ लेपियेका-का नाम ॥—समुदक्तम्, उद्धृतम्, २ उचालियेकाका नाम ॥—वेष्टितम्, वलयितम्, संवीतम्, रुद्धम्, आवृतम्, ५ घेरियेकाका नाम ॥—रुग्णम्, भुग्नम्, २ भाँचियेका नाम ॥—निशितम्, क्ष्णुतम्, शातम्, तेजितम्, ४ सान आदि लायेर धारिलो पारेका हतियार आदिका नाम ॥—विनाशो-न्मुखं, पक्वं, २ पाकेका (नष्ट हुनै लागेका)का नाम ॥—ह्रीणः, ह्रीतः, लज्जितः, ३ लज्जायेकाका नाम ॥—वृत्तः, वृतः, व्यावृत्तः, ३ वरण गरेकाका नाम ॥—संयोजितः, उपाहितः, २ संयुक्त (जोरियेकाका) नाम ॥—स्यन्नम्, प्राप्यम्, गम्यम्, समासाद्यम्, ३ प्राप्त गर्न सकिनेका नाम ॥—स्यन्नम्, रीणम्, स्नुतम्, स्रुतम्, ४ बगेका पानी आदिका नाम ॥—संगूढः, संकलितः, २ संग्रह (जम्मा गरियेका) अङ्कादिका नाम ॥—अवगीतः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

विविधः स्याद्बहुविधो नानारूपः पृथग्विधः २२११
अवरीणो धिक्कृतश्चाप्यवध्वस्तोऽवचूर्णितः २२१२
अनायासकृतं फाण्टं स्वनितं ध्वनितं समे २२१३
बद्धे संदानितं मूतमुद्दितं संदितं सितम् २२१४
निष्पक्वे क्वथितं पाके क्षीराज्यहविषां श्रृतम् २२१५
निर्वाणो मुनिवह्न्यादौ निर्वातस्तु गतेऽनिले २२१६
पक्वं परिणते गूनं हन्ने मीढं तु मूत्रिते २२१७
पुष्टे तु पुषितं सोढे क्षान्तमुद्वान्तमुद्गते २२१८
दान्तस्तु दमिते शान्तः शमिते प्रार्थितेऽर्दितः २२१९

ख्यातगर्हणः, २ बदनाम भयेकाका नाम ॥—विविधः बहुविधः, नानारूपः, पृथग्विधः, ४ अनेकतरहका नाम ॥—अवरीणः धिक्कृतः, २ निन्दाले धिक्कारपायेकाका नाम ॥—अवध्वस्तः,अवचूर्णितः,२ मसीनु (धूलो पारियेका-का नाम ॥—अनायासकृतं, फाण्टं, २ थिच् थाच् पारेर पानीमा भिजायेर छानेका (क्वाथ)को र दहिमथेर घिउलाग्ने वेलाका (फीजका) पनि नाम हुन् ॥—स्वनितम्, ध्वनितम्, २ बज्नेका नाम ॥—बद्धम्, संदा-नितम्, मूतम्, उद्दितम्, संदितम्, सितम्, ६ बाँधियेकाका नाम ॥—निष्पक्वम्, क्वथितम्, २ क्वाथ गरी पाकेका काँढा औषधी आदिका नाम ॥ श्रृतं १ राम्रो ततायेका दूध घिउ लाहा आदिको नाम ॥ निर्वाण १ मुक्ति प्राप्त ऋषि मुनिको र निभेका आगाको नाम ॥—गते अनिले निर्वात १ वातरहित स्थानको नाम ॥—पक्वम्, परिणतम्, २ पाकेका (तयार) भयेकाका नाम ॥—गूनम्, हन्नम्, २ हगियेका स्थान आदिका नाम ॥—मीढम्, मूत्रितम्, २ मूतियेकाका नाम ॥—पुष्टम्, पुषितम्, २ पोसियेकाका (खसि आदिका) नाम ॥—सोढम्, क्षान्तम्, २ सहियेकाका नाम ॥—उद्वान्तः, उद्गतः, २ छादियेका अन्नादिका नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ज्ञप्तस्तु ज्ञपिते छन्नश्छादिते पूजितेऽञ्चितः २२२०
पूर्णस्तु पूरिते क्लिष्टः क्लिशितेऽवसिते सितः २२२१
प्रुष्टप्लुष्टोषिता दग्धे तष्टत्वष्टौ तनूकृते २२२२
वेधितच्छिद्रितौ विद्धे विन्नवित्तौ विचारिते २२२३
निष्प्रभे विगतारोकौ विलीने विद्रुतद्रुतौ २२२४
सिद्धे निर्वृत्तनिष्पन्नौ दारिते भिन्नभेदितौ २२२५
ऊतं स्यूतमुतं चेति त्रितयं तन्तुसंतते २२२६
स्यादर्हिते नमस्यितनमसितमपचायितार्चितापचितम् २२२७
वरिवसिते वरिवस्यितमुपासितं चोपचरितं च २२२८

दान्तः, दमितः, २ दमन गरियेका (तहलाईयेका) दायियेकाका नाम ॥ शान्तः, शमितः, २ शान्त गराईयेकाका नाम ॥ प्रार्थितः, अर्दितः, २ मागियेकाका नाम ॥—ज्ञप्तः, ज्ञपितः, २ ज्ञान गरायियेका (जनायेका) का नाम ॥ छन्नः, छादितः, २ ढाकियेकाका नाम ॥—पूजितः, अञ्चितः, २ पूजियेकाका नाम ॥—पूर्णः, पूरितः, २ भरियेकाका नाम ॥ क्लिष्टः, क्लिशितः, २ दुःख पायेकाका नाम ॥—अवसितः, सितः, २ समाप्त गरियेकाका नाम ॥—प्रुष्टः, प्लुष्टः, उषितः, दग्धः ४ डढेकाका नाम ॥—तष्टः, त्वष्टः, तनूकृतः, ३ ताछियेकाका नाम । वेधितः, छिद्रितः, विद्धः, ३ छेडियेकाका नाम ॥—विन्नः, वित्तः, विचारितः, ३ विचार गरियेकाका नाम ॥—निष्प्रभः, विगतः, अरोकः, ३ निस्तेजका नाम ॥ विलीनः, विद्रुतः, द्रुतः, ३ पग्लेकाका नाम ॥—सिद्धः, निर्वृत्तः, निष्पन्नः, ३ तयारभै सकेकाका नाम ॥—दारितः, भिन्नः, भेदितः, चिरियेकाका नाम ॥—ऊतम्, स्यूतम्, उतम्, ३ सियेकाका नाम ॥—अर्हितम्, नमस्यितम्, नमसितम्, अपचायितम्, अर्चितम्, अपचितम्, ६ सन्मान दण्डवत् प्रणाम गरियेका माता पिता गुरुजनादिका नाम ॥—वरिवसितम्, वरिवस्यितम्,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

संतापितसंतप्तौ धूपितधूपायितौ च दूनश्च २२२९
हृष्टे मत्तस्तृप्तः प्रह्लन्नः प्रमुदितः प्रीतः २२३०
छिन्नं छातं लूनं कृत्तं दातं दितं छितं वृक्णम् २२३१
स्रस्तं ध्वस्तं भ्रष्टं स्कन्नं पन्नं च्युतं गलितम् २२३२
लब्धं प्राप्तं विन्नं भावितमासादितं च भूतं च २२३३
अन्वेषितं गवेषितमन्विष्टं मार्गितं मृगितम् २२३४
आर्द्रं सार्द्रं क्लिन्नं तिमितं स्तिमितं समुन्नमुत्तं च २२३५
त्रातं त्राणं रक्षितमवितं गोपायितं च गुप्तं च २२३६
अवगणितमवमतावज्ञातेऽवमानितं च परिभूते २२३७
त्यक्तं हीनं विधुतं समुज्झितं धूतमुत्सृष्टे २२३८

उपासितम्, उपचरितम्, ४ टहल (सेवा शुश्रुषा) गरियेकाका नाम ॥— संतापितम्, संतप्तम्, धूपितम्, धूपायितम्, दूनम्, ५ संतप्त हुनेका र तपायियेका सुन चादि आदिका पनि नाम ॥—हृष्टः, मत्तः, तृप्तः, प्रह्लन्नः, प्रमुदितः, प्रीतः ६ प्रसन्न (खूसीहुने) का नाम ॥—छिन्नम्, छातम्, लूनम्, कृत्तम्, दातम्, दितम्, छितम्, वृक्णम्, ८ काटियेकाका काष्ठ आदिका नाम ॥—स्रस्तम्, ध्वस्तम्, भ्रष्टम्, स्कन्नम्, पन्नम्, च्युतम्, गलितम्, ७ खसेकाका नाम-जस्तै आम्रादि फल खस्तछन् ॥—लब्धम्, प्राप्तम्, विन्नम्, भावितम्, आसादितम्, भूतम्, ६ प्राप्त गरियेका पायियेकाका नाम ॥—अन्वेषितम्, गवेषितम्, अन्विष्टम्, मार्गितम्, मृगितम्, ५ खोजियेकाका नाम ॥—आर्द्रम्, सार्द्रम्, क्लिन्नम्, तिमितम्, स्तिमितम्, समुन्नम्, उत्तम्, ७ भिजेकाका नाम ॥—त्रातम्, त्राणम्, रक्षितम्, अवितम्, गोपायितम्, गुप्तम्, ६ रक्षा गरियेका (बचायियेका)का नाम ॥— अवगणितम्, अवमतम्, अवज्ञातम्, अवमानितम्, परिभूतम्, ५ अपमान गरियेका (हेपियेकाका) नाम ॥—त्यक्तम्, हीनम्, विधुतम्, समुज्झितम्,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

उक्तं भाषितमुदितं जल्पितमाख्यातमभिहितं लपितम् २२३९
बुद्धं बुधितं मनितं विदितं प्रतिपन्नमवसितावगते २२४०
ऊरीकृतमुररीकृतमङ्गीकृतमाश्रुतं प्रतिज्ञातम् २२४१
संगीर्णविदितसंश्रुतसमाहितोपश्रुतोपगतम् २२४२
ईलितशस्तपणायितपनायितप्रणुतपणितपनितानि २२४३
अपि गीर्णवर्णिताभिष्टुतेडितानि स्तुतार्थानि २२४४
भक्षितचर्वितलीढप्रत्यवसितगिलितखादितप्सातम् २२४५
अभ्यवहृतान्नजग्धग्रस्तग्लस्ताशितं भुक्ते २२४६
क्षेपिष्ठक्षोदिष्ठप्रेष्ठवरिष्ठस्थविष्ठबंहिष्ठाः २२४७
क्षिप्रक्षुद्राभीप्सितपृथुपीवरबहुलप्रकर्षार्थाः २२४८

धूतम्, उत्सृष्टम्, ६ त्याग गरियेका (छोड़ियेका) वस्तुका नाम ॥— उक्तम्, भाषितम्, उदितम्, जल्पितम्, आख्यातम्, अभिहितम्, लपितम्, ७ कहियेका वस्तुका नाम ॥—बुद्धम् बुधितम्, मनितम्, विदितम्, प्रतिपन्नम्; अवसितम्, अवगतम्, ७ बुझियेका (ज्ञान भयेका वस्तु)का नाम ॥—ऊरीकृतम्, उररीकृतम्, अङ्गीकृतम्, आश्रुतम्, प्रतिज्ञातम्, संगीर्णम्, विदितम्, संश्रुतम्, समाहितम्, उपश्रुतम्, उपगतम्, ११ स्वीकार गरियेका वस्तुका नाम ॥—ईलितम्, शस्तम्, पणायितम्, पनायितम्, प्रणुतम्, पणितम्, पनितम्, गीर्णम्, वर्णितम्, अभिष्टुतम्, ईडितम्, स्तुतम्, १२ प्रशंसा (तारिफ) गरियेका वस्तुका नाम ॥—भक्षितम्, चर्वितम्, लीढम्, प्रत्यवसितम्; गिलितम्, खादितम्, प्सातम्, अभ्यवहृतम्, अन्नम्, जग्धम्, ग्रस्तम्, ग्लस्तम्, अशितम्, भुक्तम्, १४ खाईयेका वस्तुका नाम ॥—यथा अतिशयेन क्षिप्रः क्षेपिष्ठः, १ अति छीटाको नाम ॥ क्षोदिष्ठः १ अति क्षुद्र (चुत्था)को नाम ॥ प्रेष्ठः १ अति प्यारा (प्रियको) नाम ॥ वरिष्ठः १ अति ठूलाको नाम ॥ स्थविष्ठः १ अति स्थूल (ठूलाको)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

साधिष्ठद्राघिष्ठस्फेष्ठगरिष्ठह्रसिष्ठवृन्दिष्ठाः २२४९
बाढव्यायतबहुगुरुवामनवृन्दारकातिशये २२५०

इति विशेष्यनिघ्नवर्गः ४. अथ संकीर्णवर्गः

प्रकृतिप्रत्ययार्थाद्यैः संकीर्णे लिङ्गमुन्नयेत् २२५१
कर्म क्रिया तत्सातत्ये गम्ये स्युरपरस्पराः २२५२
साकल्यासङ्गवचने पारायणतुरायणे २२५३
यदृच्छा स्वैरिता हेतुशून्या त्वास्या विलक्षणम् २२५४
शमथस्तु शमः शान्तिर्दान्तिस्तु दमथो दमः २२५५
अवदानं कर्म वृत्तं काम्यदानं प्रवारणम् २२५६
वशक्रिया संवननं मूलकर्म तु कार्मणम् २२५७

नाम ।। बंहिष्ठः १ अति बहुल (ज्यादा धेरै)को नाम ।। अतिशयेन बाढः साधिष्ठः १ ज्यादा दृढको नाम ।। द्राघिष्ठः, १ अतिदीर्घ (ज्यादा लामो)को नाम ।। स्फेष्ठः, १ अतिस्थिरको नाम ।। गरिष्ठः,१ अतिठूलो (अतिभारीको) नाम ।। ह्रसिष्ठः १ अतिह्रस्व (साह्रै छोटाको) नाम ।। वृन्दिष्ठः १ अति प्रधानको नाम ।।

२२५१-२३३५ यो संकीर्ण नामक वर्गमा प्रकृतिः प्रत्ययः को अर्थः र आदि शब्दात् रूपभेद आदिवाट पनि लिङ्ग बुझ्नुपर्छ ।।—कर्मन्, क्रिया, २ कामका नाम ।। अपरस्परं १ लगातार काम हुँदै रहनु र लगातार काम गर्ने वालाको नाम त्रिलिङ्गछ ।। पारायणं १ साकल्य (सकलपना)का नाम ।। तुरायणं १ लाग्नुको नाम ।।—यदृच्छा, स्वैरिता, २ स्वतन्त्रताका नाम ।। विलक्षणम् , १ विनाकारण रहनु विचित्र २ को नाम ।।—शमथः, शमः, शान्तिः, ३ शान्तपनं शान्तिका नाम ।।—दान्तिः, दमथः, दमः, ३ दम (इन्द्रिय वसमा गर्नुका) नाम ।।—अपदानम्, अवदानम्, कर्मवृत्तम्, ३ बीतेका कामका नाम ।।—काम्यदानम्, प्रवारणम्,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

विधूननं विधुवनं तर्पणं प्रीणनावनम् २२५८
पर्याप्तिः स्यात्परित्राणं हस्तवारणमित्यपि २२५९
सेवनं सीवनं स्यूतिर्विदरः स्फुटनं भिदा २२६०
आक्रोशनमभीषङ्गः संवेदो वेदना न ना २२६१
संमूर्च्छनमभिव्याप्तिर्याञ्चा भिक्षार्थनार्दना २२६२
वर्धनं छेदनेऽथ द्वे आनन्दनसभाजने २२६३
आप्रच्छन्नमथाम्नायः संप्रदायः क्षये क्षिया २२६४
ग्रहे ग्राहो वशः कान्तौ रक्षणस्त्राणे रणः क्वणे २२६५

---

२ मनले चाहना गरेको दान दिनाका नाम ॥—वशक्रिया, संवननम्, २ बशीकरण (मन्त्र मणि) आदिले बस गर्नाका नाम ॥—कार्मणम्, मूलकर्मन्, २ औषधी जडी बुटि आदिले बस टुना मुना गर्नाका नाम ॥ विधूननम्, विधुवनम्, २ हल्लाउनाका नाम ॥—तर्पणम्, प्रीणनम्, अवनम्, ३ तृप्त पार्नाका नाम ॥—पर्याप्तिः, परित्राणम्, हस्तवारणम्, ३ मार्न तयार भयेका वाट वचावट् (रोक्नु)का नाम ॥—सेवनम्, सीवनम्, स्यूतिः, ३ सिउनाका नाम ॥—विदरः, स्फुटनम्, भिदा, ३ फाट्नाका नाम ॥— आक्रोशनम्, अभीषङ्गः, २ गालि गर्नु (सराप गर्नु)का नाम ॥—संवेदः, वेदना, २ जान्नका (अनुभव)का नाम ॥ वेदना पुं.मा छैन ॥— संमूर्च्छनम्, अभिव्याप्तिः २ चारै तर्फवाट भरिनु र ढाक्नाका नाम ॥— याञ्चा, भिक्षा, अर्थना, अर्दना, ४ माग्नाका नाम ॥—वर्धनम्, छेदनम्, २ काट्नाका नाम ॥—आनन्दनम्, सभाजनम्, आप्रच्छन्नम्, ३ कुशल प्रश्नादिले आनन्दित गराउनाका नाम ॥—आम्नायः, संप्रदायः, २ रिवाज (गुरु परम्परा उपदेश कुल परम्परा गत)का नाम ॥ क्षयः, क्षिया, २ क्षय (नाश)का नाम ॥—ग्रहः, ग्राहः, २ ग्रहण गर्नु (पकड्नु)का नाम ॥—वशः, कान्तिः, २ इच्छाका नाम ॥—रक्षणः, त्राणः, २ रक्षाका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

व्यधो वेधे पचा पाके हवो हूतौ वरो वृतौ २२६६
ओषः प्लोषे नयो नाये ज्यानिर्जीर्णौ भ्रमो भ्रमौ २२६७
स्फातिर्वृद्धौ प्रथा ख्यातौ स्पृष्टिः पृक्तौ स्नवः स्रवे २२६८
एधा समृद्धौ स्फुरणे स्फुरणा प्रमितौ प्रमा २२६९
प्रसूतिः प्रसवे श्च्योते प्राघारः क्लमथः क्लमे २२७०
उत्कर्षोऽतिशये संधिः श्लेषे विषय आश्रये २२७१
क्षिपायां क्षेपणं गीर्णिर्गिरौ गुरणमुद्यमे २२७२
उन्नाय उन्नये श्रायः श्रयणे जयने जयः २२७३

नाम ।।—रणः, क्वणः, २ शब्द गर्नेका (बज्ना)का नाम ।।—व्यधः, वेधः, २ छेदन (छेड्ना)का नाम ।।—पचा, पाकः: २ पाक्नाका नाम ।।—हवः, हूतिः, २ हपार्नु (बोलाउँना)का नाम ।।—वरः, वृतिः, २ प्रखाल आदिको घेराका र तप आदि बाट वरदान प्राप्त गर्नाका नाम ।।—ओषः, प्लोषः, २ डढ्नाका नाम ।।—नयः, नायः, २ लैजानाका र नीतिका नाम ।।—ज्यानिः, जीर्णिः, २ थोत्रिनाका (पुरानुहुनाका) नाम ।।—भ्रमः, भ्रमिः, २ रिंगटा (भ्रमण) का नाम ।।—स्फातिः, वृद्धिः, २ बढ्नाका नाम ।।—प्रथा, ख्यातिः, २ प्रसिद्ध हुनाका नाम ।।—स्पृष्टिः, पृक्तिः, २ छुनाका नाम ।।—स्नवः, स्रवः, २ विस्तारी बग्नाका नाम ।।—एधा, समृद्धिः, २ बढ्नाका नाम ।।—स्फुरणम् , स्फुरणा, २ फर्फराउनु र फुर्तिलो हुनाका नाम ।।—प्रमितिः, प्रमा, २ यथार्थ ज्ञानका नाम ।।—प्रसूतिः, प्रसवः, २ जन्मनाका नाम ।।—श्च्योतः, प्राघारः, २ चुहुना (बग्ना)का नाम ।।—क्लमथः, क्लमः, २ थाक्नाका नाम ।।—उत्कर्षः, अतिशयः, २ बढ्ता हुनाका नाम ।।—संधिः, श्लेषः, २ जोरिनाका नाम ।।—विषयः, आश्रयः, २ अवलम्बनका नाम ।।—क्षिपा, क्षेपणम्, २ फ्याकनाका नाम ।।—गीर्णिः, गिरिः, २ निल्नाका नाम ।।—गुरणम् , उद्यमः, २ उचाल्ना-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

निगादो निगदो मादो मद उद्वेग उद्भ्रमे २२७४
विमर्दनं परिमलोऽभ्युपपत्तिरनुग्रहः २२७५
निग्रहस्तद्विरुद्धः स्यादभियोगस्त्वभिग्रहः २२७६
मुष्टिबन्धस्तु संग्राहो डिम्बे डमरविप्लवौ २२७७
बन्धनं प्रसितिश्चारः स्पर्शः स्प्रष्टोपतप्तरि २२७८
निकारो विप्रकारः स्यादाकारस्त्विङ्ग इङ्गितम् २२७९
परिणामो विकारो द्वे समे विकृतिविक्रिये २२८०
अपहारस्त्वपचयः समाहारः समुच्चयः २२८१
प्रत्याहार उपादानं विहारस्तु परिक्रमः २२८२

का नाम ॥—उन्नायः, उन्नयः, १ माथिलाना का र तर्कना गर्नाका नाम ॥—श्रायः, श्रयणम्, ३ सेवा गर्नका नाम ॥--जयनम्, जयः, २ जित्नाका नाम ॥—निगादः, निगदः, २ बोल्नाका नाम ॥—मादः, मदः, २ मद र हर्षका नाम ॥—उद्वेगः, उद्भ्रमः, २ दिक्क हुनाका नाम ॥—विमर्दनम्, परिमलः, २ शरीरमा कुंकुमादि मर्दनगर्नाका नाम ॥ अभ्युपपत्तिः, अनुग्रहः, २ (भलाई अनुग्रह)का नाम। निग्रहः १ खराप (विरोध)को नाम ॥—अभियोगः, अभिग्रहः, २ युद्ध आदिमा हाँक दिनु नालिस फिराद गर्नुका नाम ॥ मुष्टिबन्धः, संग्राहः, २ मुठ्याउनाका नाम ॥—डिम्बः, डमरः, विप्लवः, ३ देशोपद्रव (लूटपिट् चोरी डाँका बाझाबाझगर्नु) का नाम ॥—बन्धनम्, प्रसितिः, चारः, ३ बाँधनाका नाम ॥—स्पर्शः, स्प्रष्टा, उपतप्ता, ३ संतापका र संताप हुनेका नाम ॥—विकारः, विप्रकारः, २ अपकारका नाम ॥—आकारः, इङ्गः, इङ्गितम्, ३ अभिप्रायानुसार चेष्टा गर्नुका नाम ॥—परिणामः, विकारः, २ स्वभावको बदलिनुका नाम ॥—विकृतिः, विक्रिया, ३ विरुद्ध कर्मका नाम ॥—अपहारः, अपचयः, २ हरिनु या घट्नुका नाम ॥—समाहारः, समुच्चयः, २

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अभिहारोऽभिग्रहणं निर्हारोऽभ्यवकर्षणम् २२८३
अनुहारोऽनुकारः स्यादर्थस्यापगमे व्ययः २२८४
प्रवाहस्तु प्रवृत्तिः स्यात् प्रवहो गमनं बहिः २२८५
वियामो वियमो यामो यमः संयामसंयमौ २२८६
हिंसाकर्माऽभिचारः स्याज्जागर्या जागरा द्वयोः २२८७
विघ्नोऽन्तरायः प्रत्यूहः स्यादुपघ्नोऽन्तिकाश्रये २२८८
निर्वेश उपभोगः स्यात् परिसर्पः परिक्रिया २२८९
विधुरं तु प्रविश्लेषेऽभिप्रायश्छन्द आशयः २२९०
संक्षेपणं समसनं पर्यवस्था विरोधनम् २२९१

एकत्र हुनुका नाम ।।--प्रत्याहारः, उपादानम्, २ इन्द्रियलाई विषय बाट हटाउनु र सोहोर्नुका नाम ।।—विहारः, परिक्रमः, २ टहलनुका नाम ।।—अभिहारः, अभिग्रहणम्, २ लुट्नु चोरी गर्नु जवर्जस्ती लिनुका नाम ।।—निर्हारः, अभ्यवकर्षणम्, २ विभ्रेको काँढो वाँण आदि निकालनुका नाम ।।—अनुहारः, अनुकारः, २ अनुकरण (नकल) गर्नुका नाम ।।—व्ययः १ खर्चको नाम ।।—प्रवाहः, प्रवृत्तिः, २ जलादि निरन्तर बहनुका नाम ।। प्रवहः १ जलादि बाहिर निक्लनुको नाम ।।—वियामः, वियमः, यामः, यमः, संयामः, संयमः, ६ योगका अङ्ग-धारणा-ध्यान-समाधि ई ३ का नाम ।। अभिचारः १ मारण-मोहन उच्चाटनादि हिंसा कर्मको नाम ।।—जागर्या, जागरा, २ जागा हुनुका नाम ।। जागरा स्त्री-पुं.माछ ।।—विघ्नः, अन्तरायः, प्रत्यूहः, ३ विघ्न (प्रतिबन्ध)का नाम ।।—उपघ्नः १ आड (समीपको आश्रय) काक्राको थाङ्ग्रो लताको वृक्ष इत्यादि आश्रयको नाम ।।—निर्वेशः, उपभोगः, २ खानापिना वस्त्रादि पहिरनुका नाम ।।—परिसर्पः, परिक्रिया, २ छोरा बुहारी नाति नातिनी चाकर वाकर आदिले घेरिनाका नाम ।।—विधुरम्, प्रविश्लेषः, २ परिवार आदि प्रेमी जनवाट छुट्टिनाका नाम ।।—अभिप्रायः, छन्दः, आशयः, ३ आशयका नाम ।।—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

परिसर्या परीसारः स्यादास्या त्वासना स्थितिः २२९२
विस्तारो विग्रहो व्यासः स च शब्दस्य विस्तरः २२९३
संवाहनं मर्दनं स्याद्विनाशः स्याददर्शनम् २२९४
संस्तवः स्यात्परिचयः प्रसरस्तु विसर्पणम् २२९५
नीवाकस्तु प्रयामः स्यात् संनिधिः संनिकर्षणम् २२९६
लवोऽभिलावो लवने निष्पावः पवने पवः २२९७
प्रस्तावः स्यादवसरस्त्रसरः सूत्रवेष्टनम् २२९८
प्रजनः स्यादुपसरः प्रश्रयप्रणयौ समौ २२९९
धीशक्तिर्निष्क्रमोऽस्त्री तु संक्रमो दुर्गसंचरः २३००

संक्षेपणम्, समसनम्, २ छोट्याउनाका नाम ॥—पर्यवस्था, विरोधनम्, २ विरोध गर्नाका नाम ॥—परिसर्या, परीसारः, २ चारैतिर पुग्नुका नाम ॥ —आस्या, आसना, स्थितिः, ३ टिकाउ (रहनु)का नाम ॥—विस्तारः, विग्रहः, व्यासः, ३ फैलावटका नाम ॥ विस्तरः १ शब्द फैलिनाका नाम ॥ —संवाहनम्, मर्दनम्, २ अङ्ग मर्दन (मिज्ना)का नाम ॥—विनाशः, अदर्शनम्, २ अन्तर्धान (नाश)का नाम ॥—संस्तवः, परिचयः, २ चिन्हु (परिचय गर्नुका) नाम ॥—प्रसरः, विसर्पणम्, २ घाव फैलनाका नाम ॥ नीवाकः, प्रयामः, २ धन धान्यादिमा अतिशय आदर गर्नुका नाम ॥— संनिधिः, संनिकर्षणम्, २ अत्यन्त नगीच् हुनुका नाम ॥—लवः, अभिलावः, लवनम्, ३ धान जौ तृण आदि हँसुवाले काट्नाका नाम ॥— निष्पावः, पवनम्, पवः, ३ धान चना जौ आदि बतायेर केलायेर फट्केर साफ पार्नुका नाम ॥—प्रस्तावः, अवसरः, २ मौका (प्रस्तावका) नाम ॥ —त्रसरः, सूत्रवेष्टनम्, २ कपडा बन्नलाई धागो बेर्नुका नाम ॥—प्रजनः, उपसरः, २ गर्भ धारण गर्नुका नाम ॥—प्रश्रयः, प्रणयः, २ प्रेमले प्रार्थना गर्नुका नाम ॥—धीशक्तिः, निष्क्रमः, २ बुद्धिका सामर्थ्यका र बुद्धिका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रत्युत्क्रमः प्रयोगार्थः प्रक्रमः स्यादुपक्रमः २३०१
स्यादभ्यादानमुद्घात आरम्भः संभ्रमस्त्वरा २३०२
प्रतिबन्धः प्रतिष्टम्भोऽवनायस्तु निपातनम् २३०३
उपलम्भस्त्वनुभवः समालम्भो विलेपनम् २३०४
विप्रलम्भो विप्रयोगो विलम्भस्त्वतिसर्जनम् २३०५
विश्रावस्तु प्रतिख्यातिरवेक्षा प्रतिजागरः २३०६
निपाठनिपठौ पाठे तेमस्तेमौ समुन्दने २३०७
आदीनवास्रवौ क्लेशे मेलके सङ्गसंगमौ २३०८

शुश्रूषादि गुणका नाम ।। जस्तै शुश्रूषा श्रवणं चैव ग्रहणं धारणं तथा । ऊहापोहौ च विज्ञानं तत्वज्ञानं च धीगुणाः ।।—संक्रमः, दुर्गसंचरः, २ दुर्गम वाटो र त्यस्मा हिड्नाका नाम ।।—प्रत्युत्क्रमः, प्रयोगार्थः, २ युद्धका निमित्त ठूलो उद्योग गर्नुका नाम ।।—प्रक्रमः, उपक्रमः, २ प्रथमवार आरम्भ गर्नु (थाल्नु)का नाम ।।—अभ्यादानम्, उद्घातः, आरम्भः, ३ आरम्भ मात्रका नाम ।।—संभ्रमः, त्वरा, २ हत्पत् (हड्वड्)का नाम ।। प्रतिबन्धः, प्रतिष्टम्भः, २ कार्यमा बाधा गर्नु (रोक्नु)का नाम ।।— अवनायः, निपातनम्, २ ऊँधो झुक्नु (पछार्नु)का नाम ।।—उपलम्भः, अनुभवः, २ साक्षात्कार पूर्वक अनुभवका नाम ।।—समालम्भः, विलेपनम्, २ शरीरमा कुमकुम चन्दन आदि विलेपनगर्नुका नाम ।।—विप्रलम्भः, विप्रयोगः, २ प्रेमी दम्पती आदिको वियोग हुनुका नाम ।।—विलम्भः, अतिसर्जनम्, २ धेरै दिनुका नाम ।।—विश्रावः, प्रतिख्यातिः, २ अत्यन्त प्रसिद्ध हुनुका नाम ।।—अवेक्षा, प्रतिजागरः, २ रखवाली गर्नु (कुर्नु) देखभाल गर्नुका नाम ।।—निपाठः, निपठः, पाठः, ३ पढ्नुका नाम ।।— तेमः, स्तेमः, समुन्दनम्, ३ भिज्नुका नाम ।।—आदीनवः, आस्रवः, क्लेशः, ३ दुःखका नाम ।।—मेलकः, सङ्गः, सङ्गमः, ३ भेट (संगम) हुनुका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

संवीक्षणं विचयनं मार्गणं मृगणा मृगः २३०९
परिरम्भः परिष्वङ्गः संश्लेष उपगूहनम् २३१०
निर्वर्णनं तु निध्यानं दर्शनालोकनेक्षणम् २३११
प्रत्याख्यानं निरसनं प्रत्यादेशो निराकृतिः २३१२
उपशायो विशायश्च पर्यायशयनार्थकौ २३१३
अर्तनं च ऋतीया च हृणीया च घृणार्थकाः २३१४
स्याद्व्यत्यासो विपर्यासो व्यत्ययश्च विपर्यये २३१५
पर्ययोऽतिक्रमस्तस्मिन्नतिपात उपात्ययः २३१६
प्रेषणं यत्समाहूय तत्र स्यात्प्रतिशासनम् २३१७
स संस्तावः क्रतुषु या स्तुतिभूमिर्द्विजन्मनाम् २३१८
निधाय तक्ष्यते यत्र काष्ठे काष्ठं स उद्धनः २३१९

नाम ॥—संवीक्षणम्, विचयनम्, मार्गणम्, मृगणा, मृगः, ५ केहि तात्पर्यले वस्तुको खोजि गर्नुका नाम ॥ परिरम्भः, परिष्वङ्गः, संश्लेषः, उपगूहनम्, ४ आलिङ्गन गर्नु (लपेटिनु)का नाम ॥--निर्वर्णनम्, निध्यानम्, दर्शनम्, आलोकनम्, ईक्षणम्, ५ देख्नुका नाम ॥--प्रत्याख्यानम्, निरसनम्, प्रत्यादेशः, निराकृतिः, ४ प्रत्याख्यान (चाहिंदैन भनेर त्यागी दिनुका) नाम ॥ उपशायः, विशायः, २ पहरादिंदा पालै सित सुत्ताका नाम ॥--अर्तनम्, ऋतीया, हृणीया, घृणा, ४ घृणा (निन्दा) का र दयाका नाम ॥--व्यत्यासः, विपर्यासः, व्यत्ययः, विपर्ययः, ४ उल्टा (क्रम रहित) वित्यास पर्नु एक थोक हुनु पर्ने आर्कै थोक हुनुका नाम ॥ जस्तै विनायकं प्रकुर्वाणो रचयामास वानरम्। गणेश बनाउदा बनाउदै वानर बन्नु जस्तो-चाहन्थो एक भयो आर्को यसलाई व्यत्यास भन्दछन् ॥--पर्ययः, अतिक्रमः, अतिपातः, उपात्ययः ४ अह्रायेको नटेर्नुका नाम ॥ प्रतिशासनं १ बोलाये र नोकर आदिलाई काममा लाउनुको नाम। द्विजन्मनां स्तुतिभूमिः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्तम्बघ्नस्तु स्तम्बघनः स्तम्बो येन निहन्यते २३२०
आविधो विध्यते येन तत्र विष्वक्समे निघः २३२१
उत्कारश्च निकारश्च द्वौ धान्योत्क्षेपणार्थकौ २३२२
निगारोद्गारविक्षावोद्ग्राहास्तु गरणादिषु २३२३
आरत्यवरतिविरतय उपरामेऽथास्त्रियां तु निष्ठेवः २३२४
निष्ठ्यूतिर्निष्ठेवनं निष्ठीवनमित्यभिन्नानि २३२५
जवने जूतिः सातिस्त्ववसाने स्यादथ ज्वरे जूर्तिः २३२६
उदजस्तु पशुप्रेरणमकरणिरित्यादयः शापे २३२७
गोत्रान्तेभ्यस्तस्य वृन्दमित्यौपगवकादिकम् २३२८

संस्तावः १ यज्ञ कर्ममा स्तुति गर्ने ऋत्विक्ले वस्ने नियत स्थानको नाम। उद्घनः १ अचानाको नाम ॥—स्तम्बघ्नः, स्तम्बघनः २ घास काट्ने हँसिया खुरपा आदिका नाम। आविधः १ सूईरा सीयाको नाम ॥ निघः १ सूरीलो चारै तर्फ समान बराबर भएका वृक्षादिको नाम ॥—उत्कारः, निकारः, २ धान गँहु आदिलाई धूलो भूलो उडाउनु बताउनु फट्कर्नुका नाम ॥—निगारः १ निल्नुको नाम। उद्गारः १ उगेल्नु (छाद्नु)को नाम। विक्षावः, १ छ्यूँ गर्नु (हा छ्यूँ)को नाम। उद्ग्राहः, डकार्नुको नाम ॥—आरतिः, अवरतिः, विरतिः, उपरामः, ४ कुनै कामबाट हट्नु (रोकिनु)का नाम ॥—निष्ठेवः, निष्ठ्यूतिः, निष्ठेवनम्, निष्ठीवनम्, ४ थुक्नाका नाम ॥—जवनम्, जूतिः, २ वेगका (हुत्तिनु)का नाम। सातिः, अवसानम्, २ समाप्ति (अन्त)का नाम ॥—ज्वरः, जूर्तिः २ जरोआउनु (रोगाउनु)का नाम। उदजः १ पशुधपाउनुको नाम। अकरणिः १ फलानुकाम गर्न न पायेस् भनेर सराप्नुको नाम। अजीवनिः १ बाच्न न पायेसभनेर सराप्नुको नाम। अभवनिः १ रहन नपायेस भनेर सराप्नुको नाम। उपगु (व्यक्ति विशेष) वाचक उपगुशब्ददेखी

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आपूपिकं शाष्कुलिकमेवमाद्यमचेतसाम् २३२९
माणवानां तु माणव्यं सहायानां सहायता २३३०
हल्या हलानां ब्राह्मण्यवाडव्ये तु द्विजन्मनाम् २३३१
द्वे पर्शुकानां पृष्ठानां पार्श्वं पृष्ठ्यमनुक्रमात् २३३२
खलानां खलिनी खल्याप्यथ मानुष्यकं नृणाम् २३३३
ग्रामता जनता धूम्या पाश्या गल्या पृथक्पृथक् २३३४
अपि साहस्रकारीषवार्मणाथर्वणादिकम् २३३५

इति संकीर्णवर्गः ॥

अपत्यार्थमा अण् प्रत्यय गरेर तदन्त देखी समूहार्थमा वुञ् प्रत्यय गर्दा औपगवकम् १ यस्को उपगुका सन्तानको समूह भन्ने अर्थ हुन्छ। तेस्तै वत्स र गर्गको सन्तानको समूह भन्दा वात्सकं, गार्गकं, दाक्षकं, इत्यादि हुन्छन् ॥——आपूपिकम्, शाष्कुलिकम्, साक्तुकम्, ३ मालपुवाको समूह जिलेवीको समूह सातुको समूह ३ को ३ नाम ॥ माणव्यम्, १ बालखका समूहको नाम ॥ सहायता, १ सहायका समूहको नाम ॥ हल्या १ हलाका समूहको नाम ॥ वाडव्यम्, ब्राह्मण्यम् २ ब्राह्मणका समूहका नाम ॥ पार्श्वम् १ कोखाका हाड्को समूहको नाम ॥ पृष्ठ्यम्, १ यज्ञकर्म विशेषकोर पिठिउँका समूहको नाम ॥ खलिनी, खल्या, २ खलाका समूहका नाम ॥ मानुष्यकम्, १ मनुष्यका समूहको नाम ॥ ग्रामता, १ ग्रामका समूहको नाम ॥ जनता, १ जनका समूहको नाम ॥ धूम्या, १ धूमका समूहको नाम ॥ पाश्या, १ पाशाका समूहको नाम ॥ गल्या, १ गलाका समूहको नाम ॥ साहस्रम्, १ हजारका समूहको नाम ॥ कारिषम्, १ गुँइँठाका समूहको नाम ॥ वार्मणम्, १ कवच धारी, छाला, अङ्गारका, ३ का समूहको नाम ॥ आथर्वणम्, १ अथर्वका समूहको नाम ॥ आदिपदले कार्मणम्, १ कर्मका समूहको नाम इत्यादि अरू पनि जान्नु ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

५. अथ नानार्थवर्गः

नानार्थाः केऽपि कान्तादिवर्गेष्वेवात्र कीर्तिताः २३३६
भूरिप्रयोगा ये येषु पर्यायेष्वपि तेषु ते २३३७
आकाशे त्रिदिवे नाको लोकस्तु भुवने जने २३३८
पद्ये यशसि च श्लोकः शरे खड्गे च सायकः २३३९
जम्बुकौ क्रोष्टुवरुणौ पृथुकौ चिपिटार्भकौ २३४०
आलोकौ दर्शनद्योतौ भेरीपटहमानकौ २३४१
उत्सङ्गचिह्नयोरङ्कः कलङ्कोऽङ्कापवादयोः २३४२
तक्षको नागवर्धक्योरर्कः स्फटिकसूर्ययोः २३४३

२३३६-२८४६ अनेक अर्थ हुने केही शब्द नानार्थ वर्गका कान्तादि वर्गमा बताईयेका छन्। ज्यादा प्रयोगमा प्रचलित भयेका शब्द अनेकार्थभये तापनि आफ्ना आफ्ना पर्यायमा अघी अघो देखाइयेका छन्, त्यो संझेर नानार्थ वर्गको अभ्यास गर्नु । अघी कँही कँही एकै अर्थभयेका शब्दका साथमा अनेकार्थ शब्द कहेका छन् फेरी जाहाँ किनलेखेको भनेर सोध्यो शङ्का गऱ्यो भने अनेकार्थ शब्द हो तापनि प्रसिद्ध हुनाले,विहाय सोपिनाकोऽपि । नाक शब्द देखायेको थियो तापनि स्वर्गवाचक पनिछ भन्नाका निमित्त आकाशे त्रिदिवे नाकः भनि नाक शब्द फेरी कहेको हो । अर्थात् प्रसिद्ध शब्द अघि लेखेका छन् तापनि ऋषि मुनि कविहेरूले काव्यपुराण आदिमा प्रयोग गरेका अप्रसिद्ध शब्द देखाउनलाई यो वर्ग प्रारम्भ गरेको हो ॥ जस्तै जम्बुकौ क्रोष्टु वरुणौयस्को प्रचुर प्रयोग नभयेकाले क्रोष्टु शब्द वरुणको पर्यायमा कहेको छैन यै उत्तर दिनु ॥ नाकः १ आकाश र स्वर्गको नाम ॥ लोकः १ ब्रह्मलोक स्वर्गलोक मर्त्यलोक र मानिस ४ को नाम ॥ श्लोकः १ श्लोक र कीर्तिको नाम ॥ सायकः १ बाँण र खड्गको नाम ॥ जम्बुकः १ वरुण र स्यालको नाम ॥ पृथुकः १ वालख र चिउराको नाम ॥ आलोकः १ हेर्नु र उज्यालाको नाम ॥ आनकः १ कर्नाल र दमाहाको नाम ॥ अङ्कः १ चिह्न र काखको नाम ॥ कलङ्कः १

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मारुते वेधसि ब्रध्ने पुंसि कः कं शिरोऽम्बुनोः २३४४
स्यात्पुलाकस्तुच्छधान्ये संक्षेपे भक्तसिक्थके २३४५
उलूके करिणः पुच्छमूलोपान्ते च पेचकः २३४६
कमण्डलौ च करकः सुगते च विनायकः २३१७
किष्कुर्हस्ते वितस्तौ च शूककीटे च वृश्चिकः २३४८
प्रतिकूले प्रतीकस्त्रिष्वेकदेशे तु पुंस्ययम् २३४९
स्याद्भूतिकं तु भूनिम्बे कत्तृणे भूस्तृणेऽपि च २३५०
ज्योत्स्निकायां च घोषे च कोशातक्यथ कट्फले २३५१
सिते च खदिरे सोमवल्कः स्यादथ सिह्लके २३५२
तिलकल्के च पिण्याको बाह्लीकं रामठेऽपि च २३५३
महेन्द्रगुग्गुलूलूकव्यालग्राहिषु कौशिकः २३५४

चिह्न र वदनामीको नाम ॥ तक्षकः १ तक्षक नाग, र शिकर्मी २ को नाम ॥ अर्कः १ स्फटिकमणि र सूर्य २ को नाम ॥ कः १ वायु, ब्रह्मा, सूर्य, ३ को नाम पुं.माछ ॥ कम् १ शिर, पानी, मुख, ३ को नाम नपुं.माछ ॥ पुलाकः १ पवटा, संक्षेप, भातको सिता ३ को नाम पुं.माछ ॥ पेचकः १ हात्तिका पुछर-का फेदको मांसपिण्ड, र लाटकोसेरा पक्षी, २को नाम ॥ करकः १ असिना, कमण्डलु, दारिम, ३ को नाम ॥ विनायकः १ बुद्ध, गणेश, पक्षिराजगरुड, ३ को नाम ॥ किष्कुः १ हात, बित्ता, २ को नाम ॥ वृश्चिकः १ उनी वस्त्र काट्ने किरो, बिच्छि, गँगटो, आठवाँ राशि, (लग्न) औषधी विशेष वृक्ष, ५ को नाम ॥ प्रतीकः १ प्रतिकूल, श्लोकमन्त्र आदिको एक छेउ, २ को नाम ॥ प्रतिकूल अर्थमा त्रिलिङ्गीछ अवयव अर्थमा पुं. लिं. छ ॥ भूतिकम् १ चिराइतो, रोहिस नामको घास, कुकुरमूते झार, ३ को नाम ॥ कोशातकी १ घिरौंला, चिचिण्डा, २ को नाम ॥ सोमवल्कः १ काफल, सेतोखयर, २ को नाम ॥ पिण्याकः १ लोहवान् धूप, तिलको पिना, पिडालु, ३ को नाम ॥ बाह्लीकम्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

रुक्तापशङ्कास्वातङ्कः स्वल्पेऽपि क्षुल्लकस्त्रिषु २३५५
जैवातृकः शशाङ्केऽपि खुरेऽप्यश्वस्य वर्तकः २३५६
व्याघ्रेऽपि पुण्डरीको ना यवान्यामपि दीपकः २३५७
शालावृकाः कपिक्रोष्टुश्वानः स्वर्णेऽपि गैरिकम् २३५८
पीडार्थेऽपि व्यलीकं स्यादलीकं त्वप्रियेऽनृते २३५९
शीलान्वयावनूके द्वे शल्के शकलवल्कले २३६०
साष्टे शते सुवर्णानां हेम्न्युरोभूषणे पले २३६१
दीनारेऽपि च निष्कोऽस्त्री कल्कोऽस्त्री शमलैनसोः २३६२
दम्भेऽप्यथ पिनाकोऽस्त्री शूलशंकरधन्वनोः २३६३
धेनुका तु करेण्वां च मेघजाले च कालिका २३६४

---

१ बाह्लीकदेश, काबुली घोडा, कश्मिरी हिङ्, ३ को नाम ।। कौशिकः १ इन्द्र, गोकुलधूप, लाटोकोसेरो, सर्प समात्ने मदारी ४ को नाम ।। आतङ्कः १ रोग, ताप, शङ्का, ३ को नाम ।। क्षुल्लकः १ चुत्थो, सानुः, कनिष्ठ, दरिद्र, ४ को नाम त्रिलिङ्गी छ ।। जैवातृकः १ चन्द्रमा, आयुष्मान्, कुश औषधी विशेष, ३ को नाम ।। वर्तकः १ घोडाको खुर, भाले वटाईं, २ को नाम ।। पुण्डरीकः १ बाघ, आगो, दिग्गज, कमल ४ को नाम ।। दीपकः १ ज्वानु, मयूरको कल्कि, वृत्ति, ३ को नाम ।। शालावृकाः १ वानर, स्याल, कुकुर, ३ को नाम ।। गैरिकम् १ सुवर्ण, गेरु, २ को नाम ।। व्यलीकम् १ पीडा, अप्रिय, २ को नाम ।। अलीकम् १ अप्रिय, असत्य, २ को नाम ।। अनूकम् १ स्वभाव, वंश, खान्दान, ३ को नाम ।। शल्कं १ टुकुरा, बोक्रा, २ को नाम ।। निष्कः, १ सुवर्णपल ४ तोलासुन, छातिमा लाउने सुनको गहना (चन्द्रहार तिलहरी आदि) पलसुन, असर्फी ४ को नाम ।। कल्कः १ विष्टा, पाप, दम्भ, ३ को नाम ।। पुं. नपुं.माछ ।। पिनाकः १ त्रिशूल, शङ्करजीको धनु २ को नाम ।। पुं. नपुं.माछ ।। धेनुका १ हथिनी, पहिलावेतव्यायेको गाई

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कारिका यातनावृत्त्योः कर्णिका कर्णभूषणे २३६५
करिहस्तेऽङ्गुलौ पद्मबीजकोश्यां त्रिषूत्तरे २३६६
वृन्दारकौ रूपिमुख्यावेके मुख्यान्यकेवलाः २३६७
स्याद्दाम्भिकः कौक्कुटिको यश्चादूरेरितेक्षणः २३६८
लालाटिकः प्रभोर्भालदर्शी कार्याक्षमश्च यः २३६९
'भूभृन्नितम्बवलयचक्रेषु कटकोऽस्त्रियाम् ❋❋
सूच्यग्रे क्षुद्रशत्रौ च रोमहर्षे च कण्टकः ❋❋
पाकौ पक्तिशिशू मध्यरत्ने नेतरि नायकः ❋❋
पर्यङ्कः स्यात्परिकरे स्याद्व्याघ्रेऽपि च लुब्धकः ❋❋
पेटकस्त्रिषु वृन्देऽपि गुरौ देश्ये च देशिकः ❋❋
खेटकौ ग्रामफलकौ धीवरेऽपि च जालिकः ❋❋

---

२ को नाम ॥ कालिका १ मेघाछन्न, (समय) सुन आदिको कालो, मदिरा, कालीदेवी, ४ को नाम ॥ कारिका १ कष्ट, मूलतात्पर्यवताउनेग्रन्थ, २ को नाम ॥ कर्णिका १ कानको गहना, हात्तिको सूँड, अऔँला, कमलका फूलको माझ, ३ को नाम ॥ यहाँदेखी खान्त सम्मका शब्द त्रिलिङ्गीछन् ॥ वृन्दारकः १ राम्रो, श्रेष्ठ, देवता, ३ को नाम ॥ एकः १ मुख्य, अर्को, यौटा ३ को नाम ॥ कौक्कुटिकः १ अर्कालाई ठग्नधर्मगर्ने, वरीपरी हेरी रहने, २ को नाम ॥ लालाटिकः १ के अह्राउछन् भनेर मालिकको निधारतिर हेर्ने नोकर, कुनै कामपारलाउन नसकेरपुरपुरोकन्याउने व्यक्ति, २ को नाम ॥ कटकः १ पर्वतकोमाझ, बाला, फौज बस्ने छाउनी, राजधानी, चक्र, ४ को नाम ॥ पाकः १ पाक्नु, पाकमा लायेको, बालक, ३ को नाम ॥ नायकः १ हारका माझको रत्न, (सुमेरु) नाईके, २ को नाम ॥ पर्यङ्कः १ सामग्री, पलङ्, २ को नाम ॥ लुब्धकः १ बाघ, व्याधा, २ को नाम ॥ पेटकः १ समूह, पेटारो, (वाकस) २ को नाम ॥ देशिकः १ उपदेशक गुरु, देशमा हुने वस्तु, २

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पुष्परेणौ च किञ्जल्कः शुल्कोऽस्त्री स्त्रीधनेऽपि च **
स्यात्कल्लोलेऽप्युत्कलिका वार्धकं भाववृन्दयोः **
करिण्यां चापि गणिका दारकौ बालभेदकौ **
अन्धेऽप्यनेडमूकः स्याट्टङ्कौ दर्पाश्मदारणौ' **

इति कान्ताः ॥ अथ खान्ताः

मयूखस्त्विट्करज्वालास्वलिबाणौ शिलीमुखौ २३७०
शङ्खो निधौ ललाटास्थ्नि कम्बौ न स्त्रीन्द्रियेऽपि खम् २३७१
घृणिज्वाले अपि शिखे शैलवृक्षौ नगावगौ २३७२
आशुगौ वायुविशिखौ शरार्कविहगाः खगाः २३७३
पतङ्गौ पक्षिसूर्यौ च पूगः क्रमुकवृन्दयोः २३७४

को नाम ॥ खेटकः १ खेति गर्ने, बसेको गाउँ, ढाल, ३ को नाम ॥ जालिकः १ माझी, जालहाँनेरजीविका गर्ने, २ को नाम ॥ किञ्जल्कः १ फूलको थुँगो, कमल केशर, २ को नाम ॥ शुल्कः १ स्त्रीको पेवा दाइजो, ज्याला, महशूल, (फिस) आदि ३ को नाम ॥ उत्कलिका १ ठूलातरङ्गः, उत्कण्ठा, २ को नाम ॥ वार्द्धकम् १ बुढ्याइँ, बूढाबूढीको समूह २ को नाम ॥ गणिका: १ हथिनी, वेश्या २ को नाम ॥ स्त्रीलिङ्गीछ ॥ दारकः १ बालक, चिर्रे फोर्ने व्यक्ति, २ को नाम ॥ अनेडमूकः १ अन्धो, भन्न सुन्न न जान्नेलाटो, २ को नाम ॥ टङ्कः १ शेखी, ढुङ्गा काट्ने छिनु, २ को नाम ॥ इति बालकृष्णाश्रमी टीकायां कान्ताः समाप्ताः ॥ यस्तै प्रकारले खान्तगान्तादि मूलमारटीकामा अगाड़ी संझनु ॥ मयूखः १ कान्ति, किरण, ज्वाला, ३ को नाम ॥ शिलीमुखः १ भ्रमर, बाँण, २ को नाम ॥ शङ्खः १ शङ्ख नामक खानी, कंचट्, शङ्ख, ३ को नाम ॥ खम् १ आकाश, इन्द्रिय, शून्य, ३ को नाम ॥ शिखा १ कोरण, ज्वाला, मयूरकोशिखा, टुप्पो, ४ को नाम ॥ नगः, अगः २ पर्वत र वृक्ष २ दुईको २ नाम ॥ आशुगः १ वायुः, बाँण, २ को नाम ॥ खगः १ बाँण, सूर्य, पक्षी, ३ को नाम ॥ पतङ्गः १ पक्षी, सूर्य, पूतली, ३ को नाम ॥ पूगः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पशवोऽपि मृगा वेगः प्रवाहजवयोरपि २३७५
परागः कौसुमे रेणौ स्नानीयादौ रजस्यपि २३७६
गजेऽपि नागमातङ्गावपाङ्गस्तिलकेऽपि च २३७७
सर्गः स्वभावनिर्मोक्षनिश्चयाध्यायसृष्टिषु २३७८
योगः संनहनोपायध्यानसंगतियुक्तिषु २३७९
भोगः सुखे स्त्र्यादिभृतावहेश्च फणकाययोः २३८०
चातके हरिणे पुंसि सारङ्गः शबले त्रिषु २३८१
कपौ च प्लवगः शापे त्वभिषङ्गः पराभवे २३८२
यानाद्यङ्गे युगः पुंसि युगं युग्मे कृतादिषु २३८३
स्वर्गेषुपशुवाग्वज्रदिङ्नेत्रघृणिभूजले २३८४

---

१ सुपारी, समूह, २ को नाम ॥ मृगः १ पशु सामान्य, मृग, पाँचवाँ नक्षत्र, खोज्नु, ४ को नाम ॥ वेगः १ प्रवाह, (वेग) विष्ठा, बाहिर निक्लनु, वोल्न न रोकिनु, ४ को नाम ॥ परागः १ फूलको धूलो, बुकुवा, सामान्यधूलो, विख्यात, पर्वत, ५ को नाम ॥ नागः १ हात्तो, नाग, नागकेशर, ३ को नाम ॥ मातङ्गः १ हात्ती, चाण्डाल, काद्रवेय नाग, केशर, नागवल्ली, हस्तिनापुर, मेघ, मोथे, ८ को नाम ॥ अपाङ्गः १ निधारमा लाउने टीका, नेत्र प्रान्त, (छेउ)को नाम ॥ सर्गः १ शीलस्वभाव, दान, निश्चय, काव्यको प्रकरणसमाप्ति सूचक अध्याय, सृष्टि, ५ को नाम ॥ योगः १ कवच, उपाय, चित्तवृत्तिनिरोध, जोरिनु, भेट् हुनु, ५ को नाम ॥ भोगः १ सुख दुःख भोग, स्त्रीपुत्रादिको पालन-पोषण, सर्पको फणा, सर्पको शरीर, माहुते सयसको तनखा, ५ को नाम ॥ सारङ्गः १ काकाकुली, मृग, सारङ्गः, चित्रवर्ण, ५ को नाम ॥ प्लवगः १ वानर, भ्यागुतो,सूर्यको सारथी, ३ को नाम ॥ अभिषङ्गः १ सराप, तिरस्कार, हार्नु, ३ को नाम ॥ युगः १ रथ, हलाको जुवा, जोडी, ३ को नाम ॥ युगम् १ जोडा, सत्य त्रेतादि युग, चार हात, औषधी विशेष, ४ को नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

लक्ष्यदृष्ट्या स्त्रियां पुंसि गौर्लिङ्गं चिह्नशेफसोः २३८५
शृङ्गं प्राधान्यसान्वोश्च वराङ्गं मूर्धगुह्ययोः २३८६
भगं श्रीकाममाहात्म्यवीर्ययत्नार्ककीर्तिषु २३८७
परिघः परिघातेऽस्त्रेऽप्योघो वृन्देऽम्भसां रये २३८८
मूल्ये पूजाविधावर्घोंऽहोदुःखव्यसनेष्वघम् २३८९
त्रिष्विष्टेऽल्पे लघुः काचाः शिक्यमृद्भेददृग्रुजः २३९०
विपर्यासे विस्तरे च प्रपञ्चः पावके शुचिः २३९१
मास्यमात्ये चात्युपधे पुंसि मेध्ये सिते त्रिषु २३९२
अभिष्वङ्गे स्पृहायां च गभस्तौ च रुचिः स्त्रियाम् २३९३
'प्रसन्ने भल्लुकेऽप्यच्छो गुच्छः स्तबकहारयोः ❀❀

गौः १ स्वर्गः, बाँण, पशु, कामधेनु, गोरू, वाणी, वज्र, दिशा, आँखा, कीरण, पृथिवी, जल, १२ को नाम ॥ प्रयोगानुसारले पुं. स्त्री.माछ ॥ लिङ्गम् १ चिह्न, पुरुषको इन्द्रिय, २ को नाम ॥ शृङ्गम् १ प्राधान्य, प्रभुत्व, पर्वतको टुप्पो, सिंग, (पशुको सिंग) ५ को नाम ॥ वराङ्गम् १ शिर, स्त्रीको योनि, २ को नाम ॥ भगम् १ लक्ष्मी, शोभा, इच्छा, पराक्रम, प्रयत्न, ज्ञान, वैराग्य, महात्म्य, प्रभुत्व, यश, धर्म, मोक्ष, १२ को नाम ॥ परिघः १ नाश, फलामले बाँधेको लहुरो, परिघ नामको हतियार, आग्लो, वरियान् भन्दा अघाडीको योग, ५ को नाम ॥ ओघः १ समूह, जलको वेग, २ को नाम ॥ अर्घः १ मोल, अर्घ, २ को नाम ॥ अघम् १ पाप, दुःख, कुकाम, राग द्वेष, ४ को नाम ॥ लघुः १ मन्परेको, सानु २ को नाम ॥ काचः १ सिक्का, काँच, नेत्ररोग, ३ को नाम ॥ प्रपञ्चः १ उल्टोहुनु, फैलावट, ठग्नु, ३ को नाम ॥ शुचिः १ अग्नि, आषाढ महिना, गुप्तपरीक्षा गर्दा निर्दोष ठहरियेको मन्त्रि आदि व्यक्ति, सेतो, शुद्ध, ५ नाम ॥ रुचिः १ इच्छा, (रुचाउनु) सामान्य रुचि, किरण, शोभा, ४ को नाम ॥ त्रिलिङ्गीछ ॥ अच्छः १ निर्मल, भालु, २ को

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

परिधानाञ्चले कच्छो जलप्रान्ते त्रिलिङ्गकः' ❀❀
केकिताक्ष्यावहिभुजौ दन्तविप्राण्डजा द्विजाः २३९४
अजा विष्णुहरच्छागा गोष्ठाध्वनिवहा व्रजाः २३९५
धर्मराजौ जिनयमौ कुञ्जो दन्तेऽपि न स्त्रियाम् २३९६
वलजे क्षेत्रपूर्द्वारे वलजा वल्गुदर्शना २३९७
समे क्ष्मांशे रणेऽप्याजिः प्रजा स्यात्संततौ जने २३९८
अब्जौ शङ्खशशाङ्कौ च स्वके नित्ये निजं त्रिषु २३९९
पुंस्यात्मनि प्रवीणे च क्षेत्रज्ञो वाच्यलिङ्गकः २४००
संज्ञा स्याच्चेतना नाम हस्ताद्यैश्चार्थसूचना २४०१
काकेभगण्डौ करटौ गजगण्डकटी कटौ २४०२
शिपिविष्टस्तु खलतौ दुश्चर्मणि महेश्वरे २४०३

नाम ॥ गुच्छः १ गुच्छा, ३२ लुंगे मोतिको हार २ को नाम ॥ कच्छः १ धोति, साडीको छेउ, २ को नाम ॥ कच्छः १ जल धेरै हुने ठाउको नाम ॥ अहिभुक् १ मयूर, गरुड, २ को नाम ॥ द्विजः १ दाँत, ब्राह्मण क्षत्रिय वैश्य पक्षी, सर्प, ४ को नाम ॥ अजः १ विष्णु, शंकर, बोको ३ को नाम ॥ व्रजः १ गोठ, बाटो, समूह, ३ को नाम ॥ धर्मराजः १ बुद्ध, यमराज २ को नाम ॥ कुञ्जः १ हात्तिको दाँत, हात्तिको चिउँडो, लतागृह, ३ को नाम ॥ वलजम् १ खेत, सहरको ढोका, २ को नाम ॥ वलजा १ हेराई राम्रो हुने स्त्री.को नाम ॥ आजिः १ सम्म जमीन, युद्ध २ को नाम ॥ प्रजा १ सन्तान, रैती, २ को नाम ॥ अब्जः १ शंख, चन्द्रमा धन्वन्तरी ३ को नाम ॥ निजः १ आपस्त नित्य स्थायी रहने वस्तु, आफु, ३ को नाम ॥ क्षेत्रज्ञः १ आत्मा, सिपालु, २ को नाम ॥ संज्ञा १ चेतना, नाउँ, ईसारा, (हात आँखा आदिले सान गर्नु) ३ को नाम ॥ करटः १ काग, हात्तिको गण्ड स्थल २ को नाम ॥ कटः १ हात्तिको गण्ड स्थल, कमर, २ को नाम ॥ शिपिविष्टः १

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

देवशिल्पिन्यपि त्वष्टा दिष्टं दैवेऽपि न द्वयोः २४०४
रसे कटुः कट्वकार्ये त्रिषु मत्सरतीक्ष्णयोः २४०५
रिष्टं क्षेमाशुभाभावेष्वरिष्टे तु शुभाशुभे २४०६
मायानिश्चलयन्त्रेषु कैतवानृतराशिषु २४०७
अयोघने शैलशृङ्गे सीराङ्गे कूटमस्त्रियाम् २४०८
सूक्ष्मैलायां त्रुटिः स्त्री स्यात् कालेऽल्पे संशयेऽपि सा २४०९
आत्युर्त्कर्षाश्रयः कोट्यो मूले लग्नकचे जटा २४१०
व्युष्टिः फले समृद्धौ च दृष्टिर्ज्ञानेऽक्ष्णि दर्शने २४११
इष्टिर्यागेच्छयोः सृष्टं निश्चिते बहुनि त्रिषु २४१२
कष्टे तु कृच्छ्रगहने दक्षामन्दागदेषु च २४१३

खल्वाट, चर्मरोग, शिवजी, विष्णुजी, ४ को नाम ॥ त्वष्टा १ विश्वकर्मा, सूर्य, काठको कामगर्ने कर्मी, ३ को नाम ॥ दिष्टः १ भाग्यः, काल, २ को नाम ॥ पुं. नपुं.माछ ॥ कटुः १ पोरोरस, अकर्तव्य, रिस, खरो, ४ को नाम ॥ रिष्टम् १ कल्याण, असल, खराब, ३ को नाम ॥ अरिष्टम् १ शुभ, अशुभ, सुत्केरीको घर, ३ को नाम ॥ कूटः १ चटक, नविग्रने वस्तु, यन्त्र विशेष, कपट, असत्य, थुप्रो, फलाम पिट्ने घन पर्वतको शिखर, ततायेका फालीकोदाला राखेर पिट्ने लिही, अर्थ लाउन कठिन श्लोक, ९ को नाम ॥ पुं. नपुं.माछ । त्रुटिः १ सुखुमेल, ह्रस्व अक्षर उच्चारणगर्दा चाहिने कालको चतुर्थांश काल, सानु हिस्सा, सन्देह, भूलचुक, न्यूनता, ६ को नाम ॥ कोटिः १ (टो) धनुको टुप्पो, वृद्धि, कुनु, करोड, ४ को नाम ॥ जटा १ लट्टा पारेका केश, वृक्षका जरा, वेदको विकृति जटा, जटामसी, ४ को नाम ॥ व्युष्टिः १ कार्यको फल, सम्पत्ति, २ को नाम ॥ दृष्टिः १ ज्ञान, आँखाको हेराई, २ को नाम ॥ इष्टिः १ यज्ञ, इच्छा, २ को नाम ॥ सृष्टः १ धेरै, छोडियेको, दिइयेको, फुकाइयेको, ठहराइयेको, ५ को नाम ॥ वाच्यलिङ्गछ ॥ कष्टः १ दुःखदायक, दुर्गम, कष्ट,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पटुर्द्वौ वाच्यलिङ्गौ च नीलकण्ठः शिवेऽपि च २४१४
पुंसि कोष्ठोऽन्तर्जठरं कुसूलोऽन्तर्गृहं तथा २४१५
निष्ठा निष्पत्तिनाशान्ताः काष्ठोत्कर्षे स्थितौ दिशि २४१६
त्रिषु ज्येष्ठोऽतिशस्तेऽपि कनिष्ठोऽतियुवाल्पयोः २४१७
दण्डोऽस्त्री लगुडेऽपि स्याद्गुडो गोलेक्षुपाकयोः २४१८
सर्पमांसात्पशू व्याडौ गोभूवाचस्त्विडा इलाः २४१९
क्ष्वेडा वंशशलाकापि नाडी नालेऽपि षट्क्षणे २४२०
काण्डोऽस्त्री दण्डबाणार्ववर्गावसरवारिषु २४२१
स्याद्भाण्डमश्वाभरणेऽमत्रे मूलवणिग्धने २४२२
भृशप्रतिज्ञयोर्बाढं प्रगाढं भृशकृच्छ्रयोः २४२३

---

२ को नाम ।। पटुः १ जाँगरोलो, सिपालु, निरोगी, चतुरो ४ को नाम ।। नीलकण्ठः १ शिव, मयूर, २ को नाम ।। कोष्ठः १ पेटको भित्रीभाग, भकारी, कोठा, ३ को नाम ।। निष्ठा १ उत्पत्ति, हराऊनु, खतंहुनु, ३ को नाम ।। काष्ठा १ उन्नति, मर्यादा, दिशा, निमेषको काल, ४ को नाम ।। ज्येष्ठः १ अतिश्रेष्ठ, जेठो, जेठ् महिना, ३ को नाम ।। कनिष्ठः १ कान्छो, अतिसानु, अतिथोरै, ३ को नाम ।। दण्डः १ लहुरो, सजाय, सूर्यका पारिपार्श्विक, घडी, ५ को नाम ।। गुडः १ डल्लो, चाकु, (गुण) २ को नाम ।। व्याडः १ सर्प, मासु खाने पशु, २ को नाम ।। इडा-इला २ गाई, भूमी, वाणी, बुधग्रहको स्त्री, क्ष्वेडा १ बाँसका सिन्का कप्टेरा, सिंहनाद, विष ३ को नाम ।। वाच्य लिङ्गछ ।। नाडी १ डाँठ्, घडी, नाडी, ३ को नाम ।। काण्डः १ लहुरो, बाँण, खराप, खण्ड, मौका, पानी, ६ को नाम ।। भाण्डम् १ घोडाको साजवाज, भाँडा, वेपारीको साउँ धन, ३ को नाम ।। बाढम् १ स्वीकार, (प्रतिज्ञा) अत्यन्त, २ को नाम ।। प्रगाढम् १ अत्यन्त, कष्ट, २ को नाम ।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शक्तस्थूलौ त्रिषु दृढौ व्यूढौ विन्यस्तसंहतौ २४२४
भ्रूणोऽर्भके स्त्रैणगर्भे बाणो बलिसुते शरे २४२५
कणोऽतिसूक्ष्मे धान्यांशे संघाते प्रमथे गणः २४२६
पणो द्यूतादिषूत्सृष्टे भृतौ मूल्ये धनेऽपि च २४२७
मौर्व्यां द्रव्याश्रिते सत्त्वशौर्यसंध्यादिके गुणः २४२८
निर्व्यापारस्थितौ कालविशेषोत्सवयोः क्षणः २४२९
वर्णो द्विजादौ शुक्लादौ स्तुतौ वर्णं तु वाक्षरे २४३०
अरुणो भास्करेऽपि स्याद्वर्णभेदेऽपि च त्रिषु २४३१
स्थाणुः शर्वेऽप्यथ द्रोणः काकेऽप्याजौ रवे रणः २४३२
ग्रामणीर्नापिते पुंसि श्रेष्ठे ग्रामाधिपे त्रिषु २४३३
ऊर्णा मेषादिलोम्नि स्यादावर्ते चान्तरा भ्रुवोः २४३४

दृढः १ समर्थवान्, बलियो, ठूलो, ३ को नाम ॥ व्यूढः १ राखियेको, बटुलियेको, गाँठियेको ३ नाम ॥ भ्रूणः १ बालक, गर्भ, २ को नाम ॥ बाणः १ बाणासुर, बाँण, २ को नाम ॥ कणः १ अतिसूक्ष्म वस्तु, कनिका, २ को नाम ॥ गणः १ समूह, देवगण, रुद्रगण, ३ को नाम पणः १ जुवाको च्याँखे, ज्याला, मोल, धन, पैसा, ५ को नाम ॥ गुणः १ ताँदो, रूप रस गन्धादि २४ गुण, सत्व रज तम ३ गुण, धैर्य सौर्यादि गुण, सन्धि विग्रहादि ६ गुण, ५ को नाम ॥ क्षणः १ फुर्सद, घडीको वाह्रवाँ भाग, उत्सव, ३ को नाम ॥ वर्णः १ ब्राह्मणादि वर्ण, शुक्ल रक्तादि वर्ण, स्तुति गीत, अक्षर, ४ को नाम ॥ अरुणः १ सूर्य, सूर्यसारथी, रातोवर्ण, रातोवर्ण हुने अरुण, ४ को नाम ॥ स्थाणुः १ शङ्कर, मूढो, २ को नाम ॥ द्रोणः १ पाशी, काग, २ को नाभ ॥ रणः १ शब्द, युद्ध २ को नाम ॥ ग्रामणीः १ हजाम, ग्रामाध्यक्ष, २ को नाम ॥ ऊर्णा १ ऊन, आँखी भौंका माझको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

हरिणी स्यान्मृगी हेमप्रतिमा हरिता च या २४३५
त्रिषु पाण्डौ च हरिणः स्थूणा स्तम्भेऽपि वेश्मनः २४३६
तृष्णे स्पृहापिपासे द्वे जुगुप्साकरुणे घृणे २४३७
वणिक्पथे च विपणिः सुरा प्रत्यक्च वारुणी २४३८
करेणुरिभ्यां स्त्री नेभे द्रविणं तु बलं धनम् २४३९
शरणं गृहरक्षित्रोः श्रीपर्णं कमलेऽपि च २४४०
विषाभिमरलोहेषु तीक्ष्णं क्लीबे खरे त्रिषु २४४१
प्रमाणं हेतुमर्यादाशास्त्रेयत्ताप्रमातृषु २४४२
करणं साधकतमं क्षेत्रगात्रेन्द्रियेष्वपि २४४३
प्राण्युत्पादे संसरणमसंबाधचमूगतौ २४४४
घण्टापथेऽथ वान्तान्ने समुद्गिरणमुन्नये २४४५
अतस्त्रिषु विषाणं स्यात्पशुशृङ्गेभदन्तयोः २४४६

सुँवरी, २ को नाम ॥ हरिणी १ हरिणी, हरियो वर्ण हुनेस्त्री, सुवर्ण प्रतिमा, ३ को नाम ॥ हरिणः १ पाण्डुरवर्ण, हरिण, २ को नाम ॥ स्थूणः १ घरको थाँम, लोहप्रतिमा, २ को नाम ॥ तृष्णा १ तिर्सना, तिर्खा, २ को नाम ॥ घृणा १ घीन, दया, २ को नाम ॥ विपणिः १ वजार, पसल, वेच्ने वस्तु, ३ को नाम ॥ वारुणी १ पश्चिम दिशा, मदिरा, २ को नाम ॥ करेणुः १ हथिनी, हात्ति, २ को नाम ॥ स्त्रीलिङ्ग पुंलिङ्गछ ॥ द्रविणम् १ बल, धन, २ को नाम ॥ शरणम् १ घर, रक्षक, २ को नाम ॥ श्रीपर्णम् १ कमल, गिनेरी, २ को नाम ॥ तीक्ष्णम् १ विष, युद्ध, फलाम, अतितातो, खरो, तीखो, ६ को नाम ॥ वाच्य लिङ्गछ ॥ प्रमाणम् १ ज्ञान गराउने, मर्यादा, शास्त्र, इयत्ता प्रमाणमानियेको, ४ को नाम ॥ करणः १ कारणले क्रियासिद्धि गर्न- लिईने वस्तु, खेत, शरीर, इन्द्रिय ४ को नाभ ॥ संसरणम् १ प्राणिको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रवणं क्रमनिम्नोर्व्यां प्रह्वे ना तु चतुष्पथे २४४७
संकीर्णौ निचिताशुद्धाविरिणं शून्यमूषरम् २४४८
'सेतौ च वरणो वेणी नदीभेदो कचोच्चये' ❀❀
देवसूर्यौ विवस्वन्तौ सरस्वन्तौ नदार्णवौ २४४९
पक्षिताक्ष्यौं गरुत्मन्तौ शकुन्तौ भासपक्षिणौ २४५०
अग्न्युत्पातौ धूमकेतू जीमूतौ मेघपर्वतौ २४५१
हस्तौ तु पाणिनक्षत्रे मरुतौ पवनामरौ २४५२
यन्ता हस्तिपके सूते भर्ता धातरि पोष्टरि २४५३
यानपात्रे शिशौ पोत प्रेतः प्राण्यन्तरे मृते २४५४
ग्रहभेदे ध्वजे केतुः पार्थिवे तनये सुतः २४५५

उत्पत्ति, घुँईचोनपारेर फौजहिड्नु, मूलवाटो, ३ को नाम ॥ समुद्धरणम् १ छादेको अन्न, उचालनु, उद्धार गर्नु ३ को नाम ॥ विषाणः १ पशुको सिंग, हात्तिकोदाँत, २ को नाम ॥ प्रवणम् १ वह्रालोस्थान, नम्र चौवाटो, ३ को नाम ॥ संकीर्णः १ ढाकियेको, मिसियेको, २ को नाम ॥ इरिणः १ केहि नभयेको ठाउ, नुनिलोमाटो भयेको ठाऊँ २ को नाम ॥ वरणः १ पुल (साँघु) सिप्लिकान, २ को नाम ॥ वेणी १ वेणीनदी, नदीको सानु जल प्रवाह, चुल्ठो, ३ को नाम ॥ विवस्वान् १ देवता, सूर्य, २ को नाम ॥ सरस्वान् १ खोलो, समुद्र, २ को नाम ॥ गरुत्मान् १ पक्षी, गरुड, २ को नाम ॥ शकुन्तः १ कुखुरा जस्तो भास नामक पक्षी, सामान्य पक्षी, २ को नाम ॥ धूमकेतुः १ आगो, पुछ्रेतारो, २ को नाम ॥ जीमूतः १ मेघ, पर्वत, २ को नाम ॥ हस्तः १ हात, हस्ता नक्षत्र २ को नाम ॥ मरुत् १ वायु, देवता, ३ को नाम ॥ यन्ता १ माहुते, सारथी, २ को नाम ॥ भर्ता १ धारण गर्ने, पोषण गर्ने, पति, ३ को नाम ॥ पोतः १ नदीतर्नेनाउ, वालक, २ को नाम ॥ प्रेतः १ पिशाच् (प्राणिविशेष) मरेको जीव २ को

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्थपतिः कारुभेदेऽपि भूभृद्भूमिधरे नृपे २४५६
मूर्धाभिषिक्तो भूपेऽपि ऋतुः स्त्रीकुसुमेऽपि च २४५७
विष्णावप्यजिताव्यक्तौ सूतस्त्वष्टरि सारथौ २४५८
व्यक्तः प्राज्ञेऽपि दृष्टान्तावुभौ शास्त्रनिदर्शने २४५९
क्षत्ता स्यात्सारथौ द्वाःस्थे क्षत्रियायां च शूद्रजे २४६०
वृत्तान्तः स्यात्प्रकरणे प्रकारे कार्त्स्न्यवार्तयोः २४६१
आनर्तः समरे नृत्यस्थाननीवृद्विशेषयोः २४६२
कृतान्तो यमसिद्धान्तदैवाकुशलकर्मसु २४६३
श्लेष्मादि रसरक्तादि महाभूतानि तद्गुणाः २४६४
इन्द्रियाण्यश्मविकृतिः शब्दयोनिश्च धातवः २४६५

नाम ॥ केतुः १ केतुग्रह, ध्वजा, २ को नाम ॥ सुतः १ राजा, छोरो २ को नाम ॥ स्थपतिः १ वास्तुविद्या पारङ्गत शिल्पि, वृहस्पतिसव नामक यज्ञ गर्ने, श्रेष्ठ, ३ को नाम ॥ भूभृत् १ पर्वत, राजा, २ को नाम ॥ मूर्धाभिषिक्तः १ राजा, मन्त्री, क्षत्रिय, ३ को नाम ॥ ऋतुः १ स्त्रीकोरज, वसन्तादि, ६ ऋतु, २ को नाम ॥ अजितः १ विष्णु, नजितियेको, २ को नाम ॥ अव्यक्तः १ विष्णु, प्रकट नभयेको २ को नाम ॥ सूतः १ कारीगड, सारथी २ को नाम ॥ व्यक्तः १ पण्डित, स्पष्ट (प्रकटसाफ) २ को नाम ॥ दृष्टान्तः १ तर्कादि शास्त्र, उदाहरण, २ को नाम ॥ क्षत्ता १ सारथी, द्वारपाल, क्षत्रियकन्यामा शूद्रबाट जन्मेको सन्तान, ३ को नाम ॥ वृतान्तः १ प्रस्ताव, वस्तुधर्म, पूर्णत्व, हालखवर, ४ को नाम ॥ आनर्तः १ युद्ध, नाच्ने स्थान, देश विशेष, ३ को नाम ॥ कृतान्तः १ यमराज, निर्णय, देव, अशुभकर्म, ४ को नाम ॥ धातुः १ कफवातपित्त, रस रक्त मांस मेद मजा अस्थि शुक्र, पृथिवी, अप तेज वायुआकाश, पञ्चमहाभूत, पृथिव्यादि ५ कागुण गन्ध रस स्पर्श रूप शब्द, चक्षु आदि ज्ञानेन्द्रिय, हरताल गेरु मैनसिल शिलाजित आदि पत्थर का विकारबाट

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कक्षान्तरेऽपि शुद्धान्तो नृपस्यासर्वगोचरे २४६६
कास्नुसामर्थ्ययोः शक्तिर्मूर्तिः काठिन्यकाययोः २४६७
विस्तारवल्लयोर्व्रततिर्वसती रात्रिवेश्मनोः २४६८
क्षयार्चयोरपचितिः सातिर्दानावसानयोः २४६९
अर्तिः पीडाधनुष्कोट्योर्जातिः सामान्यजन्मनोः २४७०
प्रचारस्यन्दयो रीतिरीतिर्डिम्बप्रवासयोः २४७१
उदयेऽधिगमे प्राप्तिस्त्रेता त्वग्नित्रये युगे २४७२
वीणाभेदेऽपि महती भूतिर्भस्मनि संपदि २४७३
नदीनगर्योर्नागानां भोगवत्यथ संगरे २४७४
सङ्गे सभायां समितिः क्षयवासावपि क्षिती २४७५

पैदा हुने धातु, शब्दोत्पत्तिका कारण प्रकृतिभूत भू एध-पच् आदि व्याकरण संमत धातु, सुन चाँदि ताँवा पितल, ८ को नाम ॥ शुद्धान्तः १ राजदर्वार को भित्री महल, रानीवस्ने खोपी, आशौचको—अन्तिम दिन, ३ को नाम ॥ शक्तिः १ बर्छी, सामर्थ्य, २ को नाम ॥ मूर्तिः १ साह्रोपना, शरीर, २ को नाम ॥ व्रततिः १ फैलावट, लहरा, २ को नाम ॥ वसतिः १ रात्रि, घर, २ को नाम ॥ अपचितिः १ घट्नु, पूजा गर्नु, २ को नाम ॥ सातिः १ दानदिनु (हात्तिको मदजल) सकिनु, ३ को नाम ॥ अर्तिः आर्तिः १ पीडा, धनुको टुप्पवे २ को नाम ॥ जातिः १ गोत्वादि, जन्म, २ को नाम ॥ रीतिः १ रीत, वग्नु, पितल, ३ को नाम ॥ ईतिः १ देशोपद्रव ६ किसिमको, परदेशजानु २ को नाम ॥ प्राप्तिः १ पैदाहुनु, पाउनु, २ को नाम ॥ त्रेता १ दक्षिणाग्नि-गार्हपत्याग्नि आहवनीयाग्नि ३ अग्नि, सत्ययुगपछिको दोस्रो युग, २ को नाम ॥ महती १ नारद मुनि की वीणा, महत्वयुक्ता भार्या, २ को नाम ॥ भूतिः १ भस्म, सम्पत्ति, अणिमादिऐश्वर्य, ३ को नाम ॥ भोगवतीः १ पाताल की सर्प की नदी, पातालकी नागनगरी, २ को नाम ॥ समितिः १

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

रवेरर्चिश्च शस्त्रं च वह्निज्वाला च हेतयः २४७६
जगती जगति च्छन्दोविशेषेऽपि क्षितावपि २४७७
पङ्क्तिश्छन्दोऽपि दशमं स्यात्प्रभावेऽपि चायतिः २४७८
पत्तिर्गतौ च मूले तु पक्षतिः पक्षभेदयोः २४७९
प्रकृतिर्योनिलिङ्गे च कैशिक्याद्याश्च वृत्तयः २४८०
सिकताः स्युर्वालुकापि वेदे श्रवसि च श्रुतिः २४८१
वनिता जनितात्यर्थानुरागायां च योषिति २४८२
गुप्तिः क्षितिव्युदासेऽपि धृतिर्धारणधैर्ययोः २४८३
बृहती क्षुद्रवार्ताकी छन्दोभेदे महत्यपि २४८४

लडाईं, सत्सङ्ग, सभा ३ को नाम ॥ क्षितिः १ नाश, वास, पृथिवी, ३ को नाम ॥ हेतिः १ सूर्यकान्ति, हथियार, आगाको ज्वाला, ३ को नाम ॥ जगती १ लोक, श्लोकमा १२ अक्षरको पाउहुने छन्दविशेष, पृथिवी, ३ को नाम ॥ पङ्क्तिः १ श्लोकमा ११ अक्षरको पाउहुनेछन्दविशेष, लस्कर, दश संख्या, ३ को नाम ॥ आयतिः १ सामर्थ्य, पछी आउनेकाल, २ को नाम ॥ पत्तिः १ हिडाई, प्यादासिपाही, हाती, रथ, घोड़ा, सिपाही, यति ४ को १ नाम, योद्धा, जम्मा ४ को नाम ॥ पक्षतिः १ पखेटाको फेद, परेवातिथि २ को नाम ॥ प्रकृतिः १ योनि, लिङ्ग, माया, स्वभाव, नागरिक मन्त्री, गुणत्रयसाम्यावस्था, ६ को नाम ॥ वृत्तिः १ नाट्यका कैशिकी, भारती, सात्वती, आरभटी, ई ४ वृत्ति, जीवन वृत्ति, व्याकरण प्रसिद्ध कृत्तद्धितादि पञ्च-वृत्ति, योग प्रसिद्ध प्रमाण विपर्ययादि पञ्चवृत्ति, सूत्र व्याख्यान, ५ को नाम ॥ सिकता १ बालुवा, बालुवाभयेको देश, चीनी, ३ को नाम ॥ श्रुतिः १ चारवेद, कान, वार्ता, ३ को नाम ॥ वनिता १ प्रेमवती प्यारी, सामान्य स्त्री, २ को नाम ॥ गुप्तिः १ पृथिवीको खाडल, रक्षागर्नु, लुकाउनु, ३ को नाम ॥ धृतिः १ धारण, धैर्य, योग विशेष, यज्ञ, पुष्टि, ५ को नाम ॥ बृहती १

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वासिता स्त्रीकरिण्योश्च वार्ता वृत्तौ जनश्रुतौ २४८५
वार्तं फल्गुन्यरोगे च त्रिष्वप्सु च घृतामृते २४८६
कलधौतं रूप्यहेम्नोर्निमित्तं हेतुलक्ष्मणोः २४८७
श्रुतं शास्त्रावधृतयोर्युगपर्याप्तयोः कृतम् २४८८
अत्याहितं महाभीतिः कर्म जीवानपेक्षि च २४८९
युक्ते क्ष्मादावृते भूतं प्राण्यतीते समे त्रिषु २४९०
वृत्तं पद्ये चरित्रे त्रिष्वतीते दृढनिस्तले २४९१
महद्राज्यं चावगीतं जन्ये स्याद्गर्हिते त्रिषु २४९२
श्वेतं रूप्येऽपि रजतं हेम्नि रूप्ये सिते त्रिषु २४९३
त्रिष्वतो जगदिङ्गेऽपि रक्तं नील्यादिरागि च २४९४

विहीं, ९ अक्षरको पाउहुनेछन्द ठूली स्त्री, विश्वावसुकीवीणा, वस्त्रविशेष ५ को नाम ।। वासिता १ स्त्री, हथिनी २ को नाम ।। वार्ता १ जीवनवृत्ति, कुरा, समाचार, ३ को नाम ।। वार्तम् १ तुच्छ, निरोगी, २ को नाम ।। घृतम् १ घीउ, पानी २ को नाम ।। अमृतम् १ अमृत, पानी मोक्ष, ३ को नाम ।। कलधौतम् १ चाँदी, सुन, चिह्न, ३ को नाम ।। निमित्तम् १ कारण, चिह्न, २ को नाम ।। श्रुतम् १ शास्त्र सुनियेको कुरो, २ को नाम ।। कृतम् १ सत्ययुग, निवारण, (भोभो) गरियेको कुरो, ३ को नाम ।। अत्याहितम् १ ठूलोडर, मर्ने डरनमानेर गरेको काम, २ को नाम ।। भूतम् १ योग्य, पृथिव्यादि पञ्चमहाभूत, सत्य (साँचो) कुरो, ३ को नाम ।। भूत भैसकैको, भूतः, भूतपिशाचको नाम पनिछ ।। वृत्तम् १ श्लोकच्छन्द, चरित्र, भैसकेको, बलियो, बाटुलो, रहेको, ६ को नाम ।। महत् १ राज्य, ठूलो, २ को नाम ।। अवगीतम् १ लोकापवाद, खराव, २ को नाम ।। श्वेतम् ,१सेतोवर्णहुने,चाँदी, २ को नाम ।। रजतम् १ सुन, चाँदी, २ को नाम ।। जगत् १ चल्नेजङ्गम वस्तु, लोक, २ को नाम ।। रक्तम् १ रँगाईयेको, रातो वर्णहुने, प्रेमयुक्त,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अवदातः सिते पीते शुद्धे बद्धार्जुनौ सितौ २४९५
युक्तेऽतिसंस्कृते मर्षिण्यभिनीतोऽथ संस्कृतम् २४९६
कृत्रिमे लक्षणोपेतेऽप्यनन्तोऽनवधावपि २४९७
ख्याते हृष्टे प्रतीतोऽभिजातस्तु कुलजे बुधे २४९८
विविक्तौ पूतविजनौ मूर्च्छितौ मूढसोच्छ्रयौ २४९९
द्वौ चाम्लपरुषौ शुक्तौ शिती धवलमेचकौ २५००
सत्ये साधौ विद्यमाने प्रशस्तेऽभ्यर्हिते च सत् २५०१
पुरस्कृतः पूजितेऽरात्यभियुक्तेऽग्रतः कृते २५०२
निवातावाश्रयावातौ शस्त्राभेद्यं च वर्म यत् २५०३
जातोन्नद्धप्रवृद्धाः स्युरुच्छ्रिता उत्थितास्त्वमी २५०४

यो पुं.माछ रातोर्ण, ताँबो, काश्मीरोकेशर, ६ को नाम।। अवदातः १ सेतो, पहेलो, सफा, ३ को नाम ।। सितः १ बाँधियेको, सेतो वर्णहुने, २ को नाम ॥ अभिनीतः १ सप्रेको, संस्कार गरियेको, सहने, ३ को नाम ।। संस्कृतः १ संस्कृत भाषा, वनायेको, शास्त्रले शुद्ध पारेको, भूषण आदिले भूषित, ४ को नाम ।। अनन्तः १ अन्त न पायिंने, वेगन्ती, आकाश, शेष नाग, विष्णु, ५ को नाम ।। प्रतीतः १ प्रख्यात, प्रसन्न, जानियेको ३ नाम ।। अभिजातः १ उच्चकूलमा जन्मेको, पण्डित, न्याययुक्त, ३ को नाम ।। विविक्तः १ पवित्र, एकान्त, विवेकवाला, ३ को नाम ।।

मूर्च्छितः १ मूर्च्छापरेको, बढेको, मिसियेको, ३ को नाम ।। शुक्तः १ अमिल्यायेको, रूखो, २ को नाम ।। शितिः १ सेतो, कालो, २ को नाम ।। सत् १ सत्य, परोपकारी, रहेको, असल, मान्य, पूजित, धीर, ७ को नाम ।। पुरस्कृतः १ पूजित, शत्रुले चढाईं गरियेको, अघिसारियेको, श्रेष्ठ, ४ को नाम ।। निवातः १ आश्रय, हावानलाग्नेस्थान, शस्त्रले छेड्न नसकिनेकवच, ३ को नाम ।। उच्छ्रितः १ उत्पन्न, चढेको, बढेको, ३ को नाम ।। उत्थितः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

बुद्धिमत्प्रोद्यतोत्पन्ना आदृतौ सादरार्चितौ २५०५
अर्थोऽभिधेयरैवस्तुप्रयोजननिवृत्तिषु २५०६
निपानागमयोस्तीर्थमृषिजुष्टे जले गुरौ २५०७
समर्थस्त्रिषु शक्तिस्थे संबद्धार्थे हितेऽपि च २५०८
दशमीस्थौ क्षीणरागवृद्धौ वीथी पद्व्यपि २५०९
आस्थानीयत्नयोरास्था प्रस्थोऽस्त्री सानुमानयोः २५१०
'शास्त्रद्रविणयोर्ग्रन्थः संस्थाधारे स्थितौ मृतौ' ❀❀
अभिप्रायवशौ छन्दावब्दौ जीमूतवत्सरौ २५११
अपवादौ तु निन्दाज्ञे दायादौ सुतबान्धवौ २५१२
पादा रश्म्यङ्घ्रितुर्यांशाश्चन्द्राग्न्यर्कास्तमोनुदः २५१३
निर्वादो जनवादेऽपि शादो जम्बालशष्पयोः २५१४

---

१ बढेको, तयारभयेको, उत्पन्न, ३ को नाम ।। आदृतः १ आदरगर्ने, आदर गरिने, २ को नाम ।। अर्थः १ श्लोकादिको अर्थ, धन, वस्तु, प्रयोजन, निवृत्ति, ५ को नाम ।। तीर्थम् १ पानीघाट, सीढी, पँधेरो, शास्त्र, ऋषि मुनिले आश्रय गरेको जलाशय, गुरु, यज्ञ, पुण्यक्षेत्र, यज्ञादि गर्ने, रज, योनि, पात्र, दर्शन, १३ को नाम ।। समर्थः १ सामर्थ्यवान्, संबन्धभयेको व्याकरण प्रसिद्ध वस्तु, हित, ३ को नाम ।। दशमीस्थः १ विरक्त, अतिवृद्ध, २ को नाम ।। वीथी १ वाटो, लस्कर, २ को नाम ।। आस्था १ सभा, प्रयत्न, भरोसा, अपेक्षा, ४ को नाम ।। प्रस्थः १ थुम्को, पाथी, २ को नाम ।। ग्रन्थः १ ग्रन्थ, धन, २ को नाम ।। संस्था १ आधार, रहनु, सभा, मनु, ४ को नाम ।। छन्दः १ अभिप्राय, अधीन २ को नाम ।। अब्दः १ मेघ, वर्ष, पर्वतविशेष, मोथे, ४ को नाम ।। अपवादः १ निन्दा, आज्ञा, विश्रम्भ, निरवकाश, बाधक सूत्रादि, ५ को नाम ।। दायादः १ पुत्र, बान्धवादि, २ को नाम ।। पादः १ किरण, पाउ, चौथाई, ३ को नाम ।। तमोनुद् १ चन्द्र, सूर्य, अग्नि, ३ को नाम ।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आरावे रुदिते त्रातर्याक्रन्दो दारुणे रणे २५१५
स्यात्प्रसादोऽनुरागेऽपि सूदः स्याद्व्यञ्जनेऽपि च २५१६
गोष्ठाध्यक्षेऽपि गोविन्दो हर्षेऽप्यामोदवन्मदः २५१७
प्राधान्ये राजलिङ्गे च वृषाङ्गे ककुदोऽस्त्रियाम् २५१८
स्त्री संविज्ज्ञानसंभाषाक्रियाकाराजिनामसु २५१९
धर्मे रहस्युपनिषत्स्यादृतौ वत्सरे शरत् २५२०
पदं व्यवसितित्राणस्थानलक्ष्माङ्घ्रिवस्तुषु २५२१
गोष्पदं सेविते माने प्रतिष्ठा कृत्यमास्पदम् २५२२
त्रिष्विष्टमधुरौ स्वादू मृदू चातीक्ष्णकोमलौ २५२३
मूढाल्पापटुनिर्भाग्या मन्दाः स्युर्द्वौ तु शारदौ २५२४

निर्वादः १ लोकापवाद, निर्णयगरेको सिद्धान्त, २ को नाम ॥ शादः १ हिलो, घाँस, २ को नाम ॥ आक्रन्दः १ रुनुकराउनु, रक्षागर्ने, लड़ाईंको घमासान, कष्टयुक्तशब्द, ४ को नाम ॥ प्रसादः १ प्रसन्न हुनु, निर्मलता, काव्यको गुणविशेष, ३ को नाम ॥ सूदः १ तिहुन् तर्कारी, भान्से, २ को नाम ॥ गोविन्दः १ गोठको मालिक, कृष्णभगवान्, वृहस्पति, ३ को नाम ॥ आमोदः १ हर्ष, बास्ना, २ को नाम ॥ मदः १ हर्ष, घमण्ड, हात्तिकोमदजल, वीर्य, ४ को नाम ॥ ककुदः १ मुख्यत्व, राजचिह्न, छत्रचमरादि, गोरुको जुरो, पाहाड्को टाकुरो, ४ को नाम ॥ संविद् १ ज्ञान, वातचित्, (सलाह) कार्यनिर्णय, युद्ध, ४ को नाम ॥ उपनिषद् १ धर्म, गोप्य, वेदको ज्ञानकाण्ड, ३ को नाम ॥ शरद् १ ऋतु, वर्ष, २ को नाम ॥ पदम् १ उद्योग, रक्षा, स्थान चिन्ह, पाउ, सुप्तिङन्तपद, वस्तु, ७ को नाम ॥ गोष्पदम् १ गाईका पाईलाको डोबकिलो, (पाईलो) गाईचरने स्थान, २ को नाम ॥ आस्पदम् १ प्रतिष्ठा, कार्य, २ को नाम ॥ अब उप्रान्त वर्ग समाप्तिसम्म दान्तशब्द त्रिलिङ्गीछन् ॥ स्वादुः १ मीठो, मन्परेको, गुलियो, ३ को नाम ॥ मृदुः १ नरम, ठण्डा, २ को

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रत्यग्राप्रतिभौ विद्वत्सुप्रगल्भौ विशारदौ २५२५
व्यामो वटश्च न्यग्रोधावुत्सेधः काय उन्नतिः २५२६
पर्याहारश्च मार्गश्च विवधौ वीवधौ च तौ २५२७
परिधिर्यज्ञियतरोः शाखायामुपसूर्यके २५२८
बन्धकं व्यसनं चेतःपीडाधिष्ठानमाधयः २५२९
स्युः समर्थननीवाकनियमाश्च समाधयः २५३०
दोषोत्पादेऽनुबन्धः स्यात् प्रकृत्यादिविनश्वरे २५३१
मुख्यानुयायिनि शिशौ प्रकृतस्यानुवर्तने २५३२
विधुर्विष्णौ चन्द्रमसि परिच्छेदे बिलेऽवधिः २५३३
विधिर्विधाने दैवेऽपि प्रणिधिः प्रार्थने चरे २५३४
बुधवृद्धौ पण्डितेऽपि स्कन्धः समुदयेऽपि च २५३५

नाम ॥ मन्दः १ मूर्ख, अलिअलि, जुम्सो, अभागी, ४ को नाम ॥ शारदः १ नयाँ, अधृष्ट, शरदऋतुमा जन्मेको ३ को नाम ॥ विशारदः १ पण्डित, धृष्ट, २ को नाम ॥ न्यग्रोधः १ तेर्स्यायेका दुई हात बराबरको लम्बाई, बरको वृक्ष, २ को नाम ॥ उत्सेधः १ शरीर, ऊचाई, २ को नाम ॥ विवधः १ वाटो, इन्द्रिय स्थिरगर्ने ध्यानादि उपाय,२ को नाम ॥ परिधिः १ यज्ञियवृक्षको हाँगा, परिवेष, २ को नाम ॥ आधिः १ ऋणजिंदा राखिनेबन्धक, आपत्ति, मानसिकपीडा, राख्नेस्थान, ४ को नाम ॥ समाधिः १ समाधान, नबोल्नु, समर्थन, आफुले ब्रह्मतादात्म्यहुनु ४ को नाम ॥ अनुबन्धः १ व्याकरण प्रसिद्ध इत्संज्ञाभयेर लोपहुनेवर्ण, कुनैकार्यगर्दा बीचमा परिआउने शुभाशुभफल, मुख्यका पछिपछि लाग्ने, काममा लगातार लागीरहनु, ४ को नाम ॥ विधुः १ विष्णु, कपुर, चन्द्रमा ३ को नाम ॥ अवधिः १ सीमा, प्वाल, म्याद, ३ को नाम ॥ विधिः १ विधान (कानून) भाग्य, ब्रह्मा, समय, प्रकार, ५ को नाम ॥ प्रणिधिः १

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

देशे नदविशेषेऽब्धौ सिन्धुर्ना सरिति स्त्रियाम् २५३६
विधा विधौ प्रकारे च साधू रम्येऽपि च त्रिषु २५३७
वधूर्जाया स्नुषा स्त्री च सुधा लेपोऽमृतं स्नुही २५३८
संधा प्रतिज्ञा मर्यादा श्रद्धा संप्रत्ययः स्पृहा २५३९
मधु मद्ये पुष्परसे क्षौद्रेऽप्यन्धं तमस्यपि २५४०
अतस्त्रिषु समुन्नद्धौ पण्डितंमन्यगर्वितौ २५४१
ब्रह्मबन्धुरधिक्षेपे निर्देशेऽथावलम्बितः २५४२
अविदूरोऽप्यवष्टब्धः प्रसिद्धौ ख्यातभूषितौ २५४३
सूर्यवह्नी चित्रभानू भानू रश्मिदिवाकरौ २५४४
भूतात्मानौ धातृदेहौ मूर्खनीचौ पृथग्जनौ २५४५

प्रार्थना, जासजूस, २ को नाम ॥ बुधः १ पण्डित, बुधग्रह, २ को नाम ॥ वृद्धः १ पण्डित, वृद्धजन, बढेको, ३ को नाम ॥ स्कन्धः १ समुदाय, काँध, वृक्षको काय, सैन्यभाग, राजा, ५ को नाम ॥ सिन्धुः १ सिन्धुदेश, सिन्धनद, समुद्र, ३ को नाम ॥ सामान्य नदीको पनि सिन्धु नाम छ ॥ विधा १ गर्नु, प्रकार, २ को नाम ॥ साधुः १ राम्रो, असल, परोपकारी, ३ को नाम ॥ बधूः १ पत्नी, बुहारी, सामान्यस्त्री, ३ को नाम ॥ सुधा १ चुन, अमृत, २ को नाम ॥ सन्धा १ प्रतिज्ञा, स्वीकार, मर्यादा ३ को नाम ॥ श्रद्धा १ पूर्णविश्वास, इच्छा, २ को नाम ॥ मधुः १ मदिरा, पुष्परस, मह, ३ को नाम ॥ मधुः १ चैत्रमहिना, मधुदैत्य २ को नाम ॥ अन्धम् १ अन्धकार, अन्धः-अन्धो, २ को नाम ॥ समुन्नद्धः १ आफुलाई पण्डित ठान्नेलण्ठ, चढेको घमण्डी, २ को नाम ॥ ब्रह्मबन्धुः १ जातिमात्रको ब्राह्मण, ब्राह्मणको निर्देश, (सूचना) २ को नाम ॥ अवष्टब्धः १ अड्याईयेको, नगीचको, २ को नाम ॥ प्रसिद्धः १ प्रख्यात, सिंगारेको, २ को नाम ॥ चित्रभानुः १ सूर्य, अग्नि, २ को नाम ॥ भानुः १ किरण, सूर्य, २ को नाम ॥ भूतात्मा १ ब्रह्मा, शरीर, २ को नाम ॥ पृथग्जनः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ग्रावाणौ शैलपाषाणौ पत्रिणौ शरपक्षिणौ २५४६
तरुशैलौ शिखरिणौ शिखिनौ वह्निबर्हिणौ २५४७
प्रतियत्नावुभौ लिप्सोपग्रहावथ सादिनौ २५४८
द्वौ सारथिहयारोहौ वाजिनोऽश्ववेषुपक्षिणः २५४९
कुलेऽप्यभिजनो जन्मभूम्यामप्यथ हायनाः २५५०
वर्षार्चिर्व्रीहिभेदाश्च चन्द्राग्न्यर्का विरोचनाः २५५१
क्लेशेऽपि वृजिनो विश्वकर्मार्कसुरशिल्पिनो २५५२
आत्मा यत्नो धृतिर्बुद्धिः स्वभावो ब्रह्म वर्ष्म च २५५३
शक्रो घातुकमत्तेभो वर्षुकाब्दो घनाघनः २५५४
घनो मेघे मूर्तिगुणे त्रिषु मूर्ते निरन्तरे २५५५
अभिमानोऽर्थादिदर्पे ज्ञाने प्रणयहिंसयोः २५५६

---

१ मूर्ख, नीच, २ को नाम ।। ग्रावा १ पाहाड्, पत्थर, २ को नाम ।। पत्री १ बाँण, पक्षी, बाज, रथिक, पर्वत, ५ को नाम ।। शिखरी १ वृक्ष, पर्वत, २ को नाम ।। शिखी १ आगो, मयूर, २ को नाम ।। प्रतियत्नः १ इच्छा, अनुकूल पार्नु, २ को नाम ।। सादी १ सारथी, घोड्सवार, २ को नाम ।। बाजी १ घोडा, बाँण, पक्षी, ३ को नाम ।। अभिजनः १ कुलसमूह, जन्मभूमि, पुर्खाको-अवस्थल, ख्याति, ४ को नाम ।। हायनः १ तेज, किरण, सठियाधान, वर्ष, ४ को नाम ।। विरोचनः १ चन्द्रमा, अग्नि, सूर्य, प्रह्लादपुत्र, ४ को नाम ।। वृजिनः १ रऊँ, वाङ्गो, पाप, क्लेश, ४ को नाम ।। त्रिलिङ्गीछ ।। विश्वकर्मा १ सूर्य, देवताकाकारिगर, २ को नाम ।। आत्मा १ यत्न, धैर्य, बुद्धि, स्वभाव, ब्रह्म, शरीर, क्षेत्रज्ञ (ज्ञानीपुरुष) ७ को नाम ।। घनाघनः १ इन्द्र, ज्यानमारा बहुलायेको हात्ति, वर्षने मेघ, ३ को नाम ।। घनः १ मेघ, साह्रो, वाक्लो, ३ को नाम ।। अभिमानः १ घनादिको घमण्ड, ज्ञान, प्रेम, हिंसा, ४ को नाम ।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

इनः सूर्ये प्रभौ राजा मृगाङ्के क्षत्रिये नृपे २५५७
वाणिन्यौ नर्तकीदूत्यौ स्रवन्त्यामपि वाहिनी २५५८
ह्लादिन्यौ वज्रतडितौ वन्दायामपि कामिनी २५५९
त्वग्देहयोरपि तनुः सूनाऽधोजिह्विकापि च २५६०
क्रतुविस्तारयोरस्त्री वितानं त्रिषु तुच्छके २५६१
मन्देऽथ केतनं कृत्ये केतावुपनिमन्त्रणे २५६२
वेदस्तत्त्वं तपो ब्रह्म ब्रह्मा विप्रः प्रजापतिः २५६३
उत्साहने च हिंसायां सूचने चापि गन्धनम् २५६४
आतञ्चनं प्रतीवापजवनाप्यायनार्थकम् २५६५
व्यञ्जनं लाञ्छनं श्मश्रुनिष्ठानावयवेष्वपि २५६६
स्यात्कौलीनं लोकवादे युद्धे पश्वहिपक्षिणाम् २५६७
स्यादुद्यानं निःसरणे वनभेदे प्रयोजने २५६८

इनः १ सूर्य, मालिक, श्रेष्ठ, ३ को नाम ।। राजा १ राजा, चन्द्रमा, क्षत्रिय, स्वामी, यक्ष, इन्द्र, ६ को नाम ।। वाणिनी १ नाच्नेस्त्री, दूती, २ को नाम ।। वाहिनी १ नदी, सेना, २ को नाम ।। ह्लादिनी १ वज्र, बिजुली, २ को नाम ।। कामिनी १ ऐभेरू, कामलम्पटस्त्री, २ को नाम ।। तनुः १ शरीर, छाला, बोक्रो, सानु, ४ को नाम ।। सूना १ रुद्रघण्टी, वधस्थान, सन्तान, ३ को नाम ।। वितानः १ यज्ञ, फैलावट्, चँदवा, ३ को नाम ।। वितान १ निस्तेज, शून्य, २ को पनि नामछ त्रिलिङ्गीछ ।। केतनः १ कार्य, ध्वजा, संकेत, सान (इसारा) निमन्त्रण, ४ को नाम ।। ब्रह्म १ वेद, तत्व, तपस्या, परमात्मारूपब्रह्म, ४ को नाम ।। ब्रह्मा १ ब्राह्मण, ब्रह्मा २ को नाम ।। गन्धनम् १ उत्साह दिनु, मार्नु, छुल्याईं गर्नु, ३ को नाम ।। आतञ्चनम् १ जोरन् दहिजमाउँदा छोड्ने, दौडनु, अघाउनु, ३ को नाम ।। व्यञ्जनम् १ चिह्न, जुँघादाह्री, तिउन् तर्कारी, लिङ्ग, भग, अवयव, ६ को नाम ।। कौलीनम् १ लोकापवाद, पशुसर्पादिको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अवकाशे स्थितौ स्थानं क्रीडादावपि देवनम् २५६९
उत्थानं पौरुषे तन्त्रे संनिविष्टोद्गमेऽपि च २५७०
व्युत्थानं प्रतिरोधे च विरोधाचरणेऽपि च २५७१
मारणे मृतसंस्कारे गतौ द्रव्येऽर्थदापने २५७२
निर्वर्तनोपकरणानुव्रज्यासु च साधनम् २५७३
निर्यातनं वैरशुद्धौ दाने न्यासार्पणेऽपि च २५७४
व्यसनं विपदि भ्रंशे दोषे कामजकोपजे २५७५
पक्ष्माक्षिलोम्नि किंजल्के तन्त्वाद्यंशेऽप्यणीयसि २५७६
तिथिभेदे क्षणे पर्व वर्त्म नेत्रच्छदेऽध्वनि २५७७
अकार्यगुह्ये कौपीनं मैथुनं संगतौ रते २५७८

युद्ध, कुलिनको काम, ३ को नाम ॥ उद्यानम् १ निकास, बघैंचा, प्रयोजन, काम, ४ को नाम ॥ स्थानं १ ठाऊँ, रहनु, नीतिका त्रिवर्ग मध्यको दोस्रोस्थान, घट्‌बढ्‌ नहुनु ज्योंकात्योंरँहनु, ४ को नाम ॥ देवनम् १ व्यवहारगर्नु, जित्न-खोज्नु, लेख्नु, तारीफगर्नु, खुसीहुनु, सेखीगर्नु, सुत्नु, इच्छागर्नु, हिंड्नु, ६ को नाम ॥ उत्थानम् १ पुरुषार्थगर्नु, परिआयेको कामकाजगर्नु, ऊठ्नु, पुस्तक, युद्ध, सिद्धान्त, ६ को नाम ॥ व्युत्थानम् १ रोक्नु, चोरीआदि उल्टो कामगर्नु, स्वतन्त्रता, ३ को नाम ॥ साधनम् १ मर्नु, मर्नेको संस्कार गर्नु, हिंड्नु, धन, सिद्धगर्नु, धन दिलाउनु, युक्तिगर्नु, पछिलाग्नु, सैन्य, लिङ्ग १० को नाम ॥ निर्यातनम् १ शत्रुका-अपकारको प्रत्यपकार गर्नु, (साटोफेर्नु) सुम्पनु, नासो बुझाउनु, ३ को नाम ॥ व्यसनम् १ विपत्ति, नाश, कामरक्रोध वाटहुने खरावी (कुलत), ३ को नाम ॥ पक्ष्म १ परेला, कमलको केशर, अतिसानुधागाको अंश, (सुवा) ३ को नाम ॥ पर्व १ औंसी आदि पर्व, उत्सव, आँख्ला, महाभार, तादि ग्रन्थका पर्व आदिपर्व वनपर्वादि, ४ को नाम ॥ वर्त्म १ आँखा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रधानं परमात्मा धीः प्रज्ञानं बुद्धिचिह्नयोः २५७९
प्रसूनं पुष्पफलयोर्निधनं कुलनाशयोः २५८०
क्रन्दने रोदनाह्वाने वर्ष्म देहप्रमाणयोः २५८१
गृहदेहत्विट्प्रभावा धामान्यथ चतुष्पथे २५८२
संनिवेशे च संस्थानं लक्ष्म चिह्नप्रधानयोः २५८३
आच्छादने संपिधानमपवारणमित्युभे २५८४
आराधनं साधने स्यादवाप्तौ तोषणेऽपि च २५८५
अधिष्ठानं चक्रपुरप्रभावाध्यासनेष्वपि २५८६
रत्नं स्वजातिश्रेष्ठेऽपि वने सलिलकानने २५८७
तलिनं विरले स्तोके वाच्यलिङ्गं तथोत्तरे २५८८
समानाः सत्समैके स्युः पिशुनौ खलसूचकौ २५८९

ढाक्ने छाला, वाटो, २ को नाम ॥ कौपीनम् १ पाप, लिङ्ग, लँगौटी, ३ को नाम ॥ मैथुन १ स्त्री पुरुष को रतिविलास, रति, स्त्री पुरुष संबन्ध, ३ को नाम ॥ प्रधानम् १ परमात्मा, प्रकृति, बुद्धि, ३ को नाम ॥ प्रज्ञानम् १ बुद्धि, चिह्नाउने चिह्न, २ को नाम ॥ प्रसूनम् १ फुल, फल, २ को नाम ॥ निधनम् १ कुल, नाश, २ को नाम ॥ क्रन्दनम् १ रुनु, बोलाउनु, २ को नाम ॥ वर्ष्म १ शरीर, प्रमाण, २ को नाम ॥ धाम १ घर, शरीर, कान्ति, (तेज) प्रताप, ४ को नाम ॥ संस्थानम् १ चौवाटो, सन्निवेश (छाँट काँट) २ को नाम ॥ लक्ष्म १ चिह्न, मुख्य, २ को नाम ॥ आच्छादनम् १ वस्त्र, ढाक्नु छेक्नु, ३ को नाम ॥ आराधनम् १ उत्पन्न गर्नु, पाउनु, खुसीपार्नु, सेवा गर्नु, ४ को नाम ॥ अधिष्ठानम् १ रथको पाङ्ग्रो, शहर, प्रताप, दखल गर्नु, ४ को नाम ॥ रत्नम् १ मणि, आफ्नु जातिमा श्रेष्ठ, २ को नाम ॥ वनम् १ वन, पानी, २ को नाम ॥ तलिनम् १ अलि अलि, थोरै, २ को नाम ॥ समानः १ असल, तुल्य, यौटै, ३ को नाम ॥ पिशुनः १ दुष्ट, छुल्याहा, २ को नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

हीनन्यूनावूनगर्ह्यौ वेगिशूरौ तरस्विनौ २५९०
अभिपन्नोऽपराद्धोऽभिग्रस्तव्यापद्गतावपि २५९१
कलापो भूषणे बर्हे तूणीरे संहतावपि २५९२
परिच्छदे परीवापः पर्युप्तौ सलिलस्थितौ २५९३
गोधुग्गोष्ठपती गोपौ हरविष्णू वृषाकपी २५९४
वाष्पमूष्माश्रु कशिपु त्वन्नमाच्छादनं द्वयम् २५९५
तल्पं शय्याट्टदारेषु स्तम्बेऽपि विटपोऽस्त्रियाम् २५९६
प्राप्तरूपस्वरूपाभिरूपा बुधमनोज्ञयोः २५९७
भेद्यलिङ्गा अमी कूर्मी वीणाभेदश्च कच्छपी २५९८
'कुतपो मृगरोमोत्थपटे चाह्नोऽष्टमेंऽशके' ❀❀
रवर्णे पुंसि रेफः स्यात्कुत्सिते वाच्यलिङ्गकः २५९९

हीनः १ कम्ति, न्यूनः १ खराव, २ को नाम ॥ तरस्विन् १ वेगवान्, शूरो, २ को नाम ॥ अभिपन्नः १ अपराध गर्नें, शत्रुले हैरानपारियेको, धेरै आपत्तिमा परेको, ३ को नाम ॥ कलापः १ गहना, मयूरको प्वाँख, डोको, समूह, ४ को नाम ॥ परीवापः १ उपकरण, (सरजाम) बिऊरोप्नुछनु, पानी राख्ने स्थान, (गम्रेटो) ३ को नाम ॥ गोपः १ ग्वाला, गोठको मालिक, २ को नाम ॥ वृषाकपिः १ विष्णु, शंकर, अग्नि ३ को नाम ॥ वाष्पम् १ बाफ, आँशु २ को नाम ॥ कशिपुः १ खाने कुरो अन्नादि, लाउने कुरो वस्त्रादि, २ को नाम ॥ तल्पम् १ पलङ्ग, (खाट) वछ्यान, कौसो, (अटाली) स्त्रीमाछ ३ को नाम ॥ विटपः १ स्तम्ब, (बुटा झाँग पोथ्रा) हाँगा, विस्तार, ३ को नाम ॥ प्राप्तरूपः स्वरूपः अभिरूपः ३ विद्वान्, राम्रो, लायक, ३ को ३ नाम क्रमैले जान्नु ॥ कच्छपी १ कछुवा की पोथी, सरस्वती की वीणा २ को नाम ॥ कुतपः १ मृग हरूका उनीले वनेको वस्त्र, दिनका ८ भाग को १

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अन्तराभवसत्त्वेऽश्वे गन्धर्वो दिव्यगायने २६००
कम्बुर्ना वलये शङ्खे द्विजिह्वौ सर्पसूचकौ २६०१
पूर्वोऽन्यलिङ्गः प्रागाह पुंबहुत्वेऽपि पूर्वजान् २६०२
कुम्भौ घटेभमूर्धांशौ डिम्भौ तु शिशुबालिशौ २६०३
स्तम्भौ स्थूणाजडीभावौ शंभू ब्रह्मत्रिलोचनौ २६०४
कुक्षिभ्रूणार्भका गर्भा विस्रम्भः प्रणयेऽपि च २६०५
स्याद्भेर्यां दुन्दुभिः पुंसि स्यादक्षे दुन्दुभिः स्त्रियाम् २६०६
स्यान्महारजने क्लीबं कुसुम्भं करके पुमान् २६०७
क्षत्रियेऽपि च नाभिर्ना सुरभिर्गवि च स्त्रियाम् २६०८
सभा संसदि सभ्ये च त्रिष्वध्यक्षेऽपि वल्लभः २६०९

भाग, २ को नाम ॥ रेफः १ रवर्ण, कुत्सित, (निन्दित) २ को नाम ॥ गन्धर्वः १ सूक्ष्म शरीर (मन बुद्धि दश इन्द्रिय, पञ्च, प्राण) ई १७ पदार्थले वनेको धर्माधर्म को भोग गर्ने शरीर, देवलोकमा गाना गर्ने गन्धर्व विशेष, घोडा, पुंस्कोकिल, मृगविशेष (खरायो) ५ को नाम ॥ कम्बुः १ शंख, बाला, हाति, जाँतेकिरो, ४ को नाम ॥ द्विजिह्वः १ सर्प, छुल्याहा, (चुक्ली-खोर) २ को नाम ॥ पूर्वः १ पूर्व तर्फको, पैलेको २ को नाम ॥ पूर्वजः १ पुर्खाहरूको नामपनिछ पुंमाछ यो पुर्खा अर्थमा बहुवचननान्त पनिछ ॥ कुम्भः १ घडा, हात्तिको गण्ड स्थल, कुम्भराशि, ३ को नाम ॥ डिम्भः १ बालख, मूर्ख, २ को नाम ॥ स्तम्भः १ थाम, मूढो, निश्चल हुनु, ३ को नाम ॥ शम्भुः १ ब्रह्मा, शंकर, २ को नाम ॥ गर्भः १ गर्भाशय, (कोख्) गर्भ, बालक, ३ को नाम ॥ विस्रम्भः १ प्रेम, विश्वास, २ को नाम ॥ दुन्दुभिः १ कर्नाल, दुन्दुभिः १ अक्षपाशा जस्तो बालखको खेलाउना विशेष, खेलाउनालाई कँहदा स्त्रीलिङ्गमाछ, २ को नाम ॥ कुसुम्भम्, १ कुसुमको फूल, कुसुम्भः १ कमण्डलु, करूवा २ को नाम ॥ नाभिः १ क्षत्रिय विशेष (प्रिवव्रत·

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

किरणप्रग्रहौ रश्मी कपिभेकौ प्लवंगमौ २६१०
इच्छामनोभवौ कामौ शौर्योद्योगौ पराक्रमौ २६११
धर्माः पुण्ययमन्यायस्वभावाचारसोमपाः २६१२
उपायपूर्व आरम्भ उपधा चाप्युपक्रमः २६१३
वणिक्पथः पुरं वेदो निगमो नागरो वणिक् २६१४
नैगमौ द्वौ बले रामो नीलचारुसिते त्रिषु २६१५
शब्दादिपूर्वो वृन्देऽपि ग्रामः क्रान्तौ च विक्रमः २६१६
स्तोमः स्तोत्रेऽध्वरे वृन्दे जिह्मस्तु कुटिलेऽलसे २६१७

का नाती नाभि राजा, मुख्य राजा, पाङ्ग्राको माझ्, ३ को नाम ।। नाभिः १ नाइटो १ को नाम ।। सुरभिः १ गाई, स्त्रीलिङ्गमाछ।। सुरभिः १ वाश्ना आउने, मनोहर, चम्पा फल, ३ को नाम ।। सभा १ सभा, सभामा वस्ने, २ को नाम ।। वल्लभः १ मालिक, प्यारो, २ को नाम ।। रश्मिः १ किरण, डोरी, २ को नाम ।। प्लवङ्गम्ः १ वानर, म्यागुतो, २ को नाम ।। कामः १ इच्छा, कामदेव, २ को नाम ।। पराक्रमः १ शौर्य, उद्योग, २ को नाम ।। धर्मः १ पुण्य, यमराज, निशाफ, स्वभाव, सदाचार, सोमयज्ञ गर्ने, राजा युधिष्ठिर, ७ को नाम ।। उपक्रमः १ उपाय को वन्दो वस्तगरेर काम थाल्नु, मन्त्रि युवराज आदि को गुप्तपरीक्षा, २ को नाम ।। निगमः १ वजार, शहर, वेद, ३ को नाम ।। नैगमः १ १ नियाँ, शहरवासी, २ को नाम ।। रामः १ दाशरथि, राम, भार्गव राम, बलराम, मृग विशेष राम, ४ को नाम ।। राम १ नीलो, राम्रो, सेतो, ३ नाम पनिछ ।। यो अर्थमा त्रिलिङ्गछ अन्यत्र पुं.माछ ।। ग्रामः १ गाऊँ, यो ग्राम शब्द का पूर्व तिर कुनै शब्द राखियो भने जुन् शब्द राखियेकोछ तद्वाच्यवस्तु (त्यस्को अर्थ भयेको चीज, समूह बुझिन्छ, जस्तै गुण ग्रामः गुणको समूहः भन्ने अर्थ भयो) शब्द ग्रामः शब्दको समूह भन्ने अर्थभयो यस्तै अरू पनि जान्नु ।। विक्रमः १ हिडाई, पराक्रम, २ को नाम ।। स्तोमः १ स्तोत्र, यज्ञ, समूह, ३ को नाम ।। जिह्मः २ बाङ्गो, अल्छी, २ को नाम ।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

उष्णोऽपि घर्मश्चेष्टाहंकारे भ्रान्तौ च विभ्रमः २६१८
गुल्मा रुक्स्तम्बसेनाश्च जामिः स्वसृकुलस्त्रियोः २६१९
क्षितिक्षान्त्योः क्षमा युक्ते क्षमं शक्ते हिते त्रिषु २६२०
त्रिषु श्यामौ हरित्कृष्णौ श्यामा स्याच्छारिवा निशा २६२१
ललामं पुच्छपुण्ड्राश्वभूषाप्राधान्यकेतुषु २६२२
सूक्ष्ममध्यात्ममप्याद्ये प्रधाने प्रथमस्त्रिषु २६२३
वामौ वल्गुप्रतीपौ द्वावधमौ न्यूनकुत्सितौ २६२४
जीर्णं च परिभुक्तं च यातयाममिदं द्वयम् २६२५
तुरंगगरुडौ ताक्ष्यौं निलयापचयौ क्षयौ २६२६
श्वशुर्यौ देवरश्यालौ भ्रातृव्यौ भ्रातृजद्विषौ २६२७
पर्जन्यौ रसदब्देन्द्रौ स्यादर्यः स्वामिवैश्ययोः २६२८

घर्मः १ गर्मी, पसीना, २ को नाम ।। विभ्रमः १ हाउ भाउ, प्रीति, भ्रान्ति, विलास, ४ को नाम ।। गुल्मः १ गोला, झाँग, सेना मुख भन्दा तेवर प्रमाण भयेको सैन्य, ३ को नाम ।। जामिः १ दिदि वहीनी, आफ्ना कुलका स्त्रीहरू, १ को नाम ।। क्षमा १ पृथिवी, माफ, २ को नाम ।। श्यामः १ हरियो, कालो, २ को नाम ।। क्षमम् १ मुनासीब, यो अर्थमान पुंमाछ ।। क्षमः १ हितकारी,यो अर्थमा त्रिलिङ्गछ।। श्यामा १ दुदकोसि,हलेदो,रात्री,सोह्रवर्षकी स्त्री, कुरीलो, ४ को नाम ।। ललामः १ पुच्छर, घोडा का निधारको तारो (चिह्न) घोडा, घोडा को साजवाज, मुख्यत्व, ध्वजा, ६ को नाम ।। सूक्ष्मः १ सूक्ष्म (लिङ्ग शरीर) मसीनु, सानु, ३ को नाम ।। प्रथमः १ पहिला, मुख्य, २ को नाम ।। वामः १ राम्रो, उल्टो, वाँयाँ, ३ को नाम ।। अधमः १ कम्ती, खराव, २ को नाम ।। यातयामः १ पुरानु, बासी, भोगगरी सकियेको, ३ को नाम ।। ताक्ष्यः १ घोडा, गरुड, २ को नाम ।। क्षयः १ घर, ह्रास, (घट्नु) २ को नाम ।। श्वशुर्यः १ देवर, जेठाज्यू, सालो, जेठान्, ४ को नाम ।। भ्रातृव्यः १ भतीजो, शत्रु, २ को नाम ।। पर्जन्यः १ गर्जन लागेको मेघ,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तिष्यः पुष्ये कलियुगे पर्यायोऽवसरे क्रमे २७२९

प्रत्ययोऽधीनशपथज्ञानविश्वासहेतुषु २६३०

रन्ध्रे शब्देऽथानुशयो दीर्घद्वेषानुतापयोः २६३१

स्थूलोच्चयस्त्वसाकल्ये नागानां मध्यमे गते २६३२

समयाः शपथाचारकालसिद्धान्तसंविदः २६३३

व्यसनान्यशुभं दैवं विपदित्यनयास्त्रयः २६३४

अत्ययोऽतिक्रमे कृच्छ्रे दोषे दण्डेऽप्यथापदि २६३५

युद्धायत्योः संपरायः पूज्यस्तु श्वशुरेऽपि च २६३६

पश्चादवस्थायि बलं समवायश्च संनयौ २६३७

संघाते संनिवेशे च संस्त्यायः प्रणयास्त्वमी २६३८

विस्रम्भयाच्ञाप्रेमाणो विरोधेऽपि समुच्छ्रयः २६३९

इन्द्र, २ को नाम ॥ अर्यः १ मालिक, वैश्य, २ को नाम ॥ तिष्यः १ पुष्य नक्षत्र, कलियुग, २ को नाम ॥ पर्यायः १ मौका, पालो, २ को नाम ॥ प्रत्ययः १ अधीन, ज्ञान, विश्वास, शपथ, कारण, छिद्र, घञअच् आदि प्रत्यय, ७ को नाम ॥ अनुशयः १ लामुरीस, पछितो, २ को नाम ॥ स्थूलोच्चयः १ असंपूर्णता (अलि कति) हात्तिको ठिकको हिडाई, २ को नाम ॥ समयः १ शपथ, आचार, काल, सिद्धान्त, संकेत, ५ को नाम ॥ अनयः १ कुलत, घटिया भाग्य, विपत्ति, ३ को नाम ॥ अत्ययः १ अतिक्रमण (नाँघ्नु) दुःख, नाश, दोष, दण्ड, ५ को नाम ॥ संपरायः १ आपत्ति, युद्ध, परिणाम, (पछि परन्तु) ३ को नाम ॥ पूज्यः १ ससुरा पूजा गर्नलायक, २ को नान ॥ संनयः १ ठूलो फौजको हिफाजतका निमित्त पछी पछी रहने अर्को फौज, समूह, २ को नाम ॥ संस्त्यायः १ समूह, स्थान विशेष (चौर) २ को नाम ॥ प्रणयः १ विश्वास, याचना, प्रेम, ३ को नाम ॥ समुच्छ्रयः १ विरोध, अग्लाँई,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

विषयो यस्य यो ज्ञातस्तत्र शब्दादिकेष्वपि २६४०

निर्यासेऽपि कषायोऽस्त्री सभायां च प्रतिश्रयः २६४१

प्रायो भूम्न्यन्तगमने मन्युर्दैन्ये क्रतौ क्रुधि २६४२

रहस्योपस्थयोर्गुह्यं सत्यं शपथतथ्ययोः २४४३

वीर्यं बले प्रभावे च द्रव्यं भव्ये गुणाश्रये २६४४

धिष्ण्यं स्थाने गृहे भेऽग्नौ भाग्यं कर्म शुभाशुभम् २६४५

कशेरुहेम्नोर्गाङ्गेयं विशल्या दन्तिकापि च २६४६

वृषाकपायी श्रीगौर्योरभिख्या नामशोभयोः २६४७

---

२ को नाम ॥ विषयः १ हिमखिमभयेको, रूप-रस-गन्ध-स्पर्श, शब्द ई ५ देश, ३ को नाम ॥ कषायः १ काढाकोरस, टर्रोरस, रागद्वेषादि दोष, अङ्गराग, (शरीरको वर्णराम्रोपार्न दलिने वस्तु, पाउड लालिमा प्रभृति, चन्दनादिलेप् , ५ को नाम ॥ प्रतिश्रयः १ सभा, आश्रयः, अङ्गीकार, ३ को नाम ॥ प्रायः १ बहुधा, नाश, २ को नाम ॥ मन्युः १ दिग्दारी, यज्ञ, क्रोध, ३ को नाम ॥ गुह्यम् १ लिङ्ग, योनि, गुप्त राख्ने वस्तु, ३ को नाम ॥ सत्यम् १ शपथ, साचो, २ को नाम ॥ वीर्यम् १ बल, प्रताप, शुक्र, ३ को नाम ॥ द्रव्यम् १ असल, रूप-रस-गन्ध आदि २४ गुणको आश्रय भयेका पृथिवी जल आदि ९ द्रव्य, धन, विलेप, औषधी, ५ को नाम ॥ धिष्ण्यम् १ स्थान, घर, नक्षत्र, अग्नि, ४ को नाम ॥ भाग्यम् १ भाग्य, उत्तम अवस्था, २ को नाम ॥ गाङ्गेयम् १ मोथे, सुवर्ण, २ को नाम ॥ विशल्या, दन्ती, (अजैपाल) औषधी विशेष, आगाका ज्वाला, गुने मधुरो, गुर्जो, निशोथ (त्रिपुटा औषधी) ४ को नाम ॥ वृषाकपायी १ लक्ष्मी, पार्वती, २ को नाम ॥ अभिख्या १ नाउँ सोभा, २ को नाम ॥ क्रिया १ प्रारम्भ, प्रायश्चित, शिक्षा, पूजा निर्णय, उपाय, काम, चेष्टा, चिकित्सा ९ को नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आरम्भो निष्कृतिः शिक्षा पूजनं संप्रधारणम् २६४८
उपायः कर्म चेष्टा च चिकित्सा च नव क्रियाः २६४९
छाया सूर्यप्रिया कान्तिः प्रतिबिम्बमनातपः २६५०
कक्ष्या प्रकोष्ठे हर्म्यादेः काञ्च्यां मध्येभबन्धने २६५१
कृत्या क्रियादेवतयोस्त्रिषु भेद्ये धनादिभिः २६५२
जन्यं स्याज्जनवादेऽपि जघन्योऽन्त्येऽधमेऽपि च २६५३
गर्ह्याहीनौ च वक्तव्यौ कल्यौ सज्जनिरामयौ २६५४
आत्मवाननपेतोऽर्थादर्थ्यौ पुण्यं तु चार्वपि २६५५
रूप्यं प्रशस्तरूपेऽपि वदान्यो वल्गुवागपि २६५६
न्याय्येऽपि मध्यं सौम्यं तु सुन्दरे सोमदैवते २६५७
निवहावसरौ वारौ संस्तरौ प्रस्तराध्वरौ २६५८

छाया १ सूर्यकी पत्नी, छाँया, शोभा, प्रतिबिम्ब, ४ को नाम ॥ कक्ष्या १ कक्षा (दर्वारको ढोकाडेवढ) मेखला, (कर्दनी) हात्तिकस्नेडोरी, दर्जा, ४ को नाम ॥ कृत्या १ काम, संहारका निमित्त खडाभयेकी मूर्तिमती संहार शक्ति, २ को नाम ॥ कृत्यः १ उपायले फुट् गराउनु, गर्नयोग्य, २ को नाम ॥ जन्यम् १ पैदाहुने, युद्ध, २ को नाम ॥ जघन्यः १ नीच, पछिल्लो, चुल्थो, लिङ्ग ४ को नाम ॥ वक्तव्यः १ निन्दनीय, अधीन, भन्नुपर्ने, ३ को नाम ॥ कल्पः १ तयारभयेको, रोगकाटेको, २ को नाम ॥ अर्थ्यः १ बुद्धिमान्, स्वार्थ नबिगारने, प्रार्थनागर्नलायक, ३ को नाम ॥ पुण्यम् १ धर्म, राम्रो, पवित्र, ३ को नाम ॥ रूप्यम् १ रुपियाँ, असलरूपहुने, २ को नाम ॥ वदान्यः १ मीठो बोल्ने, खूप्दिने, २ को नाम ॥ मध्यम् १ ठिक्कैको, मुनासिबको, कमर, बीच, ४ को नाम ॥ सौम्यः १ सुन्दर, जस्कोदेवता चन्द्रमाछन्, उग्रताहीन, बुध नामको ग्रह, ४ को नाम ॥ वारः १ समूह, अवसरः, दिन,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गुरू गीष्पतिपित्राद्यौ द्वापरौ युगसंशयौ २६५९
प्रकारौ भेदसादृश्ये आकाराविङ्गिताकृती २६६०
किंशारू सस्यशूकेषु मरू धन्वधराधरौ २६६१
अद्रयो द्रुमशैलार्काः स्त्रीस्तनाब्दौ पयोधरौ २६६२
ध्वान्तारिदानवा वृत्रा बलिहस्तांशवः कराः २६६३
प्रदरा भङ्गनारीरुग्बाणा अस्राः कचा अपि २६६४
अजात शृङ्गो गौः कालेऽप्यश्मश्रुर्ना च तूबरौ २६६५
स्वर्णेऽपि राः परिकरः पर्यङ्कपरिवारयोः २६६६
मुक्ताशुद्धौ च तारः स्यात्छारो वायौ स तु त्रिषु २६६७
कर्बुरेऽथ प्रतिज्ञाजिसंविदापत्सु संगरः २६६८

३ को नाम ॥ सँस्तरः १ पत्थर, कुशमुष्टि, यज्ञ, ३ को नाम ॥ गुरुः १ बृहस्पति, पढाउने, माता पितादिमान्यजन, ३ को नाम ॥ द्वापरः १ तेस्रोयुग, संदेह, २ को नाम ॥ प्रकारः १ भेद (थर) समानता, २ को नाम ॥ आकारः १ चेष्टा, अह्नुवार, २ को नाम ॥ किंशारुः १ धान जौ आदिको टुँडो, बांण, २ को नाम ॥ मरुः १ निर्जलदेश, पाहाड्, २ को नाम ॥ अद्रिः १ वृक्ष, पर्वत, सूर्य, ३ को नाम ॥ पयोधरः १ स्त्रीको स्तन, मेघ, २ को नाम ॥ वृत्रः १ अन्धकार, शत्रु, वृत्रासुर, ३ को नाम ॥ करः १ मालपोत, हात, किरण, ३ को नाम ॥ प्रदरः १ चिरिनु, प्रदररोग, बांण, ३ को नाम ॥ अस्रः १ केश, कुना, (कोणा) आंशु, रगत, ४ को नाम ॥ तुवरः १ वेलापुगेपछी सिङ्नउम्रेको गोरू, वेलापुगेपछी दाह्रीजुँघा नआयेको पुरुष, २ को नाम ॥ राः १ धन, सुवर्ण, २ को नाम ॥ योरैशब्दका प्रथमाको एकवचन हो, रै शब्द स्त्रीलिङ्ग, पनिछ तर रूपमा फरक छैन ॥ परिकरः १ पलङ्ग, परिवार, मन्त्री आदि परिजन, समूह, विवेक, आरम्भ, यत्न ७ को नाम ॥ तारः १ मोतीको सफाई, सफा मोती, प्रणव, (ॐकार) तनुं, ४ को

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वेदभेदे गुप्तवादे मन्त्रो मित्रो रवावपि २६६९
मखेषुयूपखण्डेऽपि स्वरुर्गुह्येऽप्यवस्करः २६७०
आडम्बरस्तूर्यरवे गजेन्द्राणां च गर्जिते २६७१
अभिहारोऽभियोगे च चौर्ये संनहनेऽपि च २६७२
स्याज्जङ्गमे परीवारः खड्गकोशे परिच्छदे २६७३
विष्टरो विटपी दर्भमुष्टिः पीठाद्यमासनम् २६७४
द्वारि द्वाःस्थे प्रतीहारः प्रतीहार्यप्यनन्तरे २६७५
विपुले नकुले विष्णौ बभ्रुर्ना पिङ्गले त्रिषु २६७६
सारो बले स्थिरांशे च न्याय्ये क्लीबं वरे त्रिषु २६७७
दुरोदरो द्यूतकारे पणे द्यूते दुरोदरम् २६७८
महारण्ये दुर्गपथे कान्तारं पुंनपुंसकम् २६७९

नाम ।। तारम् १ चांदी, ऊँचा शब्दको पनि नामछ ।। शारः १ वायु, छिर्बिरे, २ को नाम ।। संगरः १ प्रतिज्ञा, युद्ध, कामगर्नु, आपत्ति, ४ को नाम ।। मन्त्रः १ मन्त्र, गुप्तसलाह, २ को नाम ।। मित्रः १ मीत, सूर्य, २ को नाम ।। मित्रवाचक नपुं.साछ ।। स्वरुः १ यज्ञको यूप (मौलो) ताछ्ता आयेको पैलो चोईटों, वज्र, २ को नाम ।। अवस्करः १ गुह्य (लिङ्गयोनि) कसिगर,विष्ठा,३ को नाम ।। आडम्बरः १ बाजाको आवाज हात्तिको गर्जना, ढांचा, ३ को नाम ।। अभिहारः १ चढाईगर्नु,चोर्नु, तयारी, २ को नाम ।। परीवारः १ तरवार,तरवार खुकुरी आदिको दाप् , सामग्री, ३ को नाम ।। विष्टरः १ वृक्ष, विष्टर (२५ कुश को मूठो) पिरूका आदि आसन मृगचर्मादि, ३ को नाय ।। प्रतीहारः १ द्वार (ढोका) द्वारपाल (ढोके) २ को नाम ।। बभ्रुः १ (ठूलो जातको न्याउोर- मुसो, विष्णु, कैलोवर्ण, ३ को नाम ।। सारः १ बल, स्थिरांश, चूरो, मुनासिब, असल, ४ को नाम ।। न्यायवाचक नपुंमा, उत्तमवाचक त्रिलिङ्गछ ।। दुरोदरः १ जुवारी, थपनी, २ को नाम ।। दुरोदरम् १ जुवा १ को नाम ।। कान्तरम् १

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मत्सरोऽन्यशुभद्वेषे तद्वत्कृपणयोस्त्रिषु २६८०
देवाद्वृते वरः श्रेष्ठे त्रिषु क्लीबं मनाक्प्रिये २६८१
वंशाङ्कुरे करीरोऽस्त्री तरुभेदे घटे च ना २६८२
ना चमूजघने हस्तसूत्रे प्रतिसरोऽस्त्रियाम् २६८३
यमानिलेन्द्रचन्द्रार्कविष्णुसिंहांशुवाजिषु २६८४
शुकाहिकपिभेकेषु हरिर्ना कपिले त्रिषु २६८५
शर्करा कर्परांशेऽपि यात्रा स्याद्यापने गतौ २६८६
इरा भूवाक्सुराप्सु स्यात्तन्द्री निद्राप्रमीलयोः २६८७
धात्री स्यादुपमातापि क्षितिरप्यामलक्यपि २६८८
क्षुद्रा व्यङ्गा नटी वेश्या सरघा कण्टकारिका २६८९
त्रिषु क्रूरेऽधमेऽल्पेऽपि क्षुद्रं मात्रा परिच्छदे २६९०

कान्तारम् १ ठूलो जङ्गल,दुर्गमवाटो,प्वाल, ३ को नाम ॥ मत्सरः १ अर्काको भलो देख्ता उठेको रिस, आर्काको भलो देख्न न शक्ने, कृपण (कञ्जूस) ३ को नाम ॥ वरः १ देवतासित मागिने वस्तु, दुलहा, श्रेष्ठ, क्यहि असल ४ को नाम ॥ करीरः १ करीलवृक्ष, वाँसको ताँमा, गाग्रो, ३ को नाम ॥ प्रतिसरः १ रक्षाबन्धनको सूत्र, (डोरो) कङ्कण, सेनाको पछिको भाग, कमण्डलु, ४ को नाम । पुंमाछ ॥ हरिः १ यमराज, वायु, इन्द्र, चन्द्र, सूर्य, विष्णु, सिंह, किरण, घोड़ा, सुगा, सर्प, बानर, कैलोवर्ण हुनेवस्तु, १३ को नाम॥ शर्करा १ वालुवा, सखर, खवटा, कङ्कण, ४ को नाम ॥ यात्रा १ समयविताउनु, (भोजनादिले प्राणयात्रा गर्नु) हिंड्नु, देवदर्शनादिगर्नु, ३ को नाम ॥ इरा १ पृथिवी, बचन, मदिरा,जल,४ को नाम ॥ तन्द्रिः १ तन्द्री १ तन्द्रा,निद्रा २ को नाम॥ धात्री १ धाई, पृथिवी, अमला,३ को नाम । क्षुद्रा १ अङ्गभङ्गभयेकी स्त्री, नटी, वैश्या, मौरी, कण्टकारी (ठूलोविही) ५ को नाम ॥ क्षुद्रः १ क्रूर, निर्दयी, गरिप, सानु, ४ को नाम ॥ मात्रा १ थोरैं प्रमाण, औषधीको १ बार खाने मात्रा,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अल्पे च परिमाणे सा मात्रं कार्त्स्न्येऽवधारणे २६९१
आलेख्याश्चर्ययोश्चित्रं कलत्रं श्रोणिभार्ययोः २६९२
योग्यभाजनयोः पात्रं पत्रं वाहनपक्षयोः २६९३
निदेशग्रन्थयोः शास्त्रं शस्त्रमायुधलोहयोः २६९४
स्याज्जटांशुकयोर्नेत्रं क्षेत्रं पत्नीशरीरयोः २६९५
मुखाग्रे क्रोडहलयोः पोत्रं गोत्रं तु नाम्नि च २६९६
सत्रमाच्छादने यज्ञे सदादाने वनेऽपि च २६९७
अजिरं विषये कायेऽप्यम्बरं व्योम्नि वाससि २६९८
चक्रं राष्ट्रेऽप्यक्षरं तु मोक्षेऽपि क्षीरमप्सु च २६९९
स्वर्णेऽपि भूरिचन्द्रौ द्वौ द्वारमात्रेऽपि गोपुरम् २७००

अक्षरको अवयव, ३ को नाम ।। मात्रम् १ समग्रता, निश्चय, २ को नाम ।। चित्रम् १ अनेकतरहको, फोटो, (तस्वीर) आश्चर्य, ३ को नाम ।। कलत्रम् १ कटी, स्त्री, २ को नाम ।। पात्रम् १ लायक, भाँडा, नदीको पाट, ३ को नाम ।। पत्रम् १ वाहन, पखेटा, पात, कागज, चिठ्ठीपत्र, ५ को नाम ।। शास्त्रम् १ आज्ञा, ग्रन्थ, २ को नाम ।। शस्त्रम् १ हतियार, फलाम, २ को नाम ।। नेत्रम १ वृक्षका जरा, वस्त्र, नेति, आँखा, ४ को नाम ।। क्षेत्रम् १ स्त्री, शरीर, खेत, ३ को नाम ।। पोत्रम् १ वँदेलको थुतुनु, हलाको टुप्पो, २ को नाम ।। गोत्रम् १ नाम, गोत्र, पर्वत, कुल, ४ को नाम ।। सत्रम् १ ओढ्ने, सदावर्त, वन, यज्ञविशेष, ४ को नाम ।। अजिरम् १ रूपरसादि विषय, शरीर, आँगन, ३ को नाम ।। अम्बरम् १ आकाश, वस्त्र, २ को नाम ।। चक्रम् १ राज्य, राजाको परिवार, (मन्त्री प्रभृति) रथको पाङ्ग्रो, ३ को नाम ।। अक्षरम् १ मोक्ष, ब्रह्म, अकार ककार आदि वर्ण, ३ को नाम ।। क्षीरम् १ दूध, पानी, २ को नाम ।। भूरि १ सुवर्ण, चन्द्रमा, धेरै, ३ को नाम ।। चन्द्रः १ सुवर्ण, चन्द्रमा, कपुर, ३ को नाम ।। गोपुरम् १

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गुहादम्भौ गह्वरे द्वे रहोऽन्तिकमुपह्वरे २७०१
पुरोऽधिकमुपर्यग्राण्यगारे नगरे पुरम् २७०२
मन्दिरं चाथ राष्ट्रोऽस्त्री विषये स्यादुपद्रवे २७०३
दरोऽस्त्रियां भये श्वभ्रे वज्रोऽस्त्री हीरके पवौ २७०४
तन्त्रं प्रधाने सिद्धान्ते सूत्रवाये परिच्छदे २७०५
औशीरश्चामरे दण्डेऽप्यौशीरं शयनासने २७०६
पुष्करं करिहस्ताग्रे वाद्यभाण्डमुखे जले २७०७
व्योम्नि खड्गफले पद्मे तीर्थौषधिविशेषयोः २७०८
अन्तरमवकाशावधिपरिधानान्तर्धिभेदतादर्थ्ये २७०९
छिद्रात्मीयविनाबहिरवसरमध्येऽन्तरात्मनि च २७१०
मुस्तेऽपि पिठरं राजकशेरुण्यपि नागरम् २७११

ढोका, शहरको ढोका, २ को नाम ॥ गह्वम् १ गुफा, दम्भ, (ठग्नाकानिमित्त गरेको धर्म) २ को नाम ॥ उपह्वरम् १ एकान्त, नगीच, २ को नाम ॥ अग्रम् १ अघिल्तिर, माथितिर, बढ्ता ३ को नाम ॥ पुरम् १ नगरम् १ घर, शहर, देवमन्दिर ३ को नाम ॥ राष्ट्रः १ देश, उपद्रव, २ को नाम ॥ दरः १ डर, प्वाल, थोरै, ३ को नाम ॥ वज्रः १ हिरा, वज्र, २ को नाम ॥ तन्त्रम् १ प्रधान, निर्णय, जुलाहा, (लुगा बुन्ने,) सर्जाम्, ४ को नाम ॥ औशीरः १ चँमरको डाँठ, १ को नाम ॥ औशीरम् १ सुन्नु, वस्नु, २ को नाम ॥ पुष्करम् १ हात्तिका सूँडको टुप्पो, वाजाको अग्रभाग, वजाउने ठाउँ, पानी, आकाश, खड्ग छुरी प्रभृतिका मुठदेखी टुप्पा पटिको भाग, (फल) कमल, पुष्करतीर्थ, औषधीविशेष, पुस्करमूल, १० को नाम ॥ अन्तरम् १ अवकाश, (ठाँऊ) अवधि, (भाका म्याद) व्यवधान, (छेकिनु) फरक, निमित्त, छिद्र, वाहेक, मौका, माझ, आत्मा, लाऊँनलायक वस्त्र प्रभृति, आपस्त, वाहिरको, तुल्य, १४ को नाम ॥ पिठरम् १ पिठरः १ मोथे,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शार्वरं त्वन्धतमसे घातुके भेद्यलिङ्गकम् २७१२
गौरोऽरुणे सिते पीते व्रणकार्यप्यरुष्करः २७१३
जठरः कठिनेऽपि स्यादधस्तादपि चाधरः २७१४
अनाकुलेऽपि चैकाग्रो व्यग्रो व्यासक्त आकुले २७१५
उपर्युदीच्यश्रेष्ठेष्वप्युत्तरः स्यादनुत्तरः २७१६
एषां विपर्यये श्रेष्ठे दूरानात्मोत्तमाः पराः २७१७
स्वादुप्रियौ तु मधुरौ क्रूरौ कठिननिर्दयौ २७१८
उदारो दातृमहतोरितरस्त्वन्यनीचयोः २७१९
मन्दस्वच्छन्दयोः स्वैरः शुभ्रमुद्दीप्तशुक्लयोः २७२०
चूडा किरीटं केशाश्च संयता मौलयस्त्रयः २७२१
द्रुमप्रभेदमातङ्गकाण्डपुष्पाणि पीलवः २७२२

कसौंडी, मधानी, ३ को नाम ।। नगरम् १ नागरम् १ ठूला जात कसेरू, सामान्यमोथे, सुठो, ३ को नाम ।। शार्वरम् १ गाढअन्धकार, शार्वरः १ घातुक, (खूनी) २ को नाम ।। गौरः १ रातो, सेतो, पँहेलो ३ को नाम ।। आरुस्करः १ भलायो, घाउ गर्ने वस्तु २ को ताम ।। जठरः १ साह्रो, पेट, बूढो, ३ को नाम ।। अधरः १ तल्लो ओठ, तल्लो, होचो, ३ को नाम ।। एकाग्रः १ व्याकुल नभयेको, एकाग्र, २ को नाम ।। व्यग्रः १ अनेक कार्यमा फँसेको, व्याकुल, २ को नाम ।। उत्तरः १ माथिल्लो, उत्तर पट्टिको, श्रेष्ठ, ३ नाम ।। उत्तरम् १ जवाफ, १ को नाम ।। अनुत्तरः १ तल्लो, उत्तर पट्टि वाहेकको, अधम, श्रेष्ट, ४ को नाम ।। परः १ टाढाको, पराई, उत्तम, ३ को नाम ।। मधुरः १ मीठो, गुलीयो, प्यारो, ३ को नाम ।। क्रूरः १ साह्रो, निर्दयी, (निठुर) घोर, ३ को नाम ।। उदारः १ दानी, ठूलो, २ को नाम ।। इतरः १ आर्को, नीच (चुत्यो) २ को नाम ।। स्वैरः १ ढीलो, स्वच्छन्द, ३ को नाम ।। शुभ्रम् १ उज्यालो, सेतो, २ को नाम ।। मौलिः १ शिखा,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कृतान्तानेहसोः कालश्चतुर्थेऽपि युगे कलिः २७२३
स्यात्कुरङ्गेऽपि कमलः प्रावारेऽपि च कम्बलः २७२४
करोपहारयोः पुंसि बलिः प्राण्यङ्गजे स्त्रियाम् २७२५
स्थौल्यसामर्थ्यसैन्येषु बलं ना काकसीरिणोः २७२६
वातूलः पुंसि वात्यायामपि वातासहे त्रिषु २७२७
भेद्यलिङ्गः शठे व्यालः पुंसि श्वापदसर्पयोः २७२८
मलोऽस्त्री पापविट्किट्टान्यस्त्री शूलं रुगायुधम् २७२९
शङ्कावपि द्वयोः कीलः पालिः स्त्र्यश्र्यङ्कपङ्क्तिषु २७३०
कला शिल्पे कालभेदेऽप्याली सख्यावली अपि २७३१
अब्ध्यम्बुविकृतौ वेला कालमर्यादयोरपि २७३२

शिर, केश, वाटेको कपाल, मुकुट, ५ को नाम ॥ पीलुः १ दाँते ओखर, हात्ती, वाँण, फूल, ४ को नाम ॥ कालः १ यमराज, समय, २ को नाम ॥ कलिः १ झगरा, कलियुग, २ को नाम ॥ कमलः १ मृग, कमलम् १ कमल, पानी, ३ को नाम ॥ कम्बलः १ ओढेको पछ्यौरा, राडो पाखो रग इत्यादि, २ को नाम ॥ बलिः १ राजालाई बुझाउनु पर्ने तिरो, नजराना (सौगात(को सेलो) नैवेद्य,मुँजा लुँदा, ४ को नाम ॥ बलम् १ मोट्याईं, सामर्थ्य,सैन्य ३ को नाम ॥ बलः १ काग,बलराम, बलनामक दैत्य, ३ को नाम ॥ वातुलः १ हुरी, वातूलः १ त्रिलिङ्गमा छ, खप्न नसक्ने वतास, ज्यादा बोल्ने, २ को नाम ॥ व्यालः १ दुष्ट-बदमास, व्याघ्रादि हिंसकपशु, सर्प, शठ, ४ को नाम ॥ मलः १ पाप, विष्टा, कस, कीट्, ४ को नाम ॥ शूलम् १ शूल नामक रोग, त्रिशूल, हतियार, ३ को नाम ॥ कीलः १ कीलो, अग्निका ज्वाला, आङ्कुरो, २ को नाम ॥ पालिः १ पाली १ स्त्रीमाछ, कोण; (कुना) काख, लहर, पंक्ति, ४ को नाम ॥ कला १ शिल्प, (कालिगरी) काल विशेष, (३० काष्ठा) हिस्सा, ३ को नाम ॥ आलिः १ आली १ संगिनी, लहर, (पक्तिः) २ को नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

बहुलाः कृत्तिका गावो बहुलोऽग्नौ शितौ त्रिषु २७३३
लीला विलासक्रिययोरुपला शर्करापि च २७३४
शोणितेऽम्भसि कीलालं मूलमाद्ये शिफाभयोः २७३५
जालं समूह आनायगवाक्षक्षारकेष्वपि २७३६
शीलं स्वभावे सद्वृत्ते सस्ये हेतुकृते फलम् २७३७
छर्दिर्नेत्ररुजोः क्लीबं समूहे पटलं न ना २७३८
अधःस्वरूपयोरस्त्री तलं स्याच्चामिषे पलम् २७३९
और्वानलेऽपि पातालं चलं वस्त्रेऽधमे त्रिषु २७४०
कुकूलं शङ्कुभिः कीर्णे श्वभ्रे ना तु तुषानले २७४१
निर्णीते केवलमिति त्रिलिङ्गं त्वेककृत्स्नयोः २८४२
पर्याप्तिक्षेमपुण्येषु कुशलं शिक्षिते त्रिषु २७४३

वेला १ समुद्रका जलको वृद्धि (ज्वार) काल, मर्यादा, तीर, ४ को नाम ॥ बहुला १ कृत्तिकानक्षत्र, गाई २ को नाम ॥ बहुलः १ अग्नि, कालो वर्ण हुने, २ को नाम ॥ कीला १ विहार, सामान्य कार्य, २ को नाम ॥ उपला १ चीनीको नाम ॥ उपलः १ पत्थर,रत्न, २ को नाम ॥ कीलालम् १ पानी, रगत, २ को नाम ॥ मूलम् १ कारण, जरा, मूल नामक नक्षत्र, ३ को नाम ॥ जालम् १ समूह, जाल, आँखिझ्याल, सानु नयाँ कोपिला, ४ को नाम ॥ शीलम् १ स्वभाव, असलचालचलन, २ को नाम ॥ फलम् १ वृक्षादिको फल, कारण बाट पैदाहुने कार्य, २ को नाम ॥ पटलम् १ छानू, नेत्ररोगविशेष, २ को नाम ॥ पटलम् १ समूह १ को नाम ॥ तलम् १ तलोभाग, स्वरूप, २ को नाम ॥ पलम् १ मासु, ४ कर्षप्रमाण, २ को नाम ॥ पातालम् १ पाताल, बडवाग्नि, २ को नाम ॥ चेलः १ वस्त्र, अधम, २ को नाम ॥ कुकूलम् १ काँढै काँढाले कीलाले भरीयेको खाल्टो, कुकूलः १ भूसको आगो, १ को

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रवालमङ्कुरेऽप्यस्त्री त्रिषु स्थूलं जडेऽपि च २७४४
करालो दन्तुरे तुङ्गे चारौ दक्षे च पेशलः २७४५
मूर्खेऽर्भकेऽपि बालः स्याल्लोलश्चलसतृष्णयोः २७४६
दवदावौ वनारण्यवह्नी जन्महरौ भवौ २६४७
मन्त्री सहायः सचिवौ पतिशाखिनरा धवाः २७४८
अवयः शैलमेषार्का आज्ञाह्वानाध्वरा हवाः २७४९
भावः सत्तास्वभावाभिप्रायचेष्टात्मजन्मसु २७५०
स्यादुत्पादे फले पुष्पे प्रसवो गर्भमोचने २७५१
अविश्वासेऽपह्नवेऽपि निकृतावपि निह्नवः २७५२
उत्सेकामर्षयोरिच्छाप्रसरे मह उत्सवः २७५३

नाम ।। केवलम् १ निर्णय (मात्रै) केवल, (यौटा) सबै, ३ को नाम ।। कुशलम् १ पर्याप्ति, सामर्थ्य, कल्याण, पुण्य, शिक्षित (चतुर) ५ को नाम ।। प्रवालम् १ नयाँ अङ्कुर, बीणाको नाल, मूगा, ३ को नाम ।। स्थूलम् १ मूर्ख, ठूलो मोटो, २ को नाम ।। करालः १ दन्तुर, (छ्वाँके) अग्लो, डरलाग्दो, ३ को नाम ।। पेशलः १ राम्रो, सिपालु, २ को नाम ।। बालः १ मूर्ख, केटाकेटी, २ को नाम ।। कोलः १ चञ्चल, तिर्सना गर्ने, २ को नाम ।। दवः १ दावः १ वन, डढेलो, २ को नाम ।। भवः १ उत्पत्तिः, शङ्कर, प्राप्ति, सत्ता, संसार, कल्याण, ६ को नाम ।। सचिवः १ बुद्धि सचिव मन्त्री, कर्म सचिव सहायक कर्मचारी, २ को नाम ।। धवः १ पति, धँयारो, भाले, धूर्त, ४ को नाम ।। अविः १ पर्वत, भेडा, सूर्य, स्वामी, ४ को नाम ।। हवः १ आज्ञा बोलावट, यज्ञ, ३ को नाम ।। भावः १ सत्ता, स्वभाव, अभिप्राय, चेष्टा, हावभाव, आत्मा, जन्म, ७ को नाम ।। प्रसवः १ उत्पत्ति, फल, फूल, सुत्केरी हुनु, सन्तान, ५ को नाम ।। निह्नवः १ अविश्वास (वेपत्यार) ढाँटनु, कपट्, ३ को ताम ।। उत्सवः १ घमण्ड, रिस, ज्यादा इच्छा, उत्सव, (हर्षबढाईं) ४ को

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अनुभावः प्रभावे च सतां च मतिनिश्चये २७५४
स्याज्जन्महेतुः प्रभवः स्थानं चाद्योपलब्धये २७५५
शूद्रायां विप्रतनये शस्त्रे पारशवो मतः २७५६
ध्रुवो भभेदे क्लीबं तु निश्चिते शाश्वते त्रिषु २७५७
स्वो ज्ञातावात्मनि स्वं त्रिष्वात्मीये स्वोऽस्त्रियां धने २७५८
स्त्रीकटीवस्त्रबन्धेऽपि नीवी परिपणेऽपि च २७५९
शिवा गौरीफेरवयोर्द्वन्द्वं कलहयुग्मयोः २७६०
द्रव्यासुव्यवसायेषु सत्त्वमस्त्री तु जन्तुषु २७६१
क्लीबं नपुंसकं षण्ढे वाच्यलिङ्गमविक्रमे २७६२
द्वौ विशौ वैश्यमनुजौ द्वौ चराभिसरौ स्पशौ २७६३
द्वौ राशी पुञ्जमेषाद्यौ द्वौ वंशौ कुलमस्करौ २७६४
रहःप्रकाशौ वीकाशौ निर्वेशो भृतिभोगयोः १७६५

नाम ।। अनुभावः १ प्रताप, सद्बुद्धिले गरेको निश्चय, स्थायिभावलाई बुझाउने लज्जादि अनुभाव, ३ को नाम ।। प्रभवः १ जन्माउने, पैलेजानियेको ठाऊँ उत्पत्ति, ३ को नाम ।। पारशवः १ शूद्र कन्यामा जन्मेको ब्राह्मण पुत्र, बञ्चरो, २ को नाम ।। ध्रुवः १ ध्रुवतारा, ध्रुवम् १ निश्चयपक्का, ध्रुवः१ नित्य अविनाशी, ३ को नाम ।। स्वः १ दाज्युभाई, आफु, धन, आत्मीय (आपस) ४ को नाम ।। नीवी १ फँरीयाँको मुजो बाँधनेडोरी,व्यापारीको साउँधन, २ को नाम ।। शिवा १ पार्वती, अमला, स्याल, ३ को नाम ।। द्वन्द्वम् १ झगडा, जोडा, २ को नाम ।। सत्वम् १ धन, प्राण, उद्योग, प्राणीबल, ४ को नाम ।। क्लीवम् १ नपुंसक, १ को नाम ।। क्लीवः १ नामर्द, १ को नाम ।। विश् १ वैश्य, मानिस, २ को नाम ।। स्पशः १ जासजुस्, युद्ध, २ को नाम ।। राशिः १ थुप्रो, (रास) मेषादि राशि, २ को नाम ।। वंशः १ कुल, बाँस, २ को नाम ।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कृतान्ते पुंसि कीनाशः क्षुद्रकर्षकयोस्त्रिषु २७६६
पदे लक्ष्ये निमित्तेऽपदेशः स्यात्कुशमप्सु च २७६७
दशावस्थानेकविधाप्याशा तृष्णापि चायता २७६८
वशा स्त्री करिणी च स्याद्दृग्ज्ञाने ज्ञातरि त्रिषु २७६९
स्यात्कर्कशः साहसिकः कठोरामसृणावपि २७७०
प्रकाशोऽतिप्रसिद्धेऽपि शिशावज्ञे च बालिशः २७७१
कोशोऽस्त्री कुड्मले खड्गपिधानेऽर्थौघदिव्ययोः २७७२
सुरमत्स्यावनिमिषौ पुरुषावात्ममानवौ २७७३
काकमत्स्यात्खगौ ध्वाङ्क्षौ कक्षौ तुतृणवीरुधौ २७७४
अभीषुः प्रग्रहे रश्मौ प्रैषः प्रेषणमर्दने २७७५

वीकाशः १ एकान्त, प्रकाश, (खुल्लमखुल्ला) २ को नाम ॥ निर्वेशः १ ज्याला, सुखदुखादिको भोग, २ को नाम ॥ कीनाशः १ यमराज, क्षुद्र (चुस्थो) खेतीवाला, ३ को नाम ॥ अपदेशः १ पद (दर्जा) निहुँ, (बहाना) निमित्त, ३ को नाम ॥ कुशः १ कुश, पानी, रामपुत्र, ३ को नाम ॥ वाच्य लिङ्गछ ॥ दशा १ अवस्था, वस्त्रको छेउ, वत्ती, ज्योतिष प्रसिद्ध दशा, ४ को नाम ॥ आशा १ दिशा, आशागर्नु, २ को नाम ॥ वशा १ स्त्री, हथिनी, २ को नाम ॥ दृक् १ ज्ञान, आँखा, २ को नाम ॥ दृक् १ जान्ने, देख्ने, २ का नाम ॥ कर्कशः १ साहसी, साह्रो, रुखो, ३ को नाम ॥ प्रकाशः १ अतिप्रसिद्ध, उज्यालो, २ को नाम ॥ बालिशः १ वालक, मूर्ख, २ को नाम ॥ कोशः १ कोपिला, तरवार प्रभृतिकोदाप, धनकोसमूह, दिव्य, (क्रियाशपथभेद) ४ को नाम ॥ अनिमिषः १ देवता, माछा, २ को नाम ॥ पुरुषः १ आत्मा, लोग्नेमानिस, २ को नाम ॥ ध्वाङ्क्षः १ काग, माछाखाने पक्षी २ को नाम ॥ कक्षः १ तृण, लता, २ को नाम ॥ अभीषुः १ लगाम, किरण, २ को नाम ॥ प्रैषः १ अह्राउनु, पीनु, २ को नाम ॥ पक्षः १ सहाय, पखेटा, एकतर्फ,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पक्षः सहायेऽप्युष्णीषः शिरोवेष्टकिरीटयोः २७७६
शुक्ले मूषिके श्रेष्ठे सुकृते वृषभे वृषः २७७७
द्यूतेऽक्षे शारिफलकेऽप्याकर्षोऽथाक्षमिन्द्रिये २७७८
ना द्यूताङ्गे कर्षचक्रे व्यवहारे कलिद्रुमे २७७९
कर्षूर्वार्ता करीषाग्निः कर्षूः कुल्याभिधायिनी २७८०
पुंभावे तत्क्रियायां च पौरुषं विषमप्सु च २७८१
उपादानेऽप्यामिषं स्यादपराधेऽपि किल्बिषम् २७८२
स्याद्वृष्टौ लोकधात्वंशे वत्सरे वर्षमस्त्रियाम् २७८३
प्रेक्षा नृत्येक्षणं प्रज्ञा भिक्षा सेवार्थना भृतिः २७८४
त्विट् शोभापि त्रिषु परे न्यक्षं कार्त्स्न्यनिकृष्टयोः २७८५
प्रत्यक्षेऽधिकृतेऽध्यक्षो रूक्षस्त्वप्रेम्ण्यचिक्कणे २७८६

मासको आधाभाग, ४ को नाम ॥ उष्णीषम् १ पगरी, मुकुट, २ को नाम ॥ वृषः १ साँढेजस्तो धेरै वीर्यहुने पुरुष, मुसो, श्रेष्ठ, पुण्य, साँढे, ५ को नाम ॥ कोशः १ कोपिला, तर्वारखुकुरी कोदाप्, धनसमूह (खजाना) दिव्य, (निह) ४ को नाम ॥ आकर्षः १ जुवा, पाशा, थर्की, सुन जाँच्नेकसी, ४ को नाम ॥ अक्षः १ इन्द्रिय,पाशा,अक्षप्रमाण १६ मासा,पाङ्ग्रो,आमदानी खर्चको विचार, वर्राकोवृक्ष, ६ को नाम ॥ कर्षूः सुकेका गोवरको आगो,सानुखोलो,कुलो,३ को नाम ॥ पौरुषम् १ मर्दपना, पुरुषको काम, २ को नाम ॥ विषम् १ विष,पानी २ को नाम ॥ आमिषम् १ घुस, (कोसेली) मासु, ३ को नाम ॥ किल्विषम् १ पाप, कसुर, २ को नाम ॥ वर्षम् १ वृष्टि, पृथिवीको एकांश, (भारतवर्ष) किंपुरुष वर्ष इत्यादि, संवत्सर, ३ को नाम ॥ प्रेक्षा १ नाचप्रभृति तमाशा, बुद्धि, २ को नाम ॥ भिक्षा, सेवागर्नु, माग्नु, ज्याला, ३ को नाम ॥ त्विट् १ शोभा, तेज, २ को नाम ॥ न्यक्षः १ सबै, नगीचको, २ को नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

रविश्वेतच्छदौ हंसौ सूर्यवह्नी विभावसू २७८७
वत्सौ तर्णकवर्षौ द्वौ सारङ्गाश्च दिवौकसः २७८८
शृङ्गारादौ विषे वीर्ये गुणे रागे द्रवे रसः २७८९
पुंस्युत्तंसावतंसौ द्वौ कर्णपूरे च शेखरे २७९०
देवभेदेऽनले रश्मौ वसू रत्ने धने वसु २७९१
विष्णौ च वेधाः स्त्री त्वाशीर्हिताशंसाहिदंष्ट्रयोः २७९२
लालसे प्रार्थनौत्सुक्ये हिंसा चौर्यादिकर्म च २७९३
प्रसूरश्वापि भूद्यावौ रोदस्यौ रोदसी च ते २७९४
ज्वालाभासौ न पुंस्यर्चिर्ज्योतिर्भद्योतदृष्टिषु २७९५
पापापराधयोरागः खगबाल्यादिनोर्वयः २७९६
तेजःपुरीषयोर्वर्चो महस्तूत्सवतेजसोः २७९७

अध्यक्षः १ प्रत्यक्ष, मालिक, २ को नाम ॥ रूक्षः १ प्रेम नगर्ने, रुखो, २ को नाम ॥ हंसः १ सूर्य, हाँस, २ को नाम ॥ विभावसुः १ सूर्य, अग्नि, २ को नाम ॥ वत्सः १ बाछा बाछी, संवत्सर, २ को नाम ॥ दिवौकाः १ काका कुलीपक्षी, देवता, २ को नाम ॥ रसः १ शृङ्गारादिरस, विष, वीर्य, मधुराम्लादि रस, प्रेम, झोल, ६ को नाम ॥ उत्तंसः १ अवतंसः १ कानको गहना विशेष, अग्नि, किरण, मुकुट्, ३ को नाम ॥ वसुः १ देवता विशेष, अग्नि, किरण, ३ को नाम ॥ वसु १ रत्न, धन, २ को नाम ॥ वेधाः १ ब्रह्मा, विष्णु, २ को नाम ॥ आशीः १ आशीर्वाद, सर्पको ताळुनेरको दाँत २ को नाम ॥ लालसा १ माग्नु, लालचा गर्नु, २ को नाम ॥ हिंसा १ आर्कालाई पीडाहुने चोरी डाँका आदिकाम, मार्नु, २ को नाम ॥ प्रसूः १ घोडी, आमा, २ को नाम ॥ रोदसी १ रोदस् १ पृथिवी, आकाश, २ का २ नाम ई २ शब्द द्विवचनान्तैरहन्छन् ॥ आर्चिः १ ज्वाला, तेज, २ को नाम ॥ ज्योतिः १ तारा, उज्यालो, नेत्र, ३ को नाम ॥ आगः १ पाप, अपराध, २ को नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

रजो गुणे च स्त्रीपुष्पे राहौ ध्वान्ते गुणे तमः २७९८
छन्दः पद्येऽभिलाषे च तपः कृच्छ्रादिकर्म च २७९९
सहो बलं सहा मार्गो नभः खं श्रावणो नभाः २८००
ओकः सद्माश्रयश्चौकाः पयः क्षीरं पयोऽम्बु च २८०१
ओजो दीप्तौ बले स्रोत इन्द्रिये निम्नगारये २८०२
तेजः प्रभावे दीप्तौ च बले शुक्रेऽप्यतस्त्रिषु २८०३
विद्वान्विदंश्च बीभत्सो हिंस्रोऽप्यतिशये त्वमी २८०४
वृद्धप्रशस्ययोर्ज्यायान्कनीयांस्तु युवाल्पयोः २८०५
वरीयांस्तूरुवरयोः साधीयान्साधुबाढयोः २८०६
दलेऽपि बर्हं निर्बन्धोपरागार्कादयो ग्रहाः २८०७

वयः १ पक्षी, उमेर, २ को नाम ॥ वर्चः १ तेज, विष्ठा, २ को नाम ॥ महः उत्सव, तेज, २ को नाम ॥ रजः १ रजोगुण, स्त्रीको रज, २ को नाम ॥ तमः १ राहु, अन्धकार, तमोगुण, ३ को नाम ॥ छन्दः १ श्लोकादिछन्द, अभिलाषा, वेद, ३ को नाम ॥ तपः १ तपस्या, तपाः १ माघ महिना, २ को नाम ॥ सहः १ बल, सहाः १ मुंसी र महिना, २ को नाम ॥ नभः १ आकाश. नभाः १ श्रावण महिना, २ को नाम ॥ ओकः १ घट, ओकः १ आश्रय, २ को नाम ॥ पयः १ दूध, पानी, २ को नाम ॥ ओजः १ तेज, बल, २ को नाम ॥ स्रोतः १ इन्द्रिय, नदीको वेग, सोतो, ३ को नाम ॥ ३ तेजः १ प्रताप, कान्ति, बल, शुक्र, ४ को नाम ॥ विद्वान् १ विद्वान्, जान्ने, २ को नाम ॥ बीभत्सः १ हिंसा गर्ने, घिन लाग्दो, २ को नाम ॥ ज्यायान् १ अति बूढो, अति असल, २ को नाम ॥ कनियान् १ धेरैनैकान्छो, अतिथोरै अति सानू, २ को नाम ॥ वरियान् १ अति ठूलो, अति असल, २ को नाम ॥ साधीयान् १ अति असल, अति दृढ, २ को नाम ॥ बर्हम् १ पात, मयूरको प्वाख, २ को नाम ॥ ग्रहः १ ढिपी, सूर्यादि ग्रह, ग्रहण, ३ को

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

द्वार्यापीडे क्वाथरसे निर्व्यूहो नागदन्दके २८०८
तुलासूत्रेऽश्वादिरश्मौ प्रग्राहः प्रग्रहोऽपि च २८०९
पत्नीपरिजनादानमूलशापाः परिग्रहाः २८१०
दारेषु च गृहाः श्रोण्यामप्यारोहो वरस्त्रियाः २८११
व्यूहो वृन्देऽप्यहिर्वृत्रेऽप्यग्नीन्द्वर्कास्तमोपहाः २८१२
परिच्छदे नृपार्हेऽर्थे परिबर्होऽव्ययाः परे २८१३
आङीषदर्थेऽभिव्याप्तौ सीमार्थे धातुयोगजे २८१४
आ प्रगृह्यः स्मृतौ वाक्येऽप्यास्तु स्यात्कोपपीडयोः २८१५
पापकुत्सेषदर्थे कु धिङ् निर्भर्त्सननिन्दयोः २८१६
चान्वाचयसमाहारेतरेतरसमुच्चये २८१७

नाम ॥ निर्व्यूहः १ ढोका, कपालमा लाउने फुलको झुप्पा, काँढाको रस, खुटो, (भित्ताको तेर्सो किलो झुन्याउँने, ४ को नाम ॥ प्रग्राहः १ प्रग्रहः १ तराजु का डाँडीकोडोरो, लगाम, २ को नाम ॥ परीग्रहः १ पत्नी, परिवार, लिनु, फेद, सराप, ५ को नाम ॥ गृहाः १ घर, पत्नी, २ को नाम ॥ यो पुंलिङ्गी गृह शब्द बहुवचनान्तछ ॥ आरोहः १ सुन्दरी स्त्रीको कटी, चढनु, उकालो, ३ को नाम ॥ व्यूहः १ समूह, दण्ड-चक्र-इत्यादिको आकार गरेर खडा गरेको दण्ड व्यूह चक्र व्यूह इत्यादि नामको सैन्यको किल्ला, २ को नाम ॥ अहिः १ वृत्रासुर, सर्प, २ को नाम ॥ तमोपहः १ अग्नि, चन्द्र, सूर्य, ३ को नाम ॥ परिबर्हः १ सर्जाम्, राजयोग्य वस्तु २ को नाम ॥ अब उप्रान्त अव्यय, शब्द हुन्, आङ् १ अलिकति, अभिव्याप्ति, (कुनै वस्तु देखी) मर्यादा, (कहीं सम्म) धातु योग गर्दा जुन् धातुको जो अर्थहुन्छ त्यो अर्थ, ४ को नाम ॥ आ १ स्मरण, वाक्यारम्भ (हँवाहाँ पछी) २ को नाम ॥ आः १ रीस, पीडा, २ को नाम ॥ कु १ पाप, निन्दा, अलि अलि, ३ को नाम ॥ धिक् १ धिक्कार, गर्नु, हपकाउनु, २ को नाम ॥ च १ अन्वाचय,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्वास्त्याशीःक्षेमपुण्यादौ प्रकर्षे लङ्घनेऽप्यति २८१८
स्वित्प्रश्ने च वितर्के च तु स्याद्भेदेऽवधारणे २८१९
सकृत्सहैकवारे चाप्याराद्दूरसमीपयोः २८२०
प्रतीच्यां चरमे पश्चादुताप्यर्थविकल्पयोः २८२१
पुनःसहार्थयोः शश्वत्साक्षात्प्रत्यक्षतुल्ययोः २८२२
खेदानुकम्पासंतोषविस्मयामन्त्रणे वत २८२३
हन्त हर्षेऽनुकम्पायां वाक्यारम्भविषादयोः २८२४
प्रति प्रतिनिधौ वीप्सालक्षणादौ प्रयोगतः २८२५
इति हेतुप्रकरणप्रकाशादिसमाप्तिषु २८२६
प्राच्यां पुरस्तात्प्रथमे पुरार्थेऽग्रत इत्यपि २८२७
यावत्तावच्च साकल्येऽवधौ मानेऽवधारणे २८२८

समाहार, इतरेतरयोग, समुच्चय, ४ को नाम ॥ स्वस्तिः १ आशीर्वाद, कुशल मङ्गल, पुण्य, भलो, ४ को नाम ॥ अति १ ज्यादा, अति क्रमण (उल्लङ्घन) २ को नाम ॥ स्वितः १ प्रश्न, तर्क, २ को नाम ॥ तु १ भेद (फरक) अवधारण, (ठहराउनु, २ को नाम ॥ सकृत् १ साथ, एकै चोटी, आरात् १ टाढा, नगीच् , २ को नाम ॥ पश्चात् १ पश्चिमतर्फ, पछी, २ को नाम ॥ उत १ अप्यर्थ (पनी) विकल्प, २ को नाम ॥ शश्वत् १ फेरी, संगै, २ को नाम ॥ साक्षात् १ प्रत्यक्ष, तुल्य, २ को नाम ॥ बत १ खेद, दया, सन्तोष, आश्चर्य, सम्बोधन, ५ को नाम ॥ हन्त १ हर्ष, दया, वाक्यारम्भ, खेद, ४ को नाम ॥ प्रति १ प्रतिनिधि, वीप्सा, लक्षण, इत्थंभूताख्यान इत्यादि शिष्टप्रयोगानुसारले जान्नु ३ को नाम ॥ इति १ कारण, प्रकार, (तरह) प्रकाश, प्रकर्ष,एवमर्थ (यसरी) समाप्ति, ६ को नाम ॥ पुरस्तात् १ पूर्वतर्फ, पहिला (अघो) पहिले, अघिल्तिट, ४ को नाम ॥ अग्रतः १ अघो, अघिल्तिट, २ को नाम ॥ यावत् १ तावत् १ सकलत्व (सबै) अवधि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मङ्गलानन्तरारम्भप्रश्नकार्त्स्न्येष्वथो अथ २८२९
वृथा निरर्थकाविध्योर्नानाऽनेकोभयार्थयोः २८३०
नु पृच्छायां विकल्पे च पश्चात्सादृश्ययोरनु २८३१
प्रश्नावधारणानुज्ञानुनयामन्त्रणे ननु २८३२
गर्हासमुच्चयप्रश्नशङ्कासंभावनास्वपि २८३३
उपमायां विकल्पे वा सामि त्वर्धे जुगुप्सिते २८३४
अमा सह समीपे च कं वारिणि च मूर्धनि २८३५
इवेत्थमर्थयोरेवं नूनं तर्केऽर्थनिश्चये २८३६
तूष्णीमर्थे सुखे जोषं किं पृच्छायां जुगुप्सने २८३७
नाम प्राकाश्यसंभाव्यक्रोधोपगमकुत्सने २८३८
अलं भूषणपर्याप्तिशक्तिवारणवाचकम् २८३९
हुं वितर्के परिप्रश्ने समयान्तिकमध्ययोः २८४०

(सम्म) परिमाण, निश्चय, ४ को नाम ॥ अथो १ अथ १ मङ्गल उप्रान्त, प्रारम्भ, प्रश्न, साकल्य, (सवै) ५ को नाम ॥ वृथा १ व्यर्थ, (वेफाइदा) अविधि, वेफाइदा, २ को नाम ॥ नाना १ अनेक, दुई, २ को नाम ॥ नु १ प्रश्न, विकल्प, २ को नाम ॥ अनु १ पछी, सादृश्य, २ को नाम ॥ ननु १ प्रश्न, निश्चय, आज्ञा, अनुनय, सान्त्वना, सम्बोधन, ५ को नाम ॥ अपि १ निन्दा, समुच्चय, प्रश्न, शङ्का, संभावना, ५ को नाम ॥ वा १ उपमा, विकल्प, २ को नाम ॥ सामि १ आधा खराव, २ को नाम ॥ अमा १ संगै, नगीचै, २ को नाम ॥ कम् १ पानी, शिर, २ को नाम ॥ एवम् १ इवार्थ भैं, इत्थमर्थ, (यसरी) २ को नाम ॥ नूनम् १ तर्क, निश्चय, पक्का, ३ को नाम ॥ जोषम् १ चुपचाप, सुख, २ को नाम ॥ किम् १ प्रश्न, (के) जुगुप्सा छी, २ को नाम ॥ १ प्रसिद्धि, संभावना, क्रोध, अङ्गीकार, निंद्रा, ५ को नाम ॥ अलम् १

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पुनरप्रथमे भेदे निर्निश्चयनिषेधयोः २८४१
स्यात्प्रबन्धे चिरातीते निकटागामिके पुरा २८४२
ऊरर्यूरी चोररी च विस्तारेऽङ्गीकृतौ त्रयम् २८४३
स्वर्गे परे च लोके स्ववार्तासंभाव्ययोः किल २८४४
निषेधवाक्यालंकारजिज्ञासानुनये खलु २८४५
समीपोभयतः शीघ्रसाकल्याभिमुखेऽभितः २८४६
नामप्राकाश्ययोः प्रादुर्मिथोऽन्योन्यं रहस्यपि २८४७
तिरोऽन्तर्धौ तिर्यगर्थे हा विषादशुगार्तिषु २८४८
अहहेत्यद्भुते खेदे हि हेताववधारणे २८४९

इति नानार्थ वर्गः ॥ ६. अथाऽव्ययवर्गः

चिरायचिररात्रायचिरस्याद्याश्चिरार्थकाः २८५०

सिंगार, परिपूर्णता, (काफि) सामर्थ्य, निवारण, (वस) ४ को नाम ॥ हुम् १ तर्क,प्रश्न, २ को नाम ॥ समया १ नगीच, माझ्, २ को नाम ॥ पुनः १ अप्रथम (दोस्रो) भेद, (विशेष) फेरी, २ को नाम ॥ निः १ निश्चय, निषेध, पुरा, निरन्तर, पहिले, हाल सालैमा पछीहुने, ५ को नाम ॥ ऊररी १ ऊरी १ उररी १ अङ्गीकार, विस्तार, २ को नाम ॥ स्वर् १ स्वः १ स्वर्ग, पर लोक २ को नाम ॥ किल १ वार्ता (किंवदन्ती) संभाव्य, (हुन्छ कि भनी संभावना गरिने) २ को नाम ॥ खलु १ निषेध, वाक्यालङ्कार, प्रश्न, अनुनय (सान्तपना) ४ को नाम ॥ अभितः १ नगीचै बरीपरी, चाँडो, जम्मै अघिल्तिर, ४ को नाम ॥ प्रादुः १ नाऊँ, प्रकट, २ को नाम ॥ मिथः परस्पर, एकान्त, २ को नाम ॥ तिरः १ अन्तर्धान, तेर्सो, २ को नाम ॥ हा १ खेद, शोक, पीडा ३ को नाम ॥ अहह १ आश्चर्य- ओहो, खेद ओहो २ को नाम ॥ हि १ हेतु किन भनेको, निश्चय, २ को नाम ॥

२८५०–२८९५. चिराय, चिररात्राय, चिरस्य, 'आद्य'शब्दात् चिरेण,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मुहुः पुनःपुनः शश्वदभीक्ष्णमसकृत्समाः २८५१
स्राग्झटित्यञ्जसाह्नाय द्राङ मङ्क्षु सपदि द्रुते १८५२
बलवत्सुष्ठु किमुत स्वत्यतीव च निर्भरे २८५३
पृथग्विनान्तरेणर्ते हिरुङ् नाना च वर्जने २८५४
यत्तद्यतस्ततो हेतावसाकल्ये तु चिच्चन २८५५
कदाचिज्जातु सार्धं तु साकं सत्रा समं सह २८५६
आनुकूल्यार्थकं प्राध्वं व्यर्थके तु वृथा मुधा २८५७
आहो उताहो किमुत विकल्पे किं किमूत च २८५८
तु हि च स्म ह वै पादपूरणे पूजने स्वति २८५९
दिवाह्नीत्यथ दोषा च नक्तं च रजनावपि २८६०
तिर्यगर्थे साचि तिरोऽप्यथ संबोधनार्थकाः २८६१

चिरात्, चिरम्, ६ चिर काल का नाम ॥ आद्यपदले चिरेण, चिरात्, चिरम्, शब्दको ग्रहण गर्नु ॥ मुहुः, पुनःपुनः, शश्वत्, अभीक्ष्णम्, असकृत्, ५ बारम्बारका नाम ॥—स्राक्, झटिति, अञ्जसा, अह्नाय, द्राक्, मङ्क्षु, सपदि, ७ शीघ्र (चाँडो)का नाम ॥—बलवत्, सुष्ठु, किमुत, सु, अति, अतीव, ६ ज्यादा (खूब धेरै)का नाम ॥—पृथक्, विना, अन्तरेण, ऋते, हिरुक्, नाना, ६ पृथक् (बाहेक)का नाम ॥—यत्, तत्, यतः, ततः, ४ कारण (किन)का नाम ॥—चित्. चन, २ असाकल्य (क्यहिकोही इत्यादि)का नाम ॥—कदाचित्, जातु, २ कदाचित् (कोही समय)का नाम ॥—सार्धम्, साकम्, सत्रा, समम्, सह, ५ सँगका नाम ॥—प्राध्वम्, १ अनुकूल्य (भने जस्तो हुनु)को नाम ॥—वृथा, मुधा, २ व्यर्थ (बेफायदा)का नाम ॥—आहो, उताहो, किमुत, किं, किमु, उत, ६ तर्कका नाम ॥—तु, हि, च, स्म, ह, वै, ६ श्लोककोपाद पूरण गर्ने शब्दका नाम ॥—सु, अति, २ पूजार्थ (असल)का नाम ॥—दिवा १ दिनको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्युः प्याट पाडङ्ग हे है भोः समया निकषा हिरुक् २८६२
अतर्किते तु सहसा स्यात्पुरः पुरतोऽग्रतः २८६३
स्वाहा देवहविर्दाने श्रौषट् वौषट् वषट् स्वधा २८६४
किंचिदीषन्मनागल्पे प्रेत्यामुत्र भवान्तरे २८६५
च वा यथा तथेवैवं साम्येऽहो ही च विस्मये २८६६
मौने तु तूष्णीं तूष्णीकां सद्यः सपदि तत्क्षणे २८६७
दिष्ट्या समुपजोषं चेत्यानन्देऽथान्तरेऽन्तरा २८६८
अन्तरेण च मध्ये स्युः प्रसह्य तु हठार्थकम् २८६९
युक्ते द्वे सांप्रतं स्थानेऽभीक्ष्णं शश्वदनारते २८७०
अभावे नह्य नो नापि मास्म मालं च वारणे २८७१

नाम ॥—दोषा, नक्तम्, २ रात्रिका नाम ॥—साचि, तिरः, २ तेर्साका नाम ॥—प्याट्, पाट्, अङ्ग, हे, है, भोः, ६ संबोधन अर्थ बुझाउनेका नाम ॥—समया, निकषा, हिरुक्, ३ नगीच (समीप)का नाम ॥—सहसा १ झट्ट (अकस्मात्को नाम ॥—पुरः, पुरतः, अग्रतः, ३ अघिल्तिरका नाम ॥—स्वाहा, श्रौषट्, वौषट्, वषट्, ४ देवतालाई चरू आदि हवि चढाउदा प्रयोग गरीने दानका नाम ॥—स्वधा १ पितृलाई तर्पण पिण्ड दिंदा, प्रयोग गरीने शब्द (पितृदान)को नाम ॥—किंचित्, ईषत्, मनाक्, ३ अलिकतिका नाम ॥—प्रेत्य, अमुत्र, २ परलोक (आर्कोजन्म) का नाम ॥—व, वा, यथा, तथा, इव, एवं, ६ तुल्यताका नाम ॥—अहो, ही, २ आश्चर्यका नाम ॥—तूष्णीम्, तूष्णीकाम्, २ मौनका नाम ॥—सद्यः, सपदि, २ तुरन्त (तत्काल)का नाम ॥—दिष्ट्या, समुपजोषम्, २ आनन्दका नाम ॥—अन्तरे, अन्तरा, अन्तरेण, ३ माझका नाम ॥—प्रसह्य, १ जबर्जस्तीको नाम ॥—सांप्रतम्, स्थाने, २ मुनासिबका नाम ॥—अभीक्ष्णम्, शश्वत्, २ निरन्तरका नाम ॥—नहि, अ, नो, न, ४ अभाव

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पक्षान्तरे चेद्यदि च तत्त्वे त्वद्धाञ्जसा द्वयम् २८७२
प्राकाश्ये प्रादुराविः स्यादोमेवं परमं मते २८७३
समन्ततस्तु परितः सर्वतो विष्वगित्यपि २८७४
अकामानुमतौ काममसूयोपगमेऽस्तु च २८७५
ननु च स्याद्विरोधोक्तौ कच्चित्कामप्रवेदने २८७६
निःषमं दुःषमं गर्ह्ये यथास्वं तु यथायथम् २८७७
मृषा मिथ्या च वितथे यथार्थं तु यथातथम् २८७८
स्युरेवं तु पुनर्वै वेत्यवधारणवाचकाः २८७९
प्रागतीतार्थकं नूनमवश्यं निश्चये द्वयम् २८८०
संवद्वर्षेऽवरे त्वर्वागामेवं स्वयमात्मना २८८१

(नहुनु)का नाम ॥—मास्म, मा, अलम्, ३ निवारणका नाम ॥—चेत्, यदि, २ पक्षान्तर (यसो भने यसोहोलाकी)का नाम ॥—अद्धा, अञ्जसा, २ तत्त्व (ठिक् ठिक्) का नाम ॥—प्रादुः, आविः, २ स्पष्टका नाम ॥—ओम्, एवम्, परमम्, ३ स्वीकार मन्जुरीका नाम ॥—समन्ततः, परितः, सर्वतः, विष्वक्, ४ चारै तर्फका नाम ॥—कामम् १ अकामानुमति (इच्छा नभैकन हुन्छ भन्नुका नाम ॥—अस्तु १ रीसले हुन्छ भन्नुको नाम ॥—चकारात् कामम् पनिछ। ननु १ विरोध देखाउनाको नाम ॥—कच्चित् १ इष्ट प्रश्न (आरामैछ भनेर प्रश्न गर्नुको नाम ॥—निःषमम्, दुःषमम् २ खराबका नाम ॥—यथास्वम्, यथायथम्, २ जस्ताको तस्ताका नाम ॥—मृषा, मिथ्या, २ भूटाका नाम ॥—यथार्थम्, यथातथम्, २ यथार्थ (सच्चाका) नाम ॥—एवम्, तु, पुनः, वै, वा, ५ निर्णय का नाम ॥ प्राक् १ वीतेको (पहिलेको) नाम ॥ नूनम्, अवश्यम्, २ निश्चयका नाम ॥ संवत् १ वर्षको नाम ॥ अर्वाक् १ वरतिरको नाम ॥ आम्, एवम्, २ हवस (हो) भनी स्वीकार गर्नाका नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अल्पे नीचैर्महत्युच्चैः प्रायो भूम्न्यद्रुते शनैः २८८२
सना नित्ये बहिर्बाह्ये स्मातीतेऽस्तमदर्शने २८८३
अस्ति सत्त्वे रुषोक्तावु ऊं प्रश्नेऽनुनये त्वयि २८८४
हुं तर्के स्यादुषा रात्रेरवसाने नमो नतौ २८८५
पुनरर्थेऽङ्ग निन्दायां दुष्ठु सुष्ठु प्रशंसने २८८६
सायं साये प्रगे प्रातः प्रभाते निकषान्तिके २८८७
परुत्परार्यैषमोऽब्दे पूर्वे पूर्वतरे यति २८८८
अद्यात्राह्न्यथ पूर्वेऽह्नीत्यादौ पूर्वोत्तरापरात् २८८९
तथाऽधरान्यान्यतरेतरात्पूर्वेद्युरादयः २८९०
उभयद्युश्चोभयेद्युः परे त्वह्नि परेद्यवि २८९१

स्वयम् १ आफैंको नाम ॥ नीचैः १ होचाको नाम ॥ उच्चैः १ अग्लाको नाम ॥ प्रायः १ बहुधाको नाम ॥ शनैः १ सुस्त (विस्तारी) को नाम ॥ सना १ सधैंको नाम ॥ बहिः १ बाहिरको नाम ॥ स्म १ भूतकालको नाम ॥ अस्तम् १ अस्ताउनाको नाम ॥ अस्ति १ सत्ताको नाम ॥ उ १ क्रोधद्योतक शब्द (अँः !) को नाम ॥ ऊं १ प्रश्नको नाम ॥ अयि १ अनुनयको नाम ॥ हुम् १ तर्कको नाम ॥ उषा १ प्रातःकालको नाम ॥ नमः १ नमस्कारको नाम ॥ अङ्ग १ फेरीको नाम ॥ दुष्ठु १ निन्दाको नाम ॥ सुष्ठु १ प्रशंसाको नाम ॥ सायम् १ साँझको नाम ॥ प्रगे, प्रातः, २ विहानका नाम ॥ निकषा १ नगीचको नाम ॥ परुद् १ पोहोको नाम ॥ परारि १ पह्नारको नाम ॥ ऐषम १ यो सालको नाम ॥ अद्य १ आजको नाम ॥ पूर्वेद्युः १ अघिल्लादिनको नाम ॥ उत्तरेद्युः १ भोली पल्टको नाम ॥ अपरेद्युः १ आर्कोदिनको नाम ॥ अधरेद्युः १ वितेका आर्कोदिनको नाम ॥ अन्येद्युः १ आर्कोदिनको नाम ॥ अन्यतरेद्युः, इतरेद्युः २ आर्कोदिनका नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ह्यो गतेऽनागतेऽह्नि श्वः परश्वस्तु परेऽहनि २८९२
तदा तदानीं युगपदेकदा सर्वदा सदा २८९३
एतर्हि संप्रतीदानीमधुना सांप्रतं तथा २८९४
दिग्देशकाले पूर्वादौ प्रागुदक्प्रत्यगादयः २८९५

इत्यव्ययवर्गः ॥ ७. अर्थालिङ्गादिसंग्रहवर्गः

(अथ स्त्रीलिङ्गसङ्ग्रहवर्गः)

सलिङ्गशास्त्रैः सन्नादिकृत्तद्धितसमासजैः २८९६
अनुक्तैः संग्रहे लिङ्गं संकीर्णवदिहोन्नयेत् २८९७

उभयद्युः, उभयेद्युः २ दुई दिनका नाम ॥ परेद्यवि १ भोलिपल्टको नाम ॥ ह्यः १ हिजोको नाम ॥ श्वः १ भोलिको नाम ॥ परश्वः १ पर्सीको नाम ॥ तदा, तदानिम्, २ तेस बखतका नाम ॥ युगपत् एकदा, २ एकैचोटिका नाम ॥ सर्वदा, सदा, २ संधैका नाम ॥ एतर्हि, संप्रति, इदानीम्, अधुना, सांप्रतम्, ५ ऐलेका नाम ॥ तथा १ समुच्चयार्थको नाम ॥ प्राग् १ पूर्व दिशा पूर्वदेश-पूर्वकाल ३ को नाम ॥ उदक् १ उत्तरदिशा-उत्तरदेश-उत्तर ३ को नाम ॥ प्रत्यक् १ पश्चिमदिशा पश्चिमदेश-पछिल्लोकाल, ३ को १ नाम ॥ आदि शब्दले अवाक् लिइन्छ अवाक् १ दक्षिणदिशा-दक्षिणदेश ऊधोंकाल ३ को १ नाम ॥ इत्यादि दिशा-देश-कालादि-शब्दको प्रयोग शिष्ट प्रयोगानुसारले गर्नु जस्तै-प्राग्वसति पूर्वस्यां दिशि वसतीत्यर्थः ॥ प्रागागतः पूर्वस्यादिशः-आगत इत्यादि प्रयोग हुन्छन् ॥

२८९६–२८९७ पाणिनि आदि ऋषिहरूले निर्मितगरेका-लिङ्ग विधान गर्ने लिङ्गानुशानशास्त्र (सूत्र) बमोजिमका, सन्-क्यच् काम्यच् कृत्-तद्धित प्रत्ययान्तर समासबाट सिद्धभयेका, प्रायः अघि न कहियेका शब्द यो लिङ्गादि संग्रह वर्गमा कहिन्छन् ॥ यस वर्गमा पनी संकीर्ण वर्गमाझैं प्रकृति र प्रत्ययले लिङ्ग छुट्याउनु पर्छ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

लिङ्गशेषविधिर्व्यापी विशेषैर्यद्यबाधितः (क) २८९८
स्त्रियामीदूद्विरामैकाच्सयोनिप्राणिनाम च (ख) २८९९
नाम विद्युन्निशावल्लीवीणादिग्भूनदीह्रियाम् (ग) २९००
अदन्तैर्द्विगुरेकार्थो न स पात्रयुगादिभिः (घ) २९०१
तल्वृन्दे येनिकट्यत्रा वैरमैथुनिकादिवुन् (ङ) २९०२
स्त्रीभावादावनिक्तिण्ण्वुलणच्ण्वुच्क्यब्युजिञङ्निशाः (च) २९०३

(क) यदि पैले कहेका वाक्य बाहेक बाँकिरहेको यहाँ कहिने लिङ्ग-विधायक सामान्य वचन विशेष वचनले बाधित छैन भने व्यापक (सबै ठाउँमा लाग्ने) हुन्छ ॥

(ख) इकार-ऊकार अन्त्यमा हुने एकाच् (योटै अच् भयेका) शब्द र योनिभयेका प्राणि पोथि (स्त्री) लाई कहने शब्द पनी स्त्रीलिङ्गमा रहन्छन् ॥

(ग) बिजुली, रात्रि-लता, वीणा, दिशा, पृथ्वी, नदी, लज्जा, यती ८ चीजलाई कहने शब्द पनी स्त्रीलिङ्गमा रहन्छन् ।

(घ) अकारन्त शब्द अन्त्यमा रहेको समाहारमा गरियेको द्विगुसमास (संख्या वाचक) शब्द पूर्वमा हुने समास) स्त्रीलिङ्गी हुन्छ । तर पात्र, युग, भुवन, पुर, इत्यादि शब्द उत्तर पदमा हुने समाहार द्विगुसमास छ भने स्त्री लिङ्गी हुँदैन ।

(ङ) समूहार्थमा "ग्रामजनबन्धुभ्यस्तल", "गजसहायाभ्याञ्च", पाशादि-भ्योयः, "खलगोथात्" "इनित्रकट्यच्श्च" ई सूत्रले विधान गरियेका तल्-यः -इनि-त्र-कः क्यच्-प्रत्यय अन्त्यमा हुने शब्द स्त्रीलिङ्गी हुन्छन् वैरभाव र विवाह संबन्ध बुझिदा द्वन्द्वसमासान्तबाट "द्वन्द्वाद् वुन् वैरमैथुनिकयोः" भन्ने सूत्रले विधान गरेको वुन् प्रत्यय अन्त्यमाहुने शब्द पनी स्त्रीलिङ्गी हुन्छन् ।

(च) स्त्रियाम् (३।३।९४) यस सूत्रको अधिकारमा-भाव-करण-इत्यादि अर्थमा "आक्रोशे नञ्यादनि"ले भयेको अनिप्रत्यय "स्त्रियां क्तिन्"ले भयेको क्तिन् प्रत्यय "रोगाख्यायां ण्वुल् बहुलम्" इत्यादिले भयेको ण्वुल् प्रत्यय, "कर्म व्यतिहारे णच् स्त्रियाम्" ले भयेको णच् प्रत्यय, "पर्यायार्हर्णो-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

उणादिषु निरूरीश्च ङ्याबूङन्तं चलं स्थिरम् (छ) २९०४
तत्क्रीडायां प्रहरणं चेन्मौष्टा पाल्लवा ण दिक् (ज) २९०५
घञो ञः सा क्रियाऽस्यां चेद्दाण्डपाता हि फाल्गुनी (झ) २९०६
श्यैनंपाता च मृगया तैलंपाता स्वधेति दिक् (ञ) २९०७
स्त्री स्यात्काचिन्मृणाल्यादिर्विवक्षापचये यदि (ट) २९०८

त्पत्तिषु ण्वुच्" लेभयेको "एवुच्" प्रत्यय व्रजयजोर्भावे क्यप् ले भयेको "क्यप्" प्रत्यय, "ण्यासश्रन्थो युच्"ले भयेको "युच्" प्रत्यय, विभाषाख्यानपरिप्रश्न योरिञ्च, ले भयेको इञ् प्रत्यय, षिद्भिदादिभ्योऽङ् ले भयेको अङ् प्रत्यय, ग्ला-म्ला-ज्या-हा-भ्योनिः" लेभयेको निः प्रत्यय, कृञ् शच् , लेभयेको श, प्रत्यय, अन्त्यमा हुने शब्द स्त्रीलिङ्गी हुन्छन् ।

(छ) औणादि नि–ऊ–ई, ई ३ प्रत्यय अन्त्यमा हुने शब्द र पाणिनिले विधान गरेका ङीप् ङीन्–ङीष् आप्–टाप्–चाप्–ऊङ प्रत्ययान्त शब्द पनी स्त्रीलिङ्गी हुन्छन् ।

(ज) "मुष्टिः प्रहरणं यस्यां क्रीडायां, पल्लवाः प्रहरणं यस्यां क्रीडायां" भन्ने अर्थमा "तदस्यां प्रहरणमिति क्रीडायां णः" भन्ने सूत्रले "ण" प्रत्यय गरेर सिद्ध भयेका "मौष्टा (मुक्कामुक्कीको खेल) पाल्लवाः (पालुवा हाना हानको खेल) दाण्डा (लठ्ठी हाना हानको खेल) इत्यादि जान्नु ।

(झ) घञन्त क्रियावाचक शब्ददेखी "अस्यां वर्तते भन्ने अर्थमा "घञः सास्यां क्रियेतिञः" ले ञ" प्रत्यय गरेर सिद्धभयेका दण्डपातः–अस्यां वर्तते दाण्डपाता फालगुनी, (दण्डी) (लठ्ठी) गिराउने खेलभयेकी फाल्गुनी पूर्णिमा ।

(ञ) श्येनपातोऽस्यां वर्तते, श्यैनम्पातामृगया (बाज गिराइने शिकार) तिलपातोऽस्यां वर्तते तैलम्पाता स्वधा" (तिलछरिने श्राद्ध तर्पणादि) इत्यादि शब्द पनी स्त्रीलिङ्गी हुन्छन् ।।

(ट) पुंलिङ्गी-नपुंसकलिङ्गी शब्द पनी अपचय (अल्पत्व-सानुपना) बुझाँउँदा स्त्रीलिङ्गी हुन्छन् ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

लङ्का शेफालिका टीका धातकी पञ्जिकाढकी (ठ) २९०९
सिध्रका सारिका हिक्का प्राचिकोल्का पिपीलिका २९१०
तिन्दुकी कणिका भङ्गिः सुरङ्गासूचिमाढयः २९११
पिच्छावितण्डाकाकिण्यश्चूर्णिः शाणी द्रुणी दरत् २९१२
सातिः कन्था तथासन्दी नाभी राजसभापि च २९१३
झल्लरी चर्चरी पारी होरा लट्वा च सिध्मला २९१४

(ठ) अघो संक्षेपले लिङ्ग विधान गरियेका शब्दका उदाहरण जस्ता क्यही शब्दतल कोष्टमा देखाइन्छन् । तिशब्द र तिन्को अर्थ पनो हेर तलछ ।

शब्दः	अर्थः	शब्दः	अर्थः
लङ्का	लङ्का नगरी	सूचिः	सियो
शेफालिका	नेवारी फूल	माढिः	पातका नसा
टीका	व्याख्या	पिच्छा	सिमलको खोटो
धातकी	धँयारो	वितण्डा	वाद विवाद
पञ्जिका	पूर्ण व्याख्या	काकिणी	दोकडा
आढकी	रहर दाल	चूर्णिः	चूर्णिका
तिन्दूकी	तिन्दू	शाणी	सुनको कसी
सिध्रका	वृक्ष विशेष	द्रुणी	कन्सुत्लो
सारिका	सारौ, मैना	दरत्	भीर-डर
हिक्का	बाडुली	सातिः	दान-समाप्तिः
प्राचिका	डाँस	कन्था	थाङ्ना माटाको गाह्रो
उल्का	ज्वाला	आसन्दी	मूढा कुर्सी
पिपीलिका	कमिला	नाभिः	नाइटो
कणिका	कनिका सानु टुक्रा,	राजसभा	राजाको सभा,
भङ्गिः	ढाँचा	झल्लरी	झ्याली
सुरङ्गा	सुरुङ्	चर्चरी	हस्तबाद्य (ताल)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

लाक्षा लिक्षा च गण्डूषा गृध्रसी चमसी मसी २९१५

इति स्त्रीलिङ्गसंग्रहवर्गः ॥ अथ पुंल्लिङ्गशेषसङ्ग्रहवर्गः ॥

पुंस्त्वे सभेदानुचराः सपर्यायाः सुरासुराः (ड) २९१६

स्वर्गयागाद्रिमेघाब्धिद्रुकालासिशरारयः (ढ) २९१७

करगण्डोष्ठदोर्दन्तकण्ठकेशनखस्तनाः (ण) २९१८

अह्नाहान्ताः क्ष्वेडभेदा रात्रान्ताः प्रागसंख्यकाः (त) २९१९

श्रीवेष्टाद्याश्च निर्यासा असन्नन्ता अबाधिताः (थ) २९२०

शब्दः	अर्थः	शब्दः	अर्थः
पारी	हात्तिबाँध्ने सिक्री	लिक्षा	लिखा
होरा	घडी (लग्न)	गण्डूषा	कुल्ला
लट्वा	भँगेरा	गृध्रसी	वातरोग
सिध्मला	सिध्रा (सुकेको माछा)	चमसी	प्रणिता पात्र विशेष
लाक्षा	लाहा	मसी	मसी

(ड) देवता सामान्य, देवता विशेष देवताका अनुचर (पारिपार्श्विक) वाचक शब्द र दैत्य सामान्य दैत्य विशेष दैत्यानुचर वाचक शब्द पनी बाधक विशेष शब्द छैनन् भने पुंलिङ्गमा रहन्छन् ।

(ढ) स्वर्ग, यज्ञ, पर्वत, मेघ, समुद्र, वृक्ष, काल, खड्ग, बाँण, शत्रु, ई १० लाई र इन्का विशेषलाई कहने शब्द पनी बाधक बचन विशेष छैनन् भने पुंलिङ्गमा रहन्छन् ॥

(ण) कर (मालपोत) किरण, गाला, ओठ, हात, दाँत, घाँटी, रउँ, नख, स्तन, ई १० लाई कहने शब्दबाधक विशेष वचन छैन भने पुंलिङ्गी हुन्छन् ।

(त) अह्न, अह, अन्त्यमा हुने शब्द विष विशेषलाई कहने शब्द संख्या वाचक शब्द पूर्वमा नरहेर रात्र अन्त्यमा हुने शब्द, पनी पुंलिङ्गी हुन्छन् ।

(थ) वृक्षको खोटालाई कहने-श्रीवेष्ट, गुग्गुलु आदि गरेका शब्द र अस्,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कशेरुजतुवस्तूनि हित्वा तुरुविरामकाः (द) २९२१
कषणभमरोपान्ता यद्यदन्ता अमी अथ (ध) २९२२
पथनयसटोपान्ता गोत्राख्याश्चरणाह्वयाः २९२३
नाम्न्यकर्तरि भावे च घञजब्नङ्णघाथुचः (न) २९२४
ल्युः कर्तरीमनिज्भावे को घोः किः प्रादितोऽन्यतः (प) २९२५
द्वन्द्वेऽश्ववडवावश्ववडवा न समाहृते (फ) २९२६

अन्, अन्त्यमा हुने वेधस्, आत्मन् आदि गरेका शब्द पनी बाधक वचन विशेष छैनन् भने पुंलिङ्गी हुन्छन् ।

(द) कशेरु, जतु, वस्तु, ई ३ शब्द बाहेक तु अन्त्यमा हुने शब्द र, रु अन्त्यमा हुने शब्द पनि बाधक वचन विशेष छैनन् भने पुंलिङ्गी हुन्छन् ।

(ध) उपान्त्य र (अन्तेको अकार देखी पहिले) मा, क, ष, ण, भ, म, र, ई ६ अक्षर हुने शब्द र, उपान्त्यमा प, थ, न, य, स, ट, ई ६ अक्षर हुने शब्द पनी पुंलिङ्गी हुन्छन् । गोत्रवाचक अत्रि भरद्वाज प्रभृति शब्द र वेद शाखावाचक माध्यन्दिनीय, कठ, यजूः इत्यादि शब्द पनी पुंलिङ्गी हुन्छन् ।

(न) संज्ञामा, कर्तृ भिन्न कारकमा, भावमा विधान गरियेका घञ्, अच्, अप्, नङ्, ण, घ, अथुच्, ई ७ प्रत्यय अन्त्यमाहुने शब्द पुंलिङ्गी हुन्छन् ।

(प) कर्तामा विधान गरेको ल्यु, प्रत्यय-भाव र कर्ममा विधान गरेको, इमनिच्, प्रत्यय भावमा विधान गरेको कः, प्रत्यय, उपसर्ग पूर्वक र अन्त्योपपद पूर्वक घुसञ्ज्ञक (घा-घा) धातु देखी विधान गरेको कि प्रत्यय, ई ४ प्रत्यय अन्तमा हुने शब्द पनी पुंलिङ्गीछन् ॥

(फ) समाहार वाहेकको द्वन्द्व समासमा अश्व (घोडा) वडवा (घोडी) भन्दा १।१ को विवक्षा गरेको भये द्विवचन गर्दा, "पूर्ववदश्ववडवौ" यो सूत्रले पूर्वल्लिङ्ग भयेर अश्ववडवौहुन्छ । बहुत्वको विवक्षा गरेमा पनी यही मुताबिक, अश्ववडवाः, यस्तो पुंलिङ्गी रूप हुन्छ । समाहार गरेमा "अश्ववडवम् यस्तो नपुंसक लिङ्गी रूप हुन्छ ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कान्तः सूर्येन्दुपर्यायपूर्वोऽयःपूर्वकोऽपि च (ब) २९२७
चट्कश्चानुवाकश्च रल्लकश्च कुडङ्गकः २९२८
पुङ्खो न्यूङ्खः समुद्गश्च विटपट्टघटाः खटाः २९२९
कोट्टारघट्टहट्टाश्च पिण्डगोण्डपिचण्डवत् २९३०
गड्डुः करण्डो लगुडो वरण्डश्च किणो घुणः २९३१
दृतिसीमन्तहरितो रोमन्थोद्गीथबुद्बुदाः २९३२

(ब) सूर्य, चन्द्र, अयस् ई ३ लाई कहने शब्द पूर्वमा राखेको कान्त, शब्द पनी पुंलिङ्गी हुन्छ। उदाहरणका निमित्त देखाईयेका क्यही शब्द र तिन्को अर्थ तलछ हेर।

शब्दः	अर्थः	शब्दः	अर्थः
कटकः	वारा-मस्यौरा तितौरा	हट्टः	हाट-वजार।
अनुवाकं	वेदको अवयव	पिण्डः	डल्लो।
रल्लकः	कम्बल।	गोण्डः	नाइटो।
कुडङ्गकः	लताको झाँग।	पिचण्डः	पेट।
पुङ्खः	वाणको छेउ।	गड्डुः	गाँड।
न्युङ्खः	सामवेदको ॐकार।	करण्डः	बट्टा-पेटारी।
समुद्गः	वाकस।	लगुडः	लहुरो।
विटः	गुण्डा	वरण्डः	मुखरोग।
पट्टः	खिलौटो,पाटी,सिलेट,	किणः	ठेला।
घटः	तराजु।	घुणः	घुन।
खटः	अध्यारोइनार, कफ,	दृति	छालाको थैलो-मसक्
	प्रहार,छिनु,४को नाम	सीमन्तः	चुल्ठो, सिँउदो।
कोट्टारः	इनार।	हरित्	हरियो वर्ण।
घट्टः	घाट।	रोमन्थः	उग्राउनु-चर्वित चर्वण।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कासमर्दोऽर्बुदः कुन्दः फेनस्तूपौ सयूपकौ २९३३
आतपः क्षत्रिये नाभिः कुणपक्षुरकेदराः २९३४
पूरक्षुरप्रचुक्राश्च गोलहिङ्गुलपुद्गलाः २९३५
वेतालभल्लमल्लाश्च पुरोडाशोऽपि पट्टिशः २९३६
कुल्माषो रभसश्चैव सकटाहः पतद्ग्रहः २९३७

इति पुंलिङ्गसंग्रहवर्गः ॥

शब्दः	अर्थः	शब्दः	अर्थः
उद्गीथः	सामवेद ।	केदरः	काम लाग्ने कुरा ।
बुद्बुदः	पानीको फोका ।	पूरः	प्रवाह ।
कासमर्दः	गुल्म रोग विशेष ।	क्षुरप्रः	बाणविशेष ।
अर्बुदः	पर्वत विशेष ।	चुक्रः	चरि अमिलो ।
कुन्दः	निधि विशेष चनारोले कमिले ठेका काठ कुँध्ने चक्राकार यन्त्र विशेष	गोलः	डल्लो ।
		हिङ्गुलः	हिङ्गुल
		पुद्गलः	आत्मा
		वेतालः	भूतले आवेश गरेको मुर्दा ।
फेनः	फींज । (फेन)		
स्तूपः	थुप्रो	मल्लः	पहलमान ।
यूपः	पशुबलि स्तम्भ (मौलो) ।	भल्लः	भालु ।
		पुरोडाशः	हविविशेष ।
आतपः	घाम ।	पट्टिशः	शस्त्र विशेष ।
नाभिः	क्षत्रिय भेद-आग्निन्ध्र पुत्र ।	कुल्मासः	उसिनेको जौ ।
		रभसः	वेग हडबडी ।
कुणपः	मुर्दा ।	कटाहः	कराही ।
क्षुरः	छुरा ।	पतद्ग्रहः	फिकदानी ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अथ पुंनपुंसकसङ्ग्रहवर्गः

द्विहीनेऽन्यच्च खारण्यपर्णश्वभ्रहिमोदकम् (भ) २९३८
शीतोष्णमांसरुधिरमुखाक्षिद्रविणं बलम् २९३९
फलहेमशुल्बलोहसुखदुःखशुभाशुभम् २९४०
जलपुष्पाणि लवणं व्यञ्जनान्यनुलेपनम् २९४१
कोट्यः शतादिसंख्याऽन्या वा लक्षा नियुतं च तत् (म) २९४२
द्व्यच्कमसिसुसन्नन्तं यदनान्तमकर्तरि (य) २९४३
त्रान्तं सलोपधं शिष्टं रात्रं प्राक्संख्ययान्वितम् (र) २९४४
पात्राद्यदन्तैरेकार्थो द्विगुर्लक्ष्यानुसारतः (ल) २९४५

भ) आकाश, इन्द्रिय, जङ्गल, पात, प्वाल, हिंऊ, पानी, चीसो, तातो, मासु, रगत, मुख, नेत्र, घन, बल, फल, सुवर्ण, ताम्र, लोह, सुख, दुःख, शुभ, अशुभ, जल, पुष्प, कमल प्रभृति, नून, व्यञ्जन, तिहुन-तर्कारी अचार, चन्दनादि लेप, यती २७ वस्तुलाई कहने शब्द बाधक विशेष वचन छैनन् भने नपुंसकलिङ्गमा रहन्छन् ॥

(म) शत (१००) देखी परतिर का संख्यालाई कहने (कोटि लक्ष ई २ शब्द बाहेक) सबै सहस्र अयुत आदि गरेका शब्द नपुंसकलिङ्गी हुन्छन् ।

(य) द्व्यचक २ अच् हुने, शब्द, अस्, अन्त्यमाहुने शब्द इस्, अन्त्यमाहुने उस, अन्त्यमाहुने, अन्, अन्त्यमाहुने, शब्द छ भने नपुंसक लिङ्गी हुन्छ । यहाँ पनी विशेषैर्यद्यबाधितः यो वचन न विर्सनु ॥

(र) कर्तामा विधान गरेको ल्यु, प्रत्यय, कास्थानमाहुने अन्बाहेकको अन, अन्त्यमा हुने शब्द नपुंसक लिङ्गी हुन्छ । त्र, अन्त्यमा हुने शब्द, स, ल, उपधा (अकारको पूर्व) माहुने शब्द र संख्या वाचक शब्द पूर्वमाहुने रात्र शब्द पनी नपुंसक लिङ्गी हुन्छ ।

(ल) संख्यावाचक शब्द पूर्वमा हुने (द्विगु समासान्त) पात्र, भुवन, युग, इत्यादि शब्द एक वचनान्त (समाहार द्योतक) छन् भने, नपुंसक

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

द्वन्द्वैकत्वाव्ययीभावौ पथः संख्याव्ययात्परः (व) २९४६
षष्ठ्याश्छाया बहूनां चेद्विच्छायं संहतौ सभा (श) २९४७
शालार्थापि पराराजामनुष्यार्थादराजकात् (ष) २९४८
दासीसभं नृपसभं रक्षःसभमिमा दिशः २९४९
उपज्ञोपक्रमान्तश्च तदादित्वप्रकाशने (स) २९५०

लिङ्गी हुन्छन् । यस्तामा लक्ष्य (प्रयोग) देखियो भनेर ठीक हो यस्तैताहोनी भनेर आफुले फर्माउन पाईदैन आर्ष ऋषि आदिले प्रयोग गरेका हुन् ॥

(व) समाहारमा द्वन्द्व गरेको एकवचनान्त शब्द, अव्यीयभाव समास भयेको शब्द, संख्यावाचक पद पूर्वमा हुनेर अव्यय पूर्वमा हुने समासान्त पथ शब्द, पनी नपुंसकलिङ्गी हुन्छ ।

(श) पूर्वपदार्थको बहुत्व विवक्षा गरेर षष्ठीतत्पुरुष समास गर्दा छाया शब्द नपुंसक लिङ्गी हुन्छ, जस्तै वीनाम् (पक्षीणाम्) छाया भन्दा विच्छायम् , हुन्छ, वेः पक्षीणः छाया भन्दा विच्छाया, हुन्छ, विच्छायम् , हुँदैन, समूहार्थमा सभा शब्द अन्त्यमा हुने षष्ठी तत्पुरुष पनी नपुंसकलिङ्गी हुन्छ—जस्तै स्त्रीको समूह भन्दा स्त्रीसभम् ,, यस्तो हुन्छ इत्यादि अरूपनी जान्नु ॥

(ष) गृहार्थ "सभा"शब्द अन्त्यमाहुने पूर्वमा खास राज शब्द बाहेक राजवाचक शब्द र अमनुष्य (राक्षस पिचास आदि,) वाचक शब्द हुने षष्ठी तत्पुरुष पनी नपुंसकलिङ्गी हुन्छ । जस्तै दासीको घर, भन्दा दासीसभम् , राजाको घर भन्दा, नृपसभम् , राक्षसको घर, भन्दा, रक्षः सभम् , यस्तो हुन्छ इत्यादि जान्नु ॥ राजा को घर,, भन्दा राज शब्दैको प्रयोग गरेमा स्त्रीलिङ्गी राजसभा यस्तो हुन्छ ॥

(स) उपज्ञा उपक्रम ई २ शब्द अन्त्यमा हुने तत्पुरुषसमास पनी उपज्ञा (प्रथम ज्ञान) र उपक्रम (आरम्भ) को आदित्व (प्रथमा) बुझिंदा नपुंसकलिङ्गी हुन्छ । जस्तै कस्य (ब्रह्मणः) उपज्ञा (प्रथमज्ञान विषय) को पज्ञम् , प्रजासृष्टिः ॥ ब्रह्माले पैले जानेको प्रज्ञासृष्टि यस्तो अर्थ भयो । कोपक्रमं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कोपज्ञकोपक्रमादि कन्थोशीनरनामसु २९५१
भावे नणकचिद्भ्योऽन्ये समूहे भावकर्मणोः (ह) २९५२
अदन्तप्रत्ययाः पुण्यसुदिनाभ्यां त्वहः परः २९५३
क्रियाव्ययानां भेदकान्येकत्वेऽप्युक्थतोटके (य) २९५४

प्रजासृष्टिः,, ब्रह्माले पहिले आरम्भ गरेको प्रजासृष्टि, यस्तो भयो इत्यादि अरू अरू पनी जान्नु ॥ षष्ठी तत्पुरुष समासमा उत्तरपद कन्था, शब्द राखियेकोछ र पूर्वपद उशीनर देश निवासी कुनै व्यक्तिको संज्ञा वाचक शब्द हो भने त्यो समस्त (समास गरेको) पद पनी नपुंसक लिङ्गी हुन्छ । जस्तै सौशमीनां कन्था ॥ भन्दा सौशमिकन्थम्, सौशमि नामक कुनै उशीनरदेश निवासी हरूको कन्था, यस्तो भयो । अन्यत्र हुँदैन भिक्षोः कन्था भिक्षुकन्था, यस्तै रहन्छ ॥

(ह) न, ण, क, चित्, चकारको इत्संज्ञा हुने अच्, युच्, इत्यादि, ई ४ प्रत्ययर घञ् बाहेक भाव अर्थमा विधान गरियेका अकार अन्तमा हुने कृत्प्रत्ययले सिद्ध भयेका शब्द नपुंसकलिङ्गी हुन्छन् । समूह-भाव-कर्म-ई ३ अर्थमाभयेका अकारान्ततद्धित प्रत्यय पनी नपुंसकलिङ्गी हुन्छन् । पुण्य र सुदिन शब्द देखी पर रहेको टच् प्रत्ययान्तअह, शब्द पनी नपुंसक लिङ्गी हुन्छ । पुण्याहम् (पवित्रदिन) सुदिनाहम् (असल दिन) इत्यादि हुन्छन् ॥

(य) क्रिया विशेषण र अव्ययका विशेषण पनी नपुंसकलिङ्गी भयेर एक वचनान्तै रहन्छन् । अव क्यही नपुंसकलिङ्गी शब्द देखाइन्छन् । तिन्को स्वरूप र अर्थ तलछ हेर ।

शब्दः	अर्थः	शब्दः	अर्थः
उक्थम्	साम वेद विशेष ।	पिच्छम्	मयूरको प्वाँख
तोटकम्	१२अक्षरको पाउ विशेष चोचम् खाई बाँकी रहेको फल-तालको फल केराको फल ।	गृहस्थूणम्	घरको थाम ।
		तिरीटम्	वेह्न कुरो, ईश्वरीय महिमा ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

चोचं पिच्छं गृहस्थूणं तिरीटं मर्म योजनम् २९५५
राजसूयं वाजपेयं गद्यपद्ये कृतौ कवेः २९५६
माणिक्यभाष्यसिन्दूरचीरचीवरपिञ्जरम् २९५७
लोकायतं हरितालं विदलस्थालबाह्लिकम् २९५८

इति नपुंसकलिङ्गसंग्रहवर्गः ॥ अथ पुंनपुंसकसंग्रहवर्गः

पुंनपुंसकयोः शेषाऽर्धर्चपिण्याककण्टकाः (क्ष) २९५९
मोदकस्तण्डकष्टङ्कः शाटकः कर्पटोऽर्बुदः २९६०

शब्दः	अर्थः	शब्दः	अर्थः
मर्म	मर्मस्थान ।	चीरम्	वस्त्र ।
योजनम्	४ कोश लम्बाई ।	चीवरम्	रूखका बोक्राको वस्त्र
राजसूयम्	यज्ञविशेष ।	पिञ्जरम्	पिंजडा ।
वाजपेयम्	,,	लोकायतम्	नास्तिक शास्त्र ।
गद्यम्	गद्य-(दण्डक) ।	हरितालम्	हरिताल ।
पद्यम्	श्लोक ।	विदलम्	वंशपात्र डाला प्याङ् आदि ।
माणिक्यम्	मानिक रत्न ।	स्थालम्	थाल ।
भाष्यम्	सूत्रादिको व्याख्यान विशेष ।	वाह्लवम्	बाह्लदेशीय केशर ।
सिन्दूर	सिंदुर		

(क्ष) अघीपुंलिङ्गमा स्त्रीलिङ्गमा नपुंसकलिङ्गमा कहियेका बाहेक शब्द (शेष) कहिन्छन्, ती शब्द पुंलिङ्ग नपुंसकलिङ्ग दुवैमा छन्, तिन्को स्वरूप र अर्थ हेर तलछ ॥

शब्दः	अर्थः	शब्दः	अर्थः
अर्धर्चः (र्चम्)	ऋचाको आधा ।	टङ्कः (कम्)	ढुङ्गाकाट्ने छिनु ।
पिण्याकः (कम्)	पिना ।	शाटकः (कम्)	धोती ।
कण्टकः (कम्)	काँढो ।	कर्पटः (टम्)	वस्त्र ।
मोदकः (कम्)	लड्डू ।	अर्बुदः (म्)	१० कोटि ।
तण्डकः (कम्)	रोग विशेष ।	पातकः (म्)	पाप ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पातकोद्योगचरकतमालामलका नडः २९६१
कुष्ठं मुण्डं शीधु बुस्तं क्ष्वेडितं क्षेमकुट्टिमम् २९६२
संगमं शतमानार्मशम्बलाव्ययताण्डवम् २९६३
कवियं कन्दकार्पासं पारावारं युगंधरम् २९६४
यूपं प्रग्रीवपात्रीवे यूषं चमसचिक्कसौ २९६५
अर्धर्चादौ घृतादीनां पुंस्त्वाद्यं वैदिकं ध्रुवम् (त्र) २९६६
तन्नोक्तमिह लोकेऽपि तच्चेदस्त्यस्तु शेषवत् २९६७

इति पुंनपुंसकसंग्रहवर्गः ॥

स्त्रीपुंसयोरपत्यान्ता द्विचतुःषट्पदोरगाः (ज्ञ) २९६८
जातिभेदाः पुमाख्याश्च स्त्रीयोगैः सह मल्लकः (आ) २९६९

शब्दः	अर्थः
यूपः (पु.)	यज्ञको मौलो ।
प्रग्रीवः (पु.)	आँखी झ्याल ।
पात्रीवः (पु.)	यज्ञपात्र विशेष ।
यूषः (पु.)	पकायेको अन्नादिकोरस
चमसः (पु.)	यज्ञपात्र विशेष ।
चिक्कसः (पु.)	यज्ञपात्र विशेष ।

(त्र) अर्धर्चादि गणमा घृत शब्दको पाठ हुनाले "अर्धर्चाः पुंसिच" यो सूत्रका अनुसार घृत शब्दको पुंलिङ्गमा पनी प्रयोग हुनुपर्ने तर वेदमा मात्र घृत शब्द पुंलिङ्गमा प्रयोग गरियेकोछ लौकिकमा छैन, लोकमापनी घृत शब्द पुंलिङ्गी प्रयोग गरियेको देखियो भने पनी 'ज्ञेयं शिष्टप्रयोगतः' यो वचनानुसार शुद्धै सम्झनुपर्छ झगरा न गर्नु ॥

(ज्ञ) अपत्यार्थमा भयेका अण्-इञ् इत्यादि प्रत्यय अन्त्यमा हुने शब्द र द्विपद (दुइ खुट्टे मनुष्यादि) चतुष्पद (चारखुट्टे गवादि) षट्पद (छखुट्टे भ्रमरादि) र सर्पलाई कहने शब्द विवक्षानुसार भालेको विवक्षा गरेमा पुंलिङ्गी, पोथीको विवक्षागरेमा स्त्रीलिङ्गी हुन्छन् ॥

(आ) जातिवाचक शब्द विवक्षानुसार पुंलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग दुवैमा रहन्छ ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ऊर्मिर्वराटकः स्वातिर्वर्णको झाटलिर्मनुः २०७०
मूषा सृपाटी कर्कन्धूर्यष्टिः शाटी कटी कुटी २९७१

इति स्त्रीपुंससंग्रहवर्गः ॥ अथ स्त्रीनपुंसकशेषः ॥

स्त्रीनपुंसकयोर्भावक्रिययोः ष्यञ्क्वचिच्च वुञ् (इ) २९७२
औचित्यमौचिती मैत्री मैत्र्यं वुञ्प्रागुदाहृतः २९७३
षष्ठ्यन्तप्राक्पदाः सेनाछायाशालासुरानिशाः (ई) २९७४
स्याद्वा नृसेनं श्वनिशं गोशालमितरे च दिक् २९७५

पुरुषवाचक शब्द पनी त्यस्की स्त्री भन्ने विवक्षा गरेमा "पुंयोगादाख्यायाम्" लेङीष् प्रत्यय गर्दा स्त्रीलिङ्गी हुनजान्छ, गोपस्य स्त्री गोपी इत्यादि हुछन्न् ॥

(आ) मल्लक प्रभृति क्यही शब्द उदाहरण रूपमा तल देखाइन्छन् हेर ॥

शब्दः	अर्थः	शब्दः	अर्थः
मल्लकः मल्लिका	वेली फूल ।	मूषः-मूषा	सुन् गाल्ने भाँडो ।
ऊर्मिः	तरङ्ग ।	सुपाटी-टिः	परिमाण विशेष ।
वराटकः वराटिका	कौडी ।	कर्कन्धूः	बयर ।
स्वातिः	स्वाति नक्षत्र ।	यष्टिः	लहुरो ।
वर्णकः वर्णिका	लेपनद्रव्य ।	शाटः-शाटी	धोती साडी ।
झाटलिः	पाँडर मोखा ।	कटः-कटी	कटो (कमर)
मनुः	मन्त्र ।	कुटः कुटी	कुटी (मुनिको झुपडी)

(इ) भाव र कर्ममा विधान गरेको ष्यञ् प्रत्यय अन्तमा हुने शब्द सवै र वुञ् प्रत्ययान्त कुनै शब्द नपुंसक लिङ्ग र स्त्रोलिङ्ग दुवैमा रहन्छन् । जस्तै— उचितस्य भावः कर्म वा औचित्यम्-औचिती । मित्रस्य भावः कर्मवा मैत्र्यम्-मैत्री ॥ यहाँ ष्यञ् प्रत्यय भयेको हो । मिथुनस्य भावः मैथुनिका-मैथुनिकम् ॥ यो वुञ् प्रत्ययको उदाहरण द्वितीय काण्डैमा देखायेको हो ॥

(ई) पूर्वपद षष्ठ्यन्त राखेर तत्पुरुष समास गरेका सेना, छाया, सुरा,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आबन्नन्तोत्तरपदो द्विगुश्चापुंसि नश्च लुप् (उ) २९७६

इति स्त्रीनपुंसकसंग्रहवर्गः ॥ अथ त्रिलिङ्गशेषसंग्रहवर्गः

त्रिखट्वं च त्रिखट्वी च त्रितक्षं च त्रितक्ष्यपि २९७७

इति स्त्रीलिङ्गसंग्रहवर्गः ॥ अथ लिङ्गादिसंग्रहवर्गः

त्रिषु पात्री पुटी वाटी पेटी कुवलदाडिमौ (ऊ) २९७८

परं लिङ्गं स्वप्रधाने द्वन्द्वे तत्पुरुषेऽपि तत् (ऋ) २९७९

अर्थान्ताः प्राद्यलंप्राप्तापन्नपूर्वाः परोपगाः (ॠ) २९८०

तद्धितार्थो द्विगुः संख्यासर्वनामतदन्तकाः (ऌ) २९८१

शाला निशा, शब्दपनी नपुंसक लिङ्ग र स्त्रीलिङ्गमा रहन्छन् ॥ जस्तै—नृणां सेना नृसेनम्-नृसेना । शूनां निशा श्वनिशम्-श्वनिशा । गवां शाला गोशालम्-गोशाला । यस्तै वृक्षाणां छाया वृक्षछायम्-वृक्षछाया । यवानां सुरा यवसुरम् यवसुरा, इत्यादि जान्नु ॥

(उ) टाप् प्रत्ययान्त शब्द र अन् अन्तमा हुने शब्दलाई उत्तरपद पारेर गरेको द्विगु (संख्या पूर्वक) समास पनी नपुंसक लिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी हुन्छ, अन्का नकारको लोप पनी हुन्छ । जस्तै—तिसृणां खट्वानां समाहार त्रिखट्वम्-त्रिखट्वी । त्रयाणां तक्ष्णां समाहारः त्रितक्षम्-त्रितक्षी इत्यादि जान्नु ।

(ऊ) पात्र आदि गरेका ६ शब्द तिनै लिङ्गमा रहन्छन् , यहाँ स्त्रीलिङ्गी रूपदेखायेको हो अरू अरू लिङ्गका रूप अकारान्त शब्द संभेर बनाउनु ॥

(ऋ) द्वन्द्व समासको इतरे तर योगमा र तत्पुरुषमा परपदको लिङ्ग हुन्छ ।

(ॠ) अर्थ शब्द अन्तमा हुने चतुर्थी तत्पुरुष विशेष्यनिघ्न हुन्छ । प्र—अति आदि उपसर्ग, अलम् , प्राप्त, आपन्न, ई अन्त्यमा हुने तत्पुरुष पनि विशेष्यनिघ्न हुन्छ ।

(ऌ) तद्धितार्थमा भयेको द्विगु समास पनी विशेष्यनिघ्न हुन्छ । संख्या वाचक र त्यो संख्या वाचक अन्तमा हुने आर्को शब्द पनी सर्व विश्व प्रभृति शब्द र ती अन्तमा हुने शब्द पनी विशेष्यनिघ्न हुन्छन् ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

बहुव्रीहिरदिङ्नाम्नामुन्नेयं तदुदाहृतम् (ॡ) २९८२
गुणद्रव्यक्रियायोगोपाधिभिः परगामिनः (ए) २९८३
कृतः कर्तर्यसंज्ञायां कृत्याः कर्तरि कर्मणि (ऐ) २९८४
अणाद्यन्तास्तेन रक्ताद्यर्थे नानार्थभेदकाः (ओ) २९८५
षट्संज्ञकास्त्रिषु समा युष्मदस्मत्तिङव्ययम् (औ) २९८६
परं विरोधे शेषं तु ज्ञेयं शिष्टप्रयोगतः (अं) २९८७

इति लिङ्गादिसंग्रहवर्गः

(ॡ) दिग्वाचक शब्द वाहेक को बहुव्रीहि समास विशेष्यनिघ्न हुन्छ। त्यस्को उदाहरण–वहुधनम् बहुधनः बहुधना इत्यादि जान्नु ॥

(ए) गुणवान्, द्रव्यवान्, क्रियावान्, लाई कहने शब्द विशेष्यनिघ्न हुन्छन्, जस्तै—शुक्लः पटः शुक्ला शाटी शुक्लम् वस्त्रम्, २ दण्डी पुरुषः, दण्डिनी स्त्री, दण्डि कुलम्, ३ पाचको विप्रः, पाचिका ब्राह्मणी, पाचकं विप्र कुलम्, इत्यादि जान्नु।

(ऐ) कर्तामा विधान गरियेका कृत् प्रत्यय संज्ञा विशेष बुझाऊँदैनन्भने विशेष्य निघ्न हुन्छन्। कर्तामा विधान गरेका कृत्य प्रत्ययपनी विशेष्य निघ्न हुन्छन् ॥

(ओ) तेन रक्तं, इत्यादि अर्थमा भयेका अणादि प्रत्यय अन्त्यमा हुने शब्द पनो विशेष्यनिघ्न हुन्छन् ॥

(औ) षट्संज्ञक कति आदि गरेका शब्द युष्मद्, अस्मद्, शब्द तिङन्त (भवति इत्यादि) शब्द, अव्यय, ई तिनै लिङ्गमा रहन्छन्, रूपमाता फरक छैन ॥

(अं) लिङ्ग बोधक वचनको पस्पर विरोध देखियो भने पछ्लो वचनलाई प्रामाणिक मान्नु। यो ग्रंथमा नलेखियेका शब्दको अर्थ पर्याय लिङ्ग शिष्टहरूले गरेका प्रयोगवाट जान्नु जस्तै—'धीः, भूः, पाचकः, लूः, नीः' इत्यादि जान्नु।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अथ काण्डसमाप्तिः ॥

इत्यमरसिंहकृतौ नामलिङ्गानुशासने २९८८
सामान्यकाण्डस्तृतीयः साङ्ग एव समर्थितः २९८९

इत्यमरसिंहकृतोयममरकोषः स्तृतीयः काण्डः समाप्तः ।

इन्द्रश्चन्द्रः काशकृत्स्नापिशली शाकटायनः ।
पाणिन्यमरजैनेन्द्रा जयन्त्यष्टादिशब्दिकाः ॥

इति बालकृष्णाश्रमो नेपाली टीकायां सामान्य

तृतीयः काण्डः समाप्तः ॥

उपसंहारः

श्री अमरसिंहले बनाइयेका नामलिङ्गानुशासन (अमरकोश) नामका ग्रंथमा सामान्यकाण्ड नामको तेस्रो प्रकरण अङ्गसहित समर्थन गरेर पूर्णभयो ॥ नेपाल पूर्वदिकसंस्थे भोजपूरे सुमण्डले । छुलुवार ग्रामवासी शिवलाल सुधीसुतः ॥ १ ॥ बालकृष्णाचार्यनामा नामलिङ्गानुशासनीम् । बालकृष्णाश्रमीं व्याख्यां व्यधाच्छात्रोपयोगिनीम् ॥ २ ॥ ऋषिरिन्दुनभोनेत्र २०१७ मिते वैक्रमवत्सरे । मार्गशीर्षे सिते पक्षे पौर्णमास्यां शनेर्दिने ॥ ३ ॥ कोषस्याऽमरसिंहस्य कृतेर्व्याख्या कृता मया । भूयाद्विद्वज्जनस्यापि परमानन्ददायिनी ॥ ४ ॥

प्रकाशकः तथा टीकाकारः—पं० बालकृष्णाचार्यः
यशोदापुस्तकालय, दुर्गाघाट, वाराणसी १

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अमरकोशपरिशेषः ।

नामानि व्यवहार्याणां बोधयन् द्विविषद्गिरा २९९०
छात्राणामुपयुक्तोऽयं परिशेषो विरच्यते २९९१
धान्यं व्रीहिः स्तम्बकरिः शालि कर्दमकादयः २९९२
हायनाः कलमाः षष्टिकादयो धान्यजातयः २९९३
धान्यराजो यवस्तीक्ष्णशूकस्तुरगवल्लभः २९९४
सितशूकोऽक्षतो मेध्यः कञ्चुकी श्वेतशुङ्गकः २९९५
गोधूमो यवनः क्षीरी सुमना म्लेच्छभोजनः २९९६
मुद्गः सूपोत्तमो मुक्तिप्रदः सुफल इत्यपि २९९७
मकुष्ठको राजमुद्गो वनमुद्गो मयुष्ठकः २९९८
माषो वृषाङ्कुरः पित्र्यः कुरुविन्दश्च मांसलः २९९९

विद्वद्वरेण्य पं० कुलचन्द्र गौतमजीले रचना गरेका परिशेषात्मक अमरकोशमा विद्यार्थीले व्यवहार गर्नयोग्य नामहरू संस्कृत वाणिले संझाउँदै अत्यन्त उपयोगी परिशेषात्मक शब्दकोशः रचना गरिन्छ ॥ धान्यं, व्रीहिः, स्तम्बकरिः, ३ सामान्य धानका नाम ॥ शालिः १ मार्सिधानको नाम ॥ कर्दमकः, १ जगन्नाथी धानको नाम ॥ हायनाः, १ सालमा एकपटक फल्ने कालो मार्सीको नाम ॥ कलमाः, १ कलमीधानको नाम ॥ षष्टिकः, १ सठिया धानको नाम ॥ धानका ३६० भन्दा अधिक भेदछन् ॥ धान्यराजः, यवः, तीक्ष्णशूकः, तुरगवल्लभः, सितशूकः, अक्षतः, मेध्यः, कञ्चुकी, श्वेतशुङ्गकः, ६ जउका नाम ॥ गोधूमः, यवनः, क्षीरी, सुमनाः, म्लेच्छभोजनः, ५ गहुँका नाम ॥ मुद्गः, सूपोत्तमः, मुक्तिप्रदः, सुफलः, ४ मुगी मासका नाम ॥ मकुष्ठकः, राजमुद्गः, वनमुद्गः, मयुष्ठकः, वनमुगी (मोठ) का नाम ॥ माषः, वृषाङ्कुरः, पित्र्यः, कुरुविन्दः, मांसलः, ५ मासका नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

राजमाषो महामाषो वर्वटः सुकुमारकः ३०००

मरुत्करो दीर्घशिम्बी चपलो दीर्घबीजकः ३००१

निष्पावो राजशिम्बी स्याद् वल्लकः श्वेतशिम्बिकः ३००२

राजमाषो मसूरे तु मङ्गल्यव्रीहिकाञ्चनौ ३००३

तिलः स्नेहफलः पूरफलकश्च पवि ३००४

कलायो मुण्डचणकः सतीन (ल) कहरेणुकौ ३००५

तस्मिन् क्षुद्रे त्रिपुटको रेणुका च हरेणुका ३००६

हरिमन्थो वाजिमन्थश्चणकः सकलप्रियः ३००७

आढकी तुवरी वर्या काक्षी मृत्स्ना सुराष्ट्रजा ३००८

मृत्तालकं कुलत्थे तु कालवृत्तकुलत्थिके ३००९

त्रिपुटः खण्डिकः पिण्डः सण्डिकश्च समार्थकः ३०१०

अतसी मसृणा देवी मदगन्धा मदोत्कटा ३०११

उमा क्षुमा हैमवती नीलपुष्षी सुवर्चला ३०१२

राजमाषः, महामाषः वर्वटः, सुकुमारकः, मरुत्करः, दीर्घशिम्बी, चपलः, दीर्घबीजकः, ८ बोडीका नाम ।। निष्पावः, राजशिम्बी, बल्लकः, श्वेतशिम्बिकः, राजमाषः, ५ निष्पाव भटमासका नाम ।। मसूरः, मङ्गल्यः, व्रीहिकाञ्चनः, ३ मसूरीका नाम ।। तिलः, स्नेहफलः, पूरफलकः, पवित्रकः, ४ तिलका नाम ।। कलालः, मुण्डचणकः, सतीनक, हरेणुकः, ४ मोटर (केराउका) नाम ।। त्रिपुटकः, रेणुका, हरेणुका, ३ साना केराउका नाम ।। हरिमन्थः, वाजिमन्थः, चणकः, सकलप्रियः, ४ चनाका नाम ।। आढकी, तुवरी, वर्या, काक्षी, मृत्स्ना, सुराष्ट्रजा, मृत्तालकं, ७ रहरका नाम ।। कुलत्थः, कालवृत्तः, कुलत्थिका, ३ गहतका नाम ।। त्रिपुटः, खण्डिकः, पिण्डः, सण्डिकः, ४ खेसारीका नाम ।। अतसी, मसृणा, देवी, मदगन्धा, मदोत्कटा, उमा, क्षुमा,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सर्षपः कटुकस्नेहस्तन्तुभो ग्रहनाशनः ३०१३
सिद्धार्थको दुराधर्षो ग्रहघ्नः कुष्ठनाशनः ३०१४
क्षवः क्षुताभिजननो राजिका कृष्णिकाऽऽसुरी ३०१५
सर्षपे क्षुद्रजातीये सर्षपी तुवरी समे ३०१६
ललिता ज्वारकी कृष्णा जूर्णा भाद्रपदीत्यपि ३०१७
वर्वरी धवला नाली वर्जरी च गवेधुका ३०१८
महाकाये मर्कटान्नं मकायकटिजौ समौ ३०१९
अविप्रियो राजधान्यः श्यामाकः श्यामकस्तथा ३०२०
समौ कङ्गुप्रियङ्गू द्वौ कोरदूषस्तु कोद्रवः ३०२१
स्मृता बुद्दालकोद्दालौ वनजे कोरगूषके ३०२२
तृणधान्यं वनव्रीहिर्नीवारो मुनिधान्यकम् ३०२३
मलिज्ञको नृत्यकुण्डो वनव्रीहिर्मुनिप्रियः ३०२४

हैमवती, नीलपुष्पी, सुवर्चला, १० आल्स (तिसी)का नाम ॥ सर्षपः, कटुकस्नेहः, तन्तुभः, ग्रहनाशनः, ४ सस्युँका नाम ॥ सिद्धार्थकः, दुराधर्षः, ग्रहघ्नः, कुष्ठनाशनः ४ सेता सस्युँका नाम ॥ क्षवः, क्षुधाभिजनः, राजिका, कृष्णिका, आसुरी, ५ रायोका नाम ॥ पैलेका २ शब्द पुंलिङ्गमाछन् ३ स्त्रीलिङ्गमाछन् ॥ सर्षपो, तुवरी, २ सानु जातको तोरी (सस्युँका) नाम ॥ ललिता, ज्वारकी, कृष्णा, जूर्णा, भा पदी, ५ जुनेलाका नाम ॥ वर्वरी, धवला, नाली, वर्जरी, गवेधुका, ५ वाजुराका नाम ॥ महाकायः, मर्कटान्नम्, मकायः, कटिजः, ४ मकैका नाम ॥ अविप्रियः, राजधान्यः, श्यामाकः, श्यामकः, ४ सामाका नाम ॥ कङ्गुः, प्रियङ्गुः, २ कागुनुका नाम ॥ कोरदूषः, कोद्रवः, २ कोदाका नाम ॥ बुद्दालकः, उद्दालः, २ वनकोदाका नाम ॥ तृणधान्यं, वनव्रीहिः, नीवारः, मुनिधान्यकम्, वनधान (नाभोधान)का नाम ॥ मलिज्ञकः, नृत्यकुण्डः, वनव्रीहिः, मुनिप्रियः, ४ फापरका नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वास्तूकं वास्तुकं क्षारपत्रः कङ्केल्ल इत्यपि ३०२५
तण्डुलीयो विषहरो मेघनादोऽल्पमारिषः ३०२६
मारिषो वाष्पको मार्षो लोणा लोणी च घोलिका ३०२७
दलाम्लं लिकुचं चुक्रं शाकाम्लं चाम्लवास्तुकम् ३०२८
पालङ्क्ी क्षुरिका स्निग्धपर्णिका चीरितच्छदा ३०२९
उपोदिकाऽपोदिका च कलम्बी पूतिका च सा ३०३०
कलम्बी शतपर्वा च कलम्बूर्वायुबान्धवा ३०३१
श्राद्धशाकं कालशाकं नाडीकं कालकं समम् ३०३२
हिलमोचा शङ्खधरा ब्राह्मी च हिलमोचिका ३०३३
चाङ्गेरी लोणिका दन्तशठाऽम्लोटाऽम्लपत्रिका ३०३४
चुक्रकः शतवेधी च चुक्राम्लो बहुभूषणः ३०३५
शितिवारः शितिवरो वितुन्नं सुनिषण्णकम् ३०३६

वास्तूकम्, वास्तुकम्, क्षार पत्रः, कङ्केल्लः ४ बेथुका नाम ॥ तण्डुलीयः, विषहरः, मेघनादः, अल्पमारिषः, ४ लुढे (चौराई)का नाम ॥ मारिषः वाष्पकः, मार्षः, ३ लट्टे (राजगिरा) (रामदाना)का नाम ॥ लोणा, लोणी, घोलिका, ३ नुनिया शागका नाम ॥ दलाम्लम्, लिकुचम्, चुक्रम्, शाकाम्लम्, आम्लवास्तुकम्, ५ अमिलो पालुङ्गो (चूकाभाजी)का नाम ॥ पालङ्क्ी, क्षुरिका, स्निग्धपर्णिका, चीरितच्छदा ४ पालुङ्गाका शागका नाम ॥ जो विवाह आदि माङ्गल्य वस्तुमा गनिन्छ ॥ उपोदिका, आपोदिका, कलम्बीका, पूतिका, ४ पवैका शागका नाम ॥ कलम्बी, शतपर्वा, कलम्बूः, वायुबान्धवा, ४ करम (करेमु)का शागका नाम ॥ श्राद्धशाकम्, काल शाकम्, नाडीकम्, कालकम्, ४ नरिचो (नर्चा)का नाम ॥ हिलमोचा, शङ्खधरा, ब्राह्मी, हिलमोचिका, ४ हुर्हुरे (हिल्सा)का नाम ॥ चाङ्गेरी लोणिका, दन्तशठा, आम्लपत्रिका, ५ चरिअमिलाका नाम ॥ चुक्रकः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

जीवन्ती जीवनी जीवा जीवनीया मधुस्रवा ३०३७
कूष्माण्डी पुष्पफलिका कुम्भाण्डी सोमगृष्टिका ३०३८
गुडयोगफला पीतफला कूष्माण्डिकेत्यपि ३०३९
तुम्बी पिण्डफलाऽलाबूस्तुम्बिका च महाफला ३०४०
इक्ष्वाकुः कटुतुम्बी स्याद्राजपुत्री बृहत्फला ३०४१
कर्कटी लोमशी जालपत्रैर्वारुर्बृहत्फला ३०४२
धेनुदुग्धा चिर्भटिका चित्रा गोरक्षकर्कटी ३०४३
खर्बूजकं मधुफलममृताह्वं दशाङ्गुलम् ३०४४
कालिङ्गकं कृष्णबीजं कालिन्दं रक्तबीजकम् ३०४५
सुखाशं राजतिनिशं मांसलं शीर्णवृन्तकम् ३०४६
कोशातकी स्वादुफला सुकोशा कृतवेधना ३०४७

शतवेधी, चुक्राम्लः, बहुभूषणः ४ चूकका नाम ।। शितिवारः, शितिवरः, वितुन्नम्, सुनिषण्णकम्, ४ चरि अमिलाका झस्ता ४।४ पातहुने शाक विशेष (हिन्दीमा चौपतिया) भनिनेका नाम ।। जीवन्ती, जीवनी, जीवा, जीवनीया, मधुस्रवा, ५ जिरीका शागका नाम ।। कूष्माण्डी, पुष्पफलिका, कुम्भाण्डी, सोमगृष्टिका, ४ कुभिण्डाका नाम ।। गुडयोगफला, पीतफला, कूष्माण्डिका, ३ फर्सीका नाम ।। तुम्बी, पिण्डफला, अलाबू, तुम्बिका, महाफला, ५ लांचोर डल्लो दुवैजातको गुलियो लौकाका नाम ।। इक्ष्वाकुः, कटुतुम्बी, राजपुत्री, बृहत्फला ४ तीतो जातको (लौका) तुम्बाका नाम ।। कर्कटी, लोमशी, जालपत्रा, एर्वारुः, बृहत्फला, ५ काँक्राका नाम ।। धेनुदुग्धा, चिर्भटिका, चित्रा, गोरक्षकर्कटी, साना जातका सेता मदेसेकाँक्राका नाम ।। खर्बूजकम्, मधुफलम्, अमृताह्वम्, दशाङ्गुलम्, ४ खर्बूजाका नाम ।। कालिङ्गकम्, कृष्णबीजम्, कालिन्दम्, रक्तबीजकम्, सुखाशम्, राजतिनिशम्, मांसलम्, शीर्णवृन्तकम, ८ तर्बूजाका नाम ।। कोशातकी,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कर्कोटकी पीतपुष्पा राजकोशातकीत्यपि ३०४८
धामार्गवो हस्तिपर्णो घोषको हस्तिघोषकः ३०४९
महाकोशातकी हस्तिघोषैभी पीतपुष्पिका ३०५०
चिचिण्डकः श्वेतराजिः सुदीर्घो गृहकूलकः ३०५१
चिचुण्डोऽहिफलो दीर्घफलको वेश्मकूलकः ३०५२
कर्कोटकी महाजालिः पीतपुष्पा मनस्विनी ३०५३
गोजिह्विका पुष्पगोभी पुष्पशाका बृहद्दला ३०५४
पत्रगोभी ग्रन्थिगोभी द्वीपशाकाभिधं त्रयम् ३०५५
पटोलः कुलकस्तिक्तः पाण्डुकः कर्कशच्छदः ३०५६
राजीफलः पाण्डुफलो राजेयो बीजगर्भकः ३०५७
बिम्बी रक्तफला तुण्डी बिम्बिका पीलुपर्णिका ३०५८
ओष्ठी कर्मकरी तुण्डिकेरी दन्तच्छदोपमा ३०५९

स्वादुफला, सुकोशा, कृतवेधना, कर्कोटकी, पीतपुष्पा, राजकोशातकी, ७ पाटे तोरियौंका नाम ॥ धामार्गवः, हस्तिपर्णः, घोषकः, हस्तिघोषकः, महाकोशातकी, हस्तिघोषा, ऐभीः, पीतपुष्पिका, ८ घिरौंलाका नाम ॥ चिचिण्डकः, श्वेतराजिः, सुदीर्घः, गृहकूलकः, चिचुण्डः, अहिफलः, दीर्घफलः, वेश्मकूलकः, ८ चिचिण्डाका नाम ॥ कर्कोटकी, महाजालिः, पीतपुष्पा, मनस्विनी, ४ चठेलका नाम ॥ गोजिह्विका, पुष्पगोभी, पुष्पशाका, बृहद्दला, ४ फुलगोभी (काउली)का नाम ॥ पत्रगोभी, १ बन्दा गोभीको नाम ॥ ग्रन्थीगोभी, १ गाँठ गोभीको नाम ॥ द्वीपशाकम्, १ तिन्थरी गोभीको नाम ॥ पटोलः, कुलकः, तिक्तः, पाण्डुकः, कर्कशच्छदः, राजीफलः, पाण्डुफलः, राजेयः, बीजगर्भकः, ९ परवरका नाम ॥ बिम्बी, रक्तफला, तुण्डी, बिम्बिका, पीलुपर्णिका, ओष्ठी, कर्मकेरी, तुण्डिकेरी, दन्तछदोपमा ९ कुन्दुरु (गोल

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कारवेल्ली द्वयोर्वारिवेल्ली कण्टफला पटुः ३०६०
कारवल्ली बृहद्वल्ली सुषवी राजवल्लरी ३०६१
उग्रकाण्डः काण्डकटुश्चिरिपत्रः कठिल्लकः ३०६२
शिम्बिः शिम्बी पुस्तशिम्बी सैव पुस्तकशिम्बिका ३०६३
वृत्तनिष्पाविका ग्राम्या नखनिष्पाविकाऽशना ३०६४
कोलशिम्बी खड्गशिम्बी कुशिम्बी कोलपादिका ३०६५
पर्यङ्कपादिका खट्वा खट्वाङ्गी दधिपुष्पिका ३०६६
चतुष्पदः पिच्छिकोऽस्रपत्रो भिण्डिकभिण्डकौ ३०६७
भिण्डीतको वृत्तबीजः सुशाकः करपर्णकः ३०६८
वार्ताकी हिङ्गुली सिंही भण्टाकी दुष्प्रधर्षिणी ३०६९
वृन्ताकी महती वार्ता वार्ताकुः शाकसत्तमा ३०७०
आलूकमालुकं वीरसेनं चीनालु चीलुकम् ३०७१
पिण्डीतकः पिण्डकन्दः पिण्डालुः स्वादुकन्दकः ३०७२

कौंक्रीका नाम ॥ कारवेल्ली वारिवेल्ली कण्टफला, पटुः, कारवल्ली, बृहद्वल्ली, सुषवी, राजवल्लरी, उग्रकाण्डः, काण्डकटुः चिरिपत्रः, कठिल्लकः, १२ करेलाका नाम ॥ शिम्बिः, शिम्बी, पुस्तशिम्बी, पुस्तकशिम्बिका, ४ पाटेहरियो शिबिका नाम ॥ वृत्तनिष्पाविका, ग्राम्या, नखनिष्पाविका, अशना, ४ डोलोहरियो शिबिका नाम ॥ कोलशिम्बी, खड्गशिम्बी, कुशिम्बी, कोलपादिका, ४ पाटे सेतो कालो दाना हुने शिबिका नाम ॥ पर्यङ्कपादिका, खट्वा, खट्वाङ्गी, ३ सेतो फल्ने कोंशामा झुस्स हुनेकाउच्छे शिबिका नाम ॥ चतुष्पदः, पिच्छिकः, अस्रपत्र, भिण्डिकः, भिण्डकः, भिण्डीतकः, वृत्तबीजः, सुशाकः, करपर्णकः ८ (रामतोरियाँ) भिण्डीका नाम ॥ वार्ताकी, हिङ्गुली, सिंही, भण्टाकी, दुष्प्रधर्षिणी, वृन्ताकी, महती, वार्ता, वार्ताकुः, शाकसत्तमा,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पानीयालुर्जलालुश्च जलौकाश्च समार्थकाः ३०७३
मुखालुर्मण्डपारोहः कन्दको दीर्घकन्दकः ३०७४
पुटालुः पुटकन्दश्च कोलकन्दश्च स स्मृतः ३०७५
विष्वक्सेनप्रिया गृष्टिर्वाराही बिल्वमूलिका ३०७६
बदरा चर्मकारालुः सूकरी वनमालिनी ३०७७
विष्णुकन्दो विष्णुगुप्तः सुपुटो बहुसंपुटः ३०७८
नीलालुके श्यामलालुकृष्णालुरसिकालुकाः ३०७९
शुभ्रालौ महिषीकन्दसर्पाख्यवनवासिनः ३०८०
हस्तिकन्दो हस्तिपत्रः स्थूलकन्दोऽतिकन्दकः ३०८१
शङ्खालुके तु मध्वालुशङ्खसंकाशरोमशाः ३०८२
रक्तालुके रक्तकन्दरक्तपिण्डकलौहिताः ३०८३

---

१० भण्टाका नाम ॥ आलूकम्, आलुकम्, वीरसेनम्, चीनालु, चीलुकम्, ५ आलुका नाम ॥ पिण्डीतकः, पिण्डकन्दः, पिण्डालुः, स्वादुकन्दकः, ४ पिडालुका नाम ॥ पानीयालुः, जलालुः, जलौकाः, ३ जलुकाका नाम ॥ मुखालुः, मण्डपारोहः, कन्दकः, दीर्घकन्दकः, ४ साधारण तरुलका नाम ॥ पुटालुः, पुटकन्दः, कोलकन्दः, ३ भ्यागुरका नाम ॥ विश्वक्सेनप्रिया, गृष्टिः, वाराही, बिल्वमूलिका, बदरा, चर्मकारालुः, सूकरी, वनमालिनी, ८ गिठाका नाम ॥ विष्णुकन्दः, विष्णुगुप्तः, सुपुटः, बहुसंपुटः, ४ वनतरुलका नाम ॥ नीलालुकः, श्यामलालुः, कृष्णालुः, रसिकालुकः, ४ नीलो वोक्रा हुने तरुलका नाम ॥ शुभ्रालुः, महिषीकन्दः, सर्पाख्यः, वनवासी, ४ सेतो वोक्रा हुने ठूलो जातको तरुलका नाम ॥ हस्तिकन्दः, हस्तिपत्रः, स्थूलकन्दः, अतिकन्दकः, ४ घ्याम्पे तरुलका नाम ॥ शङ्खालुकः, मध्वालुः, शङ्खसंकाशः, रोमशः, ४ सेतो शकरकन्दका नाम ॥ रक्तालुकः, रक्तकन्दः, रक्तपिण्डकः, लौहितः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अर्शोघ्नः शूरणः कन्द ओल ओल्लश्च सूरणे ३०८४
मूलकं हरिपर्णं च मूलाह्वं दीर्घकन्दकम् ३०८५
चाणक्यमूलकं विष्णुगुप्तकं स्थूलमूलकम् ३०८६
गाजरं गृञ्जनं स्वादुमूलं नारङ्गवर्णकम् ३०८७
शालामर्कटकं पिण्डमूलकं मरुसंभवम् ३०८८
रसोनो गृञ्जनोऽरिष्टो म्लेच्छकन्दो मरुद्रिपुः ३०८९
लशुनं यवनेष्टं च राहूच्छिष्टं महौषधम् ३०९०
पलाण्डुर्यवनाभीष्टस्तीक्ष्णकन्दः सुकन्दकः ३०९१
लतार्कदुद्रुमौ तत्र हरिते कवरी पृथुः ३०९२
पृथ्वीका पृथुका हिङ्गुपत्रिकेति समार्थकाः ३०९३
माचिका प्रस्थिकाऽम्बष्ठा मयूरविदलाऽम्लिका ३०९४

---

४ रातो शकरकन्दका नाम ।। अर्शोघ्नः, शूरणः, कन्दः, ओलः, ओल्लः, सूरणः, ६ सूरण (ओल) का नाम ।। मूलकम्, हरिपर्णम्, मूलाह्वम्, दीर्घकन्दकम्, ४ साधारण मूलाका नाम ।। चाणक्यमूलकम्, विष्णुगुप्तकम्, स्थूलमूलकम्, ३ ठूला जातको मूला (पिडठानी मूला) का नाम ।। गाजरम्, गृञ्जनम्, स्वादुमूलकम्, नारङ्गवर्णम्, ४ गाजरमूला (राताडल्लो लाम्चा मूला) का नाम ।। शालामर्कटकम्, पिण्डमूलकम्, मरुसम्भवम्, ३ डल्लोमूला (सलगम)का नाम ।। रसोनः, गृञ्जनः, अरिष्टः, म्लेच्छकन्दः, मरुद्रिपुः, लशुनम्, यवनेष्टम्, राहूच्छिष्टम्, महौषम्, ६ लशुनका नाम ।। पलाण्डुः, यवनाभीष्टः, तीक्ष्णकन्दः, सुकन्दकः, ४ प्याजका नाम ।। लतार्कः, दुद्रुमः, २ हरियो प्याज (छ्यापी)का नाम ।। कवरी, पृथुः, पृथ्वीका, पृथुका, हिङ्गुपत्रिका, ५ जिम्बूका नाम ।। माचिका, प्रस्थिका, अम्बष्ठा, मयूरविदला, अम्लिका, ५ ठोटनेका नाम ।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

यवानी दीपको दीप्यो ब्रह्मदर्भा यवानिका ३०९५
मेथिका मेथिनी मन्था कैरवी बहुपत्रिका ३०९६
चन्द्रशूरश्चर्महन्त्री भद्रा सिद्धप्रयोजना ३०९७
चन्द्रिका नन्दिनी दीर्घबीजा सैव सुवासरा ३०९८
शतपुष्पा कारवी च शताक्षी सङ्घपत्रिका ३०९९
शतपुष्पा शीतशिवा ऽहिच्छत्रा शतपत्रिका ३१००
गन्धाधिका घोषवती मिश्रेया मधुरा मिशिः ३१०१
सैकतेष्टं शृङ्गवेरमार्द्रकं कन्दरं वरम् ३१०२
तुम्बुरुः सौरभः सौरवनजः सानुजो द्विजः ३१०३
तीक्ष्णवल्कस्तीक्ष्णफलस्तीक्ष्णपत्रो महामुनिः ३१०४
धान्यकं धनिकं धन्यं धन्याकं धन्यकं धनम् ३१०५
वेधकं धानकं धान्यं कुस्तुम्बुरु धनेयकम् ३१०६
जीरणो जीरको जीरो ऽजाजिका जरणा कणा ३१०७

यवानी, दीपकः दीप्यः, ब्रह्मदर्भा, यवानिका, ५ ज्वानुका नाम ॥ मेथिका, मेथिनी, मन्था, कैरवी, बहुपत्रिका, ५ मेथिका नाम ॥ चन्द्रशूरः, चर्महन्त्री, भद्रा, सिद्धप्रयोजना, चन्द्रिका, नन्दिनी, दीर्घबीजा, सुवासरा, ८ चमसूरका नाम ॥ शतपुष्पा, कारवी, शताक्षी, सङ्घपत्रिका, ४ पाहाडे सूँपका नाम ॥ शतपुष्पा, शीतशिवा, अहिछत्रा, शतपत्रिका, गन्धाधिका, घोषवती, मिश्रेया, मधुरा, मिशिः, ९ मदेशे सूँपका नाम ॥ सैकतेष्टम्, शृङ्गवेरम्, आर्द्रकम्, कन्दरम्, वरम्, ५ अदुवाका नाम ॥ तुम्बुरुः, सौरभः, सौरवनजः, सानुजः, द्विजः, तीक्ष्णवल्कः, तीक्ष्णफलः, तीक्ष्णपत्रः, महामुनिः, ९ टिमुरका नाम ॥ धान्यकम्, धनिकम्, धन्यम्, धन्याकम्, धन्यकम्, धनम्, वेधकम्, धानकम्, धान्यम्, कुस्तुम्बुरु धनेयकम्, ११ धनियाँका नाम ॥ जीरणः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मरिचं वेल्लजं श्याममूषणं धर्मपत्तनम् ३१०८
तीक्ष्णोज्ज्वला तीव्रशक्तिः कटुवीराऽजडेत्यपि ३१०९
हिङ्गु शूलद्विड् रमठं बाह्लीकं रामठं जतु ३११०
सहस्रवेधि जन्तुघ्नं सूपाङ्गं सूपधूपनम् ३१११
हरिद्रा काञ्चनी गौरी निशाह्वा वरवर्णिनी ३११२
युवतिर्मङ्गला लक्ष्मीरुमा पीता विषापहा ३११३
त्वक्पत्रमुत्कटं भृङ्गं त्वचं चोचं वराङ्गकम् ३११४
रामेष्टं विज्जुलं चोलं सैंहलं गन्धवल्कलम् ३११५
तेजपत्रं गन्धजातं पत्रकं पाकरञ्जनम् ३११६
पृथ्वीका चन्द्रवालैला बालेन्द्राणी कुमारिका ३११७
निष्कुटिर्बहुला पृथ्वी त्रिपुटा गर्भसंभावा ३११८
कोरङ्गी त्रिपुटा तुत्था वयःस्था छर्दिकापहा ३११९

जीरकः, जीरः, अजाजिका, जरणा, कणा, ६ जीराका नाम ॥ मरीचम्, वेल्लजम्, श्यामम्, ऊषणम्, धर्मपत्तनम्, ५ मरीचका नाम ॥ तीक्ष्णा, ऊज्ज्वला, तीव्रशक्तिः, कटुवीरा, अजडा, ५ खोर्सानीका नाम ॥ हिङ्गु, शूलद्विट्, रमठम्, बाह्लीकम्, रामठम्, जतु, सहस्रवेधि, जन्तुघ्नम्, सूपाङ्गम्, सूपधूपनम्, १० हिङ्का नाम ॥ हरिद्रा, काञ्चनी, गौरी, निशाह्वा, वरवर्णिनी, युवतिः, मङ्गला, लक्ष्मी, उमा, पीता, विषापहा, ११ हलेदा (बेसार)का नाम ॥ त्वक्पत्रम्, उत्कटम्, भृङ्गम्, त्वचम्, चोचम्, वराङ्गकम्, रामेष्टम्, विज्जुलम्, चोलम्, सैंहलम्, गन्धवल्कलम्, ११ दालचिनीका नाम ॥ तेजपत्रम्, गन्धजातम्, पत्रकम्, पाकरञ्जनम्, ४ तेजपात (सिन्कौली)का नाम ॥ पृथ्वीका, चंद्रवाला, ऐला, वाला, इन्द्राणी, कुमारिका, निष्कुटिः, बहुला, पृथ्वी, त्रिपुटा, गर्भसंभवा, ११ अलैंचीका नाम ॥ कोरङ्गी, त्रिपुटा,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

उपकुञ्ची तीक्ष्णगन्धा सूक्ष्मैला द्राविडी त्रुटिः ३१२०
लवङ्गं देवकुसुमं श्रीसंज्ञं ग्रहणीहरम् ३१२१
भृंगारं सुषिरं तीक्ष्णं वारिजं श्रीप्रसूनकम् ३१२२
जातीकोशो जातिकोशः कोषकः कोशकः पुटः ३१२३
जातीफलं जातिफलं मालतीफलमित्यपि ३१२४
जातीपत्री जातिपत्री पत्री सौमनसायिनी ३१२५
कृष्णोपकुल्या वैदेही मागधी चपला कणा ३१२६
एरण्डा पिप्पली श्यामा कोरङ्गी सूक्ष्मतण्डुला ३१२७
चूतो रसालो माकन्द आम्रः षट्पदवल्लभः ३१२८
सहकारो राजपुत्रः स्मराम्रः कोकिलोत्सवः ३१२९
आम्रातकः पीतनकः कपिचूतोऽम्लवाटकः ३१३०
कोशाम्रको घनस्कन्धो वनाम्रो जन्तुपादपः ३१३१

तुत्था, वयःस्या, छर्दिकापहा, उपकुञ्ची, तीक्ष्णगन्धा, सूक्ष्मैला, द्राविडी, त्रुटिः, १ सुखुमेलका नाम ॥ लवङ्गम्, देवकुसुमम्, श्री संज्ञम्, ग्रहणीहरम्, भृङ्गारम्, सुषिरम्, तीक्ष्णम्, वारिजम्, श्रीप्रसूनकम्, ९ ल्वाङ्का नाम ॥ जातीकोशः, जातिकोशः, कोषकः, कोशकः, पुटः, जातीफलम्, जातिफलम्, मालतीफलम्, ८ जाई फलका नाम ॥ जातीपत्री, जातिपत्री, पत्री, सौमनसायिनी, ४ जाई पत्रीका नाम ॥ कृष्णा, उपकुल्या, वैदेही, मागधी, चपला, कणा, एरण्डा, पिप्पली, श्यामा, कोरङ्गी, सूक्ष्मतण्डुला, ११ पिप्लाका नाम ॥ चूतः, रसालः, माकन्दः, आम्रः, षट्पदवल्लभः, ५ आम्रवृक्ष (आँप) का नाम ॥ सहकारः, राजपुत्रः, स्मराम्रः, कोकिलोत्सवः, ४ खूप वास्ना आउने आँपका नाम ॥ आम्रातकः, पीतनकः, कपिचूतः, अम्लवाटकः, ४ अमाराका नाम ॥ कोशाम्रकः घनस्कन्धः, वनाम्रः, जन्तुपादपः, ४ कोशाम्रः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दाडिम्बः कुट्टिमफलः करकः फलषाडवः ३१३२
मधुबीजः कुचफलो मणिबीजश्च दाडिमः ३१३३
कदली वारणबुसा रम्भा मोचांऽशुमत्फला ३१३४
चर्मण्वती गुच्छफला वनलक्ष्मीः सकृत्फला ३१३५
नारिकेलो (नारिकेरो) दृढफलो लाङ्गली कूर्चशीर्षकः ३१३६
विश्वामित्रप्रियस्तुङ्गस्तृणराजः सदाफलः ३१३७
पिण्डखर्जूरिका दीप्या सपिण्डा मधुरस्रवा ३१३८
फलपुष्पा मुद्गरिका खर्जूः स्कन्धफलेत्यपि ३१३९
वातादको वातवैरी वातामो दृक्फलश्च सः ३१४०
बदरं सेवितं सेवं सेवि सिंचितिकाफलम् ३१४१
वाप्याऽप्फलामृतफलाऽम्भःफलान्यपि तद्भिदाः ३१४२
अमृताह्वं दारुफलं पेरुकं चाऽपृथक्त्वचम् ३१४३
ऐरावतो योगरङ्गो नार्यङ्गो नागरङ्गकः ३१४४

जङ्गली आँपका नाम ॥ दाडिम्बः, कुट्टिमफलः, करकः, फलषाडवः, मधुबीजः, कुचफलः, मणिबीजः, दाडिमः, ८ दारिम (दाडिम अनार)का नाम ॥ कदली, वारणबुसा, रम्भा, मोचा, अंशुमत्फला, चर्मण्वती, गुच्छफला, वनलक्ष्मीः, सकृत्फला, ९ केराका नाम ॥ नारिकेलः (नारिकेरः), दृढफलः, लाङ्गली, कूर्चशीर्षकः, विश्वामित्रप्रियः, तुङ्गः, तृणराजः, सदाफलः, ८ नरिवल का नाम ॥ पिण्डखर्जूरिका, दीप्या, सपिण्डा, मधुरस्रवा, फलपुष्पा, मुद्गरिका, खर्जूः, स्कन्धफला, ८ छोहोराका नाम ॥ वातादकः, वातवैरी, वातामः, दृक्फलः, ४ कागजी वदामका नाम ॥ बदरम्, सेवितम्, सेवम्, सेवि, सिञ्चितिकाफलम् ५ स्याउ (सेव)का नाम ॥ वाप्या, अप्फला, अमृतफला, अम्भःफलम्, ४ नासपातीका नाम ॥ अमृताह्वम्, दारुफलम्, पेरुकम्,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

फलपूरो बीजपूरो रुचको मातुलिङ्गकः ३१४५
नात्यम्लके तु रुचके मधुरा मधुकर्कटी ३१४६
मधुकर्कटिका मिष्टं निम्बूकं मधुकुक्कुटी ३१४७
अत्यन्तमधुरं तत्तु शर्करानिम्बुकाऽभिधम् ३१४८
मधुवल्ली वर्धमाना मधुरा मधुकर्कटी ३१४९
जम्बीरके दन्तशठजम्भजम्भीरजम्भलाः ३१५०
दन्तकेतुर्जंभीरश्च जम्भीलाश्च तदर्थकः ३१५१
निम्बूः स्त्री निम्बुकं क्लीबे निम्बूकं वह्निबीजकम् ३१५२
निम्बूके राजनिम्बूकं सौक्ष्म्यसौरभशालिनि ३१५३
वीरारुकं वीरसेनमारुकं वीरमित्यपि ३१५४
भवं भव्यं लोमफलं भविष्यं च समार्थकम् ३१५५
बिल्वे शाण्डिल्यशैलूषौ मालूर श्रीफलावपि ३१५६

अपृथक्त्वचम्, ४ अम्बाका नाम ॥ ऐरावतः, योगरङ्गः, नार्यङ्गः, नागरङ्गकः, ४ सुन्तलाका नाम ॥ फलपूरः, बीजपूरः, रुचकः, मातुलिङ्गकः, ४ बिमिराका नाम ॥ नात्यम्लकः, रुचकः, मधुरा, मधुकर्कटी, ४ ज्यादा अमिलो नकुने बिमिरो (चंखत्रो)का नाम ॥ मधुकर्कटिका, मिष्टं, निम्बूकम्, मधुकुक्कुटी, ४ गुलियो निम्बू विशेषर (जुनार चाकसी)का नाम ॥ सर्करा निम्बुकम्, १ अत्यन्त गुलियो निम्बूविशेष (मौसम)को नाम ॥ मधुवल्ली, वर्धमाना, मधुरा, मधुकर्कटी, ४ मधुबिमिराविशेष (सर्धा)का नाम ॥ जम्बीरकः, दन्तशठः, जम्भ, जम्भीरः, जम्भलः, दन्तकेतुः, जभीर, जम्भीलः, ८ ज्यामिरका नाम ॥ नीम्बूः, निम्बुकम्, निम्बूकम्, बह्निबीजकम्, ४ नीबुवाका नाम ॥ निम्बूकम्, राजनिम्बूकम्, २ कागतीका नाम ॥ वीरारुकम्, वीरसेनम्, आरुकम्, वीरम्, ४ आरुका नाम ॥ भवम्, भव्यम्, लोमफलम्, भविष्यम्, ४ लिचीका नाम ॥ विल्वः, शाण्डिल्यः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कृष्णपाकफलाविग्नसुषेणाः करमर्दके ३१५७
पनसः कण्टकिफलः फणसश्चम्पकालुकः ३१५८
आशयो मूलफलदोऽपुष्पः स्थूलफलश्च सः ३१५९
निकुचो ग्रन्थिलफलो लकुचो लिकुचो डहुः ३१६०
तिन्दुकः स्फूर्जकः कालस्कन्धश्च शितिसारके ३१६१
कपित्थः पुष्पफलको ग्राही दन्तशठः स्मरः ३१६२
दधित्थो मन्मथो ग्राहिफलो दधिफलश्च सः ३१६३
कर्मारकः कर्मकरः कर्मरङ्गः शुकप्रियः ३१६४
सीताफलं गण्डगात्रमातृप्यं बहुबीजकम् ३१६५
वैदेहीवल्लभं कृष्णबीजकं चाग्रिमाभिधम् ३१६६
रक्तत्वचं रामफलं कृष्णबीजं समार्थकम् ३१६७
कर्कन्धूर्बदरी कोली घोण्टा व्याघ्रनखीत्यपि ३१६८

शैलूषः, मालूरः, श्रीफलम्, ५ बेलका नाम ॥ कृष्णः, पाकफलः, अविग्नः, सुषेणः, करमर्दकः, ५ करौंदाका नाम ॥ पनसः, कण्टकिफलः, फणसः, चम्पकालुकः, आशयः, मूलफलदः, अपुष्पः, स्थूलफलः, ८ कटहरका नाम ॥ निकुचः, ग्रंथिलफलः, लकुचः, लिकुचः, डहुः, बडहरका नाम ॥ तिन्दुकः, स्फूर्जकः, कालस्कन्धः, शितिसारकः, ४ तिन्दूका नाम ॥ कपित्थः, पुष्पफलकः, ग्राही, दन्तशठः, स्मरः, दधित्थः, मन्मथः, ग्राहिफलः, दधिफलः, ९ कैथका नाम ॥ कर्मारकः, कर्मकरः, कर्मरङ्गः, शुकप्रियः, ४ कमरख (मधानेफल) का नाम ॥ सीताफलम्, गण्डगात्रम्, आतृप्यम्, बहुबीजकम्, वैदेही-वल्लभम्, कृष्णबीजम्, अग्रिमम्, ७ सीताफल (सरीफा) (आँट)का नाम ॥ रक्तत्वचम्, रामफलम्, कृष्णबीजम्, ३ हलुवा बेतका नाम ॥ कर्कन्धूः, बदरी, कोली, घोण्टा, व्याघ्रनखी, ५ बयरका वृक्षका नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सौवीरं बदरं कोलं पिच्छिलं फेनिलं कुहम् ३१६९
कुवलं चेत्यमी शब्दाः कर्कन्धूफलवाचकाः ३१७०
राजादनः फलाध्यक्षः क्षीरिका निम्बबीजकम् ३१७१
प्रियालश्चरकोऽखट्टो हसन्तकपियालकौ ३१७२
राजादनस्तापसेष्टः सन्नकद्रुर्धनुष्पटः ३१७३
मृद्वीका गोस्तनी द्राक्षा हारहूरा मधुस्रवा ३१७४
स्वाद्वी मधुरसा यक्ष्मनाशिनी तापसप्रिया ३१७५
हैमवती काश्मीरी, मृद्वीका गोस्तनी पथिका ३१७६
द्राक्षोक्ता कपिलफला, मधूलिका हारहूरा च ३१७७
काकली जाम्बुका द्राक्षा कथ्यते बीजवर्जिता ३१७८
भूशिम्बिका रक्तबीजा त्रिबीजा स्नेहबीजका ३१७९
मण्डपी भूमिचणका माण्डवीति समार्थकाः ३१८०

सौवीरम्, बदरम्, कोलम्, पिच्छिलम्, फेनिलम्, कुहम्, कुवलम्, ७ बयरका फलका नाम ॥ राजादनः, फलाध्यक्षः, क्षीरिका, निम्बबीजकम्, ४ खिर्नी (जुरेकाफलका) नाम ॥ प्रियालः, चारकः, अखट्टः हसन्तकः, पियालकः, राजादनः, तापसेष्टः, सन्नकद्रुः, धनुष्पटः, ६ चिरौंजीका नाम ॥ मृद्वीका, गोस्तनी, द्राक्षा, हारहूरा, मधुस्रवा, स्वाद्वी, मधुरसा, यक्ष्मनाशिनी, तापसप्रिया, ९ अत्यन्त गुलियो जातको सुके पछि कालो हुने दाख (मुनक्का)का नाम ॥ हैमवती, काश्मीरी, मृद्वीका, गोस्तनी, पथिका, द्राक्षोक्ता, कपिलफला, मधूलिका, हारहूरा, ९ सुकेपछिकैलोफल हुने दाख (अञ्जूस)का नाम ॥ काकली, जम्बुका, द्राक्षा, ३ बीयाँ न हुने सानुजात को दाख (किसमिस)का नाम ॥ भूशिम्बिका, रक्तबीजा, त्रिबीजा, स्नेहबीजका, मण्डपी, भूमिचणका, माण्डवी, ७ महबदाम (मुमबदाम)का

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

काजूतको वृन्तपत्रो गुच्छपुष्पोऽप्यरुष्करः ३१८१
राजार्हा श्यामला जम्बूः कीरेष्टा मेघमोदिनी ३१८२
महाजम्बूः कोकिलेष्टा फलेन्द्रा च निगद्यते ३१८३
श्लेष्मान्तकः कर्बुदारः पिच्छिलो लेखशाटकः ३१८४
शेलुः शैलुर्गन्धपुष्पः शापितो वहुवारकः ३१८५
शेलुः श्लेष्मान्तकः शीत उद्दालो वहुवारकः ३१८५
परूषकं मृदुफलं रोषणं नीलमण्डलम् ३१८७
तूदस्तु यूपः क्रमुको ब्रह्मण्यो मृदुसारकः ३१८८
मदसारः सुरूपश्च तूलं च ब्रह्मदारु च ३१८९
अञ्जीरमञ्जुले तुल्ये पिस्तकं जलगोजकम् ३१९०
सकोचकं चारुफलं निकोचकमकूलके ३१९१
अनन्नसं भूपनसमग्रवृक्षं कुतूहलम् ३१९२

नाम ॥ काजूतकः, वृन्तपत्रः, गुच्छपुष्पः, अरुस्करः, ४ काजूका नाम ॥ राजार्हा, श्यामला, जम्बूः, कीरेष्टा, मेघमोदिनी, ५ नीलोकालो फल हुने सानु जातका जामुनाका नाम ॥ महाजम्बूः, कोकिलेष्टा, पलेन्द्रा ३ नीलोफल हुने ठूलो जातको जामुनु (फडीर)का नाम ॥ श्लेष्मातकः, कर्बुदारः, पिच्छिलः, लेखशाटकः, शेलुः, शैलुः, गन्धपुष्पः, शापितः, बहुवारकः, ९ लप्सीका नाम ॥ शेलुः, शेष्मान्तकः, शीतः, उद्दालः, बहुवारकः ४ बोहोरीका नाम ॥ परुषकम्, मृदुफलम्, रोषणम्, नीलमण्डलम् ४ फालसा (स्याल फोस्ता)का नाम ॥ तूदः, यूपः, क्रमुकः, ब्रह्मण्यः, मृदुसारकः, सुरूपः, तूलम्, ब्रह्मदारु, किम्बु ८ (सहतूत)का नाम ॥ अञ्जीरम्, अञ्जुलम्, २ अञ्जीरका नाम ॥ पिस्तकम्, जलगोजकम्, सकोचकम्, चारुफलम्, निकोचकम्, अकूलम्, ६ पेस्ताका नाम ॥ अनन्नसम्, भूपनसम्, अग्र-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सुगन्धमूला लवली पाण्डुः कोमलवल्कला ३१९३
तृणराजस्तलस्तालो दीर्घद्रुर्लेख्यपत्रकः ३१९४
घोण्टा गुवाकः क्रमुकः पूगः खपुर इत्यपि ३१९५
पूगीफलं पूगफलमुद्वेगं क्रमुकीफलम् ३१९६
अक्षोटकः कन्दरालकर्परालगुडाशयाः ३१९७
पीलुर्गुडफलः स्रंसी शाखी शीतसहश्च सः ३१९८
मधुस्रवो मधुष्ठीलो मध्वगो माधवो मधुः ३१९९
मधुवारो मधूकश्च मधुकश्च महाद्रुमः ३२००
इङ्गुदी तापसतरुः पानीयमधुकश्च सः ३२०१
अम्लसारो वेतसाम्लः फलाम्लो रक्तसारकः ३२०२
सहस्रवेधी चुक्रोऽम्लवेतसः शतवेध्यपि ३२०३
मखान्नं पद्मबीजाभं पानीयफलमित्यपि ३२०४

वृत्तम्, कुतूहलम्, ४ भई कटहरका नाम ॥ सुगन्धमूला, लवली, पाण्डुः, कोमलवल्कला, ४ गुलाफ जामुनका नाम ॥ तृणराजः, तलः, तालः, दीर्घद्रुः, लेख्यपत्रकः, ताल (तार)का नाम ॥ घोण्टा, गुवाकः, क्रमुकः, पूगः, खपुरः, ५ सुपारीका वृक्षका नाम ॥ पूगीफलम्, पूगफलम्, उद्वेगम्, क्रमुकीफलम्, ४ सुपारीका फलका नाम ॥ अक्षोटकः, कन्दरालः, कर्परालः, गुडाशयः, ४ हाडे ओखरका नाम ॥ पीलुः, गुडफलः, स्रंसी, शाखी, शीतसहः, ५ दाँते ओखरका नाम ॥ मधुस्रवः, मधुष्ठीलः, मध्वगः, माधवः, मधुः, मधुवारः, मधूकः, मधुकः, महाद्रुमः, ६ मौवाका नाम ॥ इङ्गुदी, तापसतरुः, पानीयमधुकः, ३ च्यूरीका नाम ॥ अम्लसारः, वेतसाम्लः, फलाम्लः, रक्तसारकः, सहस्रवेधी, चुक्रः, अम्लवेतसः, शतवेधी ८ अम्लवेत (शंखत्रो)का नाम ॥ मखान्नम्, पद्मबीजाभम्, पानीयफलम्, ३ मखानाका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शृङ्गाटकं जलफलं त्रिकोणफलमित्यपि ३२०५
एरण्डचिर्भिटः प्रोक्तो भूरुहो नलिकादलः ३२०६
वातकुम्भफलं तस्य फलं तु मधुकर्कटी ३२०७
श्रीपर्णिका कुमुदिका कुम्भी कैडर्यकट्फलौ ३२०८
अर्गटार्तगलौ जाली बहुकण्टरुजाकरौ ३२०९
दुष्प्रधर्षो भीषणकः शब्दाः शत्रैकवाचकाः ३२१०
अङ्कोलफलसंकाशमङ्कोटं च निकोचकम् ३२११
हरीतकी हैमवती चेतकी श्रेयसी शिवा ३२१२
पथ्या वयस्था जीवन्ती कायस्था पूतनाऽभया ३२१३
नाक्षस्तुषः कर्षफलो भूतावासः कलिद्रुमः ३२१४
विभीतकस्तैलफलः कासघ्नः कुशिक कलिः ३२१५
शिवा बहुफला शान्ता तिष्या पञ्चरसाऽमृता ३२१६
धात्री वयस्थाऽमलकी रोचनी श्रीफलेत्यपि ३२१७

नाम ॥ शृङ्गाटकम्, जलफलम्, त्रिकोणफलम्, ३ सिंगाडा (सिंगडा)का नाम ॥ एरण्डः चिर्भिटः, भूरुहः, नलिकादलः, ३ पपीता (मेवाका) वृक्षका नाम ॥ वातकुम्भफलम्, मधुकर्कटी २ पपीताका फल (मेवाका) नाम ॥ श्रीपर्णिका, कुमुदिका, कुम्भी, कैडर्यः, कट्फलम्, ५ काफलका नाम ॥ अर्गटः, अर्तगलः, जाली, बहुकण्टः, रुजाकरः, दुष्प्रधर्षः, भीषणकः, ७ ऐसेलुका नाम ॥ अङ्कोलफलसंकाशम्, अङ्कोटम्, निकोचकम्, ३ चिल गोजाका नाम ॥ हरीतकी, हैमवती, चेतकी, श्रेयसी, शिवा, पथ्या, वयस्था, जीवन्ती, कायस्था, पूतना, अभया, ११ हर्राका नाम ॥ नाक्षस्तुषः, कर्षफलः, भूतावासः, कलिद्रुमः, विभीतकः, तैलफलः, कासघ्नः, कुशिकः, कलिः, ९ बर्राका नाम ॥ शिवा, बहुफला, शान्ता, तिष्या, पञ्चरसा, अमृता,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

फलत्रिकं तु त्रिफला वरा सैव फलत्रयी ३२१८
शुण्ठी महौषधं विश्वं नागरं विश्वभेषजम् ३२१९
ऊषणं शोषणं विश्वा कटुभद्रं महौषधम् ३२२०
विश्वोपकुल्यामरिचत्रितयं सममेलितम् ३२२१
त्रिकटु त्र्यूषणं व्योषो व्योषकं कटुकत्रयम् ३२२२
दुग्धं क्षीरंपयस्तन्यमूधस्यं जनजीवनम् ३२२३
अवदोहं दोहजं चाऽमृतं पीयूषमित्यपि ३२२४
क्षीरजातं माङ्गलिकं मङ्गल्यं मङ्गलं दधि ३२२५
कङ्करे मथितं घोलमुदश्वित्तक्रमम्बरम् ३२२६
दण्डहातं कालशेयमरिष्टं गोरसो द्रवः ३२२७
नवनीतं मन्थजातं दधिसारं कलम्बुटम् ३२२८
तत्तु हैयङ्गवीनं यद्ध्योगोदोहोद्भवं घृतम् ३२२९

धात्री, वयस्था, आमलकी, रोचनी, श्रीफला, ११ अमलाका नाम ॥ फल, त्रिकम्, त्रिफला, वरा, फलत्रयी, ४ त्रिफलाका नाम ॥ शुण्ठी, महौषधम्, विश्वम्, नागरम्, विश्वभेषजम्, उषणम्, शोषणम्, विश्वा, कटुभद्रम्, महौषधम्, १० सुठाका नाम ॥ त्रिकटु, त्र्यूषणम्, व्योषः, व्योषकम्, कटुकत्रयम् ५ सुठो-मरीच-पिपला ३ चीज बराबरी पारेर मिलायेको चूर्ण (त्रिकटु)का नाम ॥ दुग्धं, क्षीरन्, पयः, स्तन्यम्, ऊधस्यम्, जनजीवनम्, अवदोहम्, दोहजम्, अमृतम्, पीयूषम्, ११ (दूध)का नाम ॥ क्षीरजातम्, माङ्गलिकम्, मङ्गल्यम्, मङ्गलम्, दधि, ५ दहिका नाम ॥ कङ्करम्, मथितम्, घोलम्, उदश्वित्, तक्रम्, अम्बरम्, दण्डाहतम्, कालशेयम्, अरिष्टम्, गोरसः, द्रवः, ११ मही (मोई)का नाम ॥ विशेष वैश्य वर्गमा हेर्नु ॥ नवनीतम्, मन्थजातम्, दधिसारम्, कलम्बुटम्, ४ नउनी घिउका नाम ॥ हैयङ्गवीनम्, १ एक राते दहिका नउनीको नाम ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पीथमाज्यं घृतं सर्पिः पवित्रममृतं हविः ३२३०
तैलं वीपटनं स्नेहोत्तममभ्यञ्जनं तथा ३२३१
मधु क्षौद्रं माक्षिकं च माध्वीकं सारघं मधुः ३२३२
मधूच्छिष्टं मदनकं सिक्थकं मधुजं समम् ३२३३
इक्षुर्दीर्घच्छदो भूमिरसो वेणुविनिःसृतः ३२३४
गण्डीरो गुडमूलश्च रसालो मृत्युपुष्पकः ३२३५
पृथगिक्षुविकारे स्यान्मत्स्यण्डी फाणितं गुडः ३२३६
रसोद्भवा शर्करा स्यादस्त्रियां खण्डखण्डकौ ३२३७
अहिच्छत्रा सिता शुक्ला शर्करा बालुकात्मजा ३२३८
सितोपला पुष्पसिता सैवोक्ता पुष्पशर्करा ३२३९
सामुद्रसैन्धवाद्यं तु लवणं क्षारसत्तमम् ३२४०

पीथम्, आज्यम्, घृतम्, सर्पिः, पवित्रम्, अमृतम्, हविः, ७ घिउका नाम ॥ तैलम्, वीपटनम्, स्नेहोत्तमम्, अभ्यञ्जनम्, ४ तेलका नाम ॥ मधु, क्षौद्रम्, माक्षिकम्, माध्वीकम्, सारघम्, मधुः, ६ महका नाम ॥ मधूच्छिष्टम्, मदनकम्, सिक्थकम्, मधुजम्, ४ मैनका नाम ॥ इक्षुः, दीर्घच्छदः, भूमिरसः, वेणुविनिसृतः, गण्डीरः, गुडमूलः, रसालः, मृत्युपुष्पकः, ८ उखुका नाम ॥ मत्स्यण्डी १ पातला खुदाको नाम ॥ फाणितम्, १ बाक्लो खुदाको नाम ॥ गुडः, १ सस्त्रर ठुला ठूला डल्ला हुने गुडको (चाकुको) नाम ॥ यथा इक्षो रसो यः संपक्वो घनः किंचिद् द्रवान्वितः । मन्दं यत् स्यन्दते तस्मान्मत्स्य डीति निगद्यते ॥ इक्षो रसस्तु यः पक्वः किंचिद्गाढो बहुद्रवः ॥ खूदाको ग्रन्थान्तरको नाम ॥ स एवेक्षु विकारेषु प्रोक्तः फाणितसंज्ञया । इक्षो रसोयः सपक्वो जायते लोष्टवत् दृढः सः गुडः । यसलाई गुण भन्दछन् ॥ रसोद्भवा, शर्करा, खण्डः, खण्डकः, ४ शसवर (खाँड)का नाम ॥ अहिच्छत्रा, खिता, शर्करा, बालुकात्मका, ४ चीनीका नाम ॥ सितोपला, पुष्पसिता,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सैन्धवोऽस्त्री शीतशिवं मणिमन्थं च सिन्धुजे ३२४१
शाकम्भरीयं लवणं गुडाख्यं शाम्भरं समम् ३२४२
विड्गन्धमासुरं पाक्यं सुपाक्यं द्राविडं विडम् ३२४३
सहस्रवेधि चुक्राम्लं रसाम्लं चुक्रमित्यपि ३२४४
अम्लिका तिन्तिडी चिञ्चा पिच्छिला यमदूतिका ३२४५
चुक्रिकाम्ला दन्तशठा तिन्तिली शाकचुक्रिका ३२४६
अम्लवीजं चुक्रफलं वृक्षाम्लं तिन्तिडीफलम् ३२४७
भिण्डीतकं वृत्तवीजं करपर्णं चतुष्पदम् ३२४८
भिण्डकं पिच्छिलं भिण्डं चतुःपुण्ड्रकमित्यपि ३२४९
शिलीन्ध्रं स्वेदजं छत्रं छत्राकं कवकं समम् ३२५०
सुरा हलिप्रिया हाला परिस्रुद्वरुणात्मजा ३२५१
गन्धोत्तमा प्रसन्नेरा कादम्बर्यः परिस्रुता ३२५२

पुष्पशर्करा, २ मिश्रिका नाम ।। सामुद्रम्, सैन्धवम्, लवणम्, सारसत्तमम्, ४ सीधे आदि सामान्य नूनका नाम ।। सैन्धवः, शीतशिवम्, मणिमन्थम्, सिन्धुजम्, ४ सीधे नूनका नाम ।। शाकम्भरीयम्, लवणम्, गुडाख्यम्, शाम्भरम्, ४ साँभरी नूनका नाम ।। विड्गन्धम्, आसुरम्, पाक्यम्, सुपाक्यम्, द्राविडम्, विडम्, ६ बिरे नूनका नाम ।। सहस्रवेधि, चुक्राम्लम्, रसाम्लम्, चुक्रम्, ४ चूक अमिलाका नाम ।। अम्लिका, तिन्तिडी, चिञ्चा, पिच्छिला, यमदूतिका, चुक्रिकाम्ला, दन्तशठा, तिन्तिली, शाकचुक्रिका, ९ अमिली (तित्रि)का नाम ।। अम्लवीजम्, चुक्रफलम्, वृक्षाम्लम्, तिन्तिडीफलम्, ४ भकि अमिलाका नाम ।। भिण्डीतकम्, वृत्तबीजम्, करपर्णम्, चतुष्पदम्, भिण्डकम्, पिच्छिलम्, भिण्डम्, चतुःपुण्ड्रकम्, ८ गोलभिंडाका नाम ।। शिलीन्ध्रम्, स्वेदजम्, छत्रम्, छत्राकम्, कवकम्, ५ च्याउका नाम ।। सुरा, हलिप्रिया, हाला, परिस्रुत्, वरुणात्मजा, गन्धोत्तमा,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मदिरा वारुणी वीरा चपला मदनी मदा ३२५३
मैरेयं मधु माध्वीकं कापिशं कापिशायनम् ३२५४
कत्तोयकश्यमद्यानि सरकः शीधुरासवः ३२५५
निस्तुषत्वं गते धान्येऽस्त्रियां तन्दुलतण्डुलौ ३२५६
शिम्बीधान्ये तु दलिते दाली दालिरुभे स्त्रियौ ३२५७
ओदनोऽस्त्री स्त्रियां भिस्साभिस्सिके दीदिविः पुमान् ३२५८
क्लीबेऽन्धोऽन्नं च कूरं च कूरकं भक्तमित्यपि ३२५९
पुंसि सूपो दालिदालीदालिकाः स्युः स्त्रियः समाः ३२६०
मिश्रपाकस्तु कथितः कृश(स)रः कृश(स)रेत्यपि ३२६१
क्षीरिका परमान्नं च पायसं च समार्थकम् ३२६२
भोज्योपस्करणं मुख्यं निष्ठानं तेमनं स्मृतम् ३२६३

प्रसन्ना, ईरा, कादम्बर्यः, परिस्रुता, मदिरा, वारुणी, वीरा, चपला, मदनी, मदा, मैरेयम्, मधु, माध्वीकम्, कापिशम्, कापिशायनम्, कत्तोयम्, कश्यम्, मद्यम्, सरकः, शीधुः, आसवः २७ सामान्य मदिराका नाम ॥ चामल आदिका पीठाको मदिरालाई पैष्टी सुरा भन्दछन् । ताल-खजूर-पुनर्नवाको मदिरालाई वारुणी भन्दछन् । उखुका रसबाट बनेको मदिरालाई गौडी मदिरा मैरेय शीधु कादम्बरी, भन्दछन् । महुवाको मदिरालाई मधु, माध्वीक भन्दछन् यस्तो फरक वैद्य शास्त्रमा लेखियेकोछ ॥ तन्दुलः, तण्डुलः, २ भूसरहित भयेका सामान्य धानका चामलका नाम ॥ दाली, दालिः, २ दलेका चना वोडी मुगीमास आदि द्विदल (दुई फगल्याटा) हुने अन्न दालका नाम ॥ ओदनः, भिस्सा, भिस्सिका, दीदिविः, अन्धः, अन्नम्, कूरम्, कूरकम्, भक्तम्; ८ भातका नाम ॥ सूपः, दालिः, दाली, दालिका, ४ सामान्य दालका नाम ॥ मिश्रपाकः, कृशरः, कृसरः, २ खीचडी (खिच्चो)का नाम ॥ क्षीरिका, परमान्नम्, पायसम्, ३ खीर

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अवदंशः पुमान् क्लीबे व्यञ्जनं भोज्यरोचने ३२६४
निघसाहारौ लेहो न्यादः पुंसि स्त्रियां जग्धिः ३२६५
भक्षणमदनं क्लीबेऽभ्यवहरणं जेमनं ग्रसनम् ३२६६
आहारस्यैकरूपस्य स्वल्पे भेदे विवक्षिते ३२६७
चूष्य (चोष्य) पेये लेह्य भोज्ये भक्ष्य चर्व्ये भिदा इति ३२६८
लड्डूलड्डुकलड्डूकलड्डवः पुंस्त्रियोः समे ३२६९
अस्त्रियां मोदकः, स्त्रीत्वे पोलिकापूरिके उभे ३२७०
स्त्रियां कुण्डलिनी, पुंसि स्त्रियामपि च शष्कुली ३२७१
द्वयोस्तु वटका, भक्ष्यभेदाः पुंस्यथ पिष्टकाः ३२७२
संयावः पूपको पूपः संयावः फेनिका स्त्रियाम् ३२७३

(तस्मै)का नाम ॥ निष्ठानम्, तेमनम्, २ तिह्युन् (तिउन्)का नाम ॥ अवदंशः, व्यञ्जनम्, २ सितन-तर्कारी अचार-आदिका नाम ॥ निघसः, आहारः, लेहः, न्यादः, जग्धिः, भक्षणम्, अदनम्, अभ्यवहरणम्, जेमनम्, ग्रसनम्, १० खानाका नाम ॥ एकरूप आहारका केही भेद विवक्षित छन्, चूष्यः, चोष्यः, २ चूसेर खानु पर्ने आँप प्रभृतिका नाम ॥ पेयः १ दूध सर्वत् आदि पिउनु पर्नेको नाम ॥ लेह्यः, १ चाटेर खानु पर्ने चटनी प्रभृतिको नाम ॥ भोज्यः, १ नचपायेर पनि सजिलै निलिने भातप्रभृतिको नाम ॥ भक्ष्यः, १ साधारण चपायेर खानु पर्ने लड्डू प्रभृतिको नाम ॥ चर्व्यः, १ खूब चपायेर खानु पर्ने च्यूरा चना आदिको नाम ॥ खानु घाँटीको भङ्ज्याँग कटाउनु रूप क्रियाका पूर्वावस्थाको भेद मानेर वैद्य शास्त्रमा ई ६ प्रकारका भेद लेखियेका छन् । धेरैले भक्ष्यः, भोज्यः, लेह्यः, चोष्यः, ई ४ भेदमात्रमान्दछन् ॥ लड्डू, लड्डूकः, लड्डूकः, लड्डुः, मोदकः, ५ लड्डूका नाम ॥ पोलिका, पूरिका, २ पूरीका नाम ॥ कुण्डलिनी, शष्कुली, २ जिलेवी (जिल्फीका) नाम ॥ वटका, १ वारा वरी (फुरौला)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ताम्बूलवल्ली ताम्बूली नागिनी नागवल्लिका ३२७४
दिवाभीष्टा सप्तशिरा पर्णिका पर्णवल्लरी ३२७५
ताम्बूलं विटिका वीटी सज्जिता पर्णवल्लरी ३२७६
शक्राशनं तु विजया धूर्तपत्नी मनोहरा ३२७७
त्रैलोक्यविजया धूर्तवधूर्माया शिवप्रिया ३२७८
संविदामञ्जरी भङ्गा मातुली मत्कुणापहा ३२७९
नीली शिवाऽजया वीरपत्री विज्ञानवल्लिका ३२८०
मादिनी मातुलानी च चपला योगिवल्लभा ३२८१
आनन्दा हर्षिणी गञ्जेत्यपि तुल्यार्थवाचकाः ३१८२
आफूकमाफुकं चाहिफेनकं फणिफेनकम् ३२८३
क्षारपत्रा धूम्रपत्री तमाखुस्ताम्रकुट्टकम् ३२८४
धूमवर्तिर्धूमनेत्रं धूमवीटी समं त्रयम् ३२८५

को नाम ॥ पिष्टका, १ साधारण पिठाका पक्वान्न सेल-दँदेउरा-अनर्सा आदिको नाम-पाहाड तर्फ छोरी पठाउँदा यस्तो बनाउने चलनछ ॥ संयावः, १ हलुवा मन भोगको नाम ॥ पूपकः, १ पूवाको नाम ॥ पूपः, १ मालपुवाको नाम ॥ संयावः, १ हलुवा (गोजी)को नाम ॥ फेनिला, १ फीनिको नाम ॥ ताम्बूलवल्ली, ताम्बूली, नागिनी, नागवल्लिका, दिवाभीष्टा, सप्तशिरा, पर्णिका, पर्णवल्लरी, ८ पानका नाम ॥ ताम्बूलम्, विटिका, बीटी, ३ पानका बीडाका नाम ॥ शक्राशनम्, विजया, धूर्तपत्नी, मनोहरा, त्रैलोक्यविजया, धूर्तवधूः, माया, शिवप्रिया, संविदामञ्जरी, भङ्गा, मातुली, मत्कुणापहा, नीली, शिवा, अजया, वीरपत्री, विज्ञानवल्लिका, मादिनी, मातुलानी, चपला, योगिवल्लभा, आनन्दा, हर्षिणी, गञ्जा, २४ भाँग गाँजाका नाम ॥ आफूकम्, आफुकम्, अहिफेनकम्, फणिफेनकम्, ४ अफीमका नाम ॥ क्षारपत्रा,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्त्रियः सुमनसः पुष्पं प्रसूनं कुसुमं सुमम् ३२८६
सूनमित्यपि किञ्जल्कः केसरः केशरोऽस्त्रियाम् ३२८७
मकरन्दः पुष्परसः परागः सुमनोरजः ३२८८
वा पुंसि पद्मं नलिनमरविन्दं महोत्पलम् ३२८९
सहस्रपत्रं कमलं शतपत्रं कुशेशयम् ३२९०
पङ्केरुहं तामरसं सारसं सरसीरुहम् ३२९१
बिसप्रसूनराजीवपुष्कराम्भोरुहाणि च ३२९२
सरसीजं सरसिजं नालीकं कञ्जमम्बुजम् ३२९३
अब्जं सरोजमम्भोजं पाथोजं वनजं कजम् ३२९४
सरोरुहं वारिरुहं श्रीपर्णं वार्जमित्यपि ३२९५
पुण्डरीकं सिते पद्मे, रक्ते कोकनदं मतम्, ३२९६

धूम्रपत्री तमाखुः, ताम्रकुट्टकम्, ४ सूर्ती (काचोपात)का नाम ॥ धूमवर्ति, धूमनेत्रम्, धूमवीटी, ३ सिग्रेट-बिडीका नाम ॥ सुमनसः, पुष्पम्, प्रसूनम्, कुसुमम्, सुमम्, सूनम्, ६ फूलका नाम ॥ किञ्जल्कः, केसरः, केशरः ३ कमल प्रभृतिका फूलका केशर (केस्रा)का नाम ॥ मकरन्दः, पुष्परसः, २ फूलका रसका नाम ॥ परागः, सुमनोरजः, २ फूलका धूलाका नाम ॥ पद्मम्, नलिनम्, अरविन्दम्, महोत्पलम्, सहस्रपत्रम्, कमलम्, शतपत्रम्, कुशेशयम्, पङ्केरुहम्, तामरसम्, सारसम्, सरसीरुहम्, बिसप्रसूनम्, राजीवम्, पुष्करम्, अम्भोरुहम्, सरसीजम्, सरसिजम्, नालीकम्, कञ्जम्, अम्बुजम्, अब्जम्, सरोजम्, अम्भोजम्, पाथोजम्, वनजम्, कजम्, सरोरूहम्, वारिरुहम्, श्रीपर्णम्, वार्जम्, ३१ सामान्य कमलका नाम ॥ पुण्डरीकम्, १ सेतो सूर्य कमलको नाम ॥ कोकनदम्, १ रातो सूर्य कमलको नाम ॥ इन्दीवरम्, १ निलो सूर्यकमलको नाम ॥ पुण्डरीकम्,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ताम्बूलवल्ली ताम्बूली नागिनी नागवल्लिका ३२७४
दिवाभीष्टा सप्तशिरा पर्णिका पर्णवल्लरी ३२७५
ताम्बूलं विटिका वीटी सज्जिता पर्णवल्लरी ३२७६
शक्राशनं तु विजया धूर्तपत्नी मनोहरा ३२७७
त्रैलोक्यविजया धूर्तवधूर्माया शिवप्रिया ३२७८
संविदामञ्जरी भङ्गा मातुली मत्कुणापहा ३२७९
नीली शिवाऽजया वीरपत्री विज्ञानवल्लिका ३२८०
मादिनी मातुलानी च चपला योगिवल्लभा ३२८१
आनन्दा हर्षिणी गञ्जेत्यपि तुल्यार्थवाचकाः ३१८२
आफूकमाफुकं चाहिफेनकं फणिफेनकम् ३२८३
क्षारपत्रा धूम्रपत्री तमाखुस्ताम्रकुट्टकम् ३२८४
धूमवर्तिर्धूमनेत्रं धूमवीटी समं त्रयम् ३२८५

को नाम ॥ पिष्टका, १ साधारण पिठाका पक्वान्न सेल-दँदेउरा-अनर्सा आदि-को नाम-पाहाड तर्फ छोरी पठाउँदा यस्तो बनाउने चलनछ ॥ संयावः, १ हलुवा मन भोगको नाम ॥ पूपकः, १ पूवाको नाम ॥ पूपः, १ मालपुवा को नाम ॥ संयावः, १ हलुवा (गोजी)को नाम ॥ फेनिला, १ फीनिको नाम ॥ ताम्बूलवल्ली, ताम्बूली, नागिनी, नागवल्लिका, दिवाभीष्टा, सप्तशिरा, पर्णिका, पर्णवल्लरी, ८ पानका नाम ॥ ताम्बूलम्, विटिका, बीटी, ३ पानका बीडाका नाम ॥ शक्राशनम्, विजया, धूर्तपत्नी, मनोहरा, त्रैलोक्यविजया, धूर्तवधूः, माया, शिवप्रिया, संविदामञ्जरी, भङ्गा, मातुली, मत्कुणापहा, नीली, शिवा, अजया, वीरपत्री, विज्ञानवल्लिका, मादिनी, मातुलानी, चपला, योगि-वल्लभा, आनन्दा, हर्षिणी, गञ्जा, २४ भाँग गाँजाका नाम ॥ आफूकम्, आफुकम्, अहिफेनकम्, फणिफेनकम्, ४ अफीमका नाम ॥ क्षारपत्रा,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्त्रियः सुमनसः पुष्पं प्रसूनं कुसुमं सुमम् ३२८६
सूनमित्यपि किञ्जल्कः केसरः केशरोऽस्त्रियाम् ३२८७
मकरन्दः पुष्परसः परागः सुमनोरजः ३२८८
वा पुंसि पद्मं नलिनमरविन्दं महोत्पलम् ३२८९
सहस्रपत्रं कमलं शतपत्रं कुशेशयम् ३२९०
पङ्केरुहं तामरसं सारसं सरसीरुहम् ३२९१
बिसप्रसूनराजीवपुष्कराम्भोरुहाणि च ३२९२
सरसीजं सरसिजं नालीकं कञ्जमम्बुजम् ३२९३
अब्जं सरोजमम्भोजं पाथोजं वनजं कजम् ३२९४
सरोरुहं वारिरुहं श्रीपर्णं वार्जमित्यपि ३२९५
पुण्डरीकं सिते पद्मे, रक्ते कोकनदं मतम्, ३२९६

धूम्रपत्री तमाखुः, ताम्रकुट्टकम्, ४ सूर्ती (काचोपात)का नाम ।। धूमवर्ति, धूमनेत्रम्, धूमवोटी, ३ सिग्रेट-बिडीका नाम ।। सुमनसः, पुष्पम्, प्रसूनम्, कुसुमम्, सुमम्, सूनम्, ६ फूलका नाम ।। किञ्जल्कः, केसरः, केशरः ३ कमल प्रभृतिका फूलका केशर (केस्रा)का नाम ।। मकरन्दः, पुष्परसः, २ फूलका रसका नाम ।। परागः, सुमनोरजः, २ फूलका धूलाका नाम ।। पद्मम्, नलिनम्, अरविन्दम्, महोत्पलम्, सहस्रपत्रम्, कमलम्, शतपत्रम्, कुशेशयम्, पङ्केरुहम्, तामरसम्, सारसम्, सरसीरुहम्, बिसप्रसूनम्, राजीवम्, पुष्करम्; अम्भोरुहम्, सरसीजम्, सरसिजम्, नालीकम्, कञ्जम्, अम्बुजम्, अब्जम्, सरोजम्, अम्भोजम्, पाथोजम्, वनजम्, कजम्, सरोरूहम्, वारिरुहम्, श्रीपर्णम्, वार्जम्, ३१ सामान्य कमलका नाम ।। पुण्डरीकम्, १ सेतो सूर्य कमलको नाम ।। कोकनदम्, १ रातो सूर्य कमलको नाम ।। इन्दीवरम्, १ निलो सूर्यकमलको नाम ।। पुण्डरीकम्,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नीले त्विन्दीवरं प्रोक्तं पुण्डरीकं च हल्लकम् ३२९७
रक्तसन्ध्यं, च शोणाभे पद्मे सायं विकासिनि, ३२९८
सौगन्धिकं तथाभूते सिते कह्लारमित्यपि ३२९९
अब्जमात्रे कुलवयमुत्पलं चेन्दुभासिनि ३३००
कुमुदं कैरवमपि सितेऽब्जे शशिभासिनि ३३०१
अम्भोजिनी कमलिनी सरोजिनी पद्मिनी नलिनी ३३०२
बिसिनी मृणालिनीति व्रध्नांशूल्लासिताब्जलता ३३०३
उत्पलिनी कैरविणी कुमुद्वती कुमुदिनी कुविनी ३३०४
कह्लारिणी कुवलिनी कुवलयिनी चन्द्रभासिताऽब्जलता ३३०५
अव्यथाऽतिचरा पद्मा चारिणी (चारटी पद्मचारिणी ३३०६
पद्मावती पुष्करिणी शारदेति समार्थकाः ३३०७
सेवन्ती रामतरुणी कर्णिका चारुकेसरा ३३०८
शतपत्री सौम्यगन्धा पाटला शिववल्लभा ३३०९
सुमना मालती जातिः श्वेतकी सुरवल्लभा ३३१०

हल्लकम्, २ माझमा फुलने रातोकमलका नाम ॥ सौगन्धिकम्, कह्लारम्, २ साँझमा फुल्ने सेतो कमलका नाम ॥ कुवलयम्, उत्पलम्, २ सामान्य राति फुलने कमल चन्द्रकमलका नाम ॥ कुमुदम्, कैरवम्, २ सेतो चन्द्र कमलका नाम ॥ अम्भोजिनी, कमलिनी, सरोजिनी, पद्मिनी, नलिनी, बिसिनी, मृणालिनी, ७ सूर्य कमलका लताका नाम ॥ उत्पलिनी, कैरविणी, कुमुद्वती, कुमुदिनी, कुविनी, कह्लारिणी, कुवलिनी, कुवलयिनी, ८ चन्द्र कमलका लताका नाम ॥ अव्यथा, अतिचरा, पद्मा, चारटी, चारिणी, पद्मचारिणी, पद्मावती, पुष्करिणी, शारदा, ८ थलकमलका नाम ॥ सेवन्ती, रामतरुणी, कर्णिका, चारुकेसरा, शतपत्री, सौम्यगन्धा, पाटला, शिववल्लभा, ८ गुलाबका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

जनेष्टा मालिनी जाती राजपुत्री प्रियंवदा ३३११
स्वर्णजातिः पीतजातिर्जातिका राजदारिका ३३१२
वार्षिकी शीतभीरुश्च मदयन्ती प्रमोदिनी ३३१३
भूपदी श्रीपदी दन्तपत्रा देवलता प्रिया ३३१४
विट्प्रिया ऽष्टापदी गौरी नारीष्टा वनचन्द्रिका ३३१५
मल्ली गवाक्षी गिरिजा तृणशून्यं च मल्लिका ३३१६
प्रतिहासशतप्रासचण्डातहयमारकाः ३३१७
करवीरस्तुरङ्गारिर्दिव्यपुष्पो हरिप्रियः ३३१८
चण्डातको रक्तपुष्पो भूतद्रावी रविप्रियः ३३१९
गणेशकुसुमो रक्तप्रसवश्चण्डिकाप्रियः ३३२०
वासन्ती प्रहसन्ती च सप्तला नवमल्लिका ३३२१
गुच्छपुष्पा शिखरिणी नेपाली वनमालिका ३३२२
मागधी यूथिकाऽम्बष्ठा गणिका बालपुष्पिका ३३२३

फूलका नाम ।। सुमना, मालती, जातिः, श्वेतकी, सुरवल्लभा, जनेष्टा, मालिनी, जाती, राजपुत्री, प्रियम्वदा ९ चमेली फूलका नाम ।। स्वर्णजातिः, पीतजातिः, जातिका, राजदारिका, ४ जाईका नाम ।। वार्षिकी, शीतभीरुः, दमयन्ती, प्रमोदिनी, भूपदी, श्रीपदी, दन्तपत्रा, देवलता, प्रिया, विट्प्रिया, अष्टापदी, गौरी, नारीष्टा, वनचन्द्रिका, मल्ली, गवाक्षी, गिरिजा, तृणशून्यम्, मल्लिका, १९ वेली फूलका नाम ।। प्रतिहासः, शतप्रासः, चण्डातः, हयमारकः, करवीरः, तुरङ्गारिः, दिव्यपुष्पः, हरिप्रियः, ८ सेतो करवीरका नाम ।। चण्डातकः, रक्तपुष्पः, भूतद्रावी, रविप्रियः, गणेशकुसुमः, रक्तप्रसवः, चण्डिकाप्रियः, ७ रातो करवीरका नाम ।। वासन्ती, प्रहसन्ती, सप्तला, नवमल्लिका, गुच्छपुष्पा, शिखरिणी, नेपाली, वनमालिका, ८ नेवारी वसन्ती फूलका नाम ।। मागधी,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गजाह्वया चारुमोदा पुण्यगन्धा शिखण्डिनी ३३२४
स्वर्णयूथी हेमपुष्पा सुगन्धा हेमयूथिका ३३२५
अतिमुक्तः पुण्ड्रकः स्याद्वासन्ती माधवी लता ३३२६
चन्द्रवल्ली माधविका सुवसन्ता पराश्रया ३३२७
चाम्पेयश्चम्पको हेमपुष्पकः पुष्पकाञ्चनः ३३२८
वनदीपो दीपपुष्पो हेमाह्वः शीतलच्छदः ३३२९
वकुलः केशरः कण्ठस्तैलाङ्गो मधुपञ्जरः ३३३०
विशारदो मद्यमोदश्चिरपुष्पश्च दोहलः ३३३१
मुचुकुन्दः क्षत्रवृक्षश्चित्रकः प्रतिविष्णुकः ३३३२
माध्यं कुन्दं सदापुष्पं तारपुष्पाद्रिपुष्पके ३३३३
तिलकः क्षुरकः श्रीमान् पुरुषश्छिन्नपुष्पकः ३३३४
कादम्ब सुरभिर्नीपः प्रावृषेण्यो हरिप्रियः ३३३५

यूथिका, अम्बष्ठा, गणिका, बालपुष्पिका, गजाह्वया, चारुमोदा, पुण्यगन्धा, शिखण्डिनी, ९ जुही (सेतो जुही फूल)का नाम ॥ स्वर्णयूथी, हेमपुष्पा, सुगन्धा, हेमयूथिका, ४ महेलो जुही का नाम ॥ अतिमुक्तः, पुण्ड्रकः, वासन्ती, माधवी, लता, चन्द्रवल्ली, माधवीका, सुवसन्ता, पराश्रया, ९ वासन्ती फूलका नाम ॥ चाम्पेयः, चम्पकः, हेमपुष्पकः, पुष्पकाञ्चनः, वनदीपः, दीपपुष्पः, हेमाह्वः, शीतलच्छदः, चाँपका नाम ॥ वकुलः, केशरः, कण्ठः, तैलाङ्ग, मधुपञ्जरः, विशारदः, मद्यमोदः, चिरपुष्पः, दोहलः, ९ मौलसरीका नाम ॥ मुचुकुन्दः, क्षत्रवृक्षः, चित्रकः, प्रतिविष्णुकः, ४ मुचुकुन्दका नाम ॥ माध्यं, कुन्दम्, सदापुष्पम्, तारपुष्पम्, अद्रिपुष्पकम्, ५ कुन्द पुष्पका नाम ॥ तिलकः, क्षुरकः, श्रीमान्, पुरुषः, छिन्नपुष्पकः, ५ तिकके (तिल्कु) का नाम ॥ कादम्बः, सुरभिः, नीपः, प्रावृषेण्यः, हरिप्रियः, हारिद्रः, षट्पदेष्टः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

हारिद्रः षट्पदेष्टश्च प्रियकश्च हलिप्रियः ३३३६
केतकः सूचिकापुष्पो जम्बूकः क्रकचच्छदः ३३३७
केतकी कण्टकिदला शिवद्विष्टा नृपप्रिया ३३३८
कङ्केलिर्वञ्जुलोऽशोको दोहली ताम्रपल्लवः ३३३९
पिण्डीपुष्पो रोगितरुः कान्ताचरणदोहदः ३३४०
माध्याह्निकस्तु बन्धूको रक्तको बन्धुजीवकः ३३४१
बन्धुको बन्धुलो बन्धुर्बन्धूलिर्हरिवल्लभः ३३४२
सिन्दूरपुष्पी सिन्दूरी तृणपुष्पी सुकोमला ३३४३
प्राजक्तः पारिजातश्च हारश्रृङ्गारपुष्पकः ३३४४
नालकुङ्कुमको रागपुष्पी च खरपत्रकः ३३४५
ओण्ड्रपुष्पं जपापुष्पं प्रातिका हरिवल्लभा ३३४६
अर्कप्रिया त्रिसन्ध्या च रक्तपुष्पी जपा जवा ३३४७
अगस्त्यो वङ्गसेनश्च मुनिपुष्पो व्रणान्तकः ३३४८

प्रियकः, हलिप्रियः, कदमका नाम ॥ केतकः, सूचिका,पुष्प, जम्बूकः, क्रकचच्छदः, केतकी, कण्टकिदला, शिवद्विष्टा, नृपप्रिया, ८ केतकी (केवड़ा) हिन्दीका नाम ॥ कङ्केलिः, वञ्जुलः, अशोकः, दोहली, ताम्रपल्लवः, पिण्डीपुष्पः, रोगितरुः, कान्ताचरण दोहदः, ८ अशोक, (अशोक्)का नाम ॥ माध्याह्निकः, बन्धुकः, रक्तकः, बन्धुजीबकः, बन्धुकः, बन्धुलः, बन्धुः, बन्धूलिः, हरिवल्लभः, ९ दुई पहरे (हिन्दीमा दुपहरिया)का नाम ॥ सिन्दूरपुष्पी, सिन्दूरी, तृणपुष्पी, सुकोमला, सिन्दुरे फूलका नाम ॥ प्राजक्तः, पारिजातः, हारश्रृङ्गारपुष्पकः, नालकुङ्कुमकः, रागपुष्पी, खरपत्रकः, ६ पारिजात फूलका नाम ॥ ओण्डपुष्पम् , जपापुष्पम्, प्रातिका, हरिवल्लभा, अर्क प्रिया, त्रिसन्ध्या, रक्तपुष्पी, जपा, जवा, ९ जपापुष्प (बाह्रमासे) फूलका नाम ॥ अगस्त्यः,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तुलसी वैष्णवी वृन्दा पत्रपुष्पा हरिप्रिया ३३४९
सुभगा पावनी पुण्या पवित्रा सुरमञ्जरी ३३५०
दान्तो दमनको गन्धोत्कटो ब्रह्मजटो मुनिः ३३५१
पत्री मदनको दण्डी दमनो देवशेखरः ३३५२
आस्फोता गिरिकर्णी स्याद्विष्णुकान्ताऽपराजिता ३३५३
गवादिनी योनिपुष्पा गवाक्षी गिरिशालिनी ३३५४
मार्जारिका गन्धचेली पूतिः पूतिकचेत्यपि ३३५५
गणेरुका गणेरुः स्यान्निषीधो गणकारिका ३३५६
कालानुसार्यं तगरं नहुषाख्यं नतं शठम् ३३५७
इति लब्धान् समालोच्य निबन्धानाभिधानिकान् ३३५८
निर्मितः परिशेषोऽयं स्याद् बुधानामपि प्रियः ३३५९
नाम्नां प्रसङ्गतः प्राप्तं तत्प्राचुर्याय दर्शितम् ३३६०
क्वचित्क्वचिद्वर्तमानं पौनरुक्त्यं न दुष्यति ३३६१

वङ्गसेनः मुनिपुष्पः, व्रणान्तकः, अगस्त्यका नाम ॥ तुलसी, वैष्णवी, वृन्दा, प्रत्रपुष्पा, हरिप्रिया, सुभगा, पावनी, पुण्या, पवित्रा, सुरमञ्जरी, १० तुलसीका नाम ॥ दान्तः, दमनकः, गन्धोत्कटः ब्रह्मजटः, मुनिः, पत्री, मदनकः, दण्डी, दमनः, देव शेखरः, १० दमना (दौना) फूलका नाम ॥ आस्फोता, गिरिकर्णी, विष्णुकान्ता, अपराजिता, गवादिनी, योनिपुष्पा, गवाक्षी, गिरिशालिनी, ८ अपराजिताका नाम ॥ मार्जारिका, गन्धचेली, पूतिः, पूतिकचा, ४ लताकस्तूरीका नाम ॥ गणेरुका, गणेरुः, निषीधः, गणकारिका ४ सयपत्रीका नाम ॥ कालानुसार्यम्, तगरम्, नहुषाख्यम्, नतम्, शठम्, ५ तगर (टक्कर)का नाम ॥ यस्ता प्रकारले नाम शब्दको निबन्ध प्राप्त भयेका जति विचार गरेर बनायेको यो परिशेषवर्ग विद्वान्को पनि प्रिय

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वैक्रमेऽब्दे गुणाङ्काङ्कभू (१९९३)मिते नातिविस्तरः ३३६२
निर्माय परिशेषोऽयं कुलचन्द्रेण मुद्रितः ३३६३

इति श्रीविद्वद्वरेण्य गोर्खादक्षिणबाहु साहित्य शिरोमणि साहित्याचार्य पं० कुलचन्द्र गौतमविरचिते व्यावहारिक शब्दकोशे परिशेषात्मक श्चतुर्थः काण्डः समाप्तः ॥

होस ॥ प्रसङ्गबाट प्राप्त भयेका नाम हेरूविस्तार पूर्वक देखायेका छन्। काँहि काँहि पुनरुक्ति भयेको पनि दोष मानिने छैन॥ विक्रम संवत् (१९९३)मा अतिविस्तार नगरिकन यो परिशेष शब्दकोश बनायेर पं० कुलचन्द्र गौतमजीले प्रकाश गरियो। यसबाट व्यावहारिक शब्दज्ञानको लाभ अवश्य छात्र वर्गले उठाउनु होला॥

इति बालकृष्णाश्रमी नेपाली टीकायां परिशेषवर्गः समाप्तः॥

इति श्रीविद्वद्वरेण्य गोर्खा दक्षिणबाहु साहित्य शिरोमणि साहित्याचार्य पण्डितराज कुलचन्द्र गौतम विरचितादुद्धृतयोऽयं परिशेषात्मक व्यावहारिकशब्दकोशे चतुर्थात्मकः काण्डः समाप्तः॥

सूचना—यो परिशेषमा शब्दानुक्रम हेर्दा २ अङ्क घटायेर हेर्नुहोला।

टीकाकारः—तथा प्रकाशकः

पं० बालकृष्णाचार्य, यशोदा पुस्तकालयः, वाराणसी १

राज्य उत्तर प्रदेशसर्कारबाट रजिष्टर नं० १७८२-सर्वाधिकारः सुरक्षितः टीकारकाका अधीनमाछ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

(शुद्धिपत्रको बाकि)

मेलान्थु	मेलान्धु	१५९	३
षङ्गुणाः	षड् गुणाः	१६०	१५०५
विन्दु	बिन्दु	१६४	१५४६
योग्रतः	योऽग्रतः	१६४	१५४७
रथकम्या	रथकस्या	१६७	१५७७
उरश्छद	उरश्छदः	१६९	१५९६
दन्डादयो	दण्डादयो	१७२	९६२५
मौर्वी	मौर्वी	१७३	१६३७
खङ्गे	खड्गे	१७४	१६४५
खङ्गादि	खड्गादि	१७४	१४४७
षरिघः	परिघः	१७५	१६५०
ज्जपिज्जलौ	झपिञ्जलौ	१७६	१६६५
सहोवल	सहोबल	१७७	१६७१
घातस	घातसङ्	१७७	१६७८
आलाम्भ	आलम्भ	१७९	१६९८
सस्यमञ्जरी	सस्यमञ्जरी	१८४	१७४८
किलिज्जकौ	किलिञ्जकौ	१८५	१७५९
अलिज्जरः	अलिञ्जरः	१८६	१७६८
काज्जिके	काञ्जिके	१८८	१७८५
वोऽस्त्रो	वोऽस्त्री	१८८	१७९०
आपक्कं	आपक्वं	१८९	१८००
गोकुलं	गोकुलं तु	१९२	१८२३
तस्योतः	नस्योतः	१९३	१८३३
वाल	बाल	१९४	१८४६
प्रतिवर्ष	प्रतिवर्षं	१९५	१८५१
उष्ट्रोरभ्राण	उष्ट्रोरभ्राज	१९६	१८६०
गुंज्जाः	गुंञ्जाः	१९८	१८७७
स्रोतोज्जनं	स्रोतोञ्जनं	२०१	१९०७
क्काथोद्धवं	क्वाथोद्भवं	२०१	१९०९
रीतिपुष्षं	रीतिपुष्पं	२०१	१९१२
कुसुमाज्ज०	कुसुमाञ्ज०	२०१	१९१२
शैलूष	शैलूषा	२०५	१९५२
प्रष्य	प्रैष्य	२०६	१९६३
कूटयन्त्त्रं	कूटयन्त्रं	२०८	१९८१
उद्धाटनं	उद्घाटनं	२०८	१९८३
प्रमेदिका	प्रभेदिका	२१०	१९९८
माद्दशः	याद्दशैः	२१३	२०२८
ऊत्सुकः	उत्सुकः	२१५	२०४२
खतन्त्रोऽ	स्वतन्त्रोऽ	२१६	२०५५
परतन्त्त्रः	परतन्त्रः	२१६	२०५६
देत्रद्यङ्	देवद्र्यङ्	२२०	२०९२
विष्वद्यङ्	विष्वद्र्यङ्	२२०	२०९२
यांरत्तरोऽ	यस्त्तिरोऽ	२२०	२०९३
र्वाज्मी	र्वाग्मी	२२०	२०९५
विप्रलब्धस्तु	विप्रलब्धस्तु	२२१	२१०६
विश्विदा०	शिश्विदा०	२२२	२११६
पक्कं	पक्वं	२३१	२२१७
क्कथितं	क्वथितं	२३२	२२९५
पक्कं	पक्वं	२३२	२२१७
दारि	दारिते	२३३	२२२५
क्लिनं	क्लिन्नं	२३४	२२३५
यांञ्चा	याच्ञा	२३७	२२६२
उद्धनः	उद्घनः	२४३	२३१९

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गरणादषु	गरणादिषु	२४४	२३२३
माणव्यं	माणव्यं	२४५	२३३०
खड्गे	खड्गे	२४६	२३२९
ब्रह	ब्रध्ने	२४७	२३४४
व्यलीकं	व्यलीकं	२४८	२३५५
किज्जलक:	किञ्जल्क:	२५०	(१)
यन्त्रेषु	यन्त्रेषु	२५४	२४००
कोढ्यो	कोष्ट्यो	२५४	२४१०
श्रीपर्ण	श्रीपर्णं	२३७	२४४०
पोत	पोतः	२५८	२४५४
रूप्पेऽपि	रूप्येऽपि	२६२	२४९३
प्रस्थोऽस्त्री	प्रस्थोऽस्त्री	२६४	२५१०
शिल्पिनो	शिल्पिनो:	२६८	२५५२
तन्त्रे	तन्त्रे	२७०	२५७०
मेद्यलिङ्गा	भेद्यलिङ्गा	२७२	१५९८
च्तितिक्षा०	क्षितिक्षा:	२७५	२६२०
गीष्पति	गी:पति	२७९	२:५९
अजातश्टृङ्गो	अजातश्टृङ्गो	२७९	२६६५
मन्त्रो	मन्त्रो	२८०	२६६५
पीठाद्व्य	पीठाद्य	२८०	२६७४
तन्त्रं	तन्त्रं	२८३	२७०५
मन्त्रो	मन्त्री	२८७	२७८८
पुञ्ज	पुञ्ज	२८८	२७६४
स्त्री	स्त्री	२८९	२७६९
तुतृण	तु तृण	२८९	२७७४
किल्मिषम्	किल्विषम्	२९०	२७२८
नभः :	नभः	२९२	२८००
युवाल्पयो:	युवाल्पयो:	२९२	२८०५
क्काथरसे	क्वाथरसे	२९३	२८०८
नागदन्दके	नागदन्तके	२०३	२८०८
स्वास्त्याशी:	स्वस्त्याशी:	२९४	२८१८
षुनः	पुनः	२९४	२८२२
मन्त्रणे	मन्त्रणे	२९४	२८३२
मन्त्रणे	मन्त्रणे	२९५	२८३२
नानार्थ वर्ग:	नानार्थ वर्ग:	२९६	१०
प्याट	प्याट्	२९८	२८६२
पुनरर्थेऽड्ग	पुनरर्थेऽङ्ग	३००	२८८६
पूर्वोत्तरा	पूर्वोत्तरा:	३००	२८८९
अर्थालि०	अथ लि०	३०१	
षुण्य	पुण्य	३११	२९५३
चीत्रर	चीवर	३१२	२९५७
पिज्जरम्	पिञ्जरम्	३१२	२९५८
कुष्टं	कुष्ठं	३१३	२९६२
बुञ्च्	बुज्	३१४	२९७२
लकृष्णा०	बालकृष्णा०	३१८	१
मुपक्तो०	मुप्पयुक्तो०	३१८	२९९१
राजशिम्वी	राजशिम्बी	३१९	३००२
नीलपुष्षी	नीलपुष्पी	३१९	३०१२
स्मृता	स्मृतौ	३२०	३०२२
कोरमूषके	कोरदूषके	३२०	३०२२
कलम्बो	कलम्बी	३२०	३०३१
शङ्ख ...	शङ्ख ..	३२१	३०३३
घोषैभी	घोषैमी:	३२२	३०५०
खङ्ग	खडग	३२४	३०६५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ऽस्त्रपत्रो	ऽस्त्रपत्त्रो	३२४	३०६७	कुशिक	कुशिक:	३३६	३२१५
गर्भसंभावा	गर्भसंभवा	३२८	३११८	मरिष्ठं	मरिष्टं	३३७	३२२७
मृंगारं	भृङ्गारं	३२९	३१२२	मभ्यज्जनं	मभ्यञ्जनं	३३८	३२३१
सिंचितिका	सिञ्चितिका	३३०	३१४१	मधूच्छिष्ठं	मधूच्छिष्टं	३३८	३२३३
मधुबल्ली	मधुवल्ली	३३१	३१४९	अम्लवीजं	अम्लबीजं	३३९	३२४७
तदर्थक:	तदर्थका:	३३१	३१५१	वृत्तवीजं	वृत्तबीजं	३३९	३२४८
निम्वू:	निम्बू:	३३१	३१५२	क्लीवे	क्लीबे	३४०	३२५९
वह्वि	वह्नि	३३१	३१५२	पूपको	पूपकोऽ	३४१	३२७३
मालूर	माल्लूर-	३३१	३१५६	त्रलोक्य	त्रैलोक्य:	३४२	३२७८
वह्व	बहु	३३२	३१६५	मज्जरी	मञ्जरी	३४२	३२७९
बल्लभं	वल्लभं	३३२	३१६६	कुसुमं	कुसुमं	३४३	३२८६
भूशिम्विका	भूशिम्बिका	३३३	३१७९	मभोजं	मम्भोजं	३४३	३२९४
परूषकं	परुषकं	३३४	३१८७	कुलवय	कुवलय:	३४४	३३००
वीजामं	बीजामं	३३५	३२०३	अन्यथा	अन्यथा	३४४	३३०६
शप्तैक	सप्तैक	३३६	३२१०	(चारटी	(चारटी)	३४४	३३०३

टीकाकार: तथा प्रकाशक:—

पं० बालकृष्णाचार्य, यशोदा पुस्तकालय, वाराणसी १

मुद्रक—

के० कृ० पावगी, हितचिन्तक प्रेस,

रामघाट, वाराणसी-१

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

बालकृष्णाश्रमीटीकयासहितस्य

अमरकोषस्य शब्दानुक्रमकोशः

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
अ.		अक्षि	...१२५९	अग्निशिख	१३२१	अङ्ग	...१२१३
अ	...२८७१	,,	...२९३९	अग्निशिखा	८८५	,,	...२८६२
अंश	...१८८५	अक्षिकूटक	१५४३	,,	... ९२१	,,	...२८८६
अंशु	... २१०	अक्षिगत	...२११४	,,	...१३२१	अङ्गण	... ६१८
अंशुक	...१३०४	अक्षीव	... ७१०	अग्न्युत्पात	२३४	अङ्गद	...१२८८
अंशुमती	... ८७९	,,	...१७८९	,,	...२४५१	अङ्गना	... १५४
अंशुमत्फला	८७४	अक्षोट	... ७०६	अग्र	...२१४०	,,	...१०७९
अंस	...१२३०	अक्षौहिणी	१६३०	,,	...२७०२	अङ्गविक्षेप	३९३
अंसल	...११६१	अखण्ड	...२१५५	अग्रज	...११५९	अङ्गसंस्कार	१३१५
अंहति	...१४१२	अखात	... ५२१	अग्रजन्मन्	१३६०	अङ्गहार	... ३९३
अंहस्	... २६१	अखिल	...२१५४	अग्रतःसर	१६११	अङ्गार	...१७६६
अकरणि	...२३२७	अग	...२३७२	अग्रतस्	...२८२७	अङ्गारक	... १९५
अकूपार	... ४६८	अगद	...११७४	,,	...२८६३	अङ्गारधानिका	१७६५
अकृष्णकर्मन्	२११६	अगदंकार	११८७	अग्रमांस	...१२०२	अङ्गारवल्लरी	७४५
अक्ष	... ७६५	अगम	... ६५९	अग्रिय	...११५९	अङ्गारवल्ली	८२८
,,	...१७९२	अगस्त्य	... १८४	,,	...२१४०	अङ्गारशकटी	१७६५
,,	...१८७८	अगाध	... ४९७	अग्रीय	...२१४०	अङ्गीकार	२८७
,,	...२०१९	अगार	... ६०२	अग्रेदिधिषु	११२०	अङ्गीकृत	...२२४१
,,	...२७७८	अगुरु	...१३२७	अग्रेसर	...१६११	अङ्गुलिमान	१८७७
अक्षत	...१८००	अगुरुशिंशपा	७७३	अग्र्य	...२१४०	अङ्गुलिमुद्रा	१२८९
अक्षदर्शक	...१४७८	अग्रायी	...१३९५	अघ	... २६१	अङ्गुली	...१२३७
अक्षदेविन्	२०१६	अग्नि	... १०५	,,	...२३८९	अङ्गुलीयक	१२८८
अक्षधूर्त	...२०१६	,,	...२४५१	अघमर्षण	१४४७	अङ्गुष्ठ	...१२३७
अक्षर	...२६९९	अग्निकण	... ११४	अघ्न्या	...१८४०	अङ्घ्रि	...१२१६
अक्षरचुञ्चु	१४९८	अग्निचित्	१३७६	अङ्क	... १७८	,,	...२५२१
अक्षरचण	१४९८	अग्निज्वाला	८९७	,,	...२३४२	अङ्घ्रिनामक	६७२
अक्षरविन्यास	१४९९	अग्मित्रय	...१३९२	अङ्कुर	... ६५७	अङ्घ्रिवल्लिका	८३३
अक्षवती	...२०१८	अग्निभू	... ७८	कङ्कश	...१५५०	अचण्डी	...१८४७
अक्षाग्रकीलक	१५८०	अग्निमन्थ	७८०	अङ्कोट	... ७०६	अचल	... ६३५
अक्षान्ति	... ४१०	अग्निमुखी	७३३	अङ्क्य	... ३७२		

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
अचला	५६०	अञ्जन	१५१	अतिच्छत्र	९८२	अत्यन्तीन	१६२०
अचिक्कण	२७८६	अञ्जनकेशी	९०८	अतिच्छत्रा	९३२	अत्यय	१६९९
अच्छ	४९५	अञ्जनावती	१५४	अतिजव	१६१३	,,	२६३५
अच्छभल्ल	९९५	अञ्जलि	१२४४	अतिथि	१४२०	अत्यर्थ	१३२
अच्युत	३८	,,	१४३०	अतिनिर्हारिन्	२९७	अत्यल्प	२१४९
अच्युताग्रज	४५	अञ्जसा	२८५२	अतिनु	४९४	अत्याहित	२४८९
अज	१८५८	,,	२८७२	अतिपथिन्	५८८	अत्रि	१९८
,,	२३९५	अटनी	१६३६	अतिपात	१४२६	अथ	२८२९
अजगन्धिका	९२७	अटरूष	८५५	,,	२३१६	अथो	२८२९
अजगर	४४७	अटवी	६५०	अतिप्रसिद्ध	२७७१	अदभ्र	२१५०
अजगव	६९	अटा	१४२३	अतिमात्र	१३२	अदर्शन	२२९४
अजन्य	१६८५	अट	६१६	अतिमुक्त	७९२	अदितिनन्दन	१५
अजमोदा	९३८	अट्या	१४२३	अतिमुक्तक	७०१	अदृश्	११९६
अजशृङ्गी	८८७	अणक	२१३३	अतिरिक्त	२१७५	अदृष्ट	१५२७
अजस्र	१३१	अणव्य	१७२१	अतिवक्तृ	२०९५	अदृष्टि	४३६
अजहा	८२१	अणि	१५८०	अतिवाद	३३८	अद्धा	२८७२
अजा	१८५८	अणिमन्	७१	अतिविषा	८४७	अद्भुत	३९५
,,	२३९५	अणीयस्	२१४९	अतिवेल	१३२	,,	४००
अजाजी	१७७९	अणु	१७४७	अतिशक्तिता	१६७२	अद्मर	२०६५
अजाजीव	१९५०	,,	२१४८	अतिशय	१३१	अद्य	२८८९
अजित	२४५८	अण्ड	१०६२	,,	२२७१	अद्रि	६३५
अजिन	१४४५	अण्डकोश	१२२६	अतिशस्त	२४१७	,,	२६६२
अजिनपत्रा	१०३९	अण्डज	५००	अतिशोभन	२१४१	,,	२९१७
अजिनयोनि	१००६	,,	१०५३	अतिसंस्कृत	२४९६	अद्वयवादिन्	२७
अजिर	६१८	,,	२१२६	अतिसर्जन	२३०५	अधम	२१३२
,,	२६९८	अतट	६४१	अतिसारकिन्	११९२	,,	२६२४
अजिह्म	२१६८	अतर्कित	२८६३	अतिसौरभ	७१५	अधमर्ण	१७१६
अजिह्मग	१६४०	अतलस्पर्श	४९७	अतीक्ष्ण	२५३३	अधर	१२५३
अज्जुका	३८४	अतसी	१७४६	अतीत	२८८३	,,	२७१४
अज्झटा	९०२	अति	२८१८	अतीतनौक	४९४	अधरेद्युस्	२८९०
अज्ञ	२१०१	,,	२८५३	अतीन्द्रिय	२१८२	अधिकर्द्धि	२०४७
,,	२१२०	अतिक्रम	२३१६	अतीव	२८५३	अधिकाङ्ग	१५९४
अज्ञान	२९०	,,	२६३५	अत्तिका	३९१	अधिकार	१५२९
अञ्चित	२२२०	अतिचरा	९४०	अत्यन्तकोपन	२०८८	अधिकृत	१४८०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
अधिक्षिप्त	२१०८	अनच्छ ...	४९५	अनीक ...	१६२४	अनुयोग ...	३३०
अधित्यका...	६४७	अनडुह ...	१८२६	,, ...	१६७६	अनुरोध ...	१४९२
अधिप ...	२०४६	अनन्त ...	१४४	अनीकस्थ...	१४८०	अनुलाप ...	३४२
अधिभू ...	२०४६	,, ...	४४६	अनीकिनी	१६२३	अनुलेपन...	२९४१
अधिरोहिणी	६२८	,, ...	२४९७	,, ...	१६३०	अनुवर्तन...	१४९२
अधिवासन	१३४२	अनन्ता ...	५६०	अनु ...	२८३१	अनुवाक ...	२९२८
अधिविन्ना	१०८७	,, ...	८३२	अनुक ...	२०७१	अनुशय ...	२६३१
अधिश्रयणी	१७६४	,, ...	८७२	अनुकम्पा...	३९८	अनुष्ण ...	१९६५
अधिष्ठान	२५८६	,, ...	९२१	अनुकर्ष ...	१५८२	अनुहार ...	२२८४
अधीन ...	२०५७	,, ...	९६५	अनुकल्प...	१४३२	अनूक ...	२३६०
अधीर ...	२०७७	अनन्यज ...	५१	अनुकामीन	१६२०	अनूचान...	१३७२
अधीश्वर	१४७१	अनन्यवृत्ति	२१८३	अनुकार...	२२८४	अनूनक ...	२१५५
अधुना ...	२८९४	अनय ...	२६३४	अनुक्रम ...	१४२५	अनूप ...	५७७
अधृष्ट ...	२०७६	अनर्थक ...	३५१	अनुक्रोश...	३९८	अनूरु ...	२०८
अधोंशुक...	१३०७	अनल ...	१०८	अनुग ...	२१८१	अनृजु ...	२११७
अधोक्षज ...	४२	अनवधानता	४२२	अनुग्रह ...	२२७५	अनृत ...	१७११
अधोभुवन	४३९	अनवरत...	१३१	अनुचर ...	१६१०	,, ...	३५३
अधोमुख...	२०९१	अनवरार्घ्य	२१३९	अनुज ...	११६०	अनेकप ...	१५३५
अध्यक्ष ...	१४८०	अनवस्कर	२१३६	अनुजीविन्	१४८५	अनेहस् ...	२१६
,, ...	२७८६	अनसू ...	१५७२	अनुतर्षण...	२०१५	अनोकह ...	६५९
अध्यवसाय	४२०	अनागतार्तवा	१०८९	अनुताप ...	४१२	अन्त ...	१७००
अध्यात्म...	२६२३	अनातप ...	२६५०	अनुत्तम ...	२१३८	,, ...	२१८६
अध्यापक	१३६६	अनादर ...	४०६	अनुत्तर ...	२७१६	अन्तःपुर ...	६१५
अध्याहार	२८२	अनामय ...	११७३	अनुनय ...	२८८४	अन्तक ...	११७
अध्यूढा ...	१०८७	अनामिका	१२३८	अनुपद ...	२१८१	अन्तर ...	२७०९
अध्येषणा...	१४१७	अनायासकृत	२२१३	अनुपदीना	१९९०	अन्तरा ...	२८६८
अध्वग ...	१५०१	अनारत ...	१३०	अनुपमा ...	१५३	अन्तराभवसत्त्व	२६००
अध्वन् ...	५८६	अनार्यतिक्त	९३४	अनुप्लव ...	१६१०	अन्तराय...	२२८८
अध्वनीन	१५०१	अनाहत ...	१२९७	अनुबन्ध ...	२५३१	अन्तराल...	१५६
अध्वन्य ...	१५०१	अनिमिष	२७७३	अनुबोध ...	१३१८	अन्तरिक्ष...	१४४
अध्वर ...	१३७९	अनिरुद्ध ...	५३	अनुभव ...	२३०४	अन्तरीप ...	४८३
अध्वर्यु ...	१३८६	अनिल ...	१९	अनुभाव ...	४०४	अन्तरीय ...	१३०७
अनक्षर ...	३५२	,, ...	१२३	,, ...	२७५४	अन्तरे ...	२८६८
अनङ्ग ...	५०	अनिश ...	१३०	अनुमति ...	२३०	अन्तरेण ...	२८५४

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
अन्तरेण	...२८६९	अन्ववाय	...१३५५	अपर्णा	... ७४	अप्रत्यक्ष	...२१८२
अन्तर्गत	...२१९७	अन्वाहार्य	१४१५	अपलाप	... ३४५	अप्रधान	...२१४४
अन्तर्द्वार	... ६२०	अन्विष्ट	...२२३४	अपवर्ग	... २९०	अप्रहत	... ५६७
अन्तर्धा	... १६९	अन्वेषणा	१४१६	अपवर्जन	...१४१२	अप्राग्र्य	...२१४४
अन्तर्धि	... १६९	अन्वेषित	...२२३४	अपवाद	... ३६६	अप्सरस्	... २१
अन्तर्मनस्	२०४०	अप् (आप)	४७२	,,	...२५१२	,,	... १०३
अन्तर्वत्नी	१११७	अपकारगी	३३८	अपवारण	१६९	अफल	... ६६२
अन्तर्वाणि	२०३७	अपक्रम	...१६९०	,,	...२५८४	अबद्ध	... ३५१
अन्तर्वेशिक	१४८३	अपघन	...१२१३	अपशब्द	... ३१४	अबद्धमुख	२०९७
अन्तावसायिन्	१९४८	अपचय	...२२८१	अपष्ठु	...२१९२	अबला	...१०७७
अन्तिक	...२१५९	अपचायित	२२२७	अपसद	...१९६१	अबाध	...२१९१
अन्तिकतम	२१६१	अपचित	...२२२७	अपसर्प	...१४९३	अब्ज	... १७३
अन्तिका	...१७६४	अपचिति	...१४२१	अपसव्य	...२१९२	,,	...२३९१
अन्तेवासिन्	१३७४	,,	...२४६९	,,	...२१९३	अब्जयोनि	३३
,,	...१९६८	अपटु	...११८९	अपस्कर	...१५७८	अब्द	... ३५५
अन्त्य	...२१८६	अपत्य	...११२९	अपस्नात	...२०६३	,,	...२५११
अन्त्र	...१२०५	अपत्रपा	... ४०८	अपहार	...२२८१	अब्धि	... ४६८
अन्दुक	...१५५०	अपत्रपिष्णु	२०८०	अपांपति	... ४७०	,,	...२९१७
अन्ध	...११९६	अपथ	... ५९०	अपाङ्ग	...१२६१	अब्धिकफ	१९६६
,,	...२५४०	अपथिन्	... ५९०	,,	...२३७७	अब्रह्मण्य	... ३८९
अन्धकरिपु	६७	अपदान्तर	२१६०	अपान	... १२६	अभय	... ९७७
अन्धकार	४४३	अपदिश	... १५५	,,	...२२२०	अभया	... ७६६
अन्धतमस्	४४४	अपदेश	... ४२७	अपामार्ग	८२५	अभाषण	...१४२४
अन्धस्	...१८०३	,,	...२७६७	अपावृत्त	...२०५५	अभिक	...२०७२
अन्धु	... ५१९	अपध्वस्त	२१०३	अपासन	...१६९४	अभिक्रम	...१६६०
अन्न	...१८०३	अपभ्रंश	... ३१४	अपि	...२८३३	अभिख्या	...२६४७
,,	...२२४६	अपयान	...१६९०	अपिधान	... १७०	अभिग्रस्त	२५९१
अन्य	...२१८९	अपरस्पर	२२५२	अपिनद्ध	...१५९७	अभिग्रह	...२२७६
अन्यतर	...२१८९	अपराजिता	८५६	अपूप	...१८०२	अभिग्रहण	२२८३
अन्यतरेद्युस्	२८९०	,,	... ९४७	अपोगण्ड	...११६५	अभिघातिन्	१४९०
अन्येद्युस्	...२८९०	अपराद्धपृषत्क	१६०४	अप्पति	... १२१	अभिचर	...१६१०
अन्वक्	...२१८१	अपराध	...१५२०	अप्पित्त	... ११२	अभिचार	...२२८७
अन्वक्ष	...२१८१	अपराह्ण	... २२१	अप्रकाण्ड	... ६६६	अभिजन	...१३५४
अन्वय	...१३५४	अपरेद्युस्	...२८९०	अप्रगुण	...२१६१	,,	...२५५०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
अभिजात ..	२४९८	अभिष्टुत...	२२४४	अभ्यासादन	१६८७	अमृत ...	२४८६
अभिज्ञ ...	२०३२	अभिसंपात	१६७७	अभ्युदित...	१४६२	अमृता ...	७६४
अभितर...	२७६३	अभिसारिका	१०९३	अभ्युपगम	२८७	,, ...	७६६
अभितस्...	२१५९	अभिहार...	२२८२	अभ्युपपत्ति	२२७५	,, ...	८१३
,, ...	२८४६	,, ...	२६७२	अभ्यूष ...	१८००	अमृतान्धस्.	१६
अभिधान...	३२६	अभिहित...	२२३९	अभ्र ...	१४३	अमोघा ...	८६०
अभिध्या...	४०९	अभीक ...	२०७२	,, ...	१५७	अम्बर ...	१४३
अभिनय ...	३९३	अभीक्ष्णम्	२८५१	अभ्रक ...	१९०६	,, ...	२६९८
अभिनव ...	२१७९	,, ...	२८७०	अभ्रपुष्प ...	७०८	अम्बरीष...	१७६७
अभिनवोद्भिद्	६५७	अभिप्सित	२१३१	अभ्रमातङ्ग	९२	अम्बष्ठ ...	१९३२
अभिनिर्मुक्त	१४६२	,, ...	२२४८	अभ्रमु ...	१५१	अम्बष्ठा ...	७९१
अभिनिर्याण	१६५८	अभीरु ...	८४९	अभ्रमुवल्लभ	९२	,, ...	८१७
अभिनीत...	१५१६	अभीरुपत्री	८५०	अभ्रि ...	४९३	,, ...	९२९
,, ...	२४९६	अभीषङ्ग...	२२६१	अभ्रिय ...	१६०	अम्बा ...	३९०
अभिपन्न ...	२५९१	अभीषु ...	२७७५	अभ्रेष ...	१५१५	अम्बिका....	७४
अभिप्राय...	२२९०	अभीष्ट ...	२१३१	अमत्र ...	१७७३	अम्बु ...	४७५
अभिभूत ...	२१०४	अभ्यग्र ...	२१५९	अमर ...	१३	अम्बुकण....	१६७
अभिमान...	४०५	अभ्यन्तर...	१५६	अमरावती	८९	अम्बुज ...	७७०
,, ...	२५५६	अभ्यमित...	११९०	अमर्त्य ...	१६	अम्बुभृत्...	१५८
अभियोग...	२२७६	अभ्यमित्रीण	१६१७	अमर्ष ...	४१३	अम्बुवेतस	७०९
अभिरूप ...	२५९७	अभ्यमित्रीय	१६१७	अमर्षण ...	२०८८	अम्बुसरण	४८८
अभिलाव...	२२९७	अभ्यमित्र्य	१६१७	अमा ...	२८३५	अम्बूकृत ...	३५१
अभिलाष...	४१७	अभ्यर्ण ...	२१५९	अमांस ...	११६१	अम्भस् ...	४७५
अभिलाषुक	२०६९	अभ्यर्हित...	२५०१	अमात्य ...	१५०२	अम्भोरुह...	५४८
अभिवादक	२०८०	अभ्यवकर्षण	२२८३	अमावस्या	२३१	अम्मय ...	४७६
अभिवादन	१४३४	अभ्यवस्कन्दन	१६८७	अमावास्या	२३१	अम्ल ...	२९५
अभिव्याप्ति	२२६२	अभ्यवहृत	२२४६	अमित्र ...	१४८९	अम्लवेतस	९३०
अभिशस्त	२११०	अभ्याख्यान	३३१	अमुत्र ...	२८६५	अम्लिका...	७३५
अभिशस्ति	१४१७	अभ्यागम...	१६७८	अमृणाल...	९७७	अम्ललोणिका	९२९
अभिशाप...	३३२	अभ्यागारिक	२०४८	अमृत ...	९६	अम्लान ...	७९५
अभिषङ्ग...	२३८२	अभ्यादान	२३०२	,, ...	२८९	अय	२६९
अभिषव ...	१४४६	अभ्यान्त...	११९०	,, ...	४७३	अयन ...	२४०
,, ...	२०१३	अभ्यामर्द...	१६७८	,, ...	१४०९	,, ...	५८६
अभिषेणन	१६५७	अभ्याश	२१५८	[illegible]	१७१२	अयस ...	१९०२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंवितः	शब्दः	पंक्तिः
अयःप्रतिमा	१९९	अरुष्कर ...	७३३	अर्थिन्	...१४८५	अलम्	...२८७१
अयि	...२८८४	,,	...२७१३	,,	...२१९३	अलक	...१२६५
अयोग्र	...१७५७	अरुस्	...११८१	अर्थ्य	...१९१४	अलका ...	१४०
अयोघन	...२४०८	अरोक	...२२२४	,,	...२६५५	अलक्त	...१३२३
अर ...	१२८	अर्क ...	२०३	अर्दना	...२२६२	अलक्ष्मी ...	४६४
अरघट्ट	...२९३०	,,	...२३४३	अर्दित	...२२१९	अलगर्द ...	४४८
अरणि	...१३९०	अर्कपर्ण ...	८१०	अर्ध ...	१७६	अलंकरिष्णु	१२७३
अरण्य ...	६५०	अर्कबन्धु ...	३०	अर्धचन्द्रा...	८६६	,,	...२०८२
,,	...२९३८	अर्काह्व ...	८०९	अर्धनाव ...	४९४	अलंकर्तृ	...१२७३
अरण्यानी	६५१	अर्गल ...	६२७	अर्धरात्र ...	२२७	अलंकर्मीण	२०६०
अरत्नि	...१२४६	अर्घ	...२३८९	अर्धर्च	...२९५९	अलंकार	...१२७६
अरर ...	६२७	अर्घ्य	...१४१८	अर्धहार	...१२८५	अलंकृत	...१२७४
अरलु ...	७६३	अर्चा	...१४२१	अर्धोरुक	...१३११	अलंक्रिया	१२७५
अरविन्द ...	५४५	,,	...२००१	अर्बुद	...२९३३	अलर्क ...	८१०
अराति	...१४९०	अर्चित	...२२२७	,,	...२९६०	,,	...१९७२
अराल	...२१६६	,,	...२५०५	अर्भक	...१०६३	अलस	...१९६५
अरि	...१४८८	अर्चिस् ...	११३	अर्म	...२९६३	अलात	...१७६६
,,	...२९१७	,,	...२७९५	अर्य	...१७०८	अलाबू ...	९६०
अरित्र ...	४९२	अर्जक ...	८०८	,,	...२६२८	अलि	...१०१५
अरिमेद ...	७४८	अर्जुन ...	३०२	अर्यमन् ...	२००	,,	...१०४६
अरिष्ट ...	६०९	,, ...	७३८	अर्या	...११०१	अलिक	...१२५७
,, ...	७११	,, ...	९८३	अर्याणी	...११०१	अलिन्	...१०४५
,, ...	७७२	अर्जुनी	...१८४०	अर्यी	...११०३	अलिंजर	...१७६८
,, ...	९४५	अर्णव ...	४६९	अर्वन्	...१५५५	अलिन्द ...	६१७
,,	...१०२७	,,	...२४४९	,,	...२१३२	अलीक	...२३५९
,,	...१८१२	अर्णस् ...	४७५	अर्वाक् ...	४८२	अल्प	...२१४७
,,	...२४०६	अर्तन	...२३१४	,,	...२८८१	अल्पतनु	...११७०
अरिष्टदुष्टधी	२११२	अर्ति	...२४७०	अर्शस्	...११८२	अल्पमारिष	९२०
अरुण ...	२०३	अर्थ	...१८८७	अर्शस	...११९१	अल्पसरस	५२३
,, ...	२०८	,,	...२५०६	अर्शोघ्न ...	९६२	अल्पिष्ट	...२१४९
,, ...	३०७	अर्थना	...१४१७	अर्शोरोगयुत	११९१	अल्पीयस्	...२१४९
,,	...२४३१	,,	...२२६२	अर्हणा	...१४२१	अवकर ...	६२९
अरुणा ...	८४७	अर्थप्रयोग...	१७१४	अर्हित	...२२२७	अवकीर्णिन्	१४६०
अरुंतुद	...२१९१	अर्थशास्त्र	३२०	अलम्	...२८३९	अवक्रुष्ट	...२१०३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
अवकेशिन्	६६२	अवन्तिसोम	१७८५	अवस्कर	...२६७०	अशनाया	...१८१५
अवक्रय	...१८६५	अवन्ध्य	... ६६१	अवस्था	... २७३	अशनायित	२०६४
अवगणित	२२३७	अवभृथ	...१४०७	अवहार	... ५०९	अशनि	... ९४
अवगत	...२२४०	अवभ्रट	...११६३	अवहित्था	४२९	अशित	...२२४६
अवगीत	...२२१०	अवम	...२१३२	अवहेलन	... ४०७	अशिश्वी	१०९५
"	...२४९२	अवमत	...२२३७	अवाक्	...२०५१	अशुभ	...२९४०
अवग्रह	... १६६	अवमर्द	...१६८६	"	...२०९१	अशेष	...२१५४
"	...१५४३	अवमानना	४०७	अवाक्पुष्पी	९५३	अशोक	... ७७७
अवग्राह	... १६६	अवमानित	२२३७	अवाग्र	...२१६५	अशोकरोहिणी	८१९
अवचूर्णित	२२१२	अवयव	...१२१३	अवाची	... १४७	अश्मगर्भ	...१८९०
अवज्ञा	... ४०७	अवर	...१५४८	अवाच्य	... ३५२	अश्मज	...१९१४
अवज्ञात	...२२३७	अवरज	...११६०	अवार	... ४८२	अश्मन्	... ६४०
अवट	... ४४२	अवरति	...२३२४	अवासस्	...२१०२	अश्मन्त	...१७६४
अवटीट	...११६३	अवरवर्ण	१९३०	अवि	...१११४	अश्मपुष्प	... ८९३
अवटु	...१२५०	अवरीण	...२२१२	"	...२७४९	अश्मरी	...११८६
अवतंस	...२७९०	अवरोध	... ६१६	अविग्न	... ७८३	अश्मसार	१९०३
अवतमस	... ४४४	अवरोधन	६१५	अवित	...२२३६	अश्रान्त	... १३०
अवतोका	...१८४४	अवरोह	... ६७१	अविदूर	...२५४३	अश्रि	...१६५४
अवदंश	...२००९	अवर्ण	... ३३६	अविद्या	... २९०	अश्रु	...१२६०
अवदात	... ३०२	अवलक्ष	... ३०२	अविनीत	...२०७०	अश्लील	... ३४८
"	...२४९५	अवलग्न	...१२३२	अविरत	... १३०	अश्व	...१५५४
अवदान	...२२५६	अवलम्बित	२१९०	अविलम्बित	१२९	अश्वकर्णक	७३७
अवदाह	... ९७८	"	...२५४२	"	...२१९०	अश्वत्थ	... ६९०
अवदारण	१७३१	अवल्गुज	... ८३९	अविस्पष्ट	३५३	अश्वयुज्	१८७
अवदीर्ण	...२२०३	अववाद	...१५१८	अवीचि	... ४६२	अश्ववडव	२९२६
अवद्य	...२१३३	अवश्यम्	...२८८०	अवीरा	...१०९६	अश्वा	...१५६०
अवधारण	२६९१	अवश्याय	... १८०	अवेक्षा	...२३०६	अश्वारोह	१५८८
अवधि	...२५३३	अवष्टब्ध	...२५४३	अव्यक्त	...२४५८	अश्विन्	... १०२
अवध्वस्त	२२१२	अवसर	...२२९८	अव्यक्तराग	३०७	अश्विनी	... १८७
अवन	...२२५८	अवसान	...२३२६	अव्यण्डा	... ८२१	अश्विनीसुत	१०१
अवनत	...२१६५	अवसित	...१२२०	अव्यथा	... ७६६	अश्वीय	...१५६३
अवनाट	...११६३	"	...२२२१	"	... ९४०	अषडक्षीण	१५११
अवनाय	...२३०३	"	...२२४०	अव्यय	...२९६३	अष्टापद	...१८९७
अवनि	... ५६३	अवस्कर	...१२०८	अव्यवहित	२१६०	"	...२०२१

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
अष्ठीवत्	१२१८	अस्र	...२६६४	आकार	...२६६०	आचित	...१८८१
असकृत्	...२८५१	अस्रप	... ११८	आकारगुप्ति	४२९	आच्छादन	१७०
असती	...१०९४	अस्वच्छन्द	२०५७	आकारणा	३२७	,,	...१३०४
असतीसुत	११२५	अस्वप्न ...	१६	आकाश ...	१४५	,,	...२५८४
असन ...	७३६	अस्वर	...२०९९	आकीर्ण	...२१९५	आच्छुरितक	४३०
असमीक्ष्यकारि	२०५९	अहंयु	...२१२४	आकुल	...२१६८	आच्छोदन	१९७५
असार	...२१३७	अहंकार ...	४०५	आक्रन्द	...२५१५	आजक	...१८६०
असि	...१६४५	अहंकारवान्	२१२४	आक्रीड ...	६५४	आजानेय...	१५५६
,,	...२९१७	अहन् ...	२१८	आक्रोशन	२२६१	आजि	...१६७९
असिक्नी	१११०	अहमहमिका	१६७०	आक्षारणा	३४०	,,	...२३९८
असित ...	३०४	अहंपूर्विका	१६६८	आक्षारित	२११०	आजीव	...१७०९
असिधावक	१९४२	अहंमति ...	२९०	आक्षेप ...	३३६	आजू ...	४६५
असिधेनुका	१६५२	अहर्पति ...	२०५	आखण्डल	८८	आज्ञा	...१५१९
असिपुत्री	१६५२	अहर्मुख ...	२१९	आखु	...१०११	आज्य	...१८०९
असु	...१७०६	अहस्कर ...	२०१	आखुभुज्...	९९९	आटि	...१०३७
असुधारण	१७०६	अहह	...२८४९	आखेट	...१९७५	आडम्बर...	१६८३
असुर ...	२३	अहार्य ...	६३४	आख्या ...	३२६	,,	...२६७१
असूक्षण ...	४०७	अहि ...	४५०	आख्यात...	२२३९	आडि	...१०३७
असूया ...	४१०	अहित	...१४८९	आख्यायिका	३२१	आढक	...१८८३
असृग्धरा...	११९८	अहितुण्डिक	४६०	आगन्तु	...१४२०	आढकिक	१७२६
असृज्	...१२०१	अहिभय	...१५२८	आगस	...१५२०	आढकी ...	९०९
असौम्यस्वर	२०९९	अहिभुज्	...२३९४	,,	...२७९६	,,	...२९०९
अस्त ...	६३७	अहेरु ...	८५१	आगू ...	२८६	आढ्य	...२०४५
,,	...२१९९	अहो	...२८६६	आग्नीध्र...	१३८७	आतङ्क	...२३५५
,,	...२८८३	अहोरात्र...	२३८	आग्रहायणिक	२४३	आतञ्चन	२५६५
अस्ति	...२८८४	अह्नाय	...२८५२	आग्रहायणी	१९०	आततायिन्	२११३
अस्तु	...२८७५	**आ**		आङ	...२८१४	आतप ...	२१३
अस्त्र	...१६३२	आ (आः)	२८१५	आङ्गिक...	३९४	,,	...२९३४
अस्त्रिन्	...१६०५	आम्	...२८८१	आङ्गिरस	१९३	आतपत्र	...१५३१
अस्थि	...१२१०	आकम्पित	२१९८	आचमन	...१४२४	आतर ...	४८९
अस्थिर	...२११०	आकर ...	६४६	आचाम	...१८०५	आतायिन्	१०३०
अस्फुटवाच्	२०९८	आकर्ष	...२७७८	आचार्य	...१३६७	आतिथेय...	१४१९
अस्र	...१२०१	आकल्प	...१२७२	आचार्या	...११०२	आतिथ्य	...१४१९
,,	...१२६०	आकार	...२२७९	आचार्यानी	११०३	आतुर	...११९०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
आतोद्य ...	३७१	आनद्ध ...	३६९	आप्लाव ...	१३१६	आयत्त ...	२०५७
आत्तगर्व ...	२१०४	आनन ...	१२५१	आबन्ध ...	१७३२	आयाम ...	१३०२
आत्मगुप्ता	८२१	आनन्द ...	२६४	आभरण ...	१२७६	आयुध ...	१६३२
आत्मघोष	१०२८	आनन्दथु ...	२६४	आभाषण ...	३४१	आयुधिक ...	१६०२
आत्मज ...	११२८	आनन्दन ...	२२६३	आभास्वर	१९	आयुधीय ...	१६०२
आत्मन् ...	२७२	आनर्त ...	२४६२	आभीर ...	१८२१	आयुष्मत् ...	२०३७
,, ...	२५५३	आनाय ...	४९८	आभीरपल्ली	६३३	आयुस् ...	१७०७
आत्मभू ...	३१	आनाय्य ...	१३९५	आभीरी ...	११००	आयोधन् ...	१६७४
,, ...	५२	आनाह ...	११८३	आभील ...	४६७	आरकूट ...	१९००
आत्मंभरि	२०६७	आनुपूर्वी ...	१४२५	आभोग ...	१३४७	आरग्वध ...	६९५
आत्रेयी ...	१११४	आन्धसिक	१७६२	आमगन्धिन्	३००	आरनालक	१७८४
आथर्वण ...	२३३५	आन्वीक्षिकी	३२०	आमनस्य ...	४६६	आरति ...	२३२४
आदर्श ...	१३५३	आपः ...	४७२	आमय ...	११७५	आरम्भ ...	२३०२
आदि ...	२१८५	आपक्व ...	१८००	आमयाविन्	११८९	आरव ...	३५७
आदिकारण	२७१	आपगा ...	५२७	आमलक ...	२९६१	आरा ...	१९९८
आदितेय ...	१५	आपण ...	५९७	आमलकी	७६३	आरात् ...	२८२०
आदित्य ...	१६	आपणिक	८१६३	आमिक्षा ...	१३९८	आराधन ...	२५८५
,, ...	१९	आपत्प्राप्त	२१०९	आमिष ...	११९९	आराम ...	६५२
,, ...	२००	आपत् ...	१६३१	,, ...	२७८२	आरालिक	१७६२
आदीनव ...	२३०८	आपन्न ...	२१०९	आमिषाशिन्	२०६	आराव ...	३५७
आदृत ...	२५०५	आपन्नसत्त्वा	१११७	आमुक्त ...	१५९७	आरेवत ...	६९६
आद्य ...	२१८५	आपमित्यक	१७१५	आमोद ...	२६३	आरोग्य ...	११७३
आद्यमाषक	१८७७	आपान ...	२०१४	,, ...	२९७	आरोह ...	१३०२
आद्यून ...	२०६६	आपीड ...	१३४६	,, ...	२५१७	,, ...	२८११
आधार ...	५२४	आपीन ...	१८५२	आमोदिन्	२९९	आरोहण ...	६२८
आधि ...	४१८	आपूपिक ...	१७६३	आम्नाय ...	३१६	आर्तगल ...	७९७
,, ...	२५२९	,, ...	२३२९	,, ...	२२६४	आर्तव ...	१११५
आधूत ...	२१९८	आप्त ...	१४९४	आम्र ...	७१५	आर्द्र ...	२२३५
आधोरण ...	१५८५	आप्य ...	४७६	आम्रातक	७०३	आर्द्रक ...	१७८१
आध्यान ...	४१९	आप्यायन	२५६५	आम्रेडित	३३४	आर्य ...	३९०
आनक ...	३७४	आप्रच्छन्न	२२६४	आयत ...	२१६२	,, ...	१३५८
,, ...	२३४१	आप्रपद ...	१३१२	आयतन ...	६०६	आर्यावर्त ...	५७२
आनकदुन्दुभि	४४	आप्रपदीन	१३१२	आयति ...	१५२५	आर्षभ्य ...	१८३१
आनत ...	[illegible]	[illegible]	[illegible]	,, ...	[illegible]	आल ...	१९१३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
आलम्भ	...१६९८	आवेशिक	१४२०	आसन	...१३५०	आहो	...२८५८
आलय	... ६०३	आशंसितृ	...२०७८	,,	...१५०४	आहोपुरुषिका	१६६९
आलवाल	५२५	आशंसु	...२०७८	,,	...१५४६	आह्वय	... ३२५
आलस्य	...१९६५	आशय	...२२९०	आसना	...२२९२	आह्वा	... ३२६
आलान	...१५४९	आशर	... ११८	आसन्दी	...२९१३	आह्वान	... ३२७
आलाप	... ३४१	आशा	... १४६	आसन्न	...२१५७	इ.	
आलि	... ५८४	,,	...२७६८	आसव	...२०१२	इक्षु	... ९७५
,,	... ६५६	आशितंगवीन	१८२४	आसादित	२२३३	इक्षुगन्धा	... ८४५
,,	...१०९७	आशीविष	४५१	आसार	... १६७	,,	... ८५७
आलिङ्ग्य	३७२	आशीस्	...२७९२	,,	...१६५९	,,	... ८६८
आली	...२७३१	आशु	... १२९	आसुरी	...१७४५	,,	... ९७४
आलीढ	...१६३८	,,	...१७३७	आसेचनक	२१३०	इक्षुर	... ८५७
आलु	...१७६८	आशुग	... १२३	आस्कन्दन	१६७५	इक्ष्वाकु	... ९६०
आलोक	...२३४१	,,	...१६४०	आस्कन्दित	१५६४	इङ्ग	...२१७२
आलोकन	...२३११	,,	...२३७३	आस्तरण	...१५५२	,,	...२२७९
आवपन	...१७७३	आशुव्रीहि	१७३७	आस्था	...२५१०	इङ्गित	...२२७९
आवर्त	... ४७८	आशुशुक्षणि	१०९	आस्थान	...१३८३	इङ्गुदी	... ७४०
आवलि	... ६५६	आश्चर्य	... ४००	आस्थानी	१३८३	इच्छा	... ४१६
आवसित	...१७५३	आश्रम	...१३६०	आस्पद	...२५२२	इच्छावती	१०९२
आवाप	... ५२५	आश्रय	...१५०४	आस्फोट	... ८०९	इज्याशील	१३६९
आवापक	...१२८७	,,	...२२७१	आस्फोटनी	१९९६	इट्चर	...१८३१
आवाल	... ५२५	आश्रयाश	१०८	आस्फोटा	... ७८८	इडा	...२४१९
आविग्न	... ७८३	आश्रव	... २८६	,,	... ८५६	इतर	...१९६९
आविद्ध	...२१६७	,,	...२०७३	आस्य	...१२५१	,,	...२१८९
,,	...२१९९	आश्रुत	...२२४१	आस्या	...२२९२	,,	...२७१९
आविध	...२३२१	आश्व	...१५६३	आस्रव	...२३०८	इति	...२८२६
आविल	... ४९५	आश्वत्थ	... ६८५	आहत	... ३५२	इतिह	...१३७७
आविस्	...२८७३	आश्वयुज्	२४९	,,	...२२०१	इतिहास	... ३१९
आवुक	... ३८५	आश्विन	... २४९	आहतलक्षण	२०४४	इत्वरी	...१०९४
आवुत्त	... ३८५	आश्विनेय	१०२	आहव	...१६७८	इदानीम्	...२८९४
आवृत्	...१४२५	आश्वीन	...१५६१	आहवनीय	१३९१	इध्म	... ६७४
आवृत	...२२०५	आषाढ	२४७	आहार	...१८१८	इन	...२५५७
आवेगी	... ९२२	,,	...१४४३	आहाव	... ५१८	इन्दीवर	... ५४१
आवेशन	... ६०७	आसक्त	...२०४२	आहेय	... ४५५	इन्दीवरी	... ८४९

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
इन्दु ...	१७१	ई.		उग्र ...	६३	उत्कलिका	४१९
इन्द्र ...	८१	ईक्षण ...	१२५९	,, ...	४३०	उत्कार ...	२३२२
,, ...	१४९	,, ...	२३११	,, ...	१९३२	उत्क्रोश ...	१०३३
इन्द्रद्रु ...	७३८	ईक्षणिका	१११३	उग्रगन्धा...	८५३	उत्तंस ...	२७९०
इन्द्रयव ...	७८२	ईडित ...	२२४४	,, ...	९३८	उत्त ...	२२३५
इन्द्रवारुणी	९६१	ईति ...	२४७१	उच्च ...	२१६४	उत्तप्त ...	१२००
इन्द्रसुरस...	७८५	ईरिण ...	२४४८	उच्चटा ...	९६८	उत्तम ...	२१३८
इन्द्राणिका	७८५	ईरित ...	२१९९	उच्चण्ड ...	२१९०	उत्तमर्ण ...	१७१६
इन्द्राणी ...	८९	ईर्म ...	११८१	उच्चार ...	१२०८	उत्तमा ...	१०८२
इन्द्रायुध ...	१६५	ईर्ष्या ...	४१०	उच्चावच	२१९०	उत्तमाङ्ग...	१२६३
इन्द्रारि ...	२३	ईलित ...	२२४३	उच्चैःश्रवस्	९०	उत्तर ...	३३०
इन्द्रावरज	३९	ईली ...	१६४९	उच्चैर्घुष्ट...	३३४	,, ...	२७१६
इन्द्रिय ...	२९२	ईश ...	५९	उच्चैस् ...	२८८२	उत्तरा ...	१४८
,, ...	११९७	,, ...	१५०	उच्छ्रय ...	६६८	उत्तरासङ्ग	१३०८
इन्द्रियार्थ...	२९२	ईशान ...	६०	उच्छ्राय ...	६६८	उत्तरीय ...	१३०९
इन्धन ...	६७४	ईशितृ ...	२०४५	उच्छ्रित ...	२१६४	उत्तरेद्युः ...	२८९०
इभ ...	१५३७	ईश्वर ...	६०	,, ...	२५०४	उत्तान ...	४९६
इभ्य ...	२०४५	,, ...	२०४५	उज्जासन	१६९७	उत्तानशया	११५६
इरंमद ...	१६४	ईश्वरा ...	७२	उज्ज्वल ...	३९६	उत्थान ...	२५७०
इरा ...	२००८	ईषत् ...	२८६५	उञ्छशिल	१७११	उत्थित ...	२५०४
,, ...	२६८७	ईषत्पाण्डु	३०३	उटज ...	६०५	उत्पतितृ ...	२०८२
इला ...	२४१९	ईषा ...	१७३५	उडु ...	१८६	उत्पत्ति ...	२७४
इल्वला ...	१९१	ईषिका ...	१५४३	उडुप ...	४८८	उत्पतिष्णु	२०८२
इव ...	२८६६	,, ...	१९९४	उड्डीन ...	१०६१	उत्पन्न ...	२५०५
इष ...	२४९	ईहा ...	४१६	उत ...	२२२६	उत्पल ...	५४०
इषु ...	१६४१	ईहामृग ...	१००२	,, ...	२८२१	,, ...	९००
इषुधि ...	१६४४	उ.		,, ...	२८५८	उत्पलशारिवा	८७२
इष्ट ...	१४०८	उ ...	२८८४	उताहो ...	२८५८	उत्पात ...	१६८५
,, ...	१८२०	उक्त ...	२२३९	उत्क ...	२०४०	उत्फुल्ल ...	६६३
इष्टकापथ	९७८	उक्ति ...	३१३	उत्कट ...	९१७	उत्स ...	६४३
इष्टगन्ध ...	२९९	उक्थ ...	२९५४	,, ...	२०७१	उत्सर्जन ...	१४१०
इष्टार्थोद्युक्त	२०४२	उक्षन् ...	१८२५	उत्कण्ठा ...	४१९	उत्सव ...	४३८
इष्टि ...	२४१२	उखा ...	१७६९	उत्कर ...	१०७२	,, ...	२७५३
इष्वास ...	१६३४	उख्य ...	१७९६	उत्कर्ष ...	२२७१	उत्सादन...	१३१६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः
उत्साह	... ४२०
,,	... १५०५
उत्साहन	१५०५
उत्साहवर्धन	३९७
उत्सुक	...२०४२
उत्सृष्ट	...२२३८
उत्सेध	... ६६८
,,	... २५२६
उदक्	...२८९५
उदक	... ४७४
,,	... २९३८
उदक्या	...१११५
उदग्र	...२१६४
उदज	...२३२७
उदधि	... ४६९
उदन्त	... ३२५
उदन्या	...१८१७
उदन्वत्	... ४६९
उदपान	... ५१९
उदय	... ६३७
उदर	...१२२७
उदर्क	...१५२६
उदवसित	६०१
उदश्वित्	१८१३
उदात्त	... ३१९
उदान	... १२६
उदार	... २०४१
,,	... २७९१
उदासीन	...१४८७
उदाहार	... ३२९
उदित	...२२३९
उदीची	... १४८
उदीच्य	... ५७०
,,	... ८९२
उदुम्बर	... ६९२
उदुम्बर	...१९०१
उदुम्बरपर्णी	९३७
उदूखल	...१७५७
उद्गत	...२२१८
उद्गमनीय	१२९८
उद्गाढ	... १३२
उद्गातृ	...१३८६
उन्दार	...२३२३
उद्गीथ	...२९३२
उद्गूर्ण	...२२०३
उद्ग्राह	...२३२३
उद्घ	... २६८
उद्घन	...२३१९
उद्घाटन	...१९८३
उद्घात	...२३०२
उद्दान	...१५२०
उद्दाल	... ७१७
उद्दित	...२२१४
उद्द्राव	...१६८९
उद्धर्ष	... ४३८
उद्धव	... ४३८
उद्धान	...१७६४
उद्धार	...१७१४
उद्धृत	...२२०४
उद्भव	... २७४
उद्भिज्ज	२१२७
उद्भिद्	...२१२७
उद्भिद	...२१२७
उद्भ्रम	...२२७४
उद्यत	...२२०३
उद्यम	...२२७२
उद्यान	... ६५४
उद्यान	...२५६८
उद्योग	...२९६१
उद्र	... ५०७
उद्वर्तन	...१३१६
उद्वान्त	...१५३९
,,	...२२१८
उद्वासन	...१६९७
उद्वाह	...१४६५
उद्वेग	... ९८७
,,	...२२७४
उन्दुरु	...१०११
उन्नत	...२१६४
उन्नतानत	२१६३
उन्नद्ध	...२५०४
उन्नय	...२२७३
उन्नाय	...२२७३
उन्मत्त	... ८०३
,,	...११९४
उन्मदिष्णु	२०७०
उन्मनस्	...२०४०
उन्माथ	...१६९८
उन्माथ	...१९८१
उन्माद	... ४१४
,,	...२०७०
उन्मादवत्	११९४
उपकण्ठ	...२१५९
उपकारिका	६१२
उपकार्या	६१२
उपकुञ्चिका	८९९
,,	...१७८०
उपकुल्या	... ८४१
उपक्रम	...१३७८
उपक्रम	...२३०१
,,	...२६१३
उपक्रोश	... ३३७
उपगत	...२२४२
उपगहन	...२३१०
उपग्रह	...१७०५
,,	...२५४८
उपग्राह्य	...१५२३
उपघ्न	...२२२८
उपचरित	२२८८
उपचाय्य	...१३९३
उपचित	...२२०२
उपचित्रा	८२३
उपजाप	...१५१०
उपज्ञा	...१३७८
उपतप्तृ	...२२७८
उपताप	...११७५
उपत्यका	६४७
उपदा	...१५२३
उपधा	...१५११
,,	...२६१३
उपधान	...१३४८
उपधि	... ४२१
उपनाह	... ३७६
उपनिधि	...१८६८
उपनिषद्	२५२०
उपनिष्कर	५९३
उपन्यास	... ३२८
उपपति	...११४४
उपबर्ह	...१३४८
उपभृत्	...१४०२
उपभोग	...२२८९
उपमा	...२००१
,,	...२००४
उपमाता	...२६८८
उपमान	...२००१
उपयम	...१४६४
उपयाम	...१४६५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
उपरक्त ...	२३४	उपाकृत ...	१४०३	उरण ...	१८५९	उषापतिः...	५३
,, ...	२१११	उपात्यय...	१४२६	उरणाख्य...	९४३	उषित ...	२२२२
उपरक्षण...	१५३३	,, ...	२३१६	उरभ्र ...	१८५९	उष्ट्र ...	१८५६
उपराग ...	२३३	उपादान...	२२८२	उररी ...	२८४३	उष्ण ...	२५२
उपराम ...	२३२४	उपाधि ...	४१८	उररीकृत	२२४१	,, ...	१९६६
उपरि ...	२७०२	,, ...	२०४८	उरश्छद ...	१५६९	,, ...	२९३९
उपल ...	६४०	उपाध्याय	१३६६	उरस् ...	१२२९	उष्णरश्मि	२०२
उपलब्धार्था	३२१	उपाध्याया	११०२	उरसिल ...	१६११	उष्णिका...	१८०६
उपलब्धि...	२७९	उपाध्यायान	११०४	उरस्य ...	११३०	उष्णीष ...	२७७६
उपलम्भ...	२३०४	उपाध्यायी	११०२	उरस्वत् ...	१६११	उष्णोपगम	२५२
उपला ...	२७३४	,, ...	११०४	उरु ...	२१४६	उष्मक ...	२५१
उपवन ...	६५२	उपानह ...	१९९०	उरुबूक ...	७५०	उस्र ...	२१०
उपवर्तन ...	५७३	उपायचतुष्टय	१५०८	उर्वरा ...	५६५	उस्रा ...	१८३९
उपवास ...	१४२८	उपायन ...	१५२३	उर्वशी ...	१०३	ऊ.	
उपविषा...	८४७	उपालम्भ...	३३९	उर्वारु ...	९५९	ऊत ...	२२२६
उपवीत ...	१४५१	उपावृत्त ...	१५६८	उर्वी ...	५६२	ऊधस् ...	१८५२
उपशल्य ...	६३२	उपासङ्ग...	१६४४	उलप ...	६६७	ऊन ...	२५९०
उपशाय ...	२३१३	उपासन ...	१६३९	उलूक ...	१०१७	ऊम् ...	२८८४
उपश्रुत ...	२२४२	उपासना...	१४२२	उलूखल ...	१७५७	ऊररी ...	२८४३
उपसंव्यान	१३०७	उपासित...	२२२८	उलूखलक	७१६	ऊरव्य ...	१७०८
उपसंपन्न...	१४०५	उपाहित ...	२३४	उलूपिन् ...	५०२	ऊरी ...	२८४३
,, ...	१७९७	,, ...	२२०८	उल्का ...	२९१०	ऊरीकृत ...	२२४१
उपसर ...	२२९९	उपेन्द्र ...	३९	उल्ब ...	११५०	ऊरु ...	१२१९
उपसर्ग ...	१६८५	उपोदिका...	९६३	उल्बण ...	२१८७	ऊरुज ...	१७०८
उपसर्जन...	२१४४	उपोद्घात	३२९	उल्मुक ...	१७६६	ऊरुपर्वन्...	१२१८
उपसर्या ...	१८४६	उप्तकृष्ट	१७२३	उल्लाघ ...	११८८	ऊर्ज ...	२५०
उपसूर्यक...	२०९	उभयद्युस्...	२८९१	उल्लोच ...	१३१३	ऊर्जस्वल...	१६१८
उपस्कर ...	१७७६	उभयेद्युस्...	२८९१	उल्लोल ...	४७८	ऊर्जस्विन्	१६१८
उपस्थ ...	१२२४	उमा ...	७२	उशनस् ...	१९४	ऊर्णनाभ ...	१०१३
उपस्पर्श ...	१४२४	,, ...	१७४६	उशीर ...	९७६	ऊर्णा ...	२४३४
उपहार ...	१५२३	उमापति...	६८	उषणा ...	८४२	ऊर्णायु ...	१८५९
उपह्वर ...	२७०१	उम्य ...	१७२१	उषर्बुध ...	१०७	,, ...	१९२०
उपांशु ...	१५१३	उरःसूत्रिका	१२८२	उषस् ...	२१९	ऊर्ध्वक ...	३७२
उपाकरण	१४३३	उरग ...	४५४	उषा ...	२८८५	ऊर्ध्वजानु	११६८

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
ऊर्ध्वज्ञु	११६८	ऋभु	१६	एकायन	२१८३	ऐन्द्रियक	२१८२
ऊर्मि	४७७	ऋभुक्षिन्	८८	एकायनगत	२१८४	ऐरावण	९२
,,	२९७०	ऋश्य	१००८	एकावली	१२८५	ऐरावत	९२
ऊर्मिका	१२८८	ऋषभ	३६३	एकाष्ठील	८११	,,	१५१
ऊर्मिमत्	२१६६	,,	८८१	एकाष्ठीला	८१८	,,	७२४
ऊष	५६५	,,	१८२५	एड	११६९	ऐरावती	१६२
ऊषण	१७७८	,,	२१४२	एडक	१८५९	ऐलविल	१३८
ऊषर	५६६	ऋषि	१४३८	एडगज	९४२	ऐलेय	८९०
ऊषवत्	५६६	ऋष्यप्रोक्ता	८२२	एडमूक	२१०१	ऐश्वर्य	७१
ऊष्मागम	२५२	,,	८५०	एडूक	६००	ऐषमस्	२८८८
ऊह	२८२	**ए.**		एण	१००८	**ओ.**	
ऋ.		एक	२१८८	एत	३१०	ओकस्	२८०१
ऋक्थ	१८८६	,,	२१८९	एतर्हि	२८९२	ओघ	३७९
ऋक्ष	१८६	,,	२३६७	एध	६७४	,,	१०६६
,,	७६२	एकक	२१८८	एधस्	६७४	,,	२३८८
,,	९९५	एकगुरु	१३७६	एधा	२२६९	ओंकार	३१८
ऋक्षगन्धा	८६९	एकतान	२१८३	एधित	२१७७	ओजस्	२८०२
ऋक्षगन्धिका	९२२	एकताल	३६७	एनस्	२६१	ओड्रपुष्प	८००
ऋच्	३१७	एकदन्त	७६	एरण्ड	७५०	ओतु	९९९
ऋजीष	१७७१	एकदा	२८९३	एला	८९८	ओदन	१८०३
ऋजु	२१६८	एकधुर	१८३७	एलापर्णी	९२८	ओम्	२८७३
ऋजुरोहित	१६५	एकधुरावह	१८३७	एलावालुक	८९०	ओघ	२२६७
ऋण	१७१२	एकधुरीण	१८३७	एवम्	२८३६	ओषधी	६६१
ऋत	३५४	एकपदी	५८७	,,	२८६६	,,	९१९
,,	१७११	एकपिङ्ग	१३८	,,	२८७३	ओषधीश	१७२
ऋतीया	२३१४	एकयष्टिका	१२८५	,,	२८७९	ओष्ठ	१२५३
ऋतु	२४०	एकसर्ग	२१८४	,,	२८८१	,,	२९१८
,,	२५४	एकहायनी	१८४२	एषणिका	१९९३	**औ.**	
,,	२४५७	एकाकिन्	२१८८	**ऐ.**		औक्षक	१८२६
ऋतुमती	१११५	एकाग्र	२१८३	ऐकागारिक	१९७७	औचिती	२९७३
ऋते	२८५४	,,	२७१५	ऐङ्गुद	६८५	औचित्य	२९७२
ऋत्विज्	१३८७	एकाग्र्य	२१८४	ऐण	१००४	औत्तानपादि	१८४
ऋद्ध	१७५३	एकान्त	१३३	ऐणेय	१००४	औत्सुक्य	२७९३
ऋद्धि	८७३	एकाब्दा	१८४२	ऐतिह्य	१३७७	औदनिक	१७६२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः
औदारिक	२०६६
औपगवकादिक	२३२८
औपयिक	...१५१६
औपवस्त	...१४२८
औमीन	...१७२१
औरभ्रक	...१८६०
औरस	...११३०
और्ध्वदेहिक	१४१३
और्व	... ११२
औशीर	...२७०६
औषध	... ९१९
,,	...११७४
औष्ट्रक	...१८६०
क.	
क	...२३४४
क	...२८३५
ककुद	...२५१८
ककुद्मती	...१२२१
ककुभ्	... १४६
ककुभ	... ३७५
,,	... ७३८
कक्कोलक	१३३३
कक्ष	...१२३१
,,	...२७७४
कक्ष्य	...१५५१
,,	...२६५१
कङ्क	...१०१९
कङ्कटक	...१५९६
कङ्कण	...१२८९
कङ्कतिका	१३५२
कङ्काल	...१२११
कङ्गु	...१७४६
कच	...१२६४
कच्चर	...२१३४

शब्दः	पंक्तिः
कच्चित्	...२८७६
कच्छ	... ५७७
,,	... ९०४
कच्छप	... ५०८
कच्छपी	...२५९८
कच्छुर	...११९०
कच्छुरा	... ८३२
कच्छू	...११७९
कञ्चुक	... ४५६
,,	...१५९३
कञ्चुकिन्	१४८४
कट	...१२२१
,,	...१५४१
,,	...१७५९
,,	...२४०२
कटक	... ६४२
,,	...१२८७
कंटभरा	... ८१९
,,	... ९५४
कटभी	... ९४८
कटाक्ष	...१२६१
कटाह	...२९३७
कटि	...१२२१
कटिप्रोथ	...१२२४
कटी	...२९७१
कटु	... २९४
,,	... ८१९
,,	...२४०५
कटुतुम्बी	... ९६०
कटुरोहिणी	८१९
कटूफल	... ७२९
कट्वङ्ग	... ७६१
कठिञ्जर	८०७
कठिन	...२१७६

शब्दः	पंक्तिः
कठिल्लक	९५७
कठोर	...२१७६
कडङ्गर	...१७५१
कडम्ब	...१७७६
कडार	... ३०९
कण	...२१४८
,,	...२४२६
कणा	... ८४१
,,	...१७७९
कणिका	... ७८०
,,	...२९११
कणिश	...१७४८
कण्टक	...२९५९
कण्टकारिका	८३५
कण्टकिफल	७७०
कण्ठ	...१२४९
कण्ठभूषा	...१२८१
कण्डुरा	... ८२१
कण्डू	...११८०
कण्डूया	...११८०
कण्डोल	...१७५९
कण्डोलवीणा	१९९२
कत्तृण	... ९८०
कथा	... ३२२
कदध्वन्	... ५८९
कदम्ब	... ७३२
कदम्बक	...१०६८
,,	...१७४१
कदर	... ७४८
कदर्य	...२१२१
कदली	... ८७४
,,	...१००५
कदाचित्	२८५६
कदुष्ण	... २१४
कद्रु	... ३०९

शब्दः	पंक्तिः
कद्वद	...२०९८
कनक	...१८९४
कनकाध्यक्ष	१४८२
कनकालुका	१५३२
कनकाह्वय	८०३
कनिष्ठ	...११६०
,,	...२४१७
कनिष्ठा	...१२३८
कनीनिका	१२५८
कनीयस्	...२१४९
,,	...२८०५
कन्था	...२९१३
,,	...२९५१
कन्द	... ९६२
,,	...२९६४
कन्दर	... ६४४
कन्दराल	... ७०६
,,	... ७३४
कन्दर्प	... ५०
कन्दली	...१००५
कन्दु	...१७६७
कन्दुक	...१३५०
कन्धरा	...१२४९
कन्यकाजात	११२१
कन्या	...१०८९
कपट	... ४२१
कपर्द	... ६९
कपर्दिन	... ६३
कपाट	... ६२७
कपाल	...१२१०
कपालभृत्	६३
कपि	... ९९३
कपिकच्छु	८२२
कपित्थ	... ६९०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
कपिल ...	३०९	कम्पन ...	२१७३	करवालिका	१६४९	कर्णजलौकस्	१०१४
कपिला ...	१५३	कम्पित ...	२१९८	करवीर ...	८०२	कर्णधार ...	४९०
,, ...	७४४	कम्प्र ...	२१७३	करशाखा	१२३७	कर्णपूर ...	२७९०
कपिला ...	८८९	कम्बल ...	१३०६	करशीकर	१५४१	कर्णवेष्टन	१२८०
कपिवल्ली	८४३	,, ...	२७२४	करहाट ...	५५२	कर्णिका ...	१२८०
कपिश ...	३०८	कम्बलवाह्यक	१५७२	करहाटक	७५३	,, ...	२३६५
कपीतन ...	७०२	कम्बि ...	१७७४	कराल ...	२७४५	कर्णिकार	७६९
,, ...	७३४	कम्बु ...	५१२	करिगर्जित	१६८२	कर्णीरथ ...	१५७१
,, ...	७७४	,, ...	२६०१	करिणी ...	१५४०	कर्णेजप ...	२११८
कपोत ...	१०१६	कम्बुग्रीवा	१२५०	करिन् ...	१५३६	कर्तरी ...	१९९६
कपोतपालिका	६२३	कम्र ...	२०७२	करिपिप्पली	८४२	कर्दम ...	४८५
कपोताङ्घ्रि	९०७	कर ...	२११	करिशावक	१५३८	कर्पट ...	१३०३
कपोल ...	१२५४	,, ...	१५२१	करीर ...	८०२	,, ...	२९६०
कफ ...	११९८	,, ...	२६६३	,, ...	२६८२	कर्पर ...	१२१०
कफिन् ...	११९४	करक ...	७७७	करीष ...	१८०८	कर्परांश ...	२६८६
कफोणि ...	१२३३	,, ...	२३४७	करुण ...	३९५	कर्परी ...	१९०९
कबन्ध ...	४७४	करका ...	१६८	करुणा ...	३९७	कर्पूर ...	१३३३
,, ...	१७०३	करज ...	७४३	करेटु ...	१०२५	कर्बुर ...	११९
कबरी ...	९२७	,, ...	९०६	करेणु ...	२४३९	,, ...	३१०
,, ...	१२६७	करञ्जक...	७४३	करोटि ...	१२१२	,, ...	१८९५
,, ...	१७८७	करट ...	१०२७	कर्क ...	१५५९	कर्मकर ...	१९५८
कम् ...	२८३५	,, ...	२४०२	कर्कटक ...	५०८	,, ...	२०६२
कमठ ...	५०८	करण ...	१९३२	कर्कटी ...	९५९	कर्मकार...	२०६२
कमठी ...	५१५	,, ...	२४४३	कर्कन्धू ...	७२१	कर्मक्षम ...	२०६०
कमण्डलु ...	१४४४	करण्ड ...	२९३१	,, ...	२९७१	कर्मठ ...	२०६१
कमन ...	२०७२	करतोया	५३२	कर्करी ...	१७६८	कर्मण्या ...	२००५
कमल ...	४७२	करपत्र ...	१९९८	कर्करेटु ...	१०२५	कर्मन्दिन्...	१४३५
,, ...	५४६	करभ ...	१२३५	कर्कश ...	९४१	कर्मशील	२०६१
,, ...	२७२४	,, ...	१८५६	,, ...	२१७६	कर्मशूर ...	२०६१
कमला ...	५४	करभूषण...	१२८९	,, ...	२७७०	कर्मसचिव	१४७६
कमलासन	३३	करमर्दक...	७८३	कर्कारु ...	९५९	कर्मार ...	९६९
कमलोत्तर	१९१८	करम्भ ...	१८०२	कर्चूर ...	९५७	कर्मेन्द्रिय...	२९३
कमितृ ...	२०७१	कररुह ...	१२३९	कर्चूरक ...	९१८	कर्ष ...	१८७८
कम्प ...	४३८	करवाल ...	१६४६	कर्ण ...	१२६२	कर्षक ...	१७१८

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्द	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
कर्षफल	७६५	कलिल	२१९४	कश्य	१५६२	काच	१९०५
कर्षू	२७८०	कलुष	२६१	,,	२००९	,,	१९८९
कल	३६६	,,	४९५	,,	२११३	,,	२३९०
कलकल	३६१	कलेवर	१२१३	कष	१९९३	काचस्थाली	७५७
कलङ्क	१७८	कल्क	२३६२	कषाय	२९४	काचित	२२०३
,,	२३४२	कल्प	२५७	,,	२६४१	काञ्चन	१८९६
कलत्र	२६९२	,,	२५९	कष्ट	४६७	काञ्चनाह्वय	७७८
कलधौत	२४८७	,,	१४३२	,,	२४१३	काञ्चनी	१७८८
कलभ	१५३८	,,	१५१५	कंस	१७७१	काञ्ची	१२९०
कलम	१७५५	कल्पना	१५५१	कंसाराति	४२	काञ्जिक	१७८५
कलम्ब	१६४१	कल्पवृक्ष	१००	कस्तूरी	१३३२	काण्ड	२४२१
,,	१७७६	कल्पान्त	२५९	कह्लार	५३९	काण्डपृष्ठ	१६०२
कलम्बी	९६३	कल्मष	२६०	कह्व	१०३१	काण्डवत्	१६०६
कलरव	१०१६	कल्माष	३१०	कांस्यताल	३७०	काण्डीर	१६०६
कलल	११५०	कल्य	२१९	काक	१०२७	काण्डेक्षु	८५७
कलविङ्क	१०२३	,,	११८८	काकचिञ्ची	८४४	कातर	२०७७
कलश	१७६९	,,	२६५४	काकतिन्दुक	७२६	कात्यायनी	७२
कलशि	८३४	कल्या	३४६	काकनासिका	८८५	,,	११०८
कलहंस	१०३३	कल्याग	२६५	काकपक्ष	१२६६	कादम्ब	१०३३
कलह	१६७६	कल्लोल	४७८	काकपीलुक	७२६	कादम्बरी	२००८
कला	१७५	कवच	१५९६	काकमाची	९५१	कादम्बिनी	१६०
,,	२३६	कवल	१८१५	काकमुन्दा	८७५	काद्रवेय	४४५
,,	२७३१	कवि	१९४	काकली	३६५	कानन	६५०
कलाद	१९४४	,,	१३६३	काकाङ्गी	८८५	कानीन	११२१
कलानिधि	१७३	कविका	१५६६	काकिणी	२९१२	कान्त	२१२९
कलाप	२५९२	कविय	२९६४	काकु	३३५	कान्तलक	९०४
कलाय	१७३८	कवोष्ण	२१४	काकुद	१२५५	कान्ता	१०८०
कलि	१६७७	कव्य	१४०१	काकेन्दु	७२६	कान्तार	५९१
,,	२७२३	कशा	१९९१	काकोदुम्बरिका	७१७	,,	२६७९
कलिका	६८०	कशार्ह	२११३	काकोदर	४५	कान्तारक	९७५
कलिङ्ग	७८२	कशिपु	२५९५	काकोल	४५७	कान्तार्थिनी	१०९३
,,	१०२०	कशेरु	२९२१	,,	१०२९	कान्ति	१७९
कलिद्रुम	७६५	कशेरुका	१२११	काक्षी	९१०	,,	२२६५
कलिमारक	७४४	कश्मल	१६८६	काङ्क्षा	४१६	कान्दविकं	१७६३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
कान्दिशीक	२१०९	कारवी ...	८७१	कालखण्ड	१२०६	काश्यपी ...	५६१
कापथ ...	५८९	" ...	९५३	कालधर्म ...	१६९९	काष्ठ ...	६७४
कापोत ...	१०७३	" ...	१७८०	कालपृष्ठ...	१६३४	काष्ठकुद्दाल	४९३
" ...	१९२४	" ...	१७८७	कालमेषिका	८२९	काष्ठतक्ष...	१९४६
कापोताञ्जन	१९०७	कारवेल्ल...	९५७	" ...	८६६	काष्ठा ...	१४६
काम ...	५०	कारा ...	१७०५	कालमेषी...	८४०	" ...	२३६
" ...	४१७	कारिका ...	२३६५	कालशेय ...	१८१२	" ...	२४१६
" ...	१४६७	कारीष ...	२३३५	कालसूत्र ...	४६३	काष्ठाम्बुवाहिनी	४८९
" ...	१८२०	कारु ...	१९३८	कालस्कन्ध	७२५	काष्ठीला...	८७५
" ...	२६११	कारुणिक...	२०५४	" ...	७८४	कास ...	११७७
कामंगामी	१६२०	कारुण्य ...	३९७	काला ...	८३७	कासमर्द ...	२९३३
कामन ...	२०७२	कारोत्तर...	२०१४	" ...	८६६	कासर ...	९९६
कामपाल...	४६	कार्तस्वर...	१८९७	" ...	१७८०	कासार ...	५२२
कामम् ...	२८७५	कार्तान्तिक	१४९६	कालागुरु...	१३२७	कासू ...	२४६७
कामयितृ...	२०७२	कार्तिक ...	२४९	कालानुसार्य	८९३	किंवदन्ती...	३२४
कामिनी ...	१०७९	कार्तिकिक	२५०	" ...	१३२५	किशारु ...	१७४८
" ...	२५५९	कार्तिकेय...	७७	कालायस...	१९०२	" ...	२६६१
कामुक ...	२०७१	कार्त्स्न्य ...	२६२१	कालिका...	२३६४	किंशुक ...	७०७
कामुका ...	१०९२	कार्पास ...	१२९५	कालिन्दी...	५३०	किकीदिवि	१०११
कामुकी ...	१०९२	" ...	२९६४	कालिन्दीभेदन	४८	किंकर ...	१९६३
काम्पिल्य...	९४१	कार्पासी ...	८८०	काली ...	७२	किंकिणी ...	१२९३
काम्बल ...	१५७६	कार्म ...	२०६१	कालीयक...	८५१	किंचित् ...	२८६५
काम्बविक	१९४५	कार्मण ...	२२५७	" ...	१३२५	किंचुलक ...	५१०
काम्बोज ...	१५५७	कार्मुक ...	१६३३	काल्पक ...	९१८	किंजल्क ...	५५२
काम्बोजी...	९२५	कार्श्य ...	७३७	काल्या ...	१८४६	किटि ...	९९१
काम्यदान	२२५६	कार्षापण...	१८८२	कावचिक...	१५९९	किट्ट ...	१२०४
काय ...	१२१५	कार्षिक ...	१८८२	कावेरी ...	५३६	किण ...	२९३१
काय(तीर्थ)	१४५३	काल ...	११७	काव्य ...	१९४	किणिही ...	८२६
कायस्था ...	७६६	" ...	२१६	काश ...	९७३	किण्व ...	२०१३
कारण ...	२७१	" ...	३०४	काश्मरी ...	७१९	कितव ...	८०३
कारणा ...	४६५	" ...	२७२३	काश्मर्य ...	७२०	" ...	२०१६
कारणिक...	२०३८	कालक ...	११७२	काश्मीर ...	९३९	किंनर ...	२१
कारण्डव...	१०५६	कालकण्टक	१०२९	काश्मीरजन्मन्	१३२१	" ...	१४१
कारम्भा...	७६०	कालकूट ...	४५७	काश्यपि ...	२०८	किंनरेश ...	१३७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः
किम्	...२८३७
,,	... २८५८
किमु	...२८५८
किमुत	...२८५३
,,	... २८५८
किंपचान	२१२१
किंपुरुष	... १४१
किरण	... २१०
किरात	...१९६९
किराततिक्त	९३४
किरि(र)	९९१
किरीट	...१२७७
किर्मीर	... ३१०
किल	...२८४४
किलास	...११७९
किलासिन्	११९६
किलिञ्जक	१७५९
किल्बिष	... २६०
,,	... २७८२
किशोर	...१५६०
किष्कु	...२३४८
किसलय	... ६७७
कीकस	...१२१०
कीचक	... ९७१
कीनाश	...२७६६
कीर	...१०३०
कीर्ति	... ३३३
कील	... ११३
,,	... २७३०
कीलक	...१८५२
कीलाल	... ४७३
,,	... २७३५
कीलित	...२१०८
कीश	... ९९४
कु...	... ५६३
कु	...२८१६
कुकर	...११६९
कुकुन्दर	...१२२३
कुकूल	...२७४१
कुक्कुट	...१०२२
कुक्कुभ	...१०५७
कुक्कुर	... ९१३
,,	...१९७१
कुक्षि	...१८२७
कुक्षिंभरि	...२०६७
कुङ्कुम	...१३२०
कुच	...१२२७
कुचन्दन	...१३३८
कुचर	...२०९९
कुचाग्र	...१२२८
कुज	... १९५
कुञ्चित	...२१६६
कुञ्ज	... ६४९
,,	...२३९६
कुञ्जर	...१५३६
,,	...२१४२
कुञ्जराशन	६८९
कुञ्जल	...१७८५
कुट	... ६५९
,,	...१७७०
कुटक	...१७३३
कुटज	... ७८१
कुटन्नट	... ७६२
,,	... ९११
कुटिल	...२१६७
कुटी	... ६०४
,,	...२९७१
कुटुम्बव्यापृत	२०४७
कुटुम्बिनी	१०८५
कुट्टनी	...१११२
कुट्टिम	...२९६२
कुठर	...१८५५
कुठार	...१६५१
कुठेरक	... ८०७
कुडङ्गक	...२९२८
कुडव	...१८८४
कुड्मल	... ६८१
कुड्य	... ६००
कुणप	...१७०४
,,	...२९३४
कुणि	... ९०४
,,	...११६९
कुण्ठ	...२०५९
कुण्ड	...११४५
,,	...१७६९
कुण्डल	...१२८०
कुण्डलिन्	... ४५२
कुण्डी	...१४४४
कुतप	...१४१५
कुतुक	... ४१३
कुतुप	...१७७२
कुतू	...१७७२
कुतूहल	... ४२३
कुत्सा	... ३३७
कुत्सित	...२१३३
कुथ	... ९८०
,,	...१५५२
कुद्दाल	... ६९३
कुनटी	...१९२३
कुनाशक	... ८३१
कुन्त	...१६५४
कुन्तल	...१२६४
कुन्द	... ७९४
कुन्द	... ८९१
,,	...२९३३
कुन्दुरु	... ८९१
कुन्दुरुकी	८९६
कुपूय	...२१३३
कुप्य	...१८८९
कुबेर	... १३५
,,	... १५०
कुबेरक	... ९०३
कुबेराक्षी	७५८
कुब्ज	...११६९
कुमार	... ८०
,,	... ३८६
कुमारक	... ६९८
कुमारी	... ७९५
,,	...१०८९
कुमुद	... १५१
,,	... ५४१
कुमुदप्राय	५७५
कुमुदबान्धव	१७१
कुमुदिका	... ७२९
कुमुदिनी	५४४
कुमुद्वत्	... ५७५
कुमुद्वती	... ५४३
कुम्बा	...१३८८
कुम्भ	... ७१६
,,	...१५४२
,,	...२६०३
कुम्भकार	१९४०
कुम्भसंभव	१८४
कुम्भिका	... ५४२
कुम्भी	... ७२९
कुम्भीर	... ५०९
कुरङ्ग	...१००३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
कुरङ्गक	१९७६	कुविन्द	१९४१	कूपक	४९१	कृत्तिवासस्	६२
कुरण्टक	७९६	कुवेणी	४९९	„	१२२३	कृत्या	२६५२
„	७९९	कुश	९८०	कूवर	१५८१	कृत्रिमधूपक	१३२९
कुरबक	७९६	„	२७६७	कूर्च	१२५८	कृत्स्न	२१५४
कुरर	१०३३	कुशल	२६६	कूर्चशीर्ष	९३३	कृपण	२१२१
कुरुविन्द	९६७	„	२०३३	कूर्चिका	१७९४	कृपा	३९८
कुरुविस्त	१८७९	„	२७४३	कूर्दन	४२७	कृपाण	१६४६
कुल	१०७०	कुशी	१९०४	कूर्पर	१२३३	कृपाणी	१९९६
„	१३५४	कुशीलव	१९५३	कूर्पासक	१३०९	कृपालु	२०५४
कुलक	७२६	कुशेशय	५४६	कूर्म	५०८	कृपीटयोनि	१०६
„	९५८	कुष्ट	९००	कूल	४८१	कृमि	१०१४
„	१९३९	कुष्ठ	११८२	कूष्माण्डक	९५९	कृमिकोशोत्थ	१२९६
कुलटा	१०९४	„	२९६२	कृकण	१०२५	कृमिघ्न	८६१
कुलत्थिका	१९११	कुसीद	१७१४	कृकलास	१०१२	कृमिज	१३२६
कुलपालिका	१०८८	कुसीदिक	१७१७	कृकवाकु	१०२२	कृश	२१४७
कुलश्रेष्ठिन्	१९३९	कुसुम	६८२	कृकाटिका	१२५०	कृशानु	१०८
कुलसंभव	१३५७	कुसुमाञ्जन	१९१२	कृच्छ्र	४६७	कृशानुरेतस्	६५
कुलस्त्री	१०८८	कुसुमेषु	५१	„	१४५६	कृशाश्विन्	१९५२
कुलाय	१०६२	कुसुम्भ	१९१९	„	२६३५	कृषक	१७३३
कुलाल	१९४०	„	२६०७	कृत	२४८८	कृषि	१७१०
कुलाली	१९११	कुसृति	४२२	कृतपुङ्ख	१६०३	कृषिक	१७१८
कुलिश	९३	कुस्तुम्बुरु	१७८२	कृतमाल	६९६	कृषीवल	१७१८
कुली	८३६	कुहना	१४५८	कृतमुख	२०३३	कृष्ट	१७२३
कुलीन	१३५८	कुहर	४४०	कृतलक्षण	२०४४	कृष्टि	१३६४
कुलीर	५०८	कुहू	२३२	कृतसापत्निका	१०८७	कृष्ण	३५
कुल्माप	१७४३	कूकुद	२०५२	कृतहस्त	१६०३	„	२३९
„	२९३७	कूट	६४१	कृतान्त	११६	„	३०४
कुल्मापाभिपुत	१७८४	„	१०७२	„	२४६३	„	१७७८
कुल्य	१२१०	„	२४०८	„	२७२३	कृष्णपाकफल	७८३
कुल्या	५३४	कूटयन्त्र	१९८१	कृताभिषेका	१०८३	कृष्णफला	८४०
कुवल	७२१	कूटशाल्मलि	७४२	कृतिन्	१३६४	कृष्णभेदी	८२०
„	२९७८	कूटस्थ	२१७१	„	२०३३	कृष्णला	८४४
कुवलय	५४०	कूप	५१९	कृत्त	२२३१	कृष्णलोहित	३०८
कुवाद	२०९९	कूपक	४८६	कृत्ति	१४४५	कृष्णवर्त्मन्	१०७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
कृष्णवृन्ता	७५८	कैटभजित्	४३	कोप	४१३	कौतूहल	४२३
कृष्णसार	१००७	कैडर्य	७२९	कोपना	१०८१	कौद्रवीण	१७२२
कृष्णा	८४१	कैतव	४२१	कोपिन्	२०८८	कौन्तिक	१६०८
कृष्णिका	१७४५	,,	२०१८	कोमल	२१८०	कौन्ती	८८९
केकर	११७१	कैदारक	१७२९	कोयष्टिक	१०५८	कौपीन	२५७८
केकाः	१०४९	कैदारिक	१७२९	कोरक	६८०	कौमुदी	१७७
केकिन्	१०४८	कैदार्य	१७२९	कोरङ्गी	८९९	कौमोदकी	५६
केतकी	९८८	कैरव	५४१	कोरदूष	१७३९	कौलटिनेय	११२७
केतन	१६६६	कैलास	१४०	कोल	४८८	कौलटेय	११२६
,,	२५६२	कैवर्त	४९७	,,	७२१	,,	११२७
केतु	२४५५	कैवर्तीमुस्तक	९१२	,,	९९१	कौलटेर	११२६
,,	२५६२	कैवल्य	२८९	कोलक	१३३२	कौलीन	२५६७
,,	२६२२	कैशिक	१२६५	,,	१७७८	कौलेयक	१९७१
केदर	२९३४	कैश्य	१२६५	कोलदल	९०९	कौशिक	७१६
केदार	१७२८	कोक	१००२	कोलस्वक	३७६	,,	२३५४
केनिपातक	४९२	,,	१०३२	कोलवल्ली	४८३	कौशेय	१२९६
केयूर	१२८८	कोकनद	५५०	कोला	८४२	कौस्तुभ	५६
केलि	४२६	कोकनदच्छवि	३०६	कोलाहल	३६१	क्रकच	१९९८
केवल	२७४२	कोकिल	१०२६	कोलि	७२१	क्रकर	८०२
केश	१२६४	कोकिलाक्ष	८५७	कोविद	१३६२	,,	१०२५
केशपर्णी	८२६	कोटर	६७५	कोविदार	६९३	क्रतु	१३७९
केशपाशी	१२६८	कोटवी	११०७	कोश	१८८८	क्रतुध्वंसिन्	६७
केशव	३६	कोटि	१६३६	,,	२७७२	क्रतुभुज्	१७
,,	११६४	,,	१६५४	कोशफल	१३३३	क्रथन	१६९७
केशवेश	१२६७	,,	२४१०	कोशातकी	२३५१	क्रन्दन	१६८२
केशाम्बुनाम	८९२	कोटिवर्षा	९१५	कोष	१०६२	,,	२५८१
केशिक	११६४	कोटिश	१७३०	कोष्ठ	२४१५	क्रन्दित	४३२
केशिन्	११६४	कोट्ट	२९३०	कोष्ण	२१४	क्रम	१४३१
केशिनी	९०१	कोट्टार	२९३०	कौक्कुटिक	२३६८	,,	२६२९
केसर	५५२	कोठ	११८२	कौक्षेयक	१६४६	क्रमुक	७३०
,,	६९९	कोण	३७४	कौटतक्ष	१९४७	,,	७३१
,,	७७६	,,	१६५४	कौटिक	१९५७	,,	९८६
,,	७७८	कोदण्ड	१६३३	कौणप	११८	क्रमेलक	१८५६
केसरिन्	९८९	कोद्रव	१७३९	कौतुक	४२३	क्रयविक्रयिक	१८६३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
क्रयिक	१८६४	क्लिशित	२२२१	क्षम	९०५	क्षीरविदारी	८६९
क्रय्य	१८६९	क्लिष्ट	३४९	„	२९६२	क्षीरशुक्ला	८६८
क्रव्य	११९९	„	२२२१	क्षमा	२६२०	क्षीरावी	८४८
क्रव्यात्	११८	क्लीतक	८६७	क्षमितृ	२०८७	क्षीरिका	७३९
क्रव्याद	११८	क्लीतकिका	८३७	क्षमिन्	२०८७	क्षीरोद	४७१
क्रयिक	१८६४	क्लीब	११५२	क्षय	२५९	क्षुत्	११७७
क्रिया	३१५	„	२७६२	„	११७६	क्षुत	११७७
„	२६४९	क्लेश	२३०८	„	१५०६	क्षुताभिजनन	१७४५
क्रियावान्	२०६०	क्वलोम	१२०४	„	२२६४	क्षुद्र	२१२१
क्रीडा	४२६	क्वण	३५९	„	२६२६	„	२२४८
„	४२७	„	२२६५	क्षव	११७७	„	२६९०
क्रुङ्ङ	१०३१	क्वणन	३५९	„	१७४५	क्षुद्रघण्टिका	१२९३
क्रुध्	४१३	क्वथित	२२१५	क्षवथु	११७७	क्षुद्रशङ्ख	५१३
क्रुष्ट	४३२	क्वाण	३५९	क्षान्त	२२१८	क्षुद्रा	८३६
क्रूर	२११९	क्षण	२३७	क्षान्ति	४०९	„	२६८९
„	२१७६	„	४३८	क्षार	१९०५	क्षुद्राण्डमत्स्यसं	५०४
„	२७१८	„	२४२९	क्षारक	६८०	क्षुध्	१८१५
क्रेतव्य	१८६९	क्षणदा	२२२	क्षारमृतिका	५६५	क्षुधित	२०६४
क्रय	१८६९	क्षणन	१६९५	क्षारित	२११०	क्षुप	६६५
क्रोड	९९२	क्षणप्रभा	१६२	क्षिति	५६१	क्षुमा	१७४६
„	१२२८	क्षतज	१२०१	„	२४७५	क्षुर	८५७
„	२६९६	क्षतव्रत	१४६०	क्षिपा	२२७२	„	२९३४
क्रोध	४१३	क्षत्तृ	१५८६	क्षिप्त	२१९९	क्षुरक	७२८
क्रोधन	२०८८	„	१९३४	क्षिप्नु	२०८४	क्षुरप्र	२९३५
क्रोशयुग	५९२	„	२४६०	क्षिप्र	१२८	क्षुरिन्	१९४८
क्रोष्टु	९९८	क्षत्रिय	१४६९	„	२२४८	क्षुल्लक	१९६१
क्रोष्टुविन्ना	८३४	क्षत्रिया	११०१	क्षिया	२२६४	„	२१४७
क्रोस्ट्री	८६८	क्षत्रियी	११०३	क्षीण	४४४	„	२३५५
क्रौञ्च	१०३१	क्षत्रियाणी	११०१	क्षीब	२०७१	क्षेत्र	१७२८
क्रौञ्चदारण	८०	क्षन्तृ	२०८७	क्षीर	४७५	„	१७२९
क्लम	२२७०	क्षपा	२२२	„	१८०८	„	२६९५
क्लमथ	२२७०	क्षपाकर	१७४	„	२६९९	क्षेत्रज्ञ	२७२
क्लिन्न	२२३५	क्षम	२६२०	„	२८०१	„	२४००
क्लिन्नाक्ष	११९३	„	२६६	क्षीरविकृति	१७९४	क्षेत्राजीव	१७१८

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः
क्षेपण	...२२७२
क्षेपणी	... ४९२
क्षेपिष्ठे	...२२४७
क्षोणि	... ५६१
क्षोद	...१६६५
क्षोदिष्ठ	...२२४७
क्षौद्र	...१९२१
क्षौ(क्षो)म	६१६
,,	...१२९५
,,	...१३००
क्ष्गुत	...२२०६
क्ष्मा	... ५६३
क्ष्माभृत्	... ६३४
,,	...१४७०
क्ष्वेड	... ४५६
क्ष्वेडा	...१६८१
,,	...२४२०
क्ष्वेडित	...२९६२
ख.	
ख	... १४४
,,	...२३७१
,,	...२८००
,,	...२९३८
खग	...१०५१
,,	...१६४०
,,	...२३७३
खगेश्वर	... ५७
खजाका	...१७७४
खञ्ज	...११७१
खञ्जन	...१०१८
खञ्जरीट	१०१८
खट	...२९२९
खट्वा	...१३४९
खड्ग	... ९९५
खड्ग	...१६४५
,,	...२३३९
खड्गपिधान	२७७२
खड्गफल	...२७०८
खड्गिन्	... ९९५
खण्ड	... १७६
खण्डपरशु	६१
खण्डविकार	१७९३
खण्डिक	...१७३९
खदिर	... ७४७
खदिरा	... ९३१
खद्योत	...१०४४
खनि	... ६४६
खनित्र	...१७३१
खपुर	... ९८६
खर	... २१५
,,	...१८६१
खरणस्	...११६६
खरणस	...११६६
खरपुष्पा	... ९२७
खरमञ्जरी	८२६
खरा	... ७८६
खराश्वा	... ८७१
खर्जू	...११८०
खर्जूर	... ९८८
,,	...१८९९
खर्जूरी	... ९८८
खर्व	...११६५
,,	...२१६५
खल	...२११८
खलप	...२०५८
खलिनी	...२३३३
खलीन	...१५६६
खलु	...२८४५
खलेदारु	...१७३६
खल्या	...२३३३
खात	... ५२१
खादित	...२२४५
खारी	...१८८३
खारीक	...१७२७
खारीवाप	१७२७
खिल	... ५६७
खुर	... ९०९
,,	...१५६६
खुरणस्	...११६७
खुरणस	...११६७
खेट	...२१३३
खेय	... ५२४
खेला	... ४२७
खोड	...११७१
ख्यात	...२०४३
ख्यातगर्हण	२२१०
ख्याति	...२२६८
ग.	
गगन	... १४४
गङ्गा	... ५२८
गङ्गाधर	... ६७
गज	...१५३६
गजता	...१५४०
गजबन्धनी	१५५३
गजभक्ष्या	८९५
गजानन	... ७६
गञ्जा	... ६०८
गडक	... ५०१
गडु	...२९३१
गडुल	...११६९
गण	...१०६७
,,	...१६२९
गण	...२४२६
गणक	...१४९५
गणदेवता	२०
गणनीय	...२१५३
गणरात्र	... २२६
गणरूप	... ८०९
गणहासक	९०५
गणाधिप	... ७५
गणिका	... ७९१
,,	...११११
गणिकारिका	७८०
गणित	...२१५३
गणेय	...२१५३
गण्ड	...१२५४
,,	...१५४१
गण्डक	... ९९५
गण्डकारी	९३१
गण्डशैल	... ६४५
गण्डाली	... ९६६
गण्डीर	... ९६२
गण्डूपद	... ५१०
गण्डूपदी	... ५१५
गण्डूषा	...२९१५
गतनासिक	११६६
गद	...११७५
गदा	... ५६
गद्य	...२९५६
गन्त्री	...१५७२
गन्ध	... २९१
गन्धकुटी	... ८९४
गन्धन	...२५६४
गन्धनाकुली	८७७
गन्धफली	... ७६०
,,	... ७७६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
गन्धमादन	६३९	गरुत्मत्	...१०५५	गवेधुका	...१७५६	गिरिमल्लिका	७८१
गन्धमूली...	९५६	„	...२४५०	गवेषणा	...१४१६	गिरिश ...	६१
गन्धरस	...१९१५	गर्गरी	...१८५५	गवेषित	...२२३४	गिरीश ...	६१
गन्धर्व ...	२१	गर्जित ...	१६१	गव्य	...१८०७	गिलित	...२२४५
„ ...	१०४	„	...१५३९	गव्या	...१८२७	गीत ...	३६२
„	...१००९	गर्त ...	४४२	गव्यूति ...	५९२	गीर् ...	३१२
„	...१५५५	गर्दभ	...१८६१	गहन ...	६५०	गीर्ण	...२२४४
„	...२६००	गर्दभाण्ड...	७३४	„	...२१९४	गीर्णि	...२२७२
गन्धर्वहस्तक	७४९	गर्धन	...२०६८	गह्वर ...	६४५	गीर्वाण ...	१७
गन्धवह ...	१२३	गर्भ	...११५१	„	...२७०१	गीष्पति ...	१९२
गन्धवाहा	१२५२	„	...२६०५	गाङ्गेय	...१८९५	गीष्पतीष्टि	१३७०
गन्धवाह...	१२३	गर्भक	...१३१४	„	...२६४६	गुग्गुलु ...	७१६
गन्धसार	१३३५	गर्भागार...	६०९	गाङ्गेरुकी	८८२	गुच्छ	...१२८४
गन्धाश्मन्	१९१०	गर्भाशय...	११५०	गाढ ...	१३३	„	...१७४९
गन्धिक	...१९१०	गर्भिणी	...१११७	गाणिक्य...	१११८	गुच्छक ...	६८१
गन्धिनी ...	८९५	गर्भोपघातिनी	१८४५	गाण्डिव	...१६३५	गुच्छार्ध	...१२८४
गन्धोत्तमा	२००८	गर्मुत् ...	९७९	गाण्डीव	...१६३५	गुञ्जा ...	८४४
गन्धोली	...१०४२	गर्व ...	४०५	गात्र	...१२१४	गुड	...२४१८
गभस्ति....	२१०	गर्वित	...२५४१	„	...१५४८	गुडपुष्प ...	७०३
गभीर ...	४९६	गर्हण ...	३३७	गत्रानुलेपनी	१३४०	गुडफल ...	७०५
गम	...१६५८	गर्ह्य	...२१३३	गान ...	३६२	गुडा ...	८५९
गमन	...१६५८	गार्ह्यवादिन्	२०९८	गान्धार ...	३६३	गुडूची ...	८१३
गम्भारी...	७१९	गल	...१२४९	गायत्री ...	७४७	गुण ...	२७३
गम्भीर ...	४९६	गलकम्बल	१८३२	„	...१३९७	„	...१५०५
गम्य	...२२०९	गलन्तिका	१७६८	गारुत्मत	१८९०	„	...१६३७
गरण	...२३२३	गलित	...२२३२	गार्भिण	...१११८	„	...१७६२
गरल ...	४५६	गलोद्देश	...१५६३	गार्हपत्य...	१३९१	„	...१९८२
गरिष्ठ	...२२४९	गल्या	...२३३४	गालव ...	७१४	„	...२४२८
गरी ...	७८६	गवय	...१००९	गिरि ...	६३५	गुणवृक्षक...	४९१
गरुड ...	५७	गवल	...१९०६	„	...२२७२	गुणित	....२२०१
गरुडध्वज	३७	गवाक्ष ...	६१०	गिरिकर्णी	८५६	गुण्ठित	...२२०२
गरुडाग्रज	२०८	गवाक्षी ...	९६१	गिरिका	...१०११	गुद	...१२२०
गरुत्	...१०५९	गवीश्वर...	१८२२	गिरिज	...१९१४	गुन्द्र ...	९७२
गरुत्मत्...	५७	गवेधु	...१७५६	गिरिजामल	१९०६	गुन्द्रा ...	७५९

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः पंक्तिः

गुन्द्रा ... ९६८
गुप्त ...२२०२
" ...२२३६
गुप्तवाद ...२६६९
गुप्ति ...२४८३
गुरण ...२२७२
गुरु ... १९२
" ...१३६६
" ...२६५९
गुर्विणी ...१११७
गुल्फ ...१२१७
गुल्म ... ६६६
" ...१२०५
" ...१६२९
" ...२६१९
गुल्मिनी ... ६६७
गुवाक ... ९८६
गुह ... ७८
गुहा ... ६४४
" ... ८३४
गुह्य ...२६४३
गुह्यक ... २२
गुह्यकेश्वर १३५
गूढ ...२२०२
गूढपाद् ... ४५२
गूढपुरुष ...१४९४
गूथ ...१२०९
गून ...२२१७
गृञ्जन ... ९४५
गृध्नु ...२०६८
गृध्र ...१०३०
गृध्रसी ...२९१५
गृष्टि ... ९५०
गृह ... ६०१
गृह ... ६०३
" ...२८११
गृहगोधिका १०१२
गृहपति ...१४९७
गृहयालु ...२०७८
गृहस्थूण ...२९५५
गृहागत ...१४२०
गृहाराम ... ६५१
गृहावग्रहणी ६१८
गृहासक्त...१०७४
गृहिन् ...१३५९
गृह्यक ...१०७४
" ...२०५७
गेन्दुक ...१३५०
गेह ... ६०१
गैरिक ... ६४८
" ...२३५८
गैरेय ...१९१४
गो ...१८३९
" ...२३८५
गोकण्टक... ८४६
गोकर्ण ...१००८
" ...१२४०
गोकर्णी ... ८१६
गोकुल ...१८२३
गोक्षुरक ... ८४६
गोचर ... २९२
गोजिह्वा... ८८७
गोडुम्बा ... ९६१
गोण्ड ...२९३०
गोत्र ... ६३५
" ...१३५४
" ...२६९६
गोत्रभिद्... ८४
गोत्रा ... ५६३
" ... २८२७
गोदारण ...१७३४
गोदुह् ...१८२१
" ... २५९४
गोधन ...१८२३
गोधा ...१६३६
गोधापदी... ८८६
गोधि ...१२५७
गोधिका ... ५१०
गोधिकात्मज१०००
गोधूम ...१७४२
गोनर्द ... ९१२
गोनस ... ४४६
गोप ...१४८१
" ... १८२१
" ... २५९४
गोपति ...१८३१
गोपरस ...१९१५
गोपानसी... ६२२
गोपायित...२२३६
गोपाल ...१८२१
गोपी ... ८७२
गोपुर ... ६२५
" ... ९२१
" ... २७००
गोप्यक ...१९६२
गोमत् ...१८२३
गोमय ...१८०७
गोमायु ... ९९७
गोमिन् ...१८२३
गोरस ...१८१२
गोर्द ...१२०४
गोल ...२९३५
गोलक ...११४५
गोला ...१९२३
गोलीढ ... ७२७
गोलोमी ... ८५६
" ... ९६८
" ...१९२९
गोवन्दनी... ७५७
गोविन्द ... ३७
" ...२५१३
गोविट् ...१८०७
गोशाल ...२९७५
गोशीर्ष ...१३३६
गोष्ठ ... ५८३
गोष्ठपति...२५९४
गोष्ठाध्यक्ष २५१७
गोष्ठी ...१३८२
गोष्पद ...२५२२
गोसंख्य ...१८२१
गोस्तन ...१२८४
गोस्तनी ... ८६३
गोस्थानक ५८३
गौः ...१८२६
" ...१८३९
गौतम ... ३०
गौधार ...१०००
गौधेय ...१०००
गौधेर ...१०००
गौर ... ३०२
" ... ३०५
" ...२७१३
गौरी ... ७२
" ...१०८९
गौष्ठीन ... ५८३
ग्रन्थ ...२६९४
ग्रन्थि ... ९७२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
ग्रन्थिक	...१९२७	ग्लह	...२०१९	घूर्णित	...२०८९	चक्रयान	...१५७०
ग्रन्थित	...२१९६	ग्लान	...११८९	घृणा	... ३९७	चक्रला	... ९६८
ग्रन्थिपर्ष	... ९१३	ग्लास्नु	...११८९	,,	...२३१४	चक्रवर्तिन्	१४७२
ग्रन्थिल	... ७२३	ग्लौ	... १७३	,,	...२४३७	चक्रवर्तिनी	९५५
,,	... ८०२	**घ.**		घृणि	... २१०	चक्रवाक	...१०३२
ग्रस्त	... ३५०	घट	...१७७०	घृत	...१८१०	चक्रवाल	... १५६
,,	...२२४६	घटना	...१६८१	,,	...२४८६	,,	... ६३६
ग्रह	... २३३	घटा	...१६८१	घृष्टि	... ९९१	चक्राङ्ग	...१०३४
,,	...२२६५	घटीयन्त्र	...१९८३	घोटक	...१५५४	चक्राङ्गी	... ८२०
,,	...२८०७	घट्ट	...२९३०	घोणा	...१२५२	चक्रिन्	... ४५१
ग्रहणीरुज्	...११८३	घण्टापथ	... ५९३	घोणिन्	... ९९२	चक्रीवत्	...१८६१
ग्रहपति	... २०५	घण्टापाटलि	७२७	घोण्टा	... ९८६	चक्षुःश्रवस्	४५२
ग्रहीतृ	...२०७८	घण्टारवा	... ८६२	,,	... ९८६	चक्षुष्	...१२५९
ग्राम	... ६३१	घन	... १५९	घोर	... ४०१	चक्षुष्या	...१९११
,,	...२६१६	,,	... ३७०	घोष	... ६३३	चञ्चल	...२१७४
ग्रामणी	...२४३३	,,	... ३७९	घोषक	... ८८३	चञ्चला	... १६३
ग्रामतक्ष	...१९४७	,,	...१६४९	घोषणा	... ३३४	चञ्चु	... ७५१
ग्रामता	...२३३४	,,	...२१५६	घ्राण	...१२५२	,,	...१०६०
ग्रामाधीन	१९४७	,,	...२५५५	,,	...२२०४	चटक	...१०२३
ग्रामान्त	... ६३२	घनरस	... ४७६	घ्राणतर्पण	२९८	चटका	...१०२३
ग्रामीणा	... ८३७	घनसार	...१३३४	घ्रात	...२२०४	,,	...१०२४
ग्राम्य	... ३४८	घनाघन	...२५५४	**च.**		चटकाशिरस्	१९२७
ग्राम्यधर्म	...१४६६	घर्म	... ४२८	च...	...२८१९	चणक	...१७४३
ग्रावन्	... ६३५	,,	...२६१८	,,	...२८५९	चण्ड	...२०८८
,,	... ६४०	घस्मर	...२०६५	चकोरक	...१०५७	चण्डा	... ९०५
ग्रावन्	...२५४६	घस्र	... २१८	चक्र	... ५५	चण्डात	... ८०१
ग्रास	...१८१५	घाटा	...१२५०	,,	... ४८०	चण्डातक	...१३११
ग्राह	... ५०९	घाण्टिक	...१६६१	,,	...१०३२	चण्डाल	...१९३७
,,	...२२६५	घात	...१६९८	,,	...१५७९	,,	...१९६७
ग्राहिन्	... ६९०	घातुक	...२०८१	,,	...१६२४	चण्डालवल्लकी	१९२
ग्रीवा	...१२४९	,,	...२१११	,,	...२६९९	चण्डिका	... ७४
ग्रीष्म	...२५१	घास	... ९८३	चक्रकारक	९०६	चतुःशाल	... ६०५
ग्रैवेयक	...१२८१	घुटिका	...१२१७	चक्रपाणि	... ३९	चतुर	...१९६६
ग्लस्त	...२२४६	घुण	...२९३१	चक्रमर्दक	... ९४२	चतुरङ्गुल	६९५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
चतुरानन	३२	चम्पक	... ७७५	चषक	...२०१५	चित्तविभ्रम	४१४
चतुर्भद्र	...१४६८	चय	... ५९८	चषाल	...१३८९	चित्तसमुन्नति	४०५
चतुर्भुज	... ३९	"	...१०६७	चाक्रिक	...१६६१	चित्ताभोग	२८१
चतुर्वर्ग	...१४६७	चर	...१४९३	चाङ्गेरी	... ९२९	चित्या	...१७०२
चतुर्हायिणी	१८४३	"	...२१७२	चाटकैर	...१०२४	चित्र	... ३१०
चतुष्पथ	... ५९०	चरक	...२९६१	चाण्डाल	...१९६८	"	... ४००
चत्वर	... ६१८	चरण	...१२१६	चाण्डालिका	१९९२	"	...२६९२
"	...१३८८	चरणायुध	१०२२	चातक	...१०२१	चित्रक	... ७५०
चन	...२८५५	चरम	...२१८६	चातुर्वर्ण्य	...१३५६	"	... ८०८
चन्दन	...१३३५	चरमक्ष्माभृत्	६३७	चाप	...१६३३	"	...१३१९
चन्द्र	... १७१	चराचर	...२१७२	चामर	...१५२९	चित्रकर	...१९४२
"	... १४१	चरिष्णु	...२१७२	चामीकर	...१८९६	चित्रकृत्	... ७०२
"	...१३३४	चरु	...१३९७	चाम्पेय	... ७७५	चित्रतण्डुला	८६०
"	...२७००	चर्चरी	...२९१४	"	... ७७८	चित्रपर्णी	... ८३३
चन्द्रक	...१०४९	चर्चा	... २८१	चार	...१४९४	चित्रभानु	... १११
चन्द्रभागा	५३५	"	...१३१७	चार	...२२७८	"	... २०४
चन्द्रमस्	... १७१	चर्मकषा	... ९३५	चारटी	... ९४०	"	...२५४४
चद्रवाला	... ८९८	चर्मकार	...१९४३	चारण	...१९५३	चित्रशिखण्डिज	१९३
चन्द्रशेखर	६०	चर्मन्	...१४४५	चारु	...२१२८	चित्रशिखण्डिन्	१९८
चन्द्रहास	...१६४५	"	...१६४८	चार्चिक्य	...१३१७	चित्रा	... ८२३
चन्द्रिका	... १७७	चर्मप्रभेदिका	१९९८	चालनी	...१७५८	"	... ९६१
चपल	... १२९	चर्मप्रसेविका	१९९५	चाष	...१०१९	चिन्ता	... ४१९
"	...१९०५	चर्मिन्	... ७४०	चिकित्सक	११८७	चिपिटक	...१८०१
"	...२११६	"	...१६०९	चिकित्सा	...११७३	चिबुक	...१२५४
चपला	... १६३	चर्या	...१४२३	चिकुर	...१२६४	चिरक्रिय	...२०५८
"	... ८१४	चर्वित	...२२४५	"	...२११६	चिरंतन	...२१७८
चपेट	...१२४२	चल	...२१७३	चिक्कण	...१७९९	चिरप्रसूता	१८४८
चकर	...१००८	चलदल	... ६८९	चिक्कस	...२९६५	चिरबिल्व	७४३
चमरिक	... ६९३	चलन	...२१७३	चिञ्चा	... ७३५	चिररात्राय	२८५०
चमस	...२९६५	चलाचल	...२१७३	चित्	... २७९	चिरस्य	...२८५०
चमसी	...२९१५	चलित	...१६५९	"	...२८५५	चिराय	...२८५०
चमू	...१६२३	"	...२१९८	चिता	...१७०२	चिरिण्टी	...१०९१
"	...१६२९	चविका	... ८४४	चिति	...१७०२	चिलिचिम	५०३
चमूरू	...१००५	चव्य	... ८४४	चित्त	... २७७	चिल्ल	...१०३०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
चिल्ल	...११९३	चैल	...२७४०	छात	...२२३१	जङ्घाल	...१६१३
चिन्ह	... १७८	चोच	... ९१७	छात्र	...१३७४	जटा	... ६७०
चीन	...१००५	„	...२९५५	छादित	...२२२०	„	...१२६८
चीर	...२९५७	चोरपुष्पी	९०१	छान्दस	...१३६५	„	...२४१०
चीरी	...१०४३	चोल	...१३०९	छाया	...२६५०	जटामांसी	९१६
चीवर	...२९५७	चौर	...१९७७	„	...२९७४	जटिन्	... ७१३
चुक्र	... ९३०	चौरिका	...१९७९	छित	...२२३१	जटिला	... ९१६
„	...१७७७	चौर्य	...१९७९	छिद्र	... ४४१	जठर	...१२२७
„	...२९३५	च्युत	...२२३२	छिद्रित	...२२२३	„	...२७१४
चुक्रिका	... ९२९	छ.		छिन्न	...२२३१	जड	... १८२
चुल्ल	...११९३	छगलक	...१८५८	छिन्नरुहा	... ७१३	„	...२१०१
चुल्लि	...१७६४	छगलान्त्री	९२२	छुरिका	...१६५२	जडुल	...११७२
चूचुक	...१२२८	छत्र	...१५३१	छेक	...१०७४	जतु	...१३२३
चूडा	...१०५०	छत्रा	... ८५८	छेदन	...२२६३	जतुक	...१७८६
„	...१२६८	„	... ९८२	ज.		जतुका	...१०३९
चूडामणि	१२७८	„	...१७८१	जगत्	... ५६८	जतुकृत्	... ९५५
चूडाला	... ९६८	छत्राकी	... ८७८	„	...२४९४	जतूका	... ९५५
चूत	... ७१५	छद	... ६७६	जगती	... ५६८	जत्रु	...१२३०
चूर्ण	...१३४१	„	...१०५९	„	...२४७७	जनक	...११३०
„	...१६६५	छदन	... ६७६	जगत्प्राण	... १२४	जनंगम	...१९६७
चूर्णकुन्तल	१२६५	छदिस्	... ६२१	जगर	...१५९६	जनता	...२३३४
चूर्णि	...२९१२	छद्मन्	... ४२१	जगल	...२०१२	जनन	... २७४
चूलिका	...१५४४	छन्द	...२२९०	जग्ध	...२२४६	„	...१३५४
चेटक	...१९६२	„	...२५११	जग्धि	...१८१७	जननी	...११३१
चेत्	...२८७२	छन्दस्	...१३९७	जघन	...१२२२	जनपद	... ५७३
चेतकी	... ७६७	„	...२७९९	जघनेफला	७७१	जनयित्रि	...११३१
चेतन	... २७५	छन्न	...१५१२	जघन्य	...२१८६	जनश्रुति	... ३२४
चेतना	... २७९	„	...२२२०	„	...२६५३	जनार्दन	... ३८
चेतस्	... २७७	छल	...१६८४	जघन्यज	...११६०	जनाश्रय	... ६१०
चैत्य	... ६०६	छवि	... १७९	„	...१९३०	जनि	... २७४
चैत्र	... २४५	„	... २१२	जङ्गम	...२१७२	जनी	... ९५५
चैत्ररथ	... १३९	छाग	...१८५८	जङ्गमेतर	२१७१	„	...१०९१
चैत्रिक	... २४५	छागी	...१८५८	जङ्घा	...१२१८	जनुस्	... २७४
चैल	...१३०४	छात	...११६१	जङ्घाकरिक	१६१३	जन्तु	... २७५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
जन्तुफल	६९२	जरायु	११५०	जात	२७६	जिन	२६
जन्मन्	२७४	जरायुज	२१२५	जातरूप	१८९६	जिष्णु	८३
जन्मिन्	२७५	जल	४७२	जातवेदस्	१०६	"	१६२१
जन्य	१४६८	जलजन्तु	५०६	जातापत्या	११०६	जिह्म	२१६६
"	१६७४	जलधर	१५८	जाति	२७६	"	२६१७
"	२६५३	जलनिधि	४७०	"	७९३	जिह्मग	४५४
जन्यु	२७५	जलनिर्गम	४८०	"	२४७०	जिह्वा	१२५६
जप	१४४६	जलनीली	५४३	जातीकोश	१३३८	जीन	११५८
जपापुष्प	८००	जलपुष्प	२९४१	जातीफल	१३३८	जीमूत	१५६
जम्पती	११४९	जलप्राय	५७७	जातु	२८५६	"	७८६
जम्बाल	४८५	जलमुच्	१५९	जातुष	१९८७	"	२४५१
जम्बीर	६९७	जलव्याल	४४८	जातोक्ष	१८२९	जीरक	१७७९
"	८०७	जलशुक्ति	५१३	जानु	१२१८	जीर्ण	११५८
जम्बु	६८६	जलाधार	५१७	जाबाल	१९५०	जीर्णवस्त्र	१३०३
जम्बुक	९९८	जलाशय	५१७	जामातृ	११३८	जीर्णि	२२६७
"	२३४०	"	९७७	जामि	२६१९	जीव	१९३
जम्बू	६८६	जलोच्छ्वास	४८६	जाम्बव	६८६	"	१७०६
जम्भ	६९७	जलौकस्	५११	जाम्बूनद	१८९७	जीवक	७३६
जम्भभेदिन्	८६	जलौका	५११	जायक	१३२४	"	९३३
जम्भल	६९७	जल्पाक	२०९६	जाया	१०८५	जीवंजीव	१०५७
जम्भीर	६९७	जल्पित	२२३९	जायाजीव	१९५२	जीवन	४७३
जय	७८१	जव	१२८	जायापती	११४९	जीवन	१७०९
"	१६८७	"	१६१४	जायु	११७४	जीवनी	९३२
"	२२७३	जवन	१५५८	जार	११४४	जीवनीया	९३२
जयन	२२७३	"	१६१४	जाल	४९८	जीवनौषध	१७०७
जयन्त	९१	"	२३२६	"	२७३६	जीवन्तिका	८१२
जयन्ती	७७९	जवनिका	१३१४	जालक	६८०	"	८१४
जया	७७९	जह्नुतनया	५२८	जालिक	१९५६	जीवन्ती	९३२
जय्य	१६१५	जागरा	२२८७	जाली	८८४	जीवा	९३२
जरठ	२१७७	जागरितृ	२०८९	जाल्म	१९६१	जीवातु	१७०७
जरण	१७७९	जागरूक	२०८९	"	२०५९	जीवान्तक	१९५६
जरत्	११५८	जागर्या	२२८७	जिघत्सु	२०६४	जीविका	१७०९
जरद्गव	१८२८	जाङ्गुलिक	४६०	जिङ्गी	८२९	जीवितकाल	१७०७
जरा	११५५	जाङ्घिक	१६१३	जित्वर	१६२१	जुगुप्सा	३३७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः पंक्तिः

जुगुप्सा ...२४३७
जुङ्ग ... ९२३
जुहू ...१४०२
जूति ...२३२६
जूर्ति ...२३२६
जृम्भ ... ४३२
जृम्भण ... ४३२
जेतृ ...१६१६
„ ...१६२१
जेमन ...१८१८
जेय ...१६१५
जैत्र ...१६१६
जैवातृक ... १७३
„ ...२०३७
„ ...२३५६
जोङ्गक ...१३२६
जोषम् ...२८३७
ज्ञ... ...१३६३
ज्ञपित ...२२२०
ज्ञप्त ...२२२०
ज्ञप्ति ... २७९
ज्ञातसिद्धान्त १४९७
ज्ञाति ...११४२
ज्ञातृ ...२०८५
ज्ञातेय ...११४३
ज्ञान ... २८८
ज्ञानिन् ...१४९६
ज्या ... ५६१
„ ...१६३७
ज्यानि ...२२६७
ज्यायास् ...११५९
„ ...२८०५
ज्यायान् ...११५९
ज्येष्ठ ... २४६
ज्येष्ठ ...२४१७
ज्योतिरिङ्गण १०४४
ज्योतिष्मती ९४८
ज्योतिस् ...२७९५
ज्योत्स्ना ... १७७
ज्यौतिषिक १४९५
ज्यौत्स्नी ... २२४
„ ... ८८४
ज्वर ...११८५
„ ...२३२६
ज्वलन ... १०६
ज्वाल ... ११३

झ.

झटामला... ९०२
झटिति ...२८५२
झर ... ६४३
झर्जर ... ३७७
झल्लरी ...२९१४
झष ... ५००
झषा ... ८८२
झाटल ... ७२८
झाटली ...२९७०
झावुक ... ७२८
झिण्टी ... ७९८
„ ... ७९९
झिल्लिका १०४३
झीरुका ...१०४३

ट.

टङ्क ...१९९७
„ ...२९६०
टिट्टिभक...१०५८
टीका ...२९०९
टुण्टुक ... ७६१

ड.

डमर ...२२७७
डमरु ... ३७७
डयन ...१५७१
डहु ... ७६९
डिण्डिम ... ३७७
डिण्डीर ...१९१६
डिम्ब ...२२७७
डिम्भ ...१०६३
„ ...२६०३
डिम्भा ...११५६
डुण्डुभ ... ४४८
डुलि ... ५१५

ढ.

ढक्का ... ३७३

त.

तक्र ...१८१३
तक्षक ...२३४३
तक्षन् ...१९४६
तट ... ४८१
तटिनी ... ५२६
तडाग ... ५२२
तडित् ... १६३
„ ...२५५९
तडित्वत् ... १५८
तण्डक ...२९६०
तण्डुल ... ८६१
तण्डुलीय... ९२०
तत ... ३६९
„ ...२१९६
ततस् ...२८५५
तत्काल ...१५२५
तत्त्व ... ३७९
तत्पर ...२०४२
तथा ...२८६६
„ ...२८९४
तथागत ... २५
तथ्य ... ३५४
तद् ...२८५५
तदा ...२८९३
तदात्व ...१५२५
तदानीम् ...२८९३
तनय ...११२८
तनु ...१२१५
„ ...२१४७
„ ...२१५६
„ ...२५६०
तनुत्र ...१५९५
तनू ...१२१५
तनूकृत ...२२२२
तनूनपात् १०६
तनूरुह ...१०५९
„ ...१२७१
तन्तु ...१९८४
तन्तुभ ...१७४१
तन्तुवाय ...१०१३
„ ...१९४१
तन्त्र ...२७०५
तन्त्रक ...१२९७
तन्त्रिका ... ८१३
तन्द्री ... ४३५
„ ...२६८७
तप ... २५२
तपःक्लेशसह १४३७
तपन ... २०६
„ ... ४६२
तपनीय ...१८९५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः
तपस्	... २४४
,,	... २७९९
तपस्य	... २४५
तपस्विन्	...१४३६
तपस्विनी	९१६
तम	... १९७
तमस्	... २७३
,,	... ४४३
,,	... २७९८
तमस्विनी	२२३
तमाल	... ७८४
,,	... २९६१
तमालपत्र	१३१९
तमिस्र	... ४४३
तमिस्रा	... २२४
तमी	... २२३
तमोनुद्	...२५१३
तमोपह	...२८१२
तरक्षु	... ९९०
तरङ्ग	... ४७७
तरङ्गिणी	५२६
तरणि	... २०४
,,	... ४८७
,,	... ७९५
तरपण्य	... ४८९
तरल	...१२७८
,,	...२१७४
तरला	...१८०६
तरस्	... १२७
,,	...१६७१
तरस	...११९९
तरस्विन्	...१६१४
,,	...२५९०
तरि	... ४८७
तरु	... ६५८
तरुण	...११५७
तरुणी	...१०९०
तर्क	... २८२
तर्कविद्या	... ३२०
तर्कारी	... ७७९
तर्जनी	...१२३६
तर्णक	...१८२९
तर्दू	...१७७४
तर्पण	...१३८०
,,	... १८१९
,,	... २२५८
तर्मन्	...१३९०
तर्ष	... ४१७
,,	... १८१७
तल	...१६३६
,,	... २७३९
तलिन	...२५८८
तल्प	...२५९६
तल्लज	... २६८
तष्ट	...२२२२
तस्कर	...१९७७
ताण्डव	... ३८१
,,	... २९६३
तात	...११३०
तान्त्रिक	...१४९७
तापस	...१४३६
तापसतरु	... ७४०
तापिच्छ	... ७८४
तामरस	... ५४७
तामलकी	... ९०२
तामसी	... २२४
ताम्बूलवल्ली	८८८
ताम्बूली	... ८८८
ताम्रक	...१९००
ताम्रकर्णी	१५४
ताम्रकुट्टक	१९४५
ताम्रचूड	...१०२२
तार	... ३६६
,,	...२६६७
तारकजित्	७९
तारका	... १८६
,,	...१२५८
तारा	... १८६
तारुण्य	...११५३
तार्क्ष्य	... ५७
,,	...२६२६
तार्क्ष्यशैल	१९१०
ताल	... ३८०
,,	... ९८५
,,	...१२४०
,,	...१९१३
तालपत्र	...१२८०
तालपर्णी	... ८९४
तालमूलिका	८८६
तालवृन्तक	१३५३
तालाङ्क	... ४७
ताली	... ९०२
,,	... ९८८
तालु	...१२५५
तावत्	...२८२८
तिक्त	... २९५
तिक्तक	... ९५८
तिक्तशाक	६९८
तिग्म	... २१५
तिङ्सुबन्तचय	३१५
तितउ	...१७५८
तितिक्षा	... ४०९
तितिक्षु	...२०८७
तित्तिरि	...१०५७
तिथि	... २१७
तिनिश	... ७०१
तिन्तिडी	... ७३५
तिन्तिडीक	१७७७
तिन्दुक	... ७२५
तिन्दुकी	...२९११
तिमि	... ५०५
तिमिङ्गिल	५०६
तिमित	...२२३५
तिमिर	... ४४३
तिरस्	...२८४८
,,	...२८६१
तिस्करिणी	१३१४
तिरस्क्रिया	४०६
तिरीट	... ७१४
,,	...२९५५
तिरोधान	१७०
तिरोहित	...१६९१
तिर्यच्	...२०९३
तिलक	... ७२८
,,	...११७२
,,	...१२०४
,,	...१३१९
,,	...१७९२
,,	...२३७७
तिलकालक	११७२
तिलपर्णी	...१३३७
तिलपिञ्ज	१७४४
तिलपेज	...१७४४
तिलित्स	... ४४७
तिल्य	...१७२१
तिल्व	... ७१४
तिष्य	... १८८
,,	...२६२९

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
तिष्यफला	७६३	तुम्बी	... ९६०	तूष्णींशील	२१०२	तोक	...११२९
तीक्ष्ण	... २१५	तुरग	...१५५४	तृट्	.... ४१६	तोकक	...१०२१
"	...१९०२	तुरङ्ग	...१५५४	तृण	... ९८३	तोक्म	...१७३८
"	...२४४१	"	...२६२६	तृणद्रुम	... ९८८	तोटक	...२९५४
तीक्ष्णगन्धक	७१०	तुरङ्गम	...१५५४	तृणधान्य	...१७५६	तोत्र	...१५४९
तीर	... ४८१	तुरङ्गवदन	१४१	तृणध्वज	... ९६९	"	...१७३१
तीर्थ	...१४५३	तुरायण	...२२५३	तृणराज	... ९८५	तोदन	...१७३१
"	...२५०७	तुरासाह	... ८०	तृणशून्य	... ७८७	तोमर	...१६५३
तीव्र	... १३३	तुरीय	...१३२०	तृण्या	... ९८४	तोय	... ४७५
तीव्रवेदना	४६५	तुरुष्क	...१३३७	तृतीयाकृत	१७२४	तोयपिप्पली	८७०
तु	...२८१९	तुला	...१८८०	तृतीयाप्रकृति	११५२	तोरण	... ६२५
"	...२८५९	तुलाकोटि	१२९२	तृप्त	...२२३०	तौर्यत्रिक	... ३८२
"	...२८७९	तुल्य	...२००३	तृप्ति	...१८१९	त्यक्त	...२२३८
तुङ्ग	... ६९९	तुल्यपान	...१८१६	तृष्	... ४१६	त्याग	...१४१०
"	...२१६४	तुवर	... २९४	"	...१८१७	त्रपा	... ४०८
तुङ्गी	... ९२७	तुवरिका	९१०	तृष्णक्	...२०६९	त्रपु	...१९१७
तुच्छ	...२१३७	तुष	... ७६५	तृष्णा	...२४४७	त्रयी	... ३१६
तुण्ड	...१२५१	"	...१७५१	तेज	...१५०७	"	... ३१७
तुण्डिकेरी	८८०	तुषार	... १८०	तेजन	... ९७०	त्रस	...२१७२
"	... ९२६	"	... १८३	तेजनक	... ९७२	त्रसर	...२२९८
तुत्थ	...१९०९	तुषित	... १९	तेजनी	... ८१५	त्रस्त	...२०७७
तुत्था	... ८३८	तुहिन	... १८०	तेजस्	...११९७	त्रस्नु	...२०७७
"	... ८९९	तूण	...१६४५	"	...२८०३	त्राण	...२२३६
तुत्थाञ्जन	१९०८	तूणी	...१६४४	तेजित	...२२०६	"	...२२६५
तुन्द	...१२२७	तूणीर	...१६४४	तेम	...२३०७	त्रात	...२२३६
तुन्दपरिमृज	१९६५	तूद	... ७३१	तेमन	...१७९५	त्रापुष	...१९८७
तुन्दिभ	...११६२	तूर्ण	... १२९	तैजस्	...१९०४	त्रायन्ती	... ९४९
"	...११९५	तूल	... ७३२	तैजसावर्तनी	१९९५	त्रायमाण	... ९४९
तुन्दिल	...११६२	"	...१९१८	तैत्तिर	...१०७३	त्रास	... ४०३
"	...११९५	तूलिका	...१९९४	तैलपर्णिक	१३३६	त्रिक	...१२२६
तुन्दी	...११६२	तूवर	...२६६५	तैलंपाता	...२९०७	त्रिककुद	... ६३६
तुन्न	... ९०३	तूष्णीक	...२१०२	तैलपायिका	१०३९	त्रिकटु	...१९२९
तुन्नवाय	...१९४१	तूष्णीकाम्	२८६७	तैलीनवत्	१७२१	त्रिका	... ५२०
तुमुल	...१६८०	तूष्णीम	...२८६७	तैष	... २४४	त्रिकूट	... ६३६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
त्रिखट्व	...२९७७	त्र्यम्बक	... ६६	दक्षिणारु	...१९७६	दम	...१५०९
त्रिखट्वी	...२९७७	त्र्यम्बकसख	१६५	दक्षिणार्ह	...२०३५	"	...२२५५
त्रिगुणाकृत	१७२४	त्र्यूषण	...१९२९	दक्षिणीय	...२०३५	दमथ	...२२५५
त्रितक्ष	...२९७७	त्व	...२१८९	दक्षिणेर्मन्	...१९७६	दमित	...२२१९
त्रितक्षी	...२९७७	त्वक्क्षीरी	...१९२५	दक्षिण्य	...२०३५	दमूनस्	... १११
त्रिदश	... १३	त्वक्पत्र	... ९१७	दग्ध	...२२२२	दम्पती	...११४९
त्रिदशालय	११	त्वक्सार	... ९६९	दग्धिका	...१८०४	दम्भ	... ४२१
त्रिदिव	... ११	त्वच्	... ६७३	दण्ड	... २०७	"	...२३६३
त्रिदिवेश	... १४	"	...११९८	"	...१५०८	दम्भोलि	... ९४
त्रिपथगा	... ५२९	"	...१२९४	"	...१५०९	दम्य	...१८३०
त्रिपुटा	... ८६४	त्वच	... ९१७	"	...२४१८	दया	... ३९८
"	... ८९९	त्वचिसार	... ९६९	दण्डधर	... ११७	दयालु	...२५४०
त्रिपुरान्तक	६६	त्वरा	...२३०२	दण्डनीति	... ३२०	दयित	...२१३१
त्रिफला	...१९२९	त्वरित	... १२८	दण्डविष्कम्भ	१८५५	दर	... ४०३
त्रिभण्डी	... ८६५	"	...१६१४	दण्डाहत	...१८१२	"	...२७०४
त्रियामा	... २२२	त्वरितोदित	३५०	दद्रुघ्न	... ९४२	दरत्	...२९१२
त्रिलोचन	... ६४	त्वष्ट	...२२२२	दद्रुण	...११९१	दरिद्र	...२१२२
त्रिवर्ग	...१४६७	त्वष्टृ	...१९४६	दद्रुरोगिन्	...११९१	दरी	... ६४४
"	...१५०६	"	...२७४४	दधित्थ	... ६९०	दर्दुर	... ५१४
त्रिविक्रम	... ४०	त्विष्	... २१२	दधिफल	... ६९१	दर्पक	... ५०
त्रिविष्टप	... १२	"	...२७८५	दधिसंक्तु	...१८०२	दर्पण	...१३५३
त्रिवृत्	... ८६४	त्विषांपति	... २०५	दनुज	... २३	दर्भ	... ९८०
त्रिवृता	... ८६४	त्सरु	...१६४७	दन्त	...१२५५	दर्वी	...१७७४
त्रिसंध्य	... २२१	द.		दन्तधावन	७४७	दर्वीकर	... ४५३
त्रिसीत्य	...१७२४	दंश	...१०४१	दन्तभाग	...१५४७	दर्श	... २३१
त्रिस्रोतस्	... ५२९	दंशन	...१५९५	दन्तशठ	... ६९१	"	...१४४८
त्रिहल्य	...१७२४	दंशित	...१५९८	"	... ६९७	दर्शक	...१४७९
त्रिहायणी	...१८४३	दंशी	...१०४२	दन्तशठा	... ९२९	दर्शन	...२३११
त्रुटि	... ८९९	दंष्ट्रिन्	... ९९२	दन्तावल	...१५३५	दल	... ६७६
"	...२१४८	दक्ष	...१९६६	दन्तिका	... ९३७	दव	...२७४७
"	...२४०९	दक्षिण	...२०४१	दन्तिन्	...१५३५	दविष्ठ	...२१६२
त्रेता	...१३९२	दक्षिणस्थ	...१५८७	दन्तुर	...२७४५	दवीयस्	...२१६२
"	...२४७२	दक्षिणा	... १४७	दन्दशूक	... ४५३	दशन	...१२५५
त्रोटि	...१०६०	दक्षिणाग्नि	१३९१	दभ्र	...२१४७	दशनवासस्	१२५३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
दशवल ...	२७	दामोदर ...	३६	दिवस्पति...	८३	दुःख ...	४६६
दशमिन् ...	११५९	दायाद ...	२५१२	दिवा ...	२८६०	„ ...	२९४०
दशमीस्थ...	२५०९	दारद ...	४५९	दिवाकर...	२००	दुःक्षमम् ...	१८७७
दशा ...	१३०१	दाराः ...	१०८५	दिवाकीर्ति	१९४८	दुःस्पर्श ...	८३१
„ ...	२७६८	दारित ...	२२२५	„ ...	१९६७	दुःस्पर्शा ...	८३६
दशानीकिनी	१६३०	दारु ...	६७४	दिविषद् ...	१५	दुकूल ...	१३००
दस्यु ...	१४८९	„ ...	७५५	दिवौकस्...	८४	दुग्ध ...	१८०८
„ ...	१९७७	दारुण ...	४०१	„ ...	२७१८	दुग्धिका ...	८४८
दस्र ...	१०२	दारुहरिद्रा	८५२	दिव्यगायन	२६००	दुन्दुभि ...	३७३
दहन ...	११०	दारुहस्तक	१७७४	दिव्योपपादुक	२१२५	„ ...	२६०६
दाक्षायणी	१८७	दार्वाघाट...	१०२१	दिश् ...	१४६	दुरध्व ...	५८९
दाक्षाय्य ...	१०३०	दार्विक ...	८८७	दिश्य ...	१४८	दुरालभा ...	८३२
दाडिम ...	७७७	दार्वी ...	८५२	दिष्ट ...	२१६	दुरित ...	२६१
„ ...	२९७८	दाव ...	२७४७	„ ...	२७०	दुरोदर ...	२६७८
दाडिमपुष्पक	७४६	दाविक ...	५३८	„ ...	२४०४	दुर्ग ...	१५०२
दाण्डपाता	२९०६	दाश ...	४९७	दिष्टान्त ...	१६९९	दुर्गत ...	२१२२
दात ...	२२३१	दाशपुर ...	९११	दिष्ट्या ...	२८६८	दुर्गति ...	४६१
दात्यूह ...	१०२९	दास ...	१९६२	दीक्षान्त ...	१४०७	दुर्गन्ध ...	३००
दातृ ...	२७१९	दासी ...	७९७	दीक्षित ...	१३६८	दुर्गसंचर	२३००
दात्र ...	१७३२	दासीसभ...	२९४९	दीदिवि ...	१८०३	दुर्गा ...	७४
दान ...	१४१०	दासेय ...	१९६२	दीधिति ...	२११	दुर्जन ...	२११८
„ ...	१५०८	दासेर ...	१९६२	दीन ...	२१२२	दुर्दिन ...	१६८
„ ...	१५४१	दिगम्बर...	२१०१	दीनार ...	२३६२	दुर्द्रुम ...	९४४
„ ...	२५७४	दिग्ध ...	१६४३	दीप ...	१३५०	दुर्नामक ...	११८२
दानव ...	२३	„ ...	२२०४	दीपक ...	२३५७	दुर्नामन् ...	५१६
दानवारि...	१७	दित ...	२२३१	दीप्ति ...	२१२	दुर्बल ...	११६१
दानशौण्ड	२०३६	दितिसुत ...	२४	दीप्य ...	८७१	दुर्मनस् ...	२०४०
दान्त ...	१४३७	दिधिषु ...	१११९	दीर्घ ...	२१६२	दुर्मुख ...	२०९७
„ ...	२२१९	दिधिषू ...	१११९	दीर्घकोशिका	५१६	दूर्वर्ण ...	१८९९
दान्ति ...	२२५५	दिन ...	२१८	दीर्घदर्शिन्	१३६५	दुर्विध ...	२१२२
दापित ...	२१०४	दिनान्त ...	२२०	दौर्वपृष्ठ...	४५३	दुर्हृद ...	१४८८
दांभिक ...	२३६८	दिव् ...	१२	दीर्घवृन्त...	७६२	दुश्च्यवन...	८७
दाम ...	२८५३	„ ...	१४३	दीर्घसूत्र ...	२०५८	दुष्कृत ...	२६१
दामनी ...	१८५३	दिवस ...	२१८	दीर्घिका ...	५२३	दुष्ठु ...	२८८६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
दुष्पत्र	९०५	देवच्छन्द	१२८३	दैन्य	२६४२	द्रविण	२१३९
दुष्प्रधर्षिणी	८७६	देवजग्धक	९८१	दैर्घ्य	१३२०	द्रव्य	१८८६
दुहितृ	११२९	देवतरु	९९	दैव	२७०	,,	२६४४
दूत	१५००	देवता	१८	,,	१४०१	द्राक्	२८५२
दूती	११०७	देवताड	७८६	,, (तीर्थ)	१४५३	द्राक्षा	८६३
दूत्य	१५००	देवत्व	१४५६	दैवज्ञ	१४९५	द्राघिष्ठ	२२४९
दून	२२२९	देवदारु	७५६	दैवज्ञा	१११३	द्राविडक	९१८
दूर	२१६१	देवद्र्यच्	२०९२	दैवत	१८	द्रु	६५९
,,	२८२०	देवन	२०१९	,,	२५६	द्रुकिलिम	७५५
दूरदर्शिन्	१३६५	,,	२५६९	दोला	८३८	द्रुघण	१६४९
दूर्वा	९६४	देवभूय	१४५६	,,	१५७३	द्रुण	१०१५
दूषिका	१२०७	देवमातृक	५८१	दोषज्ञ	१३६२	द्रुणी	२९१२
दूष्य	१३१३	देवयज्ञ	१३८०	दोषा	२८६०	द्रुत	१२८
दूष्या	१५५१	देवर	११३७	दोषैकदृश्	२११७	,,	२२०३
दृढ	१३३	देवल	१९५०	दोस्	१२३३	,,	२२२४
,,	२१७६	देववल्लभ	६९९	दोहद	४१५	,,	२८५२
,,	२४२४	देवशिल्पिन्	२४०८	दोहदवती	१११६	द्रुम	६५९
दृढसंधि	२१७५	देवसभा	९६	द्युति	१७९	द्रुमामय	१३२३
दृति	२९३२	देवसायुज्य	१४५६	,,	२१२	द्रुमोत्पल	७६८
दृब्ध	२१९६	देवाजीव	१९५०	द्युमणि	२०४	द्रुवय	१८७६
दृश्	१२६०	देवी	३८८	द्युम्न	१८८७	द्रुहिण	३३
,,	२७६९	,,	८१५	द्यूत	२०१८	द्रोण	१८८३
दृषद्	६४०	,,	९१४	द्यूतकारक	२०१७	,,	२४३२
दृष्ट	१५२७	देवृ	११३७	द्यूतकृत्	२०१६	द्रोणकाक	१०२९
दृष्टरजस्	१०९०	देश	५७३	द्यो	१२	द्रोणक्षीरा	१८५०
दृष्टान्त	२४५९	,,	२५३६	,,	१४३	द्रोणदुग्धा	१८५०
दृष्टि	१२६०	देशरूप	१५१५	द्योत	२१३	द्रोणी	४८९
,,	२४११	देह	१२१५	द्रप्स	१८०९	,,	८३८
देव	१३	देहली	६१८	द्रव	४२६	द्रोहचिन्तन	२८४
,,	३८७	दैतेय	२३	,,	१६८९	द्रौणिक	१७२६
देवकीनन्दन	४१	दैत्य	२३	द्रवन्ती	८२३	द्वन्द्व	१०६४
देवकुसुम	१३२४	दैत्यगुरु	१९४	द्रविण	१६७१	,,	२७६०
देवखातक	५२१	दैत्या	८९७	,,	१८८७	द्वयातिग	१४४१
देवखातबिल	६४४	दैत्यारि	३४	,,	२४३९	द्वादशाङ्गुल	१२४१

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
द्वादशात्मन्	२००	द्वैमातुर	७५	धर्मचिन्ता	४१८	धारासंपात	१६७
द्वापर	२८३	द्व्यष्ट	१९०१	धर्मध्वजिन्	१४६०	धार्तराष्ट्र	१०३६
„	२६५९	ध.		धर्मपतन	१७७८	धावनी	८३४
द्वार	६२४	धट	२९२९	धर्मराज	२५	धिक्	२८१६
द्वार	६२४	धत्तूर	८०३	„	११५	धिकृत	२१०३
द्वारपाल	१४७९	धन	१८८६	„	२३९६	„	२२१२
द्वाःस्थ	१४७९	धनंजय	१०५	धर्मसंहिता	३२३	धिषण	१९२
द्वाःस्थित	१४७९	धनद	१३६	धर्षिणी	१०९४	धिषणा	२७८
द्वाःस्थितदर्शक	१४७९	धनहरी	९०५	धव	११४४	धिष्ण्य	२६४५
द्विगुणाकृत	१७२५	धनाधिप	१३६	„	२७४८	धी	२७८
द्विज	१०५२	धनिन्	२०४५	धवल	३०२	„	२८०
„	२३९४	धनिष्ठा	१८९	धवला	१८४१	धीन्द्रिय	२९३
द्विजराज	१७४	धनुर्धर	१६०५	धवित्र	१३९९	धीमत्	१३६४
द्विजा	८८८	धनुःपट	७१८	धातकी	८९७	धीमती	१०९८
द्विजाति	१३६०	धनुष्मत्	१६०५	„	२९०९	धीर	१३२२
द्विजिह्व	२६०१	धनुस्	७१८	धातु	६४८	„	१३६३
द्वितीया	१०८४	„	१६३३	„	२४६५	धीवर	४९७
द्वितीयाकृत	१७२५	धन्य	२०३०	धातुपुष्पिका	८९७	धीशक्ति	२३००
द्विप	१५३५	धन्वन्	५६७	धातृ	३३	धीसचिव	१४७६
द्विपाद्य	१५२१	„	१६३३	धात्री	२६८८	धुत	२१९८
द्विरद	१५३५	धन्वयास	८३१	धाना	१८०१	धुनी	५२६
द्विरेफ	१०४६	धन्विन्	१६०५	धानुष्क	१६०५	धुर्	१५७८
द्विष	१४८९	धमन	९७३	धान्य	१७४९	धुरंधर	१८३६
द्विषत्	१४८८	धमनि	१२०३	धान्यत्वक्	१७५१	धुरीण	१८३६
द्विसीत्य	१७२५	धमनी	९०८	धान्याक	१७८२	धुर्य	१८३६
द्विहायनी	१८४२	धम्मिल्ल	१२६७	धान्याम्ल	१७८५	धूत	२२३८
द्विहीन	६८४	धर	६३४	धान्यांश	२४२६	धूपायित	२२२९
द्वीप	४८३	धरणि	५६१	धामन्	२५८२	धूपित	२२२९
द्वीपवती	५२७	धरा	५६१	धामार्गव	८२५	धूमकेतु	२४५१
द्वीपिन्	९९०	धरित्री	५६१	„	८८३	धूमयोनि	१५९
द्वेषण	१४८८	धर्म	२६२	धाय्या	१३९६	धूमल	३०८
द्वेष्य	२११४	„	३१६	धारणा	१५१९	धूम्या	२३३४
द्वैध	१५०४	„	१४६७	धारा	१५६५	धूम्याट	१०२०
द्वय	१५७४	„	२६१२	धाराधर	१५८	धूम्र	३०८

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
धूर्जटि	... ६५	ध्वान	... ३५५	नत	...२१६६	नर्तकी	... ३७८
धूत	... ८०३	ध्वान्त	... ४४३	नतनासिक	११६३	नर्तन	... ३८१
,,	...२०१६	न.		नद	...२४४९	नर्मदा	... ५३१
,,	...२११९	न	...२८७१	नदी	... ५२५	नर्मन्	... ४२६
धूर्वह	...१८३६	नकुलेष्टा	... ८७८	नदीमातृक	५८१	नलकूबर	... १३९
धूलि	...१६६४	नक्तक	...१३०३	नदीसर्ज	... ७३८	नलद	... ९७७
धूसर	... ३०३	नक्तस्	...२८६०	नध्री	...१९९१	नलमीन	... ५०३
धृति	...२४८३	नक्तमाल	७४३	ननान्दृ	...११३२	नलिन	... ५४५
धृष्ट	...२०७५	नक्र	... ५०९	ननु	...२८३२	नलिनी	... ५४४
धृष्णज्	...२०७५	नक्षत्र	... १८६	,,	...२८७६	नली	... ९०७
धेनु	...१८४८	नक्षत्रमाला	१२८६	नन्दक	... ५६	नल्व	... ५९२
धेनुका	...१५४०	नक्षत्रेश	... १७४	नन्दन	... ९०	नव	...२१७९
,,	...२३६४	नख	... ९०९	नन्दिवृक्ष	... ९०४	नवदल	... ५५३
धेनुष्या	...१८५०	,,	...१२३९	नन्द्यावर्त	... ६१३	नवनीत	...१८१०
धैनुक	...१८२७	नखर	...१२३९	नपुंसक	...११५२	नवमालिका	७९३
धैवत	... ३६३	नग	...२३७२	नप्त्री	...११३२	नवसूतिका	१८४८
धोरण	...१५८३	नगरी	... ५९४	नभस्	... १४४	नवाम्बर	...१२९७
धौतकौशेय	१२९९	नगौकस्	...१०५४	,,	... २४७	नवीन	...२१७९
धौरितक	...१५६४	नग्न	...२१०२	,,	...२८००	नवोद्धृत	...१८१०
धौरेय	...१८३६	नग्नहू	...२०१३	नभसंगम	...१०५५	नव्य	...२१७९
ध्याम	... ९८१	नग्निका	...१०८९	नभस्य	... २४८	नष्ट	...१६९१
ध्रुव	... १८४	,,	...११०७	नभस्वत्	... १२५	नष्टचेष्टता	४२८
,,	... ६६५	नट	... ७६१	नमस्	...२८८५	नष्टाग्नि	...१४५८
,,	...२१६९	,,	...१९५३	नमसित	...२२२७	नष्टेन्दुकला	२३२
,,	...२७५७	नटन	... ३८१	नमस्कारी	९३१	नस्तित	...१८३३
ध्रुवा	... ८७२	नटी	... ९०७	नमस्या	...१४२१	नस्योत	...१८३३
,,	...१४०९	नड	... ९७३	नमस्यित	२२२७	नहि	...२८७१
ध्वज	...१६६६	,,	... ९७९	नमुचिसूदन	८६	नाक	... ११
ध्वजिनी	...१६२३	,,	...२९६१	नय	...२२६७	,,	...२३३८
ध्वनि	... ३५५	नडप्राय	... ५७४	नयन	...१२५९	नाकु	... ५८५
ध्वनित	...२२१३	नडसंहति	९८४	नर	...१०७५	नाकुली	... ८७७
ध्वस्त	...२२३२	नड्या	... ९८४	नरक	... ४६१	नाग	... ४४५
ध्वाङ्क्ष	...१०२८	नड्वत्	... ५७४	नरवाहन	... १३७	,,	...१५३६
,,	...२७७४	नड्वल	... ५७४	नर्तक	... ३८३	,,	...१९१७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
नाग	...२१४३	नाभि	...२९३४	निकर्षण	... ६३०	निघ्न	...२०५७
„	...२३७७	नाम	...२८३८	निकष	...१९९३	निचुल	... ७७०
नागकेसर	७७८	नामधेय	... ३२६	निकषा	...२८६२	निचोल	...१३०६
नागजिह्विका	१९२२	नामन्	... ३२६	„	...२८८७	निज	...२३९९
नागबला...	८२२	नाय	...२२६७	निकषात्मज	११९	नितम्ब	... ६४२
नागर	...१७८३	नायक	...२०४६	निकाम	...१८२०	„	...१२२२
„	...२७११	नारक	... ४६१	निकाय	...१०७२	नितम्बिनी	१०८०
नागरङ्ग...	७२४	नारद	... ९५	निकाय्य	... ६०३	नितान्त	... १३३
नागलोक...	४४०	नाराच	...१६४२	निकार	...२२७९	नित्य	... १३१
नागवल्ली	८८८	नाराची	...१९९३	„	...२३२२	„	...२१६९
नागसंभव	१९१६	नारायण...	३५	निकारण...	१६९२	निदाघ	... २५२
नागान्तक	५८	नारायणी	८५०	निकुञ्चक	१८८३	„	... ४२८
नाट्य	... ३८१	नारी	...१०७७	निकुञ्ज...	६४९	निदान	... २७१
नाडिका	...१७७५	नाल	... ५५०	निकुम्भ	... ९३७	निदिग्ध	...२२०२
नाडिन्धम	१९४४	„	...१७५०	निकुरम्ब	१०६८	निदिग्धिका	८३५
नाडी	...१२०३	नाला	... ५५०	निकृत	...२१०६	निदेश	...१५१८
„	...१७५०	नालिकेर...	९८५	„	...२११७	„	...२६९४
„	...२४२०	नाविक	... ४९०	निकृति	... ४२२	निद्रा	... ४३४
नाडीव्रण...	११८१	नाव्य	... ४८७	निकृष्ट	...२१३२	निद्राण	...२०९०
नाथवत्	...२०५६	नाश	...१७००	निकेतन	... ६०१	निद्रालु	...२०९०
नाद	... ३५६	नासत्य	... १०२	निकोचक...	७०६	निधन	...१७००
नादेयी	... ७०९	नासा	... ६१९	निक्वण	... ३५९	„	...२५८०
„	... ७२४	„	...१२५२	निक्वाण...	३५९	निधि	... १४२
„	... ७७९	नासिका	...१२५२	निखिल	...२१५४	निधुवन	...१४६६
„	... ८८४	नास्तिकता	२८४	निगड	...१५५०	निध्यान	...२३११
नाना	...२८३०	निःशलाक	१५१२	निगद	...२२७४	निनद	... ३५५
„	...२८५४	निःशेष	...२१५४	निगम	... ५९५	निनाद	... ३५५
नानारूप...	२२११	निःशोध्य...	२१३६	„	...२६१४	निन्दा	... ३३७
नान्दीकर	२१००	निःश्रेयस...	२८९	निगाद	...२२७४	निप	...१७७०
नान्दीवादिन्	२१००	निःषमस्...	२८७७	निगार	...२३२३	निपठ	...२३०७
नापित	...१९४८	निःसरण...	६३०	निगाल	...१५६३	निपाठ	...२३०७
नाभि	...१५८०	निःस्व	...२१२२	निग्रह	...२२७६	निपातन...	२३०३
„	...२६०८	निकट	...२१५७	निघ	...२३२१	निपान	... ५१८
„	...२९१३	निकर	...१०६६	निघास	...१८१८	निपुण	...२०३२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
निबन्ध	...११८३	निराक्रुति	२३१२	निर्वृत्त	...२२२५	निषूदन	...१६९३
निबन्धन	... ३७६	निरामय	...११८८	निर्वंश	...२००६	निष्क	...२३६२
निबर्हण	...१६९२	निरीश	...१७३३	,,	...२२८९	निष्कला	...१११६
निभ	...२००४	निर्ऋति	... ४६४	,,	...२७६५	निष्कासित	२१०३
निभृत	...२०७४	निर्गुण्डी	... ७८५	निर्व्यथन	... ४४१	निष्कुट	... ६५१
निमय	...१८६७	,,	... ७८९	निर्व्यूह	...२८०८	निष्कुटि	... ८९८
निमित्त	...२४८७	निर्ग्रन्थन	१६९४	निर्हार	...२२८३	निष्कुह	... ६७५
निमेष	... २३६	निर्घोष	... ३५६	निर्हारिन्	... २९८	निष्क्रम	...२३००
निम्न	... ४९६	निर्जर	... १३	निर्ह्राद	... ३५६	निष्ठा	... ३९१
निम्नगा	... ५२७	निर्जितेन्द्रिया	१४३९	निलय	... ६०३	,,	...२४१६
निम्ब	... ७७३	निर्झर	... ६४३	निवह	...१०६५	निष्ठान	...१७९५
निम्बतरु	... ७००	निर्णय	... २८३	निवात	...२५०३	निष्ठीवन	...२३२५
नियति	... २७०	निर्णिक	...२१३६	निवाप	...१४१४	निष्ठुर	... ३४८
नियन्तृ	...१५८६	निर्णेजक	...१९४९	निवीत	...१३००	,,	...२१७६
नियम	... २८६	निर्देश	...१५१८	,,	...१४५२	निष्ठेव	...२३२४
,,	...१४२७	निर्भर	... १३२	निवृत	...२२००	निष्ठेवन	...२३२५
,,	...१४५०	,,	...२८५३	निवेश	...१५३३	निष्ठ्युत	...२१९९
नियामक	... ४९१	निर्मद	...१५३९	निशा	... २२२	निष्ठ्यूति	२३२५
नियुत	...२९४२	निर्मुक्त	... ४४९	निशाख्या	१७८८	निष्णात	...२०३२
नियुद्ध	...१७८०	निर्मोक	... ४५६	निशान्त	... ६०२	निष्पक्व	...२२१५
नियोज्य	...१९६३	निर्याण	...१५४४	निशापति	१७२	निष्पतिसुता	१०९६
निर्	...२८४१	निर्यातन	...२५७४	निशित	...२२०६	निष्पन्न	...२२२५
निरन्तर	...२१५६	निर्यास	...२६४१	निशीथ	... २२७	निष्पाव	...२२९७
निरय	... ४६१	निर्वपण	...१४१२	निशीथिनी	२२२	निष्प्रभ	...२२२४
निरर्गल	...२१९१	निर्वर्णन	...२३११	निश्चय	... २८३	निष्प्रवाणि	१२९७
निरर्थक	...२१८७	निर्वहण	... ३९१	निश्रेणि	... ६२८	निसर्ग	... ४३७
निरवग्रह	...२०५५	निर्वाण	... २८९	निषङ्ग	...१६४४	निसृष्ट	...२२०१
निरसन	...२३१२	,,	...२२१६	निषङ्गिन्	१६०५	निस्तल	...२१६३
निरस्त	... ३५०	निर्वात	...२२१६	निषद्या	... ५९७	निस्तर्हण	...१६९५
,,	...१६४३	निर्वाद	... ३३६	निषद्वर	... ४८५	निस्त्रिंश	...१६४५
,,	...२१०५	,,	...२५१४	निषध	... ६३८	निस्राव	...१८०५
निराकरिष्णु	२०८४	निर्वापण	...१६९६	निषाद	... ३६३	निस्वन	... ३५६
निराकृत	...२१०५	निर्वार्य	...२०५०	,,	...१९६८	निस्वान	... ३५६
निराक्रुति	१४५९	निर्वासन	...१६९४	निषादिन्	...१५८५	निहनन	...१६९५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
निहाका ...	५१०	नुत्त ...	२१९९	नैस्त्रिंशिक	१६०८	पक्षमूल ...	१०६०
निहिंसन ...	१६९३	नुन्न ...	२१९९	नो... ...	२८७१	पक्षान्त ...	२२९
निहीन ...	१९६१	नूतन ...	२१७९	नौ... ...	४८७	पक्षिन् ...	१०५२
निह्नव ...	३४४	नूत्न ...	२१८०	नौकादण्ड...	४९२	पक्षिणी ...	२२५
,, ...	२७५२	नूनम् ...	२८३६	नौतार्य ...	४८७	पक्ष्मन् ...	२५७६
नीकाश ...	२००४	,, ...	२८८०	न्यक्ष ...	२७८५	पङ्क ...	२६०
नीच ...	१९६०	नूपुर ...	१२९२	न्यग्रोध ...	७१३	,, ...	४८५
,, ...	२१६५	नृ... ...	१०७५	,, ...	२५२६	पङ्किल ...	५७६
नीचैस् ...	२८८२	नृत्य ...	३८१	न्यग्रोधी ...	८२६	पङ्केरुह ...	५४७
नीड ...	१०६२	नृप ...	१४७०	न्यङ्कु ...	१००७	पंक्ति ...	६५६
नीडोद्भव	१०५५	नृपलक्ष्मन्	१५३१	न्यच् ...	२१६५	,, ...	१८७५
नीध्र ...	६२१	नृपसभ ...	२९४९	न्यस्त ...	२२०१	,, ...	२४७८
नीप ...	७३२	नृपासन ...	१५३०	न्याद ...	१८१८	पङ्गु ...	११७०
नीर ...	४७५	नृशंस ...	२११९	न्याय ...	१५१५	पचंपचा ...	८५२
नील ...	३०४	नृसेन ...	२९७५	न्याय्य ...	१५१७	पचा ...	२२६६
नीलकण्ठ...	१०४७	नेतृ ...	२०४६	न्यास ...	१८६८	पञ्चजन...	१०७६
,, ...	२४१४	नेत्र ...	१२५९	न्युब्ज ...	११९५	पञ्चता ...	१६९९
नीलंगु ...	१०१४	,, ...	२६९५	न्यूङ्ख ...	२९२९	पञ्चदशी	२२९
नीललोहित	६५	नेत्राम्बु ...	१२६०	न्यून ...	२५९०	पञ्चम ...	३६४
नीला ...	१०४०	नेदिष्ठ ...	२१६१	प.		पञ्चलक्षण	३२१
नीलाम्बर	४७	नेपथ्य ...	१२७२	पक्कण ...	६३३	पञ्चशर...	५०
नीलाम्बुजन्मन्	५४०	नेमि ...	५२०	पक्व ...	२२०७	पञ्चशाख	१२३६
नीलिका ...	७८९	,, ...	१५७९	,, ...	२२१७	पञ्चांगुल	७५१
नीलिनी ...	८३८	नेमी ...	७०१	पक्ष ...	२३८	पञ्चास्य...	९८९
नीली ...	८३७	नैकभेद ...	२१९०	,, ...	१०५९	पञ्जिका...	२९०९
नीवाक ...	२२९६	नैगम ...	१८६२	,, ...	१२७०	पट ...	७१८
नीवार ...	१७५६	,, ...	२६१५	,, ...	१६४२	,, ...	१३०५
नीवी ...	१८६६	नैचिकी ...	१८४०	,, ...	२७७६	पटच्चर ...	१३०३
,, ...	२७५९	नैपाली ...	१९२३	पक्षक ...	६२०	पटल ...	६२१
नीवृत् ...	५७३	नैमेय ...	१८६७	पक्षति ...	२१६	,, ...	२७३८
नीशार ...	१३१०	नैयग्रोध ...	६८५	,, ...	१०६०	पटलप्रान्त	६२१
नीहार ...	१८०	नैर्ऋत ...	१२०	,, ...	२४७९	पटवासक	१३५२
नु ...	२८३१	,, ...	१४९	पक्षद्वार ...	६२०	पटह ...	३७४
नुति ...	३३३	नैष्किक ...	१४८२	पक्षभाग ...	१५४७	,, ...	१६८३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
पटु	... ९५८	पतत्रिन्	...१०५३	पथिक	...१५०१	पन्नगाशन	५८
,,	...१९६६	पतद्ग्रह	...१३५१	पथिन्	... ५८६	पयस्	... ४७३
,,	...२०९५	,,	...२९३७	पथ्या	... ७६६	,,	...१८०८
,,	...२४१४	पतयालु	...२०७९	पद्	...१२१६	पयस्	...२८०१
पटुपर्णी	... ९२४	पताका	...१६६६	पद	...२५२१	पयस्य	...१८०९
पटोल	... ९५८	पताकिन्	...१६०९	पदग	...१६००	पयोधर	...२६६२
पटोलिका	८८४	पति	...११४४	पदवी	... ५८६	पर	... ४८२
पट्ट	...२९२९	,,	...२०४५	पदाजि	...१६००	,,	...१४९०
पट्टिका	... ७३०	पतिंवरा	...१०८८	पदाति	...१६००	,,	...२७१७
पट्टिन्	... ७३०	पतिवत्नी	१०९७	पदिक	...१६०१	परजात	...१९६४
पट्टिश	...२९३६	पतिव्रता	...१०८६	पद्ग	...१६०१	परतन्त्र	...२०५६
पण	...१८८२	पत्तन	... ५९४	पद्धति	... ५८७	परपिण्डाद	२०६५
,,	...२००६	पत्ति	...१६००	पद्म	... १४२	परभृत्	...१०२८
,,	...२०१८	,,	...१६२७	,,	... ५४५	परभृत	...१०२६
,,	...२०१९	,,	...२४७९	पद्मक	...१५४६	परमम्	...२८७३
,,	...२४२७	पत्तिसंहति	१६०१	पद्मचारिणी	९४०	परमा	... १७९
पणव	... ३७८	पत्नी	...१०८४	पद्मनाभ	... ४०	परमान्न	...१४००
पणायित	...२२४३	पत्र	... ६७६	पद्मपत्र	... ९३९	परमेष्ठिन्	३१
पणित	...२२४३	,,	...१०५९	पद्मराग	...१८९१	परम्पराक	१४०४
पणितव्य	...१८७०	,,	...१५८३	पद्मा	... ५४	परवत्	...२०५६
पण्ड	...११५२	पत्र	...२६९३	,,	... ८२७	परशु	...१६५१
पण्डित	...१३६३	पत्रपरशु	...१९९४	,,	... ९४०	परश्वध	...१६५१
पण्डितंमन्य	२५४१	पत्रपाश्या	१२७९	पद्माकर	... ५२२	परश्वस्	...२८९२
पण्य	...१८७०	पत्ररथ	...१०५३	पद्माट	... ९४३	परःशत	...२१५२
पण्यवीथिका	५९७	पत्रलेखा	...१३१८	पद्मालया	... ५४	पराक्रम	...१६७२
पण्या	... ९४८	पत्राङ्ग	...१३३७	पद्मिन्	...१५३७	,,	...२६११
पण्याजीव	१८६३	,,	...१९२८	पद्मिनी	... ५४४	पराग	... ६८३
पतग	...१०५३	पत्राङ्गुलि	१३१८	पद्य	...२९५६	,,	...२३७६
पतङ्ग	...१०४४	पत्रिन्	...१०१७	पद्या	... ५८७	पराङ्मुख	२०९१
,,	...२३७४	,,	...१०५३	पनस	... ७७०	पराचित	...१९६४
पतङ्गिका	१०४१	,,	...१६४१	पनायित	...२२४३	पराचीन	...२०९१
पतत्	...१०५३	,,	...२५४६	पनित	...२२४३	पराजय	...१६९०
पतत्र	...१०५९	पत्रोर्ण	... ७६१	पन्न	...२२३२	पराजित	...१६९१
पतत्रि	...१०५४	,,	...१२९९	पन्नग	... ४५४	पराधीन	...२०५६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
परान्न	...२०६५	परिधिस्थ	१५९२	परिस्रुत्	...२००७	पर्यवस्था	...२२९१
पराभूत	...१६९१	परिपण	...१८६६	परिस्रुता	...२००८	पर्याप्त	...१८२०
परारि	...२८८८	परिपन्थिन्	१४९०	परीक्षक	...२०३८	पर्याप्ति	...२२५९
परार्ध्य	...२१४०	परिपाटी	...१४२५	परीभाव	... ४०६	पर्याय	...१४२६
परासन	...१६९३	परिपूर्णता	१३४७	परीवर्त	...१८६७	,,	...२६२९
परासु	...१७०१	परिपेलव	... ९११	परीवाद	... ३३६	पर्यायशयन	२३१३
परास्कन्दिन्	१९७८	परिप्लव	...२१७४	परीवाप	...२५९३	पर्युदञ्चन	१७१३
परिकर	...२६६६	परिबर्ह	...२८१३	परीवार	...२६७३	पर्येषणा	...१४१६
परिकर्मन्	१३१५	परिभव	... ४०६	परीवाह	... ४८६	पर्वत	... ६३४
परिक्रम	...२२८२	परिभाषण	३३९	परीष्टि	...१४१६	पर्वन्	... ९७२
परिक्रिया	२२८९	परिभूत	...२२३७	परीसार	...२२९२	,,	...२५७७
परिक्षिप्त	२२००	परिमल	... २९६	परीहास	... ४२६	पर्वसंधि	... २२८
परिखा	... ५२४	,,	...२२७५	परुत्	...२८८८	पर्शुका	...१२१२
परिग्रह	...२८१०	परिरम्भ	...२३१०	परुष	... ३४८	पल	...१८७८
परिघ	...१६५०	परिवर्जन	१६९५	परुस्	... ९७२	,,	...२७३९
,,	...२३८८	परिवादिनी	३६८	परेत	...१७०१	पलगण्ड	...१९४०
परिघातिन	१६५०	परिवापित	२१९५	परेतराज्	११५	पलंकषा	... ८४५
परिचय	...२२९५	परिवित्ति	१४६४	परेद्यवि	...२८९१	पलल	...११९९
परिचर	...१५९२	परिवृढ	...२०४६	परेष्टुका	...१८४७	पलाण्डु	... ९४३
परिचर्या	...१४२२	परिवेत्तृ	...१४६३	परैधित	...१९६४	पलाल	...१७५०
परिचाय्य	१३९३	परिवेष	... २०९	परोष्णी	...१०३९	पलाश	... ६७६
परिचारक	१९६३	परिव्याध	७०९	पर्कटी	... ७१३	,,	... ७०७
परिणत	...२२१७	,,	... ७६९	पर्जनी	... ८५२	,,	... ९५७
परिणय	...१४६५	परिव्राज्	...१४३५	पर्जन्य	...२६२८	पलाशिन्	... ६५९
परिणाम	...२२८०	परिषद्	...१३८२	पर्ण	... ६७६	पलिक्नी	...१०९८
परिणाय	...२०२०	परिष्कार	१२७६	,,	... ७०७	पलित	...११५५
परिणाह	...१३०२	परिष्कृत	...१२७४	,,	...२९३८	पल्यङ्क	...१३४९
परितस्	...२८७४	परिष्वङ्ग	२३१०	पर्णशाला	... ६०५	पल्लव	... ६७७
परित्राण	...२२५९	परिसर	... ५८४	पर्णास	... ८०७	पल्वल	... ५२३
परिदान	...१८६७	परिसर्प	...२२८९	पर्यङ्क	...१३४९	पव	...२२९७
परिदेवन	... ३४२	परिसर्या	...२२९२	पर्यटन	...१४२३	पवन	... १२५
परिधान	...१३०७	परिस्कन्द	१९६४	पर्यन्तभू	... ५८४	,,	...२२९७
परिधि	... २०९	परिस्तोम	१५५२	पर्यय	...१४२६	पवनाशन	४५४
,,	...२५२८	परिस्यन्द	१३४७	,,	...२३१६	पवमान	... १२५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
पवि	९३	पाठ	२३०७	पादाङ्गद	१२९२	पारावत	१०१६
पवित्र	९८०	पाठा	८१७	पादात	१६०१	पारावताङ्घ्रि	९४८
,,	१४४२	पाठिन्	८०८	पादातिक	१६००	पारावार	४६८
,,	२१३५	पाठीन	५०२	पादुका	१९८९	,,	२९६४
पवित्रक	४९८	पाणि	१२३६	पादू	१९९०	पाराशरिन्	१४३५
पशुपति	५९	पाणिगृहीती	१०८४	पादूकृत्	१९४३	पारिकाङ्क्षिन्	१४३६
पशुप्रेरण	२३२७	पाणिघ	१९५४	पाद्य	१४१८	पारिजातक	९९
पशुरज्जु	१८५३	पाणिपीडन	१४६५	पानगोष्ठिका	२०१४	,,	७००
पश्चात्	१८२१	पाणिवाद	१९५४	पानपात्र	२०१५	पारितथ्या	१२७९
पश्चात्ताप	४१२	पाण्डर	३०१	पानभाजन	१७७१	पारिपार्श्विक	२०७
पश्चिम	२१८६	पाण्डु	३०३	पानीय	४७५	पारिप्लव	२१७४
पश्चिमा	१४७	पाण्डुकम्बलिन्	१५७५	पानीयशालिका	६०७	पारिभद्र	७००
पश्चिमोत्तर	५७०	पाण्डुर	३०३	पान्थ	१५०१	पारिभद्रक	७५४
पस्त्य	६०२	पातक	२९६१	पाप	२६०	पारिभाव्य	९००
पाक	१०६३	पाताल	४३९	पाप	२११९	पारियात्रक	६३८
,,	२२६६	,,	२७४०	पापचेली	८१८	पारिषद	७०
पाकल	९००	पातुक	२०७९	पाप्मन्	२६०	पारिहार्य	१२८७
पाकशासन	८१	पात्र	४८२	पाम	११७९	पारी	२९१४
पाकशासनि	९१	,,	१४०१	पामन्	११७९	पारुष्य	३३८
पाकस्थान	१७६०	,,	१७७३	पामन	११९०	पार्थिव	१४७०
पाक्य	१७९१	,,	२६९३	पामर	१९६०	पार्वती	७४
,,	१९२४	पात्री	२९७८	पामा	११७९	पार्वतीनन्दन	७८
पाखण्ड	१४४२	पात्रीव	२९६५	पायस	१३३०	पार्श्व	१२३१
पाञ्चजन्य	५५	पाथस्	४७४	,,	१४००	,,	२३३२
पाञ्चालिका	१९८६	पाद	६४६	पायु	१२२०	पार्श्वभाग	१५४७
पाट्	२८६२	,,	१२१६	पाय्य	१८७६	पार्श्वास्थि	१२१२
पाटच्चर	१९७८	,,	१८८५	पार	४८२	पार्ष्णि	१२१७
पाटल	३०७	,,	२५१३	पारद	१९०५	पार्ष्णिग्राह	१४८७
,,	१७७३	पादकटक	१२९३	पारंपर्योपदेश	१३७७	पालघ्न	९८२
पाटला	६८८	पादग्रहण	१४३४	पारशव	२७५६	पालङ्की	८९१
,,	७५७	पादप	६५८	पारश्वधिक	१६०७	पालाश	३०५
पाटलि	७२७	पादबन्धन	१८२२	पारसीक	१५५७	पालि	१६५४
,,	७५७	पादस्फोट	११७८	पारस्त्रैणेय	११२२	,,	२७३०
पाठ	१३८०	पादाग्र	१२१६	पारायण	२२५३	पालिन्दी	८६५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
पाल्लवा	२९०५	पिञ्जर	...२९५७	पिधान	... १७०	पीतसारक	७३५
पावक	... १०८	पिञ्जल	...१६६५	पिनद्ध	...१५९७	पीता	...१७८८
पाश	...१२७०	पिट	...१७५९	पिनाक	... ६९	पीताम्बर	... ३८
पाशक	...२०१९	पिटक	...११८०	"	...२३६३	पीन	...२१४६
पाशिन्	... १२१	"	...१९८८	पिनाकिन्	६२	पीनस	...११७६
पांशु	...१६६४	पिठर	...१७६९	पिपासा	...१८१७	पीनोध्नी	...१८४९
पाशुपत	... ८११	"	...२७११	पिपीलिका	२९१०	पीयूष	... ९६
पाशुपाल्य	१७१०	पिण्ड	...१५४२	पिप्पल	... ६८९	"	...१८१४
पांशुला	...१०९५	"	...१९०२	पिप्पली	... ८४२	पीलु	... ७०५
पाश्या	...२३३४	"	...१९१५	पिप्पलीमूल	१९२७	"	...२७२२
पाश्चात्य	२१८६	"	...२९३०	पिप्लु	...११७२	पीलुपर्णी	... ८१६
पाषाण	... ६४०	पिण्डक	...१३३०	पिल्ल	...११९३	"	... ९२६
पाषाणदारण	१९९७	पिण्डिका	१५८०	पिशङ्ग	... ३०९	पीवन्	...२१४६
पिक	...१०२६	पिण्डीतक	७५३	पिशाच	... २२	पीवर	...२१४६
पिङ्ग	... ३०९	पिण्याक	...२३५३	पिशित	...११९९	"	...२२४८
पिङ्गल	... २०७	"	...२९५९	पिशुन	...१३२२	पीवरस्तनी	१८४९
"	... ३०९	पितरौ	...११४७	"	...२११८	पुंश्चली	...१०९४
पिङ्गला	... १५३	पितामह	... ३१	"	...२५८९	पुंस्	...१०७६
पिचण्ड	...१२२७	"	...११३९	पिशुना	... ९१४	पुक्कस	...१९६८
"	...२९३०	पितृ	...११३०	पिष्टक	...१८०२	पुङ्ख	...२९२९
पिचण्डिल	११६२	"	...११४७	पिष्टपचन	१७७१	पुङ्गव	...२१४२
पिचु	...१९१८	पितृदान	...१४१४	पिष्टात	...१३५२	पुच्छ	...१५६७
पिचुमन्द	... ७७३	पितृपति	... ११५	पीठ	...१३५०	पुञ्ज	...१०७२
पिचुल	... ७२८	"	... १४९	पीडन	...१६८६	पुटभेद	... ४८०
पिच्चट	...१९१७	पितृपितृ	...११३९	पीडा	... ४६६	पुटभेदन	... ५९४
पिच्छ	...१०५०	पितृयज्ञ	...१३८१	पीत	... ३०५	पुटी	...२९७८
"	...२९५५	पितृप्रसू	... २२०	"	...२७१३	पुण्डरीक	... १५१
पिच्छा	... ७४२	पितृवन	...१७०४	पीतक	... ८८३	"	... ५४९
"	...२९१२	पितृव्य	...११३६	पीतदारु	... ७५५	"	...१३५७
पिच्छिल	...१७९८	पितृसंनिभ	२०५१	पीतद्रु	... ७६८	पुण्डरीकाक्ष	३७
पिच्छिला	७४१	पित्त	...११९८	"	... ८५१	पुण्ड्र	... ९७५
"	... ७७३	पित्र्य	...१४०१	पीतन	... ७०२	पुण्ड्रक	... ९७२
पिञ्ज	...१६९८	" (तीर्थ)	१४५४	"	...१३२१	पुण्य	... २६२
पिञ्जर	...१९१३	पित्सत	...१०५५	"	...१९१३	"	...२६५५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
पुण्यक	१४२७	पुरावृत्त	३१९	पुष्प	९१३	पूप...	१८०२
पुण्यजन	१२०	पुरी	५९४	,,	१११५	पूर	२९३५
पुण्यजनेश्वर	१३८	पुरीतत्	१२०५	पुष्पक	१४०	पूरणी	७४१
पुण्यभूमि	५७२	पुरीष	१२०९	,,	१९१२	पूरित	२२२१
पुण्यवत्	२०३०	पुरु	२१५१	पुष्पकेतु	१९१२	पूरुष	१०७६
पुत्तिका	१०४१	पुरुष	२७२	पुष्पदन्त	१५२	पूर्ण	२१५५
पुत्र	११२८	,,	६९९	पुष्पधन्वन्	५२	,,	२२२१
,,	११४८	,,	१०७६	पुष्पफल	६९१	पूर्णकुम्भ	१५३२
पुत्रिका	१९८६	,,	२७७३	पुष्परस	६८३	पूर्णिमा	२२९
पुत्री	११४८	पुरुषोत्तम	४१	पुष्पलिह्	१०४६	पूर्त	१४०८
पुद्गल	२९३५	पुरुहू	२१५१	पुष्पवती	१११४	पूर्व	२१८५
पुनःपुनर्	२८५१	पुरुहूत	८२	पुष्पवत्	२३५	,,	२६०२
पुनर्	२८४१	पुरोग	१६११	पुष्पसमय	२५२	पूर्वज	११५९
,,	२८७९	पुरोगम	१६१२	पुष्य	१८८	पूर्वदेव	२४
पुनर्नवा	९४६	पुरोगामिन्	१६१२	पुष्यरथ	१५७०	पूर्वपर्वत	६३७
पुनर्भव	१२३९	पुरोडाश	२९३६	पुस्त	१९८५	पूर्वा	१४७
पुनर्भू	१११९	पुरोधस्	१४७७	पूग	९८६	पूर्वद्युस्	२८९०
पुन्नाग	६९९	पुरोभागिन्	२११७	,,	२३७४	पूषन्	२०३
पुर्	५९४	पुरोहित	१४७७	पूजन	२६४८	पृक्ति	२२६८
पुर	७१६	पुलाक	२३४५	पूजा	१४२१	पृच्छा	३३०
,,	२७०२	पुलिन	४८४	पूजित	२२२०	पृतना	१६२३
पुरःसर	१६११	पुलिन्द	१९६९	,,	२५०२	,,	१६२९
पुरतस्	२८६३	पुलोमजा	८९	पूज्य	२०३४	पृथक्	२८५४
पुरद्वार	६२५	पुषित	२२१८	,,	२६३६	पृथक्पर्णी	८३३
पुरंदर	८२	पुष्कर	१४३	पूत	१४४२	पृथगात्मता	२७६
पुरंध्री	१०८६	,,	४७४	,,	१७५३	,,	१४२८
पुरस्	२७०२	,,	५४८	,,	२१३५	पृथग्जन	१९६०
,,	२८६३	,,	९३९	पूतना	७६६	,,	२५४५
पुरस्कृत	२५०२	,,	२७०७	पूतिक	७४४	पृथग्विध	२२११
पुरस्तात्	२८२७	पुष्कराह्व	१०३१	पूतिकरज	७४४	पृथिवी	५६३
पुरा	२८४२	पुष्करिणी	५२१	पूतिकाष्ठ	७५६	पृथु	१७८०
पुराण	३२१	पुष्कल	२१४१	,,	७६८	,,	१७८७
,,	२१७८	पुष्ट	२२१८	पूतिगन्धि	३००	,,	२१४५
पुरातन	२१७८	पुष्प	६८२	पूतिफली	८४०	,,	२२४८

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
पृथुक	...१०६३	पैतृष्वसेय	११२३	प्रकाश	...२७७१	प्रजविन्	...१६१४
,,	...१८०१	पैतृष्वस्त्रीय	११३३	प्रकीर्णक	...१५२९	प्रजा	...२३९८
,,	...२३४०	पैत्र (अहोरात्र)	२५६	प्रकीर्य	... ७४४	प्रजाता	...११०६
पृथुरोमन्	५००	पोगण्ड	...११६५	प्रकृति	... २७२	प्रजापति	... ३४
पृथुल	...२१४५	पोटगल	... ९७३	,,	... ४३६	प्रजावती	...११३४
पृथ्वी	... ५६३	,,	... ९७४	,,	...१५०३	प्रज्ञा	... २७८
,,	...१७८०	पोटा	...११०४	,,	...२४८०	,,	...१०९८
,,	...१७८७	पोत	...१०६३	प्रकोष्ठ	...१२३४	प्रज्ञान	...२५७९
पृथ्वीका	... ८९८	,,	...२४५४	प्रक्रम	...२३०१	प्रज्ञु	...११६७
पृदाकु	... ४५०	पोतवणिज्	४९०	प्रक्रिया	...१५२९	प्रडीन	...१०६१
पृश्नि	... २१०	पोतवाह	... ४९१	प्रक्वण	... ३६०	प्रणय	...२२९९
,,	...११७०	पोताधान	५०४	प्रक्वाण	... ३६०	,,	...२६३८
पृश्निपर्णी	८३३	पोत्र	...२६९६	प्रक्ष्वेडन	...१६४२	प्रणव	... ३१८
पृषत्	... ४७९	पोत्रिन्	... ९९१	प्रगण्ड	...१२३४	प्रणाद	... ३३२
पृषत	... ४७९	पोष्टृ	...२४५३	प्रगतजानुक	११६७	प्रणाली	... ५३७
,,	...१००८	पौण्डर्य	... ९०३	प्रगल्भ	...२०७५	प्रणिधि	...१४९३
पृषत्क	...१६४०	पौत्री	...११३२	प्रगाढ	...२४२३	,,	...२५३४
पृषदश्व	... १२३	पौर	... ९८१	प्रगुण	...२१६८	प्रणिहित	...२१९७
पृषदाज्य	...१४००	पौरस्त्य	... २१८५	प्रगे	...२८८७	प्रणीत	...१३९२
पृष्ठ	...१२२९	पौरुष	...१२४८	प्रग्रह	...१७०५	,,	...१७९७
पृष्ठवंशाधर	१२२६	,,	...२७८१	,,	...२८०९	प्रणुत	...२२४३
पृष्ठास्थि	...१२११	पौरोगव	...१७६१	प्रग्राह	...२८०९	प्रणेय	...२०७४
पृष्ठ्य	...१५५९	पौर्णमास	...१४४८	प्रग्रीव	...२९६५	प्रतन	...२१७८
,,	...२३३२	पौर्णमासी	२२९	प्रघण	... ६१७	प्रतल	...१२४२
पेचक	...१०१७	पौलस्त्य	... १३७	प्रघाण	... ६१७	,,	...१२४३
,,	...२३४६	पौलि	...१८००	प्रचक्र	...१६५९	प्रताप	...१५०७
पेटक	...१९८८	पौष	... २४४	प्रचलायित	२०८९	प्रतापस	... ८१०
पेटा	...१९८८	पौष्कर	... ९३९	प्रचुर	...२१५०	प्रति	...२८२५
पेटी	...२९७८	प्याट्	...२८६२	प्रचेतस्	... १२१	प्रतिकर्मन्	१२७२
पेलव	...२१५६	प्रकाण्ड	... २६८	प्रचोदनी	... ८३६	प्रतिकूल	...२१९२
पेशल	...१९६६	,,	... ६६९	प्रच्छदपट	१३०६	प्रतिकृति	...२००१
,,	...२७४५	प्रकाम	...१८२०	प्रच्छन्न	... ६२०	प्रतिक्रुष्ट	...२१३२
पेशी	...१०६२	प्रकार	...२६६०	प्रच्छर्दिका	११८४	प्रतिक्षिप्त	२१०८
पैठर	...१७९६	प्रकाश	... २१३	प्रजन	...२२९९	प्रतिख्याति	२३०६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
प्रतिग्रह	...१६२६	प्रतिश्रुत् ...	३६२	प्रत्यय	...२६३०	प्रपञ्च	...२३९१
प्रतिग्राह	...१३५१	प्रतिष्टम्भ	२३०३	प्रत्ययित	...१४९४	प्रपद	...१२१६
प्रतिघा	... ४१३	प्रतिसर	...२६८३	प्रत्यर्थिन्	...१४९०	प्रपा	... ६०७
प्रतिघातन	१६९६	प्रतिसीरा	१३१४	प्रत्यवसित	२२४५	प्रपात	... ६४१
प्रतिच्छाया	२०००	प्रतिहत	...२१०७	प्रत्याख्यात	२१०५	प्रपितामह	११३९
प्रतिजागर	२३०६	प्रतिहारक	१९५१	प्रत्याख्यान	२३१२	प्रपुन्नाड	... ९४२
प्रतिज्ञात	...२२४१	प्रतिहास	... ८०१	प्रत्यादिष्ट	२१०५	प्रपौण्डरीक	९०३
प्रतिज्ञान	... २८६	प्रतीक	...१२१३	प्रत्यादेश	...२३१२	प्रफुल्ल	... ६६३
प्रतिदान	...१८६८	,,	...२३४९	प्रत्यालीढ	१६३८	प्रवन्धकल्पना	३२२
प्रतिध्वान	... ३६२	प्रतीकार	...१६८८	प्रत्यासार	१६२६	प्रबोधन	...१३१७
प्रतिनिधि	...२००१	प्रतीकाश	...२००४	प्रत्याहार	...२२८२	प्रभञ्जन	... १२५
प्रतिपत्	... २१७	प्रतीक्ष्य	...२०३४	प्रत्युत्क्रम	...२३०१	प्रभव	...२७५५
,,	... २७९	प्रतीची	... १४७	प्रत्युषस्	... २१९	प्रभा	... २१२
प्रतिपन्न	...२२४०	प्रतीत	...२०४३	प्रत्यूष	... २१९	प्रभाकर	... २०१
प्रतिपादन	१४११	,,	...२४९८	प्रत्यूह	...२२८८	प्रभात	... २२०
प्रतिबद्ध	...२१०७	प्रतीप	...२६२४	प्रथम	...२१८५	प्रभाव	...१५०५
प्रतिबन्ध	...२३०३	प्रतीपदर्शिनी	१०७८	,,	...२६२३	,,	...१५०७
प्रतिबिम्व	२०००	प्रतीर	... ४८१	प्रथा	...२२६८	प्रभिन्न	...१५३९
प्रतिभय	... ४०२	प्रतीवाप	...२५६५	प्रथित	...२०४३	प्रभु	...२०४६
प्रतिभान्वित	२०७५	प्रतीहार	... ६२४	प्रदर	...२६६४	प्रभूत	...२१५०
प्रतिभू	...२०१७	,,	...१४७९	प्रदीप	...१३५०	प्रभ्रष्टक	...१३४४
प्रतिमा	...२०००	,,	...२६७५	प्रदीपन	... ४५८	प्रमथ	... ७०
प्रतिमान	...१५४५	प्रतीहारी	...२६७५	प्रदेशन	...१५२२	प्रमथन	...१६९७
,,	...२०००	प्रतोली	... ५९८	प्रदेशिनी	...१२३६	प्रमथाधिप	६२
प्रतिमुक्त	...१५९७	प्रत्न	...२१७८	,,	...१२३७	प्रमद	... २६३
प्रतियत्न	...२५४८	प्रत्यक्	...२८९५	प्रदोष	... २२६	प्रमदवन	... ६५५
प्रतियातना	२०००	प्रत्यक्पर्णी	८२६	प्रद्युम्न	... ४९	प्रमदा	...९०८०
प्रतिरोधिन्	१९७८	प्रत्यक्श्रेणी	८२४	प्रद्राव	...१६८९	प्रमनस्	...२०३९
प्रतिवाक्य	३३०	,,	... ९३७	प्रधन	...१६७४	प्रमा	...२२६९
प्रतिविषा	... ८४७	प्रत्यक्ष	...२१८२	प्रधान	... २७२	प्रमातृ	...२४४२
प्रतिशासन	२३१७	प्रत्यग्र	...२१७९	,,	...१४७७	प्रमाण	...२४४२
प्रतिश्याय	११७६	,,	...२५२५	,,	...२१३८	प्रमाद	... ४२२
प्रतिश्रय	...२६४१	प्रत्यन्त	... ५७१	,,	...२५७९	प्रमापण	...१६९२
प्रतिश्रव	... २७८	प्रत्यन्तपर्वत	६४६	प्रधि	...१५७९	प्रमिति	...२२६९

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
प्रमीत	...१४०५	प्रवृद्ध	...२१७७	प्रसिद्ध	...२५४३	प्रांशु	...२१६४
"	...१७०२	"	...२२०१	प्रसू	...११३१	प्राकार	... ५९९
प्रमीला	... ४३५	"	...२५०४	"	...२७९४	प्राकृत	...१९६०
"	...२६८७	प्रवेक	...२१३८	प्रसूजनयितारौ	११४७	प्राग्दक्षिण	५७०
प्रमुख	...२१३८	प्रवेणी	...१२६९	प्रसूता	...११०६	प्राग्वंश	...१३८४
प्रमुदित	...२२३०	"	...१५५२	प्रसूति	...२२७०	प्राग्रहर	...२१४०
प्रमोद	... २६३	प्रवेष्ट	...१२३३	प्रसूतिका	...११०६	प्राग्र्य	...२१४०
प्रयत	...१४४२	प्रव्यक्त	...२१८७	प्रसूतिज	... ४६६	प्राघार	...२२७०
प्रयस्त	...१७९७	प्रश्न	... ३३०	प्रसून	... ६८२	प्राच	...२८८०
प्रयाम	...२२९६	प्रश्रय	...२२९९	"	...२५८०	"	...२८९५
प्रयोगार्थ	...२३०१	प्रश्रित	...२०७४	प्रसृत	...२२०१	प्राचिका	...२९१०
प्रलम्बघ्न	... ४५	प्रष्ठ	...१६११	प्रसृता	...१२१८	प्राची	... १४७
प्रलय	... २५९	प्रष्ठवाह	...१८३३	प्रसृति	...१२४४	प्राचीन	... ५९९
"	... ४२८	प्रष्ठौही	...१८४६	प्रसेव	...१७५९	प्राचीना	... ८१८
"	...१६९९	प्रसन्न	... ४९५	प्रसेवक	... ३७५	प्राचीनाबीत	१४५२
प्रलाप	... ३४१	प्रसन्नता	... १७७	प्रस्तर	... ६४०	प्राच्य	... ५७०
प्रवण	...२४४७	प्रसन्ना	...२००८	"	...२६५८	प्राजन	...१७३१
प्रवयस्	...११५८	प्रसभ	...१६८४	प्रस्ताव	...२२९८	प्राजितृ	...१५८६
प्रवर्ह	...२१३९	प्रसर	...२२९५	प्रस्थ	... ६४२	प्राज्ञ	...१३६३
प्रवह	...२२८५	प्रसरण	...१६५९	"	...१८८४	प्राज्ञा	...१०९८
प्रवहण	...१५७१	प्रसव	...२२७०	"	...२५१०	प्राज्ञी	...१०९८
प्रवह्लिका	३२२	"	...२७५१	प्रस्थपुष्प	... ८०६	प्राज्य	...२१५०
प्रवारण	...२२५६	प्रसवबंधन	६७८	प्रस्थमान	...१८७७	प्राड्विवाक	१४७८
प्रवाल	... ३७५	प्रसव्य	...२१९२	प्रस्थान	...१६५८	प्राण	... १२६
"	...१८९७	प्रसह्य	...२८६९	"	...२५६९	"	...१६७२
"	...२७४४	प्रसाद	... १७७	प्रस्फोटन,	...१७५८	"	...१७०६
प्रवासन	...१६९३	"	...२५१६	प्रस्रवण	... ६४३	"	...१९१५
प्रवाह	...२२८५	प्रसाधन	...१२७२	प्रस्राव	...१२०८	प्राणिन्	... २७५
प्रवाहिका	११८३	प्रसाधनी	...१३५२	प्रहर	... २२७	प्रातर्	...२८८७
प्रविदारण	१६७४	प्रसाधित	...१२७४	प्रहरण	...१६३२	प्राथमकल्पिक	१३७४
प्रविश्लेष	...२२९०	प्रसारिणी	... ९५३	प्रहस्त	...१२४२	प्रादुस्	...२८४७
प्रवीर्ण	...२०३२	प्रसारिन्	...२०८६	प्रहि	... ५१९	"	...२८७३
प्रवृत्ति	... ३२५	प्रसित	...२०४२	प्रहेलिका	... ३२२	प्रादेश	...१२४०
"	...२२८५	प्रसिति	...२२७८	प्रह्लन्न	...२२३०	प्रादेशन	...१४१२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः
प्राध्वम्	...२८५७
प्राधान्य	...२५१८
प्रान्तर	... ५९१
प्राप्त	...२१९७
,,	...२२३३
प्राप्तपञ्चत्व	...१७०१
प्राप्तरूप	२५९७
प्राप्ति	...२४७२
प्राप्य	...२२०९
प्राभृत	...१५२२
प्राय	...१४५७
,,	...२६४२
प्रायस्	...२८८२
प्रार्थित	...२२१९
प्रालम्ब	...१३४५
प्रालम्बिका	१२८२
प्रालेय	... १८१
प्रावरण	...१३१०
प्रावार	...१३०८
प्रावृत	...१३००
प्रावृष्	... २५३
प्रावृषायणी	८२१
प्रास	...१६५४
प्रासङ्ग	...१५८२
प्रासङ्ग्य	१८३४
प्रासाद	... ६११
प्रासिक	...१६०८
प्राह्ण	... २२१
प्रिय	...११४४
,,	...२१३१
प्रियक	... ७३२
,,	... ७३६
,,	... ७६०
,,	...१००५
प्रियङ्गु	... ७५९
,,	...१७४६
प्रियता	... ४१५
प्रियंवद	...२०९७
प्रियाल	... ७१८
प्रीणन	...२२५८
प्रीत	...२२३०
प्रीति	... २६३
प्रुष्ट	...२२२२
प्रेक्षा	... २५९
,,	...२७८४
प्रेङ्खा	...१५७३
प्रेङ्खित	...२१९८
प्रेत	...१७०१
,,	...२४५४
प्रेता	... ४६४
प्रेत्य	...२८६५
प्रेमन्	... ४१५
,,	... ४१५
प्रेष्ठ	...२२४७
प्रेषण	...२७७५
प्रैष्य	...१९६३
प्रोक्षण	...१४०४
प्रोक्षित	...१४०५
प्रोथ	...१५६५
प्रोष्ठपदा	... १८९
प्रोष्ठी	... ५०३
प्रौढ	...२१७७
प्रौष्ठपद	... २४८
प्लक्ष	... ७१३
,,	... ७३५
प्लव	... ४८८
,,	... ५१४
,,	... ९१२
प्लव	...१०५६
,,	...१९६७
प्लवग	... ९९३
,,	...२३८२
प्लवङ्ग	... ९९३
प्लवङ्गम	...२६१०
प्लाक्ष	... ६८५
प्लीहन्	...१२०५
प्लीहशत्रु	७४६
प्लुत	...१५६४
प्लुष्ट	...२२२२
प्लोष	...२२६७
प्सात	...२२४५
फ.	
फणा	... ४५५
फणिज्जक	८०६
फणिन्	... ४५२
फल	..१२९४
,,	...१६४८
,,	...१७३२
,,	...२७३७
,,	...२९४०
फलक	...१६४८
फलकपाणि	१६०९
फलत्रिक	१९२९
फलपाकान्ता	६६१
फलपूर	... ८०५
फलवत्	... ६६२
फलाध्यक्ष	७३९
फलिन्	... ७५९
,,	... ६६२
फलिन	... ६६२
फलिनी	... ७५९
,,	... ९२१
फली	... ७५९
फलेग्रहि	... ६६१
फलेरुहा	... ७५७
फल्गु	... ७७१
,,	...२१३७
फाणित	...१७९३
फाण्ट	...२९१३
फाल	...१२९५
,,	...१७३३
फाल्गुन	... २४४
फाल्गुनिक	२४५
फाल्गुनी	...२९०६
फुल्ल	... ६६४
फेन	...१९१६
,,	...२९३३
फेनिल	... ७११
,,	... ७२१
फेरव	... ९९८
फेरु	... ९९८
फेला	...१८१९
ब.	
बक	...१०३१
बकुल	... ७७७
बडिश	...४९९
बत	...२८२३
बदर	... ७२२
बदरा	... ८८०
,,	... ९५०
बदरी	... ७२१
बद्ध	...२१०८
,,	...२२१४
बधिर	...११६९
बन्दिन्	...१६६२
बन्दी	...१७०५

४ Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
बन्धक	...२५२९	बलवत्	...२८५३	बहुला	...२७३३	बाहुज	...१४६९
बन्धकी	...१०९४	बलविन्यास	१६२५	बहुलीकृत	१७५३	बाहुदा	... ५३२
बन्धन	...१५२०	बला	... ८६२	बहुवारक	... ७१७	बाहुमूल	...१२३१
,,	...२२७८	बलाका	...१०३७	बहुविध	...२२११	बाहुयुद्ध	...१६८०
बन्धनालय	१७०५	बलात्कार	१६८४	बहुवेतस	... ५७५	बाहुल	... २५०
बन्धनस्तंभ	१५४९	बलराति	... ८५	बहुसुता	... ८४९	बाहुलेय	... ७९
बन्धु	...११४२	बलाहक	... १५७	बहुसूति	...१८४७	बाह्य	...२८८३
बन्धुजीवक	७९४	बलि	...१३८०	बाकुची	... ८४०	बाह्लिक	...१५५७
बन्धुता	...११४३	,,	...१५२१	बाढ	...१३३	,,	...२९५८
बन्धुर	...२१६३	,,	...२७२५	,,	...२४२३	बाह्लीक	...१३२१
बन्धुल	...११३५	बलिध्वंसिन्	४२	बाण	...१६४०	,,	...१७८६
बन्धूक	... ७९४	बलिपुष्ट	१०२७	,,	...२४२५	,,	...२३५३
बन्धूकपुष्प	७३६	बलिभुज्	...१०२८	बाणा	... ७९७	बिड	...१७९१
बभ्रु	...२६७६	बलिर	...११७१	बादर	...१२९५	बिडाल	... ९९९
बर्बर	... ८२८	बलिसद्मन्	४३९	बाधा	...४६६	बिन्दु	... ४७९
बर्बरा	... ९२७	बलीवर्द	...१८२५	बान्धकिनेय	११२५	बिन्दुजालक	१५४६
बर्ह	... ९१३	बल्लव	...१७६१	बान्धव	...११४२	बिभीतक	... ७६४
,,	...१०५०	,,	...१८२१	बार्हत	... ६६८	बिब्बोक	... ४२४
,,	...२८०७	बल्वज	... ९७४	बाल	... ८९२	बिम्ब	... १७५
बर्हिन्	...१०४७	बष्कयणी	१८४८	,,	...११५७	बिम्बिका	९२६
बर्हिण	...१०४७	बस्त	...१८५८	,,	...२७४६	बिल	... ४४०
बर्हिर्मुख	... १७	बहिर्द्वार	... ६२५	बालगर्भिणी	१८४६	बिलेशय	... ४५३
बर्हिस्	१०७	बंहिष्ठ	...२२४७	बालतनय	७४७	बिल्व	... ७१२
बर्हिष्ठ	... ८९२	बहिस्	...२८८३	बालतृण	... ९८३	बिस	... ५५१
बल	... ४८	बहु	...२१५०	बालमूषिका	१०११	बिसकण्ठिका	१०३७
,,	...१५०२	बहुकर	...२०५८	बाला	... ३९०	बिसप्रसून	५४८
,,	...१६२४	बहुगर्ह्यवाच्	२०९६	बालिश	...२१२०	बिसिनी	... ५४४
,,	...१६७१	बहुपाद्	... ७१३	,,	...२७७१	बिस्त	...१८७९
,,	...२७२६	बहुप्रद	...२०२६	बालेय	...१८६१	बीज	... २७१
,,	...२९३९	बहुमूल्य	...१२९९	बालेयशाक	८२८	,,	...११९७
बलदेव	... ४५	बहुरूप	...१३२९	बाल्य	...११५३	बीजकोश	५५३
बलभद्र	... ४५	बहुल	...२१५०	बाष्प	...२५९५	बीजपूर	... ८०५
बलभद्रिका	९४९	,,	...२७३३	बाष्पिका	...१७८७	बीजाकृत	१७२३
बलवत्	...११६१	बहुला	... ८९८	बाहु	...१२३३	बीज्य	...१३५७

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
बीभत्स	... ३९६	ब्रह्मदर्भा	... ९३८	भगिनी	...११३१	भर्ग	... ६६
,,	... ३९९	ब्रह्मदारु	... ७३१	भङ्ग	... ४७७	भर्तृ	...११४४
,,	...२८०४	ब्रह्मन्	... ३१	भङ्गा	...१७४७	,,	...२४५३
बुक	... ८११	,,	...२५६३	भङ्गि	...२९११	भर्तृदारक	३८६
बुक्का	...१२०२	ब्रह्मपुत्र	... ४५८	भजमान	...१५१६	भर्तृदारिका	३८७
बुद्ध	... २५	ब्रह्मबन्धु	...२५४२	भट	...१५८९	भर्त्सन	... ३३८
,,	...२२४०	ब्रह्मबिन्दु	...१४३०	भटित्र	...१७९६	भर्मन्	...१८९५
बुद्धि	... २७८	ब्रह्मभूय	...१४५५	भट्टारक	... ३८७	,,	...२००५
बुद्बुद	...२९३२	ब्रह्मयज्ञ	...१३८१	भट्टिनी	... ३८८	भल्ल	... ९९५
बुध	... १९६	ब्रह्मवर्चस्	१४२९	भण्टाकी	... ८७६	,,	...२९३६
,,	...१३६२	ब्रह्मसायुज्य	१४५५	भण्डिल	... ७७५	भल्लातकी	७३३
,,	...२५३५	ब्रह्मसू	... ५३	भण्डी	... ८३०	भल्लुक	... ९९४
बुधित	...२२४०	ब्रह्मसूत्र	...१४५१	भण्डीरी	... ८३०	भल्लूक	... ९९५
बुध्न	... ६७२	ब्रह्माञ्जलि	१४३०	भद्र	... २६५	भव	... ६८
बुभुक्षा	...१८१५	ब्रह्मासन	...१४३१	,,	...१८२५	,,	...२७४७
बुभुक्षित	...२०६४	ब्राह्म	...१४५४	भद्रकुंभ	...१५३२	भवन	... ६०२
बुस	...१७५१	,,(अहोरात्र)	२५७	भद्रदारु	... ७५५	भवानी	... ७३
बुस्त	...२९६२	ब्राह्मण	...१३६१	भद्रपर्णी	... ७२०	भविक	... २६६
बृहत्	...२१४५	ब्राह्मणयष्टिका	८२७	भद्रबला	... ९५४	भवितृ	...२०८३
बृहतिका	...१३०८	ब्राह्मणी	... ८२७	भद्रमुस्तक	९६८	भविष्णु	...२०८३
बृहती	... ८३५	ब्राह्मण्य	...२३३१	भद्रयव	... ७८२	भव्य	... २६६
,,	...२४८४	ब्राह्मी	... ७०	भद्रश्री	...१३३५	भषक	...१९७२
बृहत्कुक्षि	...११६२	,,	... ३१२	भद्रासन	...१५३०	भस्त्रा	...१९९५
बृहद्भानु	... १०८	,,	... ९२३	भय	... ४०३	भस्मगन्धिनी	८८९
बृहस्पति	... १९२	**भ**		भयंकर	... ४०२	भस्मगर्भा	७७४
बृंहित	...१६८२	भ	... १८६	भयद्रुत	...२१०९	भा	... २१२
बोधकर	...१६६१	भक्त	...१८०३	भयानक	... ३९५	भाग	...१८८५
बोधिद्रुम	... ६८९	भक्षक	...२०६५	,,	... ४०१	भागधेय	... २७०
बोल	...१९१५	भक्षित	...२२४५	भर	... १३१	,,	... १५२१
ब्रध्न	... २०१	भक्ष्यकार	१७६३	भरण	...२००६	भागिनेय	...११३८
ब्रह्मचारिन्	१३५९	भग	...१२२५	भरण्य	...२००६	भागीरथी	५२९
,,	...१४३७	,,	...२३८७	भरण्यभुज्	२०६२	भाग्य	... २७०
ब्रह्मण्य	... ७३१	भगन्दर	...११८५	भरत	...१९५३	,,	...२६४५
ब्रह्मत्व	...१४५५	भगवत्	... २६	भरद्वाज	...१०१८	भाजन	...१७७३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
भाण्ड	...१७७३	भास्कर	... २०१	भुजङ्गभुज्	१०४७	भूरि	...२७००
,,	...२४२२	भास्वत्	... २०२	भुजङ्गम	...४५०	भूरिफेना	... ९३५
भाद्र	... २४८	भिक्षा	...२२६२	भुजङ्गाक्षी	...८७८	भूरिमाय	... ९९७
भाद्रपद	... २४८	,,	...२७८४	भुजशिरस	१२३०	भूरुण्डी	... ७८७
भाद्रपदा	... १८९	भिक्षु	...१३५९	भुजान्तर	१२२८	भूर्ज	... ७४०
भानु	... २०६	,,	...१४३५	भुजिष्य	...१९६३	भूषण	...१२७५
,,	... २११	भित्त	... १७६	भुवन	... ४३९	भूषित	...१२७४
,,	...२५४४	भित्ति	...६००	,,	... ४७३	भूष्णु	...२०८३
भामिनी	...१०८१	भिदा	...२२६०	,,	... ५६८	भूस्तृण	... ९८२
भार	...१८८०	भिदुर	... ९३	भू	... ५६०	भृगु	... ६४१
भारत	... ५६९	भिन्दिपाल	१६५०	भूत	... २२	भृङ्ग	... ९१७
भारती	... ३१२	भिन्न	...२१८९	,,	...२२३३	,,	...१०२०
भारद्वाजी	८८१	,,	...२२२५	,,	...२४९०	,,	...१०४६
भारयष्टि	१९८९	भिषज्	...११८७	भूतकेश	...१९२८	भृङ्गराज	९५१
भारवाह	...१९५९	भिःसटा	...१८०४	भूतवेशी	... ७९०	भृङ्गार	...१५३२
भारिक	...१९५९	भिःसा	...१८०३	भूतात्मन्	२५४५	भृङ्गारी	...१०४३
भार्गव	... १९४	भी	... ४०३	भूतावास	... ७६५	भृतक	...१९५८
भार्गवी	...९६५	भीति	... ४०६	भूति	... ७१	भृति	...२००५
भार्गी	... ८२७	भीम	... ६८	,,	...२४७३	भृतिभुज्	...१९५८
भार्या	...१०८५	,,	... ४०१	भूतिक	...२३५०	भृत्य	...१९६२
भार्यापती	११४९	भीरु	...१०७९	भूतेश	... ६१	भृत्या	...२००५
भाव	... ३८५	,,	...२०७७	भूदार	... ९९२	भृश	... १३२
,,	... ४०४	भीरुक	...२०७७	भूदेव	...१३६०	भृष्टयव	...१८०१
भाव	...२७५०	भीलुक	...२०७७	भूनिम्ब	... ९३४	भेक	... ५१४
भावबोधक	४०४	भीषण	... ४०१	भूप	...१४७०	भेकी	... ५१५
भावित	...१३४१	भीष्म	... ४०१	भूपदी	... ७८८	भेद	...१४०२
,,	...१७९९	भीष्मसू	... ५२९	भूभृत्	...२४५६	,,	...१५१०
,,	...२२३३	भुक्त	...२२४६	भूमि	... ५६०	भेदित	...२२२५
भावुक	... २६६	भुक्तसमुज्झित	१८१९	भूमिजस्बुका	७२४	भेरी	... ३७३
भाषा	... ३१२	भुग्न	...२१६७	,,	... ८८४	भेषज	...११७४
भाषित	... ३१३	,,	...२२०६	भूमिस्पृक्	१७०८	भैक्ष	...१४४५
,,	...२२३९	भुज	...१२३३	भूयस्	...२१५१	भैरव	... ४००
भाष्य	...२९५७	भुजग	... ४५०	भूयिष्ठ	...२१५१	भैषज्य	...११७४
भास्	... २१२	भुजङ्ग	... ४५०	भूरि	...२१५१	भोग	...२३८०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः
भोगवती	२४७४
भोगिन्	४५४
भोगिनी	१०८३
भोजन	१८१७
भोस्	२८६२
भौम	१९५
भौरिक	१४८२
भ्रकुंस	३८३
भ्रकुटि	४३५
भ्रम	२८५
,,	४८०
,,	२२६७
भ्रमर	१०४६
भ्रमरक	१२६६
भ्रमि	२२६७
भ्रष्ट	२२३२
भ्राजिष्णु	१२७५
भ्रातर	११४६
भ्रातृज	११४६
भ्रातृजाया	११३४
भ्रातृभगिनी	११४६
भ्रातृव्य	२६२७
भ्रात्रीय	११४६
भ्रान्ति	२८५
भ्राष्ट्र	१७६७
भ्रुकुंस	३८३
भ्रुकुटि	४३५
भ्रू	१२५७
भ्रूकुंस	३८३
भ्रूकुटि	४३५
भ्रूण	२४२५
,,	११५१
भ्रेष	१५१४

म

शब्दः	पंक्तिः
मकर	५०७
मकरध्वज	५२
मकरन्द	६८३
मकुष्टक	१७४०
मकूलक	९३६
मख	१३७९
मगध	१६६२
मघवत्	८१
मङ्क्षु	२८५२
मङ्गल	२६५
मङ्गल्यक	१७४०
मङ्गल्या	१३२७
मर्चिचका	२६८
मंच	१३४९
मज्जा	६७३
मञ्जरी	६७५
मञ्जिष्ठा	८२९
मञ्जीर	१२९२
मञ्जु	२१२९
मञ्जुल	२१२९
मञ्जूषा	१९८८
मठ	६०८
मड्डु	३७७
मणि	१८९३
मणिक	१७६८
मणिबन्ध	१२३५
मणिमन्थ	१७९०
मण्ड	७५१
,,	१८०४
मन्डन	१२७७
,,	२०८२
मण्डप	६१०
मण्डल	१५६

शब्दः	पंक्तिः
मण्डल	१७५
,,	२०९
मण्डलक	११८२
मण्डलाग्र	१६४६
मण्डलेश्वर	१४७२
मण्डहारक	१९४९
मण्डित	१२७३
मण्डूक	५१४
मण्डूकपर्ण	७६१
मण्डूकपर्णी	८३०
मण्डूर	१९०३
मतङ्गज	१५३६
मतल्लिका	२६८
मति	२७८
मत्त	१५३९
,,	२०७१
,,	२२३०
मत्तकाशिनी	१०८२
मत्सर	२६८०
मत्स्य	५००
मत्स्यण्डी	१७९३
मत्स्यपित्ता	८२०
मत्स्यवेधन	४९९
मत्स्याक्षी	९२३
मत्स्याधानी	४९९
मथित	१८१३
मथिन्	१८५४
मद	१५४१
,,	२२७४
,,	२५१७
मदकल	१५३८
मदन	४९
,,	७५४
,,	८०४

शब्दः	पंक्तिः
मदस्थान	२०१०
मदिरा	२००९
मदिरागृह	६०८
मदोत्कट	१५३८
मद्गु	१०५६
मद्गुर	५०५
,,	१६४९
मद्य	२००९
मधु	२४५
,,	१९२१
,,	२०११
,,	२५४०
मधुक	८६७
मधुकर	१०४५
मधुक्रम	२०१०
मधुद्रुम	७०३
मधुप	१०४५
मधुपर्णिका	७१९
,,	८३७
मधुपर्णी	८१४
मधुमक्षिका	१०४०
मधुयष्टिका	८६७
मधुर	२९४
,,	२७१८
मधुरक	९३३
मधुरसा	८१५
,,	८६३
मधुरा	९५२
मधुरिका	८५८
मधुरिपु	४०
मधुलिह्	१०४५
मधुवार	२०१०
मधुव्रत	१०४५
मधुशिग्रु	७११

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
मधुश्रेणी	८१६	मनोहत	२१०७	मयूख	२१०	मलदूषित	२१३४
मधुष्ठीला	७०४	मनोह्वा	१९२२	„	२३७०	मलयज	१३३५
मधुस्रवा	९३२	मन्तु	१५२०	मयूर	८७१	मलयू	७७१
मधूक	७०३	मन्त्र	२६६९	„	१०४७	मलिन	२१३४
मधूच्छिष्ट	१९२१	मन्त्रज	१५०५	मयूरक	८२५	मलिनी	१११४
मधूलक	७०४	मन्त्रव्याख्याकृत्	१३६७	„	१९०८	मलिम्लुच	१९७८
मधूलिका	८१६	मन्त्रिन्	१४७६	मरकत	१८९०	मलीमस्	२१३४
मध्य	१२३२	मन्थ	१८५४	मरण	१७००	मल्ल	२९३६
„	२६५७	मन्थदण्डक	१८५४	मरीच	१७७८	मल्लक	२९६९
मध्यदेश	५७१	मन्थनी	१८५५	मरीचि	१९८	मल्लिका	७८७
मध्यम	३६३	मन्थर	१६१२	„	२११	मल्लिकाक्ष	१०३६
„	५७१	मन्थान	१८५४	मरीचिका	२१५	मल्लिगन्धिन्	१३२७
„	१२३२	मन्द	१९६५	मरु	५६७	मषी	२९१५
मध्यमा	१०९०	„	२५२४	„	२६६१	मसूर	१७४०
„	१२३८	मन्दगामिन्	१६१२	मरुत्	१२४	मसूरविदला	८६६
मध्याह्न	२२१	मन्दाकिनी	९७	„	१४९	मसृण	१७९९
मध्वासव	२०११	मन्दाक्ष	४०८	„	२४५२	मस्कर	९७०
मनःशिला	१९२२	मन्दार	९९	मरुत्वत्	८१	मस्करिन्	१४३५
मनस्	२७७	„	७००	मरुन्माला	९१४	मस्तक	१२६३
मनसिज	५१	„	८१०	मरुबक	७५३	मस्तिष्क	१२०४
मनस्कार	२८१	मन्दिर	६०२	„	८०६	मस्तु	१८१४
मनाक्	२८६५	„	२७०३	मर्कट	९९४	मह	४३८
मनित	२२४०	मन्दुरा	६०६	मर्कटक	१०१३	महत्	२१४५
मनीषा	२७८	मन्दोष्ण	२१४	मर्कटी	७४५	„	२४९२
मनीषिन्	१३६३	मन्द्र	३६६	„	८२२	महती	२४७३
मनु	२९७०	मन्मथ	४९	मर्त्य	१०७५	महस्	२७९७
मनुज	१०७५	„	६९०	मर्दन	२२९४	महाकन्द	९४५
मनुष्य	१०७५	मन्या	१२०३	मर्दल	३७८	महाकुल	१३५८
मनुष्यधर्मन्	१३६	मन्यु	४११	मर्मन्	२९५५	महाङ्ग	१८५६
मनोगुप्ता	१९२२	„	२६४२	मर्मर	३५७	महाजाली	८८३
मनोजवस्	२०५१	मन्वन्तर	२५८	मर्मस्पृक्	२१९१	महादेव	६४
मनोज्ञ	२१२९	मय	१८५६	मर्यादा	१५१९	महाधन	१२९९
मनोरथ	४१६	मयु	१४१	मल	१२०४	महानस	१७६०
मनोरम	२१२९	मयुकष्ट	१७४०	„	२७२९	महामात्र	१४७७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
महायज्ञ	१३८१	मांस	...२९३९	मातृ	...१८३९	मार्गशीर्ष...	२४३
महारजत	१८९६	मांसल	...११६१	मात्र	...२६९१	मार्गित	...२२३४
महारजन	१९१९	मांसिक	...१९५७	मात्रा	...२१४८	मार्जन	... ७१४
महारण्य	६५१	माक्षिक	...१९२१	मात्रा	...२६९०	मार्जना	...१३१५
महाराजिक	२०	मागध	...१६६२	माद	...२२७४	मार्जार	... ९९९
महारौरव	४६२	,,	...१९३३	माधव	... ३६	मार्जिता	...१७९४
महाशय	...२०३०	मागधी	... ७९०	,,	... २४६	मार्तण्ड	... २०३
महाशूद्री...	११००	,,	... ८४१	माधवक	...२०११	मार्दङ्गिक	१९५४
महाश्वेता	...८६९	माघ	... २४४	माधवी	... ७९२	मार्ष्टि	...१३१५
महासहा	...७९५	माघ्य	... ७९४	माध्वीक	...२०११	मालक	... ७७२
,,	... ९२५	माठर	... २०७	मान	... ४०५	मालती	... ७९३
महासेन ...	७७	माढि	...२९११	,,	...१८७७	माला	...१३४३
महिला	...१०७८	माणवक	...११५७	मानव	...१०७५	मालाकार	१९३९
महिलाह्वया	७५८	,,	...१२८५	मानस	... २७७	मालातृणक	९८२
महिष	... ९९६	माणव्य	...२३३०	मानसौकम्	१०३४	मालिक	...१९३९
महिषी	...१०८३	माणिक्य	...२९५७	मानिनी	...१०८०	मालुधान	४४९
मही	... ५६३	मातङ्ग	...१९६७	मानुष	...१०७५	मालुर	... ७१२
महीक्षित्...	१४७०	,,	...२३७७	मानुष्यक	२३३३	माल्य	...१३४३
महीध्र	... ६३४	मातरपितृ	११४७	माया	...१९५१	माल्यवत्	६३८
महीरुह	... ६५८	मातरिश्वन्	१२२	मायाकार	१९५१	माषपर्णी	९२५
महीलता...	५०९	मातली	... ९०	मायादेवीसुत	३०	माषादि	...१७५४
महीसुत	... १९५	मातापितु	११४७	मायु	...११९८	मास	... २३९
महेच्छ	...२०३०	मातामह	११४०	मायूर	...१०७३	मासर	...१८०५
महेरणा	... ८९६	मातुल	... ८०४	मार	... ४९	मास्म	...२८७१
महेश्वर	... ५९	,,	...११३६	मारजित्	२६	माहिष्य	...१९३४
महोक्ष	...१८२८	मातुलपुत्रक	८०४	मारण	...१६९६	माहेयी	...१८३९
महोत्पल...	५४५	मातुलानी	११३४	मारिष	... ३९०	मितंपच	...२१२१
महोत्साह	२०३१	,,	...१७४७	मारुत	... १२४	मित्र	... २०४
महोद्यम	...२०३१	मातुलाहि	४४९	मार्कव	... ९५१	,,	...१४८६
महौषध	... ८४८	मातुली	...११३४	मार्ग	... २४३	,,	...१४९१
,,	... ९४४	मातुलुङ्गक	८०५	,,	... ५८६	,,	...२६६९
,,	...१७८२	मातृ	... ७०	मार्गण	...१६४१	मिथस्	...२८४७
मा	...२८७१	,,	... ३९०	,,	...२१२३	मिथुन	...१०६४
मांस	...११९९	,,	...११३१	मार्गण	...२३०९	मिथ्या	...२८७८

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
मिथ्यादृष्टि	२८४	मुत्	... २६३	मूर्छित	...२४९९	मृगयु	...१९७०
मिथ्याभियोग	३३१	मुदिर	... १५९	मूर्त	...११९६	मृगरोमज	१२९६
मिथ्याभिशंसन	३३१	मुद्गपर्णी	८७५	,,	...२१७७	मृगव्य	...१९७५
मिथ्यामति	२८५	मुद्गर	...१६४९	मूर्ति	...१२१५	मृगशिरस्	१९०
मिश्रेय	... ८५९	मुधा	...२८५७	,,	...२४६७	मृगशीर्ष	... १९०
मिसि	... ८५८	मुनि	... २८	मूर्तिमत्	...२१७७	मृगाङ्क	... १७३
,,	... ९५२	,,	...१४३६	मूर्धन	...१२६३	मृगादन	... ९९०
मिसी	... ९१६	मुनीन्द्र	... २८	मूर्धाभिषिक्त	१४६९	मृगित	...२२३४
मिहिका	... १८१	मुरज	... ३७२	,,	...२४५७	मृगेन्द्र	... ९८९
मिहिर	... २०३	मुरा	... ८९४	मूर्वा	... ८१५	मृजा	...१३१५
मीढ	...२२१७	मुषित	...२२००	मूल	... ६७२	मृड	... ६१
मीन	... ५००	मुष्क	...१२२६	,,	...२७३५	मृडानी	... ७४
मीनकेतन	४९	मुष्कक	... ७२७	मूलक	... ९६३	मृणाल	... ५५१
मुकुट	...१२७७	मुष्टिबन्ध	२२७७	मूलकर्मन्	...२२५७	मृत्	... ५६४
मुकुन्द	... ८९१	मुसल	...१७५७	मूलधन	...१८६६	मृत	...१७०२
मुकुर	...१३५३	मुसलिन्	... ४७	मूल्य	...१८६५	,,	...१७१२
मुकुल	... ६८१	मुसली	... ८८६	,,	...२००६	मृतस्नात	...२०६३
मुक्तकञ्चुक	४४९	,,	...१०१२	मूषक	...१०११	मृत्तालक	... ९१०
मुक्ता	...१८९२	मुसल्य	...२११५	मूषा	...१९९५	मृत्तिका	... ५६४
मुक्तावली	१२८३	मुस्तक	... ९६७	,,	...२९७१	मृत्यु	...१७००
मुक्तास्फोट	५१२	मुस्ता	... ९६७	मूषिकपर्णी	८२४	मृत्युंजय	... ६२
मुक्ति	... २८९	मुहुस्	...२८५१	मूषित	...२२००	मृत्सा	... ५६४
मुख	... ६३०	मुहुर्भाषा	... ३४२	मृग	...१००३	मृत्स्ना	... ५६४
,,	...१२५१	मुहूर्त	... २३७	,,	...२३०९	,,	... ९१०
,,	...२९३९	मूक	...२०५१	,,	...२३७५	मृदङ्ग	... ३७२
मुखर	...२०९७	मूढ	...२१२०	मृगणा	...२३०९	मृदु	...२१८०
मुखवासन	२९९	मूत	...२२१४	मृगतृष्णा	... २१५	,,	...२५२३
मुख्य	...१४३२	मूत्र	...१२०८	मृगदर्शक	...१९७१	मृदुत्वच्	... ७४०
,,	...२१३९	मूत्रकृच्छ्र	...११८६	मृगधूर्तक	... ९९७	मृदुल	...२१८०
मुण्ड	...११७०	मूत्रित	...२२१७	मृगनाभि	...१३३२	मृद्वीका	... ८६३
,,	...२९६२	मूर्ख	...२१२०	मृगवधाजीव	१९७०	मृध	...१६७५
मुण्डित	...११७०	मूर्च्छा	...१६८६	मृगवन्धनी	१९८१	मृषा	...२८७८
,,	...२१९५	मूर्च्छाल	...११९६	मृगमद	...१३३२	मृषार्थक	... ३५२
मुण्डिन्	...१९४८	मूर्च्छित	...११९६	मृगया	...१९७५	मृष्ट	...२१३६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
मेकलकन्यका	५३१	मोक्ष	... २९०	यज्ञ	...१३७९	यवाग्रज	...१९२३
मेखला	...१२९०	,,	... ७२७	यज्ञाङ्ग	... ६९२	यवादि	...१७५४
,,	...१६४७	मोघ	...२१८७	यज्ञिय	...१४०७	यवानिका	... ९३८
मेघ	... १५७	मोघा	... ७५७	यज्वन्	...१३६९	यवास	... ८३१
मेघज्योतिस्	१६४	मोचक	... ७१०	यत्	...२८५५	यवीयस्	...११६०
मेघनादानुलासि	१०४८	मोचा	... ७४१	यतस्	...२८५५	यव्य	...१७२०
मेघनामन्	... ९६७	,,	... ८७४	यति	...१४३९	यशःपटह	३७३
मेघनिर्घोष	१६१	मोदक	...२९६०	यतिन्	...१४३९	यशस्	... ३३३
मेघपुष्प	... ४७६	मोरट	...१९२६	यथा	...२८६६	यष्टि	...२९७१
मेघमाला	... १६०	मोरटा	... ८१५	यथाजात	...२१२०	यष्टीमधुक	८६७
मेघवाहन	... ८७	मोषक	...१९७७	यथातथम्	२८७८	यष्टृ	...१३६८
मेचक	... ३०४	मोह	...१६८६	यथायथम्	२८७७	याग	...१३७१
,,	...१०४९	मौक्तिक	१८९१	यथार्थम्	...२८७८	,,	...१३७९
मेद्	...१२२५	मौद्गीन	...१७२२	यथार्हवर्ण	१४९३	,,	...२९१७
,,	...१८५९	मौन	...१४२४	यथास्वम्	२८७७	याचक	...२१२३
मेदक	...२०१२	मौरजिक	१९५४	यथेप्सित	१८२०	याचनक	...२१२३
मेदस्	...१२०२	मौर्वी	...१६३७	यदि	...२८७२	याचना	...१४१७
मेदिनी	... ५६३	मौलि	...२७२१	यदृच्छा	...२२५४	याचित	...१७१२
मेदुर	...२०८४	मौष्टा	...२९०५	यन्तृ	...१५८६	याचितक	...१७१५
मेधा	... २८०	मौहूर्त	...१४९६	,,	...२४५३	याच्ञा	...१४१७
मेधि	...१७३६	मौहूर्तिक	१४९६	यत्न	...२५५३	,,	...२२६२
मेध्य	...२१३५	म्लिष्ट	... ३५३	यम	... ११६	याजक	...१३८७
मेरु	... ९८	म्लेच्छदेश	... ५७१	,,	...१४४९	यातना	... ४६५
मेलक	...२३०८	म्लेच्छमुख	१९०१	,,	...२२८६	यातयाम	...२६२५
मेष	...१८५९	**य.**		यमराज्	११६	यातु	... १२०
मेषकम्बल	१९२०	यकृत्	...१२०६	यमुना	... ५३०	यातुधान	... १२०
मेह	...११८५	यक्ष	... २१	यमुनाभ्रातृ	११६	यातृ	११३३
मेहन	...१२२५	,,	... १३८	ययु	...१५५८	यात्रा	...१६५८
मत्रावरुणि	१८५	यक्षकर्दम	१३३९	यव	...१७३७	,,	...२६८६
मैत्री	...२९७३	यक्षधूप	...१३२८	यवक्य	...१७२०	यादःपति	... ४७०
मैत्र्य	...२९७३	यक्षराज	... १३५	यवक्षार	...१९२३	यादस्	... ५०६
मैथुन	...१४६६	यक्ष्मन्	...११७६	यवफल	... ९७०	यादसांपति	१२१
,,	...२५७८	यजमान	...१३६८	यवस	... ९८३	यान	१५०४
मैरेय	...२०१२	यजुस्	... ३१७	यवागू	...१८०६	,,	...१५८३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
यानमुख	...१५७८	यूथ	...१०७०	रक्तक	... ७९४	रण	...२२६५
याप्य	...२१३२	यूथनाथ	...१५३७	रक्तचन्दन	१३३७	,,	...२४३२
याप्ययान	१५७३	यूथप	...१५३७	,,	१९२८	रण्डा	... ८२४
याम	... २२७	यूथिका	... ७९१	रक्तपा	... ५११	रत	...१४६६
,,	...२२८६	यूप	... ७३१	रक्तफला	९२६	रतिपति	... ५२
यामिनी	... २२३	,,	...२९६५	रक्तसंध्यक	५३९	रत्न	...१८९३
यामुन	...१९०७	यूपक	...२९३३	रक्तसरोरुह	५४९	,,	...२५८७
यायजूक	...१३६९	यूपकटक	...१३८९	रक्ताङ्ग	... ९४१	रत्नसानु	... ९८
याव	...१३२३	यूपखण्ड	...२६७०	रक्तोत्पल	५५०	रत्नाकर	... ४७०
यावक	...१७४३	यूपाग्र	...१३९०	रक्षःसम	...२९४९	रत्नि	...१२४६
यावत्	...२८२८	यूष	...२९६५	रक्षस्	... २१	रथ	... ७०८
यावन	...१३३०	योक्त्र	...१७३२	,,	... १२०	,,	...१५६९
याष्टीक	...१६०७	योग	...२३७९	रक्षित	...२२३६	रथकटचा	१५७७
यास	... ८३१	योगेष्ट	...१९१७	रक्षिवर्ग	...१४८०	रथकार	...१९३६
युक्त	...१५१६	योग्य	... ८७३	रक्षण	...२२६५	,,	...१९४६
युक्तरसा	... ९२८	योजन	...२९५५	रङ्कु	...१००७	रथगुप्ति	...१५८१
युग	...१०६४	योजनवल्ली	८३०	रङ्ग	...१९१८	रथद्रु	... ७०१
,,	...२३८३	योत्र	...१७३२	रङ्गाजीव	१९४२	रथाङ्ग	...१५७८
युगकीलक	१७३४	योद्धृ	...१५८९	रचना	...१३४७	,,	...१५७९
युगन्धर	...१५८१	योध	...१५८९	रजक	...१९४९	रथाङ्गाह्वयनाम	१०३२
,,	...२९६४	योधसंराव	१६८२	रजत	...१८९९	रथिक	...१६१९
युगपद्	...२८९३	योनि	...१२२५	,,	...२४९३	रथिन्	...१५८८
युगपत्रक	... ६९३	योषा	...१०७७	रजनी	... २२३	,,	...१६१९
युगपार्श्वग	१८३३	योषित्	...१०७७	,,	... ९५५	रथिर	...१६१९
युगल	...१०६४	यौतक	...१५२४	रजनीमुख	२२६	रथ्य	...१५५९
युगाद्युग	१५८२	यौतव	...१८७६	रजस्	... २७३	रथ्या	... ५९८
युग्म	...१०६४	यौवत	...१११८	,,	...१११५	,,	...१५७७
युग्य	...१५८३	यौवन	...११५३	,,	...१६६४	रद	...१२५५
,,	...१८३४	र.		,,	...२७९८	रदन	...१२५५
युद्ध	...१६७४	रंहस्	... १२७	रजस्वला	१११३	रदनच्छद	१२५३
युध्	...१६७९	रक्त	... ३०६	रज्जु	...१९८२	रन्ध्र	... ४४१
युवति	...१०९०	,,	...१२०१	रञ्जन	...१३३७	रभस	...२९३७
युवन्	...११५७	,,	...१३२२	रञ्जनी	... ८३८	रमणी	...१०८१
युवराज	... ३८६	,,	...२४९४	रण	...१६७६	रम्भा	... ८७४

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंवितः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
रय	... १२७	राज्	...१४७०	राम	...२६१५	रुचक	... ८०५
रल्लक	...१३०६	राजक	...१४७४	"	...१००९	"	...१७९२
"	...२९२८	राजकशेरु	२७११	रामठ	...१७८६	"	...१९२५
रव	... ३५५	राजन्	...१४७०	रामा	...१०८१	रुचि	... २१२
रवण	...२१००	राजन्य	...१४६९	राम्भ	...१४४३	"	...२३९३
रवि	... २०६	राजन्यक	...१४७५	राल	...१३२८	रुचिर	...२१२८
रशना	...१२९०	राजन्वत्	... ५८२	राशि	...१०७२	रुच्य	...२१२९
रश्मि	...२६१०	राजबला	... ९५४	"	...२७६४	रुजा	...११७५
रस	... २९१	राजबीजिन्	१३५७	राष्ट्र	...१५०२	रुट्	... ४१३
"	... २९५	राजराज	... १३६	"	...२७०३	रुत	... ३६१
"	...१९०५	राजलिङ्ग	२५१८	राष्ट्रिका	... ८३६	रुदित	... ४३२
"	...२७८९	राजवंश्य	१३५७	राष्ट्रिय	... ३८९	रुद्ध	...२२०५
रसगर्भ	...१९१०	राजवत्	... ५८२	रासभ	...१८६१	रुद्र	... २०
रसज्ञा	...१२५६	राजवृक्ष	... ६९५	रास्ना	... ८७७	"	... ६८
रसना	...१२५६	राजसदन	६१२	"	... ९२८	रुद्राणी	... ७३
रसवती	...१७६०	राजसभा	...२९१३	राहु	... १९७	रुधिर	...२२०१
रसा	... ५६०	राजसूय	...२९५६	रिक्तक	...२१३७	"	...२९३९
"	... ८१७	राजहंस	...१०३५	रिक्थ	...१८८६	रुरु	...१००७
"	... ८९५	राजादन	... ७१८	रिङ्गण	... ४३३	रुशती	... ३४६
रसाञ्जन	१९०९	"	... ७३९	रिपु	...१४८८	रुहा	... ९६५
रसातल	४३९	राजार्ह	...१३२६	रिष्ट	...२४०६	रूक्ष	...२७८६
रसाल	... ७१५	राजि	... ६५६	रिष्टि	...१६४५	रूप	... २९१
"	... ९७५	राजिका	...१७४५	रीढा	... ४०७	रूपाजीवा	११११
रसाला	...१७९४	राजिल	... ४४८	रीण	...२२०९	रूप्य	...१८८९
रसित	... १६१	राजीव	... ५०५	रीति	...१९००	"	...१८९९
रसोनक	... ९४५	"	... ५४८	"	...२४७१	"	...२६५६
रहस्	...१५१२	राज्याङ्ग	...१५०३	रीतिपुष्प	...१९१२	रूप्याध्यक्ष	१४८२
"	...१५१३	रात्रि	... २२२	रुक्प्रतिकिया	११७३	रूषित	...२२०२
रहस्य	...१५१३	रात्रिंचर	... ११९	रुक्म	...१८९७	रेचित	...१५६४
राका	... २३०	रात्रिचर	... ११९	रुक्मकारक	१९४४	रेणु	...१६६४
राक्षस	... ११८	राद्धान्त	... २८५	रुग्ण	...२२०६	रेणुका	... ८८९
राक्षसी	... ९०४	राध	... २४६	रुच्	... २१२	रेतस्	...११९७
राक्षा	...१३२३	राधा	... १८८	"	...११७५	रेफ	...२१३२
राङ्कव	...१२९६	राम	... ४६	रुचक	... ७५०	"	...२५९९

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
रेवतीरमण	४६	रौद्र	४०२	लता	६६६	लाक्षा	२९१५
रेवा	५३१	रौमक	१७९१	,,	६७०	लाक्षाप्रसादन	७३०
र	१८८७	रौरव	४६२	,,	७५९	लाङ्गल	१७३३
,,	२६६६	रौहिणेय	४७	,,	७९२	लाङ्गलदण्ड	१७३५
रोक	४४१	,,	१९६	,,	९१४	लाङ्गलपद्धति	१७३५
रोग	११७५	रौहिष	९८१	,,	९४८	लाङ्गलिकी	८८५
रोगहारिन्	११८७	,,	१००७	लतार्क	९४४	लाङ्गली	८७०
रोचन	७४२	ल.		लपन	१२५१	,,	९८५
रोचनी	८६५	लकुच	७६९	लपित	३१३	लाङ्गूल	१५६७
,,	९४१	लक्ष	१६३९	,,	२२३९	लाज	१८००
रोचिष्णु	१२७५	लक्षण	१७८	लब्ध	२२३३	लाञ्छन	१७८
रोचिस्	२१३	लक्ष्मण	२०५३	लब्धवर्ण	१३६४	लाभ	१८६६
रोदन	१२६०	लक्ष्मणा	१०३८	लभ्य	१५१६	लामज्जक	९७८
रोदनी	८३२	लक्ष्मन्	१७८	लम्बन	१२८१	लालसा	४१७
रोदस्	२७९४	,,	२५८३	लम्बोदर	७६	,,	२७९३
रोदसी	२७९४	लक्ष्मी	५४	लय	३८०	लाला	१२०७
रोदस्यौ	२७९४	,,	८७३	ललना	१०८०	लालाटिक	२३६९
रोधस्	४८१	,,	१६३१	ललन्तिका	१२८१	लाव	१०५७
रोप	१६४१	लक्ष्मीवत्	२०५३	ललाट	१२५७	लासिका	३७८
रोमन्	१२७१	लक्ष्य	४२७	ललाटिका	१२७९	लास्य	३८१
,,	१२९४	,,	१६३९	ललाम	२६२२	लिकुच	७६९
रोमन्थ	२९३२	लगुड	२९३१	ललामक	१३४४	लिक्षा	२९१५
रोमहर्षण	४३१	लग्न	१९९	ललित	४२४	लिखित	१४९९
रोमाञ्च	४३१	लग्नक	२०१७	लव	२१४८	लिङ्ग	२३८५
रोषं	४१३	लघु	१२८	,,	२२९७	लिङ्गबृत्ति	१०६०
रोहिणी	१८४०	,,	९१४	लवङ्ग	१३२३	लिपि	१४९९
रोहित	१६५	,,	२३९०	लवण	२९४	लिपिकार	१४९८
,,	३०६	लघुलय	९७८	,,	२९४१	लिप्त	२२०४
,,	५०५	लङ्का	२९०९	लवणोद	४७१	लिप्तक	१६४३
,,	१००८	लङ्कोपिका	९१५	लवन	२२९७	लिप्सा	४१६
रोहितक	७४६	लज्जा	४०८	लवित्र	१७३२	,,	२५४८
रोहिताश्व	१०९	लज्जाशील	२०८०	लशुन	९४५	लिबि	१४९९
रोहिन्	७४६	लज्जित	२२०७	लस्तक	१६३७	लीढ	२२४५
रौद्र	३९६	लटवा	२९१४	लाक्षा	१३२३	लीला	४२५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
लीला	... ४२६	लोष्ट	...१७३०	वज्र	... ८५९	वदान्य	...२०३६
,,	...२७३४	लोष्टभेदन	१७३०	,,	...२५५९	,,	...२६५६
लुठित	...१५६८	लोह	...१३२६	,,	...२७०४	वदावद	...२०९४
लुब्ध	...२०६९	,,	...१९०२	वज्रनिर्घोष	१६४	वध	...१६९८
लुब्धक	...१९७०	,,	...१९०४	वज्रपुष्प...	८००	वधू	... ९१५
लुलाय	... ९९६	,,	...२९४०	वज्रिन् ...	८४	,,	...१०७७
लूता	...१०१३	लोहकारक	१९४३	वञ्चक ...	९९८	,,	...१०९१
लून	...२२३१	लोहपृष्ठ...	१०१९	,,	...२११९	,,	...२५३८
लूम	...१५६७	लोहल	...२०९८	वञ्चित	...२१०६	वध्य	...२११४
लेख	... १५	लोहाभिसार	१६५६	वञ्जुल	... ७०२	वध्री	...१९९१
लेखक	...१४९८	लोहित	... ३०६	,,	... ७०८	वन	... ४७३
लेखर्षभ	... ८३	,,	...१२०१	,,	...२५५९	,,	... ६५०
लेखा	... ६५६	लोहितक...	१८९१	,,	... ७७७	,,	...२५८७
लेपक	...१९४०	लोहितचन्दन	१३२२	वट	... ७१३	वनतिक्तिका	८१८
लेश	...२१४८	लोहिताङ्ग	१९७	वटक	...२९२८	वनप्रिय	...१०२६
लेष्टु	...१७३०	**व.**		वटी	...१९८२	वनमक्षिका	१०४१
लेह	...१८१८	व	...२८६६	वडवा	...१५६०	वनमालिन्	४२
लोक	... ५६८	वंश	... ९६९	वडवानल	११२	वनमुद्ग...	१७४१
,,	...२३३८	,,	...१३५५	वडू	...२१४६	वनशृङ्गाट	८४६
लोकजित्...	२६	,,	...२७६४	वणिज्या...	१८६२	वनसमूह...	६५७
लोकायत...	२९५८	वंशरोचना	१९२५	,,	...१८६५	वनस्पति...	६६०
लोकालोक	६३६	वंशिक	...१३२६	वण्टक	...१८८५	वनायुज	...१५५७
लोकेश	... ३२	वक्तव्य	...२६५४	वत्स	...१२२९	वनिता	...१०७८
लोचन	...१२५९	वक्तृ	... २९४	,,	...१८३०	,,	...२४८२
लोचमस्तक	८७१	वक्त्र	...१२५१	,,	...२७८८	वनीयक	...२१२३
लोध्र	... ७१४	वक्र	...२१६७	वत्सक	... ७८१	वनौकस्	... ९९४
लोपामुद्रा...	१८५	वक्षस्	...१२२९	वत्सतर	...१८३०	वन्दा	... ८१२
लोप्त्र	...१९७९	वङ्क्षण	...१२१९	वत्सनाभ...	४५९	,,	...२५५९
लोमन्	...१२७१	वङ्ग	...१९१८	वत्सर	... २४१	वन्दारु	...२०८०
लोमशा...	९१६	वचन	३१३	,,	... २५५	वन्ध्य	... ६६२
लोल	...२१७३	वचनेस्थित	२०७३	वत्सल	... २०५३	वन्ध्या	...१८४४
,,	...२७४६	वचस्	... ३१३	वत्सादनी...	८१३	वन्या	... ६५७
लोलुप	...२०६९	वचा	... ८५३	वद	...२०९४	वपा	... ४४१
लोलुभ	...२०६९	वच्त्र	... ९३	वदन	...१२५१	,,	...१२०२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
वपुस्	१२१४	वराह	९९१	वर्तुँल	२१६३	वलिभ	११६४
वप्र	५९८	वरिवसित	२२२८	वर्त्मन्	५८६	वलीक	६२१
,,	१७२८	वरिवस्या	१४२२	,,	२५७७	वलीमुख	९९३
,,	१९१७	वरिवस्यित	२२२८	वर्धक	८२८	वल्क	६७३
वमथु	११८४	वरिष्ट	१९०१	वर्धकि	१९४६	वल्कल	६७३
,,	१५४१	वरिष्ठ	२२४७	वर्धन	२०८१	वलिगत	१५६४
वमि	११८४	वरी	८४९	,,	२२६३	वल्गु	२६२४
वयस्	२७९६	वरीयस्	२८०६	वर्धमान	७५१	वल्मीक	५८५
वयस्था	७६४	वरुण	१२१	वर्धमानक	१७७०	वल्लकी	३६७
,,	९२३	,,	१४९	वर्धिष्णु	२०८१	वल्लभ	२१३१
,,	९३६	,,	६९८	वर्मन्	१५९५	,,	२६०९
वयस्य	१४९१	वरुणात्मजा	२००७	वर्मित	१५९८	वल्लरी	६७५
,,	११५७	वरूथ	१५८१	वर्य	२१३९	वल्ली	६६६
वयस्या	१०९७	वरूथिनी	१६२४	वर्या	१०८८	वल्लूर	१२००
वर	१३२१	वरेण्य	२१३९	वर्वणा	१०४०	वश	२२६५
,,	२२६६	वर्कर	१९७४	वर्ष	१६६	वशक्रिया	२२५७
,,	२६८१	वर्ग	१०६९	,,	५६९	वशा	१५४०
वरटा	१०३८	वर्चस्	२७९७	,,	२७८३	,,	१८४४
,,	१०४२	वर्चस्क	१२०९	वर्षवर	१४८५	,,	२७६९
वरण	५९९	वर्ण	१३५५	वर्षा	२५३	वशिक	२१३७
,,	६९८	,,	१५५२	वर्षाभू	५१४	वशिर	८४३
वरण्ड	२९२१	,,	२४३०	वर्षाभ्वी	५१५	,,	१७८९
वरत्रा	१५५१	वर्णक	१३४०	वर्षीयस्	११५९	वश्य	२०७४
,,	१९९१	,,	२९७०	वर्षोपल	१६८	वषट्	२८६४
वरद	२०३८	वर्णित	२२४४	वर्ष्मन्	१२१४	वषट्कृत	१४०६
वरवर्णिनी	१०८२	वर्णिन्	१४३७	,,	२५८१	वसति	२४६८
,,	१७८८	वर्तक	१०५८	वलक्ष	३०२	वसन	१३०४
वराङ्ग	२३८६	,,	२३५६	वलज	२३९७	वसन्त	२५१
वराङ्गक	९१७	वर्तन	१७०९	वलजा	२३९७	वसा	१२०२
वराटक	५५३	,,	२०८३	वलभी	६२२	वसु	१९
,,	१९८२	वर्तनी	५८७	वलय	१२८७	,,	८११
,,	२९७०	वर्ति	१३४०	वलयित	२२०५	,,	१८८६
वरारोहा	१०८२	वर्तिका	१०५८	वलिन	११६४	,,	२७९१
वराशि	१३०५	वर्तिष्णु	२०८३			दसुक	८०९

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
वसुत ...	१७९१	वाचोयुक्तिपटु	२०९५	वाद्य ...	३६९	वाराही ...	९५०
वसुदेव ...	४४	वाज ...	१६४२	वान ...	६७९	वारि ...	४७२
वसुधा ...	५६२	वाजपेय ...	२९५६	वानप्रस्थ...	७०४	वारिद ...	१५८
वसुंधरा ...	५६२	वाजिदन्तक	८५५	,, ...	१३५९	वारिपर्णी	५४२
वसुमती ...	५६२	वाजिन् ...	१०५४	वानर ...	९९४	वारिप्रवाह	६४३
वस्तु ...	२९२१	,, ...	१५५५	वानस्पत्य	६६०	वारिवाह	१५७
वस्त्य ...	६०२	,, ...	२५४९	वानीर ...	७०८	वारी ...	१५५३
वस्त्र ...	१३०४	वाजिशाला	६०६	वानेय ...	९११	वारुणी ...	२४३८
वस्त्रयोनि	१२९४	वाञ्छा ...	४१६	वापी ...	५२३	वार्त ...	११८८
वस्त्रवेश्मन्	१३१३	वाटी ...	२९७८	वाप्य ...	९००	,, ...	२४८६
वस्न ...	१८६५	वाट्यालका	८६२	वाम ...	२६२४	वार्ता ...	३२५
वस्नसा ...	१२०५	वाडव ...	११२	वामदेव ...	६४	,, ...	१७०९
वह ...	१८३२	,, ...	१३६०	वामन ...	१५१	,, ...	२४८५
वह्नि ...	१०५	,, ...	१५६०	,, ...	११६५	वार्ताकी ...	८७६
,, ...	१४९	वाडव्य ...	२३३१	,, ...	२१६४	वार्तावह...	१९५९
वह्निशिख	१९१९	वाणि ...	१९८५	वामलूर ...	५८५	वार्धक ...	११५४
वह्निसंज्ञक	८०८	वाणिज ...	१८६२	वामलोचना	१०७९	वार्धुषि ...	१७१७
वा ...	२८३४	वाणिज्य...	१७१०	वामा ...	१०७८	वार्धुषिक	१७१७
,, ...	२८६६	,, ...	१८६५	वामी ...	१५६०	वार्मण ...	२३३५
,, ...	२८७९	वाणिनी...	२५५८	वायदण्ड	१९८४	वार्षिक ...	९४०
वाक्पति...	२०९४	वाणी ...	३१२	वायस ...	१०२८	वाल ...	१२६४
वाक्य ...	३१५	वात ...	१२५	वायसाराति	१०१७	वालधि ...	१५६७
वागीश ...	२०९४	वातक ...	९४७	वायसी ...	९५१	वालपाश्या	१२७९
वागुरा ...	१९८१	वातकिन्	११९२	वायसोली	९३६	वालहस्त	१५६७
वागुरिक	१९५६	वातपोथ	७०७	वायु ...	१२२	वालुक ...	८९१
वाग्मिन् ...	२०९५	वातप्रमी...	१००२	वायुसख ...	१०९	वाल्क ...	१२९५
वाङ्मुख	३२८	वातमृग ...	१००२	वार् ...	४७२	वावदूक ...	२०९५
वाच् ...	३१२	वातरोगिन्	११९२	वार ...	१०६६	वाशिका...	८५४
वाचक ...	३१४	वातायन...	६१०	,, ...	२६५८	वाशित ...	३६१
वाचंयम ...	१४३६	वातायु ...	१००३	वारण ...	१५३६	वास ...	६०४
वाचस्पति	१९३	वातूल ...	२७२७	वारणबुसा	८७४	वासक ...	८५५
वाचाट ...	२०९६	वात्या ...	२७२७	वारबाण...	१५९३	वासगृह ...	६०९
वाचाल ...	२०९६	वात्सक ...	१८२७	वारमुख्या	१११२	वासन्ती ...	७९२
वाचिक ...	३४५	वादित्र ...	३७१	वारस्त्री ...	११११	वासयोग	१३४१

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
वासर ...	२१८	विकिर ...	१०५४	विजन ...	१५१२	विदित ...	२२४२
वासव ...	८४	विकिरण	८०९	विजय ...	१६८७	विदिश् ...	१५५
वासस् ...	१३०४	विकुर्वाण	२०३९	विजिल ...	१७९८	विदु ...	१५४२
वासित ...	१३४१	विकृत ...	३९९	विज्ञ ...	२०३२	विदुर ...	७०८
" ...	१७९९	" ...	११८९	विज्ञात ...	२०४३	" ...	२०८५
वासिता ...	२४८५	विकृति ...	२२८०	विज्ञान ...	२८८	विदुल ...	७०९
वासु ...	३९०	विक्रम ...	१६७२	विट ...	२९२९	विद्ध ...	२२२३
वासुकि ...	४४६	" ...	२६१६	विटङ्क ...	६२३	विद्धकर्णी	८१७
वासुदेव ...	४०	विक्रय ...	१८७२	विटप ...	६७७	विद्याधर ...	२१
वास्तु ...	६३१	विक्रयिक	१८६४	" ...	२५९६	विद्युत् ...	१६३
वास्तुक ...	९६४	विक्रान्त	१६२१	विटपिन्	६५८	विद्रधि ...	११८५
वास्तोष्पति	८५	विक्रिया	२२८०	विट्खदिर	७४८	विद्रव ...	१६८९
वास्त्र ...	१५७६	विक्रेतृ ...	१८६४	विट्चर ...	१९७४	विद्रुत ...	२२२४
वाह ...	१५५५	विक्रेय ...	१८७०	विडङ्ग ...	८६१	विद्रुम ...	१८९२
" ...	१८८३	विक्लव ...	२११२	वितण्डा ...	२९१२	विद्रुमलता	९०७
वाहद्विषत्	९९६	विक्षाव ...	२३२३	वितथ ...	३५३	विद्वस् ...	१३६२
वाहन ...	१५८३	विगत ...	२२२४	वितरण ...	१४११	" ...	२८०४
वाहस ...	४४७	विगतार्तवा	१११६	वितर्दि ...	६२४	विद्वेष ...	४११
वाहित्थ ...	१५४५	विग्र ...	११६६	वितस्ति	१२४१	विधवा ...	१०९६
वाहिनी ...	१६२३	विग्रह ...	१२१४	वितान ...	१३१३	विधा ...	२००५
" ...	१६२९	" ...	१५०४	" ...	२५६१	" ...	२५३७
" ...	२५५८	" ...	१६७६	वितुन्न ...	९४६	विधातृ ...	३४
वाहिनीपति	१५९२	" ...	२२९३	वितुन्नक ...	९०१	विधि ...	३४
विंशति ...	१८७३	विघस ...	१४०९	" ...	१७८१	" ...	२७०
वि... ...	१०५४	विघ्न ...	२२८८	" ...	१९०८	" ...	१४३१
विकङ्कत ...	७२३	विघ्नराज...	७५	वित्त ...	१८८६	" ...	२५३४
विकच ...	६६३	विचक्षण	१३६४	" ...	२०४६	विधिदर्शिन्	१३८४
विकर्तन ...	२०३	विचयन ...	२३०९	" ...	२२२३	विधु ...	४३
विकलाङ्ग	११६५	विचर्चिका	११७९	विदर ...	२२६०	" ...	१७२
विकसा ...	८२९	विचारणा	२८१	विदल ...	२९५८	" ...	२५३३
विकसित ...	६६४	विचारित	२२२३	विदारक ...	४८६	विधुत ...	२२३८
विकस्वर	२०८५	विचिकित्सा	२८२	विदारी ...	८६८	विधुंतुद ...	१९७
विकार ...	२२८०	विच्छन्दक	६१४	विदारिगन्धा	८७९	विधुर ...	२२९०
विकासिन्	२०८५	विच्छाय	२९४७	विदित ...	२२४०	विधुवन ...	२२५८

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
विधूनन	...२२५८	विप्रकार	...२२७९	वियात	...२०७५	,,	...२४९९
विधेय	...२०७३	विप्रकृत	...२१०६	वियाम	...२२८६	विविध	...२२११
विनयग्राहिन्	२०७३	विप्रकृष्टक	२१६१	विरजस्तमस्	१४४१	विविष्कर	१०५४
विना	...२८५४	विप्रतीसार	४१२	विरति	...२३२४	विवेक	...१४२८
विनायक	... २७	विप्रयोग	...२३०५	विरल	...२१५६	विश्	...१२०९
,,	... ७५	विप्रलब्ध	...२१०६	विराज्	...१४६९	,,	...१७०८
,,	...२३४७	विप्रलम्भ	४३३	विराव	... ३५७	,,	...२७६३
विनाश	...२२९४	,,	....२३०५	विरिञ्चि	३३	विशङ्कट	...२१४५
विनाशोन्मुख	२२०७	विप्रलाप	... ३४३	विरिण	...२४४८	विशद	... ३०१
विनीत	...१५५६	विप्रश्निका	१११३	विरूपाक्ष	... ६४	विशर	....१६९८
,,	...२०७४	विप्रुष्	... ४७९	विरोचन	... २०४	विशल्या	... ८१४
विन्दु	...२०८५	विप्लव	....२२७७	,,	...२५५१	,,	... ९२१
विन्ध्य	... ६३८	विबुध	... १३	विरोध	... ४११	,,	...२६४६
विन्न	...२२२३	विभव	....१८८७	विरोधन	...२२९१	विशसन	....१६९६
,,	...२२३३	विभाकर	.... २०१	विरोधोक्ति	३४३	विशाख	... ७९
विन्यस्त	...२४२४	विभावरी	... २२३	विलक्ष	...२०७६	विशाखा	... १८८
विपक्ष	...१४८९	विभावसु	... १११	विलक्षण	...२२५४	विशाय	...२३१३
विपञ्ची	... ३६८	,,	... २०५	विलम्बित	३७९	विशारण	...१६९२
विपण	...१८७२	,,	...२७८७	विलम्भ	...२३०५	विशारद	...२५२५
विपणि	... ५९७	विभीतक	.... ७६४	विलाप	... ३४२	विशाल	...२१४५
,,	...२४३८	विभूति	... ७१	विलास	... ४२४	विशालता	१३०२
विपत्ति	...१६३१	विभूषण	...१२७६	विलीन	...२२२४	विशालत्वच्	६९४
विपथ	... ५८९	विभ्रम	... ४२४	विलेपन	...१३४०	विशाला	... ९६१
विपद्	...१६३१	,,	....२६१८	,,	...२३०४	विशिख	....१६४०
विपर्यय	...२३१५	विभ्राज्	...१२७५	विलेपी	...१८०६	विशिखा	... ५९८
विपर्यास	...२३१५	विमनस्	...२०४०	विवध	...२५२७	विशोपक	...१३१९
विपश्चित्	१३६२	विमर्दन	...२२७५	विवर	... ४४०	विश्राणन	...१४११
विपाट्	... ५३३	विमला	... ९३५	विवर्ण	...१९६०	विश्राव	...२३०६
विपादिका	११७८	विमलार्थक	२१३५	विवश	...२११२	विश्रुत	...२०४३
विपाशा	... ५३३	विमातृज	...११२४	विवस्वत्	... २०२	विश्व	... १९
विपिन	... ६५०	विमान	... ९५	,,	...२४४९	,,	...१७८३
विपुल	...२१४६	वियत्	... १४५	विवाद	... ३२८	,,	...२१५४
विप्र	...१३५६	वियद्गङ्गा	९७	विवाह	...१४६४	विश्वकद्रु	...१९७३
,,	...१३६१	वियम	...२२८६	विविक्त	....१५१२	विश्वकर्मन्	२५५२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
विश्वकेतु...	५३	विष्णुपद...	१४५	विहंगम ...	१०५१	वीराशंसन	१६६७
विश्वभेषज	१७८३	विष्णुपदी	५२८	विहंगिका	१९८८	वीरुध् ...	६६७
विश्वंभर...	४३	विष्णुरथ...	५८	विहसित...	४३१	वीर्य ...	४२०
विश्वंभरा	५६०	विष्य ...	२११५	विहस्त ...	२१११	„ ...	११९७
विश्वसृज्...	३४	विष्वच् ...	२८७४	विहापित	१४१०	„ ...	२६४४
विश्वस्ता	१०९६	विष्वक्सेन	३८	विहायस्...	१४५	वीवध ...	२५२७
विश्वा ...	८४७	विष्वक्सेनप्रिया	९५०	विहायस्...	१०५१	वृक ...	१००२
विश्वास ...	१५१४	विष्वक्सेना	७६०	विहार ...	२२८२	वृकधूप ...	१३२९
विष् ...	१२०९	विष्वद्रयच्	२०९२	विह्वल ...	२११२	„ ...	१३३१
विष ...	४५६	विसर ...	१०६५	वीकाश ...	२७६५	वृक्ण ...	२२३१
„ ...	२७८१	विसर्जन ...	१४१०	वीचि ...	४७७	वृक्ष ...	६५८
विषधर ...	४५१	विसर्ण ...	२२९५	वीणा ...	३६७	वृक्षभेदिन्	१९९७
विषमच्छद्	६९४	विसंवाद...	४३३	वीणादण्ड ...	३७५	वृक्षरुहा ...	८१२
विषय ...	५७३	विसार ...	५०१	वीणावाद	१९५५	वृक्षवाटिका	६५३
„ ...	२२७१	विसारिन्	२०८६	वीत ...	१५५३	वृक्षादनी...	८१२
„ ...	२६४०	विसृत ...	२१९६	वीतंस ...	१९८०	„ ...	१९९७
विषयिन्...	२९२	विसृत्वर...	२०८६	वीतिहोत्र	१०५	वृक्षाम्ल ...	१७७७
विषवद्य ...	४६०	विसृमर ...	२०८६	वीथी ...	६५६	वृजिन ...	२६१
विषा ...	८४७	विस्तर ...	२२९३	„ ...	२५०९	„ ...	२१६६
विषाक्त ...	१६४३	„ ...	२३९१	वीध्र ...	२१३५	„ ...	२५५२
विषाण ...	२४४६	विस्तार...	६७७	वीनाह ...	५२०	„ ...	२२६६
विषाणी ...	८८७	„ ...	२२९३	वीर ...	३९५	वृति ...	२२६६
विषुव ...	२४२	विस्तृत ...	२१९६	„ ...	३९७	वृत्त ...	२१६३
विषुवत् ...	२४२	विस्फार...	१६८३	„ ...	१६२१	„ ...	२२०८
विष्कम्भ...	६२७	विस्फोट...	११८०	वीरण ...	९७६	„ ...	२४९१
विष्किर ...	१०५४	विस्मय ...	४००	वीरतर ...	९७६	वृत्तान्त ...	३२५
विष्टप ...	५६८	विस्मयान्वित	२०७६	वीरतरु ...	७३८	„ ...	२४६१
विष्टर ...	२६७४	विस्मृत ...	२१९७	वीरपत्नी	११०५	वृत्ति ...	१७०९
विष्टरश्रवस्	३५	विस्र ...	३००	वीरपान...	१६७३	„ ...	१७१०
विष्टि ...	४६५	विस्रम्भ ...	१५१४	वीरभार्या	११०५	„ ...	२४८०
विष्ठा ...	१२०९	„ ...	२६०५	वीरमातृ...	११०५	वृत्र ...	२६६३
विष्णु ...	३५	विस्रसा ...	११५५	वीरवृक्ष ...	७३३	वृत्रहन् ...	८४
„ ...	२३९५	विहग ...	१०५१	वीरसू ...	११०५	वृथा ...	२८३०
विष्णुक्रान्ता	८५६	विहङ्ग ...	१०५१	वीरहन् ...	१४५७	„ ...	२८५७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
वृद्ध	... ८९३	वृषभ	...१८२५	वेल्ल	... ८६०	वैदेही	... ८४१
वृद्ध	...११५८	वृषल	...१९३०	वेल्लज	...१७७७	वैद्य	...११८७
,,	...२२६८	वृषस्यन्ती	१०९२	वेल्लित	...२१६७	वैद्यमातृ	८५४
,,	...२५३५	वृषा	... ८२३	,,	...२१९८	वैधात्र	... १०१
वृद्धत्व	...११५४	वृषाकपायी	२६४७	वेश	... ५९६	वैधेय	...२१२०
वृद्धदारक	९२२	वृषाकपि	...२५९४	वेशन्त	... ५२३	वैनतेय	... ५७
वृद्धनाभि	११९५	वृषी	...१४४४	वेश्मन्	... २०१	वैनीतक	...१५८४
वृद्धश्रवस्	८२	वृष्टि	... १६६	वेश्मभू	... ६३१	वैमात्रेय	...११२४
वृद्धसंघ	...११५४	वृष्णि	...१८५९	वेश्या	...११११	वैयाघ्र	...१५७४
वृद्धा	...१०९८	वेग	...२३७५	वेश्याजनसमाश्रय	५९६	वैर	... ४११
वृद्धि	...१५०६	वेगिन्	...१६१४	वेष	...१२७२	वैरनिर्यातन	१६८८
,,	...२२६८	वेणि	...१२६९	वेष्टित	...२२०५	वैरशुद्धि	...१६८८
वृद्धिजीविका	१७१४	वेणी	... ७८६	वेसवार	...१७७६	वैरिन्	...१४८८
वृद्धिमत्	...२५०५	वेणु	... ९७०	वेहत्	...१८४५	वैवधिक	...१९५९
वृद्धोक्ष	...१८२८	वेणुक	...१५४९	वै	...२८५९	वैवस्वत	.. ११७
वृद्धयाजीव	१७१७	वेणुध्म	...१९५५	,,	...२८७९	वैशाख	... २४६
वृन्त	... ६७८	वेतन	...२००५	वैकक्षिक	१३४५	,,	...१८५४
वृन्द	...१०६८	वेतस	... ७०७	वैकुण्ठ	... ३५	वैश्य	...१७०८
,,	...२३२८	वेतस्वत्	... ५५७	वैजनन	...११५१	वैश्रवण	... १३७
,,	...२६१७	वेताल	...२९३६	वैजयन्त	... ९१	वैश्वानर	१०५
वृन्दारक	... १८	वेत्रवती	... ५३५	वैजयन्तिक	१६०९	वैसारिण	५००
,,	...२३६७	वेद	... ३१६	वैजयन्तिका	७७९	वौषट्	...२८६४
वृन्दिष्ठ	...२२४९	वेदना	...२२६१	वैजयन्ती	१६६६	व्यक्त	...२४५९
वृश्चिक	...१०१५	वेदि	...१३८८	वैज्ञानिक	२०३३	व्यक्ति	... २७६
,,	...२३४८	वेदिका	... ६२४	वैणव	... ६८५	व्यग्र	...२७१५
वृष	... २६२	वेध	...२२६६	,,	...१४४३	व्यङ्गा	...२६८९
,,	... ८५५	वेधनिका	...१९९६	वैणविक	...१९५५	व्यञ्जन	...१३५३
,,	... ८८१	वेधमुख्यक	९१८	वैणिक	...१९५५	व्यञ्जक	३९३
,,	...१८२५	वेधस्	... ३४	वैतंसिक	...१९५७	व्यञ्जन	...२५६३
,,	...२७७७	,,	...२७९२	वैतनिक	१९५८	,,	...२९४१
वृषण	...१२२६	वेधित	...२२२३	वैतरणी	... ४६४	व्यडम्बक	... ७५१
वृषदंशक	... ९९९	वेपथु	... ४३७	वैतालिक	१६६१	व्यत्यय	...२३१५
वृषध्वज	... ६७	वेमन्	...१९८४	वैदेहक	...१८६२	व्यत्यास	...२३१५
वृषन्	... ८४	वेला	...२७३२	,,	...१९३५	व्यथा	... ४६६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
व्यध	...२२६६	व्यालग्राहिन्	४६०	व्रैहेय	...१७१९	शंख	... ९०९
व्यध्व	... ५८९	व्यावत्त	...२२०८	श.		,,	...२३७१
व्यय	...२२८४	व्यास	...२२९३	शकट	...१५७२	शंखनख	... ५१३
व्यलीक	...२३५९	व्याहार	... ३१३	शकल	... १७६	शंखिनी	... ९०१
व्यवधा	...१६९	व्युत्यान	...२५७१	शकुलिन्	... ५०१	शची	... ८९
व्यवहार	... ३२८	व्युष्टि	...२४११	शकुन	...१०५२	शचीपति	... ८५
व्यवाय	...१४६६	व्यूढ	...२४२४	शकुनि	...१०५२	शटी	... ९५६
व्यसन	...२५२९	व्यूढकङ्कट	१५९८	शकुन्त	...१०५२	शठ	...२११७
व्यसनार्त	२१११	व्यूति	...१९८५	,,	...२४५०	शणपर्णी	... ९४७
व्यस्त	...२१६८	व्यूह	...१०६५	शकुन्ति	...१०५२	शणपुष्पिका	८६२
व्याकुल	...२१११	,,	...१६२५	शकुल	... ५०५	शणसूत्र	... ४९८
व्याकोश	... ६६३	,,	...२८१२	शकुलाक्षक	९६६	शत	...१८७५
व्याघ्र	... ९९०	व्यूहपार्ष्णि	१६२६	शकुलादनी	८२०	शतकोटि	... ९४
,,	...२१४२	व्योकार	... १९४३	,,	... ८७०	शतद्रु	... ५३३
व्याघ्रनख	९०६	व्योमकेश	६८	शकुलार्भक	५०१	शतपत्र	... ५४६
व्याघ्रपाद्	७२३	व्योमन्	... १४३	शकृत्	...१२०८	शतपत्रक	...१०२०
व्याघ्रपुच्छ	७४९	व्योमयान	९५	शकृत्करि	१८३०	शतपदी	...१०१४
व्याघ्राट	१०१८	व्योष	...१९२९	शक्ति	...१५०५	शतपर्वन्	... ९७०
व्याघ्री	... ८३५	व्रज	...१०६५	,,	...१६७२	शतपर्विका	८५३
व्याज	... ४२१	,,	...२३९५	,,	...२४६७	,,	... ९६४
,,	... ४२७	व्रज्या	...१४२३	शक्तिधर	... ८०	शतपुष्पा	... ९५२
व्याड	...२४१९	,,	...१६५८	शक्तिहेतिक	१६०६	शतप्रास	... ८०१
व्याडायुध	९०६	व्रण	...११८१	शक्र	... ८३	शतमन्यु	... ८३
व्याध	...१९७०	व्रत	...१४२७	,,	... ७८१	शतमान	...२९६३
व्याधि	... ९००	व्रतति	... ६६६	शक्रधनुष्	...१६५	शतमूली	... ८४९
,,	...११७५	,,	...२४६८	शक्रपादप	७५४	शतवीर्या	... ९६६
व्रणकारी	२५१३	व्रतिन्	...१३६७	शक्रपुष्पिका	९२१	शतवेधिन्	९३०
व्याधिघात	६९६	व्रश्चन	...१९९४	शक्ल	...२०९७	शतह्रदा	... १६२
व्याधित	...११८९	व्रात	...१०६६	शङ्कर	... ६०	शताङ्ग	...१५६९
व्यान	... १२६	व्रात्य	...१४५९	शङ्कु	... ५०७	शतावरी	... ८५०
व्यापाद	... २८४	व्रीडा	... ४०८	,,	... ६६५	शत्रु	...१४८६
व्याम	...१२४७	व्रीहि	...१७३७	,,	...१६५३	,,	...१४८९
व्याल	... ४५१	,,	...१७४९	शंख	... १४२	शनैश्चर	... १९६
,,	...२७२८	व्रीहिभेद	...१७४७	,,	... ५१२	शनैस्	...२८८२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
शपथ	... ३२९	शम्भली	...१११२	शर्करिल	... ५७८	शाकट	...१८३४
शपन	... ३२९	शम्भु	... ५९	शर्मन्	... २६४	शाकुनिक	१९५६
शफ	...१५६६	,,	...२६०४	शर्व	... ६०	शाक्तीक	१६०६
शफरी	... ५०३	शम्या	...१७३४	शर्वरी	... २२१	शाक्यमुनि	२८
शवर	...१९६९	शय	...१२३६	शर्वाणी	... ७३	शाक्यसिंह	२९
शबरालय	६३३	शयन	... ४३४	शल	...१००१	शाखा	... ६७०
शबल	... ३१०	,,	...१३४९	शलभ	...१०४४	शाखानगर	५९६
शबली	...१८४१	शयनीय	...१३४८	शलल	...१००१	शाखामृग	९९३
शब्द	... २९१	शयालु	...२०९०	शलली	...१००१	शाखाशिफा	६७१
,,	... ३१४	शयित	...२०९०	शलाटु	... ६७९	शाखिन्	... ६५८
,,	... ३५५	शयु	... ४४७	शल्क	...२३६०	शांखिक	...१९४५
शब्दग्रह	...१२६२	शय्या	...१३४८	शल्य	... ७५४	शाटक	...२९६०
शब्दन	...२१००	शर	... ९७२	,,	...१००१	शाटी	...२९७१
शम	...२२५५	,,	...१६४१	,,	...१६५३	शाठ्य	... ४२२
शमथ	...२२५५	शरजन्मन्	७७	शव	...१७०४	शाण	...१९९३
शमन	... ११६	शरण	...२४४०	शश	...१००९	शाणी	...२९१२
शमन	...१४०४	शरद्	... २५३	शशधर	... १७४	शाण्डिल्य	७१२
शमनस्वसृ	५३०	शरद्	... २५५	शशलोमन्	१९२०	शात	...२२०६
शमल	...१२०८	,,	...२५२०	शशादन	१०१६	शातकुम्भ	१८९५
शमित	...२२१९	शरभ	...१००९	शशोर्ण	...१९२०	शात्रव	...१४८९
शमी	... ७५२	शरव्य	...१६३९	शश्वत्	...२८२२	शाद	... ४८५
,,	...१७५२	शराभ्यास	१६३९	,,	...२८५१	,,	...२५१४
शमीधान्य	१७५४	शरारि	...१०३७	,,	...२८७०	शादहरित	५७६
शमीर	... ७५२	शरारु	...२०८१	शष्प	... ९८३	शाद्वल	... ५७६
शम्पा	...१६२	शराव	...१७७०	शस्त	... २६७	शान्त	...२२१९
शम्पाक	,, ६९५	शरावती	५३५	,,	...२२४३	शान्ति	...२२५५
शम्ब	... ९४	शरासन	...१६३४	शस्त्र	...१६३२	शावर	... ७१४
शम्बर	... ४७५	शरीर	...१२१४	,,	...२६९४	शाम्बरी	१९५१
,,	...१७००	शरीरास्थि	१२११	शस्त्रक	...१९०२	शार	...२६६७
शम्बरारि	५१	शरीरिन्	२७५	शस्त्रमार्ज	१९४२	शारद	... ६९४
शम्बरी	... ८२३	शर्करा	... ५७८	शस्त्राजीव	१६०२	,,	...२५२४
शम्बल	...२९६३	,,	...१७९३	शस्त्री	...१६५२	शारदी	... ८७०
शम्बाकृत	१७२५	,,	...२६८६	शाक	... ९२०	शारिफल	२०२१
शम्बूक	... ५१३	शर्करावत्	५७८	,,	...१७७५	शारिवा	... ८७२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
शार्कर ...	५७८	शिखर ...	६७२	शिरोधि	१२४९	शीघ्र ...	१२८
शार्ङ्गिन् ...	३८	शिखरिन्	६३४	शिरोरत्न	१२७८	शीत ...	१८२
शार्दूल ...	९९०	„ ...	२५४७	शिरोरुह	१२६४	„ ...	१८३
„ ...	२१४३	शिखा ...	११३	शिरोस्थि	१२१२	„ ...	७०८
शार्वर ...	२७१२	„ ...	१०५०	शिल ...	१७११	„ ...	७१७
शाल ...	५०५	„ ...	१२६८	शिला ...	६१९	„ ...	२९३९
„ ...	६५९	„ ...	२३७२	„ ...	६४०	शीतक ...	१९६५
शाला ...	६०४	शिखावत्	१०९	शिलाजतु	१९१४	शीतभीरु...	७८८
„ ...	६७०	शिखावल	१०४८	शिली ...	५१५	शीतल ...	१८३
„ ...	२९७४	शिखिग्रीव	१९०८	शिलीमुख	२३७०	„ ...	९४७
शालाँवृक	२३५८	शिखिन् ...	१०४८	शिलोच्चय	६३५	शीतशिव...	८५८
शालि ...	१७५५	„ ...	२५४७	शिल्प ...	१९९९	„ ...	८९३
शालीन ...	२०७६	शिखिवाहन	७९	शिल्पिन् ...	१९३८	„ ...	१७९०
शालूक ...	५४२	शिग्रु ...	७१०	शिल्पिशाला	६०७	शीधु ...	२९६२
शालूर ...	५१४	„ ...	१७७५	शिव ...	५९	शीर्ष ...	१२६३
शालेय ...	८५८	शिग्रुज ...	१९२६	„ ...	२६५	शीर्षक ...	१५९४
„ ...	१७१९	शिञ्जित	३५८	शिवक ...	१८५२	शीर्षच्छेद्य	१२१४
शाल्मलि	७४१	शिञ्जिनी	१६३७	शिवमल्ली	८११	शीर्षण्य ...	१२६९
शाल्मलीवेष्ट	७४२	शितशूक	१७३७	शिवा ...	७३	„ ...	१५९५
शावक ...	१०६३	शिति ..	२५००	„ ...	७५२	शील ...	४१४
शाश्वत ...	२१६९	शितिकण्ठ	६३	„ ...	७६७	„ ...	२७३७
शाष्कुलिक	२३२९	शितिसारक	७२५	„ ...	९०२	शुक ...	९१३
शासन ...	१५१८	शिपिविष्ट	२४०३	„ ...	९९७	„ ...	१०३०
शास्तृ ...	२८	शिफा ...	६७०	„ ...	२७६०	शुकनास...	६६२
शास्त्र ...	२६९४	शिफाकन्द	५५२	शिशिर ...	१८२	शुक्त ...	२५००
शास्त्रविद्	२०३७	शिबिका	१५७३	„ ...	२५०	शुक्ति ...	५१२
शिक्य ...	१९८९	शिबिर ...	१५३३	शिशु ...	१०६३	„ ...	९०९
„ ...	२३९०	शिम्बा ...	१७५२	शिशुक ...	५०२	शुक्र ...	१११
शिक्यित	२२०३	शिरस् ...	१२६३	शिशुत्व ...	११५३	„ ...	१९४
शिक्षा ...	३१८	शिरस्त्र ...	१५९५	शिशुमार...	५०७	„ ...	२४६
शिक्षित ...	२०३२	शिरस्य ...	१२६९	शिश्न ...	१२२५	„ ...	११९७
शिखण्ड ...	१०५०	शिरा ...	१२०३	शिश्विदान	२११६	शक्रल ...	२७७७
शिखण्डक	१२६६	शिरीष ...	७७४	शिष्टी ...	१५१९	शुक्रशिष्य...	२४
शिखर ...	६४१	शिरोग्र ...	६७२	शिष्य ...	१३७४	शुक्ल ...	२३९

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

३०१

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
शुक्ल	... २३९	शूक	...१७५२	शेफालिका	२९०९	शोप	...११७६
शुच्	... ४११	शूककीट	...१०१५	शेमुषी	... २७८	शोक	...१०७३
शुचि	... ११२	शूकधान्य	...१७५४	शेलु	...७१७	शौक्लिकेय	४५८
"	... २४६	शूकशिम्बि	८२२	शेवधि	... १४२	शौक्ल्य	...११५५
"	... ३०१	शूद्र	...१९३०	शेवाल	... ५४३	शौण्ड	...२०७१
"	... ३९६	शूद्रा	...१०९९	शेष	... ४४६	शौण्डिक	...१९४९
"	...२३९१	शूद्री	...१०९९	शैक्ष	...१३७४	शौण्डी	... ८४२
शुण्ठी	...१७८२	शून्य	...२१३७	शैखरिक	... ८२५	शौद्धोदनि	२९
शुण्डापान	...२०१०	शूर	...१६२१	शैल	... ६३५	शौरि	... ४१
शुतुद्रि	... ५३३	शूर्प	...१७५८	शैलालिन्	...१९५२	शौर्य	...१६७१
शुद्धान्त	... ६१६	शूल	...२७२९	शैलूष	... ७१२	शौल्विक	...१९४५
"	...२४६६	शूलाकृत	...१७९६	"	...१९५२	शौष्कुल	...२०६३
शुनक	...१९७२	शूलिन्	... ५९	शैलेय	... ८९४	श्च्योत	...२२७०
शुनि	...१९७३	शूल्य	...१७९६	शैवल	... ५४३	श्मशान	...१७०४
शुभ	... २६५	शृगाल	... ९९८	शैवलिनी	... ५२५	श्मश्रु	...१२७१
"	...१८५८	शृङ्खल	...१२९१	शैशव	...११५३	श्याम	... ३०४
"	...२९४०	शृङ्खलक	१८५७	शोक	... ४११	"	...२६२१
शुभंयु	...२१२४	शृङ्खला	...१५४९	शोचिष्केश	१०७	श्यामल	... ३०४
शुभान्वित	२१२४	शृङ्ग	... ६४१	शोचिस्	... २१३	श्यामा	... ७५८
शुभ्र	... ३०१	"	... ९३३	शोण	... ३०६	"	... ८६५
"	...२७२०	"	...२३८६	"	... ५३४	"	... ८७२
शुभ्रदन्ती	... १५४	शृङ्गवेर	...२७८१	शोणक	... ७६३	"	...२६२१
शुभ्रांशु	... १७२	शृङ्गाटक	... ५९०	शोणरत्न	...१८९१	श्यामाक	... ९७९
शुल्क	...१५२२	शृङ्गार	... ३९५	शोणित	...१२०१	श्याल	...११३७
शुल्ब	...१९०१	"	... ३९६	"	...२७३५	श्याव	... ३०८
"	...१९८२	शृङ्गिणी	...१८३९	शोथ	...११७८	श्येत	... ३०१
"	...२९४०	शृङ्गी	... ५१६	शोथघ्नी	... ९४६	श्येन	...१०१७
शुश्रूषा	...१४२२	"	... ८४८	शोधनी	... ६२९	श्यैनंपाता	...२९०७
शुषि	... ४४१	"	... ८८१	शोधित	...१९९८	श्रद्धा	...२५३९
शुषिर	... ४४०	शृङ्गीकनक	१८९८	"	...२१३६	श्रद्धालु	...१११६
"	... ४४२	शृत	...२२१५	शोफ	...११७८	"	...२०७९
शुष्कमांस	१२००	शेखर	...१३४६	शोभन	...२१२८	श्रयण	...२२७३
शुष्म	...१६७१	शेफस्	...१२२५	शोभा	... १७९	श्रवण	...१२६२
शुष्मन्	... १०७	शेफालिका	७८९	शोभाञ्जन	७१०	श्रवस्	...१२६२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
श्रविष्ठा	... १८८	श्रेयस्	... २८९	श्वसन	... १२२	संकीर्ण	...२१९५
श्राणा	...१८०६	,,	...२१४१	,,	... ७५३	,,	...२४४८
श्राद्ध	...१४१४	श्रेयसी	... ७६७	श्वाविद्	...१००१	संकुल	... ३४९
श्राद्धदेव	... ११७	,,	... ८१७	श्वित्र	...११८२	,,	...२१९५
श्राय	...२२७३	,,	... ८४३	श्वेत	... ३०१	संकोच	...१३२२
श्रावण	... २४७	श्रेष्ठ	...२१४१	,,	...१८९९	संक्रन्दन	... ८७
श्रावणिक	... २४७	श्रोण	...११७०	,,	...२४९३	संक्रम	...२३००
श्री	... ५४	श्रोणि	...१२२१	श्वेतगरुत्	...१०३४	संक्षेपण	...२२९१
,,	...१६३१	श्रोणिफलक	१२२१	श्वेतच्छद	...२७८७	संख्य	...१६७५
श्रीकण्ठ	... ६३	श्रोत्र	...१२६२	श्वेतमरिच	१९२६	संख्या	... २८१
श्रीघन	... २८	श्रोत्रिय	...१३६५	श्वेतरक्त	... ३०७	संख्यात	...२१५३
श्रीद	... १३८	श्रौषट्	...२८६४	श्वेतसुरसा	७९०	संख्यावत्	...१३६३
श्रीपति	... ४१	श्लक्ष्ण	...२१४७	**ष.**		संख्येय	...१८७३
श्रीपर्ण	... ७८०	श्लेष	...२२७१	षट्कर्मन्	...१३६१	संग	...२३०८
,,	...२४४०	श्लेष्मण	...११९४	षट्पद	...१०४६	संगत	... ३४७
श्रीपर्णिका	७२९	श्लेष्मन्	...११९८	षडभिज्ञ	... २७	संगम	...२३०८
श्रीपर्णी	... ७२०	श्लेष्मल	...११९४	षडानन	... ७७	,,	...२९६३
श्रीफल	... ७१२	श्लेष्मातक	७१७	षड्ग्रन्थ	... ७४५	संगर	...२६६८
श्रीफली	... ८३८	श्लोक	...२३३९	षड्ग्रन्था	... ८५३	संगीर्ण	...२२४२
श्रीमत्	... ७२८	श्वःश्रेयस	... २६५	षड्ग्रन्थिका	९५६	संगूढ	...२२१०
श्रीमान्	...२०५३	श्वदंष्ट्रा	... ८४५	षड्ज	... ३७३	संग्रह	... ३२३
श्रील	...२०५३	श्वन्	...१९७३	षण्ड	... ५५१	संग्राम	...१६७८
श्रीवत्सलाञ्छन	४३	श्वनिश	...२९७५	,,	...१८३१	संग्राह	...१६४८
श्रीवास	...१३३१	श्वपच	...१९६८	षण्ढ	...१४८५	,,	...२२७७
श्रीवेष्ट	...१३३१	श्वभ्र	... ४४१	षष्टिक्य	...१७२०	संघ	...१०६९
श्रीसंज्ञ	...१३२४	,,	...२९३८	षाण्मातुर	८०	संघात	... ४६३
श्रीहस्तिनी	७८७	श्वयथु	...११७८	**स.**		,,	...१०६६
श्रुत	...२४८८	श्ववृत्ति	...१७११	संकर	... ६२९	संचय	...१०६६
श्रुति	... ३१६	श्वशुर	...११३५	संकर्षण	... ४८	संचारिका	१९०७
,,	...१२६२	श्वशुरौ	...११४८	संकलित	...२२१०	संजवन	... ६०४
,,	...२४८१	श्वशुर्य	...२६२७	संकल्प	... २८०	संज्वर	... ११४
श्रेणी	... ६५६	श्वश्रू	...११३५	संकसुक	...२११०	संज्ञपन	...१६९४
,,	...१९३८	श्वश्रूश्वशुरौ	११४८	संकाश	...२००४	संज्ञा	...२४०१
श्रेयस्	... २६२	श्वस	...२८९३	संकीर्ण	...१९३१	संज्ञ	...११६८

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
संडीन	...१०६१	संपुटक	...१३५१	संवीक्षण	...२३०९	सकटाह	...२९३७
संतत	... १३०	संप्रति	...२८९४	संवीत	...२२०५	सकल	...२१५५
संतति	...१३५४	संप्रदाय	...२२६४	संवेग	... ४२९	सकृत्	...२८२०
संतप्त	...२२२९	संप्रधारण	२६४८	संवेद	...२२६१	सकृत्प्रज	...१०२७
संतमस	... ४४५	संप्रधारणा	१५१७	संवेश	... ४३४	सक्तुफला	७५२
संतान	... १००	संप्रहार	...१६७७	संव्यान	...१३०९	सक्थि	...१२१९
,,	...१३५५	संफुल्ल	... ६६३	संशप्तक	...१६६३	सखि	...१४९१
संताप	... २१४	संबाध	...२१९४	संशय	... २८२	सखी	...१०९७
संतापित	...२२२९	संबोधन	...२८६१	संशयापन्नमानस	२०३४	सख्य	...१४९२
संदान	...१८५३	संभेद	... ५३६	संश्रव	... २८६	सगर्भ्य	...११४१
संदानित	...२२१४	संभ्रम	... ४२९	संश्रुत	...२२४२	सगोत्र	...११४२
संदाव	...१६८९	संभ्रम	...२३०२	संश्लेष	...२३१०	सग्धि	...१८१६
संदित	...२१९६	संमद	... २६३	संसक्त	...२१६०	सँकट	...२९९४
,,	...२२१४	संमार्जनी	... ६२९	संसद्	...१३८२	सचिव	...२७४८
संदेशवाच्	३४५	संमूर्च्छन	...२२६२	संसरण	... ५९३	सर्जवाल	... ५७६
संदेशहर	...१५००	संसृष्ट	...१७९८	,,	...२४४४	सज्ज	...१५९८
संदेह	... २८३	संयत्	...१६७९	संसिद्धि	... ४३६	सज्जन	...१३५८
संदोह	...१०६५	संयत	...२१०८	संस्कारहीन	१४५९	,,	...१५३३
संद्राव	...१६८९	संयम	...२२८६	संस्कृत	...२४९६	सज्जना	...१५५१
संधा	...२५३९	संयाम	...२२८६	संस्तर	...२६५८	सटा	...१२६८
संधान	...२०१३	संयुग	...१६७७	संस्तव	...२२९५	सत्	...१३६२
संधि	...१५०४	संयोजित	...२२०८	संस्ताव	...२३१८	,,	...२५०१
,,	...२२७१	संराव	... ३५७	संस्त्याय	...२६३८	सतत	... १३०
संधिनी	...१८४४	संलाप	... ३४३	संस्था	...१५१९	सती	...१०८६
संध्या	... २२०	संवत्	...२८८१	संस्थान	...२५८३	सतीनक	...१७३८
संनय	...२६३७	संवत्सर	... २५५	संस्थित	...१७०१	सतीर्थ्य	...१३७६
संनिकर्षण	२२९६	संवनन	...२२५७	संस्पर्शा	... ९५६	सत्तम	...२१४१
संनिकृष्ट	...२१५७	संवर्त	... २५९	सँस्फोट	...१६७७	सत्त्व	... २७३
संनिधि	...२२९६	संवर्तिका	... ५५३	संहत	...२१७५	,,	...२७६१
संनिवेश	... ६३०	संवसथ	... ६३१	संहतजानुक	११६८	सत्पथ	... ५८८
संपत्ति	...१६३१	संवाहन	...२२९४	संहतल	...१२४३	सत्य	... ३५४
संपद्	...१६३०	संविद्	... २७९	संहति	...१०६८	,,	...२६४३
संपराय	...२६३६	,,	... २८६	संहनन	...१२१४	सत्यंकार	...१८७१
संपिधान	...२५८४	,,	...२५१९	संहूति	... ३२७	सत्यवचस्	१४३८

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्ति
सत्याकृति	१८७१	सपदि	...२८५२	समज्या	...१३८२	समालम्भ	...२३०४
सत्यानृत	...१७१३	,,	...२८६७	समञ्जस	१५१५	समावृत्त	...१३७३
सत्यापन	...१८७१	सपर्या	...१३८०	समधिक	...२१७५	समासाद्य	... २२०९
सत्र	...२६९७	,,	...१४२१	समन्ततस्	२८७४	समासार्था	३२४
सत्रा	...२८५६	सपिण्ड	...११४०	समन्तदुग्धा	८६०	समाहार	...२२८१
सत्रिन्	...१४९७	सपीति	...१८१६	समन्तभद्र	२६	समाहित	...२२४२
सत्वर	... १२९	सप्तकी	...१२९०	समन्वितलय	३६७	सरघा	...१०४०
सदध्याज्य	१४००	सप्ततन्तु	...१३७९	समम्	.२८५६	समाहृति	... ३२३
सदन	... ६०२	सप्तपर्ण	... ६९४	समय	... २१६	समाह्वय	...२०२१
सदस्	...१३८३	सप्तर्षि	... १९८	,,	...२६३३	समित्	... ६७४
सदस्य	...१३८४	सप्तला	... ७९३	समया	...२८४०	समिति	...१३८२
सदा	...२८९३	,,	... ९३४	,,	...२८६२	,,	...१६७९
सदागति	... १२२	सप्तार्चिस्	१११	समर	...१६७६	,,	...२४७५
सदातन	...२१६९	सप्ताश्व	... २०२	समर्थ	...२५०८	समिध्	...१६७९
सदानीरा	... ५३२	सप्ति	...१५५५	समर्थन	...१५१७	समीक	...१६७५
सदृक्	...२००२	सब्रह्मचारिन्	१३७५	समर्धक	...२०३८	समीप	...२१५७
सदृक्ष	...२००२	सभर्तृका	...१०९७	समर्याद	...२१५८	समीर	... १२४
सदृश्	...२००२	सभा	... ६०४	समवर्तिन्	११५	समीरण	... १२४
सदृश	...२००२	,,	...१३८२	समवाय	...१०६७	,,	... ८०६
सदेश	...२१५८	,,	...२६०९	समष्ठिला	९६२	समुच्चय	...२२८१
सद्मन्	... ६०१	,,	...२९४७	समसन	...२२९१	समुच्छ्रय	...२६३९
सद्यस्	...२८६७	सभाजन	...२२६३	समस्त	...२१५४	समुज्झित	२२३८
सधर्मिणी	... १८५	सभासद्	...१३८५	समस्या	... ३२४	समुत्पिञ्ज	१६६५
सध्र्यच्	...२०९३	सभास्तार	१३८५	समा	... २५५	समुदक्त	...२२०४
सनत्कुमार	१०१	सभिक	...२०१७	समांसमीना	१८५१	समुदय	...१०६७
सना	...२८८३	सभ्य	...१३५८	समाकर्षिन्	२९८	समुदाय	...१०६७
सनातन	...२१६९	,,	...१३८५	समाघात	१६७८	,,	...१६७९
सनाभि	...११४०	सम	...२००२	समाज	...१०७१	समुद्र	...२९२९
सनि	...१४१७	,,	...२१५३	समाधि	... २८७	समुद्गक	...१३५१
सनिष्ठीव	३५१	समग्र	...२१५५	,,	...२५३०	समुद्गिरण	२४४५
सनीड	...२१५७	समङ्गा	... ८२९	समान	... १२६	समुद्धत	...२०७०
सन्नकद्रु	... ७१८	,,	... ९३१	,,	...२००३	समुद्धरण	...२४४५
सन्नद्ध	...१५९८	समज	...१०७१	,,	...२५८९	समुद्र	... ४६८
सपत्न	...१४८८	समज्या	... ३३३	समानोदर्य	११४१	समुद्रान्ता	८३२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
समुद्रान्ता ...	८८०	सर्जक ...	७३६	सवन ...	१४४६	सहाय ...	१६१०
समु ान्ता	९१५	सर्जरस ...	१३२८	सवयस् ...	१४९१	सहायता ...	२३३०
समुन्दन ...	२३०७	सर्जिकाक्षार	१९२४	सवितृ ...	२०६	सहिष्णु ...	२०८७
समुन्न ...	२२३५	सर्प ...	४५०	सविध ...	२१५८	सांयात्रिक	४९०
समुन्नद्ध ...	२५४१	सर्पराज ...	४४६	सवेश ...	२१५८	सांयुगीन ...	१६२२
समुपजोषम्	२८६८	सर्पिस् ...	१८१०	सव्य ...	२१९३	सांवत्सर ...	१४९५
समूरु ...	१००६	सर्व ...	२१५३	संव्यान ...	१३०९	सांशयिक	२०३४
समूह ...	१०६५	सर्वंसहा ...	५६२	सव्येष्ठ ...	१५८७	साकम् ...	२८५६
समूह्य ...	१३९३	सर्वज्ञ ...	२५	सस्य ...	६७८	साकल्य ...	२२५३
समृद्ध ...	२०४७	„ ...	६५	सस्यसंवर	७३७	साक्षात् ...	२८२२
समृद्धि ...	२२६९	सर्वतस् ...	२८७४	सह ...	२८००	सागर ...	४६९
सम्यक् ...	३५४	सर्वतोभद्र	६१३	„ ...	२८५६	साचि ...	२८६१
सम्राज् ...	१४७४	„ ...	७७२	सहकार ...	७१५	सात ...	२६४
सरक ...	५२०१	सर्वतोभद्रा	७१९	सहचरी ...	७९९	सातला ...	९३५
सरठ ...	१०१२	सर्वतोमुख	४७४	सहज ...	११४१	साति ...	२३२६
सरणा ...	९५३	सर्वदा ...	२८९३	सहधर्मिणी	१०८४	„ ...	२४६९
सरणि ...	५८७	सर्वधुरावह	१८३८	सहन ...	२०८७	„ ...	२९१३
सरमा ...	१९७३	सर्वधुरीण	१८३८	सहभोजन	१८१६	सातिसार	१९९२
सरल ...	७६८	सर्वमङ्गला ...	७३	सहस् ...	२४३	सात्त्विक ...	३९४
„ ...	२०४१	सर्वरस ...	१३२८	„ ...	१६७१	सादिन् ...	१५८८
सरलद्रव ...	१३३१	सर्वला ...	१६५३	„ ...	२८००	„ ...	२५४८
सरला ...	८६४	सर्वलिङ्गिन्	१४४२	सहसा ...	२८६३	साधन ...	२५७३
सरस् ...	५२२	सर्ववेदस् ...	१३७१	सहस्य ...	२४४	साधारण	२००३
सरसी ...	५२२	सर्वसंनहन	१६५५	सहस्र ...	१८७५	„ ...	२१८८
सरसीरुह ...	५४७	सर्वानुभूति	८६४	सहस्रदंष्ट्र	५०२	साधित ...	२१०४
सरस्वत् ...	४६९	सर्वान्नभोजिन्	२०६८	सहस्रपत्र ...	५४६	साधिष्ठ	२२४९
„ ...	२४४९	सर्वान्नीन ...	२०६८	सहस्रवीर्या	९६५	साधीयस्	२८०६
सरस्वती ...	३१२	सर्वाभिसार	१६५५	सहस्रवेधि	१७८६	साधु ...	१३५८
„ ...	५३५	सर्वार्थसिद्ध	२९	सहस्रवेधिन्	९३०	„ ...	२१२८
सरित् ...	५२५	सर्वौघ ...	१६५५	शहस्रांशु ...	२०६	„ ...	२५३७
सरित्पति	४६८	सर्षप ...	१७४१	सहस्राक्ष ...	८८	साधुवाहिन्	१५५६
सरीसृप ...	४५१	सलिल ...	४७२	सहस्रिन् ...	१५९१	साध्य ...	२०
सर्ग ...	२३७८	सल्लकी ...	८९६	सहा ...	७९५	साध्वस ...	४०३
सर्ज ...	७३७	सव ...	१३७९	„ ...	८७५	साध्वी ...	१०८६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
सानु	... ६४२	सारसन	...१५९४	सिता	...१७९३	सीराङ्ग	...२४०८
सांतपन	...१४५६	सारिका	...२९१०	सिताभ्र	...१३३४	सीवन	...२२६०
सान्त्व	... ३४७	सार्थ	...१०६९	सिताम्भोज	५४९	सीसक	...१९१७
सन्त्व	...१५०९	सार्थवाह	...१८६२	सिद्ध	... २२	सीहुण्ड	... ८५९
सांदृष्टिक	१५२६	सार्द्र	...२२३५	,,	...२२२५	सु	...२८५३
सान्द्र	...२१५६	सार्धम्	...२८५६	सिद्धान्त	... २८५	,, ...	...२८५९
सांद्रस्निग्ध	२०८४	सार्वभौम	१५२	सिद्धार्थ	...१७४२	सुकन्दक	... ९४३
सान्नाय्य	...१४०६	,,	...१४७२	सिद्धि	... ८७३	सुकरा	...१८४७
सांपरायिक	१६७५	साल	... ५९९	सिध्म	...११७९	सुकल	...२०४१
साप्तपदीन	१४९२	,,	... ७३७	सिध्मल	...११९६	सुकुमार	...२१८०
सामन्	... ३१७	सालपर्णी	... ८७९	सिध्मला	...२९१४	सक्त	... २६२
,,	...१५०९	सास्ना	...१८३२	सिध्य	... १८८	सुकृतिन्	...२०३०
सामाजिक	१३८५	साहस	...१५०९	सिध्रका	...२९१०	सुख	... २६४
सामान्य	... २७६	साहस्र	...१५९१	सिनीवाली	२३२	सुख	...२९४०
,,	...२१८८	,,	...२३३५	सिन्दुक	... ७८४	सुखवर्चक	२९२४
सामि	...२८३४	सिंह	... ९८९	सिन्दुवार	७८५	सुखसंदोह्या	१८४९
सामिधेनी	१३९६	सिंहनाद	...१६८१	सिन्दूर	...१९१६	सुगत	... २५
सामुद्र	...१७८९	सिंहपुच्छी	८३४	,,	...२९५७	सुगन्धा	... ८७७
साम्प्रतम्	२८७०	सिंहसंहनन	२०४९	सिन्धु	... ४६४	सुगन्धि	... २९९
,,	...२८९४	सिंहाण	...१९०३	,,	... ४६९	,,	... ८९०
साय	... २२०	सिंहासन	...१५३०	,,	...२५३६	सुचरित्रा	...१०८६
सायक	...२३३९	सिंहास्य	... ८५५	सिन्धुज	...१७९०	सुचेलक	...१३०५
सायम्	...२८८७	सिंही	... ८५४	सिन्धुसंगम	५३६	सुत	...११२८
सार	... ६७३	,,	... ८७६	सिल्ह	...१३३०	,,	...२४५५
,,	...२६७७	सिकता	...२४८१	सीकर	... १६७	सुतश्रेणी	... ८२४
सारङ्ग	...१०२१	सिकतामय	४८४	सीता	...१७३५	सुतात्मजा	११३२
,,	...२३८१	सिकतावत्	५७९	सीत्य	...१७२३	सुत्रामन्	... ८४
,,	...२७८८	सिक्थ	...१९२१	सीधु	...२०१२	सुत्या	...१४४६
सारथि	...१५८६	सित	... ३०२	सीमन्	... ६३२	सुत्वन्	...१३७३
सारमेय	...१९७१	,,	...२२१४	सीमन्त	...२९३२	सुदर्शन	... ५५
सारव	... ५३८	,,	...२२२१	सीमन्तिनी	१०७७	सुदाय	...१५२४
सारस	... ५४७	,,	...२४९५	सीमा	... ६३२	सुदूर	...२१६२
,,	...१०३१	सितच्छत्रा	९५२	सीर	...१७३४	सुधर्मन्	... ९६
सारसन	...१२९१	सिता	... ७९०	सीरपाणि	४८	सुधा	... ९६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
सुधा	...२५३८	सुरर्षि	... ९५	सुहृद	...१५०२	सृणि	...१५५०
सुधांशु	... १७२	सुरलोक	... १२	सुहृदय	...२०३१	सृणिका	...१२०७
सुधी	...१३६२	सुरवर्त्मन्	१४४	सूकर	... ९९१	सृति	... ५८६
सुनासीर	... ८२	सुरसा	... ८७७	सूक्ष्म	...२१४७	सृपाटी	...२९७१
सुनिषण्णक	९४६	सुरा	...२००७	"	...२६२३	सृमर	...१००९
सुन्दर	...२१२८	"	...२९७४	सूचक	...२११८	सृष्ट	...२४१२
सुन्दरी	...१०८१	सुराचार्य	... १९२	सूचन	...२५६४	सेकपात्र	... ४९३
सुपथिन्	... ५८८	सुरामण्ड	...२०१४	सूचि	...२९११	सेचन	... ४९३
सुपर्ण	... ५८	सुरालय	... ९८	सूत	...१५८६	सेतु	... ५८४
सुपर्वन्	... १४	सुराष्ट्रज	... ९१०	"	...१९०५	"	... ६९८
सुपार्श्वक	... ७३४	सुवचन	... ३४४	"	...१९३५	सेना	...१६२३
सुप्रतीक	... १५२	सुवर्ण	...१८७९	"	...२४५८	"	...२९७४
सुप्रयोगविशिख	१६०३	"	...१८९४	सूतिकागृह	६०९	सेनाङ्ग	...१५३४
सुप्रलाप	... ३४४	सुवर्णक	... ६९६	सूतिमास	...११५१	सेनानी	... ७८
सुभगासुत	११२१	सुवल्लि	... ८३९	सूत्थान	...१९६६	"	...१५९२
सुभिक्षा	... ८९७	सुवहा	... ७८९	सूत्र	...१९८४	सेनामुख	...१६२९
सुम	... ६८२	"	... ८७८	सूत्रवेष्टन	२२९८	सेनारक्ष	...१५८९
सुमन	... १४	"	... ८८६	सूद	...१७६२	सेवक	...१४८५
सुमनस्	... ६८२	"	... ८९५	"	...२५१६	सेवन	...२२६०
"	... ७९३	सुवासिनी	१०९१	सूना	...२५६०	सेवा	...१७११
"	...१७४२	सुव्रता	...१८४९	सूनु	...११२८	सेव्य	... ९७७
सुमनोरजस्	६८३	सुषम	...२१२८	सूनृत	... ३४८	सैंहिकेय	... १९७
सुमेरु	... ९८	सुषमा	... १७९	सूपकार	...१७६१	सैकत	... ४८४
सुर	... १३	सुषवी	... ९५८	सूर	... २००	सैतवाहिनी	५३२
सुरङ्गा	...२९११	"	...१७८०	सूरण	... ९६२	सैनिक	...१५८९
सुरज्येष्ठ	... ३१	सुषिर	... ३७०	सूरत	...२०५४	"	...१५९०
सुरदीर्घिका	९७	सुषिरा	... ९०७	सूरसूत	... २०८	सैन्धव	...१५५५
सुरद्विष्	... २४	सुषीम	... १८२	सूरि	...१३६४	"	...१७९०
सुरनिम्नगा	५२८	सुषेण	... ७८३	सूर्मी	...१९९९	सैन्य	...१५९०
सुरपति	... ८५	सुषेणिका	८६५	सूर्य	... २००	"	...१६२४
सुरभि	... २५१	सुष्ठु	...२८५३	सूर्यतनया	५३०	सैन्यपृष्ठ	१६२६
"	... २९८	"	...२८८६	सूर्येन्दुसंगम	२३१	सैरन्ध्री	...११०९
"	...२६०८	सुसंस्कृत	...१७९७	सृक्किणी	...१२५६	सैरिक	...१८३५
सुरभी	... ८९५	सुहृद	...१४९१	सृग	...१६५०	सैरिभ	... ९९६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
सैरेयक ...	७९८	सौवीर ...	१७८४	स्तेय ...	१९७९	स्थाविर ...	११५४
सोढ ...	२२१८	,, ...	१९०७	स्तैन्य ...	१९७९	स्थासक ...	१३१७
सोदर्य ...	११४१	सौहित्य ...	१८१९	स्तोक ...	२१४७	स्थास्नु ...	२१७०
सोन्माद ...	२०७०	स्कन्द ...	७८	स्तोकक ...	१०२१	स्थिति ...	१५१९
सोपप्लव...	२३४	स्कन्ध ...	६६९	स्तोत्र ...	३३३	,, ...	२२९२
सोपान ...	६२८	,, ...	१२३०	स्तोम ...	१०६६	स्थिरतर...	२१७०
सोम ...	१७३	,, ...	२५३५	,, ...	२६१७	स्थिरा ...	५६०
सोमप ...	१३७०	स्कन्धशाखा	६७०	स्त्री ...	१०७७	,, ...	८७९
सोमपीथिन्	१३७०	स्कन्न ...	२२३२	स्त्रीधर्मिणी	१११४	स्थिरायु ...	७४१
सोमराजी	८३९	स्खलन ...	४३३	स्त्रीपुंस ...	१०६४	स्थूणा ...	१९९९
सोमवल्क	७४९	स्खलित ...	१६८४	स्त्र्यगार ...	६१५	,, ...	२४३६
,, ...	२३५२	स्तन ...	१२२७	स्थण्डिल...	१३८८	स्थूल ...	२१४६
सोमवल्लरी	९२३	स्तनंधयी...	११५६	,, ...	१४४०	,, ...	२७४४
सोमवल्लिका	८३९	स्तनपा ...	११५६	स्थण्डिलशायि	१४४०	स्थूललक्ष्य	२०३६
सोमवल्ली	८१४	स्तनयित्नु	१५७	स्थपति ...	१३७०	स्थूलशाटक	१३०५
सोमोद्भवा	५३१	स्तनित ...	१६१	,, ...	२४५६	स्थूलोच्चय	२६३२
सौगन्धिक	५३९	स्तबक ...	६८१	स्थल ...	५६६	स्थेयस् ...	२१७०
,, ...	९८१	स्तब्धरोमन्	९९२	स्थली ...	५६६	स्थौणेय ...	९१३
सौगन्धिक	१९११	स्तम्ब ...	६६६	स्थविर ...	११५८	स्थौरिन् ...	१५५९
सौचिक ...	१९४१	,, ...	१७४९	स्थविष्ठ...	२२४७	स्थौल्य ...	२७२६
सौदामनी	१६३	,, ...	२३२०	स्थाणु ...	६८	स्नव ...	२२६८
सौध ...	६१२	स्तम्बकरि	१७४९	,, ...	६६५	स्नातक ...	१४३८
सौभागिनेय	११२२	स्तम्बघन	२३२०	,, ...	२४३२	स्नान ...	१३१७
सौम्य ...	१९६	स्तम्बघ्न...	२३२०	स्थाण्डिल	१४४१	स्नायु ...	१२०६
,, ...	२६५७	स्तम्बेरम	१५३७	स्थान ...	१५०६	स्निग्ध ...	१४९१
सौरभेय ...	१८२६	स्तम्भ ...	२६०४	स्थानीय...	५९५	,, ...	१७९९
सौरभयी...	१८३९	स्तव ...	३३३	स्थाने ...	२८७०	,, ...	२०५३
सौराष्ट्रिक	४५८	स्तिमित ...	२२३५	स्थापत्य ...	१४८४	स्नु ...	६४२
सौरि ...	१९६	स्तुत ...	२२४४	स्थापत्नी ...	८१७	स्नुत ...	२२०९
सौवर्चल...	१७९२	स्तुति ...	३३३	स्थामन् ...	१६७१	स्नुषा ...	१०९१
,, ...	१९२५	स्तुतिपाठक	१६६२	स्थायुक ...	१४८१	स्नुह ...	८५९
सौविद ...	१४८४	स्तूप ...	२९३३	स्थाल ...	२९५८	स्नुही ...	८५९
सौविदल्ल	१४८४	स्तेन ...	१९७७	स्थाली ...	१७६९	स्नेह ...	४१५
सौवीर ...	७२२	स्तेम ...	२३०७	स्थावर ...	२१७१	स्पर्श ...	२९१

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
स्पश	...२२७८	स्यन्दनारोह	१५८८	स्वप्नज	...२०९०	स्वान	... ३५६
स्पर्शन	... १२२	स्यन्दिनी	...१२०७	स्वभाव	... ४३७	स्वान्त	... २७७
,,	...१४११	स्यन्न	...२२०९	स्वभू	... ३६	स्वाप	... ४३४
स्पश	...१४९३	स्यूत	...१७५९	स्वयं	...२८८१	स्वापतेय	...१८८६
,,	...२७६३	,,	...२२२६	स्वयंवरा	...१०८७	स्वामिन्	...१५०२
स्पष्ट	...२१८७	स्यूति	...२२६०	स्वयंभू	... ३२	,,	...२०४५
स्पृक्का	... ९१४	स्योनाक	... ७६२	स्वर्	... ११	स्वाराज्	... ८६
स्पृशी	... ८३५	स्रंसिन्	... ७०५	,,	...२८४४	स्वाहा	...१३९५
स्पृष्टि	...२२६८	स्रज्	...१३४३	स्वर	... ३१९	,,	...२८६४
स्पृहा	... ४१६	स्रव	...२२६८	,,	... ३६४	स्वित्	...२८१९
स्प्रष्ट	...२२७८	स्रवद्गर्भा	१८४४	स्वरु	... ९४	स्वेद	... ४२८
स्फटा	... ४५५	स्रवन्ती	... ५२७	,,	...२६७०	स्वेदज	...२१२६
स्फाति	...२२६८	स्रष्टृ	... ३४	स्वरूप	... ४३७	स्वेदनी	...१७६७
स्फार	...२१५१	स्रस्त	...२२३२	,,	...२५९७	स्वैर	...२७२०
स्फिच्	...१२२४	स्राक्	...२८५२	स्वर्ग	... ११	स्वैरिणी	...१०९५
स्फुट	... ६६३	स्रुच	...१४०२	,,	...२९१७	स्वैरिता	...२२५४
,,	...२१८७	स्रुत	...२२०९	स्वर्ण	...१८९४	स्वैरिन्	...२०५५
स्फुटन	...२२६०	स्रुव	...१४०२	स्वर्णकार	१९४४	ह.	
स्फुरण	...२२६९	स्रुवा	... ८१५	स्वर्णक्षीरी	९२४	ह...	...२८५९
स्फुरणा	...२२६९	स्रुवावृक्ष	... ७२३	स्वर्णदी	... ९७	हंस	... २०६
स्फुलिङ्ग	... ११४	स्रोतस्	... ४८८	स्वर्भानु	... १९७	,,	...१०३४
स्फूर्जक	... ७२५	,,	...२८०२	स्वर्वेश्या	... १०३	,,	...२७८७
स्फूर्जथु	... १६४	स्रोतस्वती	५२७	स्वर्वैद्य	... १०१	हंसक	...१२९३
स्फेष्ठ	...२२४९	स्रोतोञ्जन	१९०७	स्वसृ	...११३१	हञ्जिका	... ८२७
स्म	...२८५९	स्व	...११४२	स्वस्ति	...२८१८	हञ्जे	... ३९२
,,	...२८८३	,,	...२७५८	स्वस्तिक	... ६१३	हट्ट	...२९३०
स्मर	... ५०	स्वच्छन्द	...२०५५	स्वस्रीय	...११३८	हट्टविलासिनी	९०८
स्मरहर	... ६६	स्वजन	...११४२	स्वाति	...२९७०	हठ	...१६८४
स्मित	... ४३०	स्वतन्त्र	...२०५५	स्वादु	...२५२३	हण्डे	... ३९२
स्मृति	... ३२३	स्वधा	...२८६४	स्वादुकण्टक	७२२	हत	...२१०७
,,	... ४१९	स्वधिति	...१६५१	,,	... ८४५	हनु	... ९०८
स्यद	... १२७	स्वन	... ३५५	स्वादुरसा	९३६	,,	...१२५४
स्यन्दन	... ७०१	स्वनित	...२२१३	स्वाद्वी	... ८६३	हन्त	...२८२४
,,	...१५६९	स्वप्न	... ४३४	स्वाध्याय	१४४६	हन्न	...२२१७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
हय	...१५५५	हर्यक्ष	... ९८९	हायन	...२५५०	हिरण्य	...१८८८
हयपुच्छी...	९२५	हर्ष	... २६३	हार	...१२८३	,,	...१८९४
हयमारक...	८०१	हर्षमाण	...२०३९	हारीत	...१०५६	हिरण्यगर्भ	३२
हर	... ६६	हल	...१७३३	हार्द	... ४१५	हिरण्यरेतस्	११०
हरण	...१५२४	हला	... ३९२	हाला	...२००७	हिरण्यवाह	५३४
हरि	... ९८९	हलायुध ...	४६	हालिक	...१८३५	हिरुक्	...२८५४
,,	...२६८५	हलाहल ...	४५७	हाव	... ४२५	,,	...२८६२
हरिचन्दन	१००	हलिन् ...	४७	हास	... ३९९	हिलमोचिका	९६३
,,	...१३३६	हलिप्रिय ...	७३२	हास्तिक	...१५४०	ही	...२८६६
हरिण	... ३०३	हलिप्रिया	२००७	हास्य	... ३९५	हीन	...२२३८
,,	...१००३	हल्य	...१७२३	,,	... ३९९	,,	...२५९०
,,	...२४३६	हल्या	...२३३१	हाहा	... १०४	हुतभुक्प्रिया	१३९५
हरिणी	...२४३५	हल्लक	... ५३९	हि	...२८४९	हुतभुज्	... ११०
हरित्	... १४६	हव	...२२६६	,,	...२८५९	हुम्	...२८४०
,,	... ३०५	,,	...२७४९	हिंसा	...२७९३	,,	...२८८५
,,	...२९३२	हविस्	...१४०६	हिंसाकर्मन्	२२८७	हूति	... ३२७
हरित	... ३०५	,,	...१८१०	हिंस्र	...२०८१	,,	...२२६६
हरितक	...१७७५	हव्य	...१४०१	हिक्का	...२९१०	हूहू	... १०४
हरिताल	...२९५८	हव्यपाक	...१३९७	हिङ्गु	...१७८६	हृणीया	...२३१४
हरितालक	१९१३	हव्यवाहन	११०	हिङ्गुनिर्यास	७७२	हृद्	... २७७
हरिदश्व ...	२०२	हस	... ३९८	हिङ्गुल	...२९३५	,,	...१२०२
हरिद्रा	...१७८८	हसनी	...१७६६	हिङ्गुली ...	८७६	हृदय	... २७७
हरिद्राभ ...	३०५	हसन्ती	...१७६५	हिज्जल ...	७७०	,,	...१२०२
हरिद्रु	... ८५१	हस्त	...१२४५	हिन्ताल ...	९८७	हृदयङ्गम	३४७
हरिन्मणि	१८९०	,,	...१२७०	हिम	... १८०	हृदयालु	...२०३१
हरिप्रिया...	५४	हस्त	...२४५२	,,	... १८३	हृद्य	...२१३१
हरिमन्थक	१७४६	हस्तवारण	२२५९	,,	...२९३८	हृषीक	... २९२
हरिवालुक	८९३	हस्तिन्	...१५३५	हिमवत् ...	६३८	हृषीकेश ...	३६
हरिहय	... ८०	हस्तिनख...	६२६	हिमवालुका	१३३४	हृष्ट	...२२३०
हरीतकी ...	६८४	हस्तिपक	...१५८५	हिमसंहति...	१८१	हृष्टमानस	२०३९
,,	... ७६७	हस्त्यारोह	१५८५	हिमांस ...	१७१	हे	...२८६२
हरेणु	... ८८९	हा	...२८४८	हिमानी ...	१८१	हेति	... ११३
,,	...१७३९	हाटक	...१८९४	हिमावती	९२४	,,	...२४७६
हर्म्य	... ६११	हायन	... २५५	हिरण्य	...१८८७	हेतु	... २७१

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
हेमकूट ...	६३९	हेषा ...	१५६२	होरा ...	२९१४	ह्लादिनी...	१६२
हेमदुग्धक	६९२	है	२८६२	ह्यसू ...	२८९२	,, ...	५२६
हेमन् ...	१८९४	हैमवती ...	७२	ह्रद ...	५१७	,, ...	२५५९
,, ...	२९४०						
हेमन्त ...	२५०	,, ...	७६७	ह्रसिष्ठ ...	२२४९	ह्री	४०८
हेमपुष्पक	७७५	,, ...	८५४	ह्रस्व ...	११६५	ह्रीण ...	२२०७
हेमपुष्पिका	७९१	,, ...	९२४	,, ...	२१६५	ह्रीत ...	२२०७
हेमाद्रि ...	९८	हैयङ्गवीन	१८११	ह्रस्वगवेधुका	८८२	ह्रीबेर ...	८९२
हेरम्ब ...	७६	होतृ ...	१३८६	ह्रस्वाङ्ग...	९३३	ह्रेषा ...	१५६२
हेला ...	४२५	होम ...	१३८०	ह्लादिनी ...	९३	ह्लादिनी	८९६

बालकृष्णाश्रमीटीकयासहितोऽयममरकोषस्थशब्दानुक्रमकोशः समाप्तः।

बालकृष्णाश्रमी नेपाली टीकयासहितस्य परिशेषात्मकस्य

व्यावहारिक शब्दकोशस्य शब्दानुक्रमकोशः

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
अ.		अरिष्टः ...	३०८९	अग्रिमम् ...	३१६६	अंकोटम् ...	३२१०
अक्षतः ...	२९९५	अम्बष्ठा ...	३०९४	अरकः ...	३१७२	अभया ...	३२१२
अतसी ...	३०११	अम्लिका...	३०९४	अखट्टः ...	३१७२	अभृता ...	३२१५
अविप्रियः	३०२०	अहिछत्रा...	३१००	अरुस्करः...	३१८३	अवदोहम्...	३२२३
अल्पमारिषः	३०२६	अजाजिका	३१०७	अञ्जीरम्	३१९०	अमृतम् ...	३२२३
अपोदिका	३०३०	अजडा ...	३१०९	अकूलकम्	३१९१	अम्बरम् ...	३२२५
अम्लोटा ...	३०३४	अम्लवाटकः	३१३०	अन्ननसम्	३१९२	अरिष्टम्...	३२२६
अम्लपत्रिका	३०३४	अंशुमत्फला	३१३४	अग्रवृक्षम्...	३१९२	अमृतम् ...	३२२८
अमृताह्वम्	३०४४	अप्फला ...	३१४२	अक्षोटकः...	३१९७	अभ्यञ्जनम्	३२२९
अहिफलः	३०५२	अमृतफला..	३१४२	अम्लसारः	३२०१	अहिछत्रा...	३२३६
अशना ...	३०६४	अम्भफलम्	३१४२	अम्लवेतसः	३२०२	अम्लिका...	३२४३
अस्रपत्रः ...	३०६७	अमृताह्वम्	३१४३	अर्गटः ...	३२०८	अम्लबीजम्	३२४५
असिकालुकः	३०७९	अनृथकृत्वचम्	३१४३	अर्गलः ...	३२०८	ओदनः ...	३२५६
अतिकन्दकः	३०८१	अत्यन्तमधुरम्	३१४८	अङ्कोलफन-		अन्धः ...	३२५७
अर्शोघ्नः	३०८४	अपुष्पः ...	३१५९	संकाशम्	३२१०	अन्नम् ...	३२५७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
अवदंशः ...	३२६२	आहारः ...	३२६५	ओल्लः ...	३०८४	कण्टकिफलः	३१५८
अदनम् ...	३२६४	आसवः ...	३२५३	ओण्ड्रपुष्पम्	३३४४	कपित्थः	३१६२
अभ्यवहरणम्	३२६४	आनन्दा ...	३२८०	क.		कर्मारकः	३१६४
अजया ...	३२७८	आफूकम् ...	३२८१	कर्दमकः ...	२९९२	कर्मकरः	३१६४
अहिफेनकम्	३२८१	आफुकम् ...	३२८१	कलमाः ...	२९९३	कर्मरङ्ग	३१६४
अरविन्दम्	३२८७	आस्फोता	३३५१	कञ्चुकी	२९९५	कर्कन्धुः ...	३१६८
अम्भोरुहम्	३२९०	आम्रः ...	३१२९	कलायः ...	३००५	कपिलफला	३१७७
अम्बूजम्...	३२९१	आम्लवाटकः	३१३०	कटुकस्नेहः	३०१३	कर्बुदारः	३१८४
अब्जम् ...	३२९२	इङ्गुदी ...	३२००	कटिजः ...	३०१९	कन्दरालः	३१९७
अम्भोजम्	३२९२	इक्षुः ...	३२३२	कङ्गुः ...	३०२१	कर्परालः	३१९७
अम्भोजिनी	३३००	इक्ष्वाकुः ...	३०४१	कङ्कल्लः	३०२५	कटफलम्	३२०७
अब्जलता	३३०१	इन्दीवरम्	३२९५	कलम्बी ...	३०३०	कर्षफलः	२२१३
अव्यथा ...	३३०४	ईरा ...	३२५०	कलम्बी ...	३०३१	कलिद्रुमः	२२१३
अतिचरा...	३३०४	उमा ...	३०१२	कलम्बूः ...	३०३१	कलिः ...	३२१४
अष्टापदी	३३१३	उपोदिका	३०३०	कटुतुम्बी	३०४१	कटुभद्रम्	३२१९
अद्रिपुष्पकः	३३३१	उषणम् ...	३१०८	कर्कटी ...	३०४२	कटुकत्रयम्	३२२१
अलाबू	३०४०	उपकुञ्ची	३१२०	कर्कोटकी	३०४८	कलम्बुटम्	३२२६
अम्बष्ठा ...	३३२१	उत्पलम् ...	३२९८	कर्कोटकी	३०५३	करपर्णम्	३२४६
अतिमुक्तः	३३२४	उद्वेगम् ...	३१९६	कर्कशच्छदः	३०५६	कवकम्	३२४८
अशोकः ...	३३३७	उत्कटम् ...	३११४	कर्मकरी ...	३०५९	कत्तोयम्	३२५३
अर्कप्रिया...	३३४५	उत्पलिनी	३३०२	कण्टफला	३०६०	कश्यम् ...	३२५३
अगस्त्यः ...	३३४६	उपकुल्या	३१२६	कठिल्लकः	३०६२	कमलम् ...	३२८८
अपराजिता	३३५१	उमा ...	३११३	करपर्णकः	३०६८	कञ्जम् ...	३२९१
आढकी ...	३००८	ऊधस्यम्	३२२२	कन्दकः ...	३०७४	कजम् ...	३२९२
आसुरी ...	३०१५	उदालः ...	३१८६	कन्दः ...	३०८४	कह्लारम्	३२९७
आम्लवास्तुकम्	३०२८	उदश्विद्	३२२५	कबरी ...	३०९२	कमलिनी	३३००
आलूकम्...	३०७१	एरण्डा ...	३१२७	कन्दरम् ...	३१०२	कह्लारिणी	३३०३
आलुकम्...	३०७१	एरण्डः ...	३२०५	कणा ...	३१०७	कर्णिका ...	३३०६
आर्द्रकम् ...	३१०२	एभी ...	३०५०	कटुवीरा	३१०९	करवीरः...	३३१६
आम्रातकः	३१३०	ऐला ...	३११७	कणा ...	३१२६	कण्ठः ...	३३२७
आरुकम् ...	३१५४	ऐर्वारुः ...	३०४२	कपिचूतः	३१३०	कदम्बः ...	३३३३
आशयः ...	३१५९	ऐरावतः...	३१४४	करकः ...	३१३२	कण्टकिदला	३३३६
आमलकी	३२१६	ओष्ठी ...	३०५९	कदली ...	३१३४	कङ्केलिः	३३३७
आसुरम् ...	३२४१	ओलः ...	३०८४	करसर्दकः	३१५७	काञ्चन ...	३००३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
काक्षी ...	३००८	कुट्टिमलः	३१३२	कोशातकी	३०४७	खण्डः ...	३२३५
कालवृत्तः	३००९	कुचफलः	३१३३	कोलशिम्बी	३०६५	खण्डकः ...	३२३५
कालशाकम्	३०३२	कुहम् ...	३१६९	कोलपादिका	३०६५	खरपत्रकः	३३४३
कालकम्	३०३२	कुवलम् ...	३१७०	कोलकन्दः	३०७५	खड्गशिम्बी	३०६५
कालिङ्गकम्	३०४५	कुतूहलम्...	३१९१	कोरङ्गी ...	३११९	खट्वा ...	३०६६
कालिन्दस्	३०४५	कुमुदिका	३२०७	कोपकः ...	३१२३	खट्वाङ्गी	३०६६
कारवेल्ली	३०६०	कुम्मी ...	३२०७	कोशकः ...	३१२३	गवेधुका	३०२८
कारवल्ली	३०६१	कुसुमम् ...	३२८४	कोरङ्गी ...	३१२७	गन्धाधिका	३१०१
काण्डकटुः	३०६२	कुशेशयम्	३२८८	कोकिलोत्सवः	३१२९	गन्धवल्कलम्	३११५
कारवी ...	३०९९	कुमुदम् ...	३२९९	कोशाम्रकः	३१३१	गन्धजातम्	३११६
काञ्चनी	३११२	कुशिक ...	३२१४	कोली ...	३१६८	गर्भसंभवा	३११८
कालस्कन्धः	३१६१	कुण्डलिनी	३२६८	कोलम् ...	३१६९	गण्डगात्रम्	३१६५
काश्मीरी	३१७६	कुमुद्वती ...	३३०२	कोकिलेष्टा	३१८३	गण्डीरः	३२३३
काकली ...	३१७८	कुमुदिनी...	३३०२	कोमलवल्कला	३१९३	गन्धोत्तमा	३२५०
काजूतकः	३१८१	कुविनी ...	३३०२	कोकनदम्	३१९४	गञ्जा ...	३२८०
कासघ्नः...	२२१४	कुवलिनी...	३३०३	क्रमुकः ...	३१८८	गवाक्षी ...	३३१४
कायस्था ...	३२१२	कुवलयिनी	३३०३	क्रमुकीफलम्	३१९६	गणेशकुसुमः	३३१८
कालशेयम्	३२२६	कूष्माण्डी...	३०३८	क्रकचच्छदः	३३३५	गणिका ...	३३२१
कादम्बर्यः	३२५०	कूष्माण्डिका	३०३९	क्रमुकः ...	३१९५	गजाह्वया	३३२२
कापिशम्...	३२५२	कूर्चशीर्षकः	३०३६	कृष्णिका...	३०१५	गन्धोत्कटः	३३४९
कापिशायनम्	३२५२	कूरम् ...	३२५७	कृष्णा ...	३०१७	गवादिनी	३३५२
कान्ताचरण		कूरकम् ...	३२५७	कृष्णबीजम्	३०४५	गवाक्षी ...	३३५२
दोहदः ...	३३३८	केसरः ...	३२८५	कृतवेधना	३०४७	गन्धचेली	३३५३
कालानुसार्यम्	३३५५	केशरः ...	३२८५	कृष्णालुः	३०७९	गणेरुका ...	३३५४
किञ्जल्कः	३२८५	केशरः ...	३२२८	कृष्णा ...	३१२६	गणेरुः ...	३३५४
कीरेष्टा ...	३१८२	केतकः ...	३३३५	कृष्णपाकफला	३१५७	गणकारिका	३३५४
कुलत्थः ...	३००९	केतकी ...	३३३६	कृष्णवीजकम्	३१६६	गाजरस् ...	३०८७
कुलत्थिक	३००९	कैरवी ...	३०९६	कृष्णबीजम्	३१६७	गिरिजा ...	३३१४
कुष्टनाशनः	३०१४	कैडर्यः ...	३२०७	कृसरः ...	३२५९	गिरिकर्णी	३३५१
कुम्भाण्डी	३०३८	कैरवम् ...	३२९९	कृशरः ...	३२५९	गिरिशालिनी	३३५२
कुलकः ...	३०६५	कैरविणी...	३३०२	खर्वूज्जकम्	३०४४	गुडयोगफला	३०३९
कुशिम्बी...	३०६५	कोरदूषः...	३०२१	खण्डिकः...	३०१०	गुडमूलः	३२३३
कुस्तुम्बुरुः	३१०६	कोद्रवः ...	३०२१	खर्जूः ...	३१३९	गुडः ...	३२३४
कुमारिका	३११७	कोरदूषकः	३०२२	खपुरः ...	३१९५	गुडाख्यम्	३२४०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
गुच्छपुष्पा	३३२०	चपला	...३१२६	चुक्राम्लः	३०३५	जपा	...३३४५
गोधूमः	...२९९६	चर्मण्वती	३१३५	चुक्राम्लम्	३२४२	जवा	...३३४५
गोरक्षकर्कटी	३०४३	चतुष्पदम्	३२४६	चुक्रम्	...३२४२	जातीकोशः	३१२३
गोजिह्विका	३०५४	चतुःपुण्ड्रकम्	३२४७	चुक्रिकाम्ला	३२४४	जातिकोशः	३१३३
गोस्तनी	३१७४	चपला	...३२५१	चुक्रफलम्	३२४५	जातीफलम्	३१२४
गोस्तनी	३१७६	चपला	...३२७८	चूतः	...३१२८	जातिफलम्	३१२४
गोरसः	...३२२६	चन्द्रभासिता	३३०३	चूष्यः	...३२६६	जातीपत्री	३१२५
गौरी	...३११२	चण्डातकः	३३१७	चेतकी	...३२११	जातिपत्रा	३०४२
गौरी	...३३१३	चण्डिकाप्रियः	३३१८	चोचम्	...३११४	जाम्बूका	३१७८
गृहकूलकः	३०५१	चन्द्रवल्ली	३३२५	चोलम्	...३११५	जातिः	...३३०८
गृष्टिः	...३०७६	चम्पकः	...३३२६	छर्दिकापहा	३११९	जाती	...३३०९
गृञ्जनम्	३०८७	चर्व्य	...३२६६	छत्रम्	...३२४८	जातिका	...३३१०
गृञ्जनः	...३०८९	चाङ्गेरी	...३०३४	छत्राकम्	...३२४८	जीवन्ती	...३०३७
ग्रन्थीगोभी	३०५'१	चाणक्यमूलकम्	३०८६	छिन्नपुष्पकः	३३३२	जीवनी	...३०३७
ग्रहणीहरम्	३१२१	चारकः	...३१७२	चरणा	...३१०७	जीवा	...३०३७
ग्राम्या	...३०६४	चारिणी	...३३०४	चतु	...३११०	जीवनीया	३०३७
ग्राहिफलः	३१६३	चारटी	...३३०४	जन्तुघ्नम्	...३१११	जीरणः	...३१०७
ग्रसनम्	...३२६४	चारुकेशरा	३३०६	जन्तुपादपः	३१३१	जीरकः	...३१०७
घनस्कन्धः	३१३१	चारुमोदा	३३२२	जम्बीरक	...३१५०	जीरः	...३१०७
घोषवती	...३१०१	चाम्पेयः	...३३२६	जम्भः	...३१५०	जीवन्ती	३२१२
घोलिका	३०२७	चारूफलम्	३१९१	जम्भीरः	...३१५०	जूर्णा	...३०१७
घोण्टा	...३१६८	चिचिण्डकः	३०५१	जम्भलः	...३१५०	जेमनम्	...३२६४
घोण्टा	...३१९५	चिरितच्छदा	३०२९	जम्बूः	...३१८२	ज्वारकी	३०१७
घोलम्	...३२२५	चिचुण्डः	...३०५२	जतालुः	...३०७३	डहुः	...३१६०
घोषकः	...३०४९	चिर्भटिका	३०४३	जलौका	...३०७३	तन्तुभः	...३०१३
घृतम्	...३२२७	चिरपुष्पः	...३३२९	जलगोजकम्	३१९०	तण्डुलीयः	३०२६
घृतम्	...३२२८	चित्रा	...३०४३	जभीरः	...३१५१	तलः	...३१९४
चणकः	...३००७	चित्रकः	...३३३०	जम्भीलः	...३१५१	तालः	...३१९४
चतुष्पदः	३०६७	चिरिपत्रः	...३०६२	जलफलम्	३२०४	तन्यम्	...३२२२
चर्मकारालुः	३०७७	चिञ्चा	...३२४३	जाली	...३२०८	तक्रम्	...३२२५
चन्द्रशूरः	३०९७	चीनालुः	...३०७१	जनजीवनम्	३२२२	तन्दुलः	...३२५४
चर्महन्त्री	३०९७	चीलुकम्	...३०७१	जनेष्ठा	...३३०९	तण्डुलः	...३२५४
चन्द्रिका	३०९८	चुक्रकः	...३०३५	जम्बूकः	३३३५	तमाखुः	...३२८२
चन्द्रवाला	३११७	चुकः	...३२०२	जपापुष्पम्	३३४४	तगरम्	...३३५५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
तापसेष्टः	३१७३	तुम्बुरुः	३१०३	दधि	...३२२४	दुग्धम्	...३२२२
तापसप्रिय	३१७५	तुत्था	...३११९	दण्डाहतम्	३२२६	देवी	...३०११
तापसतरुः	३०२०	तुङ्गः	...३१३७	दधिसारम्	३२२६	देवकुसुमम्	३१२१
ताम्बूलवल्ली	३२७२	तुल्यम्	...३१९१	दन्तशठा	३२४४	देवलता	३३१२
ताम्बूली	...३२७२	तुरङ्गारिः	३३१६	दारुफलम्	३१४३	देवशेखरः	३३५०
ताम्बूलम्	...३२७४	तुलसी	...३३४७	दाली	...३२५५	दोहलः	...३३२९
ताम्रकुट्टकम्	३२८२	तूदः	...३१८८	दालि	...३२५५	दोहली	...३३३७
तामरसम्	३२८९	तूलम्	...३१८९	दालिः	...३२५८	दोहजम्	३२२३
तारपुष्पम्	३३३१	तेमनम्	...३२६१	दाली	...३२५८	द्राविडी	...३१२०
ताम्रपल्लवः	३३३७	तेजपत्रम्	३११६	दालिः	...३२५८	द्राविडम्	...३२४१
तिलः	...३००४	तैलफलः	३२१४	दालिका	...३२५८	द्रवः	...३२२६
तिलकः	...३००४	तैलम्	...३२२९	दान्तः	...३३४९	दृक्फलः	३१४०
तिन्तिड़ी	३२४३	तैलाङ्गः	३३२८	दाडिम्बः	३१३२	धवला	...३०१८
तिन्तिडीफम्	३२४५	तृणधान्यम्	३०३३	द्राक्षा	...३१७८	धनिकम्	३१०५
तिक्तः	...३०५६	तृणराजः	३१३७	दीवाभीष्ठा	३२७३	धन्यम्	...३१०५
तिन्तिली	...३२४४	तृणराजः	३१९४	दीर्घशिम्बी	३००१	धन्याकम्	३१०५
तिन्दुकः	...३१६१	तृणशून्यम्	३३१४	दीर्घबीजकः	३००१	धन्यकम्	३१०५
तिलकः	...३३३२	तृणपुष्पी	३३४१	दीर्घफलकः	३०५२	धनम्	...३१०५
तीक्ष्णशूकः	२९९४	त्वक्पत्रम्	३११४	दीर्घकन्दकः	३०७५	धनेयकम्	३१०६
तीक्ष्णकन्दः	३०९१	त्वचम्	...३११४	दीर्घकन्दकम्	३०८५	धर्मपत्तनम्	३१०८
तीक्ष्णवल्कः	३१०३	दलाम्लम्	३०२८	दीपकः	...३०९५	धनुष्पटः	३१७३
तीक्ष्णफलः	३१०४	दन्तशठा	...३०३४	दीप्यः	...३०९५	धान्यकम्	२९९२
तीक्ष्णपत्रः	३१०५	दशाङ्गुलम्	३०४४	दीर्घवीजा	३०९८	धान्य जातिः	२९९३
तीक्ष्णा	...३१०९	दन्तछदोपमा	३०५९	दीप्या	...३१३८	धान्य राजः	२९९४
तीव्रशक्तिः	३१०९	दधिपुष्पिका	३०६६	दीर्घद्रुः	...३१९४	धामार्गवः	३०४९
तीक्ष्णगन्धा	३१२०	दन्तशठः	३१५०	दीर्घच्छदः	३२३२	धान्यकम्	...३१०५
तीक्ष्णम्	...३१२२	दन्तपत्रा	३३१२	दीदिविः	३२५६	धानकम्	...३१०६
तुरगवल्लभः	२९९४	दन्तकेतुः	३१५१	दीपपुष्पः	३३२७	धान्यम्	...३१०६
तुवरी	...३००८	दमनकः	३३४९	द्वीपशाकः	३०५५	धात्री	...३२१६
तुवरी	...३०१६	दन्तशठः	३१६२	द्विजः	...३१०३	धेनुदुग्धा	३०४३
तुम्ब्री	...३०४०	दण्डी	...३३५०	दुराधर्षः	३०१४	धूर्तपत्नी	...३२७५
तुम्बिका	...३०४०	दधित्थः	...३१६२	दुष्प्रप्रधर्षिणी	३०६९	धूर्तवधूः	...३२७६
तुण्डी	...३०५८	दमनः	...३३५०	दुद्रुमः	...३०९२	धूम्रपत्री	...३२८२
तुण्डिकेरी	३०५९	दधिफलः	३१६३	दुष्प्रधर्षः	३२०९	धूमवर्ति	...३२८३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
धूमनत्रम्	३२८३	निकोचकम्	३१९१	पर्णिका	३२७३	पिण्डालुः	३०७२
धूमवीटी	३२८३	निकोचकम	३२१०	पर्णवल्लरी	३२७३	पिण्डमूलकम्	३०८८
नखनिष्पाविका	३०६४	निस्तुपत्वम्	३२५४	पर्णवल्लरी	३२७४	पिण्डखर्जुरिका	३१३८
नन्दिनी	३०९८	निष्ठानम्	३२६१	परागः	३२८६	पिच्छिला	३१६९
नलिकादलः	३२०५	निवसः	३२६३	पद्मम्	३२८७	पिच्छिलम्	३२४७
नवनीतम्	३२२६	नीलपुष्पी	३०१२	पङ्केरुहम्	३२८९	पिष्टका	३२७०
नवमल्लिका	३३१९	नीवारः	३०२३	पद्मिनी	३३००	पिण्डपुष्पः	३३३८
नहुषाख्यम्	३३५५	नीलालुकः	३०७९	पद्मा	३३०४	पिच्छिलम्	३१६९
नतम्	३३५५	नीली	३२९५	पद्मचारिणी	३३०४	पिच्छिलः	३१७४
नाली	३०१८	नीलः	३२९५	पद्मावती	३३०५	पियालकः	३१७२
नाडीकम्	३०३२	नीपः	३३३३	पराश्रया	३३२५	पिस्तकम्	३१९०
नारङ्गवर्णकम्	३०८७	नीपोधः	३३५४	पत्रपुष्पा	३३४७	पीतफला	३०३९
नारिकेलः	३१३६	नेपाली	३३२०	पवित्रा	३३४८	पीतपुष्पा	३०४८
नारिकेरः	३१३६	नृत्यकुण्डः	३०२४	पत्री	३३५०	पीतपुष्पि	३०५०
नार्यङ्गः	३१४४	नृपप्रिया	३३३६	पालङ्की	३०२९	पीतपुष्पा	३०५०
नागरङ्गकः	३१४४	न्यादः	३२६३	पाण्डुकः	३०५७	पीलुपर्णिका	३०५८
नास्त्यम्लकः	३१४६	पवित्रकः	३००४	पाण्डुफलः	३०५७	पीता	३३१३
नाक्षस्तुषः	३२१३	पत्रगोभी	३०५५	पानीयालुः	३०७२	पीप्पली	३१२७
नागरम्	३२१८	पटोलः	३०५६	पाकरञ्जकम्	३११६	पीतजाति	३३१०
नागीनी	३२०२	पर्यङ्कपादिका	३०६६	पाण्डुः	३१९३	पीतनकः	३१३०
नागवल्लिका	३२७२	पलाण्डुः	३०९१	पित्र्यः	२९९९	पीलुः	३१९८
नालीकम्	३२९१	पत्रकम्	३११६	पानीयपद्मकः	३२०१	पीयुषम्	३२२३
नारीष्ठा	३३१३	पत्री	३१२५	पानीयफलम्	३२०३	पीथम्	३२२८
नालकुङ्कुमकः	३३४३	पनसः	३१५८	पाक्यम्	३२४१	पुष्पफलिका	३०३८
निष्पावः	३००२	पथिका	३१७६	पारिजातः	३२४२	पुष्पगोभी	३०५४
निशाह्वा	३११२	परूषकम्	३१८७	पायसम्	३२६०	पुष्पशाका	३०५४
निष्कुटिः	३११८	पद्मबीजाभम्	३२०३	पावनी	३३४८	पुस्तशिम्बी	३०६३
निम्बूकम्	३१४७	पथ्या	३२१२	पाथोजम्	३२९२	पुस्तशिम्बिका	३०६३
निम्बूः	३१५२	पञ्चरसा	३२१५	पाटला	३३०७	पुटालुः	३०७५
निम्बूकम्	३१५२	पयः	३२२२	पिण्डः	३०१०	पुटकन्दः	३०७५
निम्बूकः	३१५३	पवित्रम्	३२२८	पिण्डफला	३०४०	पुटः	३१२३
निम्बुकम्	३१५२	परिस्रुत्	३२४९	पिच्छिकः	३०६७	पुष्पफलकः	३१६२
निकुचः	३१६०	परिस्रुता	३२५०	पिण्डितकः	३०७२	पुष्पिता	३२३७
निम्बूबीजकम्	३१७१	परमान्नम्	३२६०	पिण्डकन्दः	३०७२	पुष्पशर्करा	३२३७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः
पुष्पम्	३२८४
पुष्परसः	३२८६
पुष्करम्	३२९०
पुण्डरीकम्	३२९४
पुण्डरीकम्	३२९५
पुष्करिणी	३३०५
पुण्यगन्धा	३३२२
पुण्ड्रकः	३३२४
पुष्पकाञ्चनः	३३२६
पुरुषः	३३३२
पुण्या	३३४८
पूरफलकः	३००४
पूतिका	३०३०
पूगः	३१९५
पूगीफलम्	३१९६
पूगफलम्	३१९६
पूतना	३२१२
पूपकः	३२७१
पूयः	३२७१
पूतिः	३३५३
पूतिक्रचा	३३५३
पूरिका	३२६८
पेरुकम्	३१४३
पेयः	३२६६
पोलिका	३२६८
प्रस्थिका	३०९४
प्रमोदिनी	३३११
प्रसन्ना	३२५०
प्रतिहास	३३१५
प्रसूनम्	३२८४
प्रहसन्ती	३३१९
प्रतिविष्णुकः	३३३०
पृथुः	३०९२
पृथ्विका	३०९३
पृथुका	३०९३
पृथिका	३११७
पृथ्वी	३११८
प्रियालः	३१७२
प्रियंवदा	३३०९
प्रिया	३३१२
प्रियकः	३३३४
प्राविषेण्यः	३३३३
प्राजक्तः	३३४२
प्रातिका	३३४४
फलषाडवः	३१३२
फलपुष्पा	३१३९
फलपूरः	३१४५
फगसः	३१५८
फलाध्यक्षः	३१७१
फलाम्लः	३२०१
फलेन्द्रा	३१८३
फलत्रिकम्	३२१७
फलत्रयी	३२१७
फणिफेनकम्	३२८१
फाणितम्	३२३४
फेनिलम्	३१६९
फेनिका	३२७१
बल्लकः	३००२
बहुभूषणः	३०३५
बदरी	३०७७
बहुसंपुटः	३०७८
बहुपत्रिका	३०९६
बहुला	३११८
बदरम्	३१४१
बदरी	३१६८
बदरम्	३१६९
बहुवारकः	३१७८
बहुवारकः	३१८६
बहुकण्टकः	३२०८
बहुफला	३२१५
बन्धूकः	३३३९
बन्धुजीवकः	३३३९
बन्धुकः	३३४०
बन्धुलः	३३४०
बन्धुः	३३४०
बन्धुलिः	३३४०
ब्रह्मदर्भा	३०९५
ब्रह्मण्यः	३१८८
बह्मदारु	३१८९
व्रणान्तकः	३३४६
वाह्लिकम्	३११०
वालुकात्मजा	३२३६
वालपुष्पिका	३३३१
ब्राह्मी	३०३३
बिम्बी	३०५८
बिम्बिका	३०५८
बिल्वमूलिका	३०७६
बिल्वः	३१५६
विषप्रसूनम्	३२९०
बिसिनी	३३०१
बीजगर्भकः	३०५७
बीजपूरः	३१४५
बीजवर्जिता	३१७८
बृहत्फला	३०४३
बृहत्फला	३०५४
बृहद्वल्ली	३०६१
भण्टाकी	३०६९
भद्रा	३०९७
भवम्	३१५५
भव्यस्	३१५५
भविष्यम्	३१५५
भक्तम्	३२५७
भक्षणम्	३२६४
भक्ष्यः	३२६६
भङ्गा	३२७७
भाद्रपदी	३०१७
भिण्डिकः	३०६७
भिण्डकः	३०६७
भिण्डीतकः	३०६८
भिण्डीतकम्	३२४६
भिण्डकम्	३२४७
भिण्डम्	३२४७
भिस्सा	३२५६
भिस्सिका	३२५६
भीषणकः	३२०९
भुक्तिप्रदः	३९९७
भूशिम्बिका	३१७९
भूमिचणका	३१८०
भूपनसम्	३१९२
भूरुहः	३२०५
भूतावास	३२१३
भूमिरसः	३२३२
भूपदी	३३१२
भूतद्रावी	३३१७
भोज्योपकरणम्	३२६१
भोज्यः	३२६६
भृङ्गम्	३११४
भृङ्गारम्	३१२२
मकुष्टकः	२९९७
मयुष्टकः	२९९८
मरुत्करः	३००१
मसूरः	३००३
मङ्गल्यव्रीहिः	३००३
मसृणा	३०१०
मदगन्धा	३०१०
मदोत्कटा	३०१०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
महाकायः	३०१९	मधुरसा	…३१७५	मनोहरा	३२७५	माधवीका	३३२५
मर्कटान्नम्	३०१९	मधूलिका	३१७७	मत्कुणापहा	३२७७	माध्यम्	…३३३१
मकायः	…३०१९	मण्डपी	…३१८०	मकरन्दः	३२८६	माध्याह्निकः	३३३९
मलिञ्जकः	३०२४	महाजम्बूः	३१८३	महोत्पलम्	३२८७	मार्जारिका	३३५३
मधुरस्रवा	३०३७	मदसारः	३१८९	मदयन्ती	३३११	मिश्रेया	…३१०१
महाफला	…३०४०	मधुस्रवः	…३१९९	मल्ली	…३३१४	मिशि	…३१०१
मधुफलम्	३०४४	मधुष्ठीलः	३१९९	मल्लिका	३३१४	मिष्टम्	…३१४७
महाकोशातकी	३०५०	मध्वगः	…३१९९	मधुपञ्जर	३३२८	मिश्रपाकः	३२५९
महाजलिः	३०५३	मधुः	…३१९९	मद्यमोदः	३३२९	मुण्डचणकः	३००५
मस्विनी	…३०५३	मधुवारः	३२००	मदनकः	…३३५०	मुद्गः	… २९९७
महती	…३०७०	मधूकः	…३२००	महामाषः	३०००	मुनिप्रियः	३०२४
मण्डपारोहः	३०७४	मधुकः	…३२००	माषः	…२९९९	मुनिधान्यकम्	३०२३
महिषीकन्दः	३०८०	महाद्रुमः	३२००	मांसलः	…२९९९	मुखालुः	…३०७४
मध्वालुः	…३०८२	मखान्नम्	३२०३	मारिषः	…३०२७	मुद्गरिका	३१३९
मरुद्रिपुः	…३०८९	मधुकर्कटी	३२०६	मार्षः	…३०२७	मुख्यम्	…३२६१
महौषधम्	३०८९	महौषधम्	३२१८	मांसलम्	…३०४६	मुनिपुष्पः	३३४६
मयूरविदला	३०९४	महौषधम्	३२१९	माचिका	३०९४	मुचुकुन्दः	३३३०
मन्था	…३०९६	मरिचः	…३२२०	मातलीफलम्	३१२४	मुनिः	… ३३४९
मधुरा	…३१०१	मङ्गल्यम्	३२२४	मागधी	…३१२६	मूलकम्	…३०८५
महामुनिः	३१०४	मङ्गलम्	…३२२४	माकन्दः	३१२८	मूलाह्लम्	…३०८५
मरिचम्	…३१०८	मथितम्	३२२४	मातुलिङ्गकः	३१४५	मूलफलदः	३१५९
मङ्गला	…३११३	मन्थजातम्	३२२६	मालूरः	…३१५६	मेध्यः	… २९९५
मधुबीजः	…३१३३	मधु	…३२३०	माण्डवी	…३१८०	म्लेच्छभोजनः	२९९६
मणिबीजः	३१३३	मधुः	…३२३०	माधवः	३१९९	मेघनादः	…३०२६
मधुस्रवा	३१३८	मधूच्छिष्ठम्	३२३०	माङ्गलिकम्	३२२४	म्लेच्छकन्दकः	३०८९
मधुरा	…३१४६	मदनकम्	३२३१	माक्षिकम्	३२३०	मेथिका	…३०९६
मधुकर्कटी	३१४६	मधुजम्	…३२६१	माध्वीकम्	३२३०	मेथिनी	…३०९६
मधुकर्कटिका	३१४७	मत्स्यण्डी	३२३४	माध्वीकम्	३२५२	मेघमोदिनी	३१८१
मधुकुक्कुटी	३१४७	मणिमन्थम्	३२३९	मातुली	…३२७७	मैरेयम्	…३२५२
मधुवल्ली	३१४४	मदिरा	…३२५१	मादिनी	…३२७९	मोचः	…३१३४
मधुरा	…३१४९	मदनी	…३२५१	मातुलानी	३२७९	मोदकः	…३२६७
मधुकर्कटी	३१४९	मदा	…३२५१	मालती	…३३०८	मृत्स्ना	…३००८
मन्मथः	…३१६३	मधु	…३२५२	माधवी	…३३२१	मृत्तालकम्	३००९
मधुस्रवा	…३१७४	मद्यम्	…३२५३	माधवी	…३३२४	मृद्वीका	…३१७४

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
मृदुफलम्	३१८७	रक्तसन्ध्यम्	३२९६	रोचनी	...३२१६	वनव्रीहिः	३०२४
मृदुसारकः	३१८८	रक्तपुष्पः	३३१७	रोगीतरुः	३१३८	वनमाली	३०७७
मृत्युपुष्पकः	३२३२	रविप्रियः	...३३१७	ललिता	३०१७	वनवासी	३०८०
मृडालिनी	३३०१	रक्तप्रसवः	३३१८	लशुनम्	...३०९०	वरम्	...३१०२
मृद्वीका	...३१७६	रक्तकः	...३२३९	लतार्कः	...३०९२	वरवर्णिनी	३११२
यवः	...२९९४	रक्तपुष्पी	३३४४	लक्ष्मी	...३११३	वराङ्गकम्	३११४
यवनः	...२९९६	राजमुद्गः	२९९८	लवङ्गम्	३१२१	वयस्था	३११९
यवनेष्टम्	३०९०	राजमाषः	३०००	लकुचः	...३१६०	वनाम्रः	...३१३१
यवनाभीष्ठः	३०९१	राजशिम्बी	३००२	लवली	...३१९३	वनलक्ष्मी	३१३५
यवानी	...३०९५	राजमाषः	३००३	लवणम्	...३२४८	वर्धमाना	३१४९
यवानिका	३०९५	राजिका	३०१५	लवणम्	...३२४०	वह्निवीजकम्	३१५२
यक्ष्मनाशिनी	३०७५	राजधान्यः	३०२०	लड्डुः	...३२६७	वहुवीजकम्	३१६५
यमदूतिका	३२४३	राजपुत्री	३०४१	लड्डूकः	...३२६७	वयस्था	...३२१२
युवतिः	...३११३	राजतिनिशम्	३०४८	लड्डुः	...३२६७	वयस्था	...३२१६
यूपः.	...३१८८	राजकोशातकी	३०४८	लता	...३३२४	वरुणात्मजा	३२४९
यूथिका	...३३२१	राजीफलः	३०५७	लाङ्गली	३१३६	वटका	...३२२०
योगरङ्ग..	३१४४	राजेयः	...३०५७	लिकुचम्	...३०२०	वनजम्	...३२९२
योगीवल्लभः	३२७९	राजवल्लरी	३०६१	लिकुचः	...३१६०	वनचन्द्रिका	३३१३
योनिपुष्पा	३३५२	राहूच्छिष्टम्	३०९०	लेखशाटकः	...३१८४	वनमल्लिका	३२१९
रक्तबीजकम्	३०४५	रामठम्	...३११०	लेख्यपत्रकः	...३१९४	वनदीपः	...३३२७
				लेहः	...३२६३		
रक्तफला	३०५८	रामेष्ठम्	३११५	लेह्यः	...३२६६	वकुलः	...३३२८
रक्तालुकः	३०८३	राजपुत्रः	३१२९	लोणा	...३०२७	वनमालिका	३३२०
रक्तकन्दः	३०८३	रामफलस्	३१६७	लोणी	...३०२७	वञ्जुलः	३३२७
रक्तपिण्डकः	३०८३	राजादनः	३१७३	लोणिका	३०३८	वङ्गसेनः	३३४६
रसोनः	...३०८९	राजार्हा	...३१८२	लोमशी	...३०४२	वास्तूकम्	३०२५
रमठम्	...३११०	राजीवम्	३२९०	लोमफलम्	...३१५५	वास्तुकम्	३०२५
रसालः	...३११५	रामतरूणी	३३०६	लोहितः	...३०८३	वाष्यकः	...३०२७
रम्भा	...३१३५	राजपुत्री	३३०९	वनमुद्गः	२९९८	वायुबान्धवा	३०३१
रक्तत्वचम्	३१६७	राजदारिका	३३१०	वर्वटः	...३०००	वारिवेल्ली	३०६०
रक्तबीजा	३१७९	रागपुष्पी	३३४५	वर्या	...३००८	वार्ताकी	...३०६९
रक्तसारकः	३२०८	रुजाकरः	३२०८	वर्वरी	...३०१८	वार्ता	...३०७०
रसालः	...३२३३	रेणुका	...३००६	वर्जरी	...३०१८	वाताकुः	३०७०
रसोत्भवा	३२३५	रोमशः	...३०८२	वनजः	...३०२२	वाराही	...३०७६
रसाम्लम्	३२२४	रोषणम्	३१८७	वनव्रीहिः	३०२३	वारिजम्	३१२२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः	शब्दः	पंक्तिः
वारणबुसा	३१३४	विशारदः	३३२९	षट्पदवल्लभः	३१३४	शितिवारः	३०३६
वातादकः	३१४०	विष्णुकान्ता	३३५१	षट्पदेष्टः	३३३४	शितिवरः	३०३६
वातवेरी	...३१४०	व्रीहिः	...२९९२	शतपर्वा	...३०३१	शिम्बिः	...३०६३
वातामः	...३१४०	वीरसेनम्	३०७१	शङ्खधरा	३०३२	शिम्बी	...३०६३
वाप्पा	...३१४२	वीरारुकम्	३१५४	शतवेधी	...३०३५	शितिसारकः	३१६१
वातकुम्भफलम्	३२०६	वीरसेनम्	३१५४	शङ्खालुकः	३०८२	शिवा	...३२११
वारुणी	...३२५१	वीरम्	...३१५४	शङ्खसंकाशः	३०८२	शिवा	...३२१५
वारिरुहम्	३२९३	वीटी	...३२७४	शतपुष्पा	३०९९	शिलीन्ध्रम्	३२४८
वार्जम्	...३२९३	वीरपत्री	...३२७८	शताक्षी	...३०९९	शिम्बीधान्यम्	३२५५
वार्षिकी	...३३११	वीरा	...३२५१	शतपुष्पा	३१००	शिवप्रिया	३२७६
वासन्ती	...३३१९	वीपटनम्	३२२९	शतपत्रिका	३१००	शिवा	...३२७८
वासन्ती	...३३२४	वेरसकूलकः	३०५२	शर्करानिम्बुका	३१४८	शिववल्लभा	३३०७
वाजिमन्थः	३००७	वेधकम्	...३१०६	सतवेधी	...३२०२	शिखरिणी	३३२०
विषहरः	...३०२६	वेल्लजम्	३१०८	शर्करा	...३२३५	शिखण्डिनी	३३२२
वितुन्नम्	३०३६	वेतसाम्लः	३२०१	शर्करा	...३२३६	शिवद्विष्टा	३३३६
विष्वक्सेन-		वेणुनिसृतः	३२३२	शष्कुली	३२६९	शीर्णवृन्तकम्	३०४६
प्रिया	३०७६	वैदेहीहरणम्	३१२६	शन्काशनम्	३२७५	शीतशिवा	३१००
विष्णुकन्दः	३०७८	वैदेहीवल्लभम्	३१६६	शतपत्रम्	३२८८	शीतः	...३१८६
विष्णुगुप्तः	३०७८	वैष्णवी	...३३४७	शशिभासिन्	३२९९	शीतसहः	३९९८
विष्णुगुप्तम्	३०८६	वृषाङ्कुरः	२९९९	शतपत्री	...३३०७	शीतशिवम्	३२३९
विषापहा	३११३	वृहत्फला	३०४१	शतप्रासः	३३१५	शीधुः	...३२५४
विज्जुलम्	३११५	वृत्तनिष्पाविकाः	३०६४	शठम्	...३३५५	शीतभीरुः	३३१२
विश्वामित्रप्रियः	३१३७	वृत्तबीजः	३०६८	शालि	...२९९२	शीतलच्छदः	३३२७
विभीतकः	३२१४	वृन्ताकी	...३०७०	शाकाम्लम्	३०२८	शुभ्रालुः	...३०८०
विश्वम्	...३२१८	वृत्तपत्रः	...३१८१	शाकसत्तमा	३०७०	शुकप्रियः	३१६४
विश्वभेषजम्	३२१८	वृक्षाम्लम्	३२४५	शालामर्कटम्	३०८८	शुण्ठी	...३२१८
विश्वा	...३२१९	वृत्तबीजम्	३२४६	शाण्डिल्यः	३१५६	शुक्ला	...३२३६
विश्वा	...३२२०	वृन्दा	...३३४७	शापितः	...३१६४	शूरणः	...३०८४
विड्गन्धम्	३२४१	व्याघ्रनखी	३१६८	शाखी	...३१९८	शूलद्विट्	...३११०
विडम्	...३२४१	व्योषः	...३२२१	शान्ता	...३२१५	श्वेतशुङ्गकः	२९९५
विटिका	...३२७४	व्योषकम्	३२२१	शाकम्भरीयम्	३२४०	श्वेतशिम्बिकः	३००२
विजया	...३२७५	व्यञ्जनम्	३२६२	शाम्भरम्	३२४०	श्वेतराजी	३०५१
विज्ञानवल्लिका	३२७८	व्रध्नजटः	...३३४९	शाकचुक्रिका	३२४४	श्लेष्मान्तकः	३१८४
विड्प्रिया	३३१३	षष्टिकः	...२९९३	शारदा	...३३०५	शेलुः	...३१८५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दः पंक्तिः

शेलुः ...३१८६
श्लेष्मातकः ३१८६
श्वेतकी ...३३०८
शैलूषः ...३१५६
शैलुः ...३१८५
शोषणम् ...३२१९
श्यामाकः...३०२०
श्यामकः ...३००२
श्यामालुः...३०७९
श्यामम् ...३१०८
श्यामा ...३१२७
श्यामला ...३१८२
श्राद्धशाकम् ३०३२
श्रीसंज्ञम् ...३११२
श्रीप्रसूनकम् ३१२२
श्रीफलः ...३१५६
श्रीपर्णिका ३२०७
श्रीफला ...३२१६
श्रीपर्णम् ...३२९३
श्रीपदी ...३३१२
श्रीमान् ...३३३२
श्रृङ्गवेरम् ३१०२
श्रृङ्गाटकम् ३२०४
श्रृङ्गारपुष्पकः ३३४२
श्रेयसी ...३२११
सतीनकः...३००५
सकलप्रियः ३००७
सण्डिकः ...३०१०
सर्षपः ...३०१३
सर्षपी ...३०१६
सर्पाख्यः ...३०८०
सङ्खपत्रिका ३०९९
सहस्रवेधि ३१११
सहकारः ...३१२९

शब्दः पंक्तिः

सक्तफला ३१३५
सदाफलः...३१३७
सपिण्डा ...३१३८
सन्नकद्रुः ...३१७३
सकोचकम् ३१९१
सहस्रवेधी ३२०२
सर्पिः ...३२२८
सहस्रवेधी ३२४२
सरकः ...३२५३
सप्तशिरा ३२७३
सज्जिता ...३२७४
सहस्रपत्रम् ३२८८
सरसीरुहम् ३२८९
सरसीजम् ३२९१
सरसिजम् ३२९१
सरोजम् ...३२९२
सरोरुहम् ३२९३
सरोजिनी ३३००
सप्तला ...३३१९
सदापुष्पम् ३३३१
सानुजः ...३१०३
सारघम् ...३२३०
सामुद्रसैन्धवम् ३२३८
सारसम् ...३२८९
सायंविकासिन् ३२९६
सितशूकः २९९५
सिद्धार्थकः ३०१४
सिंही ...३०६९
सिद्धप्रयोजना ३०९७
सिंचितिका फलम् ...३१४१
सिक्थजम् ३२३१
सिता ...३२३६
सितोपला ३२३७

शब्दः पंक्तिः

सिन्धुजः ...३२३९
सिताब्जम् ३२९९
सिन्दूरपुष्पी ३३३५
सिन्दूरी ...३३४१
सीताफलम् ३१६५
सुमना ...२९९६
सुपोत्तमः...२९९७
सुफलः ...२९९७
सुकुमारकः ३०००
सुवर्चला ...३०१२
सुराष्ट्रजा ३००८
सुनिषण्णकम् ३०२९
सुखाशम्...३०४६
सुकोशा ...३०४७
सुदीर्घः ...३०५१
सुषवी ...३०६१
सुशाकः ...३०६८
सुपुटः ...३०७८
सुकन्दकः ३०८१
सुवासरा ३०९८
सुषिरम् ...३१२२
सुषेणः ...३१५७
सुरूपः ...३१८९
सुगन्धमूला ३१९८
सुपाक्यम् ३२४१
सुरा ... ३२४९
सुमनसः ...३२८४
सुमम् ... ३२८४
सुमनोरजः ३२८६
सुमना ...३३०८
सुरवल्लभा ३३०८
सुगन्धा ...३३३२
सुवसन्ता ३३२५
सुरभिः ...३३३३

शब्दः पंक्तिः

सुकोमला ३३४१
सुभगा ...३३४८
सुरमञ्जरी ३३४८
सूकरी ...३०७७
सूपाङ्गम् ३१११
सूपधूपनम् ३११५
सुक्ष्मा ...३१२०
सूक्ष्मतण्डुला ३१२७
सूपः ... ३२७१
सूनम् ... ३२८५
सूरणः ...३०८४
सूचिकापुष्पः ३३३५
स्नैनफलः ३००४
सेवितम् ...३१४१
सेवम् ... ३१४१
सेवि ... ३१४१
स्नेहबीजका ३१७९
स्नेहोत्तमम् ३२२८
स्वेदजम् ...३२४८
सेवन्ती ...३३०७
सैकतेष्टम् ३१०२
सैंहलम् ...३११५
सैन्धवः ...३२३९
सोमगृष्टिका ३०३८
सौरभः ...३१०३
सौरवनजः ३१०३
सौमनसायिनी ३१२५
सौक्ष्म्यसौरभशालि ३१५३
सौवीरम् ३१६२
सौगन्धिकम् ३२९७
सौम्यगन्धा ३३०७
संयावः ...३२७१
संपावः ...३२७१

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्द:	पंक्ति:	शब्द:	पंक्ति:	शब्द:	पंक्ति:	शब्द:	पंक्ति:
संविदामञ्जरी	३२७७	हस्तिकन्द:	३०८१	हारिद्र: ...	३३३४	क्षीरिका	३१७१
स्रंसी ...	३१९८	हस्तिपत्र:	३०८१	हार: ...	३३४२	क्षीरम् ...	३२२२
स्तम्बकरि:	२९९२	हरिपर्णम्	३०८५	हिलमोचा	३०३३	क्षीरिका...	३२६०
स्मराम्र:...	३१२९	हरित: ...	३०९२	हिलमोचिका	३०३३	क्षुद्र: ...	३००६
स्मर: ...	३१६२	हरिद्रा ...	३११२	हिङ्गुली	३०६९	क्षुमा ...	३०१२
स्वर्णजाति:	३३१०	हसन्तक:	३१७२	हिङ्गुपत्रिका	३०९३	क्षुधाभिजन:	३०१५
स्वर्णयूथी	३३२३	हरीतकी ...	३२११	हिङ्गु: ...	३११०	क्षुद्रजातीय:	३०१६
स्कन्धफ़ला	३१३९	हवि: ...	३२२८	हेमपुष्पा	३३२३	क्षुरिका ...	३०२९
स्वादुफला	३०४७	हलिप्रिया	३२४९	हेमयूथिका	३३२३	क्षुरक: ...	३३३२
स्वादुकन्दक:	३०७२	हर्षिणी ...	३२८०	हेमपुष्पक:	३३२६	क्षौद्रम् ...	३२३०
स्वाद्वी ...	३१७३	हल्लकम्	३२९५	हेमाह्व:	३३२७	त्रुटि: ...	३१२०
स्वादुमूलकम्	३०८७	हयमारक:	३३१५	हैमवती ...	३०१२	त्रिपुटक:	३००६
स्निग्धपर्णिका	३०२९	हरिप्रिय:	३३१६	हैमवती ...	३२११	त्रिपुट: ...	३११८
स्थूलकन्द:	३०८१	हरिप्रिय:	३३३४	हैयङ्गवीनम्	३२२७	त्रिपुटा ...	३११८
स्थूलमूलकम्	३०८६	हलिप्रिय:	३३३४	ह्योगोदोंहोद्भवम्	३२२७	त्रिपुटा ...	३११९
स्थूलफल:	३१५९	हरिवल्लभ:	३३४०	क्षव: ...	३०१५	त्रिबीजा ...	३१७९
स्फूर्जक: ...	३१६१	हरिवल्लभा	३३४४	क्षत्रवृक्ष	३३३०	त्रिकोणफलम्	३२०४
हरेणुक: ...	३००५	हरिप्रिया	३३४७	क्षारपत्रक:	३०२५	त्रिफला ...	३२१७
हरेणुका ...	३००६	हायना:	२९९३	क्षारसत्तमम्	३२३८	त्रिकटु: ...	३२२१
हरिमन्थ:	३००६	हारहूरा ...	३१७४	क्षारपत्रा	३२८२	त्रिसन्ध्या	३३४५
हस्तिपर्ण:	३०४९	हारहूरा ...	३१७७	क्षीरी ...	२९९६	त्र्यूषणम्	३२२१
हस्तिघोष	३०४९	हाला ...	३२४९			त्रैलोक्यविजया	३२७६
हस्तिघोषा	३०५०						

एकाक्षरकोशः

अकारो वासुदेवः स्यादाकारस्तु पितामहः। पूजायामपि माङ्गल्ये आकारश्च प्रकीर्तितः ॥ १ ॥ इकार उच्यते कामो लक्ष्मीरीकार उच्यते। उकारः शङ्करः प्रोक्त ऊकारश्चापि लक्षणे ॥ २ ॥ रक्षणे चापि ऊकार ऊकारो ब्रह्मणि स्मृतः। ऋकारो वेदमाता स्याद‍ृकारो दनुजप्रसूः ॥ ३ ॥ लृकारो देवजातीनां माता सद्भिः प्रकीर्तिता। लकारः स्मर्यते पूर्वैर्जननी

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शब्दकोविदैः ॥ ४ ॥ एकार उच्यते विष्णुरैकारः स्यान्महेश्वरः । ओकारस्तु भवेद् ब्रह्मा औङ्कारोऽनन्त उच्यते ॥ ५ ॥ अं स्याच्च परमं ब्रह्म अःस्याच्चैव महेश्वरः । कः प्रजापतिरुद्दिष्टः कोऽर्के वाय्वनलेषु च ॥ ६ ॥ कश्चात्मनि मयूरेच कः प्रकाश उदाहृतः । कं शिरोजलमाख्यातं कं सुखं च प्रकीर्तितम् ॥ ७ ॥ पृथिव्यां कुः समाख्यातः कुः शब्देऽपि प्रकीर्तितः । खमिन्द्रिये खमाकाशे खः स्वर्गेऽपि प्रकीर्तितः ॥ ८ ॥ सामान्येच तथा शून्ये खशब्दः परिकीर्तितः । गो गणेशः समुद्दिष्टो गन्धर्वो गः प्रकीर्तितः ॥ ९ ॥ गं गीतं गाचगाथा स्याद् गौश्च धेनुः सरस्वती । घा घण्टाच समाख्याता घो घनश्च प्रकीर्तितः ॥ १० ॥ घो घण्टाहननेऽधमें घुर्घोणा घूध्वनावपि । ङकारो भैरवः ख्यातो ङकारो विषयस्पृहा ॥ ११ ॥ चश्चन्द्रमा समाख्यातो भास्करे तस्करे मतः । निर्मलं छं समाख्यातं तरले छः प्रकीर्तितः ॥ १२ ॥ छेदके छः समाख्यातो विद्वद्भिः शब्दकोविदैः । जकारो गायने प्रोक्तो जेमने जः प्रकीर्तितः ॥ १३ ॥ जेता जश्च प्रकथितः सूरिभिः शब्दशासने । रवो झकारः कथितो नष्टे झश्चोच्यते बुधैः ॥ १४ ॥ झकारश्च तथा वायौ नेपथ्ये समुदाहृतः । ञकारो गायने प्रोक्तो ञकारो झर्झरध्वनौ ॥ १५ ॥ टो धरित्र्यां च करके टो ध्वनौ च प्रकीर्तितः । ठकारो जनतायां स्याट्ठो ध्वनौ च शठेऽपि च ॥ १६ ॥ ठो महेशः समाख्यातष्ठश्च शून्ये प्रकीर्तितः । बृहद्ध्वनौ च ठः प्रोक्तस्तथा चन्द्रस्य मण्डले ॥ १७ ॥ उकारः शङ्करे त्रासे ध्वनौ भीमे निरुच्यते । ढकारः कीर्तिता ढक्का निर्गुणे निर्धने मतः ॥ १८ ॥ णकारः सूकरे ज्ञाने निश्चये निर्णयेऽपि च । तकारः कीर्तितश्चौरे क्रोडपुच्छे प्रकीर्तितः ॥ १९ ॥ शिलोच्चये थकारः स्यात्थकारो नयरक्षणे । दकारोऽभ्रे कलत्रे च छेदे दाने च दातरि ॥ २० ॥ धं धने सधने धः स्याद्विधातरि मुनावपि । धिषणा धीः समाख्याता धूश्चैव भारवित्तयोः ॥ २१ ॥ नेता नश्च समाख्यातस्तरणौ नः प्रकीर्तितः । नकारः सौगते बुद्धौ स्तुतौ वृक्षे प्रकीर्तितः ॥ २२ ॥ नः शब्दः स्वागते बन्धौ वृक्षे सूर्ये च कीर्तितः । पः कुवेरः समाख्यातः पश्चिमे च प्रकीर्तितः ॥ २३ ॥ पवने पः समाख्यातः पः स्यात्पाने च पातरि । कफे वारे फकारः स्यात्तथाऽह्वाने प्रकीर्तितः ॥ २४ ॥ फूत्कारे ऽपि च फः प्रोक्तस्तथा निष्फलभाषणे । नकारो वरुणः प्रोक्तः कलशे वः फलेऽपि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

च ॥ २५ ॥ वक्षःस्थले च वः प्रोक्तो गदायां समुदाहृतः । नक्षत्रे भं वुधाः प्राहुर्भवने भः प्रकीर्तितः ॥ २६ ॥ दीप्तिर्भा स्याच्च भूर्भूमि भीर्भयं कथितं वुधैः । मः शिवश्चन्द्रमा वेधा मा लक्ष्मीश्च प्रकीर्तिता ॥ २७ ॥ मा च मातरि माने च वन्धने नः प्रकीर्तितः । यशो यः कथितः प्राज्ञैर्यो वायुरिति शव्दितः ॥ २८ ॥ याने यातरि यस्त्यागे कथितः शव्दवेदिभिः । रश्च रामेऽनिले वह्नौ भूमावपि धनेऽपि च ॥ २९ ॥ इन्द्रियेन्धनयोगे च रुर्भवे च प्रकीर्तितः । लो दीप्तौ द्यां लश्च भूमौ भये चाल्हादनेऽपि च ॥ ३० ॥ लो वाते लवणे च स्याल्लो दाने च प्रकीर्तितः । लः श्लेषे चाशये चैव प्रलये साधनेऽपि लः ॥ ३१ ॥ मानसे वरुणे चैव लकारः सान्त्वनेऽपिच । विश्च पक्षी निगदितो गगनं परिकीर्तितम् ॥ ३२ ॥ शं सुखं शङ्करः श्रेयः शश्च सीम्नि निगद्यते । शयने शः समाख्यातो हिंसायां शो निगद्यते ॥ ३३ ॥ षः कीर्तितो वुधैः श्रेष्ठे षश्च गम्भीरलोचने । उपसर्गे परोक्षेच षकारः परि कीर्तितः ॥ ३४ ॥ सः कोपे वरणे सः स्यात्तथा शूलिनिकीर्तितः । साच लक्ष्मीर्वुधैप्रोक्ता गौरी साच स ईश्वरः ॥ ३५ ॥ हः कोपे वारणे हश्च तथा शूली प्रकीर्तितः । हिः पद्मावरणे प्रोक्तो हिः स्याद्धेत्ववधारणे ॥ ३६ ॥ क्षः क्षेत्रे वक्षसि प्रोक्तो वुधैः क्षः शव्दशासने । क्षिः क्षेत्रे क्षत्ररक्षे च नृसिंहे च प्रकीर्तितः ॥ ३७ ॥ आगमेभ्योऽभिधानेभ्यो धातुभ्यः शव्दशासनात् । एवमेकाक्षरं नामाभिधानं रचितं मया ॥ ३८ ॥

इति पुरुषोत्तमदेवप्रणीतः-एकाक्षरकोशः समाप्तः ॥

श्रीपुरुषोत्तमदेवप्रणीतः कोशः

शव्दभेद प्रकाशः

श्रीगणेशाय नमः ॥ प्रवोधमाधातुमशाव्दिकानां कृपामुमेत्याविशतां कवीनाम् । कृतोमयारूपमवाप्य शव्दभेदप्रकाशोऽखिलवाङ्मयार्थः ॥१॥ विन्ध्यादगारमागारमपगामापगामपि । आरातिमारातिमथो अम आमः-प्रकीर्तितः ॥२॥ भवेदमर्षआमर्षोऽप्यङ्कुरोऽङ्कुर एवच । अन्तरिक्षमन्तरीक्षमगस्त्योऽगस्तिरेव च ॥ ३ ॥ अटरूषश्चाटरूषोऽप्यवस्योऽवश्य एव च । प्रतिश्यायः प्रतीश्यायो-भल्लको भल्लकोऽपिच ॥ ४ ॥ उल्मूकमुल्मुकं प्राहुः शम्बूकमपि शम्वुकम् ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

जतुकास्याज्जतूकापि मयूरोमयुरोमतः ।। ५ ।। वास्तुकं चापि वास्तूकं देवकी दैवकीतिच । ज्योतिषं ज्यौतिषं चापिष्ठेवनं ष्ठीवनं तथा ।। ६ ।। सूत्रामापिच सुत्रामा हनुमान्हनुमानपि । दुषणं स्याद्दूषणंच भवेदुषरमूषरम् ।। ७ ।। बन्धूरं बन्धुरं चस्या दूरीकृतमुरीकृतम् । बह्लीकं बाह्लिकं चापि गाण्डीवं गाण्डिवं तथा ।। ८ ।। उपाप्यूषा ननन्दाचननान्दापि प्रकीर्तिता । चाण्डालोऽपिच चण्डालोवादान्योऽपिवदान्यवत् ।। ९ ।। हालाहलं हालहलं वदन्त्यपि हलाहलम् । हल्लालंच हलालंच हाहलंचप्रचक्षते ।। १० ।। प्रक्वाण प्रक्वणश्चापिश्यामाकः श्यामकोऽपि च । साहचरः सहचरः स्फाटिकं स्फटिकं तथा ।। ११ ।। गन्धर्वोऽपिच गान्धर्वश्चमरश्चामरस्तथा । चोरश्चौरश्चटुश्चाटुश्चोलं चेलं चमुश्चमूः ।। १२ ।। चञ्चुश्चञ्चूस्तलस्तालः श्यामलः श्यामलस्तथा । धान्याकमपि धन्याकं युतकं यौतकं तथा ।। १३ ।। कवाटंच कपाटंच कविलं कपिलं तथा । करवालः करःपालोऽवनीकवनीयकौ ।। १४ ।। पारावतः पारवतो जरास्याज्जरसासह । जटायुषा जटायुश्चविन्द्यादायुस्तथायुषा ।। १५ ।। सायं सायो भवेत्कोशः कोषः शण्डश्चषण्डवत् । भाविकं भविकं चापि मुषलं मुसलं तथा ।। १६ ।। वेशो वेषश्च कथितो बुषोऽपिस्याद्बुसस्तथा । स्याद्धनुर्धनुषासार्धं जरसा च जरांविदुः ।। १७ ।। सूकरः शूकरोपिस्यात्सृगालश्चशृगालवत् । सूरः शूरश्चकथितः कलसः कलशोपिच ।। तनुश्चतनुषासार्धं धनुनाच धर्नुविदुः ।। १८ ।। सुनासीरः शुनासीरो नारायण नरायणौ । यातुधानो जातुधानो लक्षणो लक्ष्मणोपिच ।। १९ ।। श्वशुरः स्वसुरोपिस्याच्चरित्रं चरितं तथा । पारदं पारतं वासा वासकः क्रमिणाक्रमिः ।। २० ।। त्रिफला त्रिफलं चापि कृसरा किशरापि च । भवेद्वृष्टिस्तथा विष्टिः प्रियालः स्यात्पियालवत् ।। २१ ।। कलाटीनः कटाटीनो बलिशो बडिशोऽपिच । संकरः शंकरोपिस्यान्नद्गलोमुद्गलोऽपि च ।।२२।। मुद्गरो मुद्गरश्चापि मकुटं मुकुटं त्विह । सुकृतं सूकृतं चापि चुलुकं चूलुकं तथा ।। २३ ।। करञ्जः करजोपिस्यात्परेतः प्रेत उच्यते । किर्मीरोपिच कर्मीरो हायनं हयनं स्मृतम् ।। २४ ।। शोण्डीयमपिशौण्डीरं ज्येष्ठे ज्यैष्ठोऽपिदृश्यते । सौदाम्नीचसुदाम्नीच सौदामन्यपिदृश्यते ।। २५ ।। जरठो जठरोऽपिस्यान्निमेषोनिमिषोऽपिच । बुकोबकश्च कुसुमे मदनो मलयोद्रुमे ।। २६ ।। आराग्वधारग्वधौच खुरकक्षुरकावपि । पृश्णिः पृश्निश्चसरयूः सरयुश्च निगद्यते ।। २७ ।। नीलङ्गुरपि नीलाङ्गुरीश्वरीचेश्वरापिच । तापिच्छमपि तापिंच्छं त्रपुषं त्रापुषं तथा ।। २८ ।। डिण्डिरोऽपिचडिण्डीरः परशुं पर्शुना सह । वालुका वालिका चापि दोर्दोषापिभुजाभुजः ।। २९ ।। वाहुर्बाहातृषा तृष्णा सन्ध्या स्यात्संधिनासह । भगिनीमपि भग्नींच झल्लरीं जल्लरीं विदुः ।। ३० ।। वेत्रंच वेतसा सार्धमेधमाहुस्तथैधसा । संवलनं संवरणं तलुनी तरुणी तथा ।। ३१ ।। प्रमदावनं प्रमदवनं प्रवणं परिकीर्तितम् । श्वरूलिका खुरलिका वज्रं वज्रोऽशनिस्तथा ।। ३२ ।। शिलमुञ्छं शिलोञ्छंच

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

भवेदुञ्छशिलंतथा । आशिराश्याहिदंष्ट्रायां लक्ष्मीर्लक्ष्मी हरेः प्रिया ।। ३३ ।। कुमुदं कुमुदश्चापि योषित्स्याद्योषितासह । तमस्तु तमसा प्रोक्तं रजसापि रजः समम् ।। ३४ ।। जलूकास्तु जलौकाभिः कथिताऽप्यंजलौकसः । दिवा दिवंच-कथितं पर्षस्यात्पर्षदासह ।। ३५ ।। वर्षाः स्युर्वरिषाभिस्तु हविषापि हविस्तथा । सर्षपः स्यात्सरिषपः कर्षःस्यात्करिषेणच ।। ३६ ।। मारिषोमर्ष इत्युक्तः परशुः पर्श एवच । हारितो हरितोऽपिस्यान्मुनिपक्षिविशेषयोः ।। ३७ ।। तुवरस्तूवरोऽपिस्यात्कुवटः कूवटस्तथा । उत्तमोऽनुत्तमोऽपिस्यादाहतं स्यादना-हतम् ।। ३८ ।। उदारेचानुदारः स्यादुदग्रेचानुदग्रवत् । कोंकोणकोंकणश्चापि मिहिरोमहिरस्तथा ।।३९।। महिलायां महेलापिमहलास्यान्महेलिका । छेदश्छे-कश्चछेकालोविदग्धेछेकिलोऽपि च ।।४०।। गूगुलोगुग्गुलोऽपिस्याद्धिङ्गूलेचापि हिङ्गुलम् । मन्दिरेमन्दिरापिस्याद्वीर्येविर्याऽपिकथ्यते ।। ४१ ।। भुक्तेऽप्यवालं चावालमुदकेस्यादुदंसमम् । दुष्टभेदेशतरुषः शतारुश्च निगद्यते ।। ४२ ।। द्रेक्कद्रेवकाणद्रक्काणाभवन्त्यपिदृकाणवत् । पत्राङ्कमपि पत्राङ्केकुछालश्च कुदालवत् ।। ४३ ।। मारुषं मारिषं शाके प्रीहा प्लीहा गदेऽपिच । फेणाफेणि-स्तथाब्ध्यादौ करिण्यां कारिणीतिच ।।४४।। धरित्रीधारयित्रीच तरीषीतारषी-तथा । कन्याकुब्जं कान्यकुब्जं कोशलोन्तरकोशला ।। ४५ ।। वाराणसीत्यपि-प्रोक्तावारणासीतिवत्तथा । ताम्रलिप्तादामलिप्तातुङगोप्युत्तुङगइत्यपि ।।४६।। अन्तस्थीययकारश्चपवनस्यतुकथ्यते । तन्त्रवायस्यवायोऽपि तन्त्रादित्वंच-दृश्यते ।। ४७ ।। एवमन्येऽपिचार्हादा वूह्यावर्णप्रयोगतः । मूर्धरेफादयोज्ञेया-श्छन्दोभङगभयादिह ।। ४८ ।। छन्दावभिप्रायवशौ कलजः स्यात्कलाजवत् । ह्रस्वादिरपिपीडायांधनुः कोटचामपीष्यते ।। ४९ ।। एतौमध्यमवर्गीयौवैडूर्यमणि-शाद्वलौ । तालव्यमध्योविशदऊर्ध्वशब्दोवकारवान् ।। ५० ।। यावन्यांचभवा-न्यांचश्रावणेमासिमध्यवः । शफेखुरं कवर्गीयंक्षकारश्चक्षुरप्रके ।। ५१ ।। नापि-तस्योपकरणेकषसंयोगइष्यते । अव्ययान्यव्ययं शत्रौदोषाशब्दः प्रचक्षते ।।५२।। प्रायोभवेयुः प्रचुरः प्रयोगाः प्रामाणिकोदाहरणप्रतीताः । रूपादिभेदेषुविचारणेषु विचक्षणोनिश्चयतामुपैति ।।५३।। क्वचित्मात्राकृतोभेदः क्वचिद्वर्णकृतोऽत्रच । क्वचिद्विरथल्लिरोल्लेखाच्छब्दानांरूढितः क्वचित् ।।५४।। जागर्तियस्यैषः मनः सरो-जे सएव शब्दार्थविवर्तनेशः । निजप्रयोगार्पितकामचारः परप्रयोगार्थवि-शारदश्च ।।५५।।

इति पुरुषोत्तमदेवकृतः शब्दभेदप्रकाशः समाप्तः ।।

उदयानन्द अर्ज्यालोपाध्यायस्येदं शब्दभेद प्रकाशनामकं पुस्तकं परार्थमर्पितम् ।।

२६०४९

संग्रहकर्ता—तथा प्रकाशकः पं० वालकृष्णाचार्यः, यशोदा पुस्तकालय, वाराणसी १ ।।

मुद्रकः—पं० पृथ्वीनाथ भार्गव, भार्गव भूषण प्रेस, वाराणसी

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शुक्ल यजुर्वेदाचार्य, साहित्य शास्त्री पं० बालकृष्णाचार्य जी को जन्म नेपाल पूर्व ४ नम्बर भोजपुरान्तरगत खोटाङ्को छुलुवार मौजे धर्तुङ ग्राममा विक्रम संवत् १९६६ सालभाद्र कृष्णाष्टमी का दिन भयेको हो, चौधवर्षका उमेर सम्म घरमा वसेर गोसेवा का साथ केहि वेद्को अध्ययन गरी तेसपछि कलकत्ता ९३।२ वैठकखानारोड शिवकुमारभवन मा ५ वर्ष वसी व्याकरण मध्यमा संमको अध्ययन गरी घरमागये र १९ वर्ष को अवस्था देखी २२ वर्ष सम्म पौराणिक वृत्ति र हतुवा डाडा खर्कका पं० भवानीशंकर घिमिरे की सुपुत्री हरिप्रियादेवी का साथ विवाह गरी मार्से

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

भवेदुञ्छशिलंतथा । आशिराश्याहिदंष्ट्रायां लक्ष्मीर्लक्ष्मी हरेः प्रिया ।। ३३ ।। कुमुदं कुमुदश्चापि योषित्स्याद्योषितासह । तमस्तु तमसा प्रोक्तं रजसापि रजः समम् ।। ३४ ।। जलूकास्तु जलौकाभिः कथिताऽयंजलौकसः । दिवा दिवंच-कथितं पर्षस्यात्पर्षदासह ।। ३५ ।। वर्षाः स्युर्वरिषाभिस्तु हविषापि हविस्तथा । सर्षपः स्यात्सरिषपः कर्षःस्यात्करिषेणच ।। ३६ ।। मारिषोमर्ष इत्युक्तः परशुः पर्श एवच । हारितो हरितोऽपिस्यान्मुनिपक्षिविशेषयोः ।। ३७ ।। तुवरस्तूवरोऽपिस्यात्कुवटः कूवटस्तथा । उत्तमोऽनुत्तमोऽपिस्यादाहतं स्यादना-हतम् ।। ३८ ।। उदारेचानुदारः स्यादुदग्रेचानुदग्रवत् । कोंकोणकोंकणश्चापि मिहिरोमहिरस्तथा ।।३९।। महिलायां महेलापिमहलास्यान्महेलिका । छेदश्छे-कश्चछेकालोविदग्धेछेकिलोऽपि च ।।४०।। गूगुलोगुग्गुलोऽपिस्याद्धिङ्गूलेचापि हिङ्गुलम् । मन्दिरेमन्दिरापिस्याद्वीर्येविर्याऽपिकथ्यते ।। ४१ ।। भुक्तेऽप्यवालं चावालमुदकेस्यादुदंसमम् । दुष्टभेदेशतरुषः शतारुश्च निगद्यते ।। ४२ ।। द्रेक्कद्रेक्काणद्रक्काणाभवन्त्यपिदृकाणवत् । पत्राङ्कमपि पत्राङ्केकुछालश्च कुदालवत् ।। ४३ ।। मारुषं मारिषं शाके प्रीहा प्लीहा गदेऽपिच । फणाफेणि-स्तथाब्ध्यादौ करिण्यां कारिणीतिच ।।४४।। धरित्रीधारयित्रीच तरीषीतारषी-तथा । कन्याकुब्जं कान्यकुब्जं कोशलोन्तरकोशला ।। ४५ ।। वाराणसीत्यपि-प्रोक्तावारणासीतिवत्तथा । ताम्रलिप्तादामलिप्तातुङ्गोप्युत्तुङ्गइत्यपि ।।४६।। अन्तस्थीययकारश्चपवनस्यतुकथ्यते । तन्त्रवायस्यवायोऽपि तन्त्रादित्वंच-दृश्यते ।। ४७ ।। एवमन्येऽपिचार्हादा वृह्यावर्णप्रयोगतः । मूर्धरेफादयोज्ञेया-श्छन्दोभङ्गभयादिह ।। ४८ ।। छन्दावभिप्रायवशौ कलजः स्यात्कलाजवत् । ह्रस्वादिरपिपीडायांधनुः कोटद्यामपीष्यते ।। ४९ ।। एतौमध्यमवर्गीयौवैडूर्यमणि-शाद्वलौ । तालव्यमध्योविशदऊर्ध्वशब्दोवकारवान् ।। ५० ।। यावन्यांचभवा-न्यांचश्रावणेमासिमध्यवः । शफेखुरं कवर्गीयंक्षकारश्चक्षुरप्रके ।। ५१ ।। नापि-तस्योपकरणेकषसंयोगइष्यते । अव्ययान्यव्ययं शत्रौदोषाशब्दः प्रचक्षते ।।५२।। प्रायोभवेयुः प्रचुरः प्रयोगाः प्रामाणिकोदाहरणप्रतीताः । रूपादिभेदेषुविचारणेषु विचक्षणोनिश्चयतामुपैति ।।५३।। क्वचित्मात्राकृतोभेदः क्वचिद्वर्णकृतोऽत्रच । क्वचिद्व्यर्थ[illegible]रोल्लेखाच्छब्दानांरूढितः क्वचित् ।।५४।। जागर्तियस्यैषः मनः सरो-जे सएव श[illegible]ार्थविवर्तनेशः । निजप्रयोगार्पितकामचारः परप्रयोगार्थवि-शारदश्च ।।५५।।

इति पुरुषोत्तमदेवकृतः शब्दभेदप्रकाशः समाप्तः ।।

उदया[illegible] अर्ज्यालोपाध्यायस्येदं शब्दभेद प्रकाशनामकं पुस्तकं परार्थमर्पितम् ।।

२६,०५९

संग्रहकर्ता—तथा प्रकाशकः पं० वालकृष्णाचार्यः,यशोदा पुस्तकालय,वाराणसी १ ।।

मुद्रकः—पं० पृथ्वीनाथ भार्गव, भार्गव भूषण प्रेस, वाराणसी

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

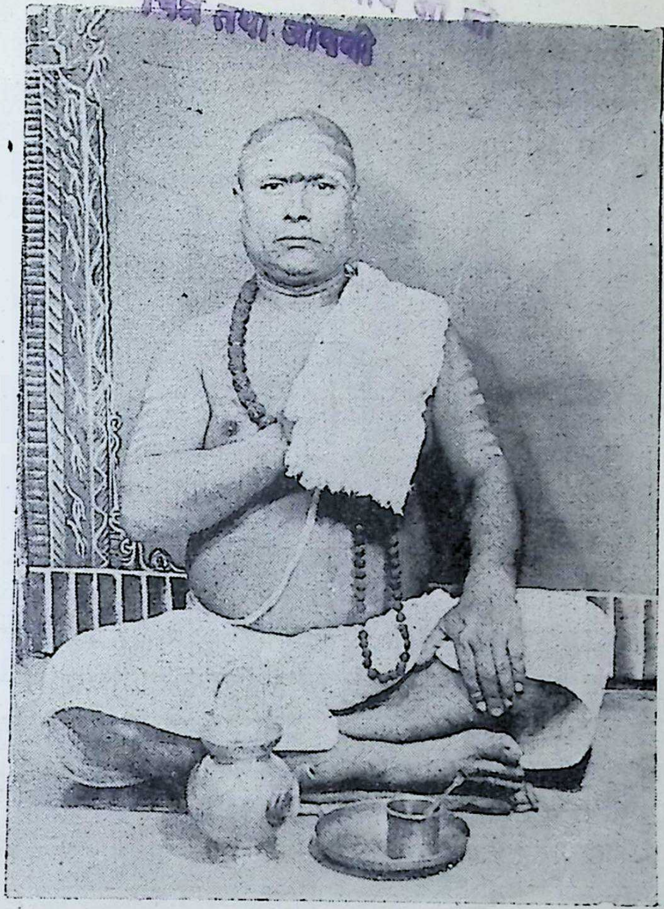

शुक्ल यजुर्वेदाचार्य साहित्य शास्त्री पं० बालकृष्णाचार्य जी को जन्म नेपाल पूर्व ४ नम्बर भोजपुरान्तरगत खोटाङ्को छुलुवार मौजें धर्तुङ ग्राममा विक्रम संवत् १९६६ सालभाद्र कृष्णाष्टमी का दिन भयेको हो, चौधवर्षका उमेर सम्म घरमा वसेर गोसेवा का साथ केहि वेदको अध्ययन गरी तेसपछि कलकत्ता ९३।२ वैठकखानारोड शिवकुमारभवन मा ५ वर्ष वसी व्याकरण मध्यमा संमको अध्ययन गरी घरमागये र १९ वर्ष को अवस्था देखी २२ वर्ष सम्म पौराणिक वृत्ति र हतुवा डाडा खर्कका पं० भवानीशंकर घिमिरे की सुपुत्री हरिप्रियादेवी का साथ विवाह गरी मार्से

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

भन्ने ग्राममा धर्मानन्द विचारीकासुपुत्र डि० रामप्रसाद जी ले ३० विद्यार्थी ले पढने केहि अस्थायी प्रबन्ध गरे कोहुनाले केहि समय सम्म अध्यापन को काम गर्नु भयो। तेसपछी जनकपुरमा राजकीयसंस्कृतपाठशाला मा १ वर्ष अध्ययन गर्नुभयो, अनि घर को व्यवहार केहि दिन गरी २ जना दम्पति भोजपुर देखी काशी सम्म पैदल आउनुभयो र गोयनका संस्कृत महाविद्यालय वाट स्थानीय साहेता मासिक १०) रु० र बर्दियाका पं० हरिहर बाबूको २०) तथा नेपाल सर्कारको छात्रवृत्ति मासिक १५) सर्कारवाट माताजी लाई दियेको काशी तीर्थवास को भत्तामासिक २५) ले जीवन वृत्ति चलाई शुक्ल यजुर्वेदमा आचार्य परीक्षा पास गरी ४२ वर्षका अवस्था देखी काशीमा पुस्तक को लेखक र प्रकाशक को काम गर्नुभयेकोछ। जनसेवा, र देश सेवा तथा राष्ट्र को उन्नति होस भन्ने वाहाँको हार्दिक प्रेमछ।

आचार्य जी ले ३ वर्ष सम्म घोर परिश्रम गरेर बालकृष्णाश्रमी अमरकोशको टीकावनाउनुभयो, यसमा नाम लिङ्ग, पुंलिङ्ग, स्त्रीलिङ्ग, नपुंसकलिङ्गको व्यवस्था पदच्छेदको व्यवस्था सुचारु रूपले देखायेकोछ। शब्दानुक्रमणिका पङ्क्ति का अनुसारले अ देखी ज्ञ सम्मछ। एकाक्षरीकोश शब्दभेदप्रकाश परिशिष्ट आदि को समावेश ले गर्दा सर्वाङ्ग परिपूर्णछ। लघुकौमुदीको बालकृष्णाश्रमी टीका पनी २ वर्ष परीश्रमगरी तयार गरेकोछ, बालकृष्णाश्रमी टीका लघुकौमुदी प्रकाशित हुँदैछ। सनत्कुमार संहिता का आधार बाट भूगर्भ विद्याको पनी ठूलो अन्वेषण गरेर तयार गरेकोछ, सुनका खानी देखी यति गज पर यस्तापात गरेका यस्तो नाम भयेका वृक्ष हुन्छन् भन्ने र यौटा भाले चाहि रातो पोथी पहेलो हुने रानी चरीभन्ने पक्षी विनासुनखानी को जमीनमाथी न वसी अन्यत्र मैथुन गर्दैन सुनखानी माथी नै वसेर मैथुन गरी ज्येष्ठ आषाढ महिना मा फूल पार्छ, वच्चा फाढ्दछ भन्ने अकाट्य प्रमाण सनत्कुमारसंहिता मा लेखेकोछ यी पक्षी हाम्रा पाहाड प्रदेशमा प्रसस्त मात्रामा पायिन्छन्, योग्रन्थपनी चाडै नैप्रकाशित हुनेभयेको छ, सुवर्ण आदि अष्ठ धातु मृत्तिकावाट कसरी वन्दछन् ति कस्ता ठाउँमा कसरी वन्दछन् थाहाँ हुन्छयो सवै देखायेकोछ योपुस्तक प्रकाशनगर्न सहयोग अपेक्षित छ प्रकाशन भयेमा राष्ट्र को गौरव र संपन्न शाली वनमा अधिक समय लाग्नेथियेन।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu